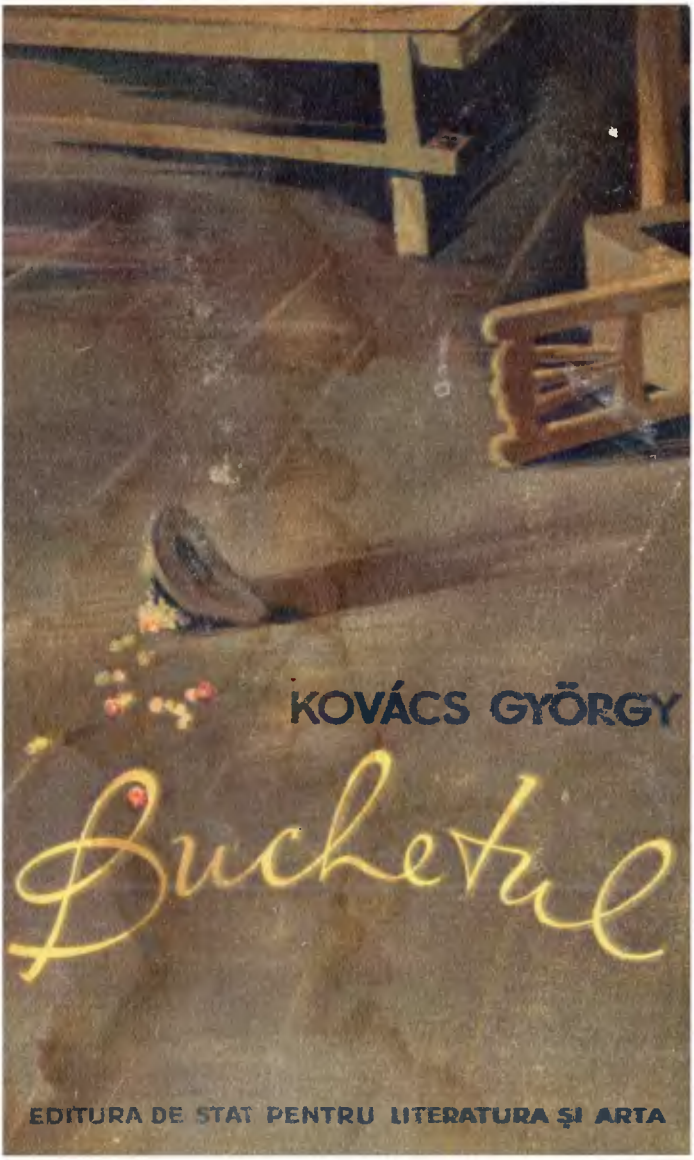
KOVÁCS GYÖRGY
Bucheţul
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ŞI ARTA

KOVÁCS GYÖRGY

Buchetul

In românește de
ANDREI ALDEA

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Coperta și ilustrațiile de
NAGY PÁL și BALÁZS IMRE

Kovács Gyöngy

Partea întîi

CIȘLEGI INSINGERATE

1

Flacăra lămpii de petrol atîrnată de grindă pîlpîia cu clipiri mărunte, țîșnind în răstimpuri cu neașteptată vioiciune spre tavan. Podeaua duduia de ropotul sălbatic al cizmelor cu potcoave ce o izbeau parcă cu furie înverșunată, fără milă.

Pîlpîind, flacăra sta să se stingă, scufundînd uneori în beznă întreaga încăpere.

Praful, ridicat în trîmbe înăbușitoare, intra în guri și, amestecat cu salivă, avea un gust amar. Sala de joc era numai gîfîit fierbinte, suflare gîtuită, rotire nebună, fără țintă, un vîrtej amețitor.

Pe geamurile întunecate aburii topiți se prelingeau în șiroaie dese.

Într-un colț al încăperii, pe o podișcă de scînduri înjghebată în pripă pe două putini goale de varză, de-abia se zăreau, peste capetele ce se săltau ici-colo din vîrtejul de oameni, obrajii tuciurii și lucioși ai lăutarilor. Năduşeala curgea gîrlă pe vătaful tarafului; gulerul cămășii îi era ud leoarcă. Arcușul său, ale cărui fire albe, rupte, fluturau în ritmul cînteculuí, părea că gonește, că hăituiește perechile ce se învîrteau și se izbeau, înghesuite unele într-altele.

Mîndruliţo, de n-ar fi
Maică-ta, zău te-aş iubi —
Prea-i tînără şi frumoasă,
Oacheşă şi drăgăstoasă!

Ca niște făpturi încremenite în nemișcare, stoarse de viață, bătrînele, înveșmîntate din creștet pînă-n tălpi în negru, se cuibăriseră pe laviţele înșirate de-a lungul pereților. Și, cu toate că în sală era o căldură ca în baie, cîteva dintre babele care picoteau pe laviţe nu se îndurau să-și scoată nici măcar năframa neagră, de lînă, și să și-o așeze, împăturită cu grijă, în poală. Lelea Sári, nevasta lui Botos Gyuri, ședea tăcută și doar ochii căprui și iscoditori i se vedeau din umbra pe care i-o arunca pe față năframa ce-i alunecase mai jos de frunte. Privirea i se lipise ca vrăjită de perechile prinse în vîrtejul jocului de parc-ar fi vrut să le soarbă. Doar mîna i se mișca rar, cînd își îndrepta broboada, trăgînd-o peste gură, pînă-n dreptul nasului, ca să-și ascundă pămătuful de păr ce-i crescuse pe bărbie.

Într-un tîrziu, totuși, trupul înțepenit al femeii se cumpăni într-o parte, capul ei se apropie de urechea vecinei, dar privirea nu și-o desprinse de la una dintre perechi.

— Ia te uită, ia te uită... Pista e-n stare să scoată și sufletul din Tövisi Rozika.

Cealaltă bătrînă rămăsese cu gura pe jumătate căscată. Apoi și-o închise și răspunse:

— O strînge, o cuprinde, ca pe-un sac doldora de galbeni, măcar că nu-i de aur. Mă mir ce găsește la ea de-o strînge așa?...

— E sprintenă foc. Asta-i! Se învîrte ca un titirez. Ce-i al ei, e-al ei.

Și a treia broboadă se mișcă și încă un cap se plecă spre ele.

— Ba eu, dacă aș fi flăcău, nici nu m-aș uita la o fată ca asta. Și ce pistrui are! Vai! Ce-i poate plăcea la ea?

— Păi de bună seamă nu pistruii.

— Nici fața aia ca o lună plină.

— Nu, vezi bine că nu...

Podeaua bubuia ca pămîntul prins de cutremur, duduia de parcă un vulcan ar fi clocotit undeva în adîncuri. În pauza dinaintea jocului o stropiseră din belșug cu apă și pe alocuri, pe unde vărsaseră mai mult decît trebuia, se făcuse noroi. Alături însă, pe unde căzuse mai puțină apă, din crăpăturile ce se căscau printre scînduri, se înălța un nor de praf ce învăluia perechile de tineri care săltau, se învîrteau, sau se legănau cu ochii pe jumătate închiși.

— La cele mai slăbuțe nici că le pasă. Zboară ca fluturii, își dădu cu părere una din babe.

Alta îi răspunse cu jumătate gură:

— Apăi eu de-aș fi flăcău...

Cealaltă dădu din cap aprobînd:

— Că bine zici. Nu-i numai jocul în lume!

— Ce-o tot strînge atîta? Ptiu! mai zise întîia.

— Averea, draga mea, averea...

În privința asta erau de aceeași părere, cel puțin așa părea, după bîțîiala capetelor îmbrobodite în negru, smucite parcă de un șnur.

— Ehei, Tovisi Rozika nu-i ca Maria Dăndărău!

— Drept e. Rozika nu-i ca Maria.

Una dintre ele dădu din cap și grăi încet:

— De, cum vrei s-o iei...

— Ce vorbă-i asta: cum vrei s-o iei? Că oricum

ai lua-o, cele trei iugăre ale Dăndărăului sînt tot numai trei. Oricum le-ai întinde, nu fac cît cele douăzeci de iugăre ale lui Tövisi.

Argumentul păru destul de hotărîtor, de vreme ce nu se mai auzi nici un răspuns. Ba mai mult, partea cealaltă se grăbi să confirme:

— Cu cine crezi că joacă acum Tar Pista? Cu cele douăzeci de iugăre!

— Da' cu Maria-i altă poveste. Ai ce strînge-n braţe!

— Frumoasă fată, nimic de zis!

— Da' şi cele douăzeci de iugăre-s frumuşele, surato... Atîta pămînt!

— De, asta cam aşa-i.

— Pentru că frumuseţea se veştejeşte, ca floarea. Da' pămîntul rămîne.

— Aşa-i. Aici, vezi, tu ai dreptate!

Femeia care rostise acest ultim adevăr, fără drept de apel, se înveli şi mai bine în broboadă, ascunzîndu-se de ochii oamenilor. Îşi rotunji obrajii grăsuni, iar guşa i se umflă ca la porumbei. Nu mai avea de gînd să adauge ceva. Urmărea cu toată atenţia pe dansatori.

Dar bătrîna cu nasul coroiat care şedea lîngă dînsa îi şopti:

— Nu numai pămîntul, maică. Nici pămîntul nu e totul.

— Fugi de colo! îşi apără cea dintîi părerea. Eu una, spună cine ce-o vrea, ştiu că Tövisi Rozika nu face doi bani pe lîngă Maria Dăndărău. Dar averea, averea... asta e!

Cealaltă continuă şi mai molcom, în taină:

— Şi unde mai pui că Maria e şi romîncă!

— Cum romîncă? — Ei da, la asta chiar că nu se gîndise cumătra care îi dădea înainte cu numărul iugărelor.

— Nu-ţi mai aminteşti ce-a zis domnul locotenent-colonel despre amestecul de sînge? Ascultă-mă pe

mine: nu-i numai pămîntul. Domnul locotenent-colonel a spus-o lămurit.

Căpăţîna cea mică şi grasă se întoarse în altă parte; nu mai participa la discuţie, ca şi cum nu şi-ar fi putut ierta că nu-i venise ei în minte cel de-al doilea argument hotărîtor. Stăpîna mîndreţii de guşă nu-şi mai afla astîmpăr pe laviţă, tot mutîndu-şi încoace şi încolo dosul voluminos, înfoiat şi mai vîrtos de cîteva fuste. Vecina îi da înainte cu gura, şoptindu-i într-una de domnul locotenent-colonel. Grăsuna îşi rotea privirile iscoditoare prin sală, peste laviţe, parcă ar fi căutat ceva. De fapt căuta un loc liber unde să se poată aşeza, dacă ar pleca de aici. Pentru că şi ea se născuse dintr-o căsătorie mixtă, adică mama ei care a adus-o pe lume — dumnezeu s-o ierte — era pe jumătate romîncă, pe jumătate unguroaică, sau mai bine zis, bunicul din partea mamei purta nume unguresc, iar bunică-sa era din neamul Furduilor.

Nu peste mult se şi sculă şi, sub un pretext oarecare, se mută mai încolo, strîmtorîndu-se între alte două surate.

Dar babele care au rămas pe loc torceau înainte firul vorbei:

— Zice că locotenent-colonelul i-a făcut pe alde Tar să-şi ia gîndul de la Maria.

— Şi se mai vorbeşte că tot el a mîngîiat şi barba albă a domnului învăţător Mezei.

— I-a mîngîiat-o? Ba i-a zmucit-o bine de tot, surato, cînd domnul învăţător s-a dus să-i apere pe arestaţi!

Povestea asta cu barba învăţătorului era o istorie încîlcită. Femeile găsiră, pesemne, că e mai bine s-o lase încurcată şi se întoarseră din nou la familia Dăndărău:

— Vă aduceţi aminte cum se da în vînt cumătra Tar pentru Maria?

— Ba bine că nu! Toată lumea știe, și-o socotea drept noră.

— Credeți-mă că și locotenent-colonelul...

— I-e ușor locotenent-colonelului... — glăsui cealaltă, batjocoritor, dînd din mînă — că nu el trebuie să-și trăiască viața cu Tövisi Rozika!

Vecina ei nu înțelegea. Se prefăcea că nu mai poate de mirare.

— Ce-i? Ce tot spui tu?

Cele două femei se uitară pe furiș una la alta. Prima, cea care scăpase vorba despre Rozika și despre locotenent-colonel, înlemni. Nu cumva a luat-o gura pe dinainte și a spus ce nu trebuia? Apoi, cînd auzi răspunsul celeilalte, se liniști.

— Ce-i drept e drept. Rozika are o limbă ascuțită...

— N-am zis decît că-i i-e ușor locotenent-colonelului...

— Dar el i-a înnebunit pe oameni încă din toamna lui patruzeci!

— El, da, firește că el. Cum s-a mai întors lumea cu fundu-n sus, Dumnezeule! oftă.

— După ce a trecut el pe aici... După aceea au căpiat oamenii.

— Bietul Moise Dăndărău nici pînă-n ziua de azi nu-și poate ridica brațul...

— Și-abia mai stă de vorbă cu oamenii...

— Bine i-a mai tăiat piuitul. La asta se pricepea locotenent-colonelul!

— Nici Florica nu mai dă pe-aici...

— Ehe, Florica se descurcă ea la oraș! Cîștigă bine cu croitoria!

Neamul Dăndărău împînzea tot satul.

Cele două femei tăcură o vreme.

Țiganul îi trăgea înainte fără milă. Dacă o ține tot așa, pînă dimineață n-o să mai rămînă fir de păr pe arcuș. Oare ce înverșunare crîncenă colcăia în fundul sufletelor, făcînd jocul atît de aprig? Așa joc nu se mai pomenise în sat, nimeni nu-și aducea aminte să fi vă-

zut o asemenea dezlănțuire plină de patimă. Cîteodată părea că...

— „Politica". Asta e.

— Ce fel de politică, soro?

— Zic și eu așa. Politica a stricat viața.

— Păi nu degeaba-mi spunea omul meu, că politica e numai pentru domni. Pentru alde noi e munca — și atît!

Tainică era observația aceasta și învăluită în ceață. Ce dracu o mai fi și „politica" asta? Cine știe? Auzi mereu vorbindu-se despre ea, cuvîntul îți bîzîie la ureche ca viespea cea veninoasă. Un lucru e sigur: i-a sălbăticit rău de tot pe bieții oameni, iar dacă te gîndești bine, chiar cu mintea ta slabă, nu se poate să nu izbucnești într-un oftat amar: ce rost mai are să trăiești în lumea asta!

— 'Nea Tar Gyuri... el a început, la îndemnul locotenent-colonelului.

— Ce-a început, tu?... Eu una știu: să-ți păzești, cît poți, limba... Tar Gyuri... Mai bine să te păzești, ascultă-mă ce-ți spun.

Cealaltă, supărată și încredințată că ea are dreptate, sări cu gura:

— Dar oare nu el a înjghebat partidul acela?

— Împotriva ovreilor? Asta vrei să spui?

— Păi nu-i nici un ovrei în sat.

— Și împotriva romînilor!...

Șoaptele se întețeau din ce în ce mai pătimaș; de alături o altă femeie trăgea cu urechea la vorbele lor. Se vîrî și ea în grup. Nu prinsese decît ultimele cuvinte și acum se adresă dintr-o dată tuturor:

— Ce-i cu ovreii?

— Nimica, draga mea, ce să fie? Spuneam și noi așa...

— Da' cu romînii? Ce-i cu ei?

— O! nimic. Vorbim și noi iac-așa, să nu tăcem.

Capul celei care se vîrîse între ele se bălăbănea pe un gît subțire, plin de crețuri ca al unei găini.

— Hei, hei! Politica asta!

— Alde Tar... ei au început!

— Apoi, cum o iei. Alde Tar? Dar alde Tudoran? Ei da, viața, cu toate întîmplările ei, i-a făcut să uite de vremurile cînd Ieremia Tudoran era primarul satului, încă înainte de toamna lui patruzeci. Și să fie oare de mirare că au uitat? Nu. De-atunci s-a abătut peste omenire războiul ăsta crîncen!

Femeia, care mai adineauri își amintea cu atîta interes și căldură de familia Tar și de locotenent-colonel, declară, protestînd, spălîndu-se oarecum pe mîini:

— Eu nu fac politică! N-am nici în clin nici în mînecă cu ea! Fiecare să-și vadă de treabă!

Deodată, un flăcău din mijlocul perechilor ce jucau îndrăcit, se lăsă pe vine, dădu la o parte cu dosul pe cei care tropăiau în jurul lui și începu să-și lovească cu palma carîmbii strălucitori ai cizmelor. Părea că tot trupul lui e un fulger. Își plesnea turetcile întrecîndu-se în tact cu țiganul, apoi sări ca o săgeată în sus, pînă aproape de grindă și chiui. Strigătul lui răsună ca un trîmbițat de cocoș după miezul nopții.

— Nu încap în casa asta, hi-iii.

Căzu iar pe podeaua răsunătoare, înșfăcă fata cum înșfacă rîndunelea o gîză din zbor și se avîntă într-o rotire nebună. De jur-împrejur toate perechile se învîrteau la fel. Trebuia să-ți închizi ochii, te cuprindea amețeala privindu-i, părea că nu perechile se învîrt, ci sala însăși s-a pornit, că pereții se rotesc tot mai iute, lavițele plutesc ca prinse de un șuvoi cu bătrînele îmbrobodite cu tot, iar lumina pilpîitoare a lămpii descrie rotocoale ca o cometă care lasă în urmă-i dîre de foc. Și s-au pornit și lăutarii sus pe putinile de varză cu vătaful tarafului clătinîndu-se ca beat.

— Tulai, Doamne, Dumnezeule! strigă gîfîind una

dintre bătrînele cu capul înfofolit și își acoperi ochii. Mă ia cu ameţeli.

Vecina își înghiţi scuipatul amar. Praful le intra în gură, le înăbușea. Stătu un timp fără să scoată o vorbă, apoi o luă din nou de la început.

— Da' pe Szente n-au putut să-l înduplece.

— Pe Szente? La ce?

— Să intre în partidul lor.

Holba ochii de parcă ar fi uitat despre ce vorbiseră adineauri. Apoi privirea i se aprinse: pricepuse.

— În partidul lui Tar?

— Szente nu face politică. A și spus-o.

— Bine face...

— Are dreptate. Ce, parcă se prăpădește lumea dacă nu faci politică?

— Da, dar l-au și amenințat.

— Zău? Asta n-o știam.

Se aplecă spre cealaltă. Răsuflarea-i era fierbinte.

— Da' nu din pricina politicii!

— Nu? Dar atunci? Nu pricep.

Foarte încet, pe furiș și cu teamă, îi șopti:

— Pe bătrînul Szente l-a amenințat din pricina băiatului.

— Aha! Péter e un om și jumătate! Ce mai flăcău!...

— Ascultă ce-ţi spun eu, să știi că Ioana i-a pus ceva în mîncare.

Cîteva cumetre din jur le înghiţeau din priviri. Ce și-or fi șoptind, ce taine și-or fi spunînd cele două? Dar Botoșoaiei nici că-i păsa de privirile care o sfredeleau.

— Măcar de-ar avea și ăștia ai Năznanului ceva avere. Dar n-au nici de sămînță!... Ca-n palmă...

E drept că nebunul de Péter e un flăcău inimos, da'...

Un freamăt trecu printre babele așezate la taifas. Una dintre ele, ridicîndu-și dosul amorțit de prea

multă ședere și scoțindu-și capul înainte, începu să caute ceva din ochi.

— Unde dracu s-a mistuit Szente Péter cu fata? Să știi că nu-i lucru curat! După voce părea inciudată de această descoperire. Sprincenele i se îmbinară deasupra nasului. Acum o clipă o invîrtea pe aici și poftim, ia-i de unde nu-s, parcă i-a înghițit pămîntul!

— S-a surpat podeaua sub ei, au căzut în pivniță, ce-ți pasă! zise una.

— Sau, poate au ieșit.

— Au ieșit? — Unde, de ce?

— Ei și tu: unde? N-or să te cheme să le ții lumînarea.

— Ioana nu-i din alea...

— Nu? Da' atunci de ce s-o fi ținînd flăcăul scai de ea?

— Ei, dacă i-e dragă?!

Ochii uneia sclipiră cu răutate.

— A pus brînca pe flăcău, soro, și nu-l lasă nici să sufle. Uite așa-l ține: cu amîndouă mîinile.

— Ei, dacă ar mai da pe aici locotenent-colonelul... și drept încheiere, baba scutură scandalizată din cap.

O mînă tremurătoare cu degete încovoiate și pielea încreștită se ridică sub broboadă înălțîndu-se spre gură. Buzele subțiri și fără sînge se prelungeau în două dungi ce-i brăzdau obrajii. Mîna tremurătoare apucă buza subțire și o frămîntă:

— ...știu că nu s-ar mai alege nuntă din dragostea asta!...

2

Locotenent-colonelul, a cărui înspăimîntătoare amintire răsărea la tot pasul în toiul celei mai tihnite convorbiri, devenise o persoană importantă în viața satului, cu toate că se scursese destulă vreme

de cînd trecuse pe-aici. Poposise doar cîteva zile în sat, cu trei ani în urmă, îndată după intrarea trupelor maghiare, în urma dictatului de la Viena, din toamna anului o mie nouă sute patruzeci. Pașnicii locuitori din căsuțele țărănești acoperite cu cușme strîmbe de paie își aminteau adesea de făptura lui bondoacă, de cele două stele de argint ce străluceau pe gulerul aurit, de privirile lui aspre, de sprîncenele care i se zbăteau într-una, de glasu-i hîrîit. Locotenent-colonelul făcuse cercetări prin sat, dar nici pînă astăzi nu se știe ce anume urmărise. Nopțile, de obicei atît de liniștite la țară, aveau să păstreze însă multă vreme amintirea groaznicelor urlete ce se auziseră atunci. Acele răcnete înfiorătoare intraseră adînc, ca niște gheare, în inimile oamenilor. Din beciul primăriei se auzeau seară de seară gemete, țipete. Căci locotenent-colonelul chibzuise că noaptea, cînd doarme, satul nu aude. Dar tocmai noaptea urechea satului e mai simțitoare. Locuitorii din preajma primăriei nu putuseră închide ochii cîteva nopți în șir. Bărbații își trăgeau învelitoarea peste cap, ținîndu-și răsuflarea și astupîndu-și urechile ca să nu mai audă urletele. Femeile se rugau în șoaptă, gemeau amar, cu inima sfîșiată și, uneori, în ochii osteniți de nesomn, o dată cu lacrimile, se ivea ceva din adîncul sufletului lor răscolit. Cîțiva din nenorociții arestați fuseseră puși în libertate după cîteva zile, dar tot atunci o bună parte din țăranii romini au fost ridicați și duși din sat de jandarmii cu pană de cocoș la pălărie. Cei eliberați însă și-au pus lacăt la gură; doar mormîntul mai putea fi atît de mut cum erau ei. Locotenent-colonelul avusese grijă să-i facă, prin aspră poruncă, să tacă din gură.

După ce-și isprăvise „treaba", locotenent-colonelul cu guler aurit s-a întors în oraș. De-atunci casa lui Tar Gyuri, de a cărui ospitalitate se bucurase, era ocolită de țărani. Ba oamenii își întorceau și capul cînd treceau prin fața ei. Casa aceasta îmbălșu-

gată, cu cerdac larg de jur-împrejur, îmbrăcată cu viță, trezea teamă și scîrbă.

— Ia uitați-vă la florile de la pălăria lui Tar Pista, șopti una din babele ghemuite pe laviță.

— Mîndru flăcău, ce să zic!

— Mîndru, nemîndru, da' de cătănie tot nu scapă!

— Adevărat, nu scapă, numai că lui și-acolo tot bine-o să-i meargă, n-aveți nici o teamă. Are grijă locotenent-colonelul...

Vătaful tarafului îi zicea înainte, tot mai iute, tot mai cu foc, jucînd din genunchi și legănîndu-se din tot trupul de parcă ar fi plutit în aer. Sub izbiturile îndrăcite ale cizmelor podeaua bubuia ca o salvă de tun. Perechile se învîrteau amețite, se roteau prinse parcă de un vîrtej năprasnic.

— Nu te lăsa, zmeule, nu te lăsa! Huiu-iu-iui și mama lui!

— Dă fuga pînă la șură și mi-o sărută pe gură! Hu-iu-iu!

Din încăperea de alături, la care te urcai pe două trepte hodorogite, o mulțime de curioși se bulucira în ușă, să vadă ce se petrece aici. Se ridicau în vîrful picioarelor, își înălțau capetele peste umerii celor din fața lor și sorbeau cu ochii aprinși vîrtejul ameților, de parcă în viața lor n-ar mai fi văzut așa ceva. Căscaseră gurile de uimire și rămăseseră cu ele căscate în neștire.

Mănunchiurile de flori de la pălăriile flăcăilor — podoaba tradițională a celor ce trebuiau să plece la armată — săltau mereu în sus, punînd în pericol uneori chiar și lampa. Tar Pista sări ca un țap năbădăios și își izbi de trei ori călcîiele în aer de-i scăpărară potcoavele. Ei, ăsta da, mama lui de mîrlan! Ăsta-i flăcău nu glumă! Aici să te văd, fratemeu, dacă-ți dă mîna!

După ce-și arătă puterile, flăcăul se opri o clipă, de parc-ar fi încremenit ori ar fi așteptat laudele celorlalți, apoi dintr-odată apucă pe pistruiată de mijlo-

cu-i de viespe, închise ochii, își dădu capul pe spate cu un aer trufaș, provocător și se porni și mai aprig.

— Măăă! Ia te uită la el! Tot mai poate!

— Cum nu-i crapă obrazul de rușine lui Rozika! se clătină unul din capetele înfofolite în năframă de lînă. Și-a făcut o fustă largă, să-i zboare toată în cap cînd se învîrte. Ia, ia te uită! Nerușinata! I se ridică și poalele de i se văd picioarele goale pînă sus! Știe ea ce fustă să-și facă pentru horă! Și, răcorindu-și năduful, baba indignată își întoarse capul. Multă vreme nici nu se mai uită spre dansatori ca și cînd i-ar fi fost frică să nu orbească văzînd pielea albă ca neaua a Rozikăi Tövisi.

Primul care se dădu bătut fu vătaful tarafului. Nu-i de mirare. Nu-i chip s-o duci multă vreme așa. Sudoarea ce i se prelingea de pe frunte îl chiorîse; omul trebui să-și scoată basmaua mare cu pătrățele albastre, să se șteargă. Țambalagiul îi luă locul conducînd mai departe taraful. Învîrtita ropotea parcă și mai aprig; țambalagiul era om vechi și priceput nevoie mare:

Foaie verde izmă creață,
Pe negruț-o strîngi în brață,
Și iar verde, măr rotat,
Bălăioara te-a lăsat.

Și deodată, pe neașteptate, în toiul iureșului sălbatic, cînd trupurile amorțiseră, nemaisimțind oboseala, cîntecul se frînse brusc, de parcă trăsnetul ar fi căzut în sală. Vătaful tarafului arătîndu-și dinții albi într-un zîmbet larg se ploconi, mulțumind. Bietul creștin abia mai sufla.

Din gloată se auziră răcnetele răgușite ale flăcăilor.

— Zi' mă, zi-i înainte, grijania mă-ti!

— Dă-i înainte, mă!

— Vedea-te-aș cu șalele frînte, dacă nu mai poți!

— Acu se alege care pe care!
— Hai o dată, mă; ce vă mocăiți acolo?
— Trage-o p'asta din urmă! învîrtita asta.
— Zi-i măi o dată, n-auzi?

Tremurau de minie, gîfîiau de oboseală și măcar că inimile lor băteau cu inversunare în coșul pieptului, iar vorbele li se opreau în gîtlej, tot se stropșeau la lăutari, tot cereau să le cînte.

De sub pieptărelul tivit cu panglici trandafirii, de undeva dintre sînii ei cît două mere pîrguite, Tövisi Rozika scoase o batistă albă și șterse obrazul nădușit al flăcăului.

La auzul strigătelor, vătaful se înclină tot mai adînc și mai des, gura i se strîmbă într-un rînjet și mai larg. Abia își mai putea ridica brațele. Doar capul și-l scutura în semn de împotrivire.

— Halal de așa lăutari! Ne-am pricopsit! Nu-s buni de nimic! strigară cîțiva. De ce să-i plătești?

Cineva adăugă cu arțag:

— Da' la o adică, cine plătește? Noi sau lăutarii?
— Cine poruncește aici, noi sau ei?
— Zi-i mă! se auzea din toate părțile.
— Dă-i cu o sticlă în cap, dacă nu vrea cu vorba bună!

Un flăcău scund, cu picioarele crăcănate, cu flori la pălăria pe care și-o trăsese adînc pe ochiul stîng, se apropie de podișca tarafului. De sub pălărie îi atîrna, pleoștită, o șuviță de păr castaniu, udă de sudoare, dar încîrligată ca o coadă de cocoș.

— Acu intru-n țambalu' ăsta! strigă el amenințător.

Cîteva din femeile de pe laviță zîmbiră auzind vorbele mari ale flăcăului. O fată se aruncă după el, îl apucă de poala albă a cămășii ce-i atîrna de sub pieptar și încercă să-l tragă înapoi.

— Stai locului, János! Ce te-a apucat?
— Intru! Zău că intru, se jură flăcăul îndîrjit, dar pînă la urmă se lăsă totuși tras înapoi de mîna fetei.

Bătrînul ţambalagiu zdrîngănise din strunele lui vreme de o jumătate de veac pe la multe petreceri în satul ăsta, iarna, de Crăciun, ori la cîşlegi. Vara lucra la cărămidăria de sub deal. Nu e poate nici o casă în sat în pereţii căreia să nu se fi scurs şi un strop din sudoarea lui. Nu se sperie deci de ameninţare, ca unul ce cunoştea prea bine clocotul tinereţii. Dimpotrivă, îi sălta inima de bucurie şi în colţul gurii, pe sub mustaţa-i albă-gălbuie, îi înflori un zîmbet. Las' să strige cît poftesc; asta înseamnă că le-a plăcut cum a adus-o din strună, cum le-a încins sîngele... Dar cu o mişcare instinctivă acoperi corzile ţambalului. Mai ştii... A mai văzut el comedii din astea. Şi-i tare greu să faci rost de strune noi.

Cineva ieşi afară şi prin uşa deschisă o trîmbă de aer rece, proaspăt şi înviorător, năvăli în sală. Uşa se închise însă numaidecît. În februarie, la sfîrşit de cişlegi, afară-i un ger de trosnesc copacii îmbrăcaţi în chiciură.

Flăcăi şi fete, pieptare roşii şi negre, cioareci strîmţi secuieşti şi fuste de dimie roşie cu dungi negre, printre ele cîte un brîu lat, bătut cu mărgele mici de sticlă, cămăşi albe de in, atîrnînd sub cingătoare, sau catrinţe cu cusătură înflorată — straiele de sărbătoare ale fetelor romînce — toţi şi toate s-au strîns roată în jurul podiştei lăutarilor. Mîinile fetelor se odihneau pe umerii flăcăilor, braţele acestora pe după mijlocul fetelor. Se legănau, unduiau. Picioarele lor amorţite de joc nu mai aveau astîmpăr! Sîngele le fierbea în vine, ca mustul. Se legănau încoace şi încolo ca florile de cîmp sub adierea vîntului de primăvară. Adineauri, cuprinse de vîrtejul jocului, fetele închiseseră ochii, ameţite. Acum pupilele li se dilataseră, ochii le străluceau, sclipeau, scînteiau. Doar dansul mai putea domoli focul trezit în sînge.

Pălăriile verzi sau negre din capul flăcăilor, trase hoțește pe ochi, aveau — aproape toate — cîte-o podoabă artificială, un buchet cît palma, meșterit din flori roșii ca sîngele, deolaltă cu altele de un verde crud. Marfă de tîrg, cu bobițe mici argintii. Florile acestea le puteau purta doar recruții care își luau acum zborul din sat spre cîmpiile albe din depărtare, spre întinderea de zăpadă înroșită de sînge.

Iată-l și pe Lőrinczi Jóska fudulindu-se în rînd cu flăcăii și fetele. E destul să-l privești o clipă; are o pălărie la fel cu a celorlalți, cumpărată nu demult, o pălărie neagră, nepătată încă. Dar n-are flori la ea. Care va să zică Lőrinczi Jóska nu s-a înfățișat încă în pielea goală, proaspăt spălat, în fața comisiei de recrutare. Mai încolo e Bartis Gyuri, cu capul descoperit și părul vîlvoi. Cîte o șuviță încîlcită îi alunecă pe frunte. El și-a făcut anii de cătănie; ce are a face că nu poartă pălărie la joc, nimeni nu-i zice nimic văzîndu-l că țopăie în capul gol alături de ceilalți.

Așa e rînduiala: lepezi pălăria cu flori cînd îți pui chipiul de soldat în cap. Asta-i soarta flăcăilor. O singură mîngîiere le rămîne: o astfel de pălărie cu flori nu se poartă decît o singură dată în viață și chiar atunci abia cîteva luni.

Un flăcău cu glas de tenor începu să cînte domol, îngînînd:

Măi morare, om șpanchiu,
Macină-mi ăst sac de grîu,
Că iubitu-i dus departe,
La izbîndă sau la moarte.

Era un cîntec vechi, încă de pe timpul primului război mondial.

La auzul lui, una din femeile de pe laviță izbucni în hohote de plîns:

— Doamne, Doamne, amarnic o să mai fie!...

— Ce-o să fie la anu', de lăsata secului? Cine știe!

Toți îi sorbeau din ochi pe flăcăii cu flori la pălărie. Ei erau acum cei mai dragi, cei mai scumpi, pe ei îi mîngîiau toate privirile, pentru ei se înrourau ochii mamelor.

O mînă ca de plumb se lăsă pe umărul lui Lörinczi Jóska.

— Nu te necăji, Jóska, las' că-ți vine și ție rîndul...

Jóska se îndreptă din șale. Își mută țigara dintr-un colț al gurii în celălalt și-și săltă pălăria de pe urechea dreaptă pe urechea stîngă.

— La anul, pe vremea asta, o să jucăm după cîntecul tunului.

Unul dintre flăcăii cu flori la pălărie izbucni într-un rîs amar.

— Să vezi ce învîrtită îi tragem cînd s-or porni mitralierele să ne gîdile la talpă.

Sîngeros și sălbatic va mai fi jocul ăsta! E de ajuns să te gîndești la el că te-nfiori! Pe fețele tuturor se lăsă groaza, femeile se ascunseră și mai bine în broboadele lor negre și abia din cînd în cînd cîte una își ștergea în taină nasul, smiorcăind.

— ... La anul pe vremea asta... De lăsata secului... Vai!...

Cît o să mai ție? Cînd o să poți arunca la gunoi florile de la pălărie? Să le calci în picioare, să le faci zob?

Toate aceste gînduri încîlcite, toată teama înăbușită colcăia sălbatic în fundul sufletelor, toate cîte nu le poate spune gura omului, căci n-are cuvinte pentru ele, toate izbucniră de astă dată într-un singur strigăt:

— Zi, mă, prăvăli-s-ar tot cerul peste lumea asta amărîtă!

— Zi-i, cioară, poate o da Dumnezeu să crăpăm cu toții!

— Zi-i și zi-i!

— Haide hai, durduitul și trăsnetul ei de viață!

O femeie cu năframă cafenie-n cap se ridică de pe o laviță de lîngă perete. Abia făcu un pas, că broboada i se desfăcu și obrazul îi apăru în lumină. Nu era o femeie prea bătrînă — nu avea nici cincizeci de ani, cu toate că viața grea îi lăsase urme timpurii pe sub ochii vii și în jurul gurii cu buzele încă pline și frumoase. Erau cîteva brazde adînci pe care femeia nici nu căuta să le ascundă.

Se opri, privi în jur, se ridică în vîrful picioarelor. Se străduia să privească peste capetele oamenilor și, cum își întindea gîtul, din gulerul înalt al bluzei negre, broboada îi alunecă pe spate. De sub năframa mică legată la ceafă, prin desișul părului negru cu pieptănătura netedă, răsăreau cîteva fire albe.

O zărise pe fata ei, Maria Dăndărău. Stătea între tinerii ce se strînseseră ciucure în jurul lăutarilor și se legăna domol la brațul unui flăcău. Mama își croi drum prin mulțime, avînd grijă să nu îmbrîncească pe cît se poate pe nimeni. Atinse ușor brațul fetei și îi întinse scurteica pe care în timpul jocului o ținuse în poală.

— Hai, îi șopti la ureche. Aici se pregătește ceva. Nu-i a bună.

Fata abia își întoarse capul spre maică-sa. Ochii ei negri priveau cu nedumerire fața speriată a acesteia. În lumina potolită a lămpii care nu mai pîlpîia ca în timpul dansului, catrința fetei, brodată cu mărgele, sclipea de puzderia de steluțe. Și maică-sa purtase odinioară catrința asta pe la toate horele din tinerețile ei. Ehei, cum zbura la horă, ca fluturele în cîmpul însorit! Costumul trecea de la mamă la fată din generație în generație. Îl fereau de molii presărîndu-l cu praf de tutun de casă.

— Vino, Mărie, gîfîi femeia cu teamă dar autoritar. De emoție, mușchii feței îi tremurau, ochii-i erau

umbriți de o groază ce părea nejustificată. Hai, că de se pornește ceva, pe noi ne taie.

La aceste șoapte, flăcăul de lîngă Maria trase cu urechea. Se întoarse către femeie și izbucni în rîs.

— Vezi-ți de treabă mătușă — căută s-o liniștească — și ai grijă de scurteică. Apoi strînse trupul încins al fetei, hotărît să n-o lase.

— Nu mai stăm nici o clipă!

— Lasă mamă!

— Ascultă-mă, ascultă-mă, fata mamii, fii cuminte, o implora maică-sa din ochi, dar Maria n-o mai auzea. Se vîrîse în flăcăul ei și pe furiș se uita la Tar Pista. Oare o vede? De s-ar uita spre ea! Se lipi și mai strîns de brațul flăcăului.

În timp ce lelea Dăndărău se ținea de capul fie-si, o altă bătrînă se sculă greoi de pe laviță și, strecurîndu-se printre oameni, se furișă pînă la ușa cîrciumii. Aruncă înăuntru o privire iscoditoare. Apoi, cu un aer atotștiutor, se întoarse la locul ei, se așeză și îi spuse celei de lîngă ea:

— Szente Péter e acolo cu ibovnica.

— Rău, tare rău, dacă fata se ține scai de pe acum de el chiar și la un păhărel de băutură. Sînt unele de nu-și slăbesc bărbații nici la cîrciumă și asta-l scoate din sărite pe om. Nu-i bărbat căruia să-i placă așa ceva. Îți mai aduci aminte de ce i-a smuls Pálfi Mínya părul neveste-si, dumnezeu să-l ierte?

— Acolo-i și Vasi Năznanu, viitorul cumnat al lui Péter.

— Da' știu că l-au îmbrobodit bine pe Péter, și îl țin, îl țin cu amîndouă mîinile.

Cealaltă adaugă:

— Cu amîndouă? Poate cu patru, ori cu șase!

— Că bine zici. Îl ține și tatăl fetei...

— Și mamă-sa!

— Vezi bine. Așa că-s opt mîini! rosti triumfător. Péter încercă pălăria cu flori a lui Vasi Năznanu.

— Ce-i pasă lui Szente? El și-a făcut cătănia.

— Dar de chemat tot mai poate fi chemat.

— Da. Și nici n-ar fi cu dreptate ca unul să stea acasă lîngă poalele iubitei, pe cînd alții... O, doamne! oftă și-și duse mîna la inimă. Buzele îi tremurau. Alde Szabó Dénes n-au mai primit de trei luni nici o veste de pe front...

Tar Pista se căznea să arate în toate chipurile că el e fruntea flăcăilor din sat. Cu o mînă gesticula în fața muzicanților, cu cealaltă o ținea strîns pe bălaia pistruiată. Era aprins la față. Striga, urla mai tare decît toți.

— Zi-i mă, zi-i! Răgușise ca un cocoș de prea mult cîntat. Auzind șopoteli îndărătul lui, se întoarse și dădu cu ochii de Dăndăroaia, apoi privirea i se încrucișă cu a Mariei. Își întoarse brusc capul și se porni să urle, mai răgușit, mai poruncitor.

— Cum să mai cîntăm, păcatele noastre? se ploconea lăutarul în fața lui. Că nici motorul nu merge fără benzină! Ni s-a ars și nouă gîtlejul!

— Ziceți-i înainte! Ce stați de pomană?

— Da' nouă nimeni nu ne mai dă ceva de băut? se obrăznici lăutarul.

Tar Pista răcni către tejghetar:

— Vin!

— De poruncit știi să poruncești, da' să te îngrijești de un pahar de băutură pentru bieții de noi, nu, zise rîzînd vătaful tarafului. Bună treabă, nu zic!

Flăcăul se înfurie.

— De cînd te bați pe burtă cu mine, mă?

Un zîmbet încurcat apăru pe fața muzicantului.

— Zic și eu așa... Că nimeni nu ne dă un strop de băutură.

— Te învăț eu cum să te porți!... Mama ta de mîrlan! îl amenință Tar Pista, scuturîndu-și pumnul pe sub nasul lui. Mai mulți inși urmăreau din ochi pumnul acesta care se agita în aer. O să vedeți și voi cine-i mai mare aici! Cîntați sau nu cîntați? strigă amenințător.

Unul din capetele îmbrobodite se clătină din nou în chip de mustrare.

— Să urle, atîta știe. Dar de plătit, n-ar plăti un pahar de vin pentru ceterași, ferit-a sfîntul!

— Dacă așa i-e felul! El poate face ce poftește.

Pe Maria, maică-sa o zgîlțiia tot mai tare.

— Nu mai stăm nici o clipă. Sau ai uitat de unchiu-tău? Auzi, fato?

Tot nemernicul de locotenent-colonel îl ridicase și pe fratele lelii Dăndărău. L-au smuls din pat, noaptea tîrziu, l-au chinuit vreo cîteva zile în șir, apoi l-au tîrît o dată cu ceilalți. De ce l-au luat jandarmii cu pană de cocoș? Și unde l-au dus? Măcar atît să fi aflat ai săi!

— Loc! Faceți loc! se auzi din încăperea de alături. Doi dintre oamenii ce stăteau pe trepte se dădură la o parte; se iscă puțină mișcare; oamenii se înghiotdeau, se strîngeau, să-i facă loc celui care intra. O sticlă verde întunecată, ridicată în aer; atît se putea vedea deasupra capetelor. Un păhărel potrivit cu fundul în sus pe gura sticlei. Cel care aducea sticla cu paharul se apropia încet. Se zărea brațul ridicat care le purta. Abia mai tirziu, cînd scăpă din înghesuială, se văzu cine era cel care aducea vin lăutarilor. Era Vasi Năznanu. Și el era unul din organizatori. Și el fusese recrutat o dată cu Tar Pista și ceilalți. Purta și el pălărie, o pălărie mică, neagră și rotundă, românească, împodobită cu buchetul de flori ce se pune la recrutare. E adevărat că lui n-aveau să-i dea armă în mînă, întrucît era chemat la un detașament de lucru, dar obiceiul e obicei, și dacă datina străveche cere ca după recrutare să-ți pui flori la pălărie, Vasi ținea s-o respecte pe de-a-ntregul.

— Faceți-i loc, să bea și muzicanții!

— Tar Pista, auzi? Asta-i și pentru tine, zise cineva.

— Ce-i pentru mine? se răsuci flăcăul din călcîi.

— Dă-te la o parte că a adus vinul. Tar Pista dădu

cu ochii de Vasi Năznanu, și-l măsură cu o privire uimită de parcă ar fi văzut cine știe ce minune. Nu-i venea să creadă. Se uitară unul la altul. Vasi zîmbind prietenos, așteptînd să i se deschidă drumul, să ajungă cu vinul la lăutari, celălalt împungîndu-l cu privirea-i sălbatică. Și Maria era acolo, nu departe de ei. Tar Pista înghiți un nod amar. Ochii-i scăpărară la vederea iubitei de altădată. Își luă mîna de pe șoldul Rozikăi și gemu adînc, prelung și amar, ca o jivină rănită. Fruntea i se umplu de dungi și dungile începură se tremure. Obrajii parcă îi luaseră foc. Și oriunde se întorcea, nu vedea decît ochii Mariei. Îl privea, pe el îl privea fata! Și dintr-o dată Tar Pista țîșni, sări ca o viperă. Toate privirile se întoarseră spre el. Răcni cît îl luă gura:

— Cine-i stăpîn aici? Cine comandă la țigani? Cum îndrăznește un romîn să-și pună floare la pălărie?

— Aoleo! Ți-am spus! țipă lelea Dăndărău.

Și deodată pălăria rotundă, românească, sări în aer, cu flori cu tot. Degetele lui Tar Pista începură s-o mototolească, s-o sfîrtece ca pe o zdreanță. Apoi flăcăul o aruncă în sus, spre tavan. Zbura pălăria, zburau florile...

— Jos cu florile, romîni! se auziră cîteva glasuri.

— Afară cu romînii!

— Nu beau dintr-un pahar cu voi. Afară!

— Să nu văd flori la pălărie românească că beau sînge în noaptea asta, amaru' ei de viață! strigă Tar Pista, al cărui glas se putea recunoaște dintr-o sută.

— Asta-i joc unguresc! Afară cu romînii!

Și în vălmășagul ce se stîrni nu se mai putu desluși decît un pumn ce se ridică strîns, gata să izbească. Pumnul porni năprasnic, ca un ciomag greu; cineva sări la o parte. Lampa căzu cu zgomot și se fărîmă de podea. Sala ticsită se cufundă în întuneric. Țipete de groază izbucniră din mulțime.

— Maria! Maria! Unde ești? Vai, fata mea, draga mea!

— Vai, băiatul meu!...

— Aoleo!

— Vai-vai!

— Nici la oaste n-o să mîncăm dintr-un blid!

— Să nu se mai fudulească cu flori!

Cînd lampa plesnise și sala se cufundase în întuneric, Ioana, care urmărea din odaia de alături cele ce se întîmplau, tot mai înspăimîntată și cu inima tremurînd de groază, căzu în brațele lui Szente Péter și izbucni:

— Ajută-mă! Doamne, Dumnezeule, îl omoară pe Vasi!

Bărbații din odăiță se buluciră cu toții în ușa ce dădea spre sala de joc, dar aici se izbiră în piept cu ceata de femei care căutau refugiu tocmai în odăiță. Se învălmășeau și se îmbulzeau claie peste grămadă ca o turmă de oi căpiate. Ușa se înfundase și nimeni nu mai putea nici ieși nici intra. Și erau mulți, o gloată întreagă. O femeie se împiedică, picioarele i se încurcară în broboada care-i căzuse de pe umăr. Alte trei se prăbușiră peste ea.

— Péter, Vasi ți-e prieten! Nu-l lăsa!

La țipetele Ioanei, flăcăul duse mîna involuntar la cizmă, căutînd înfrigurat. Dar n-avea cuțitul la el. Mai demult, încă înainte de a fi făcut armata, își vîra cuțitașul în tureatca cizmei cînd pleca la vreo petrecere... Dintr-o săritură Péter fu la ușă. Se opinti din toate puterile, căută să împingă mulțimea la o parte, să-și taie drum printre oameni. Dădea din mîini și din picioare, izbea, îmbrîncea, călca în picioare tot ce-i sta în cale. Dar toate opintirile-i erau zadarnice. Din spate auzea mereu strigătele jalnice ale Ioanei care-l implora:

— Nu-l lăsa, Péter... Ajută-l, pentru numele lui Dumnezeu... Ajută-l!

Cei care izbutiseră să treacă prin zăgazul de oameni și să ajungă în uliță respirau ușurați, trăgînd adînc în piept aerul tăios și rece de februarie. Nici nu se uitau îndărăt, ci alergau spre casă, ca ieșiți din minți. Țipetele, vaietele spintecau tăcerea nopții, pluteau un răstimp deasupra uliței, apoi se stingeau, pentru ca în preajma sălii de joc să izbucnească altele.

— Înghiți-i-ar focul iadului! Au stricat bunătate de petrecere! Și ce bine stăteam de vorbă! gîfîia mînioasă Sári, nevasta lui Botos Gyuri, care nu știa cum de-a ajuns în mijlocul uliței de pe laviță pe care șezuse trăncănind toată seara cu o vecină.

De undeva din vecini cineva aducea o lampă aprinsă, ferind flacăra cu palma. Omul străbătu ulița cu pași grijulii și intră pe ușa larg deschisă. Nu mai era nici urmă de înghesuială, oamenii nu se mai îmbulzeau. În sală mai rămăseseră cîțiva flăcăi. Afară, lîngă gardul înalt și întunecat, o femeie plîngea și căuta, chema pe cineva cu glas înecat. Bătăușii, ca niște nori de vînt învîrtindu-se în gol, tot se mai învîrteau izbind și plesnind la întîmplare, deși nu mai aveau de ce. Un cuțit căzuse sub o laviță de lîngă perete. Cînd omul cu lampa intră cu pași nesiguri, orbecăind în odaie, umbrele bătăușilor prinseră să țopăie pe perete ca niște stafii uriașe. În mijlocul ghemotocului de oameni încăierați, cineva zăcea chircit, cu fața spre podea, cu părul vîlvoi, fără pălărie în cap. Trupul nemișcat era scăldat în sîngele care aburea sub pala de aer rece ce pătrundea prin ușile deschise, răspîndind un miros dulceag, amețitor, care umplea întreaga odaie. Omul care aducea lampa în mîna tremurătoare se apropie de cadavru și recunoscu pe Vasi Năznanu. Tar Pista tot mai frămînta, ca un nebun, cu cizmele sale lustruite, trupul mortului.

— Buchet ți-a trebuit? Na buchet! zbiera răgușit ucigașul, rotindu-și ochii înfricoșător.

Péter stătea năuc, în zăpadă, pe marginea drumului înghețat bocnă. Deși gerul se înteţise după miezul nopţii, el își descheiase sumanul. Avea un suman cenușiu de pănură, nu din postav fin ca al flăcăilor înstăriţi, iar marginea buzunarelor și gulerul erau împodobite cu găitane albastre. Trupul îi dogorea. Uneori, parcă îl apuca ceva, se smucea din umăr, se opintea, voia să fugă.

— Lăsa-ţi-mă! se zbătea.

— Péter... Péter...

— Vasi mi-a fost cel mai scump ortac! Vai de cel ce-a ridicat mîna asupra lui! se frămînta, se zbuciuma, luptîndu-se cu sine însuși.

I se părea că aude de departe, în noaptea luminoasă de iarnă, sunete ciudate, un glas cunoscut, plînsul, ţipetele Ioanei. Neputinţa îl apăsa, se prăvălise ca o stîncă peste el.

Nu se putea urni din loc. Să-l azvîrle în șanț pe tatăl său, care îl păzea ca pe un copil ce se zbate în friguri? Szente bătrînul era mai scund cu vreo două laturi de palmă decît fiul său, încît trebuia să se ridice în vîrful picioarelor ca să-l apuce zdravăn de umeri și să-l ţină încleștat.

Maică-sa tremura, dîrdîia și ea în faţa lui cu ochii-nlăcrimaţi. Îi simţea respiraţia neliniștită. Cu o batistă mototolită în mîna-i tremurătoare, bătrîna îl mîngîia din cînd în cînd pe piept, încercînd parcă să-i astîmpere focul ce-l mistuia.

— Mulţumescu-ţi ţie Doamne că nu te-ai amestecat, băiete, spuse cu glasul stins după ce-i mai trecuse spaima. Altminteri te vedeam și pe tine întins pe podea, în sînge. Sau te ridicau jăndarii și te duceau în lanţuri! Vai, mă apucă groaza cînd mă gîndesc!

Tatăl observă bombănind pe sub mustață:

— Ei, da, dar pe Tar Pista tot nu l-au pus în lanţuri.

— Păi, dacă șeful de post e un om atît de bun și de milos...

Pînă și bunica lui Péter se învîrtea pe lîngă ei. Sprijinindu-se într-un băț noduros, bătrîna se străduia și ea, cum putea, să-și potolească nepotul. Dar nimeni n-o băga în seamă. Se adunaseră încet, încet, toate rubedeniile mai apropiate ori mai îndepărtate, înconjurîndu-l cu toții pe Péter. Se strînseseră ca turma în timp de primejdie. O voce femeiască se auzi de undeva din spatele pîlcului.

— Vezi, mă Péter, că ce-a fost s-a dus? Azi trăim alte vremuri. Nu ți-am spus mereu: lasă-i în pace pe romîni, nu te mai încurca cu ei, vezi-ți de treabă? Că așa e lumea... Dar tu o ții una și bună: Ioana și iar Ioana... Ai văzut ce a ieșit din toată tărășenia?

Ioana!

Pomenirea acestui nume turnă parcă ulei peste foc. Flăcăul se smuci o dată din toate puterile de parcă l-ar fi înjunghiat cineva și, înjurînd cumplit, se ridică în vîrful picioarelor, căutînd pe omul care vorbise, gata-gata să se repeadă asupra lui.

Tatăl său era cît pe ce să zboare în șanț. Dar în momentul acela mama se aruncă asupra flăcăului acoperindu-l cu tot trupul, pe cînd bunica, scîncind indignată, se dădu la o parte cu o sprinteneală neașteptată, ca nu cumva în învălmășeală să o calce careva pe picioare.

După o stăruință îndelungată, părinții izbutiră totuși să-l înduplece pe flăcău și să-l ducă acasă. Dar nu-l putură convinge să se dezbrace și să se culce.

Luna făcuse o cale bună pe cer, noaptea părea însă neobișnuit de lungă și zorile ațipiseră undeva, în spatele munților. Prin sat era totuși o forfotă neobișnuită. Se auzeau zgomote de porți trîntite, oamenii alergau de colo-colo pe ulița înghețată, zăpada scîrțîia sub tălpi.

La alde Szente, cu atîta du-te-vino, pisica rămase în tindă și cineva o încuie acolo. Animalul cu blana moale, albă, stropită cu pete negre, mieuna într-una cerînd amarnic ca să i se dea drumul, dar nimeni nu se sinchisi și ușa rămase zăvorîtă.

O parte din rubedenii rămase o vreme împreună cu familia Szente. Îl păzeau pe flăcău și, oftînd uneori din rărunchi, ascultau povestirile din bătrîni pe care tatăl lui Péter și unchiul lui, fratele bunicii, le scormoneau și le scoteau din desaga cu amintiri. Potrivit împrejurării, povestirile glăsuiau de niște bătăi crunte din timpuri vechi — cu ani și ani în urmă — de niște omoruri ce nu se pot uita. Fratele bunicii își aminti de omul care cutreiera satele vînzînd borviz și care fusese pocnit în cap cu un toporaș tocmai prin locurile astea, nu departe de hanul de la Leț, dar cu atîta pricepere, că omul scăpase pe loc hățurile din mînă și pînă-n fundul văii nu s-a mai oprit... Bietul om s-a rostogolit de sub coviltir, cam pe unde-i podul de lîngă han. O vorbă n-a mai crîcnit. Ucigașii ia-i de unde nu-s. Măcar că trecuseră cincizeci de ani pe puțin, de cînd s-au petrecut toate aceste întîmplări. Venea de la tîrgul din Cristur, nenorocitul, și se îndrepta spre casă. Intrase în cîrciumă să bea un pahar de vin. Căci așa era hanul de la Leț: cu vino-ncoa. Nu se putea să treci prin fața lui fără să nu te oprești, să tragi o dușcă. Moșneagul care povestea aceste lucruri, pe vremea acea nu era decît un țînc.

Bunica se așezase lîngă vatră, pe un scăunel cu trei picioare. Învățase încă din tinerețe că femeii nu i se cade să stea pe scaunele cu spetează ale bărbaților. Își ținea obrazul ofilit strîns lipit de bîta strîmbă pe care o rupsese dintr-un gard încă în toamnă, de cum începuseră noroaiele. Acum iarna, pe drumul înghețat și lunecos ca sticla, bîta îi prindea și mai bine. Mama lui Péter aținase focul sub plita care la început fumega amarnic, dar mai tîrziu,

prinzînd puteri, începu să duduie vesel. Toropită de căldura plăcută, bunicuța aţipise. Tresări doar către sfîrșitul povestirii cu uciderea cărăușului, cînd intră și ea în vorbă:

— L-au răpus pentru bani! Venea de la tîrg și avea bani mulți la el. Știu, știu bine! repetă ea, fiindcă nu fusese trează cînd se pomenise amănuntul acesta. Dădea din cap, întărind parcă autenticitatea povestirii. Da' de ce l-o fi omorît pe Vasi Năznanu? întrebă apoi, uitîndu-se în dreapta și în stînga, căutînd un răspuns. Că, după cîte știu, era un om de treabă. bun ca piinea caldă, și nu făcea rău nici unei muște!

Bătrînul Szente o liniști:

— Las' c-o să afle jandarmii ce a fost la mijloc.

— Adică de ce l-a omorît? Dar dumneata n-ai auzit? se-nfipse-n ea o muieruşcă tînără, rubedenie mai îndepărtată cu alde Szente. (Atît de îndepărtată încît nici nu se prea socoteau legați prin sînge, dar în noaptea asta, toate neamurile se strînseseră grămadă la casa lui Szente și curiozitatea o țintuise acolo pînă-n zori.) Din pricina buchetului de la pălărie! Le-a stat unora pe bătătură.

Nu cuteză însă să rostească numele lui Tar Pista. Mai bine să-și puie lacăt la gură... Că are niște proptele Pista ăsta!... Și toată familia lui stă tare... Mai ales tat-su...

— Pentru niște flori? Nu-mi vine să cred una ca asta nici în ruptul capului! clătină bătrîna din cap. în chip de protest. Buzele-i subțiri și vinete se mișcau și păreau că șoptesc chiar cînd nu vorbeau. O fi altceva la mijloc. Cine știe ce?

Bătrînul Szente își înfundase pipa și acum asculta clipind din ochi. Îl usturau ochii de nesomn, erau roșii de parcă îi pișcase fumul. Mustățile ofilite îi atîrnau pleoștite pe gură.

— Nu-i treaba voastră! O să vadă ei, jandarmii, rosti din nou, mai apăsat decît adineauri.

Mama lui Péter ofta și repeta într-una ca o flașnetă:

— Slavă Domnului că Péter al meu n-a fost în sală. Că și el are destui dușmani.

Fratele bunicii înălță capul:

— Dușmani? Péter? și flutură din mînă în semn de dispreț.

Dar mama nu îngăduia nimănui să-și bată joc de îngrijorarea ei.

— Da, da! Dușmani! repetă ea aprinsă. L-ar îneca într-o lingură cu apă dacă ar putea! Las' că știu eu! Îmi cunosc eu satul!

— Pe cine! Pe Péter? Da' de ce? A făcut el cuiva vreun rău?

— Nimănui, unchiule dragă, dar...

— Păi atunci de ce? se miră bătrînul.

Mama lui Péter îi răspunse, oftînd din adîncul inimii:

— Ehei, dacă toată lumea a înnebunit!... Măcar că Ioana...

— Ioana? se miră bătrînul.

— Ce crezi că s-a întîmplat chiar deunăzi? Omul meu s-a plîns că-s prea mari dările, iar eu chiar atunci s-a întîmplat să mă întîlnesc cu notarul pe uliță. Și-mi spune notarul — și mi-a vorbit așa de frumos! — îmi spune că dacă băiatul meu ar fi și el un ungur adevărat, cinstit, atunci am putea vorbi și de scăderea impozitului... Dar cu Ioana...

Ajungînd aici îi veni să-și muște limba, simțind că prea a luat-o razna. Speriată, se uită cu coada ochiului către fiu-su și deodată îi păru rău că adusese vorba de povestea asta cu dările. Se plecă spre Péter și cu degetele-i încovoiate îi mîngîie ușor capul trecîndu-și degetele prin părul băiatului. Ochii i se umplură de lacrimi.

„Cum dracu să te descurci în lumea asta? De ce or fi sclipind ochii Krisztinei? se întrebă unchiașul, încrețindu-și fruntea, de parcă nori grei s-ar fi adu-

nat îndărătul ei... Și de ce o fi amuțit deodată tatăl lui Péter, pîcîind mereu din pipă? Și de ce s-a lăsat așa din senin atîta jale în aer?... Sucită lume..."

Péter ședea pe scaun la un capăt al mesei. Tăcea și părea mai liniștit. Dar cînd maică-sa îl atinsese, mîngîindu-l cu drag, simți o fulgerare prin vine. Sări în picioare și măsură de cîteva ori odaia în sus și în jos. Apoi se așeză iar, dar nu pe scaun ci pe marginea patului și rămase așa, cu ochii ațintiți în gol, fără să fie în stare să se gîndească la ceva, bălăbănindu-și picioarele încălțate cu cizme.

Nasul moșneagului nu putea suferi mirosul de tutun — dealtfel nu se sfia s-o spuie ori de cîte ori îl îmbia cineva cu o țigară — dar de data asta întîmplarea îi răscoli vechea patimă. Se sculă, se duse drept la masă și, fără să fie poftit, își umplu și el pipa cu tutun din pungă. Ia te uită, hoțomanul de bătrîn! Nu mai trage de ani de zile din lulea, dar tot o mai poartă la el, ascunsă în buzunarul sumanului.

— Asta a fost a lui tat-tu, Dumnezeu să-l ierte. O știu, zise el învîrtind în mînă punga de piele, împodobită cu broderie bogată. E din tinerețe. Mi-aduc bine aminte. Avea el o fată, ibovnica lui cea dintîi, ea i-a cusut-o cu fir.

Bătrînul se pregătea să povestească pe-ndelete istoria cu punga — că așa-s bătrînii: mereu au cîte o istorioară pentru orice împrejurare — dar muierușca aceea ca o sfîrlează — rubedenia, mă rog — îl opri rizîndu-i în nas cu obrăznicie:

— O fată nu-i în stare să coase așa ceva, ascultă-mă pe mine, moșule. Asta nu-i broderie. Uite-te mai bine. Punga-i cusută cu o curelușe de piele subțire colorată. Asta-i lucru de cojocar.

— De cojocar?

— Păi... Ia uită-te! și-o învîrti pe sub nasul moșneagului, ca să-i facă-n necaz, bucuroasă foarte de biruința ei.

— Da' punga tot fata i-a dat-o! stărui bătrînul.

— De, știu eu!?... Se poate... zise femeia cu un aer de superioritate.

— Păi da... Că tu pe-atunci nici nu erai pe lume. Da' eu știu.

Povestirea însă nu se mai putea înfiripa. Totuși, luleaua sfîrîia vesel, fumegînd ca un coș și nu peste mult timp în odaie se răspîndi un miros usturător — mirosul fumătorului — ce-ți zgîrie gîtlejul și te rîcîie la piept.

Cu tot potopul de povești vechi și pline de farmec, bunica nu mai fu în stare să țină piept toropelii ce o învăluia și-i îngreuna pleoapele. Bolborosea în somn, scotea cîte un piuit, ca pasărea în cuib, și, din cînd în cînd, se prăbușea înainte strivindu-și nasul de măciulia bîtei pe care o strîngea în mînă.

Cheful povestitorilor începu să lîncezească, să se stingă încet-încet. Părea că și tulburarea lui Péter se mai potolise. În ochii-i căprui lumina se frînse, privirea i se anina trudită și greoaie de fețele oamenilor, de lucrurile din casă; parcă nu vedea nimic din ce privea. Era frînt. Cînd bătrînul Szente se ridică și se duse să arunce un braț de fîn vitelor, alți doi se folosiră de acest prilej și se strecurară pe ușă, o dată cu el.

În aceeași clipă, pisica se furișă prin crăpătura ușii, o zbughi în odaie și, înfățișîndu-se supusă la stăpîna casei, mieună, cerînd de mîncare.

Începea o zi nouă. În vecini geamurile se luminaseră. Cîte o lampă se aprindea ici-colo. În dosul straturilor de chiciură ce se așternuseră pe geamuri, ele păreau tot atîtea focuri îndepărtate. Prin apropiere cineva scotea apă din fîntînă și, după scîrțiitul cum-

penii, urechea lui Péter recunoscu pregătirile pentru adăpatul de dimineață din ograda lui Szabó, vecinul. De undeva se auzeau izbituri de topor: oamenii spărgeau gheața din jgheab.

Ușa odăii, pe care neamurile lui Szente o păziseră cu strășnicie toată noaptea, acum era în sfîrșit slobodă. Péter ieși cu pași hotărîți în curte. Tatăl său care se afla în grajd nu prinse de veste.

Era un ger cumplit, un sfîrșit de februarie friguros cum de mulți ani nu s-a mai pomenit. Și în zori, aerul cristalin era mai rece și mai usturător decît în orice ceas al zilei. Lumina palidă a lunii se amesteca cu purpuriul zorilor ce se revărsau, zugrăvind pe bolta cerului o bogăție negrăită de culori. În curte, scoarța părului bătrîn trosnea, parc-ar fi stat să crape și, în lumina ce se aprindea, milioanele de boabe de promoroacă străluceau ca o pulbere de diamant. Albul nesfîrșit, strălucirea orbitoare și frigul stoarseră lacrimi din ochii lui Péter. Ele se scurgeau pe obrajii săi palizi.

Ulița abia începuse să se trezească la viață. La început Péter nu văzuse pe nimeni, cînd cu pași grăbiți se îndreptase spre capătul de jos al satului, luînd-o pe o ulicioară întortocheată, lată de vreo doi stînjeni, îndreptată pieptiș spre deal, unde se afla casa lui Năznanu. Nu peste mult, se întîlni cu o femeie care ducea lapte la lăptărie. Rebegită de frig, femeia schimba vasul dintr-o mînă într-alta, iar cu mîna liberă căuta să-și strîngă cît putea broboada. Era atît de înfofolită, încît nu-i ghiceai capul decît după șulul alb și gros de aburi ce se ridica din dreptul gurii. Femeia înainta aproape alergînd și cizmele-i scîrțiiau sprinten pe zăpada înghețată.

Pe măsură ce se apropia de capul ulicioarei, Péter se simți cuprins de o neliniște tot mai vădită, tot mai chinuitoare. Inima îi zvîcnea în piept și nu mai știa dacă lacrimile s-au pornit de la sine ori aerul tăios i le stîrnea atît de îmbelșugate.

Abia apucă pe ulicioara lăturalnică ce urca spre deal, ulicioara în care se strecurase de atîtea ori pe inserat, cu inima bătînd de fericire — cînd doi jandarmi îi răsăriră în cale. Erau doi vlăjgani spătoși, cu fețele întunecate. Unul dintre ei se feri din drum și făcu un pas în zăpada de pe margine. Alături de ei tropăia și primarul Sárosi care, cam surprins de întîlnirea neașteptată, găsi de cuviință să-l apostrofeze:

— Ce-i cu tine, poamă bună? Încotro? Ori ții și tu cu ei? și în vocea omulețului cu ochi vii era ceva ce suna a bătaie de joc.

Unul din capetele purtînd pălărie cu pană de cocoș se întoarse puțin, aproape imperceptibil, apoi omul se opri și se întoarse cu totul. Pușca, a cărei curea o ținea cu mîna încovoiată, se clinti și ea pe umăr.

— Hei! Stai!

Într-o clipă Péter fu înconjurat.

Ce-or fi vrînd de la el?

— Cine ești, mă? îl întrebă unul din jandarmi (ăsta era fără îndoială mai mare în grad), cercetînd cu ochii iscoditori fața scăldată în lacrimi a flăcăului. Ochii jandarmului nu lăcrimau de frig, el n-avea fața umedă, ci dimpotrivă, ca de piatră.

Primarul se apropie și el. După toate semnele se oferise singur să-i ajute pe jandarmi; poate așa i-o cerea slujba, dar poate și de bunăvoie, din rîvnă pentru cercetările care urmau să se facă.

Lui Péter nu-i mai era frig. Își întinse grumazul din gulerul sumanului.

Valuri de căldură îi străbăteau trupul, parcă cineva i-ar fi vărsat foc în vine. Căuta totuși să se liniștească, zicîndu-și că n-are de ce să-i fie frică de jandarmi, de vreme ce n-a făcut nici un rău nimănui. Astă-noapte, în timpul încăierării, a rămas în odăița dinăuntru a cîrciumarului, n-a izbutit să pătrundă în vîltoare, să răzbească prin mulțime, din

pricina babelor care alergau îngrozite și veneau puhoi spre el.

— Îl cunoști? întrebă jandarmul pe primar. Pe gulerul uniformei, jandarmul purta o steluță de argint a cărei sclipire se lua la întrecere cu aceea a bobițelor de promoroacă. Poate nu demult a fost avansat sergent major, cel puțin așa se ghicea după steaua nouă și sclipitoare. Și-avea o față fragedă și-o mustăcioară neagră, subțire, cum purtau flăcăii.

Péter se uită cu luare-aminte la jandarm, dar nu-l cunoștea nici măcar din vedere.

Și camaradul acestuia îi era străin. Poate că au fost aduși în noaptea asta, în timp ce acasă la ei, rudele lui flecăreau și spuneau povești.

Primarul dădu din cap cu o grabă slugarnică. Rînji, și lui Péter i se păru că în vorbele lui răsună ceva ca o bucurie ascunsă:

— Cum să nu-l cunosc! Și el a fost de partea lui Năznanu!

Mustăcioara neagră tresări și tînărul jandarm își încreți fruntea oacheșă, iar pe sub streașina pălăriei rotunde de culoare neagră, ochii arzători luciră ca două vîrfuri de pumnale.

— Cum adică: și el?

— Păi așa, că el e ibovnicul fetei, îl lămuri primarul.

Jandarmul se uită la Sárosi.

— Care fată?

Era limpede, după întrebări, că sergentul-major nu cunoștea situația din sat. Pe primar îl luaseră cu ei, fără-ndoială ca să le dea o mînă de ajutor „în interesul cercetărilor", și mai ales la „înăbușirea spiritelor agitate" — după cum suna ordinul pe care-l primiseră cînd fuseseră trimiși încoace. Fiecare jandarm primise cîte două grenade și douăzeci și cinci de cartușe. Jandarmul își săltă cartușierele grele care-i trăgeau în jos centura.

— Ibovnicul Ioanei Năznanu... Al cărei frate... știți dumneavoastră, domnule sergent-major... încercă să lămurească Sárosi povestea încîlcită.

Jandarmul își potrivi încet curelușa sub bărbie. O clipă rămase cu ochii pironiți în zăpadă, căutînd din răsputeri să priceapă cele spuse de primar. Dădu ușor din cap:

— Înțeleg. Înțeleg. Care va să zică și el?

Flăcăul izbucni:

— Nici n-am fost măcar în sală!

— Ei, asta se va vedea mai tîrziu, răspunse jandarmul, rece și categoric.

Fluieră apoi scurt, ca pentru ciini și făcu un gest categoric: — Haidem!

Se aliniară înapoia lui Szente Péter. Numai primarul rămase cu cîțiva pași în urmă. Își dădea toată osteneala să pară că n-are nici în clin nici în mînecă cu Szente Péter care mergea cu pași împleticiți în fața celor doi jandarmi. Se uită pe furiș, hoțește, în toate părțile, dar nu văzu pe nimeni. Nici în uliță, nici prin curți, dincolo de garduri. Ulița era moartă, nici un suflet de om nicăieri. De altfel, deși iarna era pe sfîrșite și ziua se mărise binișor, încă nu se luminase îndeajuns pentru a se putea vedea limpede. Postul de jandarmi era aproape și nu peste mult jandarmii ajunseră acolo cu iubitul Ioanei Năznanu. „Cum de nu m-am gîndit mai curînd la alesul Ioanei? se dojenea singur domnul primar Sárosi clătinînd din cap și minunîndu-se. Noroc că ne-a ieșit în cale, altfel l-aș fi uitat și-ar fi scăpat", își zise trăgîndu-și cușma pînă aproape de umerii obrajilor și rîse înfundat, deși nu avea nici un motiv deosebit.

Dracu știe de ce se bucură primarul! Din partea lui, Szente Péter ar fi putut trăi mult și bine în pace și liniște, că nu avuseseră niciodată nimic de împărțit. Ei, dar ce să-i faci, dacă așa a fost să fie!...

Mulţi îşi întorceau privirile iscoditoare după nevasta lui Tar Gyuri şi se întrebau miraţi — cînd nu era ea de faţă — cum de pune toată grăsimea numai pe şale. Din pricina asta trupul i se deformase de tot, deşi nu era prea în vîrstă; abia trecuse de patruzeci. A început să se îngraşe mai ales de un an şi jumătate, de cînd, după strîngerea recoltei de toamnă, îşi pusese dinţii la oraş. Dar, cu toată grăsimea, mîinile şi picioarele ei erau sprintene, se mişca cu o agerime ce nu lăsa să se simtă de loc greutatea cu care îşi poartă trupul oamenii de felul ei; părea că poartă sub fuste nişte perne uşoare umplute cu puf şi nu coşcogeamite baloturi de untură.

Alergă cu agilitatea unei şopîrle la gard cînd simţi că vecina e prin ogradă şi mai ales cînd o văzu aruncînd în curte spre gunoiştea ce aburea încinsă o albie cu spălături.

Intrînd în vorbă, nevasta lui Tar Gyuri se porni să-i cînte osanale domnului plutonier-major.

— Ce om minunat, draga mea! Are o inimă de aur... aur curat, nu altceva... Vorbele acestea, spuse din tot sufletul, le auziseră, încă de dimineaţă, cel puţin cincisprezece femei. Multe se îndrugă pe seama lui prin sat da' nimic nu-i adevărat! Noroc că toată lumea ştie de unde pornesc vorbele! De la Dăndăroaia, draga mea... Ea le născoceşte pe toate, de cînd cu fratele ei! Parcă ce vină are domnul majur că l-au dus?... Dumnealui nu-i vinovat nici cît negru sub unghie! Am auzit că Dăndăroaia îi sperie şi pe copii cu domnul majur! Ei, ce zici de asta? întrebă aşteptînd efectul cuvintelor ei. Apoi adăugă pe un ton mai puţin sigur: Parcă poţi şti ce-or fi făcut oamenii de i-au dus?...

Vecina se uită speriată de jur-împrejur, să vadă dacă nu trage cineva cu urechea la vorbăria lor prea zgomotoasă. Nu era bine să trăncănească despre

asta! Revolta stîrnită de întîmplările din toamna lui patruzeci nu se stinsese încă, zăcea ascunsă în inima satului, și era de ajuns ca cineva să aducă vorba despre ele, că mînia se stîrnea din nou. Domnul învățător Mezei Zoltán se făcea foc și pară cînd cineva-i pomenea de cei ridicați.

Dar, pe de altă parte, nu era bine nici să scape omul o vorbă în doi peri despre plutonierul-major Tóháti. Nu era bine, mai cu seamă că, atunci în patruzeci, locotenent-colonelul nu se sfiise să smulgă barba încărunțită în cinste a bătrînului dascăl!...

Neștiind ce să-i răspundă, vecina își răsucea mereu nodul năframei legate sub bărbie. „Tăcerea-i de aur", se gîndi femeia și se mulțumi să clatine din cap cînd mai încet, cînd mai tare, fără să se uite în ochii bogătanei. Nu uitase nici pe bătrînul Péterfi Miklós, tîrît la judecată și condamnat pentru că îndrăznise să-și spună părerea despre perceptor.

Și cum o auzi vorbindu-i de majur, vecina își închipui făptura mătăhăloasă a acestuia. Da, se potrivea de minune cu vrednica jumătate a lui Tar! Ba i se păru că-i aude chiar și răsuflarea greoaie, prin apropiere! Cînd trăgea aerul în piept, tunica-i verzuie cu nasturi argintii, împodobiți cu coroana regală, se întindea mai-mai să plesnească. Ei, ce să-i faci! Fiecare cu gusturile sale! Unora li se scurg ochii după grăsuni și se dau în vînt să-i ademenească. Așa și cu Tóháti. Cînd trecea pe uliță, cu mustața lui deasă, neagră, răsucită-n sus, cu obrajii rotunzi și rumeni, străbătuți de vinișoare roșii, se găseau destule muieri care-și întorceau capul după el, ca floarea soarelui.

Cît despre nevasta lui Tar Gyuri tot satul credea că a trecut de vîrsta nebuniilor ce pot stîrni scandaluri familiale, să se afle peste șapte hotare. Deși, la drept vorbind, de ce nu s-ar putea uita bărbații la ea? În colțul ochilor și al gurii abia-abia dacă se zăreau cîteva încrețituri mărunte. Așa că, judecînd după înfățișare, se potrivea de minune cu majurul.

Cam acestea erau gîndurile ce-i treceau prin minte vecinei, în timp ce se porni să tușească încet, prudent. O gîdila în gît, o zgîria tusea asta, nici vorbă, dar era binevenită mai ales pentru că o scutea de răspuns. „Așa a fost lelea Tar totdeauna, îi fulgeră prin minte. L-a apărat cu însuflețire pe domnul majur, n-a spus despre el decît lucruri bune, frumoase și de laudă!"

„E, mai știi?" se gîndi bănuitor vecina.

Bineînțeles, despre soția lui Tar Gyuri nu se putea spune că a fost chemată la postul de jandarmi să „spele geamurile". Juhos Albert se despărțise de tînăra lui nevastă pentru că ea se dusese să spele geamurile, cînd a fost chemată... Dar așa ceva nu-și putea permite alde Tóháti cu nevestele chiaburilor.

Nu peste mult ieși la iveală că laudele bogătanei nu îndreptățeau bănuielile vecinei. Femeia trupeșă privi și ea de jur-împrejur, ca nu cumva s-o audă cineva (cine știe dacă chiar mărul acela din curtea vecină n-are urechi?...), apoi începu să înșire tot ce-i stătea pe limbă.

— Dar să nu mai spui nimănui, draga mea, că iese un bucluc de... mamă, mamă... Domnul plutonier-major mă lasă să-i duc în fiecare zi de mîncare băiatului. Și are dreptate. Omul se gîndește la interesele statului. De ce nu i-aș duce? Cel puțin nu mănîncă pîinea statului. Nu că n-ar avea statul din belșug. Vai de mine! S-ar găsi de mîncare pentru bietul de el, știu. Și, înduioșîndu-se parcă de propriile-i cuvinte, în ochii mamei lui Tar Pista se adunară lacrimile și buzele începură să-i tremure și să se strîmbe a plîns. Dar numai seara, draga mea, numai pe întuneric îi pot duce de mîncare, să nu mă vadă satu'! Lucrurile astea se fac în taină, așa zice domnul plutonier-major — că satu' n-are nevoie să le știe pe toate. Da' ce-a păcătuit băiatul meu împotriva satului, de toată lumea e împotriva lui? Ce le-a făcut? întrebă deodată

și, nemaiputîndu-și stăpîni tremurul buzelor, începu să plîngă înăbușit.

Încă în seara zilei de după crimă, bogătana izbutise să-și vadă odrasla la postul de jandarmi. Plină de nădejde, îi șoptise flăcăului:

— Nu te teme, dragu' mamei! Fii tare! O să le dreagă tat-tu pe toate. A fost azi la oraș, la domnul locotenent-colonel care e și mai mare acum; e colonel plin! Sst! Toate o să iasă bine, numai tu să-ți ții firea. Să nu-ți faci vreun rău. Nici nu te gîndi la așa ceva.

Auzind cuvintele acestea, Pista se uită cu un rînjet hain la maică-sa. Să-și facă rău? El? Lui însuși? La ce?

— Unde mi-e cuțitul? o întrebă.

— L-am ascuns bine, dragu' mamei, nu-ți fie frică.

— Ai grijă de cuțit, atîta-ți spun! Oi mai avea poate nevoie de el!

— Vai, puiu' mamei, cum poți spune una ca asta! și ochii mamei se umplură de lacrimi. De la cuțitul acela ți se trage toată nenorocirea. Că de nu era cuțitul...

— Ia nu te mai boci atîta, ce dracu! Știi că nu-mi place să te văd plîngînd.

— De altfel nici n-au căutat cuțitul.

Vorbi cu băiatul mai bine de un ceas; putea să stea la el cît poftea, nu-i supraveghea nici un jandarm, nimeni nu trăgea cu urechea. Și, surprinsă, se gîndi cum tremură tot satul, îngrozit de clădirea plină de taine în care își duceau vacul jandarmii, ca fiarele în vizuină. Cîte nu se vorbeau, cîte povești înfiorătoare nu se auzeau despre beciul în care urletele de durere și de groază ale celor schingiuiți se stingeau între zidurile umede și nepăsătoare! Bătrînele, cu închipuirea lor gata oricînd să născocească fel de fel de basme, vorbeau că în pivnița jandarmeriei plîngeau pînă și pietrele grele, cu muchiile ascuțite.

Cîtă spaimă, ce grozăvie, Doamne sfinte! Şi de ce? Cine-a stîrnit toată această teamă nemărginită?

Băiatul ei nu fusese închis în pivniţa aceea cu zidurile mustind de lacrimi şi de sînge, purtînd amintirea atîtor întîmplări înfiorătoare. Poate că nici nu exista o astfel de pivniţă, poate că totul nu era decît o scornitură de-a Dăndărăilor. Şi chiar dacă era o pivniţă, de bună seamă că domnul plutonier-major îşi ţinea în ea butoiul cu varză, morcovi îngropaţi în nisip, iar pe policioare, de-a lungul pereţilor, cartofi rînduiţi cu grijă după mărime — hrană pentru oamenii de la post. Aşa o fi, de bună seamă, îşi linişti mama lui Pista inima zbuciumată.

Tar Pista petrecu întîia zi de „temniţă" sus în clădirea cu aspect de cazarmă, în dormitorul jandarmilor. În încăperea mare, cît o sală, paturile de fier erau rînduite cu grijă la o distanţă de cîte o jumătate de pas între ele, acoperite cu pături albe, tivite cu dungi colorate roşu, alb, verde, la cele două capete. Pe perete, deasupra paturilor, atîrna un Crist încununat cu spini, cu ochii daţi peste cap şi cu gura întredeschisă. Deasupra lui se zărea inscripţia: „Nu înjura", iar dedesubt o întrebare din litere roşii, de-o şchioapă: „De ce îl mîhneşti?" Pista primi chiar învoirea să facă foc în soba pîntecoasă de tuci din colţ. De ce să răcească bietul băiat?

De altfel chiar domnul plutonier-major căută să-i explice lui Pista pe un ton blînd, părintesc, de ce-a ajuns în dormitorul jandarmilor, la căldură (cînd jandarmeria cere lemne de la primărie, cărăuşul însărcinat cu această treabă aleargă cu limba scoasă să o servească):

— Măi Pista, fătul meu, ne-am gîndit că nu face să te vîrîm în beciul ăla umed şi să te punem în lanţuri ca pe ucigaşii de rînd. Că tu, fătul meu, ai o adevărată inimă de ungur, o mare inimă ungurească bate în tine! Şi-ţi curge în vine sînge gros şi bun ca vinul. Ar fi păcat de tine... Dar ascultă-mă ce-ţi

spun: să nu te pună păcatele să fugi, că nici Dumnezeu nu te mai scapă! Las' că s-o aranja cu zgîrietura aia, sau ce naiba o fi fost! Pînă atunci potolește-te și stai pe pace!

La început, în zorii zilei, cînd fusese adus la post și după ce fierbințelile îl mai părăsiră, era pămîntiu la față și tremura. Din cele șase paturi numai două erau ocupate. Ceilalți jandarmi erau desigur de serviciu. De pe o pernă mică, albă, umplută cu paie, se ridică un cap vîlvoi cu ochi căprui, injectați, clipind buimac spre lumina lămpii, apoi spre flăcău. Îl privi ca și cum niciodată nu l-ar fi văzut. Ucigaș? Omul cu părul ciufulit se întoarse nepăsător și nu peste mult sforăia ca mai înainte. Inima flăcăului începu să bată cu putere. Îl cuprinse un sîmțămînt de leșin și-l gîtuia groaza, parcă toată noaptea ar fi înghițit la gălușe și un nod i s-ar fi pus în gît. În curînd însă își redobîndi liniștea și se simți în siguranță. Își dădu seama că jandarmii sînt băieți buni, adevărați voinici unguri, că nici vorbă nu poate fi să-și aștepte pierzania de la ei.

Se așeză pe marginea unui pat și rămase cu ochii pierduți fără să clipească, privind fereastra neagră. Uneori i se părea că în veci n-o să se mai vadă lumina zilei. Nu se mai gîndea la nimic. I se părea că un roi de albine îi zumzăie în cap. În sfîrșit, cînd geamul prinse a se limpezi, auzi pe cineva bocănind cu cizmele în pragul odăii de alături, scuturîndu-se de zăpadă. Cine-o fi? Tar Pista nici nu bănuia că...

Omul ce da să intre în odaia vecină era sergentul-major cu mustăcioara fudulă care sosise de curînd cu căruța din satul vecin, împreună cu un alt jandarm, și care nu avusese timp să-și mai dezmorțească degetele degerate, ci fusese trimis pe nerăsuflate în patrulare. După ce își curăți cizmele de zăpadă și își scoase pușca de pe umăr, deschise cu o mișcare hotărîtă ușa care scîrții ușor. Jandarmul își

lipi călcîiele, își umflă pieptul și, lăsînd pușca la pămînt, lîngă piciorul drept, raportă:

— Să trăiți, domnule plutonier-major! Raportez că în comună e ordine! Am adus sub escortă un individ cu numele Szente Péter!

Plutonierul-major se lăsă pe spate. Sprînceana-i zvîcni. Dădu din cap, grav, ca un general, conștient de puterea sa.

— Bine. Cine-i individul? Era nedumerit... Szente... Szente...

— Ibovnicul fetei aceleia, știți... așa se spune!

Capul de dovleac al plutonierului-major făcea eforturi caraghioase să înțeleagă ceva. Din tot ce-i spusese tînărul sergent-major, el nu pricepuse o iotă. Bineînțeles căuta să nu trădeze această neștiință și, ca si cum totul ar fi fost foarte limpede pentru el, întrebă chipurile așa, de dragul exactității:

— Și cine-i fata aia?

— Să trăiți, e sora flăcăului ucis!

— Bine, sergent-major Cibráki, se răsuci fără să se ridice de pe scaun și scoase o cheie dintr-unul din cuiele bătute în perete. Ține cheia; e de la beci. O să ne ocupăm mai tîrziu de chestia asta. Da' ia spune, sergent-major Cibráki, e vreo bănuială întemeiată împotriva ăstuia, cum îi zici? Szente?

Sergentul-major înțepeni iar în poziție de drepți:

— Da, să trăiți! Bănuială foarte întemeiată. Adică individul se îndrepta spre casa...

Tóháti fixa masa cu atenția încordată. Hm. Cugeta adînc:

— Spre casa... Bine, Cibráki, foarte bine... Și spre care casă?

— Unde stă fata. Ochii lui împungeau, nu alta.

Plutonierul-major, care după noaptea zgomotoasă și plină de peripeții, abia în zori apucase să ciupească un biet ceas de odihnă, nu pricepea de loc ce legătură poate fi între toate acestea. Era buimac și capul nu-l ajuta de fel. Nedumerirea i se putea citi pe față.

Totuși, îi întinse sergentului-major cheia, încredințat că pînă la urmă o să le descurce el pe toate, din fir în păr. Dar de unde să înceapă?

Deodată își aduse aminte: oare podeaua a fost spălată? În zăpăceala cumplită de astă-noapte, plutonierul-major pusese mîna tocmai pe Maria Dăndărău și-i poruncise cu strășnicie să frece dușumeaua năclăită de sînge. Într-o jumătate de ceas să fie lună, încît să poți mînca pe ea, să nu mai rămînă nici urmă de sînge! Sări de pe scaun gata de plecare, să vadă dacă ordinul a fost executat. Își luă mantaua, își prinse la brîu centura cu pistolul, își puse în cap pălăria neagră cu pana albastră-verzuie de cocoș, potrivindu-și cureaua sub bărbie. Dar nu ajunse bine la poartă, că gradatul de serviciu, unul cu trei stele de os, se luă după el:

— La telefon, domnule plutonier-major!

Ei drace, tocmai acum trebuie să vină și asta! Alergă gîfîind înapoi spre birou. Încă în timpul nopții, îndată după întîmplarea de pomină, el anunțase autoritățile superioare și ceruse ordine pentru începerea cercetărilor. Acum în sfîrșit i se dădea răspunsul. Stătea în poziție de drepți la aparat și răspundea ca și cum superiorii ar fi fost aici în fața lui, nu la capătul celălalt al firului, la mulți kilometri depărtare.

— Da, să trăiți... Am înțeles... Înțeleg... Am tratat totul din prima clipă, ca o chestie națională... Da, să trăiți. În sat, nimic...

Terminînd convorbirea telefonică, majurul se lovi zdravăn cu pumnul în piept (un piept căptușit cu multe straturi de untură) și făcu cu ochiul celui cu trei stele care stătea smirnă lîngă el, de parcă ar fi așteptat pogorîrea duhului sfînt.

— Ai auzit ce-a spus? Să nu fie scandal! Păi bine, nenișorule, așa mă cunoști? Ei, ia să vedem acum lista; pe cine-l interogăm azi? Pe Szente! Ia să-l scoatem din beci, să-l mai muiem nițel, să dea și el o declarație ca lumea. Eh, asta se face — dădu din

mînă — e o nimica toată. Da' dacă n-au spălat sîngele de pe jos cum trebuie, cum le-am poruncit, să știi că le pun să-l spele cu limba! Da, frățioare!

Intre timp, se făcu ziuă, cerul plumburiu de iarnă se lumină, așa că plutonierul putu să plece să vadă de curățenie.

6

De mai bine de trei ani de zile plutonierul-major Tóháti István era reprezentantul puterii de stat în comună. În acest răstimp el s-a îndrăgostit de-a binelea de mîncărurile îmbelșugate și grase ardelenești. Dar ce-i drept, e drept, a făcut și altă ispravă: a întronat ordinea în comună!

Cînd în ziua aceea însorită de toamnă din septembrie o mie nouă sute patruzeci, la cîteva ceasuri după intrarea honvezilor, coborî dintr-un autobus împreună cu alți cîțiva jandarmi, Tóháti nu purta decît două stele de argint pe guler. Mai tîrziu a fost trimis pentru vreo cîteva săptămîni undeva spre miazăzi, la Novisad, zice-se, în ținutul de lîngă Dunăre ocupat de curînd. Despre asta nimeni nu știa prea multe în sat, iar Tóháti după ce s-a întors n-a scos o vorbă, n-a povestit nimănui pe unde a umblat, ce a făcut. Ce a făcut, ce nu, fapt e că s-a întors din misiune cu trei steluțe de argint. În afară de asta, majurul trebuia să dea drumul în fiecare an cu cîte o nouă gaură centurei care nu-l mai cuprindea. Îndeosebi iarna, cît era ziulica de lungă, omul tînjea de foame dacă nu-și începea ziua cu costițe sau cîrnați fripți în valuri de untură, sau cu slănină înghețată, presărată bine cu boia.

O femeie venea în fiecare zi la post să le gătească. Căci Tóháti, deși nu mai avea mult pînă la patruzeci de ani, rămăsese tot holtei. De cînd era în serviciu,

nu găsise nicăieri o fată pe placul lui. Între prieteni, îi plăcea să se fălească cu gusturile sale subțiri în ce privește femeile. Adevărul era că nu prea alegea și se înhăita cu cine se nimerea. Cînd rămînea cu ele între patru ochi le lipea și de perete, la nevoie.

Dimineața, în timp ce muia feliile de pîine în zeama unsuroasă și ruginie în care se scăldau cîrnații, iar cu dinții lați și puternici ronțăia varză murată, Tóháti stătea cufundat în tăcere conformîndu-se poate principiului întemeiat pe zicala: ungurul nu vorbește cînd mănîncă. Se pare însă că gîndește, întrucît, despre asta nu există vreun proverb tradițional. Gîndirea nu e interzisă decît rar, cînd e vorba de ordinele primite de sus și această interdicție plutonierul-major o respecta cu scrupulozitate.

Și oare la ce se gîndea domnul plutonier-major? O imagine îl neliniștea mereu: chipul acelui țînc de sublocotenent cu față de copil, care abia acum două luni a ajuns la comandamentul secției și care își vîra nasul în toate cele. Voia parcă să știe toate chițibușurile mai bine decît vulpoii bătrîni ce-ncărunțiseră purtînd pălăria cu pană de cocoș. Dacă sublocotenentul ăsta a venit aici în sat să cerceteze chestia cu asasinatul de astă-noapte, atunci toate meritele, toată gloria ce se cuvenea capetelor împodobite cu pene de cocoș pentru zelul lor patriotic, pentru rîvna cu care-și îndeplineau serviciul, toate aveau să fie ale lui. Iar el, plutonierul-major, va ajunge un fleac, o ființă mărunță, neînsemnată în toată afacerea. De aceea nu era totuna — fiind vorba de meritele patriotice, firește — al cui nume va figura în josul procesului-verbal, confirmînd depozițiile martorilor, cînd hîrtiile acestea vor porni și vor urca toate treptele din birou în birou la cabinetul ministrului de Interne.

Cam astfel de gînduri se frămîntau în căpățina rotundă ca o lună plină a grăsunului. Răsuflînd adînc, Tóháti expedie ultima înghițitură și încercă să se îndrepte. Dar nu izbuti decît după ce se descheie la

unul din nasturii tunicii, în dreptul burții. Rigîi, își șterse gura cu fața de masă, și luă pe loc hotărîrea să nu mai aștepte să vină mucosul acela de sublocotenent. Va începe imediat să ia el însuși interogatoriul.

Cuprins de această hotărîre, încîntat de sine și mai-mai să crape de sătul ce era, se întoarse grăbit în odaia în care își avea biroul și începu să dea ordine, întunecat: să vie cutare și cutare. Dar ordinul nici n-a plecat bine și în fața domnului major, care continua să clefăie, să rigîie și să-și scobească dinții, apăru Tövisi Árpád!

Noul venit se învîrti, sigur de sine, ca la el acasă, fără pic de teamă. Fața lui liniștită, tot atît de albă și de pistruiată ca de obicei, nu trăda nimic deosebit.

— Îți spun tot, așa cum cer interesele noastre ungurești, căci precum știi și tu, nu e decît un singur adevăr — începu pistruiatul și, pomenind de adevăr, își ridică glasul și apăsă cuvintele.

Dar în curînd se opri. Plutonierul-major teribil de serios, aproape încruntat, îl străpunse cu privirea și îl întrerupse:

— Aici să nu-mi vorbești cu „mă" și „tu", ce dracu! Asta-i chestie oficială, fîrtate! Te rog să vorbești cum se cuvine în fața jandarmeriei regale maghiare. Ai priceput? Și ochii parcă-i fulgerau.

Tövisi încremeni. Tocmai căuta din ochi un scaun pe care să se așeze. „Jandarmul tot jandarm rămîne!" se gîndi. Și, din obișnuință, se îndreptă din șale. Parcă și cravata îl strîngea... fii-sa i-o legase (cum nu l-a luat dracul pe deșteptul care a născocit asemenea instrumente de tortură!...). Ce să însemne oare tonul ăsta?

Nu trecuse nici o jumătate de an de cînd intraseră honvezii, că Tövisi își lepădase cioarecii secuiești, înlocuindu-i cu pantaloni mai comozi de oraș. În vara următoare își cumpără o pereche de ghete, iar către toamnă pantofi, dar aceștia din urmă stîrniră atîta

haz în sat, încît omul fu nevoit să-i schimbe și să poarte iar ghete. Cam pe timpul acela începu să se tutuiască cu notarul, cu unul dintre învățătorii tineri și cu plutonierul-major. Asta se întîmplase bineînțeles ca de obicei la o masă albă, în timp ce închinau din paharele cu vin auriu de Teaca și, spre zori, cîntau tot mai tare cîte o romanță. După ce ajunsese să se tutuiască cu protipendada satului, Tövisi arboră o cravată pe care i-o cumpărase fie-sa de la prăvălia din oraș. Fiică-sa jinduia la domnie, în schimb nevastă-sa cîtuși de puțin. Și el și Rozika ajunseseră la concluzia că ea n-are nici în clin nici în mînecă cu așa ceva, că țărancă s-a născut, țărancă proastă va muri...

Dar de unde asprimea asta pe fața plutonierului-major? Să fi rupt prietenia cu el? Nu-i a bună! Glasul aspru însă nu-l clinti pe pistruiat care continuă să susțină pe același ton dîrz ceea ce hotărîseră împreună cu Kuri, cu primarul Sárosi și cu încă vreo cîțiva bogătani. Ce poate face Tóháti dacă bogătanii sînt uniți între ei și mărturisesc la fel? Ce?

— E tot așa de adevărat cum e adevărat că pe mine mă cheamă Tövisi Árpád! L-am văzut pe Tar Pista în circiumă, în clipa în care s-a stins lumina în sala de joc! N-a fost el!

Arătătorul gros al plutonierului se vîrî după gulerul cu stele de argint, îl întinse, și toată fața lui ce plesnea de sănătate se strîmbă pentru o clipă.

— Adică nu a fost el?

— Nu. Asta-i sigur! întări Tövisi.

— Atunci ți s-a năzărit, sau ce dracu?

— Adică cum mi s-a năzărit? se miră celălalt.

O mare amărăciune începu să urce în gîtlejul lui Tövisi. Dacă nu-l mai poate scăpa pe flăcău din belea... Căsătoria... Cum o puseseră la cale în familie... Sau să fi căzut blestemul Mariei Dăndărău peste ei? Gîndul acesta îl înfioră.

— Așadar el a fost? începu iar Tóháti.

— Dacă spun că n-a fost el!

— Dar dacă ți s-a năzărit?

— Nu mi s-a năzărit!

— Deci a fost în camera cealaltă în cîrciumă?

— Dacă-ţi spun!... L-am văzut cu ochii mei!

Tocul stătea gata de scris între degetele groase, cu unghiile teşite ale plutonierului-major. Operaţia aceasta nu putea s-o încredinţeze altuia, el personal trebuia să întocmească procesele-verbale, să toarne în cuvinte scrise depoziţiile martorilor. Şovăia. Hm, hm, stătea pe gînduri. Ce să scrie? Apoi, ca şi cum s-ar fi răzgîndit, îşi ridică dintr-odată capul, cu podoaba-i de mustăţi negre şi răsucite, cum purta tot jandarmul pe-atunci.

— Mă, Árpád, mă! Dacă nici tu nu vorbeşti limpede, deschis, la ce să mă mai aştept de la alţii? Ce? Ori crezi că te joci cu jandarmeria? Aşa crezi, mă? Mie să-mi spui lucrurile în aşa fel, ca şi la judecată să stea în picioare. Şi să le poţi întări şi prin jurămînt, dacă e nevoie! M-ai priceput?

Tövisi părăsi poziţia de drepţi, prea ţeapănă şi obositoare; nici picioarele nu şi le mai ţinea aşa de încordate. Îşi luă inima în dinţi şi trase un scaun sub el, ştergîndu-şi cu mîna tremurătoare sudoarea de pe fruntea albă şi palidă. Se mai liniştise: va să zică prietenia a rămas neatinsă!

— Da! Nu-ţi spun decît adevărul adevărat, răspunse prompt.

— Ei, spune acum limpede. L-ai văzut pe Tar Pista în cîrciumă, cînd s-a stins lampa, da sau ba?

— El era! Parcă-l văd în faţa mea!

— Atunci ce tot îndrugi că n-a fost el?

— Vreau să zic că nu el a fost ucigaşul.

— Aha, asta-i altceva. Da' cine spune că el a fost?

De astă dată se porni şi tocul să-şi împlinească chemarea, scîrţîind pe hîrtie. Plutonierul-major începu să mormăie pe sub mustăţi. Se cătrăni rău de tot şi era gata-gata să arunce la pămînt şi tocul şi hîrtia şi cerneala. Începu să-i înjure pe evrei: numai

ei erau de vină că peniţa zgîrie, că hîrtia suge şi cerneala e proastă. Să-i ia dracu' pe toţi. In orice caz mîna evreilor era la mijloc, nu se putea să nu fie sabotaj. Şi dacă n-a rupt tocul a fost doar pentru că n-a izbutit să stabilească precis dacă mîna criminală se ascunde după toc, după hîrtie, sau după cerneală.

— Ei, va să zică spui că aşa s-a întîmplat. Citeşte şi semnează.

Tövisi silabisi cuvintele declaraţiei cu un aer mai grav decît acela pe care-l luase odinioară cînd se deschisese, în faţa domnului notar, testamentul tatălui său. Dădea aprobativ din cap după fiecare frază şi în cele din urmă semnă.

— Aşa a fost! Chiar aşa! Ăsta e adevărul curat! Aşa sînt eu, se linişti.

— Spune-i te rog lui Kuri Károly să intre.

In clipa următoare intră în odaie o făptură scundă, cu sprîncene neobişnuit de stufoase. Ochii lui Kuri Károly dispăreau într-adevăr în hăţişul sprîncenelor. Capul şi-l trăsese în gulerul surtucului, lucru prea greu de vreme ce avea un gît atît de scurt şi de gros încît iarna gulerul îi rănea mereu bărbia. Mustaţa-i veşnic neîngrijită se zbîrlea din cauza respiraţiei agitate şi tremura ca iarba la suflarea vîntului. Prin nevastă-sa el se înrudea de departe cu familia Tar şi împrejurarea aceasta îl încurca şi mai mult. Aruncă o privire jalnică spre uşa pe care Tövisi o închisese ieşind din odaie.

Majurul observă numaidecît starea în care se află gospodarul şi-l pofti să şadă. Mai întîi făcu cîteva consideraţii asupra frigului din acest sfîrşit de februarie, repetă buletinul meteorologic auzit la radio şi abia după aceea veni la subiect.

— Nu te supăra, domnule Kuri, că te-am făcut să te oboseşti pînă aici. Poate nici nu era nevoie; păcat de osteneală, că dumneata fără îndoială nu ştii nimic de toată bătaia ceea.

Kuri oftă din rărunchi:

— Nu, nu știu niimc.

— Dar unde erai dumneata cînd s-a iscat ... chestia aia ...

Kuri apucă cuvintele majurului ca un cățel care se aruncă asupra osului:

— Eram în circiumă, ne tocmeam la prețul cailor — explica el gesticulînd de zor — că era vorba să-i vînd lui Tövisi pe șarga ceea, „Fata-mare" cum îi zicem noi, că-i năzuroasă ca o fată mare. Să i-o vînd lui, că eu tot n-am ce face cu ea, iar el poate să o treacă la armată, știe el cum ...

Fruntea șefului se încreți și sprîncenele i se încruntară amenințătoare.

— Cum? Cum? Ce-i cu calul ăla?

Lui Kuri îi venea să-și muște limba. Amuți. Cine l-a pus să-și bată gura, să vorbească despre afacerile lor cu armata? Dar Tóháti nu dădu prea multă importanță chestiunii.

— Așadar, dumneata erai în circiumă? reluă el firul.

— Poate să spună și Tövisi că eram în circiumă! confirmă imediat Kuri.

— Atunci și dumneaata l-ai văzut pe Tar István.

— Cînd? Unde? Dacă l-am văzut?

— Știi dumneata. Cînd s-a stins lampa!

— În circiumă lampa nu s-a stins de loc.

— Dar în sala de joc?

— Asta-i altceva. Acolo da. Am văzut și eu că s-a stins.

— Ia adu-ți numai aminte. Nu l-ai văzut pe Tar István?

Kuri își învîrtea între genunchi căciula lui fină, făcută dintr-o blană lucioasă de miel; căciula i se învîrtea tot mai repede în mînă pe măsură ce se juca cu ea. O cumpărase la oraș, dintr-o prăvălie, nu la iarmaroc. La fel ca alții, și el, cînd începuse să prindă

cheag, după intrarea honvezilor, lepădase căciula mițoasă, țărănească, făcută de cojocarul din sat.

— Pe Tar István? Tar István? își storcea el mintea.

Șeful de post, văzînd că pe Kuri îl trec toate năduşelile, încercă să-l ajute.

— Trebuie să-l fi văzut, că doar și el era acolo în circiumă, în fața dumitale.

Dar în zadar îi spunea, că memoria lui Kuri nu mai funcționa. În cele din urmă omul declară:

— Nu-mi aduc aminte.

Tóháti se lăsă greu în speteaza scaunului.

— Cum? Nu-ți aduci aminte? șuieră. Da' ce fel de ungur ești dumneata? Ungurul își aduce aminte! Ungurul nu uită! Nu uită pentru nimic în lume. Ei! Ia mai gîndește-te!

Pe Kuri îl mînca gîtul de parcă cineva i-ar fi pus din prafurile cele blestemate de la spițerie. Poate gulerul îl rosese mai tare ca altă dată. Discutaseră ei, nu-i vorbă, toate amănuntele asasinatului și se înțeleseseră cu Tövisi și cu Sárosi ce să facă, dar acum, cînd trebuia să dea o declarație, să mintă cîte-n lună și-n stele?... Și toate astea urmau să fie așternute pe hîrtie...

Șeful înțelegînd că jupînul Kuri se cam codește, se repezi la el:

— Se poate să nu-l fi văzut, cînd stăteai la aceeași masă cu Tövisi? Și el l-a văzut! Sau ai orbit?! În interesul cui ai orbit? Și nu-și ascundea bănuiala: Știm noi... Ăștia-s ungurii de nădejde care se îngrașă din seul țării, dar cînd patria le cere să fie cu ochii deschiși, ei dintr-o dată orbesc! Îi știm noi pe ungurii ăștia!

Pe Kuri îl mînca acum nu numai gîtul ci și coastele! Poate și din pricina îngrozitoarei călduri din odaie. De altminteri și majurului îi venea să se descheie la guler, dar pe el nu-l lăsa regulamentul: slujba-i slujbă.

De ce i-o fi spus Tóháti că se îngraşă din seul ţării? S-o fi gîndit fără-ndoială, la vitele de la stat. Primise şi el, nu-i vorbă, două capete de vite „de soi", dar mai bine nu le-ar fi văzut! Îl apucase durerea de cap cînd le zărise. Se simţea înşelat, tras pe sfoară. Statul a adunat toate căzăturile de prin grajdurile moşierilor şi i-a pricopsit pe ei. Slabe, jigărite şi bătrîne ca vai de lume, nimănui nu i le-ar fi putut vinde cu preţul pe care l-a luat de la secui. Oamenii s-au repezit lacomi la ajutorul statului. E adevărat că Ieremia Tudoran a păţit-o şi mai rău decît Kuri şi prietenii săi. Ce n-a făcut omul acesta cînd a văzut că nu-i pe listă! Fusese omis, fără îndoială fiindcă era romîn, deşi loialitatea lui faţă de statul maghiar... Ce şi-a mai bătut gura, ce s-a mai gudurat zi şi noapte pe lîngă domnii care organizaseră „acţiunea". În cele din urmă îi mai dădu cîţiva pengő şi agentului. Acesta se făcu luntre şi punte şi obţinu şi pentru Ieremia... o vacă.

Dar cum se prefăcuse cuşma aceea lăţoasă roşcată şi roasă a lui nenea Kuri în căciula lucioasă de miel pe care acum o învîrtea atît de nervos în mînă? De unde cele patru iugăre de pămînt din care unul îl cumpărase acum doi ani, iar celelalte trei toamna trecută? Aluziile, ironia majurului îl usturau. Şi deodată omul prinse a-şi aduce aminte: la început mai puţin, apoi din ce în ce mai bine, pînă cînd memoria îi reveni cu totul.

— Eh, o fi... Dacă l-a văzut şi Tövisi... Da, era acolo băiatul... mi-aduc aminte...

— Aşa mai merge! Că nu sîntem muieri să ne facem gura moriscă! Noi sîntem unguri cinstiţi şi de încredere! Aşa să ştii! îl dăscăli jandarmul.

Fusese mai greu doar la început pînă s-a spart gheaţa. Din acea clipă însă Kuri era de acord cu tot, şi îşi aducea aminte de tot ce-i pomenea majurul şi în cele din urmă iscăli. Părea că pe hîrtia răbdătoare s-ar fi plimbat un păduche muiat în cerneală. Lite-

rele rotunde scrise de mîna încercată a majorului începură să-i joace în faţa ochilor cînd îşi citi propria declaraţie din care abia înţelegea ceva. Nu se linişti decît cînd se văzu din nou afară, printre cei care aşteptau pe o laviţă lîngă zid. Se aşeză şi privirea i se pierdu undeva, în gol. Şi ca şi cum s-ar fi hotărît să-şi răsucească în sfîrşit mustaţa neîngrijită de o veşnicie, degetele-i migăleau mereu pe sub nas.

Tot acolo, lîngă zid, se foia şi primarul Sárosi Ferenc, un om agitat, cu pometii laţi. Şedea lîngă Tövisi. In clipele acestea domnul primar era mai neliniştit ca oricînd. Îşi ducea tot mereu mîna la cuşma cît un turn pe care o împingea cînd la dreapta, cînd la stînga, sau înainte şi înapoi. Aprindea ţigară după ţigară şi trăgea fumul în piept pufăind puternic. Ar fi vrut să mai schimbe o vorbă cu Tövisi, dar nu se putea cu cîtă lume era de faţă. Tövisi şi Kuri care trecuseră hopul cel mare şedeau liniştiţi, tihniţi, ocolindu-şi însă privirile, ca nişte datornici.

Intrase din nou cineva la şeful de post. Cine o fi fost? Agitat cum era, Sárosi scăpase momentul şi acum în zadar se trudea lungindu-şi gîtul — nu vedea decît uşa închisă. Cu ochii lui verzui şi sclipitori, primarul îi măsura pe rînd pe toţi cei care aşteptau.

— Sînt unii care ar vrea să pună toată vina pe Tar Pista, glăsui Kuri cu înţeles. Dar adevărul a ieşit la iveală! Tar Pista nici nu era prin apropiere!

Primarul se întoarse spre el ciulind urechile; mirosise ceva şi, de unde pîn-atunci stătuse cufundat în tăcere, dintr-o dată izbucni cu vehemenţă:

— Cine vrea să bage în pămînt pe flăcăul ăsta ca un brad, pe ungurul ăsta tînăr şi frumos? Cine? Să-l văd pe ăl de îndrăzneşte! — şi privirea-i era plină de mînie, toată faţa-i strălucea de hotărîre războinică. Se uita îndeosebi la femeile care aşteptau şi ele. Ce caută astea aici? Cine le-a chemat? Prezenţa lor îl îndîrjea. Omul spumega: Trădătorii de neam! Cei aflaţi

în solda romînilor! Aştia vor să-l înfunde pe Tar Pista.

Tot trupul îi tremura de indignare. Privea sfidător spre feţele liniştite ce se întorseseră către el. Mustăcioara gălbuie îi acoperea tremurul gurii. Mustaţa asta era tradiţională în familia domnului primar Sárosi. Şi el şi-o răsucea exact ca husarul ce joacă roibul şi-şi flutură sabia, din poza de acasă, pe care tatăl său şi-o făcuse în amintirea serviciului militar.

I-auzi ce glas poate să iasă dintr-o stîrpitură de om! Nu-ţi vine a crede! Dar uite că unii îşi pleacă genele şi tuşesc mărunt, întorcîndu-şi ochii de la vorbitor. Că de ridicat nimeni nu se poate ridica împotriva primarului.

Pe Kuri împrejurarea asta îl îmbărbătă şi mai mult şi, înflăcărîndu-se omul dădu drumul unui şuvoi de minciuni şi mai gogonate.

— Ia să vedem cine vrea să arunce vina pe Tar Pista? se sfătoşi. Păi nu stăteam chiar eu de vorbă cu Pista în cîrciumă cînd a-nceput încăierarea? Se vede că majurul a izbutit să dezmorţească de-a binelea memoria lui Kuri. Căci cu un patos într-adevăr înflăcărat, acesta începu să explice cum stătea lîngă el Tar Pista. Îi imita pînă şi mişcările, povesti ce-i spusese flăcăul în clipa în care în sala de joc se făcuse întuneric. În timp ce vorbea, se uita cu coada ochiului să vadă ce efect au cuvintele lui.

La capătul laviţei şedea o femeie. N-avea nimic deosebit în înfăţişarea ei. Era plecată înainte, adusă de spate, frîntă din mijloc — părea că se uită numai la pantofii scîlciaţi şi peticiţi ce-i purta în picioare. Dar la auzul vorbelor lui Kuri îşi ridică privirea şi, îndreptîndu-se din şale, se întoarse spre el. Acum se putea vedea că femeia avea faţa tînără şi numai haina-i jerpelită şi năframa spălăcită o arătau mai în vîrstă. La început îşi pironi ochii mici şi negri asupra lui Kuri, îl străpunse cu privirea, apoi faţa i se făcu albă ca varul. O cuprinse indignarea, se

îndreptă și în clipa următoare sări ca o scînteie ce aprinde totul în jurul ei.

— Nerușinatule! strigă cu glas puternic și limpede.

Kuri, se dădu îndărăt, parcă cineva l-ar fi lovit în piept.

— Ce? Ce-i? Tu! și ochii lui se întoarseră spre complicii lui, cerîndu-le ajutor.

— Aperi un ucigaș! îi sări în față femeia.

— Mă, da' ai o gură!...

— Eram lîngă Tar Pista; am văzut și sclipirea cuțitului. Mincinoșilor! Curge minciuna din voi ca apa din izvor! Credeți că nu știe satul dîncotro bate vîntul? și-i aruncă o privire plină de înțeles lui Tövisi, arătînd parcă și cu ochii spre el.

Parcă vedea perechea aceea țopăind, învîrtîndu-se; pe Tövisi Rozika cu mijlocul ei de viespe, cu șolduri-le-i supte, cu fața plină de pistrui. Sîngele i se urcă la cap...

Dăndăroaia răsări și ea ca din pămînt și își dădu de asemenea drumul:

— Am fost și noi pe-acolo, am stat chiar lîngă lăutari! Și am văzut!

Rușinat, opărit, Kuri încercă să se vîre într-un grup, făcîndu-se că nu aude, de parcă nu lui i s-ar fi vorbit. Oamenii se împrăștiară ca potîrnichile, dar nu peste mult cei de o seamă începură iar să se adune pîlcuri-pîlcuri: domnul primar Sárosi cu pometii puternici, Tövisi Árpád cu cravata de tîrgoveț la gît și nea Kuri cu grumazul scurt și sprîncenele ca de bufniță se strînseră laolaltă. Trăgîndu-se mai la o parte, începură să șoptească între ei. Primarul arăta din cînd în cînd cu capul spre femei, măsurînd cu priviri haine cînd pe nevasta lui Veress, cînd pe Dăndăroaia. Dar nu peste mult timp ușa biroului se deschise și martorul care fusese înăuntru ieși de-a-ndăratelea. Sárosi se repezi la ușă și se furișă înăuntru.

Kati, nevasta lui Veress Dénes, urmărea cu coada ochiului toate mișcările. Nu încăpea îndoială: primarul și oamenii lui meștereau toată afacerea. Dar ea, orice-ar fi, nu se va lepăda de dreptate! Tot sîngele-i clocotea de o uriașă înverșunare. Deodată o săgetă și o altă amintire: astă-vară alde Tar îi scăzuse din plata de zilier costul mîncării. Așa ceva nu s-a mai întîmplat în sat. Numai Tar Gyuri putea să născo-cească o asemenea nelegiuire. Și a mai avut obrazul să-i rîdă-n față cînd femeia a izbucnit în lacrimi. În loc s-o plătească, s-a răstit la ea: „Du-te de te plînge unde știi!"

Cîțiva îl înconjurară pe primar cînd acesta ieși din odaia șefului de post. El însă nu scoase o vorbă. Își mîngîie doar bărbia, dus pe gînduri. Mai tîrziu o chemă pe nevasta lui Veress poftind-o cu el în curte.

— Ia ascultă, Kati, cum stați cu grîul?

Ochii mici și negri ai femeii se holbară plini de mirare. Nu răspunse.

— Te întreb și eu așa — începu să explice primarul, ca unul care merge la sigur — fiindcă știu că pe timpul ăsta, cînd iarna-i pe sfîrșite, în multe case și grîul e pe terminate. Eu sînt primar, așa că tot eu trebuie să am grijă și de astea, spuse, clătinînd din cap ca un om împovărat de gînduri. De ce nu-l trimiți pe bărbatul tău la mine, să vă dăm un ajutor cît de cît, ai? Se uită lung la picioarele femeii. V-aș putea da și ceva talpă. Știi prea bine că cine cere nu piere.

Ce-i drept, iarna era încă în toi și cu aripile-i albe ea bătea în geamuri ca o păsăre răpitoare. Dar azi-miine zăpada avea să se topească, drumurile aveau să se desfunde și ogrăzile să se umple de băltoace reci. Kati își întinse înainte piciorul stîng și se uită dintr-o parte și dintr-alta la pantof. Era rupt, ferfeniță. Nici petecile nu se mai țineau. Oftă adînc. Ce-o fi vrînd primarul? Dar îl lăsă să vorbească. O să aibă grijă

să dicteze și aceste vorbe ale lui la procesul-verbal!

— Și zi, cum a fost? o întrebă pe Kati după un răstimp.

— Ce?

— Cu încăierarea aceea...

Femeia roși toată și ochii îi scăpărau.

— Cum? Așa cum a fost. Eu nu spun decît adevărul.

— Păi da, desigur, numai adevărul! mîrîi Sárosi minios printre dinți. Dar adevărul e că Tar Pista era în cîrciumă! Asta eu ți-o spun, primarul! Înfuriat, își umflă pieptul și-l lovi cu putere. Tu erai departe! Te-am văzut eu și pe tine!

— Cum poți minți așa? Ce minciună! se burzului femeia.

Sárosi se ofensă:

— Cutezi să spui că primarul minte? Ai?

— Păi... dacă minte...

Mustața mică și fudulă se zbîrli.

— Asta se cheamă ultraj, să știi!

Vocea-i era aspră, amenințătoare. O clipă femeia se sperie. Primarul observă mișcarea și, îndulcindu-și glasul, făcu o nouă încercare de a o îndupleca. O mîngîie chiar pe spate, dar femeia se trase îndărăt.

— Și ție nu ți-e totuna unde stătea Tar Pista?

— Pe ucigaș eu nu-l tăinuiesc, spuse, cu fața-ntr-o parte, femeia.

Pe fața lată a primarului mușchii începură să joace, ochii îi luceau tot mai amenințător. Cu glas înăbușit, dar plin de ură, Sárosi spuse:

— Tii, grijania cui te-a făcut! Păi atunci crăpați de foame! Ca niște cîini! Să nu vă mai prind pe la mine cu jalbe. Se răsuci din călcîie și se repezi să intre iar în sală, dar se întoarse. Cară-te de aici! Piei din ochii mei, că te sfîrtec cu romînii tăi cu tot!

— Nu mă car! Și am să spun adevărul!

Nu în zadar fusese pus domnul Sárosi Ferenc, încă în toamna lui patruzeci, în fruntea comunei. Pe lîngă

o avere frumușică, el mai dispunea și de anumite talente remarcabile. Se pricepea să conducă. Avea simț pentru diplomația „domnească". Știa să se facă plăcut, să se lingușească, dacă era nevoie, dar nu se dădea înapoi nici de la violență, cînd era cazul. Era vrednic în toate privințele de funcția pe care o îndeplinea. Își înfrîna cu multă îndemînare pornirile, izbucnirile, nu-și pierdea niciodată capul, sau „prezența de spirit", cum se spune.

Și de astă dată, după încercarea neizbutită de a o convinge, o părăsi pe Kati și dintr-o dată fața i se liniști. Și ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat afară în curte, omul se îndreptă spre Dăndăroaia strălucind de bunăvoință, plin de blîndețe și, zimbind, încercă să o ia și pe ea deoparte.

Dar iată că „netrebnica" de Kati se vîrî între ei:

— Nu te du nicăieri, strigă, apucînd-o pe cealaltă de năframă și trăgînd-o înapoi. De ucigaș le arde. Pe ăla umblă să-l scoată basma curată.

Obrazul lățăreț și scofîlcit al primarului se umflă de ciudă. Îi venea să crape de necaz. Era neputincios în fața acestei femei cu gura aprigă și își strîngea pumnii de ciudă. Ar fi vrut s-o lovească, dar nu îndrăznea. Ar fi călcat-o în picioare, ar fi călcat peste gura ei, peste buzele acelea subțiri care se strîmbaseră atît de batjocoritor cînd el îi vorbise de grîu și de talpă. Dar omulețul cu ochi verzi nu putea să facă altceva decît să se învîrtească și să se răsucească pe loc, fierbînd de ciudă în sinea lui:

— Las' că le arăt eu. Le arăt eu romînilor! Și slugilor lor. La toți! O să le vină vremea la toți! Doar că nu-și scutura pumnii. În cele din urmă se răzgîndi. Nu e bine să-și ridice satul în cap.

Ușa biroului se deschise din nou, ușurel; nu se auzea scîrțîitul, căci jandarmii o ungeau mereu, majurul neputînd suferi scîrțîitul ușii. Sărosi, ca un șoarece, se furișă din nou pe ușă. Apoi, nu peste mult, de astă dată mai repede decît adineauri, cineva

dinăuntru apăsă clanța strălucitoare de aramă. Dar nu făptura măruntă și agitată a primarului apăru în prag, ci trei matahale cu pene înspăimîntătoare de cocoș, cu curele trecute pe sub bărbie, cu puști în mînă, cu priviri reci și indiferente, de parcă ființele din fața lor n-ar fi fost oameni.

— Afară de aici! Cine n-a fost chemat, să-și vadă de treabă! Da' ce-i aici? Teatru? Circ? Afară! Afară! Repede.

În încăpere se stîrni atîta mișcare și agitație, ca într-un furnicar cînd se apropie furtuna. Oamenii ieșiră în curtea plină de zăpadă murdară, frămîntată de cizme și bocanci. În curte însă se opriră. Apoi jandarmii îi alungară și de acolo, împrăștiind grupurile risipite, iar la poartă așezară o santinelă, ca nu cumva să intre vreun nechemat.

În timpul acesta, înăuntru, în birou, pe șef îl treceau nădușelile. Se înfierbîntase, asuda, dar căuta să-și ascundă enervarea. Încă nu se sculase de pe scaun de cînd începuse ancheta.

— Avem neapărată nevoie și de un martor romîn, îi spuse primarului.

Sărosi își mîngîia bărbia dus pe gînduri.

— Să încercăm cu Tudoran, propuse majurul.

Primarul își înălță capul îngîndurat.

— Pe Tudoran?

— O să meargă! Asta ți-o garantez eu!

Cum de nu s-a gîndit Sărosi la asta pînă acum?

— Se poate. Se poate! Nu zic... Tot mai stătea pe gînduri.

— Ei...

Grăsunul negricios, cu fruntea scăldată în sudoare, se dădu pe spate, trase sertarul și după ce scotoci în el scoase niște hîrtii.

— Să trec la condică numele Dăndăroaiei; în curînd o să punem noi mîna pe ea. Muierea asta răzvrătește satul.

Sárosi se trezi parcă din amorțeală, părăsi gîndurile care-i frămîntau, se învioră, se urni din loc și făcu un pas înainte.

— Și pe Kati Veress, arătă spre hîrtie.

— Și pe ea. Sau credeai c-am uitat-o? Uite cum ies la iveală elementele cu sentimente comuniste. Așa firtate! Dar n-avea grijă; nu scapă nici ea!... Ce-ți spuneam eu, domnule primar? Apa-i mare, e greu să scoți peștele... Dar de astă dată...

— Și vara trecută, vă mai amintiți?... La alde Tar... adăugă primarul.

— Cum nu... povestea aia cu zilierii! se lovi majurul peste frunte, vrînd parcă să strivească un țînțar.

— Vă amintiți, domnule plutonier-major? întrebă Sárosi, și rînjetul hain îi lăți și mai mult fața.

— E însemnat aici! Știu tot.

Tóháti se ridică, se duse la o ușă, o deschise și strigă:

— Sergentul-major Pethő! Ia adă, te rog, dosarul ăla cu plata zilierilor! Știi care. Lista ălora care au făcut propagandă.

În sfîrșit avu ocazia să se dezmorțească. Își întinse brațele pînă-i pîrîiră oasele. E al dracului de tare scaunul ăsta!

Pe măsură ce omorul, mai bine zis, mușamalizarea lui se complica, Sárosi devenea tot mai îngîndurat. Personal, nu era așa de liniștit și sigur ca plutonierul-major Tóháti. Căuta o portiță de salvare și mereu își punea întrebarea: ce are el cu omorul ăsta, cum de s-a amestecat în toată afacerea? Băgă de seamă că a ajuns, fără să știe cum, organizatorul principal al cercetării. Nu era rudă cu alde Tar, iar cu Tövisi nu avea nici în clin nici în mînecă. Ce s-a întîmplat însă că toate firele afacerii s-au împletit în jurul lui? Și Kati tot la el a sărit cu gura, iar ochii femeii zgîriau, nu altceva, atît îi erau de hotărîte și tăioase privirile. Asta îl scotea mai ales din sărite. Tot sîngele i se urca la cap cînd se gîndea

la glasul femeii... Firește, firește! El e doar primarul satului. Și trebuie să dovedească lumii că e vrednic de primărie! Iaca și domnul plutonier-major: lui nu-i e oare totuna ce o să se întîmple cu Tar Pista?...

Între timp, sergentul-major Pethő adusese dosarul cerut.

7

Noroc că era vreme de iarnă și astfel Sárosi avea destul răgaz să cutreiere satul de la un cap la altul. Și-apoi, n-avea nici o treabă importantă care să-l împiedice. Ieșea de la jandarmerie și intra la notariat, iar de acolo da fuga pîn-acasă să-mbuce ceva. Apoi da o raită pînă la Tövisi, ca să chibzuiască împreună ce-i de făcut. Abia aștepta să vadă uliţele învăluite în ceaţa vineţie a amurgului de iarnă. Nu se prea observa că din decembrie și pînă acum, zilele s-au lungit cu cîteva minute, ba, poate, aproape cu un ceas. Înserarea se așternea încă destul de devreme peste sat.

După-masă, plutonierul-major trase un pui de somn. În satul acesta pitit între munți și uitat de Dumnezeu, omul s-a deprins cu viaţa tihnită. Serviciul mergea cum poruncea el. Satul era departe de oraș, drumurile erau rele, osiile mașinilor se făceau praf, de gară nici urmă, așa că năpasta inspecţiilor rar se abătea peste capul șefului de post. Mai ales în timp de iarnă, domnii ofiţeri de la comandamentul secţiei nu dădeau pe aici decît cel mult cînd căutau pretexte să pună la cale cîte o partidă de vînătoare în timpul serviciului.

Tóháti dormea așadar cu conștiinţa împăcată. Cînd se deșteptă, amurgul începea să se furișeze în odaie. Majurul își frecă ochii roșii, își încălţă cizmele suflînd ca un cimpoi, își răsuci mustăţile, își îmbrăcă

vestonul, și, după cîteva minute, începu să răcnească prin curte:

— Hei, sergentul-major Pethő! Adă individul din beci! Dar vezi să fie cu mîinile legate!

Nici el nu știa încă ce vrea cu Szente Péter, dar de vreme ce omul a ajuns în beci, trebuia să se ocupe de el.

Flăcăul stătea în odaie, așteptînd lîngă ușă, cînd ceva mai tîrziu, cu mutra încruntată, oțărît și furios, majurul intră și tăbărî numaidecît asupra lui:

— Mă trădătorule, mă! Parastasu' și crucea cui te-a făcut! strigă cît putu, rotindu-și ochii ca un turbat.

Péter era liniștit; cu toate răcnetele majurului nici măcar nu clipea din ochi. E adevărat că din momentul în care se văzuse în beci, simțise parcă o greutate uriașă pe piept și inima i se umpluse de amărăciune, dar mai tîrziu se deprinsese cu semiîntunericul neprietenos, cu frigul și umezeala beciului și cu bolovanii ce ieșeau din ziduri. Ce a făcut el la urma urmei? Ce amestec avea în încăierare? se întrebă frămîntîndu-se. Și tot el își răspunse: Nici unul! Apoi, încet-încet, se liniști.

— N-auzi? Ție-ți vorbesc! îi șuieră Tóháti în față.

Flăcăul se uită la el fără teamă; lumina ochilor săi căprui purta flacăra unei conștiințe curate. Firește că auzea. Dădu ușor din umeri. Dar tocmai mișcarea aceasta avu darul să stîrnească mai mult mînia majurului.

— Tii, anticristu' mă-ti! Dai din umeri cînd îți vorbesc? și trupul uriaș se cumpăni într-o parte, gata-gata să se năpustească, dar în ultimul moment majurul reuși să-și redobîndească echilibrul, mulțumindu-se să-i tragă o palmă răsunătoare flăcăului.

Bombănea, strănuta, injura, și, ca o mașină automată, se aprindea tot mai amarnic de propria lui mînie. Nu știa ce să facă cu pumnii; cînd și-i în-

funda în buzunarele pantalonilor, cînd și-i agita în fața propriilor lui ochi.

Sergentul Pethő stătea lîngă flăcău, ca un țăruș, și nu tresări, luînd poziție de drepți, decît în clipa în care superiorul se răsti la el:

— Ia-l de aici și du-l îndărăt la beci! Porcul! Să se mai gîndească! Poate a mai rămas în el un dram de omenie! Îi dau eu romîncă!

Pe Péter îl usturau amîndoi obrajii, dar unul, cel care fusese pălmuit, ardea ca flacăra. Simțea că rușinea și neputința îi încătușează trupul și sufletul și un fior ciudat îl cuprinse, cînd ușa grea de stejar cu drugi de fier se închise în urma lui.

— Ioana, Ioana... gemu. Va să zică pentru tine!... O, Ioana!...

Se rezemă amețit de pietrele reci, și îl apucă un plîns amar, zguduindu-l din creștet pînă-n tălpi. Ziua tot se mai strecura puțină lumină prin ferestruicile înguste și înclinate ale beciului, dar la ora asta era o beznă de nepătruns. Péter avea senzația că se află pe fundul unei ape, gata să se înece. Într-un tîrziu își mai veni în fire, dar acum îl chinuia altceva: nu înțelegea legătura dintre lucruri. De ce a ajuns el în beciul jandarmeriei? Ce voiau de la el?

Pe măsură ce fiorul îl slăbea, dîrzenia se trezea și se întărea tot mai mult în sufletul lui. Cununia cu fata se amîna mereu, cu toții așteptau să se isprăvească războiul, căci și Szente Péter era neîncetat amenințat de îngrozitorul petic de hîrtie, neîndurătorul ordin de chemare, purtînd ștampila „IMEDIAT". Anul trecut, Jakab Mózsi fusese chemat la regiment și trimis pe front chiar a doua zi după nuntă. Nici nu se terminase încă nunta, oaspeții petreceau și chiuiau încă, iar mireasa somnoroasă stătea ca pe spini, cînd peticul de hîrtie albă zbură pe ușă...

Acolo, în beciul întunecat, Péter jură că se va cununa cu Ioana de-ndată ce va scăpa. Hotărîrea îi dădu putere și mîngîiere. Simțea că în noaptea aceasta

amară, cînd valurile negre ale nesiguranței și neînțelegerii stăteau să-l înghită, iubea de o sută de ori mai mult ochii aceia negri, frumoși...

Dar Vasi n-o să mai joace la nunta lor! se gîndi și lacrimile îl înecară din nou.

De cum se înserа, uliţele satului păreau moarte. Doar arar se mai auzea scîrțîitul zăpezii, cînd cineva trecea pe drum, cu pași repezi, cu gîtul tras între umeri. Și sclipirea stelelor era rece, iar strălucirea lor se topea în oceanul de zăpadă.

Domnul primar Sărosi ieși de la notariat și se îndreptă în sus, spre alde Ieremia Tudoran. Mergea cu sufletul la gură, gîfîind ca un cîine de vînătoare ce aleargă după un iepure. Se vîrîse cu atîta patimă în toată dandanaua asta a asasinatului, încît nu-i mai păsa dacă lumea îl vede grăbindu-se spre Ieremia.

Aruncă doar o privire la dreapta spre casa lui Tövisi care stătea parcă cu pieptul scos, îngîmfată, între celelalte. Ceva mai încolo se înălța casa altui ungur înstărit, părînd că vrea să privească peste creștetul celorlalte, drept în albia rîului ce șerpuia pe lîngă grădini, acum încremenit în platoșa-i de gheață. Amîndouă — clădiri mari, de piatră. Dincolo de ele, își încropise căscioara nea Kádár Samu. Dar clădirea a rămas neisprăvită și omul abia apucase să tragă un acoperiș deasupra pereților pentru a-i feri de ploi și ninsori, căci de tencuit nu mai apucase să-i tencuiască astă-toamnă. Ploile de toamnă, grele ca plumbul, se abătuseră devreme asupra satului și după ele venise îndată zăpada. Dincolo de clădirea neisprăvită, doar la cîțiva pași, ședea Ieremia Tudoran, într-o casă cu pereții foarte albi, prelungindu-se adînc în curte. Mai demult, casa lui Tudoran purta o haină albastră caracteristică — la văruitul de primăvară sau de toamnă, romînii puneau albastreală de la prăvălie în varul stins, alb ca laptele, dar îndată după intrarea honvezilor, Tudoran îi interzise neveste-si să mai dea cu albăstreală. Femeia ascultase

nedumerită cuvîntul de opreliște al stăpînului, se uitase năucă la el și clătinase bănuitoare din cap. Chiar în morminte, își spusese ea, bătrînii or să tresară cînd vor afla că nepoții calcă în picioare datinile străbune.

Primarul apăsă cu o mișcare sigură, hotărîtă, clanța rece de la ușa bogătanului. Pe fața lui Sárosi nu se putea citi nimic deosebit, dar cînd ajunse clipind din ochi în cercul de lumină al lămpii și îi întinse mîna lui Tudoran, glasul lui începu să tremure de o compătimire inexplicabilă și o umbră de milă se așternu în privirea lui.

— Ia șezi colea, îi zîmbi Tudoran, deși vizita neașteptată a primarului îl mira. Clipea des din ochi, cum avea obiceiul și își îndrepta într-una chimirul care îi aluneca mereu într-o parte.

— Tu, femeie, dă-ne cîte un ciocan de rachiu! spuse neveste-si. Doar știi cine ne-a făcut rost de brevet pentru cazan... făcu din ochi cu aer de complicitate și un zîmbet și mai larg îi însenină fața, parc-ar fi zis: văzuși, frate-meu, că făcea să-i dai brevet lui Tudoran? O fi el romîn, Tudoran, dar merită!...

La început, Sárosi se codi să se atingă de pahărel, se lăsă rugat. Asta îl puse pe gînduri pe prietenul care iscodea tot mai bănuitor fața primarului. Nu-i plăcea de loc vorba musafirului, nu-i plăceau mai ales aluziile lui destul de vagi, greu de înțeles despre o primejdie nelămurită care cică ar pîndi din umbră casa lui Tudoran.

Primarul încercă să-i spună pe ocolite, cu fereli, de ce venise la el; înaintînd pe dibuite își pregătea ortacul, în timp ce acesta, cu zîmbetul tot mai șters, se gîndea că niciodată nu se legaseră de el nici jandarmii, nici notarul, pe motiv că era romîn. Și totuși... cine știe? Se uita țintă în ochii lui Sárosi. De ce se codea să se așeze pe scaun?

Primul pahar îl băură stînd în picioare. Foc, nu altceva! Sárosi își micșoră ochii, de parc-i-ar fi intrat o musculiță în ei; rachiul îi ardea grozav gîtul și pieptul. Prin cutele de lîngă nas două boabe de lacrimi se prelingeau la vale. Rămase cu gura deschisă, cînd, cu o hotărîre neașteptată, se așeză pe scaun. Deodată limba i se dezlegă:

— Știi, fîrtate, că totdeauna am căutat să potrivesc lucrurile în așa fel ca... dar ce să-ți mai spun? Parcă tu nu știi...

Ieremia mormăi cu glasul lui gros:

— Știu, știu. Nimic de zis...

— Eh, și tocmai de aici s-a ivit un pic de bucluc! spuse deodată, neașteptat de categoric, Sárosi.

— Bucluc? se întunecă Tudoran.

— Păi da, bucluc, fiindcă numele tău nu se găsește pe nici o listă.

În timpul din urmă listele — Tudoran băgase bine de seamă — aveau mult mai mare însemnătate decît pe vremea cînd fusese primar el. Războiul și această faimoasă administrație maghiară făcuseră din liste unul dintre principalii stîlpi ai vieții. Cu mintea lui simplă, Tudoran nu avea de unde ști cîte feluri de liste adunau în rubricele lor diversele date privitoare la viața populației. Și fiindcă listele se nășteau de pe o zi pe alta, atît de repede încît nimeni nu le mai putea urmări cu atenție, ele se învălmășiră în mintea lui Ieremia, transformîndu-se într-un adevărat haos. Omul începuse să se gîndească cu frică — nu chiar cu frică, poate, dar cu oarecare îngrijorare — la atîtea coloane de nume și de cifre.

— Știi doar... e adevărat că instrucțiile-s secrete, dar toată lumea știe că vitele de rechiziție trebuie să le dea românii, spuse primarul. Ei, acum le-a căsunat să pritocească listele, și s-a aflat că trei-patru nume nu se găsesc nicăieri. Nu se găsesc și pace. S-a aflat, asta e!

Tudoran răsuflă adînc și-și dete la o parte șuvițele blonde de păr ce-i căzeau pe frunte deși era tuns proaspăt... Va să zică tot nu-l lasă-n pace... parcă o piatră de moară i s-a așezat pe piept.

— Cine le-o fi răscolit? se întrebă privind în gol.

— Dracu știe... Am auzit de pe la post...

Vestea asta îl izbi drept în piept. Pomenirea jandarmeriei îl răscoli și îl mîhni din cale afară. Dracu știe... pe găliganii ăștia cu pene de cocoș nu suferea să-i vadă decît de departe. A fost și el primar, a făcut și el multe pe placul lui Tövisi, lui Tar, Kuri sau Sárosi, dar cine știe dacă jandarmii n-or fi descoperit ceva din trecut.

I se așeză un nod în gît. Șopti răgușit:

— Mai ia încă un pahar! Bun rachiu, nu? Parcă ar fi jeratic, îți aprinde gîtul... Și ce-ar fi de făcut?

Indemînatic, Sárosi ocoli întrebarea. Se mulțumi să arunce doar o pietricică, să aibă cel tulbura pe Tudoran. Mare lucru o vacă pentru Tudoran! Ce tot oftează? Are ditai cireada la munte, unde le-a trimis la iernat; acolo și-a cărat încă din vară și fînul și otava, dar primarul nu știa cîte capete de vite are. Mai ales după venirea ungurilor s-a ocupat cu creșterea vitelor. Ca să cumperi pămînt, mergea mai greu, era nevoie de-o aprobare din partea statului și aceasta nu se prea acorda decît ungurilor.

— Dar la cumpărătura aceea de pădure în devălmășie te-ai gîndit? schimbă vorba șiretul Sárosi Totul e gata, doar aprobarea ne mai lipsește. Nădăjduiesc că jandarmeria n-o să aibă nimic împotriva ta numai pentru că ești romîn. Am avut grijă și noi — că avem și noi atîta mîndrie națională și fără sfaturile jandarmeriei — să nu intre la tîrguială nici un romîn decît dacă merită. Că știi, se găsesc și printre romîni oameni de nădejde... Era grozav de mîndru de propria-i deșteptăciune. Ei, asta să mi-o dezlege Tudoran: „om de nădejde"... Hai, noroc! ciocniră.

Nu degeaba a fost pus Sárosi la cîrma satului.

Iată că și acum a știut să pună degetul pe rană, acolo unde inima lui Tudoran e mai simțitoare. Căci cumpărătura de pădure de care pomenise primarul era un lucru extraordinar în viața gospodarului. O afacere ca asta n-a mai pomenit în viața lui, nici pe vremea cînd el însuși fusese primar.

Satul avea o pădure de vreo două sute de iugăre, la poalele muntelui din apropiere. În anii din urmă, Societatea Lomás a început să cumpere cu lăcomie pădurile din munți. Niciodată securea și ferăstrăul n-au mușcat cu atîta poftă în mantia verde a munților. Păduri uriașe se destrămau, nu mai rămîneau decît petice din ele. Și iată că de o bucată de vreme, direcția societății a început să se intereseze și de pădurea satului. De cum au adulmecat acest lucru, alde Sárosi au inspectat cu atenție terenul, s-au informat din toate părțile și aflînd că întreprinderea cumpărase majoritatea terenurilor din preajma pădurii sătești, își făcură socoteala să ia bani buni pe proprietatea satului. Drept aceea primarul urzi, dimpreună cu cîțiva ortaci, un plan, după care urmau să cumpere imediat cele două sute de iugăre de pădure pe un preț de nimica — preț ce aveau să-l stabilească chiar ei — și să le vîndă la timpul potrivit, scump de tot, societății. Bine-nțeles că prețul de vînzare tot ei aveau să-l stabilească! La această operație n-aveau nevoie nici de capital: întreprinderea le avansa banii și din această sumă aveau să plătească comunei. Membrii grupului de cumpărători, organizați într-o adevărată „societate pe acțiuni", fuseseră aleși de Sárosi personal. Primarul se arătase a fi circumspect: cointeresase și pe alții în afacere, pentru ca mai tîrziu să nu fie acuzat de incorectitudine în administrarea averii obștești. Ba, pentru a fi și mai acoperit, se gîndea chiar să facă ceva ca numele lui să nu figureze de loc pe lista cumpărătorilor, urmînd să-și asigure, totuși, prin înțelegere secretă cu ceilalți, partea cea mai mare din cîștig...

Și inima simțitoare a lui Tudoran tresări într-adevăr dureros la amintirea afacerii cu pădurea. Era o afacere, nu glumă. Ce valuri de bănet urmau să se reverse în sertare! Intră totuși însă la o bănuială: dacă tocmai alde Sârosi s-a-ntors împotriva lui... La urma urmei n-ar fi cine știe ce mirare că nu vor să împartă cu alții niște bani găsiți în drum. Căci banii căpătați din această pădure sînt ca și cum i-ai găsi în drum, doar că trebuie să te apleci, să-i ridici...

Încă în ajun de război, în ultimele luni cît a fost primar, Tudoran cumpărase un loc de casă în mijlocul satului. El s-ar fi mulțumit, nici vorbă, cu vechea casă ce i-a rămas de la părinți și în care, vorba aceea, și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul, dar fetița lui a împlinit nu demult zece ani și trebuia să clădească din bună vreme o nouă casă pentru ea. Chiar deunăzi, Tudoran a făcut din nou ocolul maidanului, a scos de sub zăpadă cîțiva bolovani (erau probabil din drum) și i-a aruncat peste gard. Tudoran avea reputația de om prevăzător, înțelept, îi plăcea să privească departe, în viitor. Și ochii-i păreau uneori visători, parcă Tudoran nu și-ar fi tocit cizmele tot pe pămîntul acesta. Își făcuse socoteala: o parte din banii cîștigați din pădure o să-i investească în clădire, iar din rest o să-și sporească numărul de vite. Și în taină, ascunzîndu-și gîndul pînă și de nevastă-sa, omul visa că Ileana s-ar putea mărita chiar cu un flăcău ungur mai înstărit, dacă situația de azi avea să rămînă pe veci așa. Cel mai cuminte era să se încuscrească pentru orice eventualitate: el e romîn, e adevărat, dar familia e bine să se amestece cu gospodarii unguri... O mînă spală pe alta, așa e viața... Ce să-i faci! Dacă adevărul e în avere!

Numai jandarmii ăștia de n-ar fi... Îl apucau fiorii cînd se gîndea la ei.

— Erai și tu la joc, nu-i așa? auzi pe neașteptate întrebarea primarului.

Tudoran își ridică repede capul; protestă din răsputeri:

— Eu? Ba de loc! Bine că nu mi-am băgat nasul. Știi bine ce fire am. Nu mă amestec în orice. Îmi place liniștea și pacea.

— Dandanaua asta a răscolit tot satul și l-a ridicat în picioare, oftă primarul dindu-și ochii peste cap. Se face agitație împotriva ungurilor, jandarmeria a aflat și acum ține-te băiete! De aia a început să scormonească și listele cu vitele de rechiziție. Și acum și treaba asta cu pădurea.

Celălalt încerca parcă să alunge, cu mișcări largi și stîngace, cuvintele primarului și glasul lui gros umplu toată odaia:

— Nici n-am călcat pe acolo. Mi-e martoră toată familia. Și omul se și ridică din loc pentru a-și chema nevasta drept mărturie.

Sárosi îl apăsă pe umăr. Trupul uriaș rămase pe loc.

— Așteaptă și ascultă-mă. Bagă-ți mințile-n cap.

— Dinspre partea mea, n-avea tu nici-o grijă că nu-s prost!

— Păi atunci las-o dracului de femeie! Femeia nu trebuie să-și vîre nasul în toate, ca rața. Pentru că femeia nu-i rață, declară Sárosi cu aerul că spune un mare adevăr — nu-i așa!

Tudoran se grăbi să aprobe:

— Așa este. Femeia nu-i rață.

— Despre tine toată lumea știe că ești un romîn vrednic și îți iubești neamul. Bine faci. Fiecare cu neamul lui. Eu cu al meu, tu cu al tău. N-am dreptate? N-ai fost tu primarul satului? Ochii lui Sárosi aveau luciri tulburi, parcă erau aburiți de alcool.

Gazda dădu din cap, deși nu-i plăcea de loc că Sárosi pomenește de vremurile cînd el, Tudoran, a fost primar.

Musafirul își apropie scaunul; începu să vorbească în șoaptă, confidențial:

— Tu poți să-ți scapi neamul... Tu, numai tu, Pricepi ce-ți spun, Tudorane?

Gazda simți duhoarea de rachiu din gura lui Sárosi, care se aplecase spre el.

— Că o să vie niște zile! Aoleo! ... continuă primarul, și parcă nici nu mai vorbea el, cuvintele ieșeau șuierînd, iar ochii aceia cu sclipiri verzi săgetau. Dac-ai auzi ce spune domnu' major!... Și poți s-o pățești și tu, că de... oricum o sucim și o învîrtim, tot romîn ești. Pe urmă pădurea aceea... Ce crezi, că-i lucru de nimic?... îi flutură din nou pe dinaintea nasului flamura speranței, care se năruia...

Ieremia privea cu ochii încruntați, cu mușchii feței jucînd de nervozitate, la fața pătrată a primarului. Ar fi vrut să știe ce zace-n capul celuilalt. Ofta adînc și se gîndea că de cînd se știe, a știut un singur lucru: romînii nu trebuie să petreacă împreună cu ungurii, nu e bine să se amestece unii cu alții... Mărul lui Adam, neobișnuit de dezvoltat, făcea adevărate salturi.

— Un singur lucru să nu spui: că n-ai fost acolo, îl sfătui prietenește Sárosi.

— Jur că toată seara n-am ieșit din casă!

— Bine, bine, dar ascultă-mă ce-ți spun, Ieremio. Doar nu ești copil, știi cum se fac lucrurile astea. Spune și tu că ai fost acolo. Ai stat împreună cu mine, cu Tövisi și Kuri; la un pahar de vin. Pricepi?

Tudoran holbă ochii nepricepînd nimic. Fusese și el primar și cînd era nevoie să ticluiască vreo minciună, ți-o turna de-ți era mai mare dragul, fără sfatul nimănui, căci cunoștea toate chichițele vieții, dar acum se uita năucit la prietenul său. Cum o să spuie că a fost acolo, cînd n-a fost? În ce încurcătură vor să-l vîre oamenii ăștia? Acum Sárosi era acela care simțea răsuflarea fierbinte a celuilalt... Tudoran își întinse picioarele mari, butucănoase. Chimirul îl strîngea; trebuia să-i dea din nou drumul.

Pînă acum s-a bucurat că i-a fost lehamite să se ducă la joc și a stat acasă în seara aceea de pomină, așa că putea privi cu nepăsare la vînzoleala satului. Și nici măcar nu-și ascunsese bucuria față de alții. Și acum să răstoarne totul? Cum ar putea face așa ceva? Și pentru ce? Ce se ascundea oare aici?

Nu se dumiri decît într-un tîrziu, cînd după oarecare șovăieli și ocolișuri, Sărosi îi servi și a doua parte a prietenescului său sfat.

— Ai face mai bine să nu mai aștepți nici o invitație, să te duci de bunăvoie la post și să-i spui domnului major că l-ai văzut cu ochii tăi pe Tar Pista: era în cîrciumă cînd a început încăierarea. Ascultă-mă ce-ți spun, Tudorane, că pădurea nu-i de lepădat...

— Asta-i tot? rise gospodarul ușurat. Cine are de pierdut aici? Pe cine păgubește Tudoran depunînd o mărturie strîmbă? Pe Vasi Năznanu tot nu-l mai poate învia nimeni și nimic; pentru mort totuna e.

Cu toate acestea, a doua zi, picioarele parcă-i erau de plumb; abia se putu urni să plece la post să dea o declarație, să depuie mărturie așa cum se înțelesese în ajun cu primarul cel diplomat. Dracu știe, parcă-l apăsa ceva, că se ferea să se uite în ochii neveste-si. Era cătrănit, pus pe ceartă și, înainte de a ieși din casă, se răsti furios la femeie. Dar nervozitatea lui ajunse la culme cînd intră la post. Gîtul i se strînse atît de tare, încît îl apucă o tuse astmatică, iar din picioare, din picioarele acelea groase, puternice, cu mușchi pietroși, simți cum i se scurge toată vlaga. Oare îl văzuse cineva intrînd la postul de jandarmi?

Abia după ce îndeplini o mulțime de formalități și, în sfîrșit, iscăli declarația, iar majorul îi întinse mîna prietenește, îi căzu de pe inimă piatra aceea îngrozitoare, și omul răsuflă ușurat. Ei, nu va fi nici un bucluc, totul e limpede ca bună ziua! O să puie la cale și trebușoara aceea cu pădurea!

Se uita la literele pe care le așternuse sub declarație. I se stricase scrisul, se vede treaba, de cînd nu mai era primar. I se îngreuiase mîna, ba chiar îi tremura — se vedea după literele care se clătinau una la dreapta, alta la stînga, parcă ar fi fost ameţite.

8

Un drum de vreo patru kilometri cîrmind în zig-zag, cînd spre dreapta, cînd spre stînga, duce din comună în valea Mureșului, ocolește colinele mărunte ce-i ies în cale, sare peste bîrnele grele ale podeţelor, iar în apropierea Reghinului dă în șoseaua națională, lată, durată acum o jumătate de secol și mai bine de niște meșteri italieni. Mulţumită lor șoseaua are o temelie masivă de piatră, și de atunci doar arareori mai trece cîte un tăvălug uriaș de fier peste trupu-i șerpuitor.

Apucînd-o spre sud, șoseaua națională traversează în cîteva locuri calea ferată. De o parte și de alta, corpul înghețat al șoselei este mărginit ca de o rețea de șirul stîlpilor de telegraf, înalţi, topindu-se în zarea îndepărtată. Izolatoarele albe de porţelan, fixate pe cele două braţe ale stîlpilor, întind între ele multe, multe sîrme subţiri, încărcate de promoroacă. Iarna, cînd în valea Mureșului bîntuie gerul ca acum, păsările care se lasă ostenite pe sîrmă cad moarte la pămînt.

Firele întinse între stîlpii de lemn ţiuie jalnic în aerul înghețat și în liniștea adîncă de mormînt, stîlpii înălţaţi spre cer par a se tîngui aievea. Numai zgomotul căruţelor, sau clopoţeii de la gîtul cailor înhămaţi la sanie, și rar de tot uruitul vreunei mașini trecînd în goană mai acoperă melopeea tristă a stîlpilor și a sîrmelor.

E interesant să asculți zumzetul egal și înăbușit al sîrmelor. Parcă mii de țînțari ți-ar plînge la ureche. Sîrmele acestea transmit secrete înfricoșătoare de la oraș la sat și de la sat la oraș! În candoarea lui, muritorul de rînd nu aude decît un bîzîit ciudat, dar i-ar îngheța sîngele în vine dacă ar afla instrucțiunile confidențiale sau rapoartele laconice care străbat firele acelea subțiri.

Serviciul de contraspionaj din oraș se interesa în mod deosebit de rapoartele ce soseau de la locul crimei. Maiorul Holitz Kázmér, șeful serviciului, era tot mai agitat și cerea mereu amănunte, după ce primise comunicarea domnului colonel Vitéz Borosnyói Zalán de Nagyborosnyó în legătură cu tînărul țăran Tar István deținut în prevenție. Borosnyói fusese predecesorul maiorului în postul pe care acesta îl deținea, iar după ce a fost înaintat la gradul de colonel și numit comandant al secției, el continua să țină cu fermitate în mînă serviciul de contraspionaj, să controleze cu severitate activitatea urmașului său și chiar să-l sîcîie pînă la sînge pe maiorul Holitz. Se amesteca pe față în treburile serviciului și în special în cazul de față colonelul susținea că el cunoaște foarte bine comuna, că lui i-a fost dat să facă ordine acolo și să înfrîneze activitatea elementelor antipatriotice.

Ochii negri și ageri ai maiorului Holitz nu se prea puteau cufunda în zilele acestea în descifrarea rapoartelor. Privirea lui era ațintită mai des asupra hărții cu text german, atîrnată pe perete, și care reprezenta Uniunea Sovietică în culorile obișnuite întrebuințate de institutele de geografie. Mici steluțe albe și roșii fixate cu bolduri se înșirau în dezordine pe hartă ca o infanterie împrăștiată. Una din culori reprezenta unitățile germane, cealaltă unitățile sovietice. Mîini harnice înfipseseră stegulețele pînă la Stalingrad. Suprafața netedă a hărții era ciuruită de ace cu gămălie. Dar încă de anul trecut mîinile har-

nice renunțaseră să mai mute steguleţele. Pe stăpînul harnicilor mîini nu l-o fi răbdat inima să strice harta cu alte găuri, însemnînd și drumul de la Stalingrad înapoi. Nici superiorii nu i-au mai cerut acest lucru.

Faţa oacheșă, de armean, a maiorului se făcea adeseori stacojie de furie și omului îi venea să urle: „Duceţi dracului harta de aici!“ Totuși, nu dădea ordin să fie scoasă de pe perete. Situaţia de pe front îi dădea adeseori stări nervoase chinuitoare, adevărate torturi, dar fără hartă nu se putea orienta de loc. De aceea o tolera.

Deschise ușa biroului de alături, unde stătea căpitanul Kelemen, care se născuse parcă cu receptorul la ureche. Căpitanul vorbea la telefon cîte un sfert, sau chiar cîte o jumătate de oră, pentru a-și admira vocea.

— Ei, ce mai e nou, prietene? S-a terminat operaţia de concentrare a jandarmeriei? întrebă maiorul, fără să-și ia mîna de pe clanță.

Căpitanul îndepărtă puţin receptorul de la ureche:

— Da, domnule maior. Am concentrat acolo douăzeci de jandarmi de la posturile învecinate.

— Dar să rămînă oameni și pe la posturi! O astfel de chestie se poate întinde ca un incendiu. Trebuie să fim cu mare băgare de seamă — și, lăsînd ușa întredeschisă în urma sa, începu să se plimbe cu paşi apăsaţi și să vorbească, adresîndu-se parcă podelelor, fără să învrednicească cu o privire pe căpitanul înţepenit în poziţie de drepţi. Telefonul sună din nou. Căpitanul se apropie de aparat, dar nu puse mîna pe receptor.

— Și e sigur că nu mișună elemente suspecte și prin comunele vecine? se frămînta maiorul. Cum stăm cu agenţii civili? Au fost trimiși unde trebuia? Au plecat pe teren?

— Da, domnule maior.

— Și arestarea elementelor suspecte de comunism?

— S-au luat toate măsurile.

Holitz se opri.

— S-auzim, s-auzim. Raportul, te rog.

Fața căpitanului se roși aproape imperceptibil. Înghiți în sec și pentru o clipă lăsă privirea în pământ. Recunoscu, aproape bolborosind:

— Ceva... ceva n-a mers nici de astă dată...

— Să aud! Să aud!

— Pe un anume Pálos nici acum n-am putut pune mîna.

Maiorul își ridică brusc capul negru, fața i se schimonosi:

— Tocmai pe Pálos? El e cel mai important!

— Scuzați, vă rog, domnule maior — îngînă Kelemen justificîndu-se — dar am impresia, de fapt am toate motivele să presupun că Halmosi ne induce întotdeauna în eroare. După părerea mea, Pálos poate nici nu există. Nu e decît o născocire.

Abia acum maiorul fu într-adevăr surprins! Căscă gura, dar nu fu în stare să articuleze nici un cuvînt. Se uita la căpitan ca și cum acestuia i-ar fi sărit o doagă.

— Cum? ce fel? Pálos Ernő nu există?

— Impresia mea este că acest informator, Halmosi, n-a fost niciodată membru al partidului comunist.

— De necrezut! Doar ni l-a predat siguranța romînească.

— Da. Am controlat datele siguranței romînești. Și totuși...

— Cine le-a controlat?

— Eu nu lucram încă aici pe vremea aceea. Dar controlul s-a efectuat.

— Ce înseamnă „și totuși"? Nu înțeleg.

— De ce nu l-am găsit pe Pálos Ernő în strada Gării? Nici unul dintre arestați nu știe nimic despre el. Au fost audiați Vargancsik, Bobric, Szabó.

Maiorul se încovoie puțin și cu mîinile la spate

începu să se plimbe agitat, ca un leu în cușcă. Făcu un gest de nemulțumire:

— I-ați audiat! Ahhh!

— Am întrebuințat toate metodele. Și totuși...

— Ați încercat cu lanțul?

— Da.

— Și rezultatul?

— Nimic.

„Ar trebui încercată o presiune morală asupra celor arestați, se gîndi maiorul. Dar care? Toată lumea cunoaște «izbutitele» acțiuni, retragerile strategice ale nemților; comuniștii rîd cînd vii cu înfrîngerile armatei sovietice. Metoda a dat faliment. Deși, nu demult încă, așa-zisa «presiune morală» era una din metodele interogatoriului. Ce-i de făcut?"

— Nici un rezultat?

— Nimic esențial. Vargancsik a leșinat încă înainte de a fi ajuns să strîngem bine lanțul pe pieptul lui. E cardiac. Mie frică să...

Se aplecă spre căpitan și-i spuse printre dinți, încercînd parcă să-l vrăjească:

— De ce ți-e frică, domnule căpitan?

— Poate să moară. Adjutantul Bányai poate exagerează puțin...

Maiorul rîse batjocoritor.

— Nu știam că în pieptul dumitale bate o inimă atît de sensibilă, de umanitaristă. Lasă, te rog, văicărelile!

Se întoarse grăbit în biroul său. În urma lui rămase, plutind în aer, un miros ciudat, dulceag, pe care căpitanul îl adulmeca prudent. Îl invidia pe maiorul Holitz pentru mirosul cu totul special de apă de colonie, cu care acesta își frecționa în fiecare dimineață părul negru ca abanosul, cu cărare la mijloc. N-a întîlnit niciodată un parfum asemănător, cu toate că avea destulă experiență în labirintul mirositor al apelor de colonie și al parfumurilor, încă de pe timpul cînd și-a pus întîia stea de aur și chiar

mai dinainte, ca elev al școlii militare. De unde dracul își procura maiorul aceste parfumuri? Poate de la militarii germani care le aduceau, venind de pe frontul din vest, din paradisul parfumurilor, de la Paris, sau poate de la ofițerii întorși de pe frontul sovietic, încărcați cu tot felul de prăzi?...

Oprindu-și privirea la întîmplare pe hartă, lui Holitz îi veni brusc o idee, și, asemenea unui suflet pribeag ce nu-și găsește odihnă sub soare, omul se întoarse din nou în odaia căpitanului. Acum i se adresă pe un alt ton: blînd dintr-o dată, aproape amabil, ca într-o societate agreabilă.

— Ce mai e nou pe front, frățioare?

— Poate că tot vom reuși să-i oprim pe ruși. Poate!

— Să-i oprim? Dè, asta-i altă chestiune! Dar care-i situația reală?

— O nouă retragere strategică.

Ofițerul cu gulerul de aur ținea în mînă un cuțit de tăiat hîrtie și începu să bată darabana pe masă, sub nasul căpitanului. Își privi fix subalternul, ca și cum acesta ar fi fost cauza seriei nesfîrșite de înfrîngeri.

— Adică propriu-zis nu o retragere strategică, se corectă căpitanul. Luck și Rovnó încercuite în februarie, au căzut. Tuși ușor. Amintirea acestei știri îi producea spasme în gît.

— Înțeleg. Dar întrebarea e ale cui erau Luck și Rovnó?

Ieși la iveală că nici hărțile uriașe, întinse pe pereți, n-au reușit să îmbogățească cunoștințele geografice ale maiorului.

— Au fost în mîna germanilor. Dar predarea lor n-are nici o semnificație, e doar o manevră tactică, adăugă Kelemen, încercînd o interpretare strategică savantă. Dar nu avu parte de public ascultător. Maiorul închise ușa fără să spună o vorbă. Flecăreala căpitanului nu-l mai interesa cîtuși de puțin.

Capul negru și parfumat se aplecă greu pe pumnul păros ce ieșea roșu din mineca tunicii militare, încadrat de manșeta albă, în timp ce cotul se odihnea pe cristalul verzui al biroului.

Ochii cu albul lor umbrit priveau în gol, încremeniți, netrădînd nici un gînd... Vin, deci, vin neîncetat... Și ei sînt deocamdată neputincioși față de un Pálos Ernő... Pe fața lui Holitz Kázmér apăru o hotărîre cruntă; ședea tăcut, strîngîndu-și fălcile cu dîrzenie. Figura nevăzută a lui Pálos Ernő urmărea conștiința de investigator a lui Holitz, din clipa în care acesta preluase comandamentul contraspionajului. Această figură insezisabilă, de fantomă chinuitoare, i-a fost lăsată moștenire de predecesorul său, Vitéz Borosnyói, după cum tot colonelul a fost acela care i-a atras atenția în mod deosebit asupra lui Halmosi, care, zice-se, ar fi fost membru al partidului comunist. De fapt s-au „efectuat" cîteva arestări pe baza informațiilor lui. Dar dacă într-adevăr căpitanul Kelemen avea dreptate cînd a spus că Halmosi l-a inventat pe Pálos Ernő numai pentru a-și da importanță?

Pálos n-a putut fi descoperit nici în vara anului patruzeci și unu, cînd, în noaptea din ajunul războiului antisovietic mulți comuniști au fost arestați și tîriți în lagărele de exterminare. Pe atunci, Holitz nu lucra încă la această unitate de contraspionaj dar, mai tîrziu, după ce și-a luat în primire postul, a studiat temeinic toate documentele privitoare la această chestiune. Și iată că în zorii unei zile de toamnă, cu toată strășnicia polițiștilor cu sabia scurtă și cu căști negre austriece, pe pereții și gardurile mai multor străzi din preajma fabricii de zahăr au apărut manifeste pentru pace. Au început noi cercetări în vederea descoperirii comuniștilor, au fost arestați mai mulți suspecți, dar nici de astă dată Pálos Ernő n-a căzut în ghearele lor... Nu demult, a izbucnit un incendiu la fabrica în care se făceau lăzi pentru mu-

niţiile care urmau să fie utilizate în războiul antisovietic. Cea mai importantă parte a utilajului fabricii a fost distrusă. Incendiul a oferit un nou prilej pentru dezlănţuirea prigoanei anticomuniste. Mulţi comunişti şi simpatizanţi au fost supuşi la chinuri îngrozitoare. Faţa buhăită a colonelului Borosnyói se făcuse albă de furie. Nu se mai răstea la Holitz, ci urla, răcnea de-a dreptul, ameninţîndu-l cu măsuri disciplinare. Maiorul, la rîndul lui, se năpusti asupra lui Kelemen. Glasul lui părea al unei haite de cîini scăpaţi din lanţuri. A zbierat pînă a răguşit. O dată scăpat de maior, căpitanul, lungindu-şi nervos gîtul şi pocnind din degete, îl luă la rost pe adjutant, apoi îi frecă pe toţi subofiţerii. Nu scăpară nici agenţii civili. In toate încăperile nu se auzea decît numele lui Pálos Ernő... Întîmplător, tocmai în vremea asta, nu departe de Deda, în apropierea podului, un tren militar a deraiat ciocnindu-se cu un marfar care se îndrepta spre front cu o încărcătură de boi ungureşti cu coarne mari. Carambolul stîrni un nou val de percheziţii la periferia oraşului, deşi se afla la o depărtare de şaizeci de kilometri de la Deda. Au fost arestaţi din nou vreo cîţiva bărbaţi şi vreo cinci femei, dar nici printre aceştia nu era Pálos Ernő.

Pumnul pe care maiorul îşi sprijinise capul devenea tot mai alb din cauza încleştării; înţepenise. O furie sălbatică se concentră în el, era gata să lovească. Gura cărnoasă, umflată, murmură:

— Îl omor, îl omor, dacă-mi cade în mînă. Îi trag un interogatoriu cum nu s-a mai pomenit de cînd lumea. Cuvintele-i căpătară dintr-o dată un accent mai puternic: Domnule căpitan Kelemen! Kelemen! Cînd cel chemat îşi izbi călcîiele în faţa lui, el îl făcu atent pe un ton prietenesc: Te rog, frăţioare, nu cumva să iasă vreun pocinog din asasinatul ăla, deşi am încredere în Tóháti. Nu-i aşa că s-a întîmplat în raza postului său? E un băiat de ispravă Tóháti

ăsta. Vulpoi bătrîn și destoinic. Dacă ai fi văzut ce ordine am făcut printre sîrbii, evreii și comuniștii din Novisad! De nu intervenea pozna cu preotul reformat... A fost un caz puțin cam delicat, recunosc. Știi opinia publică, s-o ia dracul!... Eu însumi am condus delegația de ofițeri care a prezentat condoleanțe familiei. Asta în interesul onoarei militare, care trebuia salvată. Căci în orice împrejurare esențialul este onoarea, frățioare... Ce se întîmplă aici e floare la ureche. Nu face de mine. Și dădu din mînă, în semn de dispreț.

Era în stare să vorbească ceasuri întregi, cu multă pasiune, despre „faptele eroice" pe care le săvîrșise prin Novisad, despre voința hotărîtă a subalternilor răspîndiți prin regiune, despre curajul lor. După părerea lui, istorisirea unor întîmplări personale de acest fel avea darul să însuflețească pe oameni, servind drept exemplu și îndemn. Într-adevăr, între criminalii care înfăptuiseră omorurile în masă din Novisad, se închegaseră niște legături indestructibile de complicitate. Pe adjutantul Bányai îl bătea pe umăr, cînd acest morman de carne se prezenta, scăldat de sudoare, cu mîinile cît două lopeți atîrnînd de o parte și de alta, ca să raporteze despre rezultatele unei tulburări. „Bravo, bravo!" se entuziasma maiorul în astfel de ocazii și-i oferea țigări dintr-o tabacheră de argint.

— Important e să nu răsufle, îi demonstra maiorul căpitanului. Asta e propriu-zis prima condiție ca ancheta legată de acest asasinat să meargă bine. Dar ia spune, pricepi ceva la politică, frate-meu? Căci să știi că treaba asta implică o serie de elemente politice, vreau să spun, trebuie să luăm în considerare punctele de vedere politice. E adevărat că politica e treaba civililor, noi militarii cam greu reușim s-o învățăm. În vocea lui se simțea disprețul profund pe care nu-l mai ascundea în fața unui alt militar, și care își avea originea în concepția că tot

ce nu e în uniformă este de ordin inferior. Asta nu e pentru noi... Soldatul este deschis, drept, energic și hotărît, în vreme ce politica se bazează pe intrigi.

Începu să cerceteze dosarele, deși toate i se păreau grozav de plicticoase, de vreme ce nu reușeau să-l pună pe urmele lui Pálos. În timpul descifrării rapoartelor ceva îi bătu la ochi. Își ridică brusc capul și, schimbînd tonul, strînse pumnul:

— De ce nu-mi raportezi și asta, domnule căpitan?! Va să zică alături de ticăloșii de Năznanu se află și cîțiva unguri! Nemaipomenit! Va să zică infecția a pătruns pînă în fundul sufletelor! Corciturі blestemate! izbi în masă cu o mișcare largă, calculată și puțin teatrală. Și ce vrea să spună raportul, cînd afirmă că întreaga comună e răscolită? ridică tonul, străduindu-se să fie cît mai aspru. Te întreb, ce înseamnă asta, domnule căpitan?

Kelemen, pentru care trecerea de la tu și mă, la dumneata și domnule, nu prevestea nimic bun, începu să-și laude, drept scuze, protejatul care redactase raportul.

— Vă rog să așteptați sfîrșitul. O temeinică investigație e de mare importanță. Sergentul major Gidó se pricepe să scoată orice din oameni. E un excelent explorator al sufletului omenesc, îmi pare bine că am reușit să-l descopăr. Și ce noroc că vorbește desăvîrșit romînește! Fără el nici nu ne-am putea mișca în regiunea asta. Ieri a hoinărit prin sat îmbrăcat în straie romînești, sub pretextul că cumpără vite. Vorbește graiul din părțile Reghinului de parcă s-ar fi născut pe acolo.

Maiorul îl admonestă iritat:

— Nu te lăuda cu meritele oamenilor pe care i-ai descoperit! Recunoaște mai degrabă eficacitatea metodelor școlii noastre!

Căpitanul tăcu înghițind în sec. „Bătrînul", cum era numit pe ascuns maiorul — din pricina gradului

mai degrabă, decît a vîrstei — s-a sculat astăzi cu dosu-n sus. În astfel de împrejurări e mai bine să taci chitic, să devii mormînt în fața lui și să-ți lipești cît mai repede călcîiele țintuite ale cizmelor, aplecînd adînc capul, în semn de profund respect. Ce l-a scos din pepeni pe Holitz? Pálos? Luck sau Rovnó? Dar ce vină avea pentru toate astea căpitanul Kelemen? Singurul lucru ce-l putea face era să tacă și să găsească cea dintîi ocazie potrivită pentru a-și înclina capul.

Privind actele, Holitz Kázmér căzu pe gînduri și-și încruntă fruntea. În clipa următoare, însă, glasul i se îmblînzi:

— Te rog, anunță parchetul să nu plece la fața locului pentru autopsie. Cadavrul trebuie adus la noapte aici, în oraș. Să-l ia dracul, i se simte mirosul pînă aici, spuse, adulmecînd în jurul său.

Kelemen se înclină, ieși, și-i telefonă primului procuror rugîndu-l să binevoiască să se deranjeze pînă la ei, pentru a discuta împreună procedura comună ce urma să se aplice într-un anumit caz.

9

Întristarea și doliul se abătuseră asupra căsuței lui Năznanu, ce se pitea modestă sub căciula ei de zăpadă, într-o uliță lăturalnică, mai la o parte de celelalte căsuțe asemănătoare. Zăpada era bătătorită în ogradă, în jurul casei, ba chiar și pe sub gard, în ulicioara din față: o pată murdară, închisă, în mijlocul unei întinderi nesfîrșite, curate, strălucitor de albe.

Tînguirile mamei alungau adeseori tăcerea rece a uliței înzăpezite. Multă vreme, lelea Ludovica crezuse că în inima ei de mamă o iubește mai mult pe Ioana, fata mai mică, sau poate pe Niculaie, băiatul de șaisprezece ani, care slugărea într-un sat îndepărtat

și nici nu bănuia ce s-a întîmplat acasă. Dar acum i se rupea inima văzîndu-și întins pe catafalc flăcăul ca un brad, floarea scumpă a vieții ei.

În mijlocul panicei cumplite, a zăpăcelii generale, nimănui nu i s-a părut ciudat că jandarmeria a admis transportarea cadavrului de la locul crimei și a încuviințat chiar să fie întins pe catafalc. E adevărat că oamenii simpli de la țară nu prea cunoșteau căile întortocheate ale procedurii penale. Pe cei care puneau întrebări, majurul îi liniștea asigurîndu-i că va veni acasă comisia compusă din medic, procuror, și judecătorul de instrucție, care vor efectua autopsia legală. Unii întrezăreau și în această concesiune inima de aur a domnului majur.

Dar nu era de loc sigur că reprezentanții autorităților se vor putea deplasa pînă aici. Automobilul cu greu putea răzbate în acest sătuc ascuns, ai cărui locuitori mai păstrau încă amintirea unor vremuri cînd strămoșii lor se refugiaseră pe aceste meleaguri din fața năvălitorilor turci. Drumul de la Reghin încoace era troienit în multe locuri de zăpada adusă de vînt. Vehiculele se împotmoleau în zăpada ce ajungea pînă la brîu.

Cu astfel de vorbe îl purtau la postul de jandarmi pe Ioan Năznanu, tatăl flăcăului ucis, care era atît de topit de supărare, încît nu-și ridica privirea din pămînt și ofta din cînd în cînd atît de tare, de parcă o mare greutate i-ar fi apăsat pieptul. Dar prudenți nevoie mare, jandarmii nu uitau să adauge:

— Oricum, trebuie să mai așteptăm. Căci comisia ar putea să vină totuși. Nici un om ucis nu poate fi îngropat fără autopsie. Familia Năznanu, cu rudele și prietenii apropiați, făceau a doua noapte de priveghere. Ce lungi sînt acele nopți! În odaie, la căpătîiul și la picioarele mortului, ard lumînări; o liniște apăsătoare domnește în toată casa. Din cînd în cînd izbucnește plînsul. Cîte un crîmpei de bocet amintește amănunte din viața mortului. Femeile înge-

nuncheate cîte două-trei în fața icoanei atîrnate de perete fac cruci cu mișcări tainice. Oglinda mică de sub icoană este acoperită cu o năframă neagră. Cu neputință ca familia, și îndeosebi mama, să nu-și amintească de cîte ori și-a pieptănat părul în fața acestei oglinzi, bietul Vasi!... Cum stătea în fața oglinzii, cu fața veselă, în straie de sărbătoare, duminica, ori în alte zile de praznic...

Afară, în jurul casei, se lăsase o noapte argintie de iarnă; prin fereastră, flacăra luminărilor abia se zărea, tremurînd. Dintr-o curte vecină un cîine urla a pustiu și glasul lui jalnic era purtat de vînt pînă departe, în vale. „Cheamă moartea, Doamne Dumnezeule, miluiește-ne! Vede moartea și urlă la ea", își șopteau babele îngenuncheate la icoană și cu sufletele înfiorate se apucau să-și facă iar cruci.

Încă de cum se lăsaseră umbrele serii, începuse o forfotă neobișnuită în casă, curioșii intrau și ieșeau, femeile se jeluiau monoton ca ploile nesfîrșite de toamnă, iar bărbații stăteau cu capetele plecate, tăcuți, la picioarele catafalcului, mototolindu-și stingheri căciulile în mînă.

La plecare, oamenii parcă erau înțeleși, întrebau în șoaptă ca și cînd s-ar fi ferit să tulbure somnul mortului:

— Cînd îl îngropați? Mîine?

— Noroc că e iarnă și-i frig, clătinau alții din cap. Mișcarea de dezaprobare era pentru tărăgăneala autorităților.

In odaia din față, în care a fost ridicat catafalcul din scînduri necioplite, nu se făcuse foc. În lumina pîlpîitoare din sfeșnice, abureala răsuflărilor se înălța ca un nor. Și din lacrimile ce se prelingeau pe obraji, se desprindea parcă o ceață subțire. În odaie plutea un miros dulceag de sînge, amestecat cu mireasma pătrunzătoare a busuiocului uscat, înfipt în pragul de sus al ușii, și amintind belșugul cîmpului din timpul verii sau aerul de cucernicie din biserică, unde

femeile veneau tot cu busuioc, strîngîndu-l sau fărîmițîndu-l în mînă. Intrînd în odaie, o femeie însărcinată, care abia apucase să-și plimbe privirile de jur-împrejur, păli și fu apucată de ameteală. Fața i se făcu galbenă ca ceara, toate lucrurile din odaie începură a se roti în jurul ei, încît prietenele ei trebuiră s-o scoată la aer, să-i dezlege catrința și-apoi să-i desfacă gulerul cămășii.

— Nici nu știam de tine, Reghino, îi șopti, suflîndu-i în față femeia care-i ținea capul și o încuraja, aplecată deasupra ei. Și tu porți prunc sub inimă? Vai, Doamne, pentru ce-i mai nașteți, nenorocitelor! Pentru ce? De ce-ai venit aici? Femeile însărcinate n-au ce căuta aici!

Bătrîna obosise de atîta amar de lacrimi, de atîta plîns. Ochii îi secaseră și priveau aprinși în gol. Gemea încet, întretăiat, i se uscase gîtlejul, îi ardeau ochii și pieptul. Zadarnic înghițea din cînd în cînd cîte un strop de apă, că focul din suflet nu i se domolea.

Șoptea cu glasul stins, fără vlagă:

— Pentru cuțit te-am născut eu pe tine, copilul meu drag? ... Copilul meu! Copilul meu!... În spate ți-a împlîntat cuțitul, tîlharul de ucigaș!... Și acum domnii vor să te ciopîrțească tot cu cuțitul? Nu, nu se poate! izbucni într-un protest neputincios.

Nu văzuse niciodată o autopsie și, în închipuirea ei, medicul care deschide un cadavru nu se deosebea întru nimic de un măcelar de rînd.

După cuvintele de jale și revoltă ale mamei, în jurul mortului se așternu liniștea adîncă pe care inimile o cunosc atît de bine, și de care ele se înfioară atît de tare: liniștea ce prevestește tăcerea apăsătoare a păcii eterne, a cimitirului. Spre miezul nopții oamenii se mai rărira, numărul celor ce priveghеau în jurul sicriului se împuțină pe nesimțite. Era un priveghi ciudat, ce nu avea nimic din datinile vechi: nici rachiu pe masă, nici joc de cărți, nici cîntece

de jale în amintirea mortului care să stoarcă lacrimi din ochii femeilor. Nu e așadar de mirare că după ce căscară de cîteva ori din răsputeri, oamenii, dorind gazdelor alinare sufletească, plecară pe la casele lor să se culce.

Mama se tîrî la lada nevopsită în care Ioana ascunsese mănunchiul de flori. Luă în mînă legăturica modestă de floricele artificiale ruptă și sfărîmată sub tocurile cizmelor, simbol al doliului ei îngrozitor. O strînse la obrazu-i fierbinte și încercă să plîngă. Dar numai pieptul i se mai zbătea, gura însă i se strîngea de durere. Se așeză din nou pe laviţa cu patru picioare de lîngă sicriu, își așeză brațele pe marginea scîndurii, ascunzîndu-și capul în palme. In curînd o fură somnul.

In puterea nopții, farul unui automobil brăzdă gardurile caselor din sat.

Oamenii care privegheau în casa mortului tresăriră.

— Ei sînt! Au sosit!

— Auziți, oameni buni?

— Sculați-vă! Sus!

— Îl taie pe Vasile Năznanu.

Un automobil negru, închis, cu un sforăit stins, a sosit în sat și căuta intrarea în uliţa în care trebuia să se oprească. Ușa automobilului se deschidea în spate, iar fereastră nu avea decît în față, unde ședea șoferul. Deasupra geamului, într-un cerc rotund, se vedea o cruce roșie luminată pe dinăuntru de un bec. Trei bărbați îmbrăcați în civil se dădură jos din mașină și încercară să-și dezmorțească mîinile și picioarele înghețate, țopăind pe loc. De undeva, ca din pămînt, răsăriră și cîțiva jandarmi, care mai întîi se adunară în pas alergător, apoi începură să patruleze în jurul casei, dînd tîrcoale și automobilului.

Uliţa se trezi speriată în noapte. Cîțiva oameni, bărbați și femei, începură să alerge cu sufletul la

gură, de-a lungul ulicioarei strîmte și întortocheate spre casa lui Năznanu. Dar un jandarm, înălțat ca un stîlp negru în fața lor, îi opri, făcindu-le semn cu brațele larg deschise și-i întoarse din drum.

În curînd, o mină de oameni se adună în josul uliței. Cu toată ora tîrzie, satul se trezi. Dar ochiul de vultur al jandarmului văzu totul; zări numaidecît pîlcul de oameni și se aruncă în mijlocul lor, ca uliul între orătănii, împrăștiind adunătura de curioși.

Între timp, cadavrul acoperit cu un cearșaf alb fu scos din casă pe o targă ce scîrțîia din toate încheieturile. Șoferul nici nu oprise motorul care zbîrnîia înainte. Ușa mașinii se trînti pocnind cu un ecou puternic, ca un foc de armă. Fișia de lumină gălbuie și tremurată mai mîngîie o dată, în trecere, casele, descriind un cerc în fața automobilului care se întoarse cu băgare de seamă, și în clipa următoare parcă numai o arătare ar fi umblat prin sat, dispăru în noapte, în bîzîitul molcom al motorului.

Mama mortului se prăbuși neputincioasă, ca o buturugă, peste catafalcul rămas gol; toate zăgazurile se rupseră într-însa și începu să strige înnebunită:

— Tilharii! Ucigașii! Mi-au furat băiatul drag! Blestemați să fie și în mormînt! Ajutor, oameni buni, ajutor!

Trupul femeii leșinate fu ridicat pe brațe de cîțiva bărbați, care o așezară cu stîngăcie pe canapeaua tare. Cineva alergă după zăpadă, altcineva îi puse un prișniț în dreptul inimii. Umezeala rece de pe piept o trezi și, revenindu-și, lelea Ludovica începu să șoptească stins, încît de-abia se auzea:

— Numai sîngele i-a mai rămas aici. Scumpul meu, băiatul meu... Sîngele. Și pe acela l-a băut pămîntul... Of, of, cît sînge înghite pămîntul ăsta!... Vai, Vasi, sufletul meu, mărgăritarul meu, unde ți-au dus trupul scump?...

În curînd, trei jandarmi deschiseră ușa: vîrful baionetelor se lovi de pragul de sus. Poate că le în-

gheţaseră picioarele şi plictisiţi să tot tropăiască prin zăpadă au intrat în casă, să se mai încălzească. Nu scoteau nici o vorbă, priveau doar în tăcere, dar privirile lor parcă împungeau, şi cei cîţiva oameni care mai rămăseseră pe aici după scoaterea cadavrului o luară repede din loc.

Încetul cu încetul lumînările de la căpătîi şi de la picioare se mistuiră. Şi în timp ce se luptau şi ele cu moartea, mirosul de seu se amesteca cu acela al sîngelui şi al busuiocului. Aerul se făcu înăbuşitor. Stropi albi de ceară topită se scurgeau pe scîndurile catafalcului. Flacăra unui muc de lumînare se mai zbătea încă, pîlpîi o clipă, apoi se stinse şi ea ca o viaţă deznădăjduită şi întunericul se aşternu în casă.

Portiţa rămasă deschisă scîrţîia jalnic în vînt, în vreme ce blestematul de cîine din vecini se puse din nou să urle, de-ţi îngheţa sîngele în vine. Urletul lui plutea peste sat tînguitor, ca un cîntec de îngropăciune...

Cînd, tîrziu de tot, vălul negru al nopţii se destrămă şi dinspre răsărit începu să se lumineze, Ioan Năznanu, tatăl flăcăului ucis, cu faţa-i adînc brăzdată (omul părea acum trecut de patruzeci şi cinci de ani, cîţi avea în realitate, dar braţele-i vînjoase nu simţeau încă povara anilor), apucă singur cosciugul gol rămas pe catafalc, îl aburcă pe umăr, îl duse afară, în şura şfichiuită de vînt şi, proptindu-l de perete, oftă:

— Cine ştie cine va dormi în el somnul de veci.

10

Bărbatul cu cuşma ţuguiată, care se apropia de capul satului şi se îndrepta spre şosea, călca greoi ca un urs prin zăpadă. Adus de spate cum era, semăna cu un semn de întrebare.

Nu peste mult, fu oprit de doi jandarmi, deşi făptura lui n-avea nimic deosebit. Veress Dénes se opri liniştit în faţa jandarmilor cu pene de cocoş şi scoase din buzunar nişte terfeloace printre care şi un certificat de identitate, adică actul cel mai important, care dovedea că-i locuitor din sat. Jandarmii se adunară grămadă să examineze foaia gălbuie de carton şi, foarte puţin preocupaţi să citească literele negre de pe ea, începură s-o învîrte şi pe faţă şi pe dos. Apoi îl luară la întrebări: unde şi cînd s-a născut, cine îi sînt părinţii? În cîteva minute îl descusură temeinic. Erau dintre jandarmii aduşi din alte părţi. Nu cunoşteau pe nimeni dintre localnici, de aceea se legau de tot ce le ieşea în cale; în ochii lor toţi erau suspecţi. Omul răspunse tot atît de scurt şi rezervat, precum erau şi întrebările jandarmilor. Le spuse că lucrează sus la munte, la exploatarea forestieră Lomás, unde taie copaci, şi la sfîrşitul fiecărei săptămîni se întoarce, ca şi acum, acasă la ai lui. Aici îşi avea domiciliul stabil, în comună, avea patru copii şi era căsătorit abia de şase ani.

Convingîndu-se că răspunsurile corespund cu datele de pe foaia de carton, jandarmii îi înapoiară actele şi îi dădură drumul să plece. Dar cum se îndepărta de ei, Veress Dénes abia se putu stăpîni să nu-şi întoarcă capul. I se părea că ochii jandarmilor îl ard în spate. Şi într-adevăr, la următoarea cotitură apărură alţi doi jandarmi cu pene de cocoş. Dénes se opri descumpănit şi se uită în toate părţile:

— Ce dracu? Ce s-a întîmplat? Ce-i aici? Stare de asediu? mormăi şi socoti că e mai bine să se abată din drum şi să intre într-o curte. Era tocmai ograda cumnatului său. Ieşi prin dos, pe după grădini, şi-şi continuă drumul spre casă, înaintînd anevoie prin zăpada mare. Pe aici pe undeva trebuia să şerpuiască cărarea pe care o apucau vara femeile ca să ajungă mai repede cu mîncarea la bărbaţi. Dar cărarea era înmormîntată acum sub zăpadă.

Lui Veress Dénes nu-i plăcea să dea ochii cu jandarmii. I se strîngea gîtlejul și sufletul i se cutremura cînd vedea penele de cocoș. Cine știe dacă oamenii aceștia n-or să răscolească vechea întîmplare cu grevele din industria lemnului de pe valea Mureșului, care a avut loc prin o mie nouă sute douăzeci? Pe vremea aceea Dénes nu era decît un țîngău, dar cîte foi volante nu cărase la pădure, la colonia de muncitori, și de la colonie la oraș! Sîngele-i clocotea de însuflețire cînd putea să cînte marșurile împreună cu muncitorii curajoși și serioși din colonie. Și mînia neputincioasă i-a smuls multe lacrimi cînd autoritățile le-au adus soldați pe cap, și au ridicat cu forța pe cîțiva dintre oamenii din colonie. Cu vocea-i răgușită de băiețoi, el striga cel mai tare cînd, în ciuda concentrării de trupe, greviștii s-au îngrămădit în fața administrației. Familii întregi s-au adunat cerînd muncă și pîine.

Bătrînul Baciu era sufletul întregii mișcări. El îl trimitea și pe Veress Dénes cu manifeste... Nu mai aveau nici o știre despre Baciu de cînd fusese arestat în vara lui patruzeci și unu și dus la Acățeni...

Zău că ar trebui să se facă ceva!

Plutea parcă ceva în aer pînă și acolo departe, în pădurea unde lucra Veress Dénes. În lumea sălbatică a munților, în afară de vulturii ce se roteau bătînd din aripi, doar loviturile securilor, uruitul monoton al ferăstrăielor și cîteodată urletul vreunei fiare tulburau cuprinsul. Armata sovietică se apropia. Dar despre asta oamenii vorbeau doar în șoaptă. Ce va fi? Ce se va întîmpla? Creștea inima în piepturi, oamenii urzeau planuri peste planuri; nu mai aveau somn noaptea. Dar pînă una alta totul se îneca într-un oftat adînc, chinuitor. Căci de cele mai multe ori, omul e nevoit să-și înghită cuvintele... Atît de mult s-au învălmășit lucrurile pe aici de cînd nu mai venea nici un tovarăș de la oraș, de nu se mai putea ști cine-i om adevărat și cine-i trădător...

Și în timp ce, pe după grădinile acoperite cu zăpadă, picioarele lui Veress Dénes lăsau o urmă șerpuitoare pe mantia albă a cîmpului, vîntul aducea parcă de undeva, de foarte departe, glasul vesel al bătrînului Baciu:

— Hei! I-auzi mă, semiproletarule! Nu te mai necăji, că așa am început și eu! Tatăl meu avea o grădiniță, o căsuță și o palmă de pămînt unde punea cartofi. Dar toate au încăput pe mîna fiscului și a avocatului. Nu-ți bate capul cu asta! Vei fi și tu o dată proletar întreg. Or să aibă domnii grijă de asta. Nu-ți fie teamă. Ce mi-e un pogon, sau un pogon jumătate de pămînt? Azi îl ai, mîine s-a dus!

Kati era singură acasă. Pe copii îi împrăștiase în toate părțile prin sat, pe unul la bunică-sa, pe altul la mătușe-sa, pe al treilea la cumnatul Dani, prin grădina căruia trecuse Dénes. Care încotro... Kati își ducea plozii dis-de-dimineață, pe rînd, în brațe, căci n-aveau ghete în picioare, iar seara, tot în brațe îi aducea acasă. Dar nu totdeauna. De multe ori îi uita acolo și peste noapte și chiar cîte o zi-două. Ba uneori cîte o săptămînă întreagă.

Dénes își scoase căciula mițoasă, țuguiată. Îl surprinse liniștea apăsătoare ce domnea în casă. Altă dată, nevastă-sa, cînd știa că el se întoarce, avea grijă să adune copiii de pe la rude.

— Ce mai e nou pe-acasă?

— Ce să fie? Război. A izbucnit războiul.

— Am auzit acolo, sus. Cînd l-au îngropat pe Vasi?

Vocea bărbatului era tristă.

— L-au îngropat? Kati îl privi drept în față, puțin uimită. Respiră adînc, apoi începu să blesteme: Dar-ar Dumnezeu să se năruie cerul peste ei, tîlharii și nemernicii! Știi ce-au făcut? și-i povesti din fir în păr cu înfocare cele întîmplate, tulburată încă de evenimentul recent petrecut. Nu mai prididea cu vorba. Stătea în mijlocul casei, fața i se îmbujorase, iar

mișcările sacadate ale mîinii i se opriră doar cînd era gata-gata să povestească ce i se întîmplase la cancelaria postului de jandarmi.

Dar nu, ce să-și mai necăjească bărbatul și cu asta? N-avea el destule pe cap?

In timp ce povestea, Kati își aminti de cele trei ouă pe care le pusese la o parte și le păstra pentru sfîrșitul săptămînii cînd se va întoarce bărbatul obosit, sleit. Se răsuci ca un vîrtej și luă o crăticioară. O șterse și o așeză pe cuptor.

— Și încă nu s-a isprăvit. Tot mai clocesc ceva, spuse femeia ceva mai domol.

— Am văzut; au umplut satul cu jandarmi, observă bărbatul.

— Foiesc în toate părțile ca niște corbi cînd le miroase a hoit. Și majurul ăsta ...

Nu-și mai putea ține firea. Nu se mai putu opri să nu-i spună. Trebuia. Revolta ei ajunsese la culme, îi fierbea sîngele și clocotea una în ea.

Dénes se uita absent. Tăcea. Se gîndea. Ce-i drept, cam mulți jandarmi! Nu mai auzi vorbele neveste-si. Începu să vorbească abia cînd femeia luase primul ou și da să-l spargă pe marginea cuptorului, ca să-l toarne în grăsimea ce sfîrîia pe plită.

— Așteaptă nițel cu mîncarea. Vreau să dau mai întîi o raită prin sat.

Kati se sperie. Se simțea vinovată; numai ea e de vină că-l făcuse pe Dénes să ia această hotărîre.

— Vai, Dénes, e mai bine să rămîi acasă, spuse cu glas domolit.

— De ce? De mine nu se pot lega. N-am fost pe aici în timpul încăierării.

Femeia nu se temea pentru ea însăși, căci dacă era vorba pe atîta, știa ea să-și deschidă gurița de n-o mai puteau opri nici jandarmii din șapte județe. Nu se putea să nu spună adevărul, că prea o rodea, și ar fi murit de nu l-ar fi spus. Dar omul ei? Dacă i se întîmpla ceva, nu mai vedea nici cei cîțiva pengő

pe care Dénes îi aducea acasă la sfîrșitul fiecărei săptămîni și pe care îi punea liniștit, fără vorbă, pe colțul mesei... Uite, cum s-a întors, au și apărut banii... Patru copii...

Deveni dintr-odată atît de tăcută, de parcă cineva i-ar fi retezat glasul cu briciul. Casa lor era chiar în capul satului, săltată pe un dîmb, deasupra cocioabei lui Năznanu. Părea o cloșcă albă care păzea celelalte case. De aici se putea vedea pînă în ulița mare, din care, ce-i drept, nu se zărea decît o bucățică printre acoperișurile caselor îngropate în zăpadă, ce păreau niște bivoli albi tolăniți pe jos. Kati nu văzuse bivol cu părul alb decît o singură dată, în copilărie. Cineva îl mîna de-a lungul satului, la munte.

Ce moartă era ograda vecinului Năznanu! Și poarta a rămas larg deschisă, așa cum a lăsat-o cineva acum cîteva zile. Numai vîntul o trîntea, cînd se pornea șuierînd. De multe ori s-a uitat Kati în ultimele zile într-acolo, dar abia a văzut vreo mișcare omenească în jurul casei scufundate în doliu.

Jalea, sfîșietoarea jale, îi ținea strînși în casă pe alde Năznanu.

Femeia însă se sperie de-a binelea abia cînd se încredință că Dénes se îndrepta înspre poarta aceea deschisă. Omul intră în ogradă, se întoarse și închise poarta. Nu aruncă măcar o singură privire să vadă dacă nu cumva se găsesc jandarmi prin apropiere, ci merse drept spre ușa casei. Doamne Dumnezeule! Ziua-n amiaza mare intra în casa aceea! Îl puteau vedea jandarmii!

Gîtlejul Katinkăi se uscă de emoție.

Auzind scîrțîitul portiții, lelea Ludovica sări la fereastră; ochii încercănați căutară cu groază la străinul care umbla prin curte.

— Cine-i?... Uite vecinul Veress Dénes, se liniști ea în sfîrșit.

Frica se cuibărise în toți ai casei. Ultimele întîmplări: moartea flăcăului, sfîșietoarea alergătură, dure-

rea ce le răscolea inimile, măsurile autorităţilor, toate acestea le măcinau nervii. Cînd auzeau poarta izbindu-se, inima femeii tresărea săgetată, iar fata, Ioana, pălea şi se uita speriată împrejur cu ochii ei mari, negri. Dar ce rău făcuseră ei? De ce această teamă? Oare nu sîngele flăcăului lor se vărsase? Şi tot ei trebuiau să-şi petreacă zilele în spaimă? Era aşa de ciudat, aşa de încîlcit şi de neînţeles tot ce se întîmpla cu ei şi în jurul lor! E drept că autorităţile îi lăsau în pace, că nimeni din familie nu fusese întrebat cum s-a petrecut omorul, dar puţin îi păsa lelei Ludovica. Nu-i păsa că jardarmii îi lăsau în pace, că nu-i tulburau cu întrebări, cu cercetări, de vreme ce tot satul ştia ce a fost. Şi-apoi pe fiul ei nimeni nu i-l mai putea da îndărăt.

Veress Dénes intră, dădu bineţe în şoaptă, ocolind privirea mamei care-i ştergea un scaun, în colţ, îmbiindu-l să şadă. Nimeni nu prea se îndemna la vorbă.

— Ei, ai mai venit pe acasă, Dénes? întrebă în sfîrşit.

— Păi, am venit, dădu din cap Dénes.

Nu găsea loc pentru căciula lui ţuguiată, nu ştia unde s-o aşeze şi asta îl cam încurca. De altfel omul care trăieşte mereu în codru se dezvaţă de obiceiurile sătești; sus, la pădure, numai noaptea îşi scotea căciula din cap, şi de cîte ori intra într-o casă de oameni, ca asta, se simţea stînjenit. Dénes îşi învîrtea aşadar în mînă căciula miţoasă şi se uita de jur-împrejur cu băgare de seamă, iscoditor, de parc-ar fi stat la pîndă. I se părea că ceva lipseşte de aici... Gazda-i urmărea, cu priviri ascunse, mişcările capului. La ce s-o fi uitînd? Ce o fi văzînd? Ori poate vrea să spună ceva?

— Ce mai faceţi? întrebă musafirul.

— Păi, o ducem de pe o zi pe alta, oftă gazda.

— Trăim, interveni femeia, care nu se mişcase de la locul ei, ci stătea înţepenită, trăgînd cu coada ochiului spre fereastră.

„Frumos din partea lui Dénes că a venit să ne vadă, să ne întrebe de sănătate", se gîndi ea. Cuvintele lui Dénes treziră sentimente bune, blînde, în sufletul femeii. Îi făcea bine această vizită, mai ales pentru că în ultimul timp ungurii se fereau de ei și chiar romînii nu îndrăzneau să le treacă pragul decît seara, după ce se lăsa întunericul. Satul se temea.

— Ce să-i faci, trebuie să trăiești cît ai zile... spuse Dénes sentențios, negăsind altceva mai bun de spus.

Vorba nu se lega. Părea că cineva s-a așezat între ei și le-a înăbușit glasul. Dénes se uita, clipind din ochi, cînd în dreapta, cînd în stînga, cînd la Năznanu, cînd la lelea Ludovica. Nu putea să uite că din casa asta niciodată n-a ieșit cu traista goală, cînd făcea vreo colectă pentru Ajutorul Roșu. Deși nici alde Năznanu nu prea aveau de-ale gurii... Ehei, pe vremea aceea nimeni nu întreba dacă-s romîni sau unguri cei ce se înfruptă din bucatele dăruite de romîni...

La asta se gîndea Veress Dénes și spuse, cu un oftat greu:

— Hei, ce lume ciudată am apucat!...

Năznanu și nevăsta-sa se uitară unul la altul, îndemnîndu-se parcă să fie cu băgare de seamă. Apoi privirea mamei alunecă spre fată, ca și cum i-ar fi spus din ochi: „Ia seama, taci!" Încă niciodată nu-și vorbiseră așa, fără cuvinte. Era o limbă cu care nu erau obișnuiți. Și totuși fiecare înțelegea ce-și spuneau ochii: „Cine știe, orice cuvînt poate să ne aducă pieirea!"

— Tare ciudată! mai spuse o dată musafirul.

Femeia prinse curaj.

— Măi Dénes, ce-or fi căutînd aicea atîția jandarmi?

— Știe-i buba neagră! dădu Dénes din umăr. Parcă ar trăi fiare sălbatice în satul ăsta. Au adus dulăi pe capul oamenilor. Sînt, nici vorbă, sînt fiare sălbatice și aici în sat, dar nu împotriva lor au fost aduși

jandarmii. Glasul lui răsună hotărît, plin de o sinceră revoltă.

Ochii prinseră iar să-şi şoptească. Dénes pusese degetul pe rană. Femeia nu se mai putu stăpîni. Lacrimile îi ţîşniră din ochi ca izvorul chemat la viaţă de nuiaua fermecată. Nu mai plînsese de dimineaţă, lacrimile parcă-i secaseră de tot, parcă ceva le zăgăzuise, cum opreşte stăvilarul revărsarea apelor. Şi acum, după ce s-au adunat, apele au pornit valuri-valuri.

Dar conversaţia urnită atît de greu se poticni din nou, ca un pîrîu firav ce se pierde în adîncurile codrului. Veress Dénes nu prea era om vorbăreţ, ci mai degrabă tăcut; faţa şi ochii însă îi trădau gîndurile şi sentimentele. Şi nu putea să vadă o femeie plîngînd. Nevastă-sa era în stare să-l alunge de-acasă cu plînsul ei. Ce folos de lacrimi, de plîns? Parcă prin ele se poate schimba soarta lumii...

Se simţi dintr-o dată foarte stingherit, se ridică, îşi luă rămas bun şi plecă.

Ion era foarte răbdător cu femeile. Şi de astă dată o lăsă pe nevastă-sa să-şi plîngă necazul. Era şi el de părere că lacrimile nu ajută la nimic, dar, oricum, îşi uşurează sufletul prin ele, aşa cum şi cerul se limpezeşte abia după ce-şi revarsă puhoaiele. Nu-şi mîngîie însă soţia cu nici un cuvînt. Şi nu-i spuse nimic nici fie-si cînd trecu în odaia de alături să-şi ascundă lacrimile. Tot el, tatăl, avea povara cea mai grea, căci nu putea nici măcar să plîngă.

Numai într-un tîrziu, cînd atmosfera se mai linişti puţin, zise şi el:

— Veress voia să spună ceva, se vedea pe faţa lui. Dar tu l-ai alungat cu bocetele tale...

Se întunecă devreme şi întunericul, ca întotdeauna în asemenea momente, apăsa parcă cu toată greutatea bietele vieţi omeneşti. Cumplite erau nopţile acestea pentru familia Năznanul În fiecare seară, o dată cu apusul soarelui, se ridica vîntul pornit de undeva de

prin văgăunile munților și zgilțiia ferestrele. Noaptea nu știi cine bîjbîie, cine bate la geam, ori cine încearcă să scoată ușa din țîțîni. Și apoi, puteau să vină jandarmii să-i ridice! Noaptea neagră sta la pîndă prin preajma casei. Nu ai cum să te aperi împotriva întunericului, căci dacă aprinzi lampa, lumea de afară se face și mai neagră, și mai înfricoșătoare. Ai casei ședeau deci stingheri, în întunericul ce-i împresura, și bărbatul își ațintea privirea cu atenție încordată asupra ferestrei, căutînd să vadă ce-i în curte și în stradă și frica lui sporea cu fiecare clipă. Dar nu putea dibui nicăieri nici un fel de mișcare. Nicăieri un suflet. Tot satul părea un cimitir...

Deodată cineva bătu în ușă.

Nervii celor din casă se încordară, gata să plesnească. Fu un moment de înfrigurată așteptare, de panică. Lui Năznanu i se opri respirația. Își învinse totuși teama, și, poate ca să încurajeze pe cele două femei, se întoarse cu mișcări aparent liniștite înspre ușă, spunînd cu gîtul uscat:

— Da! Intră!

Era musafirul de după-masă, Veress Dénes. De ce s-o fi întors, dacă a plecat o dată fără să spună o vorbă? În lumina slabă a focului care abia mai pîlpîia, aruncînd lumini și umbre pe perete, și pe grinda afumată din tavan, lui Dénes i se păru că intră într-un cavou.

— De ce nu aprindeți lampa? Te poți izbi de perete ca un fluture de noapte, spuse el și tăcu. Credeam că s-a întîmplat ceva, de-i așa întuneric. Mă tot uitam de la noi și vedeam că nu se mai luminează fereastra.

Femeia făcu aceleași mișcări ca după-amiază și găsi ușor scaunul prin întuneric. Dar Veress îl dădu la o parte, și, fără să se mai așeze, trecu direct la subiect, arătînd pricina vizitei lui.

— Luați-vă niște țoale și perne și veniți cu mine.

— Ce spui, omule? se deșteptă Năznanu.

— Haideți și dormiți la mine! Ascultați ce vă spui!

— Da' de ce să mergem?

— Așa... asta-i părerea mea. Se îndreptă pe dibuite spre pat și, la lumina jucăușă a focului, smulse pătura, o întinse pe pământ, și începu să arunce pe ea pernele. Hai, mișcă-te Ioana! i se adresă fetei, zorind-o.

Năznanu apucă brațele care adunau grăbite.

— Ai înnebunit, Dénes? Stăm bine acasă la noi! Lasă-ne în pace!

În inima femeii începură să se trezească bănuieli și temeri, se prăbuși pe canapea și începu să plîngă; plînsul cu care-l alungase pe Dénes nu demult, pe înserat. Nu mai putea, se prăbușea.

— Ce-i Dénes, fătul meu, ce ai cu noi? N-o să mai avem niciodată parte de liniște pe pămîntul ăsta? N-ajunge că au adăpat pămîntul cu sîngele fiului meu, trebuie să ne luăm și noi lumea-n cap?

Năznanu zăvorî ușa și se așeză în calea musafirului cu brațele încărcate, gata de plecare.

— Nu plec, declară el hotărît. Pune jos legătura. N-am greșit nimic, n-am făcut nici un rău, nici măcar unei muște în toată viața mea... Am fost zilier, am muncit, mi-am cîștigat pîinea cu sudoarea feții, mi-am făcut totdeauna datoria, n-am furat, n-am ucis. Ce mai vreți?

Începu o ceartă, un schimb de cuvinte care se prelungi cîteva minute. În cele din urmă, înciudat, Dénes trînti legătura la pămînt, ieși din casă și își chemă nevasta. Începu o nouă discuție, și mai aprinsă. Kati avea cu totul altă fire decît bărbatul ei. Nu se încurca cu secrete, gura-i mergea ca o morișcă și într-o clipă deșertă tot sacul de vești pe care l-a culeș prin sat, unde se dusese pe-noptate să-și aducă acasă copiii, ca un cangur care-și poartă odraslele în sac.

— Nea Tar Gyuri își îndoapă martorii cu băutură! se repezi cu limba-i ascuțită. Veniți la noi, dragii mei, cine știe ce se mai poate întîmpla în noaptea asta! L-am auzit pe unul cum striga în gura mare, zău

l-am auzit cu urechile mele, așa să-mi ajute Dumnezeu. „Îl culc la pământ și pe tat-su! zicea. Îi sting tot neamul, pînă la unul! Pe toți, ca pe niște burueni! Haideți, fraților, să isprăvim o dată cu romînii!" De aia vă spun să veniți să dormiți la noi... Nu-i așa, Dénes, că n-o să-i lași? se întoarse spre bărbatul ei.

Zdrobită, slabă, cu fața suptă, lelea Ludovica se rezemă de umărul bărbatului ei, mîngîindu-i pieptul cu o mînă tremurătoare. Cu instinctul ei de femeie, ea înțelese numaidecît primejdia.

— Hai, nu te mai încăpățîna Ioane, nu fii și tu așa tare de cap!

Cuvintele vecinei tulburaseră pe-ai casei, și își făcură efectul. Bărbatul mai mormăi ce mormăi, dar nu se mai împotrivi și, după cîteva clipe, își săltară în spinare țoalele ce rămăseseră pe jos, și, luînd pernele de colțuri, porniră unul după altul, în șir, prin curte, iar de aici o luară spre grădină, săriră peste gard, ferindu-se să iasă în uliță, ca să nu fie văzuți. Se mișcau în noapte ca niște suflete rătăcitoare, pe care pămîntul acoperit cu zăpadă le-ar fi aruncat la suprafață. În frunte pășea Kati; se vede că nu numai limba, dar și picioarele îi erau mai iuți, după ea venea Năznanu gîfîind, căci pînă la urmă povara cea mai mare tot în cîrca lui a ajuns. Urma apoi nevastăsa și fata, care i-a lăsat să treacă înainte doar din bună-cuviință. În sfîrșit, Veress Dénes, ca ariergarda unei echipe, închidea coloana.

Ioana se opri o clipă și privi casa părăsită. Ce putea să vadă din ea? Ce gîndea oare în clipa asta? Dénes o ajunse din urmă și se opri lîngă ea.

— Dar Péter unde-i? întrebă în șoaptă.

Văzu cum întreaga ființă a Ioanei se cutremură, ca înfiorată de groază.

— Péter? înghiți fata în sec.

— Întreb și eu, fiindcă nu l-am văzut azi...

Ioana dădu din cap.

— Nici n-ai fi putut să-l vezi. S-a ascuns. Ca o cîrtiță.

— Ce spui? se minună Veress.

— S-a ascuns! E un fricos! Un om de nimic!

Și glasul ei suna pătimaș, înverșunat.

Dénes scutură din cap, protestînd:

— Ei, asta n-o cred, chiar dacă mi-o spui tu.

Dar fata se simțea jignită pînă în străfundul inimii.

— Și la joc... Cînd a început încăierarea...

Vorbea în frînturi de fraze, respirînd greu. Prea o durea amintirea.

— După cît îl cunosc eu, Péter era altfel de om, se împotrivi Dénes.

— Așa mi se părea și mie... Dar pe fratele meu putea să-l scape! Ce prieteni buni erau!... Ei, acum s-a dovedit că-i o javră fricoasă!

Spunea cuvinte grele. Veress Dénes ar fi vrut să afle ce taină zace în inima fetei, dar, cum stătea în zăpada adîncă, ea își aminti deodată de ceva, se întoarse brusc, picioarele parcă-i erau purtate de vrajă, îl ocoli pe Dénes și o rupse la fugă spre casa părăsită.

— Ce-i cu fata asta? E schimbată cu totul, se miră Dénes, uitîndu-se în urma ei.

— Buchetul, spuse gîfîind cînd se întoarse după puțină vreme. Îl uitasem în ladă... Și dacă o fi să dea foc casei, la noapte...

„Ia uite ce-i trece prin cap..." își zise Dénes, dînd din mînă.

— Cum te poți gîndi la așa ceva? De ce să-i dea foc?

— Nu este nenorocire la care să nu mă gîndesc.

Dénes reluă discuția întreruptă cu cîteva clipe mai înainte.

— Și ce tot spuneai despre Szente Péter? S-a ascuns? Unde s-a ascuns?

— Nu știu. A intrat în pămînt. Nici maică-sa nu știe unde e. Așa spune tot satul. Toată lumea știe

că s-a ascuns din pricina înmormîntării. Ca să nu fie de faţă. Dar nici n-a fost înmormîntare. Era profund mişcată. Vorbea în şoaptă.

Ceilalţi le-o luaseră mult înainte. Parcă se mistuiseră undeva departe, în oceanul de zăpadă, deşi casa vecinului era doar colea, în apropiere. Kati se întoarse să-i îndemne pe cei rămaşi în urmă, mirîndu-se ce dracu trăncănesc pe frigul ăsta, cînd abia aştepţi să ajungi la căldură, să scapi de ghearele ascuţite ale vîntului care te muşcă din toate părţile.

Cuvintele duşmănoase şi necruţătoare ale fetei avură darul să-l pună pe gînduri pe Veress Dénes. Să fie oare Szente Péter fricos? Nu, asta n-o putea crede nici în ruptul capului, orice i-ar fi spus Ioana despre el. Era nerăbdător să stea de vorbă între patru ochi cu nevastă-sa, să afle de la dînsa ce s-a întîmplat cu Szente.

Ioana îşi feri faţa de vînt şi, în timp ce căuta să-şi apere năframa de răbufnirile lui, zări în colţul de sus al grădinii mărul cu crengile încărcate de zăpadă, întinzîndu-se deznădăjduite în gol. Vîntul năprasnic hăuia şi şuiera printre ele. Anul trecut, spre sfîrşitul verii, într-o după-amiază, fata aduna cu grebla otava din grădină şi riciia tocmai pe sub pom, cînd, pe neaşteptate, cineva îi dădu bineţe, oarecum răstit, de parcă ar fi vrut s-o sperie.

Pe cărare, dincolo de gard, trecea Szente Péter. Îi aruncă o vorbă, aşa, cam peste umăr.

— Frumoase mere aveţi, Ioano! rîse, arătîndu-şi dinţii albi şi puternici.

— Frumoase.

— Roşii ca sîngele.

— Şi gustoase.

— Cred şi eu!

Flăcăul se apropie.

— Şi pentru cine cresc merele astea?

— Pentru cine să crească? Pentru cine le-o culege şi le-o mînca.

Obrajii fetei străluceau și ochii îi scînteiau ca două stele.

— Ei, ei, făcu Péter glumind, nu-i voie să iei mere din grădina altuia.

Cu o mișcare hotărîtă, Ioana culese cel mai frumos măr ce-i veni la îndemînă, se înveseli, rise, și dintr-o dată începu să audă cîntecul păsărilor dinspre cîmp, de care pînă acum habar n-avea. Îi întinse mărul peste gard.

— Ține-l, dacă-ți place!

— Cum să nu-mi placă un măr așa de frumos și de gustos!

Privi adînc și strengărește în ochii fetei care se roși toată, ca cerul în zori de zi, de primele raze ale soarelui.

— Ei, dar și năframa ți-i roșie!

Fata își duse mîinile la cap și-și potrivi năframa de mătase roșie ca focul, legată la spate, cum o poartă romîncele.

— Parcă ești o floare de mac.

Firește că Ioana trebuia să rîdă și de asemănarea asta.

— De mac? întrebă ea.

— Te prinde bine.

Péter, se minuna de năframa roșie, sau, poate, mai mult de fată, de chipul Ioanei, întrebîndu-se care arde cu o flacără mai fermecătoare, chipul ei, ori năframa?

— Ia spune-mi, cine ți-a cumpărat năframa asta?

— Păi mi-a cumpărat-o...

— Nu vrei să-mi spui?

Ioana rîdea de se cutremura toată.

— De ce nu?

— Atunci de ce nu-mi spui?

— Pot să-ți spun...

Atunci Ioana băgă de seamă că privirea flăcăului se întunecase, pe fața lui se adunaseră parcă norii triști ai dezamăgirii.

Și acești nori începeau să învăluie și inima Ioanei. Răspunse repede, grăbită, ca să spulbere neînțelegerea.

— Mama mi-a cumpărat-o... Maică-mea.

— Maică-ta... Bine, bine... Péter dădu ușor din cap.

— Cine credeai că mi-a cumpărat-o?

— Am întrebat și eu așa... Că e tare frumoasă! Ca flacăra...

Parcă auzea cuvintele de atunci ale lui Szente Péter. Năframa aceea roșie... Acum fata e îmbrăcată toată în negru. S-a isprăvit cu năframa roșie, de acum poate să zacă în fundul lăzii, s-o mănînce moliile dacă le place.

Poate că atunci a început... ori poate mai înainte? Nu mai știa nici ea.

Întîmplarea din grădina, mărul, năframa roșie, toate îi veniră în minte în seara asta de iarnă, cînd, cu boarfele în spinare, șfichiuiți de vîntul sălbatic, se mutau la vecini, izgoniți, alungați din cuibul lor, ca niște oameni fără țară și fără căpătîi. Lacrimile începură să-i curgă șiroaie, gîtlejul o ardea și nu găsea măcar o umbră de gînd care s-o aline. Astfel o găsi Kati cînd se întoarse. „Ce i-o fi spus Dénes ca biata fată să plîngă atît de amarnic?" se gîndi ea. Nu-i plăcea de loc că omul ei își dădea atîta osteneală să o mîngîie.

II

Satul se trezea în a cincea zi după sîngeroasa noapte de bal...

Era duminică și strălucea un soare puternic de sfîrșit de iarnă. În fișiile lui de raze, zăpada scînteia silind pe oameni să clipească într-una. Totuși streși-

nile nu picurau încă: iarna stăruia cu încăpățînare, nu se dădea bătută.

Clopotele din cele două turle de biserică începură să sune deodată. Glasurile lor, luîndu-se la întrecere, răsunau clar în aerul de iarnă, vuiau metalic. Părea că turlele își răspundeau una alteia. La ultimul sunet sătenii porniră din toate colțurile satului spre cele două biserici.

— Tu nu vii, Krisztina? Nici nu te-ai îmbrăcat măcar de duminică?

O privire plină de dezaprobare o măsură din creștet pînă-n tălpi pe Krisztina Szente care stătea în poartă. Femeia ce-i vorbea era de o vîrstă cu ea, purta cizme de piele moale cu scîrț, și avea o față gravă, aproape solemnă. Călca sprinten și țanțoș. Se grăbea la biserică. Uneori, cînd aluneca pe drumul înghețat, i se ridica ușor fusta neagră, largă, și dedesubt se zărea marginea roșie, lată de două degete, a turetcei.

Această margine roșie o privea mama lui Szente Péter, cînd prietena o întrebă dacă vine la biserică. Ea îi răspunse:

— O, duminica mea mi-a luat-o Dumnezeul

Firește că la o asemenea vorbă, femeia simți nevoia să se oprească o clipă, să întrebe ce știri mai sosiseră de la flăcău. Căci tot satul nu mai vorbea decît de el.

— Să fie oare adevărat, tu Krisztino?

Întrebarea, privirea care iscodea fața mamei, o scoaseră din sărite pe Krisztina. N-avea nici un chef să se întindă la vorbă. Fierbînd în sinea ei, murmură cîteva cuvinte neînțelese și trînti poarta. Intră în casă și își dădu drumul indignării în fața bărbatului său.

— Nu mai poți ieși nici în poartă. Că toți te întreabă, umblă să te descoase.

— Păi, nu mai ieși în poartă, răspunse bărbatul.

— Dar unde o să-mi găsesc băiatul? Unde? izbucni femeia.

Lelea Krisztina încă nu plîngea, de vreme ce nimic nu era sigur. Închipuirea oamenilor nu cunoaște margini, gîndul lor cutreieră munți și văi. Visează, își croiesc tot soiul de năluciri. Nu, nu trebuia să plîngă, nădejdea îi oprea încă lacrimile. Dar de glasul ei, de strigătele nesfîrșite ale mamei, lui Szente i se făcu lehamite. Căută un pretext s-o șteargă de acasă. Dar înainte de a fi găsit ceva, soția lui se și năpusti asupra lui cu învinuiri amare, ca o furtună dezlănțuită:

— Nu ți-am spus să te duci la notariat? În sat sînt jandarmi cît frunză și iarbă și totuși s-a pierdut un om! De ce nu m-ai ascultat? De ce nu te-ai dus? Unde-i băiatul meu? Unde? De ce n-ai umblat să-l dai de urmă?

În zilele acestea, raporturile de forță s-au inversat complet în familie. În ziua de după omor, părinții l-au așteptat în zadar pe Péter la prînz. Maică-sa îi pusese deoparte mîncarea, dar aceasta s-a ars, a sfîrîit pe plită și în cele din urmă s-a uscat. Către seară, tatăl a fost acela care și-a dat drumul. Bătrînul Szente a tăbărît asupra nevestei învinovățind-o că a făcut o haimana netrebnică din fi-su. Bărbatul își învinuia nevasta, fiindcă așa e obiceiul; cînd se ivește vreun necaz, de vină să fie totdeauna cel mai slab.

Cît pe ce s-o scarmene, de furios ce era, deși în atîția ani îndelungați de căsnicie niciodată nu s-a atins nici cu un deget măcar de ea. Un timp cearta asta izbuti să înăbușe presimțirile rele ce începeau să le încolțească în suflete. Dar chiar din întîia noapte, lelea Krisztina nu închisese un ochi. Pîndea scîrțîitul porții, doar-doar se va întoarce flăcăul. În zori, ieși pe podețul din fața gardului și a rămas acolo o jumătate de oră, ba chiar ceasuri întregi, măsurînd ulița pînă departe, la cotitură, unde se pierdea printre case. Apoi ochii i se umeziră. Nu era încă un plîns adevărat. Își sfîiia bărbatul, se ținea de capul lui: mișcă-te, fă ceva, scoate-l din fundul pămîntului! Dar Szente

nu-şi dădea seama poate de gravitatea situaţiei şi nu făcea decît să bombănească, să înjure. Totuşi glasu-i era din ce în mai stins. Cineva spusese ieri că dispariţia flăcăului trebuia anunţată îndată la notariat. Nevastă-sa se agăţă de această vorbă şi Szente pierdu iremediabil bătălia, căci, din această clipă, femeia o ţinea una: numai şi numai el e de vină, fiindcă trebuia să se ducă din prima zi să anunţe autorităţile.

În adîncul sufletului lor începură să răsară tot felul de gînduri chinuitoare. Inimile lor de părinţi se umplură de teamă şi de zbucium. Dacă flăcăul şi-a făcut seama? Dar pentru ce? Pentru Ioana? Bine, dar nimeni nu-l oprea să vorbească cu fata! Şi dacă s-a dus în pădure şi s-a spînzurat de supărare? Gîndul ăsta îl urmărea fără încetare pe tatăl flăcăului şi s-a înfipt şi în inima mamei. Nici unul nu-şi dezvălui celuilalt gîndurile. A doua zi, bărbatul îşi luă toporul, îşi saltă pe umeri sumanul vechi, peticit, şi, sub cuvînt că se duce să aleagă un drum mai potrivit pentru cărat lemnele comunei din pădure, înainte ca zăpada să înceapă a se topi şi drumurile să nu mai poată fi folosite din pricina noroiului, cutreieră pădurea în lung şi în lat toată după-amiaza pînă se înnoptă. Negăsindu-l spînzurat în pădure se mai linişti. Poate că tot o să răsară de undeva, îşi spunea cu o licărire de nădejde.

În vreme ce capul familiei cutreiera pădurea, nevastă-sa luă satul pe seama ei. Auzi multe zvonuri ciudate. O bătrînă văzuse chiar în ziua în care Péter a dispărut din sat, un bărbat urcînd coasta dealului însoţit de cineva. Ce-i drept, toată lumea ştia că femeia asta era atît de mioapă încît cînd scăpa ceva pe jos căuta mai mult cu degetele decît cu ochii, totuşi soţii Szente o crezură că a văzut un bărbat urcînd dealul însoţit de o femeie, care se grăbea cu sufletul la gură în urma lui. Bătrîna le mărturisi că s-a uitat lung după ei şi i s-a părut că omul care înota prin zăpadă pînă-n brîu nu era altcineva decît Szente Péter.

Incărcată de astfel de știri prevestitoare de nenorociri și speriată puțin, lelea Krisztina porni spre casa lui Năznanu. N-o fi dispărut oare o dată cu fiul ei și Ioana?

Dar, urcînd pe drumul ce ducea la casa învăluită în doliu, o presimțire neagră o cuprinse, puterile o părăsiră și inima începu să-i bată puternic, săgetînd-o. Nu mai putea; se opri. Rămase pe loc neștiind ce să facă, cu ochii ațintiți asupra căscioarei cu acoperișul țuguiat... și stătu nemișcată. Bătăile inimii se prefăcură pe nesimțite într-o teamă surdă, apoi într-o adevărată groază. I se părea că locul este lovit de blestem. Nu mai îndrăznea să-și continuie drumul. Cine știe, poate că blestemul îl ajunge și pe acela care-și pune piciorul în ulița asta. De altfel pînă și jandarmii, care circulau prin partea locului ca niște păsări de pradă ce se rotesc greoi în jurul unui cadavru, ocoleau ulița. Și se uitau la Kristina cu niște ochi care parcă voiau s-o străpungă. La jandarmi pînă și ochii sînt niște baionete...

— Doamne, Dumnezeule, miluiește-ne, nu ne lăsa pe noi, bieți muritori, oftă lelea Krisztina încet, ca un fir de trestie bătut de vînt și se întoarse acasă.

În noaptea aceea avu un vis. Se făcea că-l vede pe Vasile Năznanu zvîrcolindu-se în sînge, cu fața în sus, pe podeaua sălii de joc. Sîngele îi țîșnea din inimă ca dintr-o fîntînă arteziană. În vis, Krisztina se apropie de flăcău și, fără să vrea, atinse cu vîrful cizmei buchetul de la pălăria călcată în picioare. În clipa aceea însă se retrase îngrozită, căci trupul din care țîșnea sîngele nu era Vasi Năznanu, ci propriul ei fiu.

Se trezi îngrozită, abia putea să mai respire; ceva o apăsa pe piept atît de tare, de parcă un munte întreg s-ar fi așezat peste ea.

Erau momente în care bătrînul Szente avea impresia că nevastă-sa s-a mai liniștit. La drept vorbind, putea oare un om în toată firea să se piardă ca un

ac într-un car cu fîn? Dacă nu s-a spînzurat, băiatul avea să răsară cu siguranţă de undeva. Dar tocmai într-o asemenea clipă mai liniştită, femeia sări din nou cu întrebarea:

— Ei, te-ai hotărît o dată? Te duci?

— Unde? tresări omul.

— Ar trebuie totuşi să te duci la notar şi să anunţi...

Bărbatul declară pe un ton ce nu admitea contrazicere:

— Ba nu mă duc acolo nici mort!

— Bine, dar e vorba de fiul tău!

— Nu mă duc să mă tai în bucăţi!

— Copilul tău! Carne din carnea ta...

— La ticălosul de bulibaşa? Nu-mi pui piciorul acolo nici în ruptul capului! Niciodată! Şi, pentru a întări cele spuse, scuipă zdravăn.

Se strecură pe uşă şi o rări de acasă, cum obişnuia de fiecare dată cînd nevastă-sa îi pomenea de notar. Nu voia s-o audă şi s-o vadă pe nevastă-sa bocindu-se, cu faţa ei brăzdată scăldată în lacrimi. Nu, asta nu. Te pomeneşti că văzînd lacrimile s-ar înmuia — căci oricum, e vorba de copilul lui drag! Şi dacă n-ar fi destul de hotărît, femeia l-ar îndupleca să se ducă la notar, să ceară ajutorul autorităţilor.

Încă din patruzeci şi unu, de cînd cu vaca, se legase prin jurămînt să nu mai calce pe la notariat. De atunci şi banii pentru dări îi ducea nevasta sau băiatul. Vaca i-a fost vîndută în bătaie de joc la mezat, pentru impozit. La licitaţie chiar notarul o cumpără pe Joiana. El a fost de altfel cel care i-a trimis agenţii fiscului şi a grăbit licitaţia... Mai tîrziu, bătrînul Szente fusese silit să vîndă o sforicică de pămînt ca să-şi poată cumpăra o altă vacă. Pămîntul ajunsese în mîna lui nea Kuri... Dar vacă cum fusese Joiana n-a mai găsit Szente niciodată, în zadar a colindat toate tîrgurile pînă hăt departe. Joiana îşi întindea cu atîta blîndeţe gîtul, mugea aşa

de blajin, și seara, cu fornăitul ei tremurat, parcă o chema pe stăpînă să o mulgă. Szente nu putea uita momentul cînd fusese silit să semneze cu mîna lui chitanța prin care recunoștea că a primit prețul vacii, în timp ce suma întreagă era strînsă de pe masă de nădrăgarul acela tînăr și blond, casierul fiscului, și vîrîtă în servieta de piele, sacul fără fund al vistieriei publice. În schimb, casierul îi dăduse și o altă chitanță certificînd că prin vărsarea sumei, impozitul lui Szente a fost plătit pe tot anul.

În timp ce se petreceau toate acestea, notarul ședea la masă cu fața buhăită, ras în cap; la dreapta lui se afla casa de fier. Atunci, în deznădejdea lui, Szente găsi că omul legii cu fața ca o lună plină și cu burta rotundă semăna ca două picături de apă cu un pașă de pe vremea ocupației turcești. De ce tocmai cu un pașă? Fiindcă în timpul copilăriei lui, auzise și Szente de pe la bătrîni povestea satului lor — și anume că de răul tătarilor sau turcilor năvălitori, cîteva familii s-au tras din valea largă a Mureșului aici, între dealuri, și au întemeiat această comună la poalele munților. Dar se vede treaba, neamul pașalelor n-a pierit. Și notarul tot din el se trage. Că de cînd i s-a dat în mînă comuna asta, nu-i creștea numai burta, și nu i se rotunjea numai fața... Omul își făcuse rost de doi cai și de două vaci. Una din vaci, Joiana, îi dădea cîte doisprezece litri de lapte pe zi. E adevărat că în grajdul domnului notar era hrănită mai din belșug decît fusese la nenea Szente.

Lelea Krisztina rămase singură în casa rece și se așeză de îndată la geam. Ochii ei iscodeau necontenit ulița... Péter a moștenit firea tatălui său. E încăpățînat ca și el. Cerbicos. Ca fierul, nu-l poți îndoi, se gîndi Krisztina. Apoi își șterse nasul și, aruncîndu-și o broboadă pe umeri, așteptă puțin să răsune ultimul dangăt de clopot, și cînd văzu că nu mai e picior de om pe uliță, porni singură cu durerea ei la domnul notar.

Urcă treptele biroului tremurînd din genunchi și rugîndu-se lui Dumnezeu. Dar pe semne Dumnezeu nu era de loc atent la ruga mamei. De astă dată spinarea lată ca o pernă și atît de binecunoscută a domnului notar nu mai sta aplecată greoi deasupra biroului așezat în fața intrării. În locul unde altă dată scaunul pîrîia sub cele o sută de kilograme ale atotputernicului stăpîn al administrației, acum o mustață blondă se răsucea în vînt, proaspăt frezată și bine pomădată în cinstea zilei de duminică. Ochii verzi ai domnului primar Sárosi întîmpinară fulgerînd și totodată cu uimire pe femeia care intra. Dar mai era acolo și Tudoran. În ultimele zile acesta se lipise trup și suflet de primar. Erau nedespărțiți. Ticluiau vînzarea pădurii, făceau planuri. Căci pentru Tudoran chiar și după convorbirea aceea confidențială, nu era încă totul limpede și curat. În zadar îl asigura Sárosi, el tot mai avea o îndoială în suflet: cine știe dacă într-adevăr autoritățile vor încuviința vînzarea pădurii, atîta timp cît printre cumpărători figurează și un nume romînesc.

— Tu s-o ții una și bună... Să nu te clintești de la ce ai văzut la joc, îl dăscălea primarul. Restul, las pe mine! Păi cum?... Mai sîntem și noi pe-aici, vericule... Ori n-ai încredere în mine? Cuvîntul meu e pleavă? și își răsucea mustața cu atîta conștiință a puterii, încît îndoielile lui Tudoran trebuiau să amuțească.

Cei doi bărbați își îndreptară deodată privirile spre broboada ce se încumetă, de altfel fără nici un pic de curaj, să pătrundă în odaie, mai bine zis spre fața femeii ce pîndea de sub broboadă. Fruntea lui Sárosi se încreți și, cît ai clipi din ochi, întreaga lui înfățișare luă un aer oficial.

— Ce dorești, femeie?

— Aș căuta... pe domnul notar...

Sárosi privi în dreapta și în stînga batjocoritor, își răsuci mîna și întrebă, întinzîndu-și brațul spre femeie:

— Îl vezi undeva pe domnul notar, pe aici pe aproape, draga mea?

— Nu... Nu-l văd nicăieri...

— Păi atunci n-o fi aici...

Krisztina tuși mărunt.

— Eu l-aș aștepta pe dumnealui...

— Domnul notar nu-i acasă, e plecat din comună, declară scurt primarul.

Tudoran îl privi cu înțeles, căci domnul notar plecase doar în cealaltă aripă a clădirii, unde locuia familia dumisale, ca să ia o gustare și să asculte știrile transmise la radio-jurnalul de la ora unsprezece. De ce-o fi spunînd Sárosi că notarul nu-i acasă?

Krisztina se uită zăpăcită în toate părțile, cînd la ușa verde a casei de fier, cînd la cei doi îngeri din stema țării ce atîrna pe perete, sau la lampa cu sticla afumată de pe colțul mesei. N-are noroc și pace! Pînă și soarta e împotriva ei. Oftă adînc.

— Și ce ai avea să-i spui domniei sale domnului notar, dacă ar fi acasă? întrebă primarul, cu un accent deosebit pe cuvîntul „domnia sa", pentru ca altă dată lelea Krisztina să nu mai uite de respectul ce i se cuvine notarului.

— Nenorocirea asta cu băiatul meu, dragă domnule primar. Băiatul meu...

— Aha, Szente Péter! se repezi Sárosi și dădu din cap.

— Da, Péter. Bietul, sărmanul meu Péter...

Pe fruntea domnului primar apăru o cută. Se prefăcu că se gîndește adînc și caută ceva printre amintiri.

— Stai puțin, așteaptă! E vorba de flăcăul ăla, nu-i așa, care s-a cam dat cu romînii. Știu, știu!

Vorba cu tîlc trecu neobservată pe lîngă urechea femeii, în schimb se opri în aceea a lui Tudoran. Acesta își lăsă ochii în jos și tuși ca pentru a avertiza pe prietenul său că e și el de față. Dar tusea nu-l scoase din făgaș cîtuși de puțin pe Sárosi, care

continuă să vorbească netulburat pînă ce Krisztina nu-și mai putu ține lacrimile.

— Ce s-a făcut cu singurul meu copil, domnule primar, vă rog...

— A intrat în pămînt, nu? întrebă primarul cu o ușoară nepăsare.

— De cinci zile nu l-am mai văzut.

— Parcă am auzit și eu de așa ceva, clipi din ochi, prefăcut, Sárosi.

De sub broboadă apărură două mîini cu degete chircite; Krisztina și le frîngea cu obidă.

— Dați-mi vă rog o mînă de ajutor! Doamne, Doamne, ce-i de făcut? Băiatul meu!...

Primarul își drese glasul și clătină din cap fără pic de compătimire. În fața Krisztinei însă apăru nesfîrșita întindere a cîmpului acoperit cu zăpadă și dincolo de el pădurea uriașă și înfricoșătoare. I se părea că aude urletul vîntului. Glasul i se înecă în plîns.

— Ia să vedem ce s-ar putea face, încercă primarul să se arate mai omenos, fără a reuși însă să-și prefacă și glasul. Nu se poate face nimic! Ce s-ar putea face? Poate rugăciuni. Eu nu-s popă, dar oricum, niscaiva rugăciuni nu strică... Domnul notar, cum ți-am mai spus, nu-i acasă. Nu se întoarce decît la noapte sau mîine dimineață... Dar să-ți spun ceva, ascultă-mă, își înălță capul ca și cum i-ar fi venit o idee salvatoare: Băiatul dumitale, adică Szente Péter... cum să spun... parcă e încondeiat la autorități... Știi dumneata, din pricina fetei aceleia... Ei! Sîngele!... Sîngele!... Ori poate dumneavoastră nu sînteți unguri?

Tudoran se simțea din ce în ce mai prost, nu mai știa încotro să-și îndrepte privirile Al dracului om Sárosi ăsta. Fir-ar să fie! Ce ungur mare și cum face pe grozavu'. El a poruncit să se înscrie și pe dugheana domnului Kozmás, singurul negustor din comună, „prăvălie maghiară-creștină din moși-stră-

moși". Auzind cuvintele lui Sárosi, Tudoran începu să-și piardă iar încrederea în afacerea cu pădurea.

Pe perete atîrna stema țării, cu dealuri verzi și o cruce dublă; doi îngeri o țineau fără nici o sforțare, ca și cum ar atinge-o doar cu mînuțele lor. Dar nici ei nu-i puteau da vreun ajutor Krisztinei în durerea ei. Nici primarul n-o ajută. Acum își dădu seama că nici notarul n-ar fi ajutat-o, că și el e la fel... Vaca! Joiana... Poate că tot mai multă dreptate avea omul ei, cînd nu voia să vină aici să se milogească. Femeia se zăpăcise de tot, simțea că trebuie să lase totul în voia sorții. Da, n-o să-i spună bărbatului că a umblat pe la cancelarie după ajutor...

Cînd au rămas din nou singuri în birou, domnul primar Sárosi și gospodarul Tudoran, acesta din urmă rîse încurcat, mai bine zis necheză.

— Mă, da știu că te pricepi...

Celălalt dădu din umeri.

— Ce-i veni să mă bată la cap cu bocetele ei?

— Ei, lasă, se trezi omenia în Tudoran. Și-a pierdut băiatul. Copilul unei mame! Trebuie înțeleasă și mama!

Primarul vîna cu mîna ultima muscă ce mai rămăsese în viață în birou, dar mișcările acestea i se adresau și lui Tudoran.

— Dă-l dracului. Băiatul ei e în loc bun!

Tudoran se uită țintă la ortacul său.

— Te pomenești că tu știi unde e?

— Nu știu nimic! Asta-i adevărul!

Tot satul vorbea de dispariția flăcăului. Și soția lui Tudoran se tînguia de vreo trei zile că s-a prăpădit băiatul lui Szente; poate că s-a spînzurat în pădure, așa se aude... Tot așa se spînzurase, cu șase ani în urmă, clopotarul cel bătrîn de funia clopotului. Se întîmplă uneori. Tudoran însuși păstra cu grijă o bucată de funie pe care și-a procurat-o în tinerețe, cumpărînd-o pe bani, ca să-i poarte noroc în viață. Era zice-se, din funia cu care s-a spînzurat

în pod nevasta lui Puiu, cînd a părăsit-o bărbatul cu cei șapte copii cu tot. Rudele ei vindeau funia în mare taină și numai oamenilor celor mai apropiați — cu centimetrul...

— Te pomenești că băiatul a și fost găsit?! încercă Tudoran să-l tragă de limbă pe primar, bănuind din cuvintele lui că știa ceva. Nu pricep: de ce a trebuit să?...

— Nu-ți spun că-i în loc bun?! i-o reteză Sárosi.

— Secrete, ai? De ce să se tăinuiască ceva cînd nu e nevoie?

— Cum să nu fie nevoie? În folosul cercetărilor. Știi și tu.

Fusese și Tudoran primar în comună și știa într-adevăr ce înseamnă o cercetare, ce se ascunde sub formula „interesul cercetărilor", ce e secretul oficial. Se gîndi puțin la toate acestea și tăcu. Dar nu peste mult începu din nou:

— Și adică de ce s-a spînzurat?

— Acum îi dai și tu înainte prostește, ca babele. S-a spînzurat pe dracu. E la postul de jandarmi!

Ultimele cuvinte îi scăpară fără să vrea. Cînd își dădu seama, era prea tîrziu. Îi părea grozav de rău că nu-și pusese lacăt la gură, și cum nu mai putea da înapoi, fu cuprins de o mînie grozavă. Ce-l tot ispitea Tudoran? Uite că i-a smuls secretul.

— Eu atîta-ți spun, se răsti furios la el... Să nu-ți bagi nasul unde nu-ți fierbe oala. E mai sănătos și pentru tine!

— Cum? Cine? Eu? Da' ce am eu cu toată afacerea asta?

— Și tu ești martor. Și el e martor. Asta-i tot.

Tudoran făcu ochi mari și de uimire i se deschise și gura de parcă ar fi văzut o arătare. Ce joc drăcesc o mai fi și ăsta! Dar dacă primarul spune adevărul?

— Szente Péter, ibovnicul Ioanei?

— Așa cum ți-am spus... Dar martorii n-au nimic unul cu altul!...

Tudoran scutură din cap cu îndoială:

— Greu de crezut. Ia ascultă, mă Sárosi: ce-mi tot îndrugi verzi și uscate?

Celuilalt îi sări țandăra:

— Ce? Nu mă crezi?

— Cum să nu te cred? Dar cum vine asta... iubitul Ioanei alături de Tar Pista?...

Sárosi clipi din ochii-i verzui și izbucni în rîs.

— Asta las-o în grija lui Tóháti. E un om și jumătate. Își are șmecheriile lui. Știi tu ce-i aia... șmecherie?

Ieremia rămase cu gura căscată, răsuflînd greu, ca omul adormit. Reuși însă în cele din urmă să-și închidă gura și se hotărî să-i pună un lacăt pe care nimic să nu-l poată deschide. Îl izbise această neașteptată întorsătură a lucrurilor. Ce fierbe, ce clocotește aici într-ascuns, ca un vîrtej? Ce fel de secrete se ascund în căpățîna asta de primar, cu freza scurtă, țepoasă? Privi mustața fudulă și fața lată a prietenului său și-i măsură statura pirpirie. Hm! A fost și el primar, cunoștea multe chichițe, acum însă îi stătea mintea în loc. Nu mai suflă nici o vorbă. Avea dreptate Sárosi. Nu-i bine omul să știe prea multe! Cuprins de teamă, nu mai pomeni nici de tîrgul cu pădurea.

Cele auzite de la Sárosi nu-i ieșiră toată ziua din cap. Se învirti și se răsuci ca un cîine care nu-și găsește locul în culcuș. Totuși cuvintele primarului îi împăcară oarecum conștiința. Dacă pînă și iubitul Ioanei e martor... Martorul apărării, al apărării lui Tar Pista...

Acasă nu scăpă nici o vorbă despre cele auzite, deși în timpul prînzului femeia aduse de cîteva ori vorba despre Szente Péter. Flăcăul a fost văzut cînd aici, cînd în altă parte, și deodată i se pierduse urma. Lelea Tudoran știa de asemenea că mama dispărutului fusese de dimineață la notariat, dar nu putuse vorbi

decît cu Sárosi. Și că a fost de față și soțul ei — adică Ieremia Tudoran. Și acolo în birou Sárosi se pornise să-i înjure pe romîni, dar Tudoran n-a scos o vorbă, dimpotrivă, îl aproba... Toate astea le știa nevasta lui Tudoran. Gospodarului i se urcă sîngele la cap, o alungă pe nevastă-sa din odaie, și așa cum obișnuia să facă în fiecare duminică, se culcă să tragă un pui de somn după-masă. Dar femeia cu vorbele ei îi vîrîse parcă un arici în pat; cuvintele acestea îl usturau, îi înțepau parcă și pielea. Se răsucea, se zvîrcolea ca un cîine bolnav în culcușul său. Din tindă, nevastă-sa trăgea cu urechea și cînd văzu că scîrțîitul patului nu mai contenește, intră în casă și începu să sporovăiască din nou. Bărbatul sări în picioare, cuvintele femeii îl întărîtau ca o nedreptate groaznică. Asta e în stare să se plîngă și fetiței, își zise, și, repezindu-se cu gura la ea, o dăscăli răcnind, bătu de vreo cîteva ori cu pumnul în masă, apoi plecă furios de acasă.

În vremea asta, seara își așternea mantia întunecoasă peste sat; de undeva răzbătea stins scîrțîitul cumpenei unei fîntîni din care cineva scotea apă pentru vite; ici colo se aprindeau lămpile și pe ferestre fîșii de lumină se revărsau afară în zăpadă. Oricît de tare era hotărîrea lui Tudoran de a-și pune lacăt la gură, în starea de furie pe care nevastă-sa i-o stîrnise, nu se putu opri să nu se ducă la alde Năznanu și să nu le spună cu o bucurie ascunsă, dar vîrîndu-se sub pielea lor, ce s-a întîmplat de fapt cu flăcăul, cu iubitul Ioanei, cum a trecut Szente Péter de partea ucigașului, ca martor al apărării.

Vorbea, suduia repezindu-și brațele, își strîngea pumnii și, pentru a da mai multă greutate vorbelor, din cînd în cînd izbea cu ei în aer.

— V-am spus să aveți grijă de fată, să băgați de seamă după cine se uită. Ungurul e ungur. Corb la corb nu-și scoate ochii! Voi sînteți de vină! Nu-ți ajunge că ți-au omorît băiatul, Ioane? Nu-ți ajunge?

Ei, întîmplarea asta socot că ţi-a deschis ochii. Cumplită învăţătură!... De aia vă spun. Voi sînteţi de vină!

Ioana ţipă de durere şi ieşi din casă. Maică-sa căzu în genunchi în faţa icoanei şi începu să-şi facă cruci. Ion Năznanu asculta frazele înverşunate şi ataţătoare, cu capul în piept şi ochii închişi. Stătea nemişcat. Nu scoase nici o vorbă. Ciudată mai e şi viaţa asta! Cine ar putea găsi calea cea adevărată? Voinţa îi amorţise de tot. Doar cîte un oftat adînc îi mai sălta din cînd în cînd pieptul. Totul îi era indiferent. Pe băiatul lui nimeni şi nimic nu-l mai putea învia.

12

Tocmai în ceasul în care lelea Krisztina, cu mîinile la tîmple, rătăcea ameţită prin preajma biroului notariatului, neştiind cui să-i ceară ajutor — i se uscase gîtlejul tot bolborosind, îndrugînd în culmea deznădejdii vorbe fără şir — tocmai în ceasul acela, în clădirea trufaşă a jandarmeriei, dom' plutonier-major Tóháti István terminîndu-şi treburile adună cu grijă teancul de procese-verbale privitoare la crimă, scoase din sertar un carton şi prinse hîrtiile laolaltă.

— Iac-aşa... Eh, acum să mi-l aduceţi încoace pe flăcăul ăla, să stăm niţeluş de vorbă între patru ochi, pe ungureşte, bătu-l-ar cucu să-l bată!

Era bine dispus. Conştiinţa datoriei împlinite îi dădea linişte sufletească, îl înviora, ba îi mărea şi pofta de mîncare!

În faţa lui stătea Tar Pista, ucigaşul.

Cioarecii înguşti de pănură cu tiv albastru — o rămăşiţă a vechii uniforme militare secuieşti — stăteau atît de strînşi pe dînsul, de parcă ar fi fost turnaţi. De sub haina cu mîneci înflorea pieptărelul roşu

țesut de casă și împodobit cu broderii albastre. Numai părul îi era răvășit, vîlvoi. De cînd fusese adus la post, flăcăul n-avusese cu ce să și-l pieptene; grija majorului nu putea să cuprindă și pieptenele.

— Da' pălăria unde ți-e? întrebă majorul cu ochii la capul ciufulit al flăcăului, ce semăna cu un maldăr de fîn adunat în pripă cînd vine furtuna.

— Afară, în odaie...

— Și buchetul de la pălărie îl mai ai?

— Da, îl am.

— Bun. Adu-l încoace, pune-l pe masă, aici în fața mea. Să-l văd și eu o leacă, mama lui de buchet.

În timp ce flăcăul ieși să-și aducă pălăria, majorul scoase tacticos o periuță din buzunarul dinăuntru al vestonului și începu să-și netezească de zor mustățile. Și nu încetă operația de înfrumusețare a smocului sîrmos de sub nas nici în clipa în care celălalt îi așeză în față, pe marginea mesei, pălăria și podoaba ei, strident colorată. Lui Tar Pista îi tremurau puțin mîinile, și mișcările lui nesigure întrebau parcă ce va mai urma. Nu putea ști limpede ce vrea dom' plutonier-major.

— Și de unde ai cumpărat buchetul ăsta de flori?

— Nu eu l-am cumpărat.

— Nu? Poate l-ai furat? glumi Tóháti. Nu cunoștea obiceiurile străvechi ale satului, nu l-au preocupat niciodată. La ce să-și bată capul degeaba?

— Nu l-am furat. Fata i-l cumpără flăcăului.

— Fata, dădu din cap majorul. Frumos. Da' ea de unde le-a cumpărat?

— Treaba ei.

— Fiecărui flăcău îi face o fată un astfel de dar?

— Da.

— Ia spune-mi mai pe-ndelete cum vine treaba asta cu buchetul?

— Păi să vedeți... cînd flăcăul se întoarce de la recrutare, draga lui îl așteaptă și-i prinde florile la pălărie.

— Dar flăcăului acela, romînului, cine i-a cumpărat florile?

Tar Pista tresări. O clipă doar mușchii feței îi tremurară.

— Asta numai el o știe, spuse, dînd din umeri.

Întrebările n-aveau nici un scop deosebit. Singurul lor rost era doar că, ascultîndu-l, Tóháti putea să viseze... Cîte obiceiuri frumoase sînt prin părțile acestea! De pildă buchetul la pălărie... Nu-și mai lua ochii de la legăturica tărcată de flori artificiale. Păcat că în momentul în care ordinul superior îl aruncase în satul acesta, nu era cel puțin cu cincișase ani mai tînăr. Atunci poate își pierdea și el capul și — cine știe — se însura. Ei și ce sărmăluțe știu să gătească femeile de pe aici! Și ce „păsulă" cu costițe afumate, cu ceapă și cu mămăliguță! (La început îi venea să rîdă de vorba „păsulă" necunoscută pe la ei.) Tóháti era din pustă și pe la ei lumea disprețuia hrana oamenilor de la munte, mămăliga, dar, orice s-ar spune, fasolea cu costiță afumată numai cu mămăligă e bună.

— Ei frățioare, spune-mi: ce a fost cu tămbălăul ăla?

Tar Pista nu se mai simțea sigur pe picioare. Mai întîi încremenise în poziția de drepți, așa cum a învățat la premilitărie, la „leventi", dar cînd majorul se pierduse în admirația buchețelului de flori, și gîndul îl purta tot mai stăruitor spre minunile artei culinare de pe aici, flăcăul obosi în poziția aceasta rigidă și își lăsă mușchii mai liberi. Acum însă, auzind întrebarea, înțepeni din nou.

— Păi, să vedeți, asta s-a întîmplat așa, că romînul se fudulea acolo, cu podoaba lui printre ceilalți flăcăi, și adusese vin pentru lăutari, parcă el era gazda. Mi s-a aprins sîngele în vine. Privi într-o parte, ocolind ochii jandarmului. Înghiți cu noduri. Cine l-a pus să se fudulească? Cum îndrăznește un romîn să poarte buchet la pălărie?

— Și atunci tu l-ai zgîriat un pic, nu-i așa?
— Da, un pic... Dracul mai știe cum a fost.
— Ei. Al dracului cuțit! A nimerit unde nu trebuia, ce zici?
— A nimerit.
— Asta e! A nimerit!

Se făcu liniște o clipă. Acum ce-o să fie? Pe Tar Pista îl năpădise sudoarea. Încercă să citească ceva pe fața majorului. Acesta însă nu trăda nimic. Ba mai dădea și din mînă, îi ardea de glume. Ca și cum faptul că Tar Pista l-a ucis pe Vasile Năznanu ar fi fost o nimica toată.

Dar în clipa următoare fața jandarmului îmbrăcă o severitate atît de oficială, încît Tar Pista îngheță. Își simțea pieirea. Ce să fie oare? Închisoare? Muncă silnică? Moarte? Ei bine, fie! își zise îndărătnic, cu capul congestionat, alungînd de la sine orice gînd.

Tóháti tună:

— Spui că ți s-a aprins sîngele? Pe dracu! Nu s-a aprins nimic.

Flăcăul se sumeți, își scoase pieptul, toate mișcările lui erau dîrze, provocătoare. Pe el să-l facă mincinos cineva, chiar unul cu șase stele la guler?... Să poftească!

— Așa-s eu... spuse, cînd văd că romînii... Așa sînt eu...

Majorul îl întrerupse:

— Vorbești prostii... Ai visat, vericule, habar n-ai, pe semne că n-ai fost de față la încăierare. De ce vrei să te legi la cap dacă nu te doare? Dracu știe cine a lovit, cine a înjunghiat... Asta se va vedea la anchetă, vericule, dacă din capul locului va mai fi nevoie de cercetări. Fiecare rămîne cu ce-a încasat, gata! Iar tu — ăsta-i adevărul adevărat — stăteai de vorbă la tejghea cu alde Kuri, Tövisi și Tudoran. Mai era acolo și domnul primar Sárosi. Nu-ți amintești?

Dar, ca și cum majurul nu i-ar fi vorbit lui, Tar Pista privea întunecat într-o parte și replică doar atît:

— Cu Tudoran? Cu el eu nu stau de vorbă! Eu sînt ungur, el e romîn!

Sub mustățile ferchezuite, buzele majurului se adunară într-un zîmbet; parcă l-ar fi gîdilat cineva în coastă. Îi plăcea să audă asemenea lucruri. Dar acum era vorba despre altceva!

— Ei, ei. Nu trebuie să te pripești, drăguțule. Se găsesc și printre romîni... de... spre pildă, Tudoran ăsta... Nu-s nici ei toți la fel! Oamenii trebuie aleși... Ține bine minte ce-ți spun, îl dăscălea cu bunăvoință. Tu de fapt nu erai în sala de joc. Ai înțeles? Apoi, deschizînd brațele teatral, izbucni: Dar de ce n-ai spus-o de îndată? Pe tine, din capul locului nici nu trebuia să te aresteze.

Mușchii încordați ai flăcăului începură să se destindă. Ciudat joc! Greu de înțeles ce spune majurul. Tóháti glumește, ori ce dracu? Se uită, se uită năucit; ochii parcă stăteau să-i iasă din cap. Dar mirarea lui ajunse la culme abia cînd întreaga minciună fu așternută pe hîrtie, sub forma unei depoziții a flăcăului în care se arăta că este bănuit pe nedrept, fără nici un motiv, nefiind amestecat în afacerea omorului. Apoi Tar Pista iscăli declarația.

— Dar te sfătuiesc, spuse părintește plutonierul-major, să nu te duci acasă ziua în amiaza mare. Mai stai aici la noi, mai tăifăsuiește cu jandarmii noștri, că-s băieți buni, unguri neaoși tot unu și unu — mai vorbiți despre armată, despre femei și cîte altele! La naiba, prietene! La ce-or fi bune femeile? rîdea de se zguduiau baloturile de untură de pe el. Chiar pereții vibrau de glasul lui tunător. După ce s-o întuneca de tot, ai să te duci acasă și nu te mai arăți pe uliță vreo cîteva zile. Nu pentru că mi-ar fi frică pentru tine, că nu ești tu omul care-și pierde curajul cu una cu două. Dar știi, satul...Sînt mulți

romîni, și nici pe unguri nu te poți bizui pe toți. E un lucru trist ăsta, dragul meu.

Pista tot nu se încumeta să-și creadă încă urechilor și ochilor. Așteptînd să fie audiat de a titea zile, el se deprinsese cu lumea necunoscută a închisorii, cu cătușele ce trebuia să i se pună la mîini și la picioare. E cu putință așa ceva? Vasile Năznanu a murit, viața i s-a stors ca o boare ce se risipește în vînt și el e acela care l-a ucis, el! Tar Pista. Și totuși, acum poate pleca acasă?... Îl apucă groaza gîndindu-se la noaptea aceea sîngeroasă de cîșlegi. Sala întreagă se învîrtea în jurul lui, în vreme ce perechile roteau fără întrerupere. Mugurii roșii ai buchetului de flori însemnau dungi roșii în aer, pe cînd perechile ropoteau cu ochii pe jumătate închiși.

Simțea din nou plăcerea vîrtejului amețitor și își închise ochii, aplecîndu-și capul.

— De astfel de oameni curajoși ca tine e mare nevoie pe front, auzi din nou glasul majurului. Acolo e locul tău, vericule, acolo unde sîngele curge gîrlă. Nu aici lîngă fusta mămichii. Nu mai ești un mucos care are nevoie de maică-sa ca să-i șteargă nasul. Tu umbli de-acuma pe picioarele tale, nu trebuie să te mai agăți pe poalele ei. Nu zău!

Capul lui Pista se lăsă pe spate, fața i se schimonosi într-un zîmbet idiot.

— O să ajungem și acolo o dată și o dată, oftă.

— Da, da. O dată și o dată! ... Da' eu te sfătuiesc să-ți faci cererea cît mai degrabă, arătînd că singur dorești să fii trimis pe front împotriva roșilor. Ești un ungur vrednic, ai o inimă ungurească vitează, nu te sperii de sînge. Acolo e locul tău, îți spun.

Sub părul răvășit, ochii rătăciți priveau nemișcați în gol, apoi clipiră de cîteva ori. Priveau fața bucălată plesnind de sănătate, proaspăt rasă și împînzită de vinișoare albăstrui a jandarmului, degetele-i groase pe care paznicul legilor și le vira mereu în guler, încercînd să-l lărgească.

— Ei, să scriu? întrebă majurul și periuța de mustăți intră din nou în funcțiune, deși mișcarea era de prisos, căci mustața nu se clintise din poziția în care o fixase voința fermă a majurului. Iaca, o scriu eu. Iar tu o iscălești frumușel; atît. Acolo-i locul unui ungur vînjos și curajos ca tine, acolo unde pocnesc prin aer obuze și nu floricele de porumb puse pe plită.

Flăcăul dădu fudul din umeri, aruncînd vorba:

— Păi dacă ați avea bunătatea s-o scrieți...

Și cu aceasta, cercetarea penală de la jandarmerie, mai bine zis capitolul care privea „nevinovăția" lui Tar Pista și intențiile tainice ale lui Tóháti se încheie. Majurul avea toate motivele să spere că autoritățile superioare vor recunoaște noile servicii pe care le-a adus în interesul patriei și-și vor exprima satisfacția pentru felul prin care a sporit șansele victoriei finale, dînd patriei un nou voluntar pentru serviciul de front.

Tóháti ar fi dorit să termine și cu cel de-al doilea individ pe care-l ținea închis, ghemuit undeva în subsolul umed al jandarmeriei și asupra căruia trebuia să-i atragă zilnic atenția cîte un jandarm, căci altfel ar fi uitat complet de el. Dar cînd dintr-un buzunar ascuns sub tunică își scoase ceasornicul cît pumnul, omul rămase mirat: „Tii, cum zboară vremea!" Trecuse într-adevăr și ceasul unu. Și el era așteptat la masă! Ei, comedie... că și sergentul-major Cibráki n-a făcut decît să-i dea de lucru fără nici un rost! Ce mama dracului să facă cu Szente Péter? Deși, dacă stai să te gîndești, și Cibráki are dreptate. Chiar împrejurarea că în faptul zilei cu pricina, flăcăul se-ndrepta atît de grăbit spre casa victimei... E ibovnicul fetei. Și ăsta! Ce fel de fată o fi Ioana aceea? Tóháti cunoștea, se poate spune, toate fetele din sat. Dar în momentul acesta nu-și aducea limpede aminte de fața și făptura sorei lui Vasile Năznanu. Își căznea memoria în fel și chip, încît în drum

spre casă, în timp ce călca cu cugetul împăcat al datoriei împlinite, nu se mai gîndi decît la fată.

In schimb, după-masă trebui să tragă un pui de somn. Vinul care nu putea lipsi de la masa de duminică, lipea cît ai bate-n palme pleoapele lui Tóháti, afară de cazul cînd vreun interes urgent de serviciu îl ţinea în picioare. Şi iată că acum, cum stătea întins pe canapea, în faţa ochilor lui sufleteşti începură parcă să se contureze în sfîrşit ochii negri şi faţa palidă a romîncei.

Dar ce dracu are el cu fata aceea cu catrinţă? Las' să-şi mai plîngă şi ibovnicul, dacă nu-i ajung lacrimile vărsate după fratele său!

Şi astfel lui Szente Péter abia după aprinsul lămpilor îi veni rîndul să fie scos din beci, fiindcă, din pricina caznei de a-şi aduce aminte, majurul adormise cu greu şi se trezise mai tîrziu decît de obicei.

Ei dar în schimb acum ochii i se învîrteau sălbatic în orbite. Îi vorbi flăcăului pe un ton ironic, usturător:

— Ce-i cu tine, poamă bună? Nu te-au mîncat încă şobolanii? N-ar fi nici o pagubă! Dacă n-o să putrezeşti aici, o să te usuci în spînzurătoare! Că nu eşti bun de altceva.

Cuvintele majurului n-avură darul să-l sperie pe flăcău. Péter era liniştit, îşi simţea conştiinţa curată, şi vorbele jandarmului nu-i răscolau sufletul. Cu gîtul întins, majurul făcu un pas spre el ajungînd nas în nas, şi se uită ţintă în ochii lui. Deodată, cu o mişcare neaşteptată, îşi ridică braţul în aer, parcă ar fi vrut să izbească. Flăcăul îşi smuci capul într-o parte.

— Ce-i bre? rîse hain jandarmul. Nu cumva te-ai speriat, ce? Nu te teme, vericule, mă uitam doar să văd dacă te-ai ras. Nu puteam să-ţi dăm drumul păros, că fetei nu-i place bărbia cu ţepi. N-am dreptate? Ce?

Şi într-adevăr palma nu răsună; jandarmul abia atinse bărbia lui Péter care roşi ca şi cum cineva i-ar fi aruncat un pumn de jar pe obraji. Se uită încrîn-

cenat în ochii majurului; ochii îi ardeau cu ură, ca două limbi de flăcări.

O clipă Tóháti stătu pe gînduri. Ce ar fi dacă l-ar pune și pe găliganul ăsta să iscălească o declarație? Ar trebui înmuiat niţel. Dar cînd privirile li se încrucișară, majurul renunță la planul său. Într-adevăr, își zise, să presupunem că, strîns cu șurubul, ar iscăli-o. Ei, și? Ajuns în sat ar spune la toată lumea că iscălitura i-a fost smulsă cu sila. Blestemații ăștia atîta așteaptă și, cît ai bate din palme, scot fel de fel de vorbe despre autoritățile anchetatoare. Și Tóháti, ca toți jandarmii, ținea la renume... Iar pe de altă parte, s-ar putea să n-o iscălească. Majurul avea practică, în atîția ani de serviciu se alesese cu o bogată experiență și cunoștea oamenii. Îi ajungea să arunce o singură privire peste fața flăcăului ca să citească în ea, să tragă concluzii. Ce dîrzenie, cîtă încăpățînare! Blestemată făptură! Pe unul ca ăsta poți să-l omori în bătăi, că tot nu pune mîna pe condei ca să-și iscălească numele! Ăsta-i omul care cu cît îl schingiuești mai tare, cu atît rezistă mai îndrăcit.

Dar nu-i nimic! O să aibă el grijă de dînsul.

— Va să zică, te-ai bărbierit? întrebă.

Péter amuțise. Nu răspunse.

Ca să-și salveze autoritatea, și ca să-și bată joc de încăpățînarea flăcăului, majurul se întoarse către jandarmul ce stătea la ușă:

— Sergent, ce-i cu mocofanul ăsta? S-a bărbierit?

— Da, să trăiți, răspunse prompt jandarmul.

Încă de dimineață, majurul îi dăduse ordin sergentului să aibă grijă ca flăcăul să se radă, să aibă fața neîedă ca oglinda, să nu plece de aici ca un pui de bogdaproste. Era o măsură luată tot în interesul bunului renume al jandarmeriei. Și sergentul trebui să stea lîngă deținut în răstimpul bărbieritului, ca nu cumva omul să facă vreo poznă cu briciul.

Tăcerea lui Szente Péter scoase lucrurile din făga-

şul lor obişnuit, adică din făgaşul ticluit de fantezia lui Tóháti. Majurul nu ştia într-adevăr la ce metodă să recurgă. Dacă-i dădea drumul flăcăului fără ca acesta să se învrednicească a-i răspunde măcar un singur cuvînt la întrebări, se cheamă că autoritatea lui ieşea grav ştirbită. Ce să facă cu Szente Péter? Încercă cealaltă metodă: îşi înmuie glasul, îl făcu să vibreze de gingăşie părintească:

— Te mai doare obrazul?

Tăcere.

— Ştii, acolo unde te-am netezit.

Péter privea în gol, parc-ar fi fost singur în odaie.

— Aşa se întîmplă uneori, oftă majurul. Şi părintele îşi bate din cînd în cînd copilul. Dar de ce? Fiindcă îi vrea binele. Îi arată drumul cel bun. N-am dreptate?

Întrebările blînde şi lecţia onctuoasă de morală erau firească pentru Péter, totuşi nu el, ci jandarmul de la uşă fu acela care răspunse, strigînd şi lipindu-şi călcîiele:

— Ba da, să trăiţi!

După un scurt răstimp, iar i se adresă flăcăului:

— Şi zi, tot mai ţii la fata aia, vericule?

Noroc că majurul nu se uita în faţa flăcăului, altfel ar fi văzut-o cum se împurpurează. Nu i-ar fi păsat lui Péter de lovituri, de bătaie, de tortură. Nu i-ar fi păsat de nimic! Zguduit de emoţie, el îşi strînse buzele cu o uriaşă stăpînire de sine. Oare îl durea palma de rîndul trecut? Da, îl durea. Dar durerea asta o simţea nu în obraz, nu în oase, ci undeva înăuntru, foarte adînc. Simţea că Ioana însăşi a fost lovită: iată de ce îl durea atît de îngrozitor palma.

Predica paternă continuă. Nu se mai termina, ca şi cînd majurul nu se mai putea opri, de multă dragoste părintească ce-i purta.

— Sper că ţi-ai băgat minţile-n cap. Vreau cu tot dinadinsul să te faci om de omenie. Credincios neamului din care faci parte. Nu-ţi murdări sîngele

scump și vîrtos de ungur. Se poate să fii fricos ca un iepure? Și la joc ai șters-o de la încăierare. Ei, ei, asta nu-i purtare de ungur, băiețaș!

În tot acest timp, Péter rămase cu gura închisă, ca un surdomut, dar mintea și creieru-i lucrau cu atît mai febril. Cuvintele șefului de post îi evocau extraordinar de viu toate scenele din noaptea aceea de pomină. Vedea valul de femei năvălind cu vaiete din odaia de lîngă sala de dans și barîndu-i drumul în acele clipe hotărîtoare. Chinul neputinței îl sfîșia din nou. Dacă ar fi putut răzbi pînă la grupul ce se încăierase, ar fi putut apăra, poate, pe Vasi Năznanu. Și fața îi ardea, îi ardea mereu tot mai aprinsă...

— Să nu mai aud că te înhăitezi cu romînii! își înăspri puțin glasul. Sînt destule unguroaice în sat. Istețe, frumoase. De ce alergi după catrință?

Respiră adînc, pieptul i se umflă, ochii îi scăpărară ca lupului însetat de sînge, își ieși cu totul din fire și la urmă dete drumul unui urlet așa de cumplit încît și jandarmul ce sta smirnă la ușă începu să clipească speriat.

— Piei din fața mea, trădătorule! Pîngăritor de neam ce ești! Și să nu te pui păcatele să ajungi din nou în mîinile mele! strigă majurul, arătîndu-și pumnii strînși.

Predica și dojana se curmară numai pentru că sosise timpul cinei. Pe cerul limpede se iviră primele stele și pe domnul plutonier-major îl apucă graba. Degeaba, pasiunea lui adevărată era mîncarea. Cînd își umplea burta se liniștea, se potolea, era ca o zi calmă, fără vînt, probabil fiindcă sîngele care i se îngroșa în pumni și îi inunda creierii lua altă direcție, îndreptîndu-se spre stomac care avea mai multă nevoie de el pentru a putea mistui.

Dar încăpățînarea lui Szente Péter îl puse pe gînduri. Nu simți nici după ultima convorbire beția dulce a biruinței, și parcă înfrîngerea l-ar fi apăsat la pămînt. Nu putea înțelege atitudinea flăcăului. În tim-

pul mesei adresă, ca din senin, o întrebare neașteptată femeii care-i conducea menajul:

— Cunoști dumneata pe una Ioana Năznanu?

Femeia își trecu degetele de-alungul șorțului alb (majurul îi cerea să lucreze în șort alb la bucătărie) și se uită șovăitor la omul care-i pusese întrebarea:

— Pe fata lui Ion bătrînul?

— Da.

Ce mai vor și cu Ioana? Bucătăreasa se sperie. Nu răspunse. Căuta un mijloc ca să poată scăpa de declarații și începu să aţîţe foarte preocupată focul

— O cunoști sau nu? întrebă din nou Tóháti.

— Numai din vedere.

— A, numai din vedere... Înțeleg, dădu din cap majurul.

Bucătăreasa se molipsise și ea de starea de spirit ce domnea în sat. Îi era groază de toată afacerea asta cu omorul. Hei, dacă și-ar putea deschide gura și ar povesti majurului tot ce se vorbește prin sat!... Ea însă tăcea. Nu voia să pîrască pe nimeni.

— Ce fel de fată e? o descusu mai departe Tóháti.

— Nu știu nimic despre ea. E o fată cumsecade, cinstită.

Majurul îmbucă, mestecă mîncarea, sorbi din vin, își dădu la o parte mustățile care îl stînjeneau niței în plăcerile gastronomice.

— Așa, așa... Cumsecade, cinstită... Aud că e frumoasă...

Instinctiv femeia bănui ceva. Un zîmbet palid îi înflori în colțul gurii. Așeză o farfurie în fața majurului și își spuse părerea:

— Păi e mai frumoasă decît Juhoșoaia, asta-i sfînt! Și e mai tînără.

Antipatia bucătăresei începuse în momentul cînd Juhoșoaia se despărțise de bărbatul ei. Neobrăzată femeie! Și-a luat nasul la purtare și încerca să-i poruncească și ei. Îi făcea mereu zile fripte.

Reaua dispoziție a lui Tóháti se risipi. Omul rîse cu poftă și se uită cu ochi veseli și calzi la bucătăreasă.

...Scăpînd din beciul jilav al jandarmeriei, Péter se opri sub bolta nemărginită a cerului spuzit de stele. Vremea se limpezise, vîntul măturase palele de nori cenușii, dar în același timp aerul se răcorise. Culorile serii se îngemănau vineții cu albul zăpezii, și totul era atît de tainic și de necuprins, aproape ca în basme, ca în vis... Oare cum o fi fost înmormîntat Vasi Năznanu, ortacul lui drag și bun? Gîtul i se strînse și o presimțire puternică și rea puse stăpînire pe inima lui. Dar Ioana? Ce o fi crezînd despre el? Știe oare unde a dispărut?

O apucă pe uliță în sus. Mergea aproape alergînd. La alde Năznanu ferestrele abia se zăreau. Ai casei micșoraseră lumina lămpii, de bună seamă dinadins, ca să nu atragă atenția oamenilor. Cine o fi acasă? Ioana, fără îndoială, căci la ceasul ăsta ea nu mai hoinărea prin sat... Și Vasi?... Se odihnește afară în cimitirul rece, sub bulgării înghețați, tari ca piatra...

Cu gîndul acesta pustiu și mîhnit bătu la ușă și, auzind un răspuns slab, apăsă clanța, dar cînd trecu pragul se simți ca izbit în piept. Părea că-n fața lui stau pe scaune nu oameni vii, ci statui. Se opri în ușă și, încet, sfios, dădu binețe. Ioana și maică-sa stăteau pe scăunele și torceau. Femeia, cînd dădu cu ochii de flăcău, se răsuci pe scaun, întorcîndu-i spatele, iar Năznanu, parcă s-ar fi înțeles cu nevastă-sa, deschise repede ușa sobei și începu să scotocească prin jar. Lumina jucăușă îi scălda fața care strălucea ca bronzul, roșu.

Ioana îi aruncă o privire lui Péter, apoi își răsuci mai departe firul.

— Bună seara, spuse încă o dată Péter.

Nu-i răspunse nimeni, nici nu-l pofti să șadă. Flăcăul se tulbură și nu găsi cuvintele de care avea nevoie în această situație ciudată și încîlcită.

— Mai domol cu lemnele, spuse Ion Năznanu. Cine a înfundat soba așa de tare? Tu, Ioano?

Fata nu-i răspunse nici tatălui său, dar degetele-i tremurau grozav în timp ce fusul ei sfîrîia. Nimeni nu băgă de seamă, numai ea simțea.

— Ba zău, trebuie să le cruțăm. Cine să ne mai aducă lemne de la pădure? Vasi s-a dus... oftă femeia.

— Dar eu? vru să întrebe Péter. Eu nu pot să car lemne în locul lui Vasi? Dar nu putu rosti nici un cuvînt. Înghiți în sec. O presimțire chinuitoare îi răscolea tot sufletul. Primirea asta ciudată, rece, nu-i a bună. De ce nu sărea Ioana ca altă dată, de ce nu-l îmbia cu un scaun, cum fac fetele de măritat cînd le intră un flăcău în casă, chiar dacă familia e în doliu? Nici măcar o privire nu-i aruncă! Și ce palidă e! A slăbit, zilele din urmă au istovit-o... Și nu e de mirare. Péter o compătimea din toată inima, îi venea să se apropie de ea, să-i mîngîie cu căldură părul negru.

— Ei, eu am pățit-o cu jandarmii. Dădu să se apropie, dar se și opri pe loc. Simțea că nimeni nu-l ascultă.

Năznanu mormăi neprietenos:

— Te privește.

— Păi da, oftă flăcăul.

— Ar putea să-ți fie rușine, îl ghionti cu vorba gazda, fără să se uite la el. Vorbea în gol, parcă i s-ar fi adresat lipiturii de pe jos, sau ar fi mormăit ceva doar pentru el însuși.

În răstimp fusele sfîrîiau monoton, uniform... sfîrîiau într-una.

— De ce? tresări Péter.

— Știi prea bine, răspunse bătrînul aspru, sec.

— Cum... Eu? De ce să-mi fie rușine?

— Și-ai mai avut curajul să vii încoace? Ai îndrăznit să ne calci pragul casei?

De data asta Năznanu îl privi tăios, cu reflexe de oțel în ochi. Privirea lui spinteca, sfîșia ca o sabie ascuțită. Dar flăcăul în timp ce tot trupul i se învăpăia, crezu că pămîntul se deschide sub picioarele lui, și el trebuie să se scufunde, să se nimicească. Nu înțelegea nimic, era năucit. Ce s-a întîmplat, Dumnezeule, Doamne?

Pripită, nervoasă, lelea Ludovica smulgea cu dinții fuiorul din caier, iar Ioana își ascundea privirea; nici fața nu i se vedea; își aplecase capul adînc, ca floarea-soarelui seara, cînd de după dealuri pîndește noaptea.

— Toate lucrurile au o margine, spuse Năznanu, căznindu-se să găsească cuvîntul potrivit. Orice om trebuie să aibă un pic de obraz, cît de cît... să nu treacă pragul casei unde...

Nu izbuti să închege cîteva vorbe cu înțeles. Îi venea greu. În cele cîteva luni de zile cît a umblat pe la Ioana, Péter se furișase și în inima lui. Un flăcău cu mintea ageră, cu inima cinstită, cu gîndul curat; așa l-a cunoscut Ion Năznanu care seara, după culcare, pe întuneric, depăna fel de fel de visuri despre viitorul copiilor lui. Un astfel de bărbat dorise toată viața lui pentru fiică-sa. Nu-i era ușor să înfrunte faptele, să strivească atîtea planuri. Dar cînd ajunse la capătul acestui gînd, Péter nu mai era în odaie. Închise ușa cu atîta grijă în urma lui, încît femeia, abia într-un tîrziu, privind la fată, băgă de seamă că rămăseseră iar singuri. Ioana își sterse lacrimile amare cu dosul palmei, fără să se ascundă. Nimeni n-o mîngîie. O liniște rece de plumb se așeză în casă, peste oamenii încremeniți în tăcere. Năznanu se uită într-o parte, tușind de cîteva ori.

Szente Péter își ridică palma în dreptul obrazului roșu ca focul, făcînd streașină ochilor care-i ardeau în orbite. Cobora cu pași greoi și împleticiți ulicioara unde toate pietrele, toate cotiturile, gardul de peste șanț, stîlpul de colo gata să se prăbușească, lavița

aceea de lîngă poartă, toate îi erau așa de cunoscute. Amintiri dureroase i se deșteptau în inimă. I se părea că întîmplările din acele zile zdrobiseră tot ce a fost frumos în viața lui, tot ce i-a fost drag.

Dar ce s-a întîmplat? Nu se putea face lumină? Nu exista oprire în acest vîrtej nebun care prinsese în mrejele sale și viața lui? Părinții lui să fi trăncănit ceva? Te pomenești că asta i-a supărat pe alde Năznanu. Dar ce-i el de vină pentru vorbele părinților! Un val cumplit de mînie începu să se ridice în el... dacă s-ar dovedi că ei au dezlănțuit această nenorocire!... Inainta cu sufletul înviforat pe ulița cernită de umbrele amurgului. Ca smulsă de o răbufnire de vînt, ușa se izbi de perete și din doi pași Péter fu în mijlocul casei. Tatăl său își întinse gîtul înainte și rămase cu gura căscată de mirare. Maică-sa făcu un pas spre fiul regăsit și întinse brațele, gata să-l îmbrățișeze. Tremura de bucuria neașteptată.

— Péter... Péter, dragul mamei... Tu ești? Oare nu mă înșală ochii? Va să zică trăiești?...

Dar nu se putu apropia de flăcău. Acesta agita pumnii strînși, ca un om încolțit de dulăii de la stînă.

— Ce-ați făcut? Cum ați îndrăznit?... strigă răgușit.

Lelea Krisztina încremeni, brațele-i căzură deznădăjduite.

— Cine v-a pus să vă amestecați în treburile mele, urlă Péter.

— Pe unde ai umblat, dragul mamei, îngăimă cu duioșie maică-sa. Tat-tu a răscolit toate pădurile în căutarea ta... Hai șezi colea.

Péter răspunse smucit și brutal la aceste cuvinte plină de gingășie:

— Eh, nu m-a înghițit pămîntul, precum vedeți!

— Dar ce s-a întîmplat cu tine, dragul mamei? Pe unde ai fost?

O clipă, tremurul maică-si îi stăvili pornirea. Dar în momentul următor izbucni din nou ca un vulcan:

— Nu v-am spus de-atîtea ori să vă puneți lacăt

la gură? N-aveți ce vă amesteca în treburile mele! Mă însor cu cine-mi place!... Și tocmai dumneata!... se întoarse amenințător spre maică-sa. Tocmai dumneata te-ai găsit să încurci prostește lucrurile!... Că dacă mi-oi ieși din sărite toată lumea o fac praf! Praf!...

Lelea Krisztina înghiți un nod și se uită la bărbatul ei, parcă i-ar fi cerut ajutorul. I se părea că băiatul a răsărit din pământ. Oare omul acesta care dădea din mîini ca un apucat, cu ochii înroșiți, urlînd răgușit, să fie copilul ei? Nu-i oare o arătare, stafia copilului ei, cum se spune în poveștile bătrînești?

Parcă cineva ar fi apucat-o de gît, se bîlbîia, gemea:

— Eu? Eu le-am încurcat? Tocmai eu?...

— Ce ai dumneata cu Ioana? Ce? Că-i romîncă?

— Vai, dragu' mamei... Nicidecum! Ce să am eu cu ea?

Și cum nu-și putuse îmbrățișa băiatul, nu mai știa ce să facă cu mîinile: cînd își netezea șoldurile, cînd își migălea colțul năframei.

— Dumneata cu gura dumitale mi-ai mîncat norocul! se înverșună flăcăul și toată mînia lui se revărsă asupra femeii care se încovoia și se chircea tot mai mult sub povara învinuirilor.

— Tu, tu... dragu' mamei?... Așa să-mi ajute Dumnezeu, dacă...

— Dă-i înainte! Că atîta știi: să-ți bați gura ca o moară hodorogită!

— Vai de mine, cum poți vorbi așa?

— Totdeauna ai fost împotriva fetei!

— Niciodată! strigă lelea Krisztina. Femeia se reculese, prinse puteri, se știa cu sufletul curat. Se întoarse spre bărbatul ei.

— Auzi? Spune și tu, cu cine și cînd am stat eu de vorbă?

Dar bătrînul era din ce în ce mai nedumerit. Făcu o mișcare șovăitoare, ducîndu-și mîna la mustață și clătină din cap, mirat.

— Hm. Și pe unde ai umblat, măi băiete? Te-am căutat peste tot.

— Treaba mea. Cine ce are cu mine?

Lelea Krisztina se întristă. Asta-i răsplata ce i se cuvine după atîta trudă? I se înmuiară picioarele și parcă avea plumb în vine cînd se urni să gătească ceva de mîncare pentru fiul său. O fi flămînd săracul, cine știe de cînd n-a mîncat nimic. Dar băiatul împinse mîncarea cît colo. Toată nenorocirea lui o punea în cîrca bătrînilor. Dar nici maică-sa, nici taică-su nu înțelegeau nimic; se uitau uluiți unul la altul, fără să scoată o vorbă. N-avea nici un rost să vorbească, să toarne gaz peste foc. O să se îndrepte o dată totul, o să se dezlege toate tainele. Și poate atunci o să afle și ei ce l-a apucat în seara asta pe băiat. Că acum, cît e de tulburat, Péter ar fi în stare să dea și-n maică-sa.

Abia tîrziu, la cîteva zile, din niște zvonuri destul de încurcate, Krisztina află că fiul ei petrecuse în beciul jandarmeriei cele cîteva zile cît a lipsit de acasă. Totuși, zvonurile-s doar zvonuri, și puteau fi doar trăncănelile unor babe. Să-l întrebe pe el? Doamne ferește!... Se vorbea de asemenea că din pricina Ioanei au pus mîna jandarmii pe băiat. Sau poate din pricina lui Vasi Năznanu... Cine știe? Dar de ce o fi sărit flăcăul la ei ca o viperă înfuriată cînd după o lipsă de atîtea zile s-au pomenit cu el în mijlocul odăii! Taina asta nici cum n-o putea dezlega lelea Krisztina, și Doamne, cît și-a mai bătut capul!

Într-o zi, ea se întîlni din întîmplare, piept în piept, cu mama Ioanei. Trecuse ceva timp la mijloc și se părea că viața s-a întors la matca ei de totdeauna și săptămînile și zilele se scurgeau una după alta cu grijile lor obișnuite. Lelea Krisztina se bucură și se pregăti să-i vorbească Ludovichii, s-o întrebe: poate la casa fetei se știe mai mult despre tainica dispariție a flăcăului. Dar Ludovica Năznanu se uită peste capul ei, în gol, și își întoarse fața. Ba parcă bombăni ceva

printre dinți. Blestema! Mama lui Péter îngheță. Pe ei îi blestemă? De ce? Ce i-au greșit?

Se întoarse după femeia care părea grăbită, se uită lung după ea. Nu înțelegea nimic. Cu cît dorea mai mult să afle secretul fiului ei, cu atîta lucrurile se încurcau.

Mai bine ar fi să întrebe chiar pe fiu-su, să afle chiar din gura lui pricina furiei nestăpînite din seara aceea. Poate că de atunci Péter s-a mai potolit... dar alungă repede gîndul acesta. Nu îndrăzni să-i vorbească nici pe departe de aceste lucruri. În timpul din urmă Péter parcă s-a schimbat de tot: s-a făcut un om posac, tăcut, din te miri ce îi sărea țandăra. Hei, unde-i copilul ei de altă dată? ofta frămîntată de gînduri bătrîna.

Partea a doua

CAPCANA

1

Timpul se opintea din greu; în anul o mie nouăsute patruzeci și patru primăvara venea încet de tot, se apropia parcă cu frică, în vîrful picioarelor, de satul de la poalele muntelui. Venea de undeva din valea largă a Mureșului, dar nu avea încă destulă putere să se urce pînă la munte.

Și în ziua memorabilă în care maldărul ordinelor de chemare din pîntecoasa traistă de piele a factorului poștal, care venea gîfîind cu povara lui, răscolise liniștea satului, o ploaie amestecată cu fulgi de zăpadă se cernea prin aer, ca un măciniș de plumb, și toată ulița părea presărată cu păsat.

Dar nu numai primăvara venea cu paşi şovăitori pe potecile ce şerpuiau printre dealuri. Şi ştirile din lumea largă soseau cu mari întîrzieri. Şi ele erau tot atît de amăgitoare ca şi mersul vremii. Oamenii, mai ales oamenii umblaţi prin lume, ştiau că din zvonurile ce se abat pe aici, cel mult jumătate dacă sînt adevărate; Tövisi însă se jura pe toţi sfinţii — între prieteni, bineînţeles — că a văzut cu ochii lui pe soldaţii germani. Şi nu orice fel de soldaţi de rînd, ci din aceia care purtau uniforma de un albastru mai viu decît cei din armata regulată, iar la gît le atîrna o bucată de metal ca o semilună cu inscripţie.

Kuri nu putea să se împace cu ideea că Tövisi e mai deştept decît el. Îşi întinse din umeri gîtul scurt şi dădu din mînă:

— Am mai văzut eu soldaţi nemţi şi pîn-acum.

— Am văzut şi eu. Şi ce dac-am văzut? S-a făcut gaură-n cer? interveni mormăind împăciuitor un glas.

Se adunaseră la taifas în faţa primăriei îndată ce ploaia de plumb a încetat. De după norii zdrenţuiţi, soarele începu să se iţească pe furiş. Ei, totuşi, totuşi a sosit primăvara. Era şi timpul căci calendarul arăta luna aprilie.

Ascultînd palavrele lui Tövisi, Kuri simţea cum îi creşte inima de bucurie. Îl umfla rîsul dar se stăpînea. Ei, cu mînzul cel şarg, cu „Fata mare" a păţit-o Tövisi! Parcă un deget tainic i-ar fi arătat că trebuie să vîndă calul pînă nu-i tîrziu.

Tövisi se scărpinase îndelung (era greu de spus ce culoare avea părul pe care şi-l ţesăla mereu) şi parcă şi pistruii îi asudau de atîtea gînduri şi învîrteli de geambaş. În sfîrşit reuşi să rupă binişor din preţ, dar tîrgul nu se încheie decît cu două zile înainte de mobilizare. Kuri murea de necaz, avea impresia că a fost tras pe sfoară. Dar şargul a fost rechiziţionat şi Tövisi nu luă nici o para chioară pe el. Nu i se dădu decît un simplu bon cu care n-avea decît să colinde birourile pînă la paştele cailor, că de bani nu

prea era nădejde pe curînd. Şi, colac peste pupăză, suma din bon era mai mică cu patru sute de pengő decît aceea pe care Tövisi o plătise bunului său ortac.

Pe Tövisi îl apuca durerea de ochi cînd zărea căciula neagră şi lucioasă a lui Kuri. Nici nu voia să audă ce spune prietenul. Îi întoarse spatele pe jumătate. Eh, un om care face astfel de afaceri pe socoteala prietenului său nu e un om de omenie — şi pace!

— Dacă nemţii sînt într-adevăr aici, e semn că războiul se va sfîrşi repede, spuse înţeleptul cu gîtul scurt. Kuri de altfel era un mare om politic. Tot el văzuse şi fenomenul ciudat pe partea de apus a bolţii cereşti, dîra de foc ce trecuse pe deasupra dealurilor, şi încă din' 39 profeţise războiul. Iar dacă războiul se apropie, eu unul sînt de părere că trebuie să ne grăbim cu tîrgul. Vorba ceea: bate fierul cît e cald!

Pistruii lui Tövisi se aprinseră, stăpînul pistruilor tresări:

— Ce fel de tîrg? Omul se gîndea la cal, la şargul lui. Nu reuşea să scape de gîndul acestei pierderi care-l atinsese la inimă. Din pricina ei bătea drumurile, ducîndu-se chiar de cîte două ori pe săptămînă la oraş, cu căruţa care-l scutura amarnic de-l dureau toate măruntaiele; din pricina ei umbla de la Ana la Caiafa ... dar dincolo de hotarul satului nu prea era cunoscut dumnealui, iar pe locotenent-colonel se pare că-l înghiţise pămîntul; zadarnic îl căutase în toate părţile ca să-i ceară să intervină pe lîngă grangurii militari pentru şarg.

Kuri mişcă uşor din cap; părea că-şi răspunde sieşi:

— E vorba de cumpărarea pădurii. Trebuie să ne grăbim!

La auzul acestor cuvinte, Tövisi găsi totuşi de cuviinţă să se întoarcă. Îl măsură pe Kuri din cap pînă-n picioare. Nu scoase o vorbă dar în sinea lui se gîndi că tot trebuie să fie ceva în spusele ortacului, de vreme ce şi cu şargul o nimerise bine, afurisitul! ... Se tîrguiseră vreo două luni de zile, pînă cînd Tövisi

a izbutit să rupă din preț mai mult decît ar fi crezut la început. Dar cum mama dracului a mirosit Kuri ce are să se întîmple?

— Chestia e că aliații noștri, nemții, o să ne apere, spuse sentențios omul cu gîtul scurt. Tutun și sînge rece! Cine-i ungur adevărat acum să arate ce poate! încheie cu însuflețire.

Erau vremuri grele, zile tulburi, nu se putea vedea clar, mai ales aici în satul acesta înfundat în gîtul văii, departe de lume. Așa că strigătul lui Kuri, ce semăna cu cucurigul unui cocoșel stingher, fu urmat de o tăcere prudentă, glacială.

— Ce zice oare Sárosi? întrebă un glas îngrijorat.

— Aleargă de colo pînă colo. Nu se poate vorbi cu el.

— Asta o văd și eu...

Un cap cu nasul mare, cu mustață pleoștită, se aplecă spre Kuri.

— Zici că trebuie să arate ce poate?

— Păi da... Adică stai... se răzgîndi omul.

Tövisi nu se lăsă supralicitat. Interveni energic:

— Trebuie să isprăvim o dată cu războiul! Rușii trebuie zdrobiți!

Mustața zbîrlită a lui Kuri se cutremură și, parcă nu el ar fi strigat adineauri cu atîta emfază, începu să clatine din cap în semn de protest.

— Eu zic că trebuie să cumpănim cu băgare de seamă, ca să vedem cum ar fi mai bine, care va să zică să isprăvim de pe acum cu războiul sau mai așteptăm? Eu unu zic să mai așteptăm, cel puțin pînă cînd chestia cu pădurea se lămurește. După încheierea războiului, Societatea Lomás nu mai are nevoie de nici un fel de teren, fiindcă... Fiindcă?... Nu-și putu duce gîndul pînă la capăt, se încurcă și cu un oftat adînc încheie cuvîntarea.

— Știu ei, nemții, cînd să-l termine! Las' pe ei! îl puse la punct, cu un aer de superioritate, Tövisi.

Sentința fu acceptată de toți, cel puțin în aparență, de vreme ce nimeni nu crîcni.

Dar în capul lui Kuri gîndurile încîlcite nu-şi aflau tihnă. Dracu să-i ia, afurisitul ăsta de Tövisi ştie ceva, da' nu scoate o vorbă, al dracului! Mereu e pe drumuri la oraş, te pomeneşti că pînă una alta are să descurce şi chestia cu şargul şi-o să obţină urcarea preţului stabilit la rechiziţie. E sigur că Tövisi complotează în taină cu Sárosi, iar primarul pune ceva la cale cu Tar. Da, aici era ceva neclar pentru gospodarul cu gîtul scurt. Primarul şi Tar s-au împrietenit nevoie mare în timpul din urmă, îi vezi mereu împreună... Şi pe urmă notarul! Cine ştie ce învîrtesc cu pădurea?

— Ei, ce a fost cu muierea aceea, deunăzi, la oraş? întrebă pe neaşteptate Kuri.

— Măi al dracului, da' ai un nas!... Şi pe asta o ştii? Din faţa pistruiată cei doi ochi reci şi albaştri priveau pieziş la bărbatul scund.

De după mustăţile zbîrlite se auzi un rîs mărunt, chicotit.

— Mai bine ţi-ai pune lacăt la gură! Că o să audă notărăşiţa şi pe urmă... îl mustră Tövisi. Se vedea cît colo că treaba asta îl stînjenea.

— Eu unul ştiu că n-am să-i suflu o vorbă.

— Ehe, ţie mereu îţi umblă gura!

Glasul lui Tövisi tremura de mînie. Kuri stătea proţăpit în faţa lui, încîntat că a izbutit să-l scoată din sărite. Clipea des şi se căznea să citească în ochii lui Tövisi. „Nu, aici nu-i lucru curat! Ăştia meşteresc ceva cu pădurea şi vor să mă înlăture..." De cîteva zile Kuri adulmeca, cerceta, aduna informaţii să ştie cum s-au încurcat cu femeia aceea la oraş. Deocamdată aflase că Sárosi şi notarul, ieşind de la o conferinţă cu prefectul, se întîlniseră nas în nas cu Tövisi. Intraseră cu toţii într-un restaurant unde chefuiseră pînă dimineaţa. Acolo se legase de ei persoana aceea. În zorii zilei notarul şi Sárosi au şters-o, s-au urcat în trăsurica galbenă cu arcuri a domnului notar şi... pe aici ţi-i drumul! Tövisi i-a aşteptat, i-a aştep-

tat, și cînd a înțeles că nu se mai întorc, a găsit și el un pretext să le urmeze pilda, luînd-o din loc cu căruța lui care zdrăngănea și scutura cumplit.

Kuri aflase toată istoria de la vizitiul notarului. Firește că după fiecare frază, jupînul Kuri fusese nevoit să-i plătească un ciocan de rachiu vizitiului, dar în așa fel ca să nu bage de seamă că gospodarul umblă să-l descoase.

Pînă aici, treacă-meargă. Dar Kuri află și alte amănunte. Cică în noaptea aceea de pomină, notarul și Sárosi se jucau cu sutarele, iar Tövisi le făcea un semn cînd trebuia să plătească. Trebuie să fie vreun aliș-veriș la mijloc! Poate că chiar în ziua aceea au luat și vreun acont de la Lomás, adică de la bancă. Mai știi? Și de ce o fi fost primarul și notarul chiar în ziua aceea pe la prefect? Te pomenești că a sosit aprobarea de la minister și ea le-a stîrnit pofta de chef.

Dar despre asta vizitiul nu-i mai putea spune nimic, dacă nu voia să se încurce în minciuni.

Pe neașteptate, la cotitura din vale se ivi un om. Kuri îu primul care îl zări, căci prin desișul sprîncenelor lui, Kuri vedea foarte bine. Își pironi ochii asupra punctului unde îl descoperise și întinse gîtul cu atîta curiozitate încît, vrînd-nevrînd, și ceilalți începură să se uite în aceeași direcție.

Omul se apropie încet, cu pași tărăgănați. În primul moment nimeni nu putu să-l identifice. Lădița verde de lemn pe care o purta pe umăr, de-a curmezișul, îi acoperea fața.

În momentul următor însă Kuri rămase cu gura căscată de mirare. Apoi își duse mîna la ochi, horcăind:

— Oare văd bine, sau visez?

— El este. Szente Péter în carne și oase! constată în locul lui un alt glas.

— Cum se poate una ca asta? Un munte de flăcău; tare ca un taur! Doar n-o fi avînd vreun cusur ascuns? Pe cînd Tar Pista a și pornit acum spre front cu compania lui!

Numai Tövisi nu se mira. Cu un singur gest el puse capăt discuției:

— Tu, cîtă minte ai, l-ai primi și în casă pe instigatorul ăsta!

...„Cîtă minte ai!"... Tövisi îl împungea mereu cu vorba. Pe sub zeghea de pănură trupul i se încinse de fierbințeală. Postavul gros păstra toată căldura soarelui care-și scotea din cînd în cînd capul dintre nori. Și înțepăturile lui Tövisi îi întețeau focul din piept.

— Ce ai cu minte, mă? Nu te astîmperi, precum văd.

Prietenul îi rîse în față nechezînd, arătîndu-și dinții lați ca niște lopățele.

— Oamenii de soiul lui Szente Péter sînt niște viermi, nu altceva. Nu fac decît să roadă, să roadă într-una, ca omizile! spuse Tövisi. Unii ca ăștia n-au ce căuta printre apărătorii patriei. Da' nu-i nimic, o să ne răfuim noi și cu ei, după ce-om termina războiul. Intîi cu dușmanii dinafară, apoi cu cei dinăuntru. Szente și-a dat arama pe față cînd Vasi Năznanu a fost... hm, hm...

Se feri să rostească cuvîntul „ucis". Îi era frică de acest cuvînt. Se temea și de numele lui Vasi, parcă la pomenirea lui flăcăul însuși ar putea răsări de undeva din gol, cerîndu-i socoteală lui Tövisi și celorlalți... dar ce socoteală le-ar putea cere? Și ce socoteală i-ar putea da Tövisi.

Și Kuri se scărpină nerăbdător; îl mînca pielea de nu mai putea. Pe față, oamenii din categoria lui Tövisi și Kuri își spuneau mereu că trupele germane intraseră în țară numai fiindcă sosise timpul să pună capăt, în doi timpi și trei mișcări, războiului. Dar ce credeau în sinea lor rămînea o taină păstrată sub șapte lacăte. Era și puțină superstiție în această tăcere: nu cobi, că dracul e aproape! Și iac-așa, oamenii încercau să se amăgească unii pe alții.

În timpul acesta flăcăul cu lădița de recrut pe

umăr ajunse aproape de ei. Trupul i se legăna în cadența pașilor. Oamenii îl priveau cu atenție. Vîrtos flăcău! Uite cu cîtă ușurință poartă greutatea pe umăr! Nu se oprește nici o clipă să răsufle.

Grădina lui nenea Botos, o fîșie îngustă și neagră, urca piepțiș dealul din dosul casei. Grădina fusese săpată în mare parte și pămîntul răscolit se întindea înmiresmat în soarele primăverii, vîntul ușor spăla mirosul putred al rădăcinilor din anul trecut. De aici din drum, unde se adunaseră alde Tövisi la taifas, nu se puteau vedea straturile cu cărări printre ele; totul se topea în întinderea de pămînt negru întors cu hîrletul.

În grădină, femeia sădea zarzavaturi. Din toată făptura ei numai dosul i se vedea. Îndoită din șale, făcea găuri în pămînt cu degetul arătător și implînta răsadul în ele. Uneori ridica sapa de pe jos și rîcîia cu ea, de parcă ar fi scărpinat pămîntul. Deodată Botoșoaia se îndreptă din șale; se întoarse, împinse la loc, sub bărbie, nodul maramei care îi lunecase înainte și o clipă privi țintă la vale parcă ar fi vrut să scruteze casele din sat. Se ridicase să-și odihnească șalele. Ehei, anii treceau și bătrînețea îi încerca tot mai des ciolanele.

Și iată că și ochii ei se opriră asupra omului cu lada pe umeri. Își făcu streașină din palma ridicată la frunte, ferindu-și ochii de razele jucăușe ale soarelui. Se uită îndelung cu tot mai multă curiozitate la uliță și la flăcăul care acuși-acuși se pierdea din fața ei.

O clipă roata gîndului se opri: să fie într-adevăr Szente Péter omul care călca atît de tacticos? Cum se poate?

Alde Szente erau oameni săraci și viața îi jupuia tot mai tare an de an. Minteanul pe care bătrînul îl purta la arat curgea de pe el. Oamenii n-aveau bani, n-aveau cu ce plăti pe plutonieri și pe ofițeri, cum făceau bogătanii. Cum putuse scăpa Szente Péter?

Botoșoaia cufundată în gînduri își smulse ușor smocul de păr de pe bărbie apoi se gîrbovi din nou deasupra straturilor — dar treaba asta cu Szente Péter n-o lăsa în pace. Începu să-i dea zor ca să ajungă la capătul stratului. Apoi coborî cu pași iuți din grădină, se năpusti în casă, își spălă în grabă picioarele năclăite, se încălță și ieși în sat.

Ochii căprui ai femeii se umplură de viață, de foc, de curiozitate. O neliniște ciudată puse stăpînire pe întreaga ei ființă. Era în elementul ei! N-avea cine s-o tragă la răspundere pentru că pleca să colinde pe la vecini. Omul e la arat, familia împrăștiată care-încotro. Botoșoaia era în largul ei. Își frămînta mintea în fel și chip, căutînd un pretext pentru a intra la alde Szente. De mult nu le-a mai călcat pragul și ar fi bătut la ochi să năvălească la dînșii, nitamnisam, pe nepusă masă. Își schimbă deci planul și se hotărî să facă mai întîi un mic ocol, trecînd pe la bunica lui Péter.

Din casa bătrînei se auzea un cîrîit amarnic. Botoșoaia se opri, își potrivi marama pe cap, apoi, fără să șovăie, deschise ușa, dar în aceeași clipă o afurisită de cloșcă sări la dînsa, gata-gata să-i scoată ochii.

— Închide ușa, închide ușa, repede! șuieră bătrîna, tot așa de agitată ca și cloșca.

Tărăboiul era binevenit. Botoșoaia începu de departe cu multă compasiune:

— Tocmai treceam pe uliță și deodată aud ce tărăboi e aici la dumneata. Dumnezeule, Doamne, ce o mai fi și asta? mă gîndeam.

Bătrîna n-o asculta, era ocupată cu grijile ei.

— Treci dincolo, la fereastră, că sare în geam și-l sparge... Pui, pui, pui... încercă apoi cu vorba bună. Dar cum găina speriată nu se sinchisea de gingășiile ei de gospodină, bătrîna se cătrăni din nou: Vai, arde-te-ar focu' să te ardă cloșcă blăstă-

mată! Că nu te-a putut lua vulpea cînd mi-a mîncat bunătate de puicuță albă!...

Alerga de colo pînă colo cu brațele deschise apărînd firește mai ales ferestrele. Bătrîna se lupta cu înfrigurare. O vînătaie de pe mînă dovedea înverșunarea cloștei. În colț stătea un coș mare pentru cules porumb; în coș se găsea cuibul cu tot dichisul cuvenit, căptușit cu paie, și în cuib o grămadă de ouă, albe ca niște pietre rotunde de var. Numai trei din ele erau ceva mai cafenii.

— Aha, nu-s ouăle ei — își dete cu părerea Botoșoaia, dar bătrîna n-o băgă de seamă.

Cu un alt coș în mînă, ea se căznea să prindă găina speriată. Penele zburau în toate părțile. Bătrîna se învîrtea greoaie în dreapta și în stînga, iar cloșca bătea din aripi ca o moară de vînt.

În sfîrșit, Botoșoaia reuși s-o înșface și s-o așeze pe cuibar.

Bătrîna, istovită de atîta hărțuială, răsuflă adînc aruncînd o privire plină de recunoștință vizitatoarei.

— Dumnezeu mi te-a adus încoace, sufletelul maichii, vai trăsni-o-ar Dumnezeu s-o trăsnească de cloșcă afurisită! Uite că a intrat necuratul și în găini! Că mai demult, pe vremea mea, nu se pomeneau spurcăciuni ca asta.

Abia într-un tîrziu își aduse aminte să se uite mai cu de amănuntul la vînătaia de pe mînă — urma ciocului războinic.

Puse mîna pe o mătură de nuiele și începu să scurme lipitura de pe jos, dar operația asta stîrni și mai avan penele care începură să dănțuiască prin aer. Botoșoaia luă mătura din mîna bătrînei.

— Vai ce suflet de aur ai tu, nevestico! se topea bătrîna.

Nevestică? Botoșoaia nu știa dacă e cazul să zîmbească sau să se supere auzind o vorbă de asta. Că de, trecuse ceva vreme de cînd fusese nevestică tînără. Azi-mîine împlinea șaizeci de ani pe muche.

Dar, pe de altă parte, dacă te gîndeai că pe fața istovită a bătrînei întîiele zbîrcituri se ivisieră încă de pe vremea cînd Botoșoaia se gătea de cununie — n-avea de ce să se supere.

Botoșoaia începu din nou:

— Treceam tocmai prin fața portiței — că aveam un drum pe aici — și numai ce aud o zarvă și un clocot...

— Dacă nu veneai tu, puteam să mă zbat mult și bine...

— Dar nora, draga de ea, nu-ți dă o mînă de ajutor? Nu mai dă pe-aici?

— Noru-mea? O, vai de sufletelul ei, săraca! Că numai ea știe cîte are pe cap, de cînd Péter a fost luat și dus la război!

Auzind această vorbă, Botoșoaia se aplecă la urechea bătrînei și-i șopti:

— Da, dumneata încă nu știi?...

Bătrîna se întoarse, se uită țintă în ochii Botoșoaiei, își vîrî părul cărunt în năframă, iar năframa o trase puțin de pe ureche ca să audă mai bine și întrebă mirată.

— Ce?

— Că s-a întors...

— Cine?

— Păi Péter.

— Aș! Trebuie să fi ajuns pe front pîn-acum sărăcuțul!

— Cum o să fie pe front! S-a întors...

— A, nici pomeneală. Avea ordin de chemare, l-au dus...

— L-am văzut cu ochii mei.

— Poate prin vis, sufletelule. Că numai prin vis l-ai putea vedea...

— Să mă trăsnească dacă nu l-am văzut...

— Unde, tu femeie, cînd?

Băbuța nu voia să se lase dusă de nas, dar inima

începu să-i bată și s-o furnice atît de tare încît trebui să-și ducă la piept mîna tremurătoare.

— Să tot fie un ceas bun de cînd a sosit, auzi răspunsul. A trecut pe aici, pe dinaintea nasului dumitale, cu lădița de cătană pe umăr.

Bătrîna își plimbă privirea aiurită prin odaia cufundată în apele înserării, cu pereții coșcoviți și îmbibată de mirosul acru al sărăciei de zeci și zeci de ani. Asculta mirată cum ascultă copiii basmele. Gura i se deschisese ușor și inima parcă-i bătea în gît. Clătina din cap neîncrezătăoare: nu, nu se lasă amăgită. O bură de lacrimi îi înrourase ochii și, ca prin vrajă, albastrul șters al globurilor obosite începu să sclipească.

— Mie degeaba-mi spui. Cine știe dacă mai apucăm să vedem pe bietul nepoțel. Și Doamne, ce flăcău așezat și cumsecade era! dar n-a avut noroc...

Botoșoaia se jură cu strășnicie.

— Să crape pămîntul aici în fața mea, dacă nu-i adevărat tot ce am spus!

Băbuța o asculta cu răsuflarea tăiată, apoi cine știe ce i s-o fi năzărit că, deodată, cu o iuțeală neașteptată la vîrsta ei, se răsuci pe călcîie.

— Mă duc să văd cu ochii mei! strigă și parcă toată fața-i rîdea.

Botoșoaia întinse mîna după ea și o apucă de fustă. Tii drăcie! Te pomenești că bătrîna îi aluneca din mînă și tocmai ea, Botoșoaia, n-o să afle nimic despre eliberarea lui Péter. Ar fi o poznă!...

— Ia stai un pic! spuse, trăgînd-o înapoi. Nu știi cît l-a costat?

— Cum vine vorba asta? cît l-a costat?

— Păi cît a plătit flăcăul?

— Ce să plătească? întrebă bătrîna și rămase pe gînduri. Apoi într-un tîrziu răspunse tot ea: Tu nu știi că războiul s-a sfîrșit? S-a sfîrșit! strigă țopăind de bucurie.

Pe Botoșoaia o înfurie naivitatea bătrînei. Și-a găsit unde să caute vești. Dădu din mînă a lehamite.

— Sfîrșit pe mama dracului! N-o să se sfîrșească cît o mai rămîne un om viu pe pămînt! Că războiul ăsta nu se stinge pînă nu piere toată omenirea. Doamne, Dumnezeule, fie-ți milă de noi!

Bătrîna își puse pe umeri nelipsita năframă neagră de lînă ponosită pe care chiar razele soarelui de primăvară doar tîrziu i-o puteau zmulge din spate și plecă să vadă, cu ochii ei, minunea minunilor, să se convingă de adevărul spuselor Botoșoaiei.

Vizitatoarea se descurajă. Frămîntîndu-și smocul de păr de pe bărbie, ea își prefira prin minte alte planuri de recunoaștere. Tare dorea să afle prin ce minune a reușit să scape Szente Péter din ghearele fiarei cu labele însîngerate!

2

Familia era în păr.

Bătrînul Szente, cînd fusese chemat acasă, își chinuia văcuțele cu un plug prea greu pentru puterile lor, tocmai în delnicioara de sub geana pădurii înmugurite. Pămîntul jilav și cleios i se lipise de bocanci, îngroșîndu-le talpa ca la tăpăligi. Femeia nu băgase de seamă — avea altele pe cap — și nu-l mustră, ca de obicei, că aduce noroi în casă. Bătrînul își uitase și biciul pe umăr: îi atîrna pe spate cînd trecu pragul. Vacile rămăseseră în curte, înjugate, și din cînd în cînd se uitau cu ochi blajini înapoi: doar-doar va răsări de undeva o ființă miloasă care să le scape din cătușe.

— Cine ar fi crezut? spuse cu sufletul la gură, mama... Curată minune! Ei să mai spuie cineva că nu sînt minuni! repeta într-una lelea Krisztina, în timp ce degetele-i strîmbe mîngîiau obrajii flăcăului.

Lădița de cătănie stătea, cu gura căscată, în mijlocul odăii. În jurul ei, claie peste grămadă, haine, fel de fel de boarfe. Sosirea flăcăului răsturnase într-o clipă toată rînduiala din casă. Lelea Krisztina cotrobăia printre haine, dar nu-și mai aducea aminte pe care de unde a luat-o cînd făcuse pachetul băiatului pentru drumul cel mare.

Tatăl urmărea, cu fața strălucind de bucurie, mișcările femeii.

— Cum se poate, cum se poate? se minuna într-una.

Péter era lihnit de foame.

— Lasă și dumneata în pace boarfele acelea — îi spuse cu oarecare nerăbdare maică-sa — că nu fug din loc. Mai bine mi-ai da de mîncare că-mi ghiorăie maţele. Dar lelea Krisztina, ţintuită parcă de ladă, nu se mai despărți de mărunțișurile pe care le sucea. Le răsucea cînd pe față cînd pe dos. Era fericită, inima-i sălta de bucurie, dar despre mîncare nu se îndura să vorbească.

— Auzi? dă-i ceva de-ale gurii băiatului! mormăi și omul.

Ce să pună în fața lui Péter? Cu cîteva zile în urmă, cînd flăcăul se pregătea să plece la oaste, lelea Krisztina cutreierase tot satul, alunecînd de-a-lungul uliţelor ca un mosor de ață neagră, ici-colo însă se oprea, intra pe poartă, cerea ba pîine, ba o bucată de slănină. O să plătească la vară, cu atîtea și atîtea zile de lucru sau altfel. Dar din pîinea luată cu împrumut nu mai rămăseseră decît fărîmele din fundul lăzii, iar din slănină doar binecunoscutul miros de fum ce intrase în scînduri.

— Îndată, dragii mei, îndată, dar nu pot lăsa harababura asta pe jos, răspunse tărăgănat, în timp ce capu-i vuia, neștiind cum să se descurce cu cina.

Bătrînul Szente luă act de tărăgăneala aceasta, mormăind; ce-i drept neveste-si toată viaţa i-a plăcut buna rînduială și curăţenia, casa lor era oglindă, nu

altceva, dar să-ţi pierzi vremea cu niște zdrenţe și să-l lași pe băiat nemîncat, ei bine, asta este prea-prea.

— Și cu aratul?... se întoarse Péter spre taică-său.

— Am început...

— E moale pămîntul?

— Da, și asta-i rău. Se lipește de plug și vitele trag de se spetesc.

— A plouat mult.

— A plouat, slavă Domnului, și am avut și zăpadă multă.

Se auzi scîrţiitul porţii. Péter își ridică ochii și se apropie de fereastră să vadă cine vine. De-a lungul zidului, pe sub fereastră, bunica înainta gîrbovă, cu pași împiedicaţi, pe pietrele late. Nasul bunicii se apropia an de an mai tare de pămînt. Iarna, bătrîna se deprindea cu bîta; anul acesta nici zilele de primăvară nu i-o mai puteau smulge din mîna ciolănoasă.

De cum o zări, bătrînul Szente începu să clipească din ochi și să mîrîie:

— Se adună ca ciorile la semănătura proaspătă.

Nici Péter nu era bucuros de oaspeţi. De cînd cu asasinarea lui Vasi Năznanu, era mereu tăcut, închis. Se ferea de lume. Nu se oprea să stea de vorbă cu cineva decît atunci cînd nu putea să ocolească cu nici un chip întîlnirea. Începuse să ducă o viaţă ciudată, din ce în ce mai singuratică.

Pentru că orice taifas, de oriunde ar fi pornit, ajungea tot la Ioana. Și asta îl răscolea dureros. Cînd auzea numele fetei, tot sîngele i se urca la cap și uneori îl cuprindea o deznădejde fără margini, doborîndu-l ca pe un copac fulgerat, altă dată îl apuca o furie oarbă și pumnii i se strîngeau gata să izbească.

Nu încăpea îndoială că satul o să înceapă să șoptească: „Cum a putut scăpa de la armată, cînd valul de sînge a înghiţit pe toţi oamenii teferi?

Cum?..." Îi ardeau obrajii de rușine, își lăsa ochii-n pămînt ca tîlharul prins asupra faptei. Tușea mărunt.

Nici tatăl său nu se putea opri să nu-i pună pînă la urmă întrebarea:

— Ei, da' ia spune, cum a fost? Ce vînt bun te-a adus acasă?

Péter se străduí să se arate nepăsător. Dădu din umeri.

— Dar de ce? întrebă din nou bătrînul, scrutîndu-i fața.

Péter dădu iar din umeri.

— Dar alde Ambrus Dénes?

— Cine știe prin ce colț al Ucrainei frămîntă noroaiele...

Szente bătrînul se uită lung, îngîndurat, la căptușeala alb-gălbuie a lădiței militare. La ce s-o fi gîndind? Pe unde i-o fi colindînd mintea? Poate cîmpiile udate de sînge ale Ucrainei i-or fi alergînd prin închipuire? Și pe acolo a început primăvara... Sîngeroasă primăvară!...

Auzind numele lui Ambrus Dénes, Péter se tulbură și mai tare. Ambrus fusese lîngă el cînd maiorul strigase numele lui Szente. Péter ieșise din rînd și se prezentase în fața ofițerului. Au urmat cîteva clipe de încordare. Ofițerul și Péter se măsurară din ochi, apoi fața proaspăt rasă a maiorului se aplecă tot mai mult spre el — nasurile aproape li se atingeau. Deodată ofițerul scoase un horcăit, apoi explodă ca o mină cu pocnet asurzitor.

— Armata regală a Ungariei n-are nevoie de trădători de neam!

Dar întîmplarea asta n-aveau de unde o știi oamenii din sat. N-o să iasă la lumină decît colo mai tîrziu cînd alde Ambrus și ceilalți ortaci se vor întoarce! Și mai e mult pînă atunci... Și pînă atunci, poate că toată tărășenia va fi uitată... Ei, dar cînd va fi acel „atunci"?... Oricum, prin curțile cazărmilor

de pe acum oamenii șoptesc, în mare taină, se-nțelege, că Armata Roșie îi mătură pe nemți ca uraganul frunzele scuturate toamna. În gîndurile lui Péter era vie încă atmosfera din cazarmă. El auzea mereu cîntecul amar al soldaților înghesuiți în săli și cîntecul îi aducea înainte fețele triste și oftatul lor adînc, mut și greu...

Bunica intrase în casă și se strecurase pe nesimțite într-un colț; nimeni nu prinsese de veste că e acolo, decît într-un tîrziu cînd bătrîna, după ce se uitase în toate părțile, se trezi vorbind:

— Eh, a dat Dumnezeu de s-a isprăvit și războiul, nu-i așa puiule?...

— Isprăvit pe dracu!

— Păi toată lumea spune că s-a isprăvit...

— Vorbe băbești!

— Dar atunci cum ai ajuns acasă așa de repede?

Uite ce șiret îi dă tîrcoale! Lui Péter îi sări țandăra. Toată lumea îi trîntea în nas aceeași întrebare: cum a ajuns acasă? Se răsti la bătrînă pe un ton nu tocmai prietenos:

— Cum? De la gară am venit uite cu picioarele astea! Le vezi? și îi arătă picioarele. Iar pînă acolo cu trenul. Acum știi?

Bunica se sperie. Nici prin gînd nu-i trecuse să stîrnească o furtună, în cuvintele ei nu era nici umbră de răutate. Nu mai puse nici o întrebare; rămase ghemuită pe scăunel ascultînd taifasul tărăgănat al celorlalți. Dar în spatele fiecărui cuvînt parcă un gînd ascuns stătea pitit, vorbele rostite ocoleau parcă cu grijă cine știe ce taină grea. Și astfel bătrîna în zadar ciuli urechile. Din vorbele auzite nu prea reușea să închege nici un înțeles mai de doamne-ajută.

Mai tîrziu Krisztina se aplecă spre bătrînă și-i șopti ceva la ureche. Bătrîna se adună de pe scaun și ieși în ogradă, după noră-sa care i-o luase înainte.

— Ne-ar trebui ceva de-ale gurii. I-e foame băiatului, spuse lelea Krisztina și glasul i se înmuie. Ce i-aș putea da?

Bunica se arătă numaidecît gata să împărtășească grijile gospodinei și se frămîntă cumplit în dorința de a-și dovedi interesul și bunele intenții. Chiar buzele începu să și le morfolească.

— Ei, dă-i... dă-i...

— Spune și dumneata ce să-i dau?...

— Păi... dă-i și tu... știu și eu?

— Ce? Cu știu și eu nu se satură; se amărî Krisztina.

— Atunci dă-i mămăligă cu brînză.

— Mămăligă cu brînză?

— Da. Știi că totdeauna i-a plăcut.

— Făină de mălai s-ar mai găsi...

— Păi ce mai stai?

— Dar n-avem brînză!

— Atunci dă-i mămăligă cu lapte!

— Dar n-avem nici lapte...

Bătrîna se miră:

— N-aveți lapte? Dar vacile?...

— Arăm cu ele. Le-a secat laptele.

Bătrîna, de cîte ori îi cerea noru-si un strop de lapte și se nimerea să nu fie în toată casa nici de leac, se răzbuna afurisind vacile, în așa fel ca și noru-sa să înțeleagă unde bate. Și de data asta își începu pomelnicul:

— Rău, rău de tot. Totdeauna v-am spus că vacile voastre-s de soi prost. A mîncat o păcăleală bărbatu-tu la tîrg!... V-am spus-o totdeauna.

În ochii mamei răsăriră două boabe de lacrimi. Glasul îi tremura rugător:

— Dumneata nu ne poți ajuta cu ceva?

Bătrîna se uita uluită la noru-sa. Au ajuns să-i ceară ei? Și tocmai cei care ar trebui să o ajute pe ea? „Dumnezeule, Doamne ce am ajuns!"

— Eu? Eu să vă ajut? Cu ce, Doamne sfinte?!...

— N-ai o bucăţică de slănină? O-mbucătură măcar.

— De unde să am, păcatele mele?... Şi azi la amiază am îmbucat un pic de tocană de cartofi cu mămăligă la alde Balint. Că dacă lor nu le-ar fi milă de bătrîneţele mele, aş putea muri de foame.

Şi asta era o săgeată. Krisztina îi prinse tîlcul. De dragul bunei înţelegeri, baba sărise două trei cuvinţele: „că din partea voastră..." dar ce-s ei de vină că n-au o bucătură la casă?

Bătrînei îi veni un gînd mîntuitor: îşi ridică pe neaşteptate capul, şi ochii îngînduraţi, îngropaţi în zbîrcituri, se înviorară.

— Pentru bani, la găzdoi găseşti orice...

— Ei da, pentru bani; asta o ştiu şi eu...

— I-e uşor omului care are bani!

— Uşor... dar cine are? Vezi şi dumneata că la noi nu găseşti nici măcar o picătură de gaz în toată casa. Stăm şi orbecăim pe întuneric toată seara. Asta nu s-a mai pomenit!

Bătrîna nu se îndoia de sinceritatea noru-si. Şi tocmai de aceea se aplecă aproape de tot la urechea ei şi-i şopti, în taină, cu multă gravitate:

— De ce nu-i ceri lui? şi arătă cu degetul spre casă.

— Cui? Ce tot vorbeşti dumneata?

— Ei, ei... spuneam şi eu aşa...

— A... să-i cer lui bărbatu-meu?

— Lui, sau feciorului.

— Dumneata te-ai stricat la cap!

— Eh, ăştia-şi ascund paralele de tine, ascultă ce-ţi spun!

În răstimp, cuvintele amare ale lui Péter umpleau casa, şi pe uşa pe care femeile uitaseră s-o închidă se strecurau şi în curte. Se auzea deslušit:

— Dracu ştie cum o fi bine! Sau cum e mai rău! Dacă ajungi pe front, mušti în ţărînă... Eh, scapi de o grijă. Crăpi şi gata! Poate că e mai bine...

Bătrîna asculta cu încordare ca nu cumva să-i scape un cuvînt. Botoșoaia îi stîrnise curiozitatea. Dar la vorbele lui Péter înlemni și, în timp ce în gînd împărțea banii „dosiți" de cei doi bărbați, buzele ei murmurau și o frîntură de rugăciune. Auzi prăpăstii! Ei, ei, tinerii ăștia din ziua de azi! Nu li-i frică să cobească, să se joace cu focul! Cică-i rău că nu-i duce pe front, să crape pe cîmpul de bătălie udat de sînge! Cine le-ar putea face pe voie? Cine ar putea ghici ce le umblă prin cap?

Așa se chibzuia bunica în sinea ei.

Băgă de seamă însă că bătrînul Szente începuse o poveste cu aratul. Îi explica feciorului că bogătanii moșmondesc ceva, și Tövisi e mereu pe drumuri, la oraș. Nu demult a adus niște știri ciudate — el știe de unde. Cică guvernul se îngrijește de brațe ieftine de muncă. În capitala județului a fost înjghebată o organizație, un fel de unitate militară, dar ea trebuie să fie totuși mai degrabă o adunătură de civili, fiindcă muncitorilor concentrați aici și repartizați apoi pe la gospodari, nu li se dă uniformă. Abia se plătește ceva pentru aceste brațe de muncă, fiindcă grija de căpetenie a guvernului este ca pămînturile să nu rămînă nelucrate.

— Și ce fel de oameni sînt trimiși în detașamentele alea? întrebă Péter bănuitor, gîndindu-se la el însuși. Nu-și putea închipui că a scăpat definitiv din roțile dințate ale mașinii de război.

— Romîni, după cîte se aude.

Bătrîna găsi că taifasul e vrednic de luare-aminte. se strecură deci repede în casă și se așeză din nou pe scăunelul din colț. Noru-sa se luă după ea. Bunica era numai ochi și urechi. Ce-i cu romînii? Dar vorba bărbaților luă altă întorsătură: Szente bătrînul începu să se plîngă că n-o să le ajungă grîul de sămînță, deoarece fiscul și-a vîrît mîinile pînă-n coate în hambarele oamenilor săraci.

Asta n-o mai interesa pe bunica. Se întoarse deci la ale sale, șopocăind mai departe cu noru-sa.

— Péter al tău are bani, spuse destul de tare, fără să-i pese că aude și flăcăul. Ba poate chiar asta voia.

— De unde să aibă? A plecat de acasă cu doi pengő.

Nici cu cleștele nu putea scoate din Krisztina ce ar fi dorit. Își întoarse capul într-o parte; era jignită.

— De mine n-aveți de ce vă ascunde! Eu nu vă cer nici un ban. Dar credeți că satul nu știe?

De data asta vorbele bătrînei o scoaseră din sărite pe Krisztina. Satul și iar satul! Satul ăsta a devenit o putere trufașă și neîndurătoare, se amestecă în viața oamenilor, își vîră nasul în toate, vorbește aiurea, cleveteșe, aruncă în nenorocire sufletele slabe! Nu există oare o forță care să i se împotrivească?

— Lasă-i să vorbească, să treiere la paie goale, dacă n-au altă treabă! se aprinse Krisztina.

— Dar pe mine n-ai de ce te supăra.

— Eh, și dumneata porți minciunile de colo-colo.

— Eu? Să nu mă mișc din loc dacă...

— Da' chiar acum despre ce fel de bani vorbești?

În momentul cînd plecase de acasă să-și vadă nepotul scăpat de la cătănie, în taină și cu o palidă speranță, bunica se gîndea că de bucuria întoarcerii lui, noru-sa tot o să încropească poate o cină mai ca lumea și măcar de o îmbucătură două o să aibă și dînsa parte. Dar acum nădejdiile-i erau pe drojdie. Mare lucru dacă n-o să se certe noru-sa cu ea! Dacă i-a intrat în cap că soacră-sa umblă cu minciuni!

Încercă așadar să bată în retragere:

— Eu nu zic că Péter ar avea bani și acum. Poate că i-a dat pe toți ca să se răscumpere. Am zis ceva rău?

Péter începu să tragă cu urechea la șopocăiala tot mai pătimașă ce se înteța ca foșnetul pădurii înfiorată de o adiere din ce în ce mai puternică. Își ridică deodată capul și se uită țintă în ochii maică-si.

— Ce tot sporovăiți acolo? Ce fel de bani împărțiți?

Bunica încremeni. Maică-sa încercă să abată vorba. Dădu din mînă:

— Nimicul îl împărțim, dragu' mamei. Da, nimicul.

— Dar nimicul ăla e totuși ceva! se încăpățînă Péter.

— Banii, dragu' mamei, bani care nu-s! oftă lelea Krisztina.

„Cine m-a pus să-mi deschid gura între bărbați?" se căina în gînd bunica. Dar de vreme ce s-a ajuns aici, nu se mai opri și spuse răspicat:

— Banii tăi, nepoate, ai tăi!

— Ai mei? se cruci Péter și începu să rîdă acru, încercînd cu stîngăcie să-și bată joc de cele două femei, apoi într-o clipită își întoarse pe dos toate buzunarele. Iaca, aici-s toți banii mei; vi-i dau dumneavoastră, împărțiți-i! strigă, arătîndu-le căptușelile ferfeniță.

Bătrîna se dădu bătută și începu să clipească din ochi, că altceva nu mai avea de făcut. Tușea mărunt, ducîndu-și la gură mîinile tremurătoare, uscate și pline de zbîrcituri.

Stăpînul casei nu înțelegea o iotă, se uita în toate părțile, zăpăcit, parcă s-ar fi văzut înconjurat de străini. Se răsti la nevastă-sa:

— Ați căpiat?

— Eu, nu! se dezvinovăți Krisztina. Dumneaei își tot bate gura că Péter s-a răscumpărat cu o groază de bănet de la cătănie, adaugă, aruncînd toată răspunderea asupra soacră-si... Nu știi cum e satul ăsta? Numai din cleveteli trăiește. Scormonește prin necazurile oamenilor ca într-un sac gol! Lelea Krisztina era supărată foc pe satul ei.

Dar flăcăul nu se molipsi de pornirea maică-si. Părea mai degrabă trudit, nepăsător și nu se sinchisea de loc de bîrfeli.

— Lasă-i să scurme, că milionar tot n-o să facă din mine. Și la urma urmei cui îi pasă dacă am sau n-am bani?

Ciudat om se făcuse Szente Péter în săptămînile din urmă! Se schimbase de tot. Și schimbarea venise atît de repede după sîngeroasa noapte de bal, încît numai orbul n-o vedea. Părea că s-a stins ceva în el: se făcuse un om tăcut, cu fața îngîndurată, cu privirile pierdute în depărtări. Îl cuprinsese un fel de nepăsare față de viață, față de grijile zilei; patima tinerească i se prefăcuse într-un morman de cenușă. Nu-și pierdea cu una cu două cumpătul, nu striga, dar nici nu mai fluiera, cum făcea altădată în timpul muncii. Maică-sa băgă de seamă că rostește cuvintele fără să-i pese de loc de înțelesul lor.

Ioana Năznanu s-o fi bucurînd oare de întoarcerea lui Péter? Gîndul trecu ca un fîlfîit de aripi prin sufletul lelei Krisztina. Dar se feri să rostească întrebarea. Ea nu înțelegea nimic din tot ce se întîmplă în jurul Ioanei. De săptămîni de zile Péter nici numele nu i-l rostea și pentru nimic în lume n-ar fi adus vorba despre ea. După uciderea lui Vasi, părea că Péter ascunde în fundul inimii o vatră de jeratic încins. Apoi, într-o zi, cearta izbucni furioasă, cotropitoare, dar nimic nu se limpezi. Atîta doar că flăcăul își descărcase sufletul, se răcorise și de atunci se făcuse ca fierul: rece și tare. O tăcere de gheață se așternu în casă, o liniște rece, nespus de dureroasă pentru o inimă de mamă. În sfîrșit sosi știrea despre intrarea trupelor germane de ocupație. Tot satul sări alarmat, o învălmășeală cumplită se iscă, casele erau ca niște furnicare. Pe uliță, în fața porților, sătenii se adunau în jurul flăcăilor care primiseră ordin de chemare, citeau și reciteau hîrtia ce tremura în mîna celui concentrat, hîrtia silabisită iară și iară de cel ce o primise. Pretutindeni, pe uliță și în case, erau numai plînsete și vaiete...

...Și Péter era din nou în sînul familiei, lîngă părinții lui. Mare bucurie negreșit... Și totuși de ce oare fața lui era mîhnită?

Lelea Krisztina simțea, presimțea ceva. Afară căldura soarelui de aprilie se înteța, după lapoviță cerul albastru se însenină, lustruit parcă de zdrențele de nori ce se pierdeau în depărtări, dar totul în zadar, căci inima ei de mamă presimțea norii întunecați ce stăteau să se adune deasupra casei.

Bunica ședea răbdătoare în colț; nasul ei ascuțit adulmeca cu grijă poate că pînă la urmă, în cinstea lui Péter, tot o să răsară de undeva o cină mai bună, o mîncărică gustoasă, după care și ea o să se învrednicească să-și lingă buzele ofilite...

3

Péter sosise în sat venind din jos, dinspre Reghin, cu lădița în spinare. În capătul de sus al satului, dincolo de colnicul tăiat în două de drumul ce trecea prin mijlocul lui, trei femei săpau cu trudă o mare întindere de pămînt. Terenul era al comunei, dar de folosit îl folosea notarul. Toamna trecută, la culesul porumbului, cînd ieșise la cîmp să împartă recolta de pe pămîntul arendat, căpetenia administrației luă în mînă un bulgăr negru și-l fărîmă între degete. Atunci îi încolți în minte ideea de a transforma acest teren într-o grădină de zarzavat.

Știa ce să facă domnul notar, mai cu seamă cînd interesele lui erau în joc. Și cu grădina o adusese bine din condei. Căci din zarzavaturi nu se dădea nimic pentru bugetul de război al statului. În schimb cultura de zarzavaturi cerea multe brațe de muncă, așa că după mobilizarea din primăvară, cînd aceste brațe lipseau mai mult ca oricînd, un muritor de rînd nici nu se putea gîndi la grădinărit. Notarul însă, ca

reprezentant al puterii de stat, avea posibilitatea să-și procure braţe de muncă.

Pămîntul, afînat și moale de felul lui, mustea de apă anul acesta, iar după topirea zăpezii de la începutul primăverii și în urma ploilor abundente, se lipea — clei, nu alta — de hîrleţ. Era un adevărat chin să-l lucrezi. Niciodată lelea Precup nu simţise atît de mult că poartă aproape șaizeci de ani în spinare. Asuda din greu muncindu-se cu hîrleţul. Da ce da și se ridica să-și dezmorţească șalele, sufla des, cu nările lărgite, cu obrajii rumeniţi de oboseală, se scărpina în spate, fiindcă pielea asudată o mînca grozav și se uita cu pizmă haină la Ioana care înfigea hîrleţul în pămînt și răsturna huma neagră, lucioasă, cu niște mișcări care parcă spuneau că pe ea nici capul n-o doare de pămîntul cleios.

Lelea Precup aruncă o vorbă unei vecine mai îndepărtate. Ca din întîmplare, firește, dar avînd grijă ca vorba să nu treacă fără urme pe lîngă urechile Ioanei:

— Mă prind că nici Juhoșoaia nu-și lasă bucăţica...

Fata-și simţea tot trupul încins de flăcări. În sat erau destui nătărăi care nu cunoșteau obligaţie mai înaltă decît aceea de a se îngriji ca șoaptele răspîndite din om în om să ajungă neapărat și la urechile Ioanei. Persoana care urnise zvonul otrăvitor era bucătăreasa de la postul de jandarmi. Și zvonul se umfla și creștea ca vîntul cînd scapă din închisoarea munţilor. La el făcea aluzie lelea Precup. Ioana înţelese și își împlîntă cu și mai multă putere hîrleţul în pămînt. Femeia căreia i se adresase lelea Precup își ridică și ea capul. Era o fiinţă uscăţivă, ca un cocean golaș de porumb în cîmp. Lelea Precup o cîntări din ochi străpungînd-o parcă cu privirea. Păi da, au dreptate bărbaţii cînd spun de Rozi, că dacă n-ar avea haine pe ea, ar trece vîntul prin dînsa. N-avea piept, n-avea șolduri, era ca o scîndură. Numai ochii erau de ea, ochii aceia cenușii, chemători,

arzînd ca două felinare. Și felinarele acestea se întoarseră tot spre Ioana, țintuind-o cu razele lor stăruitoare, pătrunzătoare. Ia te uită! Fata o întrecea și pe ea la muncă!

— S-a dat sentința de divorț, răspunse Rozi. Majurul se însoară cu ea.

— Așa am auzit și eu, dădu din cap lelea Precup.

— Numai că la oamenii ăștia țanțoși, cu uniformă și cu nasturi sclipitori, nimic nu e sigur, ripostă gura gingaș arcuită de sub ochii cenușii. Căci, ce-i drept, Rozi avea gură frumoasă. Asta o fi fost nada ce atrăgea pe bărbați, ea o fi fost așa de dulce ca zahărul.

Lelea Precup rîse cu răutate, ca babele înrăite și înăcrite, și încercă să calce pe bătătură și pe nevasta cu care stătea de vorbă.

— Păi dacă zici tu, așa o fi. Că tu te cam pricepi la uniforme, Rozi.

Era rîndul uscățivei să roșească. În jurul ochilor cenușii obrajii se învăpăiară ca flacăra țîșnind din plita încinsă. Într-o clipită fața oacheșă, uscată de vînturi, se făcu ca o coajă arsă pe pîine... Avusese și ea un sergent prin toamna lui patruzeci, cînd un detașament de infanterie ungurească fusese cantonat în sat și cîțiva soldați fuseseră încartiruiți și la ei.

— O, atunci eram încă tînără! rîse nevasta, încercînd să scape printr-o glumă. Și știi vorba: tinerețe, ploi, vîntoase — bătrînețe, boală-n oase! — adaose, ca să-i răspundă cum se cuvine lelei Precup.

Ioana nu se amestecă în pălăvrăgeala lor, săpa înainte de zor, deși o usturau palmele și nu dădea atenție nici chiar cuvintelor ce o priveau pe ea. Lelea Precup își ușură gîndurile apăsătoare oftînd adînc și spuse în sfîrșit:

— Dar oare pe noi cine ne plătește pentru truda asta cu hîrletul? Că notarul știu că n-o să dea nici o

para chioară, asta-i sfînt. Trebuie să fii nebun să te zorești așa...

— Ba eu știu că nu mă las pînă nu mă plătește, se viteji Rozi. Că ăla, ascultați-mă pe mine, are bani pe sub piele, nu osînză!

— Ce ți-o mai astupa gura, dacă nu taci!... Ba eu zic că putem aștepta pînă la paștele cailor! De aceea nici nu apăs hîrletul așa de adînc ca Ioana. De ce să mă spetesc? O să se usuce morcovii? Atîta pagubă!

Se apropie și mai mult de Ioana, urmărind cu ochii tot mai plini de mînie mișcările fetei care înfigea hîrletul adînc în pămînt.

— Ai putea să te uiți și tu mai bine ce faci. Doar nu lucrezi pentru Tóháti, auzi?

— Ce ai cu mine? îi răspunse fata cu amărăciune, aplecîndu-se asupra hîrletului.

— Nimic, inimioara maichii, n-am nimic. Numai să nu te grăbești așa, atît îți spun.

Tăcu o clipă, gîndindu-se ce să mai spună, apoi continuă:

— Eu n-am nimic cu tine. Cel mult Juhoșoaia are ce are. Cu ea ai să te răfuiești, dacă te crezi destoinică. Că Juhoșoaia e om, nu tufă și n-o să-și lase jăndărașul din mînă. E în stare să-ți scoată ochii, așa să știi!...

Cuvintele erau mai dureroase decît mușcătura de șarpe. Ioana își întoarse fața. Dar bătrîna făcu ce făcu și se uită în ochii ei. Aha, îi tremură buzele? Plînge? Asta o liniști pe lelea Precup care își luă în mînă unealta și începu să vorbească de altceva, mormăind cîte o sudalmă printre dinți. Nici Rozi nu mai înțelegea ce spune.

Și ca să se împlinească proverbul despre dracul pe care nu-i bine să-l pomenești, iată că de după colnic, încet-încet, se iviră două pene de cocoș verzi-albăstrui, și după ele ieșiră la suprafață două fețe omenești cu curelușe pe sub bărbie, apoi două trunchiuri de jan-

darmi cu nasturi de alamă pînă la brîu. În curînd se auzi și bocănitul monoton al cizmelor ce se apropiau pe potecă.

De spaimă, lelea Precup își făcu cruce cum învățase de la maică-sa (că așa se face cînd necuratu-ți iese în cale în chip de om; asta poate să-l îndepărteze) și-i șopti cu îngrijorare Ioanei:

— Să nu cumva să le spui ceva, inimioara maichii, doar n-am făcut nici un rău, am glumit și eu iac'așa, să treacă vremea. Știi tu cum îs bătrînele... vai de capul lor! Le umblă gura ca o moară hodorogită, dar nici ele nu mai știu ce sporovăiesc... Cine le mai bagă-n seamă?... Cît despre plată, o să ne plătească domnul notar, n-avea nici o grijă, și săpatul ăsta.. Nu de aia ziceam... Pe urmă tot satul știe că tu ești mai frumoasă și mai isteață decît Juhoșoaia... Cine ar putea să o asemuiască cu tine?

Vorbele-i curgeau spornice din gură, parcă ar fi stat sub patrafir, la spovedanie.

Cei doi jandarmi se apropiau agale. Era domnul plutonier-major Tóháti István în persoană și un însoțitor al lui. Plecaseră în patrulare spre munte dar se opriră în spatele femeilor, dîndu-le bineț, cu glas răsunător.

— Bună ziua!

Lelea Precup se întoarse ca o zvîrlugă, le zîmbi cu gura-i știrbă și răspunse la salut. O tăcere adîncă se lăsă peste femei. Rozi încerca să-și înăbușe chiar respirația. Hîrletele răscoleau pe întrecute pămîntul.

Tóháti își roti privirile de jur-împrejur, apoi se uită îndelung la trupurile femeiești ce se mișcau în ritmul muncii. Privirea îi scăpăra. Aha, a văzut bine: fata aceea care parcă dinadins își ascundea fața și nici o privire nu vrea să arunce jandarmilor era într-adevăr Ioana Năznanu. Majurul își împinse cureluța de sub bărbie spre gîtlej, își scoase de pe umăr arma cu baioneta și cu o mișcare involuntară își răsuci mustața neagră și încîrligată. Pe fața-i rumenită de

vîntul primăverii vinișoarele liliachii luceau puternic. Se uită la fată ca uliul ce-și ochește prada din văzduh.

— Hei! strigă cît îl ținu gura.

Din nou numai lelea Precup se îndreptă din șale, smerită și supusă.

— Da, domnule majur, să trăiți...

— Cum merge treaba, hei? întrebă Tóháti.

— Merge, merge, să trăiți...

În largul cîmpului vîntul hoinărea în voie, uneori se repezea la femei răsucindu-le fusta sau catrința pe picior. Tóháti înghițea în sec. Nu-și putea lua ochii de la fata aplecată pe hîrleț. Va să zică asta-i marea dragoste... Flăcăul Szente... Palmele... O clipă i se năluci privirea dîrză, mută a lui Péter...

Tóháti simți că sub bărbie curelușa îi alunecase înainte; cu o mișcare bruscă o împinse la loc.

— Să nu cumva să sufli o vorbă, scumpa mea, îi șopti bătrîna Ioanei, milogîndu-se cu glasul tremurînd încă de spaimă. Am vorbit doar în glumă știi tu... dar dacă nu stăm decît de hîrleț, parcă nu se mai face niciodată seară. Trebuie să mai trăncănești un pic, ca să mai treacă vremea...

Jandarmul cu stele de os la guler stătea alături, nemișcat, ca o statuie, puțin în urma superiorului său. Nu se îndurau să plece. Tóháti își freca talpa cizmei de una din pietrele înfipte în pămînt pentru a indica suta de metri înăuntrul unui kilometru. Talpa era curată, nu mai rămăsese nici urmă de noroi pe ea, dar Tóháti tot nu găsea cuvîntul nimerit pentru a urni o conversație, deși tare ar fi vrut să spună ceva curtenitor. Ce să întrebe ca să spargă gheața? Femeile nu-și arătau decît spatele. Ioana care se lupta cu vîntulețul obraznic își întinse mîna la spate și își potrivi catrința. Apoi își văzu mai departe de lucru.

— Ei, spor la muncă, fetelor! strigă Tóháti, nevoit să-și continue drumul spre munți.

Lelea Precup se rînji din nou, fața i se însenină ca floarea-soarelui și își dădu drumul glasului ca și

cum ar fi vrut să răspundă și pentru celelalte două femei lovite de muțenie.

— Mulțumim, mulțumim!

Pe măsură ce jandarmii erau înghițiți de cocoașele tot mai înalte ale dealurilor, bătrîna răsufla tot mai ușurată. Se întoarse c-un aer de desăvîrșită prietenie spre fată:

— Toată lumea știe că majurul nostru e un om drăguț și cumsecade. E adevărat că avea de ce să se oprească chiar aici și să ne facă ochi dulci. Nu-i așa, Ioano? Nu se oprește oriunde pe cîmp, și nu întreabă pe fitecine de sănătate. Mare noroc pe cea asupra căreia își oprește scumpii lui ochi negri. Nu-i așa, Ioano?

Cuvintele lingușitoare ale babei o înspăimîntară pe fată. Ioana se făcu albă ca peretele. Presimțiri negre i se adunară în inimă. În zadar încercă Lelea Precup să spuie, cu mintea ei de babă prostănacă, tot felul de lucruri frumoase și drăguțe, pentru a le face pe celelalte să uite înțepăturile de adineauri.

În seara aceleiași zile, Ion Năznanu, stînd la masă cu ai săi, aduse din nou vorba despre hotărîrea lui de a pleca în lume, de a scoate din fundul pămîntului osemintele lui Vasi, pe care le va aduce acasă și le va îngropa printre bătrînii ce dorm în mormintele surpate din cimitirul satului. Deodată cineva strigă din uliță.

În mîna bătrînei lingura se opri la jumătatea drumului. Femeia se uită nedumerită la bărbatul său. Din uliță se auzi un nou strigăt.

— Măi Ioane, măi...

De spaimă, lelea Ludovica nu era în stare să închege două vorbe. Trecuse ceva timp de la uciderea lui Vasi, dar teama și groaza, stăruiau încă în sufletul lor. Doar că nu se mai vorbea de ele, nu se pomenea de primejdie...

Femeia sări în picioare și începu să alerge ca scoasă din minți roată-roată prin odaie, uitindu-se în toate colțurile.

— Unde ai pus toporul, Ioane? Nu ieși cu mîna goală, Ioane!

Îi ajunsese la ureche cîte ceva din șoaptele de prin sat, dar nu-i prea spunea bărbatului și fetii. Deunăzi de pildă o auzise pe baba lui Tar blestemînd de mama focului, cu mîinile ridicate la cer. Ocăra pe răposatul Vasi, învinuind pe alde Năznanu pentru că fiul ei, Tar Pista, a fost trimis pe front și pînă acum n-a dat nici un semn de viață.

Un nou strigăt se auzi, dar după glas nu se putea ghici cine strigă.

Năznanu ieși în întuneric. La început nu vedea nimic și porni la nimereală spre uliță. În fața porții stătea o namilă de om, cît o prăjină. Năznanu se opri în poartă.

— Ce-i?

— Ce dracu, nici strigătele nu le mai auziți?

Era ajutorul de primar. Năznanu îl recunoscuse mai degrabă după picioarele lungi de cocostîrc decît după glas. Uite, parcă și nasul i-a mai crescut, amintind și mai bine de cocostîrc. Acum însă nasul acesta osos, împlintat în fața slabă, se ascundea sub streașina pălăriei trase pe ochi. Ajutorul de primar făcea parte din oamenii care-și lepădau înainte de vreme căciula de miel, crezînd că în felul acesta grăbea împlinirea primăverii.

Nu-și lua osteneala să dea binețe ci mîrîi de parcă ar fi rostit un mesaj ceresc:

— Dimineața fata va merge la post, la spălat de geamuri!

Pe Năznanu îl trecură căldurile. Știa el ce înseamnă spălatul geamurilor la postul de jandarmi. Așa începuse și nevasta lui Juhos Albert. Și cine nu cunoaște amănuntele scandaloase ale divorțului ei? O clipă Năznanu simți o strîngere de inimă, parcă cineva l-ar

fi apucat de beregată, dar în clipa următoare răspunse hotărît, fără șovăire:

— N-o să poată merge.

Deșiratul cu picioarele lungi se supără.

— Ce-i aia că n-o să poată merge? I-auzi!... făcu foarte scandalizat de împotrivirea lui Năznanu. Unde s-a mai pomenit așa ceva! Asta-i poruncă, nu vorbă de clacă! adaose cu superioritate.

— Știu foarte bine că-i poruncă, dar...

Ajutorul de primar nu-l lăsă să vorbească.

— O să cadă cerul cu toate stelele lui pe cocioaba asta, dacă fata ar îndrăzni să nu meargă cînd domnul majur o cheamă! Ține minte ce-ți spun... că eu știu cum stau lucrurile! Ce-ți închipui tu? tăbări brutal asupra omului mai în vîrstă decît el, că ne jucăm de-a baba oarba? Ce? porunca-i poruncă. Și aș vrea să-l văd pe ăl de se împotrivește!...

Cuvinte haine, înspăimîntătoare. Lui Năznanu i se încreți pielea, dar era hotărît să nu-și lase fata pîngărită.

— Domnu' notar a repartizat-o la săpatul delniței din capul satului. Și astăzi a fost la lucru. Asta nu-i tot poruncă? Și mîine o să se ducă iar. Și poimîine la fel. Ce vrei? În două nu se poate rupe.

Această întorsătură neașteptată îl zăpăci pe lungan, îi tăie piuitul. Omul însărcinat să înmîneze ordinele autorităților nu știa de săpatul delniței. Notarul organizase această trebușoară peste capul lui.

— Domnul notar? întrebă el cu glas mai domol.

— Da, domnul notar.

O nedumerire grozavă începu să-l sfredelească pe lungan: cine are putere mai mare? Domnul majur Tóháti sau domnul notar? La asta nu se gîndise pînă atunci. Și mai avea o pricină să nu se simtă la largul lui: își vedea autoritatea știrbită în fața lui Ion Năznanu. Și, fiindcă oricît și-ar fi bătut capul, acolo în uliță tot n-ar fi izbutit să deslușească lămurit care

din cei doi satrapi are întîietatea în această întrecere a rangurilor, ajunse la concluzia că cel mai cuminte lucru pe care-l putea face era să se întoarcă la post și să-l informeze pe majur despre noua „stare de lucruri". Cuvîntul acesta și-l însușise încă din primele săptămîni ale funcțiunii lui de ajutor al primarului.

— Ei, asta o s-o punem noi la punct, declară ritos, parcă tonul sever și oficial ar fi vrut să salveze însăși autoritatea primejduită a jandarmeriei. Apoi, fără a spune bună seara, omul cu picioare de cocostîrc o luă din loc. Dar plecarea aceasta fără o vorbă de bun rămas avea cu totul alte pricini decît uitucia ajutorului de primar. Ce poți să știi? Noaptea liniștea are mii de urechi... Dacă cineva din ungurii cinstiți, de omenie, l-ar auzi spunîndu-i „noapte bună" unui romîn... Nu, așa ceva e incompatibil cu slujba de ajutor de primar!

Privirile celor două femei se întoarseră curioase, întrebătoare, spre Năznanu cînd acesta intră în casă. El însă nu spuse nimic; se așeză tăcut la locul unde cinase, își trecu mîna noduroasă prin părul stufos și se uită dus pe gînduri, la fața de masă. Ce-i de făcut? La rîndul lor, nevasta și fiică-sa îl priveau tot atît de stăruitor. Nici nu îndrăzneau să-i pună vreo întrebare. Dar fața omului nu prevestea nimic bun.

— Toporul ăla trebuie adus în casă, Ioano, spuse femeia. Ce te-a apucat să-l scoți din casă? Du-te de-l caută și adu-l numaidecît încoace... Trăim vremuri tulburi. Cine știe?...

Bărbatul scoase un oftat puternic și își întoarse capul. Încet, pentru a nu le speria și mai tare, el îi spuse nevesti-si.

— Ascunde-ți fata. Și lasă dracului toporul... după viața feciorului, se pare că au pus ochii și pe cinstea fetei mele... Strigă cu putere: Dar asta nu le-o las!

Femeia nu prea înțelegea despre ce vorbește bărbatul; totuși un șuvoi de lacrimi îi porni din ochi.

Minutele și ceasurile după-amiezii de început de primăvară treceau cu o uluitoare iuțeală. Și deodată Botoșoaia care se găsea la alde Beke — chiar în clipa asta povestea mai cu foc cum s-a întors din cătănie Szente Péter — băga de seamă că s-a aprins lampa. Aoleo, aoleo, tată ceresc, trebuie să se fi întors bărbatu-su de la arat! Conștiința de gospodină o răscoli atît de puternic, încît își lăsa vorba neisprăvită și porni ca o furtună spre casă. Cu toate că acum venea momentul cel mai interesant și anume: cît a plătit Szente Péter și de unde a avut bani. Capitolul acesta o interesa peste măsură și pe lelea Beke.

Botoșoaia nu s-a înșelat. Nu degeaba îi bătea inima tot mai speriată în timp ce alerga pe ulița întunecată, ca un cîine fugărit. Bărbatul ei era într-adevăr acasă. Ba sosise încă de cu ziua, căci în timpul aratului i se rupsese cuțitul plugului: plesnise șurubul care-l ținea și în zadar a vîrît în locul lui un bețigaș, căci acesta s-a rupt la întîia smucitură a vacilor. Din pricina asta, bătrînul era cătrănit din cale-afară. Dar era supărat și pe tineri. Fii-sa și ginere-su s-au dat cu cuscrii săi; pentru ei fac toate muncile de primăvară, nici la dormit nu se mai întorc acasă. Dar astă-iarnă cine huzurea ca ei, în căldurica bună, lîngă plita lui nenea Botos Gyuri și cine i-a mîncat bunătatea de cîrnați din porcul tăiat în ajun de Crăciun?

Nenea Gyuri avea un năravaș ciudat, pentru care înghițise, ce-i drept, destule ocări din partea nevesti-si: cînd îi venea un parapon, se așeza pe scaun, pe un colț de pat undeva și nu se mișca de acolo să-l fi picat cu ceară. Un fir de pai n-ar fi clintit din loc. Bineînțeles că vacile le hrănea, le adăpa, le țesăla și le schimba așternutul, că oricît, nu te poți răzbuna pe niște biete dobitoace neștiutoare. La prăvălie însă nu s-ar fi dus nici în ruptul capului să-și cumpere un șurub. Sta ascuns în fundul odăii și de acolo, din

miezul întunericului, tuna cu atîta putere de parcă însăși poarta iadului s-ar fi izbit în fața cinstitei sale consoarte. Nevasta, călită în furtuni familiare, se opri pe loc, parcă ar fi prins rădăcini, își îndesă capul între umeri, pregătindu-se să primească loviturile. Dar de data asta nu urmară binecunoscuții pumni ai bărbatului; pasămite prin întuneric nenea Gyuri nu vedea unde să lovească. Sau, poate bătrînul era mai mînios pe fii-sa și ginere-su decît pe nevastă.

Dimineața însă, femeia trebui să alerge ca vîntul pînă la prăvălie, să cumpere un șurub pentru omul ei. În timpul acesta bărbatul făcea toate pregătirile pentru a duce la fierar plugul cu cuțitul rupt. O să piardă cel puțin o jumătate de zi.

În pacea dimineții de la țară, în vitrina prăvăliei, panglica îngălbenită, fleșcăită și pătată de muște, purtînd inscripția: „magazin creștin", filfiia atît de blajin și de leneș, ca și cum suflet de om nu s-ar fi găsit dincolo de geam. Totuși, în local trei gospodari stăteau cam de multișor la sfat. Cu părul lățos, nepieptănat, îmbrăcată într-un capot tărcat, cam decoltat, nevasta negustorului străjuia pe cei trei țărani așezați la taifas. Ea puse în fața Botoșoaiei, pe tejghea, vreo trei cutii cu șuruburi ruginite, de diverse mărimi, ca femeia să aibă de unde alege. Se uita nepăsătoare la smocul de păr de pe bărbia bătrînei ce scotocea printre șuruburi, la mișcările pe care le făcea comparînd modelul adus de acasă cu șuruburile de diferite mărimi ce se găseau în cutii. Nu era greu să aleagă unul potrivit, dar Botoșoaia parcă dinadins se juca cu bucățelele de fier ruginit. Prinsese o vorbă și acum trăgea cu urechea, ascultînd dornică să audă tot. Vorbea ajutorul de primar. De gesturile largi pe care le făcea, trupul așezat pe picioroange se clătina uneori. Pe sub nasu-i enorm omul mîrîia:

— S-a împotrivit! Iată unde-am ajuns: nu mai execută poruncile! Se răzvrătesc! Așa ceva nu se mai poate înghiți, fie că vin rușii, fie că nu vin!

Auditorul era recunoscător. Un glas aprobă:

— Tu știi ce-i de făcut. Tu ești doar ajutor de primar. Nu trebuie îngăduit, e adevărat, dar ce se poate face?

Degetele ce cotrobăiau printre șuruburi se opriră, bărbia cu smoc de păr se apropie de capul zbîrlit al vînzătoarei și privirile însetate de curiozitate sfredeliră fața albă, somnoroasă, a femeii cu rochia tărcată:

— Despre ce-i vorba, doamnă dragă?

— Despre ceva spălat de fereşti. N-am prea ascultat...

— Și despre cine vorbesc, îngerașule?

— Despre fata aceea, știi... Ioana.

Botoșoaia se gîndi o clipă, apoi ochii-i negri se holbară de bucuria descoperirii. Botoșoaia știa tot, pentru ea satul nu mai avea aproape nici un secret. Un singur lucru nu reușise să afle: de unde a avut Szente Péter atît amar de bănet de a putut să plătească autoritățile militare? Dar o să afle ea și asta. Ioana? Ei, aici e lămurită pe deplin. Nu i-a trăncănit chiar bucătăreasa de la post că în locul Juhoșoaiei, majurul ar vrea să angajeze pe Ioana la spălatul geamurilor?

Dădu din cap mulțumită.

— Aha, pricep... știu... Ei, biata fată!

Dar nu izbuti s-o scoată pe negustoreasă din apatia-i somnoroasă. De aceea cumpărătoarea rămase să-și pritocească singură gîndurile că de spus nu avea cui să le spună. Ciudat se mai leagă lucrurile! Ioana e chemată la post pentru spălatul geamurilor. Nu se supune poruncii. Cum se poate una ca asta? De unde-și ia familia Năznanu atîta îndrăzneală? Ei da, s-a întors flăcăul! Botoșoaia știa tot. Și totuși un lucru nu era pe deplin lămurit. Se grăbi să plătească prețul șurubului și ieși val-vîrtej, căci curiozitatea o zorea mai tare decît adineauri bărbatul. Toată ziua a stat ca pe ace; cînd o să isprăvească omul cu repararea plugului? În tăcerea înfrigurată de dimineață

trăgea mereu cu urechea la țiuitul nicovalei din făurăria îndepărtată. Ceasurile acestea i-au pus la crîncenă încercare răbdarea. Nu îndrăznea să se miște de acasă pînă cînd nu-și vedea bărbatul plecat, căci cu pumnii lui nea Gyuri nu s-a putut împăca nici după cele cîteva decenii de căsnicie. Și vai, soarele cobora spre marginea zaristei din apus cînd plugul ieși în sfîrșit de la făurar și gospodarul putu să lege rotilele de tînjală, la coada vacilor.

Biata femeie! dorința de a ști, de a afla totul îi chinuia atît de cumplit inima însetată de noutăți, încît de-ndată ce omul ieși pe poartă, o zbughi și ea de-a-dreptul la Năznanu, unde spera să afle tot! Urcă înfrigurată, aproape alergînd, ulița ce suia în deal; fruntea i se broboni de sudoare. Era-n amurg. Știa că omul ei avea să rămînă multă vreme la cîmp. Era lună plină, putea să are pînă tîrziu. Un lucru însă nu-i intra în cap nicidecum, oricît se căznea să înțeleagă: cum poate fi cineva atît de prost ca Ion Năznanu? Auzi, să respingă oferta majurului! Asta era adevărul — și firește că un nas ca al ei nu putea să scape nici acest amănunt. Nu făcea mai bine să se împrietenească cu jandarmeria? S-ar fi găsit poate și osemintele băiatului și familia le-ar fi putut duce acasă, înmormîntîndu-l cu cinste. Maică-sa i-ar fi putut duce flori la mormînt, stropindu-le cu lacrimi, de nu cumva au fost arse toate rămășițele pămîntești ale băiatului. Căci sînt în sat cîțiva oameni umblați prin lume și atoateștiutori, care cică au văzut cuptoare din acelea în care morții sînt arși de nu rămîne decît cenușă din ei. Și auzi poznă: moștenitorii cică adună și păstrează într-un borcănaș cenușa morților...

Ajungînd în fața casei lui Năznanu, Botoșoaia se opri. Tîndăli o bucată de vreme căscînd gura în fața porții, șovăind. În sfîrșit se hotărî să mai dea o raită primprejur, pe la vecini, care puteau ști multe. Se gîndi la Kati Veress care rămăsese de asemenea fără bărbat, așa că putea sta pe-ndelete de vorbă.

Casa lui Veress era așezată în capul de sus al uliței, atît de singură și de stingheră, încît iarna cînd viscolul alerga șuierînd de-a lungul văii, frămîntînd și răscolind troienile de zăpadă, părea că-i gata-gata să fie luată pe sus. Acum însă, învăluită în ultimele sclipiri ale amurgului de primăvară caldă, arăta ca o pisică albă, întinsă, moțăind de somn. Gospodina se necăjea cu plozii. Unul din ei zbiera cît îl ținea gura, mai ascuțit chiar decît un purceluș. Altul se agățase de poala maică-si și se ținea scai de dînsa; din cînd în cînd femeia se smucea cu ciudă, parcă ar fi vrut să se scuture de micul strengar.

— Da-i un întuneric aici la tine, tu Kati... spuse vizitatoarea intrînd, și începu să clipească iute din ochi căutînd să vadă ceva prin semiîntunericul ce cuprindea toată încăperea, căci lampa încă nu era aprinsă.

— Da, e întuneric, da' pentru noi e bine și așa, trăsni-l-ar Dumnezeu de bine.

Glasul femeii era răzvrătit, plin de mînie. Botoșoaia băgă de seamă și încercă să-i cînte-n strună dînd drumul unui oftat cît toate zilele. Se trase smerită după ușă. Abia după un răstimp fu poftită, cu jumătate gură:

— Poftim, șezi.

Apoi gazda cercetă fața musafirului nepoftit. Ce o fi adus-o pe Botoșoaia încoace? Ea e gura satului, asta se știe, dar în casa asta parcă niciodată n-a intrat. Kati stătea dreaptă în fața ei și voia parcă să-i citească în ochi cu orice preț. Dar în odaia întunecată abia se mai vedea ceva.

— Îi fi avînd mult de lucru, spuse Botoșoaia, și nu vreau să te zăticnesc, dar treceam pe aici și mi-am zis: hai să intru, să văd ce mai faci. Săraca de tine, ai rămas singură cu o droaie de copii pe cap. I-a dus pe toți.

Kati se simți înduioșată de dragostea ce i-o arăta Botoșoaia; își făcu gura pungă, gata-gata să se pună

pe plîns. Dar se stăpîni, nu dădu voie lacrimilor să izbucnească. Nu era plîngăreață din fire. Doar deunăzi o învinsese slăbiciunea cînd își însoțise bărbatul pînă la poartă și se sărutaseră, îmbrățișîndu-se încă o dată, pentru ultima dată. Cu mișcări inconștiente, nervoase, Dénes o bătea pe spate în timp ce-și lua rămas bun, dar Kati simți în spate încă multă vreme după ce bărbatul său plecase, căldura mîinii lui stîngace. Și de cîte ori se gîndea la el, simțea cum i se încinge trupul ca jăraticul.

La ei, ordinul de chemare venise într-adevăr ca o lovitură de trăsnet. Pînă acum Dénes scăpase de toate concentrările. Doar în vara lui patruzeci și patru robotise la armată două luni de zile, făcînd așa-zise completare a instrucției, dar pe urmă fusese lăsat în pace. La întreprindere, la exploatarea forestieră aveau nevoie de brațe de muncă, și astfel Dénes fusese ocolit ori de cîte ori factorul poștal bătea la ferestrele caselor cu înfiorătoarele fițuici albe în mînă.

De data asta însă, cînd tot poporul era silit să îmbrace haina militară, nici Dénes nu mai scăpă. Trebui să-și coboare din pod lădița prăfuită, plină de păianjeni, scoasă la pensie, să gonească cu apă oțărită mirosul de șoarece ce se încuibărise în ea și s-o poarte în circă atîta timp cît locul ei nu l-o lua pușca sau mitraliera.

— Și să vezi draga mea că tot mai sînt și astăzi unii cu casa plină de noroc, începu Botoșoaia, apropiindu-se de țintă atît de pe ocolite, încît Kati putea să-și frămînte mintea mult și bine, și tot n-ar fi ghicit unde vrea să ajungă. Iată însă că în curînd tot Botoșoaia veni cu destăinuirea.

— Feciorul lui Szente s-a întors.

Trecuse o zi de la întoarcerea lui Péter, dar cu atîtea griji pe cap, Kati nu aflase încă. La cuvintele Botoșoaiei însă, ea se răsuci din călcîie atît de vijelios, încît copilul ce se prinsese de fusta ei căzu

la pămînt și începu să plîngă. Maică-sa îl luă repede în brațe.

— Szente Péter? se miră ea.

— Ei, zi că nu-i norocos. S-a născut cu stea în frunte și pace. Chiar că trebuie s-o întreb pe maică-sa, spuse Botoșoaia cu puțină invidie. Ai văzut că nu s-a amestecat nici în încăierare, cînd cu nenorocirea lui Vasi Năznanu? A știut el ce face. Că dacă sărea între ei, Vasi ar trăi poate și azi. Cum adică? N-ar fi fost în stare cu puterea lui de taur să-l împiedice pe Tar Pista? Asta oricine mi-ar spune-o n-o cred, Doamne ferește.

Dar pe loc îi păru rău de ce-a spus și tăcu. Dacă alde Veress sînt de partea lui Szente Péter? Atunci a sfeclit-o rău de tot.

Kati nu se gîndise niciodată la dandanaua cu omorul, așa că nu avea nici o părere hotărîtă. Satul pălăvrăgise săptămîni întregi pe seama Ioanei și a lui Szente Péter, vorbele trecuseră din gură în gură, încîlcindu-se și destrămîndu-se rînd pe rînd. După sîngeroasa noapte de petrecere răsăriseră fel de fel de zvonuri, care mai de care mai năstrușnice, ca ciupercile după ploaie, răspîndindu-se din om în om, pînă cînd ocupația germană și mobilizarea cea mare care i-a urmat, au abătut atenția lumii punînd capăt pălăvrăgelilor. Acum însă, după ce satul începu din nou să se trezească din amorțeala ce-l cuprinsese în urma ordinelor de chemare, zvonurile și clevetirile începură din nou.

— Cum, tocmai Szente Péter? S-a întors? Cum se poate? Se miră Kati. Nu-mi vine să cred!

— Nu crezi? L-am văzut cu ochii mei!

— Cum se poate așa ceva?

— Acum se vede... se pripi Botoșoaia, dar se opri imediat, înghițind ce era mai important și rotindu-și ochii neliniștiți, întunecați.

În capul tinerei femei treceau fel de fel de gînduri ciudate, bănuielnice. În sufletul ei se trezi chiar un

fel de invidie amestecată cu o sfîșietoare durere. De ce să nu aibă și bărbatul ei un astfel de noroc? Noroc? Dar cu cît s-o fi plătind oare norocul ăsta?... Nu, n-aveau nevoie de un asemenea noroc! Și fără să stea prea mult pe gînduri, dădu frîu liber bănuielii:

— Așadar tot Ioana avea dreptate!

— Ioana? Se poate... Adică stai, cum înțelegi că avea dreptate?

— Păi cu jandarmeria... Bine a făcut că l-a dat afară. Avea dreptate! susținu Kati cu tot mai multă hotărîre.

Botoșoaia încercă să-și rînduiască în minte înțelesul cuvintelor auzite, încordîndu-și creierul într-o profundă meditare. Dar nu izbuti. Cu jandarmeria... Așa e, fata i-a făcut vînt lui Péter... E adevărat... O știe și ea... Dar ce-are a face una cu alta?

— Nu pricep, mărturisi în sfîrșit.

— Cum se poate? E limpede ca lumina zilei!

Înțelegînd-o pe dos, Botoșoaia o aprobă dînd din cap:

— Lumea zice că flăcăul a plătit din greu. Dar cine ar fi crezut să aibă atîția bani.. De unde?

— Cine? Szente Péter? A plătit bani ca să scape?

— Păi!...

— Și cui i-a plătit?

— Unui grangur, de bună seamă.

În ochii gazdei toată afacerea asta era cît se poate de tulbure. La început nici nu răspunse, apoi clătină din cap în semn de îndoială și spuse neîncrezătoare:

— Nu are Szente atîția bani, ferit-a sfîntul! Și pentru așa ceva e nevoie de bani grei.

— Crezi?

— Toată lumea știe că alde Szente sînt săraci lipiți. N-au ăia sunători așezați pe fundul lăzii. Asta-i sfînt. Altceva o fi la mijloc, dacă flăcăul a venit într-adevăr acasă.

Botoșoaia însă nu se lăsă și începu să înșire argumente ce nu sufereau contrazicere. Apoi, pentru a-și

satisface pe deplin curiozitatea și a lămuri totul pînă-n pînzele albe, se întoarse la cuvintele în doi peri pe care Kati le scăpase adineauri, cînd pomenise de Ioana și de jandarmerie.

— Da, poate că tu ai dreptate, încuviință, luînd-o cu binișorul. Dacă alde Szente n-au parale, cum zici că n-au, atunci de bună seamă tu ai dreptate... Și zi, ce-i cu jandarmeria? își ridică deodată capul, ciulind urechile.

Între timp nevasta parcă se răzgîndise.

— Ce să fie? Nimic. Parcă se poate ști ceva...

Dar Botoșoaia nu se dădu bătută, ci o îmbie la vorbă, dîndu-i chipurile dreptate:

— M-aș prinde că tu ai dreptate!

— Nici Ioana n-are de unde ști...

— Da' ce are a face Ioana cu toată povestea?

— Știu eu? Nimic! Am zis și eu că aici trebuie să fie și mîna jandarmeriei la mijloc. Că altfel nu-i chip... Dar nu cred că...

Kati schimbă tonul și începu să vorbească în șoaptă, cu patimă:

— O fi. Poate. Dar cum crezi, totuși?...

— Cum? Păi așa că pînă una alta pe alde Péter l-au scos din armată.

Kati suspină adînc.

— Și toate astea pentru Vasile Năznanu...

Sprîncenele negre și arcuite ale Botoșoaiei se îmbinară, iar fruntea brăzdată de puternice dungi verticale i se boți. Era din ce în ce mai nerăbdătoare; curiozitatea o ardea, o mistuia. Nu se putea alege cu nimic din toată vorbăria Katiei. La ce s-o fi gîndind femeia asta? Cum adică, Ioana să-l fi ajutat pe Péter — prin jandarmerie — să scape? Se poate și asta. Tóháti o vînează pe față. E în stare să facă orice de dragul Ioanei, așa se zvonește prin sat. Mai ales bucătăreasa duce vorba. Dar și Botoșoaia știa că s-a isprăvit cu dragostea cea mare dintre Ioana și Péter, dragoste care anul trecut atîtase atît de

mult curiozitatea femeilor de seama ei. Şi de ce oare s-a rupt această legătură care era mai tare ca orice? Bine înţeles satul aflase că Ioana ii făcuse vînt flăcăului, pentru că, după spusele unora, Szente Péter ar fi trecut de partea ucigaşului. Alţii în schimb susţineau sus şi tare — şi asta încă astă-iarnă la şezătoare — că Szente Péter a fost cel care a întors spatele familiei lui Năznanu, după ce domnul plutonier-major îl lămurise în cuvinte simţite, cu adevărat ungureşti, ce înseamnă onoarea de a fi ungur. Că doar şi în pieptul lui Szente Péter bate o inimă de maghiar!

Botoşoaia ştia tot, înregistra toate zvonurile ce prindeau viaţă în gura satului şi împînzeau rosturile oamenilor asemenea unui roi de ţinţari de care nu-i chip să scapi. Acum, însă, stătea neputincioasă în faţa porţii închise a tainelor; nu înţelegea nimic. Dar după ce i se zbătu mai întîi sprînceana ajunse încetîncet la convingerea că-i ajunge cu prisosinţă ceea ce a aflat de la Kati. Şi, ajungînd la această convingere, ochii prinseră deodată a-i luci:

— Aha! izbucni într-un strigăt înăbuşit de bucurie. Aşadar asta e! şi o apucă o poftă nebună s-o ia la goană. Nerăbdător să plece mai puse totuşi gazdei cîteva întrebări în dorul lelei, pentru ca nu cumva Kati să creadă că i-a călcat pragul doar pentru a o iscodi, pentru a adulmeca şi a purta vorbe, şi nu din interesul sincer pentru familiile celor plecaţi la oaste. Ţinea să pară o femeie bună. Să se ştie că în pieptul ei bate o inimă caldă, şi doar bunul Dumnezeu ştie ce-i în sufletul ei. Că de ar avea dare de mînă, i-ar ajuta şi pe nenorociţii ăştia. Să se vadă că i se rupe inima de durere şi de milă aflînd-o pe Kati atît de mîhnită şi auzind scîncetul copilaşilor. Îşi şterse chiar ochii luindu-şi în cele din urmă rămas bun de la femeia înconjurată de puzderia de plozi plîngăreţi.

Dar îndată ce ieși pe poartă, își șterse umezeala de pe obraji. La numai cîțiva pași o aștepta casa albă a lui Năznanu, cuibul tuturor tainelor. Privi în jur, se uită țintă la poartă, apoi intră glonț în ogradă. Abia după ce trecu pragul casei se îngrozi la gîndul că nu mai putea da îndărăt. Vinele îi zvîcneau săgetînd-o în frunte.

O liniște adîncă, de mormînt o primi, parcă nimeni n-ar fi fost acasă. Seara se strecura pîcloasă în odaie. Miros de fum înecăcios plutea prin aer. Botoșoaia își ridică nasul, adulmecînd prudentă ca o vulpe.

Deasupra scării cu fuștei, ușa podului era închisă și, în momentul intrării femeia simți adierea curentului. Din pod se auzi, ca de undeva de departe, o voce de bărbat:

— Cine-i acolo?

Botoșoaia își îndreptă privirile spre pod:

— Da' dumneavoastră acolo sînteți?

— Cine-i? Pe cine cauți? Ce vrei?

Capul cărunt al bărbatului se ivi în deschizătura podului. Se auzi un bombănit. Inciudat, prietenos? Botoșoaia nu-și putea da seama. Stăpînul casei se întoarse și-i spuse nevesti-si care era tot în pod:

— Du-te. Pe tine te caută.

Femeia coborî sprinten dar cu băgare de seamă la fiecare fuștel. În șorț aducea cîțiva pumni de porumb plini de țărînă pe care îl adunaseră de pe fața podului cu colb cu tot. Nădejdea de a mai găsi măcar de un măciniș s-a dovedit zadarnică; ăsta nu mai era bun decît pentru cele cîteva găini din ogradă.

— Dar fata? întreabă cu privirea ascuțită Botoșcaia.

Femeia pusese tocmai piciorul pe ultimul fuștei cînd, auzind această întrebare, se opri o clipă locului îngrozită. Jandarmii! Jandarmii au trimis-o la ea pe Botoșoaia!

— Ioana nu-i acasă, îngăimă speriată.

— Ei, ei. O fi auzit și ea pînă acum...

Botoșoaia habar n-avea cît de mult o îngrozise întrebarea ei pe mama Ioanei. Iar s-a întîmplat ceva? Iar îi caută jandarmii fata? Rămase cu gura căscată ca un pui de vrabie flămînd, se zăpăci, picioarele i se muiară, creierul îi amorți.

— Nu-i acasă. A plecat din sat, bîigui Ludovica, cu vocea stinsă, surdă, repetînd parcă în mod inconștient aceleași cuvinte.

Apăru și Năznanu în capul scării, dar înainte de a-și pune piciorul pe fusteiul din vîrf, bătu din palme ca să le curețe de praf. La pocnetul palmelor, nevastă-sa tresări și privi în sus cu o privire rugătoare plină de o nesfîrșită deznădejde.

— Iar o caută pe Ioana...

— Las' s-o caute! se răsti la ea bărbatul.

Botoșoaia începu să turuie de zor:

— Mă gîndeam că poate n-ați auzit încă și de aceea am venit, să vă spun... Eri lucram în grădină la răsaduri și deodată, cînd mă ridic să răsuflu o leacă, pe cine credeți că văd pe uliță?

Gazdele o priviră tăcuți, încruntați. Să spună mai departe? Parcă n-ar fi prea nimerit să rostească numele lui Szente Péter, dacă flăcăul a fost într-adevăr alungat din casa asta!

Nevasta lui Năznanu simți că o sudoare rece îi brobonește mîinile. Începu să și le șteargă, să și le frece. Nu mai auzea ce spune Botoșoaia.

— Dar dacă Ioana a auzit... stătu în cumpănă vizitatoarea.

— N-a auzit nimic! Nu-i acasă, îți spun!

— Păcat, oftă Botoșoaia. Ei voiam să-i spun...

Bărbatul se înfipse în fața ei și, privind-o drept în lumina ochilor, o întrebă:

— Ei, spune, pe cine ai văzut?

Glasul Botoșoaiei se învioră, ochii i se aprinseră:

— Pe flăcău!

— Ce fel de flăcău? o pironi din ochi Năznanu, iscodind-o hotărît și grav ca un judecător de instrucție.

— Pe Szente, pe Szente Péter, flăcăul...

Capetele soților Năznanu se întoarseră dintr-o dată, privirile li se încrucișară. Ce și-or fi spunînd? Această mișcare a capului și această privire nu-i scăpară Botoșoaiei. Năznanu dădu din umeri:

— Ei și? Ce te privește?

— M-am grăbit să vă spun vestea cea bună.

Acum, acum trebuia să se lămurească totul. O agitație nervoasă străbătu întreaga făptură a Botoșoaiei; o furnica la inimă.

— Ce fel de veste bună? întrebă bărbatul.

Dar deodată Botoșoaia fu asaltată de o emoție atît de ciudată și de încordată, încît fața i se împurpură, apoi păli, iar firele din smocul de pe bărbie parcă îi tremurau unul cîte unul. Își pierdu siguranța de sine și limba începu să i se împleticească. Era vădit că privirea lui Năznanu o speriase.

— Păi vestea cea bună. Că i-au dat drumul flăcăului, îi tremură glasul. Voiam să i-o spun și Ioanei, dar dacă nu-i acasă...

Pleoapele lui Năznanu se strînseră și mai mult; prin deschizătura lor omul o măsură pe Botoșoaia atît de tăios, încît femeia nu-i mai putu înfrunta privirile. De sub mustățile zbîrlite, Năznanu începu să-și muște buzele, iar pometii prinseră a i se mișca amenințători. Și furtuna veni într-adevăr, izbucnind pe neașteptate.

— Zgripțuroaice afurisite! Vă dați la durerea altuia ca dulăii la ciolan! Unde-i mătura! Se răsuci pe loc, aplecîndu-se spre colțul odăii ca și cum ar fi vrut să apuce într-adevăr mătura; unde-i mătura, grijania lor de fleoarțe!

Ușa rămase deschisă în urma femeii care zburase peste prag. Năznanu se uită după ea și continuă să o amenințe cu pumnul, tremurînd. Apoi, tot aprins,

dar ceva mai potolit, spuse, nu neveste-si, ci mai degrabă sieși:

— Așa trebuie să te porți cu astea. O să le astup eu gura! Uite mătura, na, pune-o la loc! — căci între timp pusese într-adevăr mîna pe mătura cea bună de spinarea Botoșoaiei.

— A avut noroc cotoroanța că nu mi-a căzut în mînă ceva mai de nădejde că o deșelam.

Furtuna această familială o descuraja pe lelea Ludovica mai mult chiar decît cuvintele Botoșoaiei care venise anume pentru Ioana. Era îngrozită și nu știa cum să potolească mînia bărbatului. Ce-o să iasă de aici, Doamne Dumnezeule!

— Rău ai făcut, observă ea. Asta se duce ață la jandarmerie.

— Las' să se ducă. Ducă-se-n mă-sa! M-am săturat. N-au decît să mă ridice și să mă omoare!

— Nu trebuie... De ce să...?

— Da' ce-s eu? Zdreanță? Obială bună de călcat în picioare? Mi-au ucis băiatul cu cuțitul, și acum vor să ne mănînce cu gura lor spurcată. Unde-i Ioana? Caut-o! Să vie numaidecît acasă! N-o să se ducă să spele geamuri la post și gata! Asta o spun eu, tatăl ei! strigă, izbindu-și pieptul cu pumnul greu. Cine-i poruncește fetei mele? Ce-i ea? Tîrfă? Să îndrăznească să se atingă cineva de ea, că bucăți îl tai!

Nevastă-sa privea tristă, cu ochii stinși, vulcanul ce clocotea în fața ei. Nu-l văzuse niciodată pe bărbatu-său atît de pornit, așa de amărît. Trecuse prin multe momente de groază de la uciderea băiatului ei, spaima i se încuibase în inimă, dar niciodată nu-și pierduse cumpătul. Omul ei se purta cu totul altfel. Nimic nu se vedea din zbuciumul ce-l rodea pe ascuns. Săptămîni întregi se luptase cu sine însuși înghițind fără vorbă toate grozăviile ce ieșeau din gura satului, de la moartea băiatului și pînă azi. Acum însă paharul s-a umplut.

Femeii nu i se părea neobișnuit că pe uliță unii dintre săteni o rupeau la fugă cînd o vedeau apropiindu-se, iar alții, dacă nu puteau s-o ocolească, se uitau în altă parte, își întorceau capul prefăcîndu-se că urmăresc norii albi și pufoși. Treceau pe lîngă Ludovica Năznanu nebăgînd-o în seamă; parcă n-ar fi fost o ființă vie, prietenă cu mulți dintre dînșii, tovarășa lor de soartă, ci un fulg purtat de vînt. Pe bărbat însă, toate acestea îl amărau din ce în ce mai adînc. La început se simți rușinat, deși nu știa nici el de ce. Mai tîrziu, la fiecare umilință de acest fel, sîngele începea să-i fiarbă. Înghițea, toi înghițea. Jignirea demnității omenești îl chinuia din ce în ce mai puternic. Acum însfîrșit izbucni.

— Crede-mă, ți-o spun eu că Botoșoaia a fost trimisă de jandarm, ca să vadă ce-i pe aici și să încerce să o momească pe fată. Și ce se întîmplă dacă acum dă fuga la post și ne pîrăște? spuse femeia îngrijorată.

Năznanu își ridică brusc fruntea. Începuse și el să se gîndească la posibilitatea denunțului.

— Ce-am greșit eu? Cine ar putea să se plîngă împotriva mea?

— Bine, bine. Știi și tu pe ce lume trăim.

— Unde-i Ioana?

— E în loc bun. Las-o în pace...

Omul bombăni ceva, glasul i se domoli de tot, începu să judece mai treaz, n-o mai cicăli pe nevastă-sa să-i spună unde-i fata și să-i ceară s-o aducă acasă. Se gîndi din nou la învălmășeala cu neputință de lămurit din săptămînile din urmă și îl încolți și pe el bănuiala că numele lui Szente Péter e prea des amintit în legătură cu jandarmeria. Cum de l-au lăsat acasă tocmai acum cînd toți bărbații au fost adunați și duși la oaste? A avut dreptate Ioana cînd i-a întors spatele. Și Ieremia Tudoran... și ăsta avea dreptate... De bună seamă...

Kati stătea întinsă în pat, nemișcată printre trupurile calde adormite ale copiilor, ducîndu-și mîna mereu la obraz, parcă ar fi vrut să-și alunge somnul. Deși nu avea ce alunga, căci somnul o ocolea vrînd-nevrînd. Ochii ei secați de lacrimi priveau nemișcați în beznă, nu auzea nimic din melodiile minunate ale nopții ce încîntă inima și pe care omul nu le poate auzi decît la începutul primăverii. Uneori i se părea că simte niște degete crîncene cum i se împleteau în jurul gîtului, gata s-o sugrume, și pieptul i se zbătea chinuit de plîns, deși de obicei se ținea tare, neclintită, în fața realităților crude ale vieții.

Bărbatul ei fusese concentrat și dus. Ce o să se întîmple de acum încolo? Cum o să-și poată crește singură copiii? Lipsiți de părintească mînă care le cîștiga pîinea cea de toate zilele, aveau să moară cu toții de foame ca niște căței nou-născuți pe care stăpînul îi aruncă în stradă. Zilele acestea de grea tristețe îi umpluseră sufletul de presimțiri negre. Ceva îi șoptea că totul s-a isprăvit, că se apropia sfîrșitul lumii, că nu-și va mai vedea niciodată bărbatul.

Oboseala care-i storsese toată vlaga îi închise totuși, la o oră tîrzie din noapte, ochii istoviți. Dar somnul ei nu era somn adevărat, ci o zvîrcolire zbuciumată, într-o stare pe jumătate inconștientă în care valurile de durere sfîșietoare se întorceau și mai tulburi în inima ei. Tot ce-și imaginase fiind trează, se transforma într-o realitate înspăimîntătoare.

Își vedea bărbatul cu hainele răzbite de sînge, cu mîinile năclăite. Îl vedea chiar rășchirindu-și degetele și privind îngrozit sîngele proaspăt, aburind parcă, ce i se prelingea pe degete... Sînge de om, ce-l făcea să se îngrozească...

Se zvîrcoli, gemu în somn, apoi se trezi. Înțepături mărunte o săgetau prin inimă. Se răsuci în pat, oftînd. Suferea, picioarele îi amorțiseră, dar nu îndrăznea să se miște, temîndu-se să nu-și trezească copiii. Apoi visă altceva, tot cu bărbatu-său. Un trunchi fără cap alerga în uniformă militară, cu baioneta la armă, peste arătura de primăvară.

Nopțile acestea îi aduceau suferințe crîncene, visele îi erau înfricoșătoare. Și așa era noapte de noapte, din ziua cînd Dénes își îmbrățișase pentru ultima dată familia în fața porții.

Ce trist e să fii femeie, să-ți aduci aminte de atîtea nădejdi și dorințe îngemănate, de atîtea visuri de fericire urzite împreună... visuri ce puneau poloi de aur pe viața întregii familii!

Cîte planuri își făcuseră cu Dénes, cum are să fie în lumea nouă ale cărei zori începuseră să mijească dinspre răsărit! Acum se zbuciuma întrebîndu-se mereu dacă Dénes va mai apuca să vadă visul împlinit.

Deodată, desigur după miezul nopții — cine putea să știe exact cît era de tîrziu! — i se păru că cineva bate la ușă. Kati tresări speriată, apoi își veni în fire trezindu-se de-a binelea. Trase cu urechea. Auzi mai întîi cîntatul îndepărtat al unui cocoș, care dădea semnalul și celorlalți orăinici din neamul zburătorilor să-și intoneze cîntecul pe glasuri diferite, care răgușite, care răsunătoare, ca niște trompete. O mijire de lumină gălbuie se ivi în geam. Lumina zorilor? Parcă... Sau numai discul lunii călătoare se oglindea în fereastră. Cîtă vreme trecuse de cînd nu mai văzuse luna! Căci privirile ei erau ațintite mereu în jos, gîndurile ce-i măcinau inima îi trăgeau fruntea spre pămînt...

La fereastră se auzi un bocănit ușor: și inima femeii se poticni brusc.

Cineva umblă prin curte! Cine să fie, Doamne, la o oră atît de neobișnuită? Kati sări din pat, sprin-

tenă ca o pisică, se strecură cu pași repezi și ușori spre fereastră și se uită înfricoșată să vadă ce se petrece afară. În ultimul timp, auzise fel de fel de lucruri rele, mai cu seamă fărădelegi de-ale soldaților nemți! O cuprinse frica. Părăsind căldura patului, se simți înfiorată de răcoarea camerei, apoi începu să dîrdîie în toată legea. Nopțile de primăvară erau încă reci...

Dar... oare n-o înșelau ochii? În întunericul nopții e greu să deslușești chiar pe un cunoscut. Și totuși părea că cel ce sta în fața ușii, sub scară, adus puțin de spate așa cum sta în picioare, era Dénes. Stă, stă și așteaptă cu răbdare să i se deschidă ușa.

Cînd văzu Kati nu mai știu ce să creadă... e trează, ori visează; nu-și putea crede ochilor. Așteptă. Pînă la urmă făptura aceea nemișcată avea să se urnească din loc și avea să se oprească în dreptul ferestrei, așa că-i va putea vedea de aproape fața.

Să fie oare adevărat? Necunoscutul avea întocmai mișcările încete, umbletul alene, greoi ale lui Dénes. El era!

Stelele clipeau buhăite pe cer, așa că femeia, abia după ce se deprinse cu întunericul, putu vedea mai bine. Da, nu încăpea nici o îndoială, era Dénes — sosise acasă. Să fie oare cu putință? Să fi dezertat?

Zăvorul scîrțîi ușor și Kati încetă să se mai gîndească, să se mai frămînte; se aruncă la pieptul bărbatului cu atîta căldură, uitînd totul, încît părea că se contopește cu el. Mai tîrziu, cînd într-o nespusă fericire limba li se dezlegă, continuară să-și vorbească în șoapte, ca nu cumva copiii să se trezească.

— Nu-mi vine să-mi cred ochilor, Dénes! Tu ești, într-adevăr?

— Nu crezi, nu-i așa? Și mie mi se pare de necrezut.

— Dar cum se poate, cum se poate?

Bărbatul chicoti ca un copil care a reușit să tragă o păcăleală celor mari și-i mîndru nevoie mare.

— Știi, ca element dubios... explică el.

În închipuirea lui, Dénes revedea privirea dușmănoasă, sfredelitoare a ofițerului; îl privea cu niște ochi de parcă el i-ar fi sugrumat părinții. Iar funcționarul acela de la evidența rezerviștilor i-a ținut, scuturîndu-și pumnii, o prelegere „educativă" — zicea el. — Era foarte războinic gîndacul acela de birou, cu toate că arăta a fi blajin. Era un om grăsuț, cu fața roșcovană, ale cărui lăbuțe se încîrligaseră de semnarea atîtor ordine de chemare.

Multe avea de spus Dénes. Vorbise cu multă lume, a avut ocazia să cunoască atmosfera generală, părerile ascunse sau mărturisite ale oamenilor, șovăiala lor în fața războiului antisovietic.

— Știi că a venit acasă și Szente Péter? îl întrerupse femeia.

Știrea aceasta neașteptată îl surprinse pe Veress. Se poticni în vorbă.

— Péter? S-a întors acasă?

— Da, zău. Eu, ce-i drept, n-am vorbit încă cu el, dar...

— Nu-mi vine să cred...

— Totuși e acasă, întări femeia.

— Dar de acolo nu-i dă drumul nimănui!

— Se aude că ar fi plătit pe ofițeri...

— Péter? Gestul de îndoială se putea simți și prin întunericul din odaie.

— Nici eu nu cred să-i fi plătit. Pentru asta e nevoie de bani mulți. N-are el atîția bani în buzunare, oricît le-ar întoarce pe dos. Dar, poate, jandarmeria... E ceva la mijloc... Altfel cum ar fi scăpat?

Cu gîndul la înțelesul nelămurit al cuvintelor ei, bărbatul o întrebă pe Kati:

— Ce-i cu jandarmeria? Nu înțeleg.

— Păi se zice că așa s-au pus lucrurile la cale... Jandarmeria.

— Ce tot spui? se cruci bărbatul.

— Da! Nu-ți aduci aminte? De ce i-a făcut vînt și Ioana?

În răstimp, Dénes începuse să se dezbrace pe întuneric. Era ostenit după atîta amar de drum, trupul său jinduia după un pat ca lumea. Dar aluziile femeii îi aţîţaseră atît de mult curiozitatea, încît îi pieri somnul. Și cum ședea pe marginea patului bălăbănindu-și picioarele goale, își aduse aminte de vorbele pe care le schimbase astă iarnă cu Ioana, în seara aceea lăptoasă, apăsătoare, cînd, după asasinat, mutase la el acasă toată familia Năznanu, îngrozită de moarte. Dénes nu prea știa bine ce-i cu Szente Péter, deși îndeobște vecinii își cunosc mai ușor secretele între ei decît cei mai depărtaţi. Ce-i spusese oare fata atunci în grădină, cînd rămăseseră puţin în urma grupului ce o apucase înainte cu boccelele în spinare? Că Péter l-ar fi putut scăpa pe Vasi... Și ce s-a mai întîmplat pe urmă? Dénes lucrase la exploatare pînă cînd s-a pomenit cu ordinul de chemare care l-a smuls de acolo. Nu venea acasă decît o dată la săptămînă și abia auzise șoptindu-se pe ici pe colo că Ioana i-ar fi făcut vînt lui Péter.

Se dădu jos din patul în care dormea nevastă-sa și se întinse pe laviţă, dar se zvîrcoli cînd pe-o parte, cînd pe alta, parcă i-ar fi fost frig. Dacă ar fi auzit cît se frămînta bărbatul ei, Kati s-ar fi gîndit desigur că scîndurile laviţei sînt prea tari, ca să poată dormi. Dar ea, pentru întîia dată de cînd ordinul de chemare îi luase bărbatul, dormi în sfîrșit, împăcată, fără să fie chinuită de visuri negre.

Dénes se hotărî să afle ce-i cu Szente chiar a doua zi de dimineaţă, îndată ce se va scula. Știa și el că flăcăul zăcuse închis la jandarmerie cîteva zile, după uciderea lui Vasi, cînd se zvonise că a

dispărut. Auzise de asemenea că baba lui Kuri povestea cu bucurie răutăcioasă vecinilor cum l-a „dăscălit" domnul plutonier-major pe Szente Péter, convingîndu-l să-o părăsească pe Ioana. Dar omul întins pe laviță mai avea și alte pricini pentru care nu putea dormi. Și anume, Szente Péter era unul dintre consătenii căruia el îi vorbise de cîteva ori cu toată încrederea, încercînd să-l lămurească ce ar însemna victoria Sovietelor pentru ei, oamenii săraci, și chiar pentru întreaga lume. Și atîta ar mai lipsi ca flăcăul să se apuce să povestească jandarmilor despre aceste convorbiri care le dăduseră atîtea nădejdi!

Cuvintele pe care le auzise de la femeie îl ardeau tot mai tare; noua complicație îl neliniștea din ce în ce mai mult.

Dar cu toată hotărîrea luată noaptea, dimineața nu se grăbi să plece în sat să iscodească cum stau lucrurile. Întîi socoti cu cale să vorbească cu Ioana, dar în așa fel încît fata să nu bănuiască ce vrea el. Cum să înceapă? Se gîndi mult, își frămîntă mintea în fel și chip. Și, înainte de a pleca de acasă, în timp ce se îmbrăca, o întrebă pe nevastă-sa, așa în treacăt:

— Dar vecinii cum o mai duc? între timp se primeni frecîndu-se pe piept și pe spate cu un prosop aspru pînă cînd pielea i se roși ca focul.

— Trăiesc, răspunse Kati.

— Dar fata?

— La cine te gîndești? La Ioana? tresări femeia, oprindu-se lîngă el.

Bărbatul observă mișcarea ciudată. Să fie geloasă nevastă-sa? Și atunci, în seara aceea îngrozitoare de iarnă, cînd rămăsese în urmă cu Ioana în grădină, Kati răsărise ca din pămînt lîngă ei...

— La ea.

— Ioana a intrat în pămînt.

Dénes încremeni, rămînînd cu gura căscată.

— Ce spui?

— Și pe ea o caută jandarmii.

Dénes se încruntă. Tot trupul i se înfioră. Ei, aici e bucluc. Îi vorbise de multe ori și lui Năznanu despre victoria sovietică, despre zorile apropiate ale lumii noi. Veress Dénes își ducea munca de lămurire în taină, printre oamenii de încredere pe care îi cunoștea, se poate spune, de la naștere și îi credea cu inimă curată și cinstită. Întreținea în sufletul obiditilor credința în izbăvire, dar nu vorbea decît între patru ochi; nici o frază a sa nu trebuia să fie auzită de a treia persoană.

... Armata sovietică eliberatoare se apropia de trecătorile Carpaților, scăldate în negurile primăverii...

Fruntea lui Dénes începu să ardă, încinsă parcă de flăcări. Respira greu, se sufoca, continua însă să-și frece umerii îndesați, încovoiați puțin, deși pielea era zbicită și se roșise de tot: Oare Szente Péter să fi scăpat firul pe care acuma jandarmeria îl deapănă cu dibăcie? Altfel de ce ar fi căutat-o pe Ioana? Hm.

Dar în fața nevesti-si își ascunse temerile. Într-un tîrziu o întrebă:

— Și ce are jandarmeria cu biata fată?

— Ce să aibă? Majurul a pus ochii pe ea! și Kati pîndi efectul cuvintelor pe fața bărbatului, gîndindu-se că dacă îl interesează într-adevăr fata, Dénes se va tulbura, sîngele i se va urca în obraji.

Omul însă dădu doar din cap, cu o mișcare ce nu spunea nimic.

— Ei, multe mai știți voi femeile!

— A fost chemată să spele geamurile. Nu-ți aduci aminte de povestea Juhosoaiei cu spălatul geamurilor? continuă Kati. Cine știe? Poate tot o fi avînd ceva cu Ioana...

Urmărea cu atenție fiecare mișcare pe fața lui Dénes. Ce n-ar fi dat să poată citi ceva în ea! Dar degeaba. Bărbatul nu mai scoase o vorbă și astfel

Kati nu putu afla nimic. Oftă adînc, dar în clipa următoare bucuria țîșni ca o flacără în inima ei: Oricum, omul ei, cel care agonisește pîinea de toate zilele, e acasă!

Veress Dénes plecase la armată cu o căciulă jerpelită și roșcată, roasă de ploi și de vreme, de care nici el nu-și mai amintea cînd a cumpărat-o. Cînd a ieșit din sat, aruncînd o ultimă privire de bun rămas căsuțelor tupilate în vale, ca niște clopți cuminți, parcă s-ar fi rupt pe vecie de această lume de care se simțea atît de legat. Din cerul plumburiu se revărsa o ploaie de gheață și dinspre munte trîmbe de nori grei se rostogoleau în vale... Acum însă își lepădă căciula și își luă vechea pălărie ponosită și soioasă care, de atît amar de vreme de cînd o purta, întrase de asemenea în rosturile vieții lui — și întrase atît de adînc, încît fără ea, n-ar mai fi fost Veress Dénes. Își îndesă în cap pălăria decolorată. Era prost dispus.

Dracul începu s-o împungă din nou pe nevastă-sa: de ce nu s-o fi bucurînd Dénes că a scăpat? Nu e fericit că e din nou acasă, în mijlocul familiei? Iar întrebarea următoare o lovi pe femeie drept în inimă:

— Așadar Ioana nu-i acasă?

— Nu, răspunse Kati, foarte mîhnită.

— Ei, atunci am să mă duc pe la exploatare, să văd ce mai e pe acolo. N-ai auzit, după plecarea mea au mai fost concentrați mulți?

Așadar cu Ioana dorea bărbatul ei să se întîlnească, se gîndi Kati și se uită lung la pantofii ei peticiți otova și scîlciați. Îi reparase încă în toamnă, dar pe la mijlocul iernii umezeala începuse să intre printre petice și seara trebuia să-și pună la uscat ciorapii negri, găuriți și scorțoși.

Ioana e frumoasă și isteață... curățică...

Kati n-avea cum să-i dea lămuriri despre ordinele de chemare, sosite la exploatare. Grijile și necazurile o copleșiră în ultimele zile, încît și uitase că mai

exista o exploatare forestieră. De altfel aceasta n-o mai interesa în mod deosebit de cînd bărbatul ei fusese chemat la oaste și nu mai lucra acolo...

Ca să scape de întrebări și de priviri iscoditoare, Veress Dénes n-o luă prin sat, ci pe cărarea de după grădini. Arătura proaspătă cu miresme tari se scălda în valuri îmbelșugate de lumină. Ici-colo, printre brazde, se mai plimba cîte o cioară, cîte o codobatură, căutîndu-și hrana. Jos, pe întinderile netede din vale, grîul de toamnă unduia mătăsos ca oglinda verzuie a lacului, înfiorată de un vînt ușor. Plugul mușcase pe alocurea și din cărare, și Dénes, gata la orice pas să calce greșit, înainta cu greu printre bulgări. În alte părți însă oamenii bătuciseră din nou poteca îngustă. Pe acolo putea să calce tihnit, ca pe asfaltul din orașe. O boare molcomă, ca o cîntare de primăvară, mîngîia jucăuș șuvițele de păr ce-i ieșeau ici-colo de sub pălărie. Aici, pe coastă, fie vară fie iarnă, vîntul suflă cînd tăios cînd mîngîietor. E regiunea de la poalele munților unde floarea galbenă de coarnă abia prin luna mai se ivește pe la marginea pădurii.

Între timp, acasă, copilașii se treziseră. Năsucul lor adulmeca mirosul puternic de ceapă ce plutea prin casă. Kati prăjise pentru ei niște ceapă în puțină untură. Untura era rîncedă. Căpătase un păhărel de grăsime de la o rudă care i-o dăduse din milă cînd Dénes plecase la armată. Mai rămăsese și ceva mămăligă de ieri; o tăie felii subțiri și o puse să se prăjească pe plită.

„Oare și-a sărutat Dénes copiii?" se opri o clipă, dusă pe gînduri. Inima îi săltă de bucurie cînd își aduse aminte că Dénes îl și acoperise pe cel mai mic, dar alintările tatălui nu-l treziseră din somn pe prîslea.

Copilașii se ghemuiau în jurul plitei, și treptat-treptat bucuria ce plutea în casă îi cuprinsese și pe ei. Se stîrni o hărmălaie cumplită, încît Kati, neavînd

încotro, trebui să-i îmbrace în zdrențele lor și să-i poftească afară, în curte, să se joace.

De cînd îi luaseră bărbatul, Kati aproape că nici nu mai măturase prin casă; se lăsase, neputincioasă, în voia sorții, deși tot satul o știa femeie vrednică, plină de viață. O femeie ca asta — se spunea despre ea — știe să stoarcă apă și din piatră seacă. Dar abia acum își dădu seama că toată ființa ei, toată istețimea, curajul, vorba-i îndrăzneață, toate își aveau temeiul în sprijinul bărbatului. O apucase o poftă aprigă de a face curățenie prin casă. Ridică o parte din zdrențele ce se chemau așternut și porni cu ele în curte să le întindă la soare. Ajunsă cu povara în prag, se opri brusc, dîndu-se un pas înapoi. Surpriza era atît de neașteptată, încît puterile o părăsiră. Un jandarm se căznea cu zăvorul porții, dar nu izbutea să-l deschidă, deși nu avea decît să tragă de o sfoară ca să poată intra. Din dosul așternutului pe care-l ținea în brațe, Kati zări pe jandarm care se chinuia în zadar. Copiii se adunaseră și ei în ușă ca niște pui de găină care-și caută mama cînd uliul se rotește deasupra lor. Se ascunseseră în dosul fustei ei, o smuceau, o trăgeau, uitîndu-se la apariția înfricoșătoare.

— Hei, copii, nu v-ar plînge maică-ta de milă, ia deschideți poarta asta! le strigă jandarmul.

Băiatul cel mai mare, palid ca moartea, alergă la poartă.

Kati se retrase între pereții odăii ca într-o cetate fără apărare și își aruncă legătura pe patul despuiat. Jandarmul trecu pragul fringîndu-se de mijloc pentru a-și feri pălăria cu penele pompoase de cocoș. Scoase o hîrtie din buzunar și citi:

— Veress Dénes! Aici stă? și aruncă o privire prin casă parcă nu l-ar căuta numai pe cel numit, ci ar vrea să vadă și prin peretele de chiripici.

— Da, răspunse Kati, înghițind în sec și căutînd să-și stăpînească bătăile puternice ale inimii. Pu-

terea sufletească de neînvins îi reveni. Privi cu totul indiferentă în aparență, dar hotărîtă să înfrunte orice, la făptura aceasta în uniformă care, cu nasturii argintii, sclipitori, cu pene de cocoș la pălărie, cu cizmele lustruite și cu arma pe umăr, părea așa de mare și de puternică în odăița aceasta strîmtă.

— E în regulă! spuse el aspru. Aș putea vorbi cu el?

— Chiar acum, nu se poate...

— Dumneata cine ești?

— Nevasta lui.

— Așa. Soția numitului, dădu jandarmul din cap.

— Da.

— Și bărbatul?

— Nu-i acasă.

Jandarmul clătină ușor din cap în semn de tăgadă.

— Nu se poate. Trebuie să fi sosit acasă.

Așa? Va să zică o știu și pe asta. Kati dădu enervată din umeri. Ei și dacă știu? Ce au cu bărbatul ei? N-are ce ascunde, nimeni nu se poate lega de el. Răspunse totuși cu o tainică înfiorare:

— S-a întors, e adevărat, dar a și plecat la lucru.

Jandarmul căzu pe gînduri, căci nu se așteptase la o asemenea întorsătură. Se vedea că la așa ceva nu s-a gîndit. Apoi făcu stînga-împrejur și plecă fără vorbă.

Biata Kati! Toată bucuria de adineauri i se nărui. Părea că o mînă nevăzută ar fi oprit veselia care, cu toate săgețile geloziei, îi îmbia o tovărășie atît de dragă în această zi plină de făgăduințe. Lăsă pe pat așternutul, nu-l mai scoase la aer. Se apucă să se învîrtă fără rost prin casă, neștiind de ce să se apuce; voia să mătură dar nu găsea mătura deși era acolo sub nasul ei. Ceapa pusă la prăjit se arse și camera se umplu de un fum albăstrui și gros.

Nu-și putea explica de ce l-o fi căutînd jandarmul pe bărbatul ei. Poate primarul și clica lui a scornit ceva împotriva omului ei, fiindcă tocmai ea, Kati, a

îndrăznit să-și deschidă gura și să-și dea drumul limbii în timpul cercetărilor cînd cu uciderea lui Vasi! Ce îndepărtată i se părea acum ziua aceea de februarie!... O mai frămînta și gîndul că poate ar trebui să alerge după Dénes, să-i spună să nu mai dea pe-acasă, să se ascundă undeva că-l caută jandarmii. Dar totuși poate că nu-i vorba decît de obișnuita prezentare obligatorie, după lege, pentru toți bărbații care se întorc de la armată.

Minutele treceau și Kati nu se putea hotărî ce să facă. Oricum, va alerga în întîmpinarea lui Dénes și-l va încunoștiința. Bărbatul ei va ști apoi ce are de făcut. Va zăbovi doar o clipă, pînă va împărți copiilor ceapa arsă, apoi va pleca. Luă repede cratița de pe plită, adună și feliile de mămăligă prăjită și le puse pe masă.

Între timp însă, jandarmul se ivi din nou. De data asta nu se mai căzni cu zăvorul porții; îi prinsese meșteșugul.

— Ascultă, femeie! N-ai putea să-mi spui cînd se întoarce acasă Veress Dénes?

— Cînd? O să vie cînd i-o plăcea, îi răspunse Kati repezit, din vîrful buzelor.

Dar pesemne că jandarmul era un om răbdător, căci se făcu a nu băga de seamă tonul iritat al femeii. Împinse înainte cu piciorul un scaun, își puse arma pe genunchi și se așeză în ușa larg deschisă.

— Dacă-i așa, îl aștept, spuse el întorcîndu-se cu fața la soare.

Kati se mulțumi să-i arunce niște priviri întunecate, în silă. Nu-i mai spuse nici o vorbă, dar simțea că omul o supraveghează și, o dată cu ea, poate întreaga familie, chiar și pe copii. Acum era prea tîrziu, nu mai putea ieși pe poartă. Măcar de ar fi fugit înainte de a se întoarce jandarmul. Dar cui să-i treacă prin minte că Dénes îi interesează atît de mult? E sigur, e absolut sigur că alde jupîn Sárosi au născocit ceva, nu se poate să fie străini de treaba asta. Dénes fu-

sese prea îndrăznet, prea cutezător în vremea din urmă, chiar nesocotit; o fi scăpat vreo vorbă undeva unde n-ar fi trebuit. Căci mai ales după înfrîngerea fasciștilor, la Stalingrad, lui Veress Dénes limba i se dezlega din ce în ce mai mult, pe măsură ce trupele sovietice înaintau victorioase.

Uneori era cît pe ce să deschidă gura și să-i pună întrebări jandarmului care ședea pe scaun cu atîta indiferență, cu un aer atît de oficial de parcă în afară de el n-ar mai fi fost nimeni și nimic în odaie decît aerul.

Ce înseamnă instinctul! Copiii se trăseseră la o parte, ferindu-se de jandarm, se buluciseră într-un colț ca niște mielușei — unul își sugea degetul — și priveau cu ochii mirați și îngroziți arma pe genunchii jandarmului. Și unul nu mai scotea o vorbă.

Kati dădu să întrebe ceva, se și hotărî s-o facă, dar limba i se lipise parcă de cerul gurii. Se străduia să se poarte ca și cum n-ar fi luat cunoștință de musafirul nepoftit. Numai atunci o săgeta prin piept cînd se gîndea că acuși-acuși, poate chiar în clipa următoare, are să se ivească bărbatu-său în prag.

6

Nu era oare o insultă personală adusă domnului plutonier-major Tóháti István și stăpînilor săi atotputernici, să i se trimită ordinul de a pune sub supraveghere pe un anumit individ Veress Dénes din localitate (care, după anumite semne, desfășoară o activitate comunistă subversivă), fără a i se comunica însă nimic privitor la „starea de fapt" a activității persoanei respective?

Starea de fapt! Tăinuirea aceasta îl supăra și-l enerva pe Tóháti.

Probabil că Veress își desfășurase activitatea primejdioasă pentru siguranța statului la exploatarea forestieră — încercă să se dumerească Tóháti — dar exploatarea forestieră era în raza unui alt post de jandarmi, și cele întîmplate acolo nu i se puteau pune lui în circă. Încurcătura venea din faptul că Veress locuia în această comună, împreună cu familia sa.

Se poate de asemenea ca agenții secreți trimiși de la oraș să fi descoperit ceva în legătură cu blestematul acesta. Tóháti ar fi putut trece peste ordinul acesta a cărui executare nu era o problemă extraordinară pentru el, dacă n-ar fi fost mereu îmboldit de dorința de a-și cîștiga merite în fața superiorilor săi în calitatea sa de șef de post. În fond, el n-ar avea altceva de făcut decît să-l oblige pe Veress Dénes să se prezinte o dată pe săptămînă la postul de jandarmi, cum făceau în general toți indivizii puși sub supraveghere polițienească. Bineînțeles că afară de aceasta trebuiau urmărite toate mișcările individului.

Majurul însă nu se mulțumea numai cu atît. Pe el îl enerva „starea de fapt". Cunoștea de mai înainte pe nevasta acestui element subversiv. Ea a fost — cum o să uite Tóháti așa ceva? — ea a fost cea care a făcut declarații atîțătoare atunci cînd el lua interogatoriul în cazul Năznanu. Femeia voia să influențeze depozițiile martorilor într-un sens dușmănos intereselor naționale maghiare. Hm, cum tremura sprînceana neagră și stufoasă a majurului și ce des își răsucea mustața bogată cînd își aducea aminte de obrăznicia femeii.

Dar aceste gînduri, presupuneri și amintiri nu erau sortite să fie date în vileag. Tóháti n-ar scăpa o vorbă despre ele pentru nimic în lume căci prin asta n-ar face decît să se dea pe mîna acestui bărbat oacheș, scund, care stătea în fața lui și ai cărui ochi erau atît de curați și senini ca ai unui mielușel nounăscut. În vreme ce trecea în registrul voluminos da-

țele personale ale lui Dénes, majurul se mișca cu atîta siguranță, de parcă ar fi ținut în palmă toate secretele ochilor negri care-l priveau cu indiferență.

Unde s-a născut? Cînd s-a născut? Cine îi sînt părinții? Numele soției? Unde lucrează? De cînd e în serviciul Societății Lomás? etc.

Bărbatul ăsta era numai ciolane, trunchiul lui voinic se sprijinea greoi pe picioare, totuși genunchii nu-i tremurau. Stătea liniștit în fața lui, parcă ar fi fost cioplit din piatră. În trăsăturile feței nici urmă de teamă. La întrebările ce i se puneau răspundea dictînd datele fără explicații, cu o anumită doză de zgîrcenie în vorbă. Această măsură, acest cumpăt ce dovedea curaj îl întăritară pe Tóháti. De altfel scrisul îl stînjenea, totdeauna pe domnul majur căci, stînd aplecat deasupra hîrtiei, gulerul tunicii îi strîngea grumazul gras, iar sîngele nu i se mai putea scurge din obrajii care luau o culoare liliachie.

Își ridică privirea și îl examină mai temeinic pe omul ce stătea în fața lui.

La prima vedere, Veress părea un omuleț neînsemnat în comparație cu Tóháti. Dar ce ochi! Flăcări, nu altceva! Și ce privire hotărîtă, dîrză! Firește că e comunist. Tóháti l-a privit doar o clipă și era lămurit. Așa e jandarmul de rasă: are ochi de vultur. Îi ajunge să se uite o singură dată la cineva ca să știe numaidecît cu cine are a face. Așa învățase Tóháti la cele cîteva cursuri pe care le absolvise cu deplin succes. Cum să nu creadă despre sine că are ochi atît de buni încît citește în suflete și în inimă ca aparatul Röntgen în măruntaiele corpului.

Terminînd însemnarea datelor personale, el îi comunică lui Veress că în fiecare sîmbătă, la ora cinci fix, trebuie să se prezinte la post, apoi trecu la inevitabila lecție morală, pe care tot la aceleași cursuri o învățase.

— Așa, așa puișorule. Căci se înșală comuniștii cînd își închipuie că vor reuși să provoace nu știu ce

dezordini, atita vreme cît în această comună domnul plutonier-major Tóháti ține hățurile în mînă. Știi dumneata cine-s eu?

Veress dădu din umeri. Mișcarea sa trădă o indiferență revoltătoare.

— Uită-te la mîinile astea! își răsuci majurul laba arzînd de dorința de a-i dovedi omulețului uriașa lui putere. Te pot strivi cu un singur deget, ca pe un gîndac! Înțelegi, ca pe un gîndac roșu! Dar dacă mai pun și celelalte degete?... Așa frățioare!

Fără să vrea, privirea lui Veress se opri asupra degetului gros și cărnos pe care Tóháti i-l vîrîse sub nas.

„Ce o să-ți mai ascunzi tu degetele în curînd!... Avangărzile sovietice văd poate de pe acum Carpații", se gîndi Veress Dénes, fără să se înspăimînte cîtuși de puțin de pumnul jandarmului ce se strîngea și se deschidea.

Prelegerea despre gîndacii roșii și despre atotputernicia propriilor degete fu întreruptă de niște pași greoi ce duduiră în încăperea de-alături, tocmai cînd Tóháti se simțea mai în elementul său și avea o poftă nebună de vorbă. Cineva bătu la ușă și, fără să mai aștepte să fie poftit, intră în odaie. Era jandarmul care îl așteptase acasă pe Veress Dénes, îl condusese aici și apoi dispăruse.

Alături de jandarm apăru Szente Péter.

Dénes, întorcîndu-se puțin, îi privi mai mult cu coada ochiului. Era surprins, pe fața lui se vedea curiozitatea, totuși nu rosti nici o vorbă, ci continuă să se uite la Péter care stătea alături de jandarm. Nu înțelegea ce se petrece.

Ochii lui Tóháti prinseseră expresia de surpriză de pe fața lui Dénes. Rîse cu hohot răsunător.

— Așa! Iată-l și pe ibovnicul romîncei, altă poamă bună!

Făcu cu ochiul în semn de josnică complicitate, întîi spre Péter apoi spre Veress Dénes.

— Îl cunoști?

Omul îndesat nu răspunse nimic parcă nu pe el l-ar fi întrebat.

— Ba bine că nu. Firește că-l cunoști! răspunse în locul lui majurul, clătinînd din cap. Ei da, vechiul truc! Îl cunoaștem foarte bine: nu vrei să-l recunoști. Dumneata, puiule, te-ai deprins cu metoda asta atît de bine, încît o aplici și atunci cînd nu-i vorba de nici un fel de cercetare. E de prisos.

Omul ăsta o fi în toate minţile? Ori e scrîntit? Să i se fi urcat la cap atotputernicia? se întrebă Dénes ascultînd vorbele tot mai gălăgioase, mai lipsite de sens ale majurului care clătina grav din cap! E ridicol...

— Ce ţi-s și comuniștii ăștia, lua-i-ar dracul... mormăi în sinea lui Tóháti parcă ar fi vorbit în vis. Sau își închipuie că n-o să știu să le smulg cuvîntul din gură, dacă va fi nevoie?

Trecu și numele lui Szente, locul și anul nașterii, în același registru întins pe masă. Dénes urmărea cu privirea zgîrietura condeiului. Cum? Și pe Szente îl trece în aceeași rubrică, sub numele lui? Asta n-o mai înțelegea.

În timp ce scria, majurul privea de sub fruntea-i aplecată spre Péter:

— Parcă ne-am mai întîlnit undeva, puișorule! murmură cu o ironie sarcastică.

Acum și Dénes se uită la Péter. Văzu cum roșește.

— Sau poate nu-ţi mai aduci aminte, ce zici? întrebă Tóháti, plin de jovialitate.

Tăcere. După cîtva timp majurul reluă:

— Ce face romîncuţa noastră, ai? Aud că a fugit..

Auzind ultimele cuvinte ale plutonierului, Veress Dénes, care stătea în aceeași poziţie ţeapănă în ţundra lui peticită, deveni mai atent. Urmări cu mare atenţie faţa lui Péter, avînd însă grijă ca curiozitatea lui să nu fie prea bătătoare la ochi. Văzu cum se încordau mușchii pe faţa flăcăului la auzul cuvintelor

majurului. Observă de asemenea cum i se mișcă nodul gîtului în timp ce înghițea în sec.

Majurul știa tot ce trebuia să știe în legătură cu Szente Péter. Cazul flăcăului era limpede. El însuși ticluise rapoartele împotriva lui, denunțîndu-l ca prieten al romînilor, ca element cu totul dubios din punct de vedere național. De altfel osteneala lui Tóháti se dovedise a nu fi zadarnică. Rapoartele sale confidențiale fuseseră recunoscute și apreciate. Szente fusese măturat din armată și cînd s-a întors acasă, o dată cu el sosise la jandarmerie, în mod reglementar, și ordinul privitor la măsurile ce urmau a fi luate.

— Taci, puișorule? Ți-a pierit piuitul?

Aceeași tăcere încăpățînată, dușmănoasă a lui Péter îl scoase din sărite pe Tóháti și data trecută, cînd cu cercetările întreprinse pentru a lămuri împrejurările în care se făptuise asasinatul, cînd se văzuse nevoit să recurgă la o lovitură de pumn pentru a-și descărca inima. Trupul său greoi se ridică nițel de pe scaun, apoi schiță o mișcare amenințătoare către flăcău.

— Cine ți-a fost dascălul, puișorule? Lupul ăsta, ai? Ăsta de aici? arătă el spre Veress Dénes. Las-că vă fac eu să vorbiți, puișorilor, pe Dumnezeul meu, o să cîntați ca orga la prohod! O să și rageți, frățiorilor!

Rîsul forțat, sarcastic, încremeni pe fața lui Tóháti. Majurul își pierdu cumpătul. Nimic nu-i putea înfierbînta sîngele roșu, întunecat și virtos de jandarm ca tăcerea provocatoare a unui ins interogat. Se răsti cu un răcnet neașteptat la Veress Dénes care asistase la această scenă, lucru ce îl scotea din sărite.

— Ce stai aici ca o vită însetată? Aștepți să-ți vîr capul în igheab? Poți să pleci! Cu dumneata am terminat, dar să știi că...

Dénes nu mai auzi sfîrșitul frazei; ieșise pe ușă.

Cînd se întorsese după-masă de la exploatare și văzuse încă de la poartă spatele jandarmului care-l aștepta, și spaima întipărită pe obrazul nevesti-si, se cutremurase și el. Acum era liniștit, deși simțea o nesfîrșită oboseală ca după o prea mare încordare nervoasă. Oricum ar fi căutat să-și explice atitudinea jandarmeriei, singura concluzie la care putea să ajungă era că situația autorităților devenise foarte proastă, dacă au ajuns să-l pună și pe el sub supraveghere. Din întrebările ce i s-au pus la post înțelesese de asemenea că Tóháti nu poate avea la mînă nici un fel de document care să-i agraveze situația. Altfel nu se alegea el numai cu atît. Și tot astfel era sigur că nici lui Szente Péter nu i-a umblat gura, n-a suflat nici un cuvînt despre convorbirile confidențiale pe care le avusese cu Dénes. De acum însă trebuia să se păzească. Furia jandarmilor creștea și atmosfera era tot mai încărcată pe măsură ce oștile sovietice se apropiau.

Sîciielile autorităților răscoliră și conștiința lui Dénes. Ce face partidul? În oraș avusese posibilitatea să mai schimbe păreri cu oameni pe care îi cunoștea din mișcarea muncitorească și de care îl legau frumoase amintiri din timpul grevelor de demult. De la ei a aflat că fuseseră arestați mulți tovarăși și că invazia trupelor de ocupație germană a fost un prilej binevenit pentru internarea altora. Să fi reușit copoii să împrăștie întreaga organizație? Dar el, Veress Dénes, nu era încă arestat, era liber; să fie oare din cauză că după dictatul de la Viena legăturile sale cu partidul au slăbit?

Legăturile au slăbit... Asta începu să-i mistuie conștiința. Ei, ei Veress Dénes, așa nu e bine, se mustra singur, n-ai făcut tot ce-ai fi putut face! Dar ce să facă acum, cum să înceapă? Cum să reia legăturile? Dar dacă va cădea într-o cursă? Încă în patruzeci și unu, primăvara, cînd Uniunea Sovietică restituise Ungariei drapelele luate de armata rusă

drept pradă de război în luptele din 1848 și se organizase o mișcare pentru a cere ca drapelele să fie purtate prin țară, un delegat al organizației orășenești îl avertizase să fie cu băgare de seamă căci organele siguranței hortyste se străduiesc să înfiltreze elemente provocatoare în rîndurile partidului comunist aflat în ilegalitate.

Cazul lui Szente Péter îl pusese serios pe gînduri. Cîntări fiecare amănunt, fiecare dram din purtarea flăcăului. Cu cît se concentra mai mult, cu cît se străduia să vadă mai limpede împrejurările, cu atît gîndurile i se încîlceau mai tare. Numele flăcăului fusese înregistrat sub numele lui. Acest simplu fapt să însemne oare că Szente Péter a fost lăsat la vatră tot ca element dubios? Că în ochii lui Tóháti și Szente este un „gîndac roșu", ca Dénes? Nu! Szente n-avea nici o legătură cu partidul, în ilegalitate, cu mișcarea muncitorească.

Dar atunci ce o fi vrînd jandarmeria cu el? Cum o să-l folosească în calitate de agent provocator, dacă nu cunoaște mișcarea și n-are nici o legătură cu ea? Iată ceva ce nu putea înțelege Dénes. Adîncit în gînduri el privea în neștire cîrdurile de boboci de gîscă ce ciuguleau iarba catifelată de pe marginea șanțului. Puii gălbui mișunau în fața lui piuind drăgălaș, în vreme ce gîsca se făcea luntre și punte să alunge cu un sîsîit gelos pe oricine încerca să se-apropie. Ulița și chiar ogrăzile păreau moarte, oamenii care mai rămăseseră pe acasă după ultima mobilizare ieșiseră ca un roi de albine pe cîmp; aratul și semănatul de primăvară erau în toi.

Înainta cu pași înceți ca un om fără treabă pe ulița scăldată în lumina după-amiezii, privind mereu îndărăt să vadă dacă nu cumva îl ajunge din urmă Péter. Voia să vorbească cu el. Flăcăul întîrzia, zăbovea prea mult la post, sau cel puțin așa i se părea celui ce-l aștepta. Dénes merse așa, privind în dreapta

și în stînga, pînă la casa lui Szente; de acolo se întoarse, apoi o luă iar înapoi.

— Dar cu tine ce au călăii ăștia? îl întrebă pe Péter de-a dreptul, fără ocol, cînd în sfîrșit se întîlniră.

Flăcăul, vădit stingherit, privi în altă parte; nici el nu înțelegea bine ce se întîmpla cu sine. După o clipă de liniște, neprimind nici un răspuns, Dénes urmă înainte:

— Văd că te-au pus și pe tine sub supraveghere. Despre asta e mai bine să tăcem. N-ar avea nici un rost s-o trîmbițăm prin sat. Se gîndea că amestecul jandarmeriei în viața lor i-ar îndepărta pe oameni și de el, de Veress Dénes.

Péter spuse, oftînd amar:

— Hei, dacă i-aș putea pune o dată mîna în beregată ticălosului de Tóháti, în gîtul acela îngropat în untură.

— Ce ți-a făcut?

Lui Péter îi era rușine să-i spună de palmele primite în timpul cercetărilor. Își săltă pălăria spre creștetul capului și oftă și mai adînc:

— E pentru Ioana. Asta îl roade pe dumnealui!

— Pe Tóháti? Ce are el cu Ioana?

— Fiindcă am vrut să mă însor cu o romîncă.

— Dar acum ce mai e între tine și Ioana?

— Între noi? Nu mai e nimic, dădu din mînă resemnat.

— Te-ai gîndit bine? Majurul te-a convins s-o părăsești?

Lui Péter i se păru că cineva i-ar fi strîns pieptul în lanțuri. Cuvintele i se opriră în gîtlej și nu fu în stare să răspundă la ultima întrebare a lui Dénes. Acesta clătina din cap. Nu vedea încă limpede cum stau lucrurile, căci nu putuse să scoată nici o vorbă lămurită din gura lui Péter, totuși nu-i plăcea situația.

— Ar fi păcat s-o părăsești pe Ioana, mare păcat, spuse Dénes. Că ăștia se duc ca zăpada din anul trecut — arătă el spre casa galbenă a jandarmeriei. Îi ia vîntul ca pe niște fulgi, dar Ioana...

Celălalt îl întrerupse mînios; cuvintele lui Dénes nu-i făceau nici-o plăcere.

— Eu zic că o dată și o dată tot o să izbutesc să-i pun mîna în beregată lui Tóháti! Dorința de răzbunare trezea în mintea lui Péter tot felul de planuri tulburi și fantastice. Dacă l-ar prinde într-o seară și ar sări la el pe întuneric? Sau dacă i-ar înfige un cuțit în burta aceea rotundă...

Revolta flăcăului era sinceră. Sufletul lui era mistuit de o amărăciune ce venea din adîncul inimii. Dénes o simțea din sunetul cuvintelor. E ciudat cum se învălmășesc și se încurcă lucrurile în fața ochilor lui și el nu le poate pătrunde, nu reușește să le prindă tîlcul. Ioana i-a făcut vînt lui Péter, fiindcă — așa se spune — flăcăul a trecut de partea lui Tar Pista. Și pe același om, care cu mărturia lui ar fi adus servicii autorităților și chiaburilor, jandarmeria îl pune sub supraveghere, ca pe un element suspect din punct de vedere politic. Care să fie adevărul? Care e realitatea? Căuta să potrivească în mintea lui întîmplările și nu se mai putea orienta printre propriile sale gînduri. Frămîntarea aceasta îl muncea tot mai mult, și cînd ajunse acasă nu mai avea nici un chef de vorbă, parcă s-ar fi întors în sînul familiei îngrijorate, istovit, dintr-o călătorie lungă făcută pe jos.

Kati pîndea după uluci, lîngă poartă, să vadă dacă vine. Iar cînd în sfîrșit îl zări la colțul drumului venind cu pași greoi, îi alergă în întîmpinare. Pe fața femeii se oglindea ușurarea; teama i se topise în strălucirea vie a ochilor negri; nu poate fi cine știe ce nenorocire dacă i-au dat drumul.

— Ei, ce-a fost? Prezentarea, nu-i așa? se repezi să-l întrebe.

— Da, încuviință, foarte serios, bărbatul.
— Acum totul e în regulă, nu?
— Da. Totul e în regulă.
— Atunci, nu-i nici un bucluc. Slavă Domnului!
— Nimic. Nici un bucluc.
— Vezi, din cauza jandarmului ăsta, nu mi-ai spus nici cînd te duci din nou la muncă.

La muncă? Dénes tresări. Da, femeia avea dreptate; din cauza jandarmului care-l aștepta nu mai apucase să-i spună că nu mai e primit la lucru. Sus, în birourile exploatării, la așa-numita direcție, nimeni n-a vrut să stea de vorbă cu el. Pe contabil, un bărbat mai în vîrstă, bolnav de piept, cu ochii înfundați în orbite și cu un început de chelie, îl apucase un acces de tuse la vederea lui Dénes. Contabilul acesta, un funcționar foarte prudent și circumspect de felul lui, care stătea de zeci de ani în slujba direcției, una știa: că nu-i bine să faci politică, fiindcă nu se știe niciodată încotro o apucă lumea. Dar spre cinstea lui, altădată, pe timpul marilor greve din industria lemnului, nici el nu venise la birou... Cel mai bun leac împotriva acceselor de tuse — contabilul avea o îndelungă experiență în această materie — era aerul proaspăt. Ieșise deci din birou îndată ce începu să tușească, mai bine zis în clipa cînd intră muncitorul eliberat din armată. Și îndată după plecarea bătrînului, celălalt funcționar, un tînăr care își tocea coatele la alt birou, vopsit cafeniu, se ridicase și ieșise și el cu un dosar la subsuoară. Spunea că are de preluat niște scînduri tocmai în momentul cînd intrase Veress Dénes. Astfel nimeni din personalul de birou nu era de față cînd din camera de alături apăru comandantul militar al coloniei, un sublocotenent mai în vîrstă. Ofițerul se oprise în fața muncitorului ce aștepta, îl măsurase din creștet pînă-n tălpi, apoi, răscrăcănîndu-și picioarele încălțate cu cizme și bălăbănindu-se înainte și înapoi, îl întrebase:

— Ce vrei?

— M-am întors, domnule sublocotenent.

Ofițerul repetă întrebarea pe un ton puțin mai energic, sacadînd cuvintele:

— Și ce vrei?

— Să muncesc iar. La locul vechi.

Ofițerul pălise și se răstise la el:

— Și să mîzgălești pereții cu inscripții, nu?

Ehei, pesemne s-a întîmplat ceva de cînd Dénes a plecat la armată! Ceva a zgîndărit viața de aici, de la exploatare și în special l-a scos pe domnul sublocotenent din calmul lui obișnuit. Dénes habar n-avea de „mîzgăliturile" pe care sublocotenentul vrea să i le puie în circă. Venind încoace nu se întîlnise și nu vorbise cu nimeni. Acum, furia ofițerului îl făcea aproape să zîmbească. Așadar tovarășii nu dorm! De vreun an și jumătate munca de lămurire fusese dusă numai din gură în gură, de la om la om, foarte prudent, cu o grijă aproape chinuitoare. Veress și tovarășii săi știau în general de cine să se ferească. Unii dintre funcționari și cîțiva șefi de echipă se înscriseseră în partidul imredist, iar cinci-șase muncitori analfabeți s-au lăsat duși de nas de agenții gălăgioși ai crucilor de săgeți, care le promiteau marea cu sarea. Dar aceștia erau ocoliți cu grijă de către oamenii care discutau, cu ochii strălucind de speranță, despre viitor, despre victoriile neîntrerupte ale armatelor sovietice, ascunzîndu-și însă vorbele chiar și de copacii din pădure. În astfel de împrejurări conștiința domnului sublocotenent era cu desăvîrșire liniștită. El nu bănuia ce mocnește sub cenușă. Seara se așeza la masă cu sufletul împăcat, ba se lăuda superiorilor săi că a extirpat din rădăcină primejdia comunistă, așa că șederea lui aici era o curată vilegiatură. Avea de gînd să-și aducă la vară și familia pentru mai multă vreme, profitînd de toate posibilitățile pe care serviciul militar le oferea bătrînilor rezerviști. Căci în viața civilă

domnul sublocotenent era contopist la tribunal și un tată de familie exemplar. Îl neliniștea doar acele „retrageri strategice încununate de succes", care se repetau atît de des în comunicatele de război de la Berlin și Budapesta. Cît o să se mai tot retragă? Armatele sovietice ajunseseră doar aproape de poalele Carpaților!

— Pentru dumneata nu e loc printre muncitorii exploatării! declarase categoric sublocotenentul.

În primul moment, cînd auzise că cineva vorbește în odaia de-alături și ieșind dăduse cu ochii de omul îndesat, ofițerul avusese impresia că norocul i-a adus întîmplător plocon pe mîzgălitorul lozincilor antirăzboinice. Dar bucuria i se topise în curînd, fiind silit să recunoască că Veress Dénes nu se găsea la exploatare la data cînd, în puterea nopții, revoltat și îngrozit, directorul exploatării dăduse buzna în odaia lui, îl smulsese din pat, pe el care-i atît de comod, și-l tîrîse după dînsul aproape numai în cămașă și izmene, să-i arate lozincile scrise cu vopsea roșie.

Înșelîndu-se în socotelile lui, sublocotenentul făcu stînga-mprejur și ieșise. Dénes rămăsese singur în birou. Hîrșîitul gaterelor se auzea pînă aici și el rămăsese cu capu-n pămînt, gîndindu-se cu groază la săptămînile următoare cînd nu va avea de lucru. În același timp însă, inima lui vibra de bucurie la gîndul că ceva s-a întîmplat la exploatare, ceva ce a mișcat inima oamenilor. Ieșise apoi și el și plecase spre casă, luîndu-și deocamdată rămas bun de la exploatarea forestieră.

Despre aceste peripeții nu voia să-i spuie nici o vorbă neveste-si. Se codea, își tot freca bărbia încurcat, deoarece nu era pregătit pentru minciună.

— La exploatare deocamdată... cum am zice... vom vedea...

Kati, ca și cum ar fi prins sau ar fi înțeles ceva din tărăgăneala soțului, nu mai întrebă nimic. Poate

că situația era limpede și pentru ea. Poate se și așteptase la aceasta. Adineauri avusese de gînd să dea o fugă pînă-n sat, să se îngrijească de-ale mîncării. Acum preferă să se întoarcă cu bărbatul său, să-l însoțească pînă acasă. Pășea tăcută alături de el, privind cu ochi împăienjeniți pulberea drumului. Un necaz se leagă de altul. Nu se mai isprăvesc ticăloasele de griji. Dar bine că Dénes s-a întors, că familia-i la un loc, ca păsările în cuib, cînd cerul tună și fulgeră. Ei, o să se descurce ei cumva și o da Dumnezeu și s-or îndrepta lucrurile, nădăjduia în sinea ei.

— Cît mai ține? oftă femeia ca pentru ea.

— Mult nu mai poate ține, zise încet bărbatul.

— Dacă vine iarna... Acuma-i ușor, că-i primăvară... Dar iarna, fără lucru...

— Iarna? Dénes dădu nerăbdător din mînă. Pînă atunci poate se schimbă lumea!

7

Curioasă făptură era bătrînul cu barbă albă și cu ochi albaștri, îmbrăcat în haine ponosite de vară făcute din pînză, și nelipsit în fața porții în fiecare zi aproape pe la aceeași oră! În timp ce la apus vîlvătaia cerului se stingea încet-încet, el privea tăcut, visător, de-a lungul uliței. Oamenii ce se întorceau pîlcuri-pîlcuri de la cîmp îi dădeau binețe și el le răspundea doar dînd din cap.

Uneori pleca la plimbare în amurgul molcom de început de vară. Se ducea cu pași legănați pînă-n capul satului, își plimba privirea de-a lungul și de-a latul peste cîmpul învăluit în cețuri albăstrui, apoi se oprea la o holdă verde din apropriere să vadă cît a mai crescut grîul. Amurgul era cum îl știa odinioară, demult, în tinerețe. Da, la fel de frumoasă

a fost vara întotdeauna. Întotdeauuna de cînd domnul învăţător Mezei sădeşte firavele răsaduri ale ştiinţei în căpăţînele destul de rezistente ale puilor de ţărani din satul acesta.

Cîteodată făcea de mai multe ori ocolul şcolii oprindu-se din loc în loc şi clătinînd mulţumit din cap. Ţăranii care prăşeau prin apropiere văzuseră că în timp ce clătina din cap, bătrînul flutura şi din mîini. Avea aerul că se ceartă cu cineva, dar cu cine, Dumnezeule sfinte, că nici ţipenie de om nu se vedea prin preajmă-i.

Poate pentru că şcoala se dărăpănase de tot. Ce-i drept, slabă nădejde s-o mai ducă un an de zile. Pe peretele dinspre drumul ce ducea la cîmp tencuiala şi spoiala se coşcoviseră. Într-o crăpătură de un deget, fel de fel de gîndaci îşi făcuseră culcuşul. Domnul învăţător examină într-o bună zi cu atenţie şi acoperişul. Olanele plesnite, coama tot mai gheboasă a şarpantelor aminteau de o pisică burzuluită cu spatele arcuit. Turnuleţul, care adăpostea nu numai clopoţelul şcolii dar şi bufniţele ce huhuiau noaptea, se pleoştise sub povara vremii.

— Ce paragină, ce ticăloşie! Îţi vine să-i plîngi de milă! bombăni domnul învăţător şi plecă plin de indignare la notariat.

Încercase pînă acum de mai multe ori să intre la rotofeiul şef al administraţiei locale dar nu reuşise. De fiecare dată era oprit în anticameră de un tînăr cu guler răsfrînt, ce veşnic pritocea nişte hîrtii, şi de miop ce era stătea cu nasul înfundat în dosare. De cîte ori se deschidea uşa, îşi ridica brusc capul şi începea ca un papagal:

— Domnul notar nu este acasă... domnul notar nu este acasă...

Sau de dragul variaţiei:

— Domnul notar lucrează, intrarea oprită...

După această frază scurtă dar cu caracter de sentinţă fără apel, junele contopist se vîra din nou în

rubricele din tabel, fără să-i mai pese de nimic. În coloane lungi se înșirau cifre privitoare la prețurile cerealelor. Cancelaria notarială pregătise din vreme hîrtiile pentru treierat, dar domnul notar modifica mereu cu de la sine putere, firește, cotele de predat, și de fiecare dată contopistul trebuia să refacă în întregime tabelul.

Domnul învățător nu era însă omul care să-și piardă cu una cu două răbdarea. Își căută un scaun, se așază și așteaptă, fără a mai întreba nimic. Pînă la urmă tînărul cu gulerul răsfrînt în-avu încotro, trebui să-și deschidă gura, dar nici de data asta nu-și ridică ochii de pe hîrtie.

— Ce doriți, vă rog?

— Am venit să mă interesez. Repararea școlii...

— A, da! Anunțul nostru a apărut.

Tînărul înțepenit pe scaun își luă osteneala să se întoarcă, fără să se ridice, și să scoată dintre vrafurile de dosare de pe raftul de la spate ultimele numere ale Buletinului Județean. Își umezi un deget și începu să frunzărească foile Buletinului. În sfîrșit dădu de anunțul semnat de subprefect și de revizorul școlar.

— Poftim! — i-o întinse învățătorului. Noi ne-am făcut datoria. Anunțul de licitație a apărut, spuse nu fără oarecare mîndrie în glas, ca omul conștient de exactitatea cu care se lucrează în cancelaria notarială și dornic de a auzi o mică apreciere. Căci cheia acestei exactități era, vezi bine, el, junele modest. Dar pe el nimeni nu se gîndea să-l laude.

Bătrînul cu barba albă își scoase ochelarii din buzunarul de la piept, și-i potrivi pe nas și, citind cu atenție rîndurile din Buletin, dădu din cap, apoi întoarse foile pînă la pagina întîi și observă:

— Dar foaia asta e de-acum trei săptămîni.

— Da, nu e ultimul număr.

— Și rezultatul?

— Asta nu mai e treaba noastră.

Învățătorul dădu din mină tot atit de pătimaș ca în momentele cînd examina urmele catastrofale pe care timpul le inscrisese pe pereții și acoperișul școlii.

— Școala trebuie reparată neapărat înainte de deschiderea noului an școlar.

— Firește, firește, spuse conțopistul. Numai să se găsească ofertanți. Cel puțin unul! Zimbi modest, dar în această modestie parcă se ascundea și o mică doză de ironie de care nu se putea dispensa nici un funcționar ce trece prin această cancelarie notarială. Mai mult decît atît nu putem face, vă rog să mă credeți. Cancelaria a făcut tot ce i-a stat în putință. Anunțul a apărut la timp.

Firește, îi fulgeră învățătorului prin gînd, tînărul a venit de undeva din străini; cine știe unde l-au apucat roțile dințate ale administrației! Omul ăsta n-are nici în clin nici în mînecă cu școala, nici cu domnul învățător Mezei, a învățat pe alte meleaguri, altcineva i-a sădit în cap slovele. De aceea glasul lui e atît de nepăsător.

— Totuși ar trebui să vă interesați, să vă ocupați de ea, spuse Mezei.

— De! Conțopistul dădu din cap. Să ne interesăm? Dar toată lumea e pe front. Vă spun sincer, eu nu prea cred să se găsească ofertanți. Oamenii au alte griji acum.

Bătrînul învățător era neputincios. Înțepenită în nepăsare și răceală, cancelaria notarială îi tăia toate drumurile. Trebuia să mai aștepte. Poate vreo întîmplare să dezlege problema asta. Și în ziua următoare domnul învățător făcea din nou ocolul școlii dînd din cap, bombănind neîncetat, ciorovăindu-se în sinea lui cu un adversar nevăzut...

Zilele treceau, iar zidurile se măcinau parcă văzînd cu ochii... Bătrînul dascăl își făcea zilnic apariția la cancelarie. Conțopistul îl primea cu aceleași cuvinte: „Domnul notar nu e acasă, domnul notar e ocupat cu chestii foarte urgente, nu se poate

intra la dînsul. Ne-a interzis categoric să-l deranjăm".

Zilele aurii ale verii se scurgeau una după alta și învățătorul Mezei, în timp ce se uita la clădire, frecîndu-și barba și blestemînd nepăsarea administrației, parcă auzea moara vremii care măcina pereții, sfărma cărămizile și făcea praf și pulbere grinzile.

Într-o zi își pierdu răbdarea, se lăsă furat de mînie și izbucni în fața contopistului ocărînd nepăsarea administrației. Vorbea cu o voce mai puternică decît de obicei. Pe neașteptate ușa ce ducea spre biroul dinăuntru se deschise și în crăpătura ei apăru un obraz enorm și încruntat. Era notarul în persoană care lucra izolat de lumea dinafară, baricadîndu-se în biroul dinăuntru.

— Ce-i tărăboiul ăsta? întrebă clipind alene din ochii-i bulbucați ca de broască.

La apariția potentatului local cu fața sclipind de sudoare, Mezei se ridică de pe scaun, și-l salută dînd din cap. Acesta abia îi răspunse, îl măsură din creștet pînă-n tălpi ca și cînd ar fi văzut o minune.

— Dumneata ești nemulțumitul? întrebă aspru ca și cum i-ar fi cerut socoteală pentru cine știe ce faptă rea.

— Domnule notar, copiii nu mai pot învăța într-o astfel de școală. Avem tabelul din anul trecut cu cazurile frecvente de boală. Și medicul...

Glasul energic și hotărît al notarului tăie strident și fără milă fraza învățătorului:

— Dumneata cîrtești împotriva administrației de stat?

Învățătorul o ținea înainte cu oarbă încăpățînare.

— Școala trebuie reparată neapărat în vara asta. Fără concursul notariatului, eu nu pot face nimic! Am stăruit și anul trecut!...

Ochii bulbucați de sub pleoapele umflate parcă s-ar mai fi îmblînzit. Notarul își roti privirea prin odaie;

se gîndea. Se vedea că mintea îi umblă în altă parte. Apoi spuse, tot așa de rigid ca adineauri:

— Da. Dar pentru moment asta n-are nici o importanță. La urmă, după ce vom cîștiga războiul. În cazul cel mai rău copiii n-o să meargă la școală pînă atunci, adaose dînd din umerii lați și teșiți.

Dar nici Mezei nu se lăsă:

— Asta nu se poate! Cum vă închipuiți? Să rămîie analfabeți?

Celălalt însă supărat îi făcu un semn să tacă:

— Ce-i aia nu se poate? Cine hotărește dacă se poate sau nu?

— Nevoile! Nevoile!

Un zîmbet hidos și plin de răutate desfigură fața notarului. Omul își îndoi brațul din cot și, lovindu-se cu arătătorul cărnos în piept, îl dăscăli pe bătrîn:

— Statul hotărăște, domnule! Da! El decide ce are și ce nu are importanță. După această declarație înțeleaptă care nu admitea nici o obiecțiune, plin de mulțumire, notarul închise ușa astfel încît nu avu cum să vadă gestul nervos, furios, prin care domnul învățător Mezei îi răspunse.

Aceste vizite făcute la notariat și discuțiile ce izbucneau cu ocazia lor nu-i priiau de loc bătrînului dascăl. Cînd părăsea cancelaria și ieșea la aer liber, ofta trăgînd aer adînc în piept, căci se sufoca. Obrajii-i ardeau, era ca amețit. N-o apuca spre casă, ci hoinărea prin sat ca să-și alunge zbuciumul care-i otrăvea creierii.

Și, pe măsură ce se îndepărta de cancelarie cu pași rari, hoinărelile acestea din faptul serii îi prilejuiau fel de fel de observații. Uite, de pildă, acum, omul de colo e Tövisi Árpád. Bogătan trufaș, nevoie mare. calcă atît de fudul de te miri că nu-și scrîntește un picior. Tövisi băgă de seamă că cineva se apropia din spate. Se întoarse și își încetini pașii. Învățătorul ajunse aproape de tot, dar cînd îl recunoscu prin ceața serii, deodată îl apucă graba pe bogătan.

De ce-o fi fugind Tövisi de el? Învățătorul se gîndi că bărbatul acesta spălăcit și pistruiat, căruia parcă și privirea i se schimbase în timpul din urmă că nu mai vedea oamenii pe uliță, poate știa de scena cînd locotenent-colonelul îl trăsese de barbă... dar pînă una alta, iată că un glas de femeie îi dădu binețe bătrînului învățător. Cuvintele veneau de după un gard. Mezei se întoarse într-acolo și se apropie de gard.

— Cum mai merge cu sănătatea, dragă domnule învățător? întrebă glasul. Mezei îl recunoscu, era glasul lelei Precup. Vai, de cînd nu v-am mai văzut! Treceți așa de rar prin sat! Nu cumva sînteți bolnav? Dar doamna? Tocmai îi spuneam lui bărbatu-meu că ar trebui să mai trec pe la dumneavoastră, să mai dau o mînă de ajutor la spălat, la dereticat..

Bunăvoința cu care femeia rostise aceste cuvinte îl puseră în încurcătură pe învățător. Tuși și se bîlbîi mirat:

— Mulțumesc, draga mea, mulțumesc, răspunse învățătorul înghițind în sec.

Lelea Precup era un suflet tot așa de blînd și blajin și în copilărie cînd umblase la școală și învățase cu domnul învățător Mezei. „Nu încape îndoială că și ei știu de povestea cu barba, tresări Mezei. Se pare că toată lumea știe. Dar toată lumea tace. O vorbă nu se aude prin sat..."

Cîteodată ar fi dorit să citească în inima, în gîndurile oamenilor: să afle ce simte, ce gîndește fiecare. Uneori se simțea stînjenit și în fața nevesti-si. Nu se poate — își făcu socoteala în sinea lui — nu se poate ca toată lumea să știe de istoria aceea ticăloasă cu locotenent-colonelul și tocmai nevesti-mi să nu-i fi spus nimeni nici o vorbă. Bătrîna n-ar pomeni de ea, Doamne ferește! N-a izbucnit în țipete nici atunci cînd i s-a înmînat înștiințarea de pe front despre moartea fiului lor, sublocotenentul... Tatălui

i se smulse barba, fiul este tîrît pe front drept carne de tun și i se fură viața!...

Lelea Precup își pironi ochii departe, de-a lungul drumului. Zărise pe cineva.

Învățătorul își întoarse și el capul urmărind privirea femeii.

— Juhoșoaia, spuse femeia de după gard.

Mezei nu-i răspunse.

— Nerușinata! Acum caută să le intre sub piele la alde Szente! sîsîi cu ură femeia.

Învățătorul nu înțelegea legătura. Auzise, ce-i drept, ceva vorbe de clacă despre Juhoșoaia și majurul; știa de asemenea că nevasta divorțase de bărbatul ei tocmai din pricina jandarmului, cel puțin așa se spunea, dar pe domnul învățător Mezei nu-l prea interesau aceste zvonuri. De, ciudată mai e viața. Dascălul însă era prea bătrîn ca să mai fie curios să dezlege firele secrete ale vieții altora.

În ultima vreme Juhoșoaia fusese văzută adeseori intrînd în ograda lui Szente. Ochi curioși o pîndeau: care să fie pricina acestor vizite tot mai dese? Nu cumva a pus ochii pe flăcău pentru a se despăgubi de pierderea majurului care nu se mai uita la ea?

...Nici în seara aceasta la alde Szente bărbații nu erau acasă. Juhoșoaia o găsi pe lelea Krisztina în bucătărie, chircită pe un scăunel, cu cratița smălțuită în poală și un coș cu toartă, plin de fasole verde, în dreapta ei. În casă prinse a se întuneca; umbrele serii cuprinseră încet-încet bucătăria, în timp ce afară greierii își intonau cîntecul țîrîit. Pe deasupra ogrăzii un liliac zbura în zig-zag, fîlfîind din aripi.

— O dată un liliac s-a încurcat în părul maică-mi, spuse Juhoșoaia și, întinzîndu-și capul înainte, urmări îndelung drumul frînt al vietății zburătoare. Biata mamă! Dacă ar trăi! oftă.

— Devreme s-a dus dintre noi, răspunse lelea Krisztina.

Muierușca dădu din cap:

— Devreme; abia împlinise patruzeci de ani cînd s-a stins.

— Putea să mai trăiască...

— Putea.

— Ei dar ce să-i faci? De moarte nu te poți apăra.

— Nu. Fierbințeala aceea o doborîse de pe picioare.

— Îți mai aduci aminte de dînsa?

— Cum să nu!

— Erai mică pe vremea aceea...

— Pe mamă n-o poți uita... dacă ar trăi mama mea dragă și bună... Hei, alta ar fi și viața mea acum! oftă și mai tare Juhoșoaia. Ședea pe prag și își înveli cu fusta largă picioarele, căci și țînțarii descoperiseră goliciunile Juhoșoaiei și îi dădeau ocol, țiuind tot mai amarnic în jurul ei. Urmele roșii ale înțepăturilor de ieri și de alaltăieri i se vedeau încă pe glezne.

— Copilul nu știe ce înseamnă mama decît atunci cînd n-o mai are. Spunînd aceasta, lelea Krisztina se gîndea, firește, la Péter al ei. Mult se mistuia și ea din pricina lui, iar inima-i de mamă se frîngea de grijă; veșnic o săgeta ceva.

Uite, nu mai departe, aici, în fața ei, în casa ei, ședea țiitoarea majurului. Nu demult încă intra și ieșea de la post de parcă ar fi fost la ea acasă. Cînta cu glas răsunător, fără grijă, spăla ferestrele. Nici nu încerca să-și ascundă legăturile cu majurul; focul dragostei parcă-i arsese și bruma de rușine ce-o mai avea... Și acum glasul îi tremura plin de tristețe. Mai mult ofta decît vorbea. Ba și-a adus aminte chiar de maică-sa... Majurul o alungase fără milă de cîteva ori de la post...

Și dacă stai să te gîndești, cine-i pricina nenorocirii ei?

Ioana!

La gîndul acesta jeraticul urii ce mocnea sub

spuză se aprinse deodată. Lelea Krisztina întrebă cu glas înăbușit:

— Nu știi, a fost acolo?

Juhoșoaia se întoarse mirată, cu privirea întrebătoare spre ea, căci nu înțelesese întrebarea. Se uită țintă la bătrînă:

— Fata?

Lelea Krisztina dădu din cap.

— Da...

— Șarpele acela. Neobrăzata!...

— Poate n-o să se ducă să spele geamurile...

Juhoșoaia se cutremură, scoțind un țipăt mic.

— O să se ducă. Mă prind pe orice că o să se ducă.

— N-aș crede. Nu e din alea.

Adică ea, Juhoșoaia, era din „alea". Vorba o săgetă drept în inimă, dar numai o clipă, ca o înțepătură trecătoare: atît a fost efectul cuvîntului, apoi muierea dădu din umeri de parc-ar fi vrut dintr-o singură mișcare să se scuture de toată murdăria pe care o purta. Cine are dreptul să se amestece în treburile ei? O viață avem. Tinerețea femeii trece repede, ca florile îmbobocite în toată bogata lor frumusețe primăvara. Acum e timpul să golească pînă-n fund paharul plăcerilor!

— Toate femeile-s la fel, spuse, scuturînd din umeri.

— Ai auzit poate ceva despre Ioana?

În timp ce se uita la fața indiferentă a vizitatoarei, ochii mamei ardeau de curiozitate. De cum veni vorba despre Ioana, lelea Krisztina deveni atît de nervoasă, încît păstăile pe care le scotea din coș și le rupea în două nu le arunca în cratiță, ci îndărăt în coș.

Juhoșoaia se dovedise izvorul cel mai bogat de știri ori de cîte ori lelea Krisztina dorea să afle ceva despre Ioana. Chiar deunăzi, tînăra femeie stătuse la pîndă toată seara în preajma casei lui Năznanu,

supraveghind orice pas al fetei, toate mișcările ei, deoarece bănuia că în noaptea cu lună, Ioana se va duce la întîlnire cu Tóháti. Dar curiozitatea ei nu duse la nici un rezultat sigur: alde Năznanu zăvoriseră devreme ușa și o liniște adîncă se așternuse peste casă. Juhoșoaia coborîse cu capul înfierbîntat de-a lungul ulicioarei, uitîndu-se într-una înapoi. Nu-i venea să creadă: să fie adevărat că fata n-a plecat la întîlnirea nocturnă?

— Pe majur trebuie să-l cunoști, îi răspunse lelei Krisztina. Și eu îl cunosc. E un om care dacă își pune ceva în gînd, nu se lasă. Aș vrea eu să văd pe femeia care nu se tolănește alături de el, dacă majurul și-a băgat așa ceva în cap...

La vorbele acestea se aprinse și lelea Krisztina. Inima ei de mamă se mistuia de rușine și ocară. Fiul ei iubise o astfel de fată? Te pomenești că Péter tot mai dădea tîrcoale casei lui Năznanu, ocolind-o pe furiș, ca tîlharul cînd pleacă să fure. Așa își închipuia lelea Krisztina încercînd în repetate rînduri să descopere „adevărul", să se încredințeze că așa este. Ba de cîteva ori se furișase chiar pe urmele flăcăului, cînd după cină Péter pleca în sat trîntind poarta. Dar la fel ca Juhoșoaia nici ea nu aflase nimic sigur.

Se îndignă sincer:

— Tu crezi că și Ioana?...

— Da' ce, Ioana e mai cu moț decît altele?

Lelea Krisztina sîsîi, mormăi ceva; nu se înțelegea de loc ce spune.

Tînăra femeie o ținea înainte:

— Da' ce, crezi că Ioana-i din alt aluat?

— Îi rup picioarele lui Péter dacă le mai trece pragul, declară pătimaș, hotărît, lelea Krisztina.

Juhoșoaia izbucni în rîs și rîsul ei răsună aspru, înfiorător, ca rîsul unei nebune.

— Dar dacă ai auzi ce vorbesc?!

— Cine? Ei? Şi despre cine? Despre noi? Alde Năznanu?

— Lui Péter nici numele nu i-l rostesc. Nu-i mai zic decît ticălosul...

Gura bătrînei tremura, faţa i se aprinse:

— Băiatul meu? Ticălos? Péter al meu?

— Ludovica nu-l scoate din fricos. Zice că nu şi-ar mărita fata pentru nimic în lume cu un flăcău aşa de fricos. Ioana merită un om mai de soi, zice...

— Ei, aş vrea s-o văd şi pe asta. Să văd dacă Péter ar îndrăzni s-o ia.

— Nu te poţi amesteca în treaba tinerilor.

— L-aş blestema! Da, l-aş blestema chiar pe feciorul meu! şi, uitînd şi de sine, se dezlănţui cu înverşunare.

Un glas scîncit, tărăgănat, îi răspunse:

— L-ai blestema?... dar poate că blestemul dumitale n-ar prinde.

— Cum să nu prindă? Sînt doar mama lui...

— Trebuie să te pricepi şi la asta. Are şi blestemul chichiţele lui.

— Ştiu eu cum trebuie făcut...

Juhoşoaia îşi înălţă capul; parcă atît aşteptase:

— Ar trebui să-i pui ceva în mîncare...

— Cui, lui Péter?

— Nu, majurului...

— Ce tot vorbeşti alandala?

— Atunci totul s-ar îndrepta. Mă prind pe orice.

— Cum? L-ai otrăvi?

— Ferească Dumnezeu. Dar i-aş pune ceva în mîncare...

— Ai înnebunit de tot.

— Pe legea mea! Dumneata ştii cum se face?

— O, asta-i o vorbă de clacă. Ţicneală de tineri.

— Ar trebui să-i punem un fir de păr în dospeala de pîine, ştii.

— N-ai decît să-i pui, proasto!

— Totul s-ar îndrepta. Şi aici, şi acolo...

Minutele zburau. Lelea Krisztina avea de gînd să pună fasolea la fiert încă de dimineață, dar nu avea nici un spor la muncă. Apăsătoarele griji gospodărești de pe la începutul primăverii se mai împuținaseră; o parte din zarzavaturile sădite cu atîta grijă în grădiniţa din dosul casei a început să-şi dea roadele. Cei doi bărbaţi, Péter şi tatăl său, sorbeau cu nădejde, dimineaţa, la amiază şi seara, ciorba de fasole. Şi lelea Krisztina nu mai trebuia să alerge prin sat, să ceară ba una ba alta pentru a putea încropi o mîncare.

Cînd se întunecă de-a binelea se întoarseră şi bărbaţii. Era o seară liniştită de vară. Dinspre cîmp adia mireasma dulce a rapiţei sălbatice. Pocnetul porţii trîntite îi tăie vorba Juhoşoaiei. Cu gîtul întins, femeia se uită să vadă dacă cei doi bărbaţi poartă într-adevăr sapa pe umăr; nu cumva lelea Krisztina a mințit cînd a spus că sînt la prăşit? Pe Juhoşoaia o interesa grozav de mult tot ce se petrecea în această casă. Ar fi vrut să ştie tot; să afle chiar unde-şi aşază cei doi bărbaţi sapele. Dar oricît îşi căznea ochii, prin întuneric nu se mai vedea deslușit pînă la grajd.

Péter intră întîiul în casă. În prag se opri brusc: abia acum dădu cu ochii de tînăra femeie ce stătea ghemuită în întuneric. Făcu un pas înlături ca să poată trece. Îi era sete; abia aştepta să dea pe gît o ulcică de apă din doniţă. Nici bună seara nu-i spuse Juhoşoaiei, parcă n-ar fi văzut-o. Dar cînd voi să se strecoare pe lîngă ea, femeia îşi cumpăni trupul în partea aceea, tăindu-i drumul. Péter făcu o încercare pe partea cealaltă, pe dreapta. Juhoşoaia se cumpăni în aceeaşi parte. Flăcăul nu stătu pe gînduri, nu-i ardea de joacă, mai ales cu o femeie ca asta: cu o mişcare hotărîtă păşi peste capul ei. Femeia îi spuse, supărată, îndreptîndu-şi broboada pe cap:

— Eşti în stare să-mi zdrobeşti capul, nebunule!

Péter nu-i răspunse. Bău apa și ieși din casă, se duse la grajd unde vorbi ceva cu tatăl său. Nu se auzea decît un zvon nelămurit de glasuri și Juhoșoaia în zadar își trase năframa de pe ureche. Femeia mai aștepta cîteva minute în tăcere, apoi se ridică de pe prag și își luă rămas bun, spunîndu-i lelei Krisztina:

— Mare nătărău e feciorul dumitale! Își merită soarta. Cum să-l iubească fetele?... Am să mai viu pe aici... Auzi?... adaose în șoaptă, să mă-nveți și pe mine ce trebuie să-i pui bărbatului în mîncare, ca să innebunească de dragoste... Că dacă pui un fir întreg de păr în dospeală, îl găsește cînd mănîncă și îl aruncă... trebuie să găsim altceva... Babele spun că numai cu un fir întreg se poate...

În inima lelei Krisztina mînia se ridica valuri, valuri. Era gata-gata să tabere asupra flăcăului: să și-o scoată din cap pe fata aceia. Ioana nu-i vrednică nici măcar să-i sărute picioarele! Iacă ce-i spusese Juhoșoaia: cică, după spusa lor, băiatul ei ar fi un ticălos, un fricos!

Dar Péter, care după plecarea Juhoșoaiei se întoarse numaidecît în casă, i-o luă înainte. Se opri grav, aproape amenințător în fața bătrînei și o privi cu niște ochi care nu prevesteau nimic bun. Lelea Krisztina aprinse lampa, apoi închise ușa ca lumina să nu se strecoare afară.

— Iar a venit aici secătura asta?

— De ce să nu vie? Ce ne-a greșit?

— Să n-o mai văd în fața ochilor, m-auzi?

— Fiește care trebuie să-și ducă undeva supărarea și năcazul. Da. Undeva trebuie să-și verse inima. Și femeia asta, biata de ea, are destule. Cui să i se jeluiască? N-are mamă.

Dar cuvintele plîngătoare nu-l mișcară de loc pe Péter. Nu simțea nici un fel de milă față de Juhoșoaia. Dădu din umeri:

— Ea și le-a făcut, cu capul ei.

— Da, da... dar oricum... Săraca!

— Săraca? E nebună, asta e tot!

— De bună seamă îi pare rău că s-a despărțit de bărbatu-său.

— Ba ar face bine să nu se mai văicărească!

— Dar dacă-i pare rău, dragu' mamei...

Dar pas de te-nțelege cu Péter. Nici că se sinchisea de ce-i spunea maică-sa despre Juhoșoaia!

— Puțin îmi pasă dacă-i pare rău sau nu. Treaba ei. Dar nu-mi place s-o văd pe aici, spuse hotărît. Mi se pare că și straiele mele se murdăresc cînd se ating de ele... Cine știe ce se ascunde în dosul acestei prietenii? Toată lumea știe că umblă pe aici, ca la ea acasă. Să se ducă dracului! Vine aici, de aici aleargă la postul de jandarmi, ce știu eu?... Eu o vorbă-ți spun: zăvorește poarta cînd o vezi că se apropie. O să putem trăi și fără supărările Juhoșoaiei!

Vorba răspicată, ce nu îngăduia nici o împotrivire, îi tăie piuitul și curajul lelei Krisztina. Nu mai îndrăzni să-i înșire bîrfelile Juhoșoaiei. Îi răspunse flăcăului îmbufnată:

— Eu nu închid ușa în nasul nimănui...

— Păi atunci o să am eu grijă s-o dau afară pe dumneaei.

— Dar ce ți-a greșit? Ți-ai pierdut mințile, dragu' mamei...

— Nu mi-a greșit nimic, dar mă roade la ficați cînd o văd.

— Și să știi că ai avea ce auzi dacă ai asculta-o...

— Mai bine i s-ar opri vorba-n gît!

— Că alde Năznanu... dădu să înceapă bătrîna, dar Péter o fulgeră cu o privire. Lelea Krisztina amuți. Numai inima i se zbătea cumplit, stîrnindu-i în piept valuri tot mai fierbinți.

— Gura! strigă flăcăul.

— Ei, ei... doar n-am spus nimic, bombăni supărată, adunîndu-și gura pungă și îi întoarse flăcăului spatele.

Péter se lăsă frînt de oboseală pe un scaun lîngă masă; parcă ar fi purtat un sac greu în spinare și s-ar fi prăbușit sub povara lui. Își propti capul în palme și își împleti degetele în jurul frunții. Simțea că-i plesnește capul. Mici verigi albastre, roșii și verzi începură să-i joace tot mai des pe dinaintea ochilor...

8

Sînt doi ani de cînd medicul i-a spus lui nenea Kuri că trebuie să se opereze la gît de gușă. Gospodarul s-a și interesat în oraș de cheltuielile operației, a socotit, a adunat, a scăzut și în cele din urmă a hotărît să nu se culce deocamdată sub cuțitul doctorului. Dar se sufoca tot mai des. Mai ales în primăvara asta. Multe griji îl măcinau. În sinea lui, așa încet, ca nu cumva să-l bănuiască cineva, blestema așa-zisa „onoare maghiară" care-l oprea, de pildă, să-l cheme la lucru pe Szente Péter. Ce dracu? Să nu poți lucra nici cu ăsta, nici cu celălalt? Dar cine vrei să muncească pămînturile? La arat și mai cu seamă la prășit se ridicau greutăți aproape de neînvins în gospodăria lui Kuri. Nu avea brațe de muncă. Și acum se trudea cu cositul.

Încă nu-i destul de întuneric. S-au oprit prea devreme din lucru. Kuri privea cu un ochi cerul înstelat și se gîndea cum să iasă din rînd. Avea din nou, dar mai mult decît oricînd, senzația că-l strînge gulerul cămășii. Duse mîna la gît. Dar cămașa era deschisă. La naiba! Se împleticea printre oamenii din pîlc ca o oaie căpiată, se trăgea cînd încoace cînd încolo, căuta înadins să-și ascundă cumva trupul

scund. Dar își dădea seama că îl dă de gol coasa, cu toate că și ceilalți aveau pe umăr aceeași unealtă cu vîrful întors spre cer.

Cînd ajunseră mai spre mijlocul satului, făcu ce făcu ca măcar de Szente Péter să fie mai departe. Flăcăul pășea la marginea pîlcului, nu prea vorbea, asculta vorbele celorlalți.

O fată trecu pe lîngă ei...

Lui Kuri nu i-ar fi părut rău dacă gîtul i-ar fi fost și mai scurt. Își trase capul între umeri de parcă i-ar fi fost teamă să nu-l pălească cineva. Se foi încoace și-ncolo, pînă ajunse la cealaltă aripă a grupului, pe latura opusă lui Szente Péter.

— Vă spun, sînt om bătrîn, multe veri am apucat pe pămîntul aista de pulbere, dar așa recoltă ca-n ăst an... grăia cineva din spate, de la coada grupului.

Bătrînul care vorbea, se străduia, ce-i drept, la cosit, să poarte voinicește coasa, rămînea totuși mereu în urmă. Nici acum nu-l ajutau puterile să țină pas cu ceilalți.

Recolta! Asta el Ce an îmbelșugat ar fi într-adevăr dacă ar avea cu cine să isprăvească la timp muncile cîmpului! Kuri avea destule motive de supărare. Și tot bătrînului îi umbla gura?! Locul unuia ca el ar fi acasă, pe prag, să picîie din pipă, sau să pască bobocii pe sub sălcii. Războiul, numai războiu l-a silit pe Kuri să-l convingă și pe bătrînul Pataki să apuce coasa de coadă.

— Asta e vară? Asta-i vară la dumneata? se zbîrli la bătrîn.

— Avem o vreme... binecuvîntarea lui Dumnezeu, nu altceva.

— Vreme bună!... Da' cine dovedește atîta lucru?

— Nici o grijă... Cu ajutorul atotputernicului Dumnezeu...

Nenea Kuri ținea bună prietenie cu părintele, ba se putea spune că umbla regulat la biserică, deoa-

rece nicăieri nu-i pria omului așa de bine o leacă de piroteală ca în răcoarea plăcută a bisericii, în timp ce sfinția sa își pune la bătaie gîtlejul — dar acum pomenirea lui Dumnezeu îl scoase și mai tare din sărite.

— Aș vrea eu să-l văd pe bunul Dumnezeu venind aici să cosească finul, să prășească porumbul și să se apuce de secerat!

Își pierdea adeseori răbdarea și, pe măsură ce muncile se aglomerau, boala îl înăbușea tot mai tare. Nu scăpa bine de o treabă, că se ivea alta. În primăvară întîrziaseră și cu semănatul porumbului. Pricina fusese nu numai mobilizarea, ci și vremea; nu da Dumnezeu să se desprimăvereze o dată. Nu-și aducea aminte să se fi căznit vreodată atît de amarnic cu aratul. Și nu s-a văzut pîn-acum om să înjuge o singură vită la plug. Așa ceva nu s-a mai pomenit pînă atunci în sat... Dar cînd porumbul se săltase binișor de trebuia să intri cu sapa în el, o bună parte din holdele cu grîu de toamnă erau încă neplivite. Iarba grasă se îmbia la coasă, mai ales în luncile din vale, dar parcă și soarele de sus și-ar fi pus în gînd să sporească șirul greutăților de pe pămînt; cînd coasa șuiera mai aprig, culcînd brazdele în fața ei, de la o zi la alta începură să îngălbenească holdele cu cereale. Nici oamenii cei mai bătrîni nu-și aminteau să fi înflorit vreodată prin lanuri atîția maci ca anul ăsta. Vîntul le împrăștia petalele, iar cînd suflarea lui se întețea, parcă o ploaie de stropi roșii picura peste cîmpuri. Era frumos, nici vorbă, să privești atîția maci, dar babele șopteau că atîta puzderie de flori roșii înseamnă sînge mult. Of, Doamne, Doamne...

Kuri era mînios și pe jupînul Sárosi, primarul îi fierbea sîngele cînd se gîndea la fălcile late ale acestuia. Nu el fusese acela care amăgise pe proprietari cu așa-zisul „detașament de lucru"? Cu acea formație militară înjghebată, cum se spunea, numai

din romîni ce urmau a fi repartizaţi pe la gospodării pentru nevoile agriculturii? Lui Sárosi îi umbla într-una gura, dar isprava nu se vedea nicăieri. Aici în sat are o gură cît o şură, cîntă ca un cocoş pe grămada de gunoi, şuşoteşte cu notarul, tăinuieşte cu majurul, ba mai şi ameninţă cîteodată, prezidează la adunările imrediştilor, dar de făcut nu face mai nimic. Kuri se înşelase amarnic, cu atît mai amarnic cu cît se bizuise peste măsură în cuvîntul primarului, în făgăduielile lui cum că guvernul nu-i va lăsa pe gospodari, fiindcă şi armata are nevoie de bucate... căci fără piine nu se poate duce războiul. Acuma degeaba se uita cu ochii fulgerînd de mînie pe sub sprîncenele-i stufoase, cum îmbătrîneşte iarba în livadă şi cum se scutură azi-mîine bobul răscopt de grîu. Păsările cerului vor avea ospăţ îmbelşugat anul ăsta...

Şi ce s-o alege pînă la urmă din afacerea aceea cu pădurea? Cei interesaţi nu-şi puteau scoate din suflet visurile ademenitoare legate de cumpărarea pădurii. Dar în amărăciunea lui clocotitoare, Kuri nu se mai gîndea la cîştig: dracul s-o ia de pădure acolo unde-i! Numai cu munca cîmpului să se vadă la liman. Heei, dacă ar avea zilieri!

Cînd, în sfîrşit, pîlcul de cosaşi se apropie de poarta gospodăriei sale, Kuri Károly îşi înalţă grumazul dintre umeri şi răsuflă uşurat. Cine i-a văzut pe drum? Nimeni. Femeiuşca aceea ce venea spre dînşii prin ceaţa serii o fi fost vreo fetiţă. Kuri nici n-o băgase în seamă, n-o recunoscuse în umbra amurgului. Dar nici n-a vrut s-o recunoască. Îşi întorsese capul să n-o vadă.

Ieri, alde Kuri au tăiat un berbec. Pielea atîrna într-un par din gardul de nuiele; toată ziua fusese acoperită de un nor de muşte, încît prinsese parcă şi miros. Gazda se duse s-o examineze, pipăind-o, în timp ce zilierii îşi aşezau pe jos uneltele, cu băgare de seamă, să nu le amestece cumva.

Femeia își scoase capul din cuhnea de vară. I-a fost greu pînă s-a învățat să gătească și să le dea de mîncare lucrătorilor la lumina focului de pe vatră. Plutonierul-major făcuse cunoscut că nici pe tată-său nu-l iartă, dacă nu respectă ordinul de camuflaj. Să vă acoperiți ferestrele cu hîrtie, că de nu...! Da, dar ușa cuhnei n-o poți închide că te topești de căldură. Gospodina zdrăngănea așadar vasele pe întuneric.

„Cîtă carne o fi fiert femeia din berbec? se frămîntă Kuri, pipăind pielea ce începea să duhnească. Lucrul bătrînului Pataki nu face nici un sfert din plata pe o zi, dar poftă are mosneagul cît șapte, de ar mînca și capul gazdei! Ceata asta de hămesiți ar fi în stare să înghită pe loc un berbec întreg! Iar berbecul ăsta trebuie să ajungă și pentru seceriș! În zeama de mere ajunge dacă se simte numai gustul de carne, carnea însă trebuie drămuită!"

— Ai pus carnea în fîntînă? întrebă el întorcindu-se spre cuhne.

— Uită-te și tu! se înflăcără obrazul femeii în jocul de lumini al focului. Se înfierbîntase strașnic lîngă plită, tot trupul îi era scăldat în sudoare. Dar și întrebarea o scoase din țițîni. Ea nu-și întreba niciodată bărbatul dacă a cosit toată iarba din livadă. Dacă-i bărbat, ce-și bagă nasul în treburile bucătăriei?

Kuri adulmeca, bucuros că va afla îndată ce-i în oala mare, cu smalț albastru. Așteptă nerăbdător și flămînd. Îi lăsa gura apă. Cînd ți-e foame duci la gură și pe întuneric. Numai de carne să fi avut grijă femeia, să n-o irosească cu cosașii! Dacă, Doamne ferește, se strică pînă la seceriș!...

...Fata de pe uliță, care trecuse adineauri pe lîngă ei, se întoarse după cîțiva pași și se uită lung, îngîndurată după ceata de bărbați ce se depărta. O urmări din ochi pînă cînd întreaga ceată fu înghițită de întuneric. La început nu era sigură că omul de la cealaltă margine a pîlcului e într-adevăr nenea Kuri

Károly, dar cînd auzi scîţiitul porţii, orice îndoială se risipi. Poarta dădea în curtea lui Kuri, nu mai putea fi îndoială.

Recunoscuse limpede pe Szente Péter. Flăcăul trecuse chiar pe lîngă Tövisi Rozika, şi fata simţise pînă şi curentul uşor de aer. — „Hm", îşi zise fata. Îşi ţuguie buzele gingaş şi mîndru, şi clătină din cap. Apoi îşi văzu de drum. Păşea prin pulberea uliţei parcă ar fi fost desculţă şi totuşi era încălţată. Chiar în toiul căldurilor nu şi-ar fi lepădat pantofii din picioare pentru nimic în lume! — „Nu-i bine, nu-i bine de loc", cugeta cu capul ei trufaş Tövisi Rozika şi căzu pe gînduri în timp ce înainta prin întuneric. Cum se îmbăţoşa şi nenea Kuri pe vremea cînd satul fierbea din pricina lui Tar Pista, cum îşi scuipa în palme tăurăşul ăsta cu gîtul scurt, jurîndu-se că are să-l înveţe el minte pe feciorul acela cu sîngele aprins de ochii unei romînce.

Şi acuma iată...

În aceste clipe, în inima Rozikăi teama şi gelozia se amestecau cu invidia amară, o rodeau, o ardeau. De pe front nu veneau scrisori. Nici o veste de la Tar Pista; parcă l-ar fi înghiţit de tot sîngeroasa viltoare. Cu toate că zestrea era gata, maică-sa îi făcuse nişte perne de toată frumuseţea, umplute cu puf fin şi atît de îndesate, încît cel ce ar fi dormit pe ele s-ar fi trezit de bună seamă cu gîtul răsucit. Atît numai că pernele nu erau făcute ca să dormi pe ele. Ele se ţineau doar de podoabă în patul cel mare. Făcuseră şi nişte mîndreţe de dantele pentru feţe, late de o palmă, grele şi bogate. Hei, ce încet a mers croşetatul, în serile de iarnă, la lumina slabă a lămpii! Pe atunci toţi credeau că n-o să poată fi gata cu zestrea pînă în ziua nunţii. Şi iată...

Da, dar dacă ar pica cine ştie ce feţe simandicoase şi ar trebui găzduite şi peste noapte, trebuiau să se gîndească şi la asta! pentru ei Rozika ar aşterne patul cu pernele acelea îndesate şi rotunde!..

Ce frumos e să te uiți la perne și să visezi... Dar cu atît mai amar e să te întorci la neîndurătoarea realitate a vieții. Ce-o fi cu Pista de nu scrie? Niciodată Rozika nu și-ar fi putut închipui că și pe iubitul ei l-ar putea sfredeli un glonte. Ca și cînd Pista ar fi plecat la o nuntă, în satul vecin. Cu atît mai mult se înspăimînta acum. Cine știe dacă pînă acum Tar Pista nu îngrășa iarba undeva în cîmpiile Ucrainei!...

În timpul acesta, Szente Péter, „ungurul trădător", se plimba pe acasă, printre lucrătorii cu ziua. Că nici vorbă, el era flăcăul din grupul de cosași ai lui nenea Kuri! Rozika simți cum i se urcă sîngele la cap gîndindu-se că Ioana îl aștepta cu jind, seară de seară, cu brațele fierbinți, după poartă. O apucă amețeala. Dorința și invidia îi răscoleau inima plină de amărăciune.

Taică-su se pregătea de cină, spălîndu-se pe mîini într-un lighean de tablă în colțul odăii. Podeaua camerei, nouă, proaspăt frecată, scîrțiia sub pași. Ferestrele erau camuflate. Aveau și ei cinci cosași pe ziua de azi, dar oamenii nu isprăviseră încă, și acum alde Tövisi îi așteptau să vie de la cîmp.

Fata sări ca un cărbune aprins în mijlocul odăii.

— Na! Ungurii căzuți cu hîrzobul din cer! Grozava cinste ungurească! plesni batjocoritor, cu răutate. Hei, că multe mai spune întunericul serii! Să ieși doar pe uliță, ai ce vedea!

Tövisi, care tocmai își ștergea mîinile, se întoarse.

— Ce-ai văzut? se uită la fiică-sa.

— Am văzut ceva... Halal!... Pe mine de acum înainte vă rog să mă mai slăbiți cu onoarea ungurească!

Zbîrlită, tremurînd de mînie, Rozika arăta ca un hîrciog gata să sară. Pentru a da un accent și mai grav vorbelor ei, sau pentru a deschide cît mai multe căi torentului de mînie, gesticula și cu pumnul.

Intră maică-sa, cu o față de masă albă pe braț.

— Te-ai adunat de pe drumuri? o întrebă, împungînd-o cu privirea.

— Lasă-mă-n pace! și Rozika se înecă într-un plîns isteric.

— Pînă și masa tot eu trebuie s-o aștern, se indignă femeia bombănind. Nu dădu multă atenție izbucnirilor pe jumătate nebunești ale fetei. O cunoștea bine. Poftim de mai crește fete! Pe unde mi-ai umblat haimana toată după-amiază și seara?

Fata se proțăpi în fața maică-si, pîrjolind-o aproape cu privirea.

— Adineauri am plecat!

— Adineauri! Soarele era încă sus pe cer.

— Dacă era acolo, înseamnă că era la locul lui!

— Din fîțîieli de cucoane nu se poate trăi!

— Halal trai! Doamne Dumnezeule! Lasă-mă-n pace! Nu te tot lega de mine!

Tuna și fulgera, străduindu-se din răsputeri să țipe mai ascuțit decît maică-sa. Dar nici bătrîna nu se lăsă mai prejos. Nici ea n-avea nevoie să-și ducă limba la ascuțit! Cele două femei băteau tot mai înfocat și mai cu spor din gură, strigau deodată, țipau și într-o clipă se încinse o hărmălaie așa de asurzitoare, că bătrînul Tövisi fu nevoit să-și dea drumul glasului său chibzuit, calm, de data asta ceva mai energic:

— Ajunge! Vreau să mănînc!

— De poruncit, știți cu toții, îi replică femeia înfuriată și, ridicînd brațul, parcă ar fi ținut o torță, zvîrli fața de masă, își puse mîinile în șolduri și se răsti la fată: Așterne masa! Doar n-o să muncesc eu pentru toți! și ieși ca o furtună pe ușă.

Cam așa erau „privighetorile" din casa lui Tövisi Árpád, pe care altă dată gospodarul le auzea lălăind cîte un crimpei de cînteс...

Rozika crescuse ca o fetiță răsfățată de tatăl său. Acum gura îi tremura ca un gîndac stîlcit și o podidi plînsul. Ciudat cît de mult semăna fata cu tatăl ei,

nu numai la culoarea pielii — aproape respingător de palidă — dar și la mișcările brațelor și la jocul feței.

— Vezi? miorlăi către tatăl ei. Tot pe mine mă ghiontește. De-aș pleca o dată din casa asta!

Se gîndea la Tar Pista, el era prezent necontenit în mintea ei în timp ce smiorcăia. Nenorocirea îi apăsa inima și îi dădea chinuri insuportabile. Și cine era de vină că a ajuns așa de nenorocită? Numai romînii! Sîngele ei neastîmpărat fierbea de ură. Căci dacă n-ar fi trăit și romînii în satul ăsta, atunci poate că nici drăguțul ei nu s-ar fi amestecat în afurisita aceea de vitejie ungurească. Atunci s-ar fi putut chiar cununa înainte de mobilizare.

Erau clipe arzătoare cînd și pistruii i se aprindeau și cînd dorul măritișului punea cu totul stăpînire pe ea. Despre fetele ca dînsa se zice: „Slabă, slabă, dar dată dracului!"

Tövisi aruncă ștergarul dintr-o singură mișcare pe sîrma prinsă de grindă, ce servea la uscatul rufelor în timp de iarnă. Cu un gest încercă să potolească izbucnirea fetei:

— Lasă. Mamă-ta-i acum la vîrsta cînd orice femeie își pierde mintea și i se urcă sîngele la cap. E nervoasă. Cu toate că ea n-are nici o pricină. Eu ar trebui să mă bat cu capul de pereți că nu știu de unde să fac rost de zilieri. Azi-mîine se trece fînul! oftă.

Tövisi ținea vite multe, așa că trebuia să strîngă cît mai mult fîn.

Fetei îi fulgeră ceva prin minte și împunse cu vorba:

— Dar al lui nenea Kuri nu are nici un cusur! Ăla se coseștel

Tövisi se uită repede la Rozika.

— Al lui Kuri Károly?

Pe Tövisi îl încolți bănuiala. Să știi că Kuri cu Sárosi au plănuit ceva și se ascund de el. Nu în-

cape-ndoială că primarul i-a făcut rost lui Kuri de ceva ajutoare, asta o fi aflat Rozika. Ridică vocea și caută să și-o îngroașe autoritar și impunător:

— Hei, cînd i-oi izbi eu o dată! spuse clătinînd din cap.

Tonul aceasta era pe placul Rozikăi. Prinse vorba din zbor:

— Așa le-ar trebui, să-nveţe puţină omenie!

— Întocmai! Păi eu am să-i învăţ să fie oameni de omenie!

— ... Căci din gură sîntem unguri mari, dar ...

Gospodarul înţelese greșit aluzia, o luă asupra lui, se simţea jignit:

— Cine? De mine vorbești? de mine?

— Nu de dumneata. De nenea Kuri!

— Oh, Kuri. Nu-mi mai vorbi de el. Îl cunosc eu pe dumnealui!

— Eu abia astă-seară l-am cunoscut. Dar l-am cunoscut pînă-n rărunchi.

— Spune dar, ce-a fost?

Rozika era șireată, calculată. Ca și cum ar fi drămuit dinainte fiecare cuvînt, slobozea vorbele pe rînd ca pe niște săgeţi, stîrnind curiozitatea tatălui ei.

— Știi pe cine are la coasă?

Tövisi era încredinţat că prietenul său, lacomul de Kuri, meșterea ceva cu primarul. De aceea ascultă cu atenţie vorbele fetei:

— Spune și dumneata dacă e lucru cinstit să adune trădători de neam în jurul său? Să dea pîine trădătorilor. Am văzut cu ochii mei cum mergea alături de el și Szente Péter.

Pistruii de pe faţa lui Tövisi se albiseră de tot. De la o anumită vîrstă toată pielea ajunge de o singură culoare. Acum, însă, petele brune se aprinseră pe faţa lui, ceva se frămînta în el. La auzul numelui lui Szente îi veni în minte Vasile Năznanu. După Vasile Năznanu, Tar Pista. Iar după Tar Pista, soarta nesigură a fiicei lui. În urma asasinatului, el

mai mult decît oricine devenise dușmanul neîmpăcat al lui Szente Péter. Tövisi auzise de la plutonierul-major de purtarea îndărătnică a flăcăului la anchetă și rostise încă de pe atunci sentința necruțătoare că Szente Péter trebuia să dispară din sat! Sau să crape de foame, să se prăbușească la o margine de drum ca un ciine de pripas! Fiindcă, după filozofia lui Tövisi, un trădător de neam nu merită nici o coajă de pîine! Kuri aproba mîrîind fiecare vorbă a lui Tövisi, iar Sárosi încă dădea vîrtos din cap, așa că înțelegerea era desăvîrșită. Majurul Tóháti sprijinea cu deosebită tărie ideea lui Tövisi, pumnul lui se încorda ori de cîte ori venea vorba despre Szente Péter. Numele acesta stîrnea porniri aprige, focuri pustiitoare în sufletul lui...

Și acum, potfim, Rozika năvălise în casă cu vestea — și ce veste! — că nenea Kuri l-a tocmit pe ticălosul de găligan la coasă, zilier în toată regula. Tövisi mirosise ceva, ca omul căruia nimic nu-i scăpa. În ultima vreme ortacul său, Kuri Károly, îngăima vorbe fără șir și privea în pămînt încurcat, ori de cîte ori se vorbea despre grijile cositului. Pînă și afară la cîmp, Tövisi auzise pe ici pe colo cîte o vorbă care-i dădea de bănuit. Dar nu-i venea să creadă că Kuri Károly, prietenul lui drag cu care gătea bucatele în aceeași oală politică, pe seama satului, ar fi în stare de o crimă ca aceea pe care o auzise acum de la fiică-sa. La primele cuvinte parcă nu-și putea veni în fire. Ochii lui albaștri încremeniră uimiți uitîndu-se în gol. Cugetă adînc gîndindu-se la cursul vieții și la învălmășeala cumplită a întîmplărilor, apoi își ridică brusc capul. Sîngele îi alerga clocotind prin vine.

— Spune-i mame-ti să mai aștepte cu cina. Dacă nu-i umblă și ei mîinile mai repede! Mă duc pînă la Kuri să-i spun o vorbă.

Nu-și mai găsea locul, obrajii îi ardeau ca focul, era cătrănit rău. L-ar mistui flacăra propriului său

sînge dacă n-ar porni imediat pe uliță să-și verse mînia în fața ortacului. Trînti cu putere poarta care răsună pînă departe în tăcerea serii de vară, de parcă s-ar fi tras cu tunul în curtea lui Tövisi.

Rozika se mai liniști; mulțumirea o furnica prin inimă. Toată întîmplarea îi făcuse plăcere.

9

Tövisi alerga pe ulița întunecată spre casa fîrtatului său, tot mai nerăbdător, tropăind cu atîta putere încît ar fi fost în stare să doboare și un stîlp de telegraf, dacă întîmplător i-ar fi ieșit unul în cale. Rănile vechi se deschiseseră în sufletul lui, îl dureau, și sîngerau. Toate ponoasele, închipuite sau reale, ce se legau de Kuri, reînviară.

Din nou simți că îl săgetează prin inimă, numai cît își amintea de iapa aceea minunată pe care a pierdut-o pentru totdeauna. Pe unde-o fi galopînd acuma draga de ea? Să fi pierit undeva departe pe cîmpul de luptă? Sau o fi ronțăind iarba în vreo poiană din Carpați... un soldat adormit îi ține frîul răsucit după încheietura mîinii... Aproape că auzea nechezatul ei... Ei, Kuri, Kuri! Nu și-a spus niciodată părerea despre tîrgul acela cu calul. Și-a înghițit amarul, i-a fost teamă că ortacul îi va ride în nas. Dar nedreptatea îl ardea din nou. Și o invidie de neînțeles îi răscolea inima, ca otrava: dar dacă Kuri termină totuși cu coasa și se apucă din vreme de secerișl

Zilierii lui Kuri înfulecaseră iute cina, adică sorbiseră pe întuneric zeama de mere, căci erau flămînzi și obosiți. Erau nevoiți să lucreze mai mult decît în orice an. Zoreau către casă să se ascundă cîteva ceasuri sub velința moale a somnului.

Kuri însuși urcase din cuhnie în casă. Bîjbîia prin beznă. Se gîndise de atîtea ori să pună perdele de camuflaj la ferestre, dar a tot amînat de la o zi la alta. La urma urmelor la ce i-ar folosi camuflajul? În odaia răcoroasă, curată, nu intra decît la culcare.

Femeia care tocmai mîntuia de spălat vasele, deschise ușa sobei, să vadă ceva, cît de cît, la lumina focului; de asta nu se puteau lega jandarmii care organizau seară de seară adevărate vînători după razele de lumină ce se strecurau din case.

Cîinele începu să latre cu furie, cum latră cîinii cînd simt miros de străin prin apropiere. Paznicul casei nu era încă dezlegat din lanț și smucea ca turbat sîrma întinsă de-a lungul curții.

La lătratul cîinelui, femeia lui Kuri își scoase capul pe ușă, ținînd departe de trup cîrpa de spălat vase, ce-i atîrna picurînd din mînă, și scrută întunericul din curte cu ochi iscoditori.

— Cine-i? Cine umblă acolo?

În fața femeii răsări Tövisi, aprins de mînie, ca un trăsnet căzut din cer pe piatra lată din fața ușii. Lelea Kuri se sperie și sări înapoi din ușă.

— Acasă ți-i bărbatul? întrebă răstit omul, fără să dea binețe.

— S-a-ntîmplat ceva rău? se auzi stins glasul femeii.

Conduse de-ndată pe musafir și-l pofti în casă. Dinăuntru se auzi un fel de mormăit. Stăpînul s-o fi vîrît în pat, dar nu doarme, își zise lelea Kuri, orientîndu-se după glasul celui ce mormăia. La naiba, să nu poți tu aprinde un pic de lumină!... Femeia ieși, strecurîndu-se pe lîngă perete, și se piti în cerdac în așa fel să se poată furișa neobservată în cuhnie dacă bărbații ar ieși cumva din odaie. Trăgea cu urechea ținîndu-și răsuflarea, supărată pe cîine care tot mai mîrîia și o împiedica să audă vorba bărbaților. Ce-o fi căutînd Tövisi la ei la o oră atît de neobișnuită? Așa, pe neașteptate și așa de tulburat!

Într-o clipită multe îi trecură prin minte. O fi venit de la oraș prin telefon vreo veste pentru notariat? Vreo veste rea? Că la bine nu te mai poți aștepta în ziua de azi!... Războiul ăsta!... Cîte nu se șoptesc prin sat! Că satul ăsta-i ca o pădure tainică cu frunzișul foșnind într-una. Și zvonurile erau tot mai neliniștitoare. Acum bunăoară se vorbește că mai devreme sau mai tîrziu vor fi trași la răspundere toți aceia care azi se grozăvesc fără nici un rost. Nu era mai bine dacă și bărbatul ei și-ar fi pus lacăt la gură și nu s-ar fi amestecat în toate...

Inadins lăsase crăpată ușa odăii ca să poată prinde vorbele din dosul zidului. Acum însă cei din casă au închis-o. Un vînt rău l-a adus aici pe Tövisi, altfel n-ar vorbi ei în taină!

La început nu auzi nimic, deoarece cîinele hămăia sau mîriia într-una. Apoi i se păru că înăuntru cineva bate cu pumnul în masă. Nu cumva o fi chiar bărbatul ei? Vai, vaza cu flori! Nu ținea flori în ea, praful ce pătrundea din uliță o acoperise gros, iar gospodina nu avea vreme să puie mîna pe o cîrpă de șters, acuma cînd erau atîtea treburi în gospodărie. Ar fi totuși păcat de vază!...

Aha! Ăsta-i glasul lui Tövisi! Iar cu cinstea: cinstea ungurească! Îi umblă gura ca roata morii. Bombănește, clămpănește mereu același lucru: credință față de ideea națională! Nevasta lui Kuri n-a înțeles niciodată bine ce înseamnă de fapt frazele acestea umflate care-l pot încălzi pe Tövisi așa de tare, de parcă întreaga lui ființă s-ar transforma într-un cuptor încins. În conștiința femeii frazele se învălmășeau ca o ceață deasă...

Acum auzea vocea groasă, dar mai puțin pătimașă, a soțului ei, o voce de parcă simțeai cum se cutremură pereții.

— Dar ascultă-mă și pe mine... mama ei de viață! Am și eu destule pe cap! Și numai eu îmi știu necazurile!

Tövisi era provocător, fudul ca un cocoș, arogant.

— Nu vreau s-ascult un om care nu se ține de cuvînt!

Dar nu mai auzi ce-a mormăit bărbatul ei căci găinile începuseră să cotcodăcească în coteț.

Acum începură să zbiere amîndoi. De tulburată ce era, femeia se freca pe burtă parc-ar fi avut colici. Dracu s-o ia, fie ce-o fi, numai să... Numai să... Nu mai putea să-și adune gîndurile care se împrăștiaseră ca albinele roind din stup.

— Acolo te-or arde și pe tine, împreună cu romînii și uneltele lor! Ca pe jidani! Gîndește-te! îl dăscălea Tövisi cu multă înțelepciune pe prietenul său. Din vorbele auzite, femeia înțelese că ele sînt ca niște suliți pe care bărbatul acesta uscat, cu ochii albaștri, le îndrepta spre pieptul lui Kuri. Vai, Doamne, ce poate fi? O trecură sudorile.

Pînă-ntr-atîta își pierduse capul, încît cînd scîrțîitul ușii sfîșie tînguitor liniștea serii — ușa n-o unseseră de mult, uitaseră: vara o deschideau rar — deabia își putu veni în fire, și făcînd un salt de pisică se strecură înapoi în cuhnie. Focul de sub plită începuse abia acum să ardă cu flăcări și lumina lui roșiatică, năvălind prin ușa deschisă a cuptorului, desena, vibrînd pe gardul din curte, ca pe o umbră pocită, silueta femeii.

Tövisi plecă val-vîrtej, de parcă ar fi trecut cel puțin un escadron de husari. Statura îndesată a stăpînului casei, în cămașă și izmene, cu picioarele îngrozitor de păroase, apăru numaidecît în pragul cuhnei. Tufișul bogat și înspăimîntător al sprîncenelor îi sălta în sus și-n jos. Dar glasul își păstra liniștea și hotărîrea, netrădînd nimic din zbuciumul interior.

— Ascultă! Ce Dumnezeu? Tu încă tot cu vasele mocoșești? Lasă-le-ncolo! Dă o fugă la alde Szente și spune-le că pe mîine nu ne trebuiesc cosași! Spălatul vaselor îl isprăvești tu pe urmă!

Spunînd acestea, se și întoarse să plece. Dar ne-

vasta îl opri, căci tare o mai zgîndărea diavolul curiozității.

— De ce nu ne trebuie? Cum să nu ne trebuiască?!

— Pentru că nu ne trebuie. Înțelegi?

— Dar ce să le spun, că de ce?

— Asta nu te privește pe tine!

Femeia se împotrivi:

— Atunci du-te-mneata și le spune!

Phii, asta mai lipsea! Kuri sări înapoi pe prag unde stătuse mai înainte. Nu-și mai putea ascunde mînia nici în glas. Sprîncenele încruntate îi împingeau zbîrciturile pe frunte, iar obrazul și gîtul scurt, gros, erau stacojii. O ocărî pe nevastă-sa, mai s-o ia la pumni, o injură. Doar o clipă a mai lipsit ca să-și înfigă mîna în părul ei, s-o smulgă din cuhnie și s-o tîrască roată prin curte. (Este un obicei vechi acesta la sate și în unele case s-a păstrat.)

Dar acum simți din nou strînsoarea în gît și începu să se înăbușe...

Nu se putea gîndi ce va fi, ce se va alege cu cositul. Atîta bunătate de iarbă se va trece și se va prăpădi necosită. Simțea numai că mîna neobișnuit de albă și pistruiată a lui Tövisi i se încleștează pe gît, îl înhață, îl strînge ca lunia spînzurătorii, îl sugrumă. Degeaba-i așa de gros gîtul lui Kuri!

...După cină, Péter se întoarse acasă obosit, cu picioarele ca de plumb. Dar acolo îl aștepta o veste neașteptată. La scîrțîitul porții, maică-sa alergă într-un suflet în întîmpinarea lui, tremurînd de desperare:

— Bine că vii! Du-te repede la grajd! Tat-tu te așteaptă de mult!

Flăcăul își grăbi pașii, iar maică-sa se luă desculță după el, ca o umbră. Întunericul greu din ușa grajdului înghiți silueta lui Péter. Flăcăul întrebă încet:

— Unde ești, tată? și căută orbecăind prin întunericul ca o catifea neagră ce-i acoperea ochii.

— Aici, hai. Spre seară iar a trimis notarul după mine, aprinde-s-ar pămîntul sub picioarele lui!...

Şi începu să-i vorbească, pînă cînd, încetul cu încetul, se dumeri de ce fusese chemat. Una dintre vaci trebuia predată statului. Nu există îndurare! S-a sfîrşit! Din senin notarul şi primarul au fost cuprinşi de o neaşteptată milă şi omenie şi conştiinţa nu le-a dat pace pînă cînd în înţelepciunea lor n-au descoperit că nu este totuşi drept ca romînii să fie atît de împovăraţi cu cotele de carne. Domnul Sárosi şi grăsunul de notar au trecut în revistă casele, capetele de vită din fiecare gospodărie, şi au stabilit că mulţi dintre romîni au fost siliţi să-şi vîndă singura vacă pe care o mai avuseseră. De azi înainte — aşa cerea dreptatea — sarcinile de predare vor fi suportate de toţi. Această introducere întortocheată i-o servise însuşi domnul notar, în timp ce-i vorbea despre egalitatea cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate. Notarul îi vorbise şi despre scopul comun, care-i interesează deopotrivă pe unguri şi pe romîni, adică despre terminarea victorioasă a războiului antisovietic. Îndrugase verzi şi uscate, rotindu-şi ochii cu atîta nevinovăţie şi cucernicie spre tavanul cancelariei, că pînă şi bătrînul Szente îşi ridicase ochii din podele, întrebîndu-se ce-o fi văzînd notarul acolo? Sau poate că de acolo de sus îi şopteşte cineva?

Că nu-i drept că numai gospodăriile romînilor să fie jupuite, că greutăţile trebuiesc împărţite — mă rog, pînă aici şi bătrînul Szente era de acord. Dacă aşa-s vremurile că statul rechiziţionează cu sila, om face ce om putea şi om trece şi peste asta...

Notarul a trăncănit mult, treierînd la paie goale, viclean, şiret, dar bătrînul Szente se cufundase atît de mult în gîndurile sale, împărţind şi învîrtind în sinea lui dreptatea, încît rămase trăsnit cînd îşi auzi numele. Va să zică despre el e vorba! El trebuia să dea vaca! Nu-i de mirare că într-o clipă inima i s-a

înfierbîntat la gîndul că tocmai el trebuia să îndrepte cumpăna înclinată într-o parte a dreptății.

— De ce nu le-ai spus-o verde în față! Să înceapă cu cei ce au patru sau șase capete de vite! zise Péter suflînd fierbinte în obrazul tatălui... Flăcăul vorbea greu, parcă o povară enormă îl apăsa pe piept.

— Parcă ai cui vorbi!...

— Ia să vedem ce-i cu dreptatea asta? Și Péter începu să numere pe degete. Lui Dăndărău încă anul trecut i-au dezlegat din grajd o vacă, pe fumuria aia cu păr lung. Frații Feliceanu... fiecare a trebuit să se despartă de cîte o vită. Așa a vrut notarul cu Sárosi. Și la fel a pățit și Munteanu cu cumnata lui, din Suseni. Dacă socotim bine, dintre romîni n-a scăpat decît Tudoran și încă vreo trei bogătani. A știut el bine notarul al cui grajd îl golește! Dar Kuri? Dar Tövisi? Dar alde Tar?

Tăcu, dar ceva ardea în el ca focul mocnit sub cenușă. Asta-i viața lor. Putea oricine să știe că după Munteanu și Dăndărău, îi vine rîndul și lui Szente.

Așa-i viața asta. Viață de om sărac. Necazul nu vine niciodată singur.

Vacile rumegau tihnit, una se culcase și sufla greu. Cîtă liniște era afară! În grădină și dincolo de grădină, pe cîmp, doinea molcom noaptea de vară, somnul spicelor și al florilor era păzit de stelele ce luceau scînteietor. Un cîine schelălăia în vecini. Pe un horn din apropiere țipa o cucuvaie, chemîndu-și perechea cu glasul scîrbos. Cineva intră în curtea lui Szente, iar lelea Krisztina fugi la poartă tot așa de repede, ca adineauri, cînd își aștepta feciorul...

Bărbaților puțin le păsa de scîrțîitul porții.

— Ce ne facem? întrebă bătrînul Szente.

— Ce să ne facem? Am să dau foc casei! răspunse Péter. Era amărît din cale-afară.

— Dacă ne rămîne o singură vacă, nici nu face s-o mai ținem, grăi tatăl.

Péter se gîndea că de-acum înainte și pentru arat vor trebui să cerșească de la alții o vită de jug. Dar cine le va da? Cei care le-ar împrumuta cu dragă inimă n-au nici ei. Anul trecut bogătanii se băteau între ei pentru brațele de muncă. Anul ăsta brațele s-au împuținat, recolta e mai îmbelșugată, este și mai mult de lucru la cîmp. Pe Péter nu vor totuși să-l cheme. Despre asta n-a vorbit nici cu tatăl său, nici cu mamă-sa, dar vedea limpede cum stau lucrurile. Și toate de atunci de cînd a fost ucis Vasi Năznanu...

Mama lui șușoti ce șușoti cu cineva în poartă, apoi se întoarse în grajd la bărbați. Dar nu scoase o vorbă. Tușea mărunt, parcă i s-ar fi oprit ceva în gît. Péter observă tusea aceasta, dar nu întrebă nimic și femeia nu vorbi decît atunci cînd cei doi bărbați ieșiră pe ușa întunecoasă a grajdului.

— Péter, băiete, auzi, mîine nu mai trebuie să te duci la alde Kuri la coasă.

Péter se opri brusc și se aplecă spre maică-sa.

— Cum? Cine a spus?

— Au trimis vorbă... Ei au trimis vorbă... Că mîine să nu mergi...

Picioarele flăcăului prinseră rădăcini, tatăl și mama se traseră înapoi. Stăteau pe loc. Tăceau. Cine ar putea să se descurce în tot ce se întîmplă cu ei, în jurul lor? Glasul înecat de plîns, tînguitor, al mătușii Krisztina întrerupse liniștea apăsătoare.

— Ce-o fi cu noi, cerule îndurător? Să dăm vaca? Anul ăsta nici zece zile de lucru n-ai făcut, Péter! Și azi-mîine începe secerișul...

Tînguiala femeii rămase fără răspuns. Porniră tustrei spre casă, de-a lungul bătăturii; cei doi bărbați înainte, și în urma lor, orbecăind cu fața ascunsă în șorț, bătrîna. O vacă mugi tînguitor după ei din grajd, parcă i-ar fi părut rău că se îndepărtează.

Asta-i mugetul Floarei... Și tocmai pe ea se gîndea Szente s-o predea, mai degrabă decît pe cealaltă. Acuma-l durea inima pentru Floarea...

Ca un suflet credincios ce se roagă fără speranţă lelea Krisztina îşi spunea mai departe oful ei, călcînd în urma bărbaţilor:

— Cum s-a întors toată lumea împotriva noastră?! Ce-i fi făcut tu, Péter, băiete, că şi jandarmii tot de tine s-au legat? Ce ruşine, Dumnezeule! Ies pe uliţă şi degeaba dau bineţe oamenilor, ei se uită mai întîi în jur şi nu răspund decît după ce se încredinţează că nu-i vede nimeni... Am băgat de seamă... Pînă şi Ioana... Şi Ioana...

Flăcăul se opri brusc, parcă l-ar fi smucit cineva de la spate. Lelea Krisztina înghiţi repede vorbele pe care ar mai fi vrut să le spună. Din tăcerea băiatului înţelese ceva rău: negreşit îl durea rana pe care a atins-o vorba ei. Mama tăcu, dar inima ei ştia multe, simţea totul. Cum era să nu observe tocmai ea că, de cînd a plecat de acasă, hoinărind el ştie pe unde (aşa se vorbea în taină despre zilele petrecute la jandarmerie), Péter n-a rostit niciodată numele Ioanei? Şi despre asta femeile vorbeau în fel şi chip, şi lelea Krisztina culegea toate zvonurile. Şi acum singură nu se putea orienta în labirintul atîtor taine: mai umblă Péter pe la alde Năznanu sau le ocoleşte casa?

Lelei Krisztina i se şoptea aproape zilnic că majurul a pus ochii pe frumoasa fată şi poate aşa se explică mînia lui împotriva lui Péter.

Poate că acesta era adevărul... Cine ştie?...

Oftă adînc. Cine ar putea vedea ce se petrece în inimile oamenilor?

10

Zilele calde de vară s-au scurs una după alta. Arşiţa îi chinuia cumplit pe oameni, punîndu-le parcă tichii de flăcări în cap. Unii se apucaseră din timp de seceriş, alţii însă întîrziau. Unde erau zilele zgomotoase de altădată, răsunînd de voie bună şi de cîntece?

Undeva departe, în depărtări pe care doar închipuirea celor rămași acasă le colinda, coasa șuiera mult mai cu spor... Coasa morții... Cădeau oameni, se prăbușeau în fața morții necruțătoare.

Iar lacrimile mamelor cădeau și mai îmbelșugat decît boabele galbene din spicele răscoapte!... Știrile nu mai conteneau: a căzut și cutare și cutare, alții și alții... Toată lumea îi plîngea. Ce bucurie pe bieții oameni cînd Crucea Roșie îi înștiință că unul sau altul era doar rănit. Cel puțin scăpase cu viață din înfiorătoarea baie de sînge!

... O dată, pe înserate, cînd soarele cobora la asfințit, încet, spre piscurile munților, Ieremia Tudoran se uita cu multă luare-aminte la un lan îngust de grîu de pe malul pîriiașului secat și umbrit de tufișuri.

Tudoran secera cu cuțiva zilieri holda de la poalele pădurii și socotea în sinea lui cît o să piardă din pricina întîrzierii secerișului. Și ce recoltă minunată și bogată ar fi putut să fie! Bucuria păsărilor! Ele știu că au de ce se bucura; ce cules bogat, ce mai ospăț! Au rămas atîtea grăunțe pe jos!

Se vor înmulți și șoarecii: îi așteaptă o toamnă veselă. Pînă și bufnița care țipă toată noaptea deasupra satului va avea o pradă frumoasă cu atîta șorecăraie ce mișuna prin miriști.

Pe fîșia de pămînt de lîngă pîriiașul cu albia secată, Ioana aduna snopii. Pămîntul ăsta era al lor. Dincolo de dîmb cineva fluiera, dar încet, foarte încet. Doar cîte-o frîntură de cîntec dacă ajungea din cînd în cînd la urechea fetei:

Vai de mine cum m-aș duce
pe valea cu pietre luce,
la mîndra cu gura dulce...

Fata se îndrepta din șale, se uită către tatăl său care trăgea înainte la coasă și oftă. Ion Năznanu se legăna ritmic ca o creangă sub greutatea unei păsări. Cînd muncea, Năznanu nu vedea, nu auzea nimic.

Șuierul coasei prin holda deasă înăbușea cîntecul timid care încerca să se strecoare pînă aici.

Da, afară la cîmp cîte-un flăcău mai fluiera încă, încet, încet de tot, cîte-un cîntec străvechi și frumos, dar în sat nimeni nu cuteza să cînte așa ceva. Nu-i plăceau lui Tóháti melodiile acestea. Pînă și alde Tövisi și Kuri, ca și domnul primar Sárosi se burzuluiau cînd le auzeau, ca dulăii cînd încep să latre la luna ce plutește pe bolta cerului.

Nopțile în sat, erau liniștite și mute... Numai glasul clopotelor tulbura această liniște, cînd se apropiau avioanele dușmane și se dădea alarma.

Întorcîndu-se în direcția din care se auzea fluieratul, Ioana simți cum o străbate cîntecul ca o mare și arzătoare suferință.

...Vai de mine cum aș mere
pe valea cu pietricele,
seara la mîndrele mele...

Ascultîndu-l, fata își aminti de jocul bătrînesc al călușarilor. Și de moș Nicolae, care acum vreo zece ani s-a dus dintre cei vii. El a fost cel din urmă dintre bătrînii care mai purtau plete lungi pînă pe umeri. Numai bătrînul mai cunoștea jocul călușarilor, iar unchiul Mariei Dăndărău, ridicat în toamna lui patruzeci, îi cumpărase știința cu zece chile de vin. Cîntecul mergea mînă-n mînă cu jocul acesta străvechi. Ehei, de mult nu se mai juca în sat!...

În timp ce-și răscolea amintirile, Ioana se simți cuprinsă de o neliniște pe care n-o putea stăpîni. Adineauri maică-sa își ridicase ochii spre cer, spre soare, măsurînd distanța ce despărțea globul scînteietor de foc din creștetul bolții, de marginea dinspre apus a zării, apoi își luă traista și plecă spre casă. Amurgul cobora domol. Razele de lumină căzeau tot mai ostenite, mai sleite pe tarlalele despuiate de coama aurie, cîntecul greierilor se înteța. Ioana își potrivi îmbrăcămintea.

Sus, în buza pădurii, Tudoran se opri și el din lucru. Gresia îi mai lunecă de cîteva ori pe tăișul coasei, dar ochii lui, ca ochii unei păsări de pradă, urmăreau toate mișcările fetei. Ioana își potrivi părul, netezindu-l cu mîna, apoi o luă singură spre sat. Dar după puțin timp lăsă drumeagul îngust cu ogașe adînci, făcute de roți pe cele două laturi și cu smocuri de iarbă înaltă la mijloc. Ioana sări peste pîrîiașul mîlos și apucă pe cărăruia care ducea spre cimitir.

Cîndva, un gard de nuiele apăra mica împărăție a morților de forfota celor vii, dar țăranii căraseră încă de mult nuielele și parii buni de foc și i-au ars în vetrele lor. Acum doar ici-colo se mai zărea cîte-o urmă din îngrăditura veche. Poteca se pierdea printre mormintele surpate, copleșite de iarba înaltă și deasă. O liniște adîncă și cernită domnea în după-amiaza aceasta tîrzie de vară peste locurile în care oameni din alte timpuri își dormeau somnul cel de veci. Spinii perfizi de măceș se prindeau de mînecile fetei, îi zgîriau brațele, scaieții și mohorul lipicios i se agățau de catrință. Cîțiva frasini străjuiau liniștea somnului celor din morminte. Stăteau acolo, la marginea cimitirului, ca niște santinele, cu trunchiurile lor greoaie pe care doar vijeliile cele mai cumplite dacă le puteau clătina.

Mirosul urît al gîndacilor de turbă cu sclipiri verzui și mătăsoase se amesteca cu parfumul blînd al răsurei. Ajungînd printre morminte, fata, fără să vrea, își încetini pașii și înaintă cu atîta grijă, furișîndu-se desculță, de parcă i-ar fi fost teamă să nu trezească pe cei ce dormeau în mormintele surpate. La cîte-o piatră mai veche, cufundată în pămînt, se oprea, dădea la o parte iarba înaltă ce o năpădise și încerca să citească inscripția. Dar numele necunoscutului care zăcea sub piatră era și el înghițit de pămînt. Mai încolo, în partea de sus a cimitirului, cruci înclinate stăteau la căpătîiul morților. Unele purtau o streașină de tinichea ruginită, pleoștită ca o pălărie trîntită

pe-o ureche în capul unui om cherchelit. Toate crucile priveau spre răsărit. Era locul de odihnă al romînilor. Apropiindu-se de pădurea de cruci, Ioana simţi parcă o apăsare în inimă şi se gîndi că şi Vasi ar trebui să-şi aibă locul undeva pe aici, printre rîndurile împrăştiate de cruci. Ochii i se umplură de lacrimi. Se aşeză lîngă un mormînt, cu grijă, să nu atingă cumva moviliţa de pămînt. Ce grea poate fi ţărîna pentru cel care doarme sub ea, de ce s-o mai îngreuneze şi omul cu trupul său?

Dar ce dor nebun a adus-o aici în cimitir? Ce căuta în această împărăţie a umbrelor? Astă-primăvară venise pentru întîia dată aici cînd fusese chemată să spele geamurile la jandarmerie. A venit fugind într-un suflet, înfrigurată, cu inima zvîcnind de spaimă. O apucase pe după grădini şi dintr-odată se pomenise aici, în lumea paşnică a morţilor. Trăgea cu urechea. Inima îi bătea încă cu putere, parcă un pumn îi izbea coşul pieptului. Ascultă dacă se-aude ceva dinspre sat, dar în afară de tăcerea adîncă din jur nu putu să prindă nimic. Doar păsările tulburau liniştea, bătînd din aripi undeva printre crengile înmugurite. Rămase acolo pînă seara tîrziu; nu-i era frică, deşi auzise atîtea poveşti de groază din gura babelor, despre arătări, năluci, strigoi... De atunci mergea adesea la cimitir. Era atît de bine acolo, atît de liniştitor, şi se potrivea atît de bine cu tristeţea ei. Acolo era în stare să viseze ore întregi, în singurătate, să-şi croiască în închipuire o lume nouă, să plăsmuiască poveşti despre oamenii care putrezeau în gropile acelea şi pe care ea nici nu i-a cunoscut măcar. Ce fel de viaţă or fi avut aici pe pămînt?

Mai tîrziu, primăvara şi pe la începutul verii, cînd înflăcărarea domnului plutonier-major Tóháti atinsese punctul culminant, cînd omul încerca toate mijloacele pentru a pune mîna pe fată, de cîte ori nu s-a refugiat Ioana aici, printre morţi, de cîte ori nu s-a pitit printre morminte, căutînd parcă un adăpost împotriva

celor vii. Maică-sa îi adusese o dată aici și prînzul. Se ghemuise lîngă un mormînt și, în timp ce Ioana mînca, o tristețe de moarte puse stăpînire pe ea. O podidiră lacrimile.

— Mă gîndesc la Vasi al meu, dragul mamei flăcău, că mîndru era!... își ștergea ochii înroșiți de plîns. Oare unde o fi hodinind, săracul? Unde ar trebui să-l căutăm?

Printre morminte omul putea să-și verse liniștit lacrimile și asta era o mare ușurare pentru bietele inimi. Pămîntul cimitirului s-a obișnuit să fie stropit cu lacrimi, copacii știau să privească în tăcere durerea; și ei suspinau împreună cu oamenii cînd vîntul adia printre crengile lor.

Numai aici putea pune stăpînire deplină pe inimi desăvîrșita tristețe în care lacrimile izvorăsc de la sine. Mama Ioanei, ieșind din cimitir, se reculese, își șterse lacrimile ce-i umeziseră obrajii și, ajungînd acasă, uitase cu totul de tainica sfîșiere pe care o simțise acolo, afară, printre morminte. Într-o seară, cu gîndul cine știe unde, o întrebase pe fată-sa:

— Nu te înțeleg, Ioană. Ce cauți tu în cimitir?

Ochii negri și adînci ai Ioanei se deschiseră mirați, dar fata nu răspunse. Tăcerea ei stîrni multă tulburare și multe griji în inima bătrînei. O cuprinsese teama pentru fată și teama ei creștea. Își aminti că mai demult — poate fi și o jumătate de veac de atunci — tot prin cimitir rătăcea și Piroska Reghina, ca un suflet pustiu, înainte de a se arunca în Mureș, departe tocmai în hotarul celui de-al treilea sat. Cînd i-au făcut autopsia la oraș s-a văzut că fata purta un prunc în pîntec. Tot satul știa că părinții au oprit-o să-și vadă iubitul.

Mama supraveghea cu neliniște, cu teamă aproape, șoldurile și pîntecul Ioanei. Inima îi bătea cu putere, dar nu îndrăznea să-și spună gîndurile pe față.

— Nu te mai duce la cimitir, draga mamei, că nu-i bine, îi spusese înghițind în sec.

— Dar e atît de multă liniște acolo, te poți gîndi la atîtea lucruri...

— La ce-ți folosește asta? Știi cine umblă prin cimitire?

Fața arsă de soare a fetei se roșise toată.

— Cine? Aceia pe care îi trage într-acolo supărarea lor.

— Da. Oamenii care au necazuri în dragoste.

Ioana rîsese în silă:

— O, asta a fost demult. Și poate că nici n-a fost adevărat! M-am înzdrăvenit!

Mult au mai muncit-o pe lelea Ludovica vorbele astea. De cîte ori nu scruta fața fetei, dorind să afle taina care-i chinuia inima. Uneori o urmărea cu ochii iscoditori cînd pleca de-acasă. Își închipuia că gîndurile fetei se roteau tot în jurul lui Szente Péter, ca stelele în jurul soarelui. A fost și ea, la vremea ei, tînără, se pierduse și ea cu firea, știa ce înseamnă asta... Hei, iubirea... tinerețea!

Așa ședea Ioana și în amurgul acestei zile de iulie, pe marginea unui mormînt, visătoare, acoperindu-și picioarele cu catrința, cuprinzîndu-și genunchii cu mîinile, ca o văduvă ce stă de veghe la căpătîiul copilului ei. Se uita clipind în lumina soarelui, al cărui talger mărit și roșu se ascundea prin frunzișul copacilor. Razele fără vlagă se așterneau peste morminte; în bătaia lor acoperișul nou de tinichea al unei cruci lucea stins.

Se auziră pași apropiindu-se pe cărare, Ioana tresări speriată. Cine venea să-i tulbure visele? Se întoarse în direcția de unde venea zgomotul, și își întinse gîtul să vadă printre tufe.

Omul care se apropia era Ieremia Tudoran. Părea adîncit în gînduri. Ba, intrînd între morminte, își încetini și mai mult pașii. Se și opri o clipă, își săltă capul ca un mînz cînd aude un zvon neobișnuit și privi în jur. Cînd în sfîrșit o descoperi pe fata ghe-

muită pe marginea mormîntului se făcu că n-o vede. Nu se opri decît atunci cînd fu lîngă ea.

— Bună ziua, Ioano!

— Bună să-ți fie inima, bade Ieremia.

— Ce cauți aici? întrebă el, arătîndu-se foarte mirat.

— Iaca, mă hodinesc o leacă...

— Te hodinești. Aha! Pricep. Ai ostenit.

— Da, am ostenit și m-am gîndit: ia să mă așez o țîră.

— Ce frumoși îs măceșii ăștia, Ioană!

Tudoran își întinse mîna să rupă o floare dar abia atinse o creangă și își trase repede degetele înapoi de parcă s-ar fi fript. Se înțepase într-un spin. Cum știe să se apere podoaba cimitirelor! Așa e credința în popor: nu-i voie să culegi flori în cimitir, să furi găteala mormintelor.

Bogătanul își luă coasa de pe umăr, se rezemă în toporiște și își răscrăcănă picioarele. Apoi, dîndu-și pălăria pe ceafă, își șterse cu mîneca sudoarea de pe frunte și începu să-și caute tabacherea pe care și-o ținea de obicei într-o despărțitură a șerparului. Dar în vara asta lepădase șerparul și nu se deprinsese încă cu pantalonii de cîlți. Mîna-i cotrobăia nervoasă prin îmbrăcămintea cu care nu se obișnuise încă; în sfîrșit, dintr-un buzunar lăturalnic tabacherea ieși la iveală. De la un timp, Tudoran începu să se uite țintă la un mormînt care era la cîțiva pași de el. Îl privi, apoi rupse o buruiană ce creștea pe groapă.

— Văd că și mormîntul lui taică-meu, fie iertat, l-au năpădit bălăriile. Ce repede uităm de cei duși! Drept e însă că asta-i treabă de femeie; n-are bărbatul vreme să-și bată capul și cu alde astea. Da' tu, fata mea, al cui mormînt îl cureți?

Ioana repetă vorbele pe care le mai spusese:

— Cum îți spusei, m-am așezat și eu aici, în drum spre casă. Să-mi trag un pic sufletul.

Prin mintea sucită a lui Tudoran alergau tot felul de închipuiri și presupuneri năstrușnice. Se oferise

de bunăvoie, cînd prin sat se zvonise că majurul vrea cu orice preț s-o aducă pe fată la spălat geamuri, să descopere dacă fata îi mai duce dorul lui Szente Péter. Acum era încredințat că tinerii se întîlneau chiar aici în cimitir! Ehei! Ce bine că a urmărit-o astăzi după-masă. Cum de nu i-a dat pînă acum prin gînd? Că de șiret e șiret dumnealui de nu-i găsești perechea în șapte sate.

Firește că una vorbea și cu totul alta gîndea.

— Mulți romîni de treabă a înghițit pămîntul ăsta, Ioano. Tu nu te gîndești la moșii și strămoșii al căror sînge curge în vinele tale?... Tare-s supărat că n-am împrejmuit cimitirul nostru cît am fost primar! Acum e prea tîrziu. Oasele străbunilor noștri s-au amestecat cu ale ungurilor! Cine știe ce-o mai fi... Au dat vremuri rele peste noi, Ioano... Am învățat și eu acum că un pas nu trebuie să faci după vorba ungurului. O vorbă să nu crezi din ce-ți spune. Asta-i lege!

Vocea puternică și adîncă, de bariton, răsuna ca un contrabas cînd rostea aceste cuvinte. Apoi se uită cu coada ochiului la fată, să vadă ce efect au cuvintele lui. Știa el cum și unde trebuie să-i atingi pe oameni. E oare cu putință ca Ioana să uite moartea fratelui ei?

— Și tu cu flăcăul ăla, cu Szente Péter! Urît ai mai pățit-o! Ți-am spus-o de atîtea ori — o dăscăli cu bunăvoință — să nu le dai crezare! Te prind în cursă și te storc ca pe-o cîrpă, apoi te aruncă.

Era un sîmbure de adevăr în indignarea aceasta prefăcută căci afacerea cu pădurea se împotmolise și nu da Dumnezeu să se urnească din loc. În zadar îi făcea fel de fel de servicii lui Tóháti, în zadar ciocnea pahare cu Sárosi și cu jupînul Kuri, autorizația de cumpărare tot nu mai sosea la notariat. S-a întors lumea pe dos, nimic nu mai merge ca pe vremuri. Și afacerea cu pădurea îl ricîia la inimă, îl urmărea și prin vis. Așa că, vorbind cum a vorbit, omul își mai

răcorise inima, în timp ce stătea tolănit pe o movilă scoțînd trîmbe de fum greu și înecăcios, pe gură și pe nări. Bîzîitul țînțarilor care se adunau în roiuri tot mai dese pe măsură ce se apropia amurgul părea o tînguire jalnică.

Ioana, fermecată parcă de discul aprins al soarelui, nu-și mai putea lua ochii de la el. Era ceasul cînd se putea uita în voie la soarele ce-și pierduse din strălucirea-i arzătoare care-n amiază storcea năduşeala din om și pîrjolea întinderile.

Tudoran continuă:

— Nu fii proastă. Știi că eu totdeauna ți-am vrut numai binele. Ți-am spus-o încă atunci cînd bietul Vasi, fratele tău... Da' mai bine să nu vorbim despre asta! dădu din mînă, oftînd.

Cuvintele lui Tudoran erau ademenitoare, pline de mîngîiere, picurau ca stropii de miere din gura lui.

Omul fu nevoit să se oprească totuși o clipă, căci oricum răsucea vorba tot nu putea ajunge acolo unde ar fi dorit. Sărosi îi spusese deunăzi: „Tu să rămîi ce ești, frate Tudorane: un bun romîn. Că nu este făptură mai ticăloasă decît omul care întoarce spatele neamului din care face parte. Mie unuia îmi plac oamenii cinstiți. Trădătorilor de neam nici mîna nu le-o întind! Nu mă murdăresc. Ba nici la bineţe nu le răspund! Dar caută de te pune bine cu majurul, poate și tîrgul s-ar face mai ușor".

Pe Tudoran îl gîdîla rîsul ascultînd vorbele primarului. Pe el să-l învețe Sărosi? Bineînțeles, primarul nu trebuia să le știe pe toate! Din ce în ce mai mult i se întărea însă bănuiala că autorizația de cumpărare era legată de soarta Ioanei. De-ar putea s-o ducă cu binișorul, s-o facă să se furișeze în odaia plutonierului, ca o porumbiță, topindu-se de dragoste!... Atunci da, atunci ar avea și el trecere la jandarmerie!

Dar de, nici Tudoran nu era de lemn. Cum stătea acolo în singurătatea cimitirului, alături de fată, adu-

cîndu-și aminte de poftele domnului major Tóháti, simți că și în vinele lui sîngele începuse să se înfierbînte. Frumușică fată, Ioana asta! Ar putea să încălzească și niște ciolane mai bătrîioare, ca ale lui bunăoară. Și mi ți-l apucă o fierbințeală pe badea Ieremia, mamă, mamă! Se uita cu ochi pofticioși la fată și nu se putu opri să n-o întrebe:

— Ei, cum a fost cu spălatul geamurilor de la jandarmerie? Ia spune.

Fata își deprinse ochii negri din cercul soarelui și se întoarse spre Tudoran, parc-ar fi lovit-o cineva. Privirea-i era pătrunzătoare, tăioasă, în stare să înăbușe și vorba omului care-ar fi încercat să îngîime ceva.

— Am auzit și eu așa, cu o ureche, se dezvinovăți bărbatul. Știi gura satului, gură spartă. Parcă eu n-am fost tînăr! Gura satului te pune în frigare de arzi ca pe jeratic. Ehei!

Ce compătimire prefăcută! Totuși reuși să înmoaie inima fetei.

Tudoran parcă simți acest lucru. Bate fierul pînă-i cald, își spuse, și într-adevăr, bunătatea părintească începu să curgă pîraie din el.

— Cum îți spusei. Eu ți-am vrut binele, ca tuturor romînilor de altfel! Judecă și tu. Și ține minte ce-ți spun: Omul nu trăiește numai pentru el! Asta să-ți intre bine în cap, Ioano! Tinerii cărora nu le-a fost dat să vadă prea multe nu știu ce înseamnă asta! Și tu ești încă tare tînără!

Al dracului nod! Greu îl mai descurca badea Ieremia. Să nu bănuiască ceva fata, că s-a isprăvit! Se răsuci deci amenințător și, aplecîndu-se spre ea, îi spuse:

— Știi tu ce om îi majurul ăsta? Ce pumni are?

Ioana înțelege greșit și-l întrebă cu milă:

— Te-a bătut și pe dumneata, bade Ieremia?

— Pe mine? Ei, tocmai asta nu...

Măi, măi, măi, fata asta îi mai ia mințile dacă nu bagă de seamă!

— Dar îți aduci aminte ce-a fost aici în toamna lui patruzeci? Și de atunci multe s-au întîmplat, tuși el. Da' ce să-ți mai spun, că știi și tu foarte bine. Bietul Vasi fratele tău! Eu!...

Apoi puse degetul pe rană:

— Dar dacă s-ar găsi cineva să îmblînzească pumnul ăsta! Ce zici, Ioano?!

De agitat ce era, Tudoran aprinse o nouă țigară, deși aceea pe care o aruncase mai fumega prin apropiere. Îi tremura și mîna.

Fata se juca cu un fir de iarbă în gură. Acum însă aruncă firul și-l privi pe Ieremia, fără să-l înțeleagă.

— La ce te gîndești, bade Ieremia?

Badea Ieremia se aprinse din nou.

— La romîni! La frații mei de sînge!

Vorbea înflăcărat. Cuvintele lui dogoreau, nu alta.

— Căci pe cine lovește pumnul ăsta? Pe romîni! Pe frații mei! se izbi cu pumnii în piept.

Ioana se minună văzînd atîta înfocare și rămase cu gura căscată privind mișcările lui Ieremia. I se părea extrem de ciudată purtarea omului, patima nemaipomenită ce clocotea în cuvintele lui. Doar toată lumea știa ce cap plecat a fost în anii din urmă. Slugărnicia lui în fața puternicilor zilei era bine cunoscută. În fața notarului, a jandarmului ori a primarului, Tudoran își ridica de departe pălăria. E adevărat că în schimb n-a dat nici o coadă de vacă la rechiziții, n-a fost dus la corvezi ca atîți alții de-o seamă cu el, ba a reușit să-și sporească frumușel averea. Și tocmai el se găsește să fluture o atît de crîncenă suferință națională?

Se aplecă spre fată ca pentru a-i spune ceva tainic, dar în același timp trase sălbatic din țigară.

— M-am gîndit mult la lucrurile astea. Da' dacă tu ai putea să înmoi pumnul acela cumplit! Cîți te-ar

binecuvînta! Toată lumea de-un sînge cu tine! Toți romînii!

Ochi negri ai fetei se ațintiră asupra gurii omului care vorbea. Gura asta și întreg capul cu șuvițele încîrligate se îndepărtau tot mai mult de Ioana, pînă cînd în fața ei nu mai rămase decît mustața, dar aceasta atît de aproape încît parcă-i atingea obrazul. Ioana se răsuci din mijloc, își întoarse fața de la Tudoran care duhnea a mahorcă.

— Ce vrei să spui, bade Ieremia? întrebă îngrozită.

— Ce? Mă, da' proastă mai ești! Ori te prefaci! Doar ești fată mare, nu mai ești copil! Eu trebuie să te învăț?... Dacă stăm și judecăm, ferestrele alea de la jandarmerie... Tu nu te-ai gîndit la neamul tău, la cei de-un sînge cu tine, care suferă... la strămoșii tăi care se odihnesc aici la picioarele tale! zise el, făcînd un gest larg cu mîna.

Parcă un roi de bondari ar fi prins să vuiască la urechile Ioanei, bondari veninoși, scîrboși și ea ar fi trebuit să se apere de ei. Scutură din cap, ochii îi scăpărau.

— Nu pricep, nu pricep ce vrei să spui.

— Păi n-ai fost chemată să speli geamurile?

Ioanei i se urcă sîngele în obraz.

— Lasă asta. Nici nu vreau să aud.

— Te-a chemat! Și tu nu te-ai gîndit la ai tăi!

Fata își lovi ușor și nervos genunchii cu pumnii.

— Nu pricep! Nu pricep!

Sări în picioare, gata parcă s-o ia la fugă. Soarele se scufundase în hăul de după dealurile din față. Zarea era în flăcări, și nori purpurii cu horbote de aur pluteau deasupra munților. Amurgul zugrăvea adevărate minuni pe cer. Și, parcă fermecată de acest belșug de culori, Ioana porni grăbită avînd în față strălucirea cerului, și, cum înainta, umbra i se mărea ca o arătare.

— Stai să-ți spun, proasto! strigă Tudoran după ea.

Dar Ioana ieșise din cimitirul împrejmuit de copaci întunecați, cu tufe sfioase la poalele lor.

Tudoran rămase multă vreme acolo, aprinzînd țigară de la țigară. Stătea la pîndă să vadă dacă nu cumva răsare de undeva și Szente Péter venind la întîlnire. Altminteri ce-ar fi căutat fata în cimitir?

II

Din partea bogătanilor, Veress Dénes ar fi putut să moară de foame cu familie cu tot. Prezentările obligatorii la jandarmerie nu puteau fi tăinuite. Cînd îl întîlneau în uliță, oamenii îl ocoleau mai rău decît pe Szente Péter. Alde Tar, Tövisi, Kuri, Sárosi lucrau de zor în umbră, mîini nevăzute ridicau o adevărată îngrăditură în jurul lui și al lui Szente. Totuși se aflau și din acei care atunci cînd vedeau că nu-i nimeni prin apropiere care să alerge cu denunțuri pe la primărie, ori la jandarmerie, intrau în vorbă cu Dénes, ba îi strîngeau și mîna cu multă căldură, clipind din ochi cu un aer de complicitate. Ce alcătuire șubredă e omul! Iar roata lumii se învîrte. Cine știe ce va aduce ziua de mîine? Trupele sovietice nu puteau fi oprite nicicum. Primarul și oamenii lui vorbeau cu înflăcărare despre noile arme germane, Sárosi explica cu atîta însuflețire forța distrugătoare a acestor arme, încît uneori seara era răgușit de-a binelea. Din cînd în cînd trăgeau cîte un chef zdravăn în cinstea noilor arme-minune. Dar chiar și cu paharul de vin în față, în urechi le stăruia neîncetat comunicatul din acea zi asupra ultimei dintre neîncetatele mișcări „reușite" de retragere strategică Hm. Aveau și alde Sárosi cap cu care mai și gîndeau din cînd în cînd. Dar ce gîndeau și ce simțeau, nimeni nu știa, fiindcă despre asta nu suflau o vorbă . . .

Jandarmii se ţineau bine pe picioare, faţa lor nu trăda nimic, în zadar încercau trecătorii să citească în ochii lor. „Tóháti ştia multe, de bună seamă, dar n-ar sufla o vorbă pentru nimic în lume", îşi ziceau oamenii. Însoţit de un sergent, majurul trecea în fiecare zi prin sat, ieşea şi la cîmp, patrula; vîntul se juca prin penele-i de cocoş, iar baioneta îi strălucea în bătaia soarelui. Hm...

Totuşi, pe furiş, oamenii îl opreau pe Veress Dénes şi îl întrebau în şoaptă.

— Cum o să fie dacă vin ruşii?

Dénes era prudent. Îşi supraveghea limba, nu vorbea cu oricine. Totuşi, ii străluceau ochii cînd răspundea:

— Nu aşa cum e acum! Asta-i sigur!

— Va fi mai mare simbria, ce zici?

Ciudate întrebări! Oamenii se gîndeau numai la interesele lor mărunte, rareori treceau cu gîndul dincolo de hotarul satului.

— Ehei, dar mult sînge o să mai înghită pînă atunci pămîntul! ofta Dénes.

Sătenii îl asaltau cu tot felul de întrebări. Nu o dată se interesau ce-i adevărat din cutare sau cutare zvon. Erau uneori zvonuri alarmiste din cele mai murdare şi stupide, prin care autorii şi colportorii lor încercau să bage frică în oameni. Ştia el unde trebuie căutat izvorul acestor zvonuri. Cei care se simţeau cu conştiinţa încărcată îşi pierdeau tot mai mult cumpătul, pe măsură ce se apropiau trupele sovietice. Presa şi radioul îi ajutau. Dar din minciunile de la radio puţine ajungeau la urechile oamenilor şi acelea colorate, înzorzonate cu tot soiul de fantasmagorii.

Zilele parcă au încremenit pe loc. Timpul a amorţit...

În lipsă de altă muncă, Dénes se apucase să cioplească copăi.

Un cărăuş din satul vecin cutreiera tîrgurile cu felurite lucruri cioplite în lemn, cu obiecte de folo-

sință casnică, copăi adînci, ciubere, linguri de lemn, fel și fel de lucruri atît de căutate de gospodine. Cu acest cărăuș intrase în legătură Dénes după ce fusese dat afară de la întreprinderea forestieră. Atît numai că pe cărăuș era cam greu să-l găsești. Era mereu pe drumuri, pe la iarmaroace, și nu plătea decît cînd se întorcea de prin tîrguri. Neavînd capital pentru negoț, omul lucra pentru procente. Era un cîștig destul de slăbuț pentru familia lui Veress, dar Dénes se descurca cum putea; cel puțin nu trebuia să rabde în tăcere privirile bănuitoare ale directorului și ale comandantului militar pornit mereu pe gîlceavă.

Soarta comună adîncise prietenia între cei doi bărbați, obligați să se prezinte la anumite termene la jandarmerie. Dénes îl îndrăgi tot mai mult pe Szente Péter, flăcăul tăcut și serios, care umbla atît de trist prin lumea aceasta strîmtă ca o fiară închisă în cușcă, oftînd uneori cu atîta obidă, de parcă întreg satul i-ar fi pus genunchiul în piept. Lui Dénes i se părea curios că flăcăul nici nu rostește măcar numele Ioanei. O fi uitat-o? Îi aminti deci chiar el, Veress Dénes, așa în treacăt:

— Ia spune-mi frate-meu, ce s-a întîmplat cu voi, cu tine și cu Ioana? De ce v-ați despărțit? îl întrebă într-o sîmbătă după-masă, cînd se întîlniră iar piept în piept în fața jandarmeriei.

— De ce? Péter se uită atît de îngîndurat la zidurile scîntîietoare ale caselor, de parcă ar fi vrut să le străbată cu privirea și să vadă și tainele oamenilor ce trăiau înăuntrul lor. Dacă aș ști eu de ce! oftă flăcăul. Iaca așa te aruncă viața cînd într-o parte cînd într-alta! Dar să nu mai vorbim de asta.

Ținea să pară nepăsător. Zadarnică trudă. Căci o căldură neobișnuită îl străbătu și simți că inima îi crește să-i spargă pieptul, nu alta. Prietenul său îl privea drept în ochi, insistent, scrutător, cu o căutătură pătrunzătoare, parcă i-ar fi citit gîndurile. Pe Péter îl stînjenea privirea aceasta și ar fi vrut să

schimbe vorba. Se revoltă, Dumnezeu știe a cîta oară, de samavolnicia domnilor care i-au luat vaca. Veress îl ascultă liniștit pînă la capăt, apoi se întoarse iar de unde pornise:

— Să știi că eu mi-am pus în gînd să vă împac. Celălalt se zăpăci și bîlbîi roșind:

— Pe mine nu trebuie să mă împaci. Că eu nu-s zăcaș de felul meu, doar mă știi. Dar dacă lucrurile au ajuns aici...

— Așadar să vorbesc cu Ioana. Bine?

Péter își înălță capul, parcă s-ar fi speriat.

— Nu! Să nu faci una ca asta! protestă cu stîngăcie. N-am spus nimic! Atîta mi-ar mai trebui: să-mi iasă vorbe că nu mai pot fără ea. Asta nu! Dacă-i așa, așa să fie! Cugetul meu e curat, nu i-am greșit cu nimic. Ea a început. Rămîie așa!

„Ei, ei! Zi-i tinerețe și pace!" se gîndi Dénes clătinînd din cap. La drept vorbind nu-i prea dădea cine știe ce însemnătate acestei supărări. În schimb pentru cei doi tineri ea era ca o piatră de moară: le strivea viața.

De cînd e lumea lume, îndrăgostiții s-au certat și s-au împăcat. Și cu cît cearta a fost mai aprigă, cu atît împăcarea a fost mai dulce. În ceea ce-i privește pe părinții Ioanei, aceștia se pare că nu-și mai băteau capul cu ruptura dintre cei doi tineri. În casa lor nimeni nu mai amintea de Péter. Dar cu atît mai des răsărea întrebarea în sat, ca o vînă de apă care țîșnește din cînd în cînd la suprafață...

Încă de la începutul verii, Dénes se instalase cu toate sculele sale în curte, în fața casei. Sosiră și zilele fierbinți cînd omul simte zăpușeala apăsătoare stăruind nemișcată în aer. Lui Dénes îi plăcea să lucreze în aer liber. Cîte o adiere răcoroasă îi zvînta cînd și cînd obrajii broboniți de sudoare, îi mîngîia fruntea aprinsă și, îndeosebi spre seară, cînd umbra căsuței se lungea în locșorul acesta ferit de soare, munca mergea mai cu spor.

Dar unde o fi nevastă-sa de nu se vedea nicăieri? Dénes se trezi din uitarea în care căzuse muncind din greu și băgă de seamă că în casă și în curte domnea o liniște adîncă că toate amuțiseră de parcă orice suflare ar fi pierit din preajma lui. Așa-i Kati asta — ca o arătare. Adineauri spăla cartofii în oala cu atîtea urme de răni, purtînd abia ici colo cîte o umbră de smalț albăstrui. Era și copilașul cel mic lîngă ea. Și acum nici mama, nici copilul nu erau de găsit. Femeia, cît timp bărbatul lucra la pădure și nu era cine să adune la un loc familia, s-a deprins să-și piardă vremea prin vecini, s-a făcut ulițarnică. Dénes se mîniase de vreo cîteva ori din pricina dispariţiilor prea dese ale femeii.

În curtea vecină, Ioana lucra și ea în fața casei. Întindea rufele pe o sfoară lungă prinsă între colțul casei și un par din gard. Cămăși și cearșafuri din pînză fină, albă ca zăpada, se înșiruiau pe sfoară; printre ele cîte o rufă femeiască roz sau albastră. Cînd își dădea rufele la spălat, nevasta notarului nu se prea uita să vadă dacă vreuna-i ruptă, sau dacă-i lipsea vreun nasture. Se mulțumea să le dea numărate cu bucata în seama Ioanei. Cu atît mai atent le cerceta cînd le prelua, examinîndu-le bucată cu bucată, cerîndu-i socoteala de orice guleraș tocit, de orice nasture lipsă de pe o față de perniță. Își punea și ochelarii pe nas, ca să vadă mai bine.

În timpul din urmă, Ioana era chemată adeseori la lucru în casa notarului. „Moda" aceasta începuse în primăvară, cu săpatul grădinii de zarzavaturi din capul satului. Nevasta notarului uitase să-i plătească și fata n-o plictisise cu pretenții. Cu simțul ei desăvîrșit de gospodină, femeia aceasta uscățivă și ciolănoasă descoperi repede că nimic nu e mai rentabil decît să-ți faci toate trebușoarele cu romîncele acestea intimidate și nepretenţioase...

...Fata își scoase din casă un scăunel cu trei picioare și, urcată pe el, întindea rufele la uscat.

Abia adineauri isprăvise cu spălatul. Își suflecase mînecile, și brațele ei goale, pline, se avîntau jucăușe în aer.

„Mi se pare că la alde Năznanu nu-i nimeni acasă, afară de Ioana", se gîndi Veress Dénes uitîndu-se lung la fată. Omul se opri din lucru și rămase pe gînduri. Să se amestece în socotelile tinerilor? Asta-i treabă de muiere. Babele se pricep să toarcă și să țeasă, să înnoade și să deznoade firele gingașe și tainice ale inimilor celor îndrăgostiți! Nu, asta nu-i treabă de bărbat!

Apucă dalta și ciocanul și se porni iar pe cioplit, pe ciocănit. Dar iată că din întîmplare Ioana se întoarse spre el tocmai în clipa cînd Dénes își ridică de asemenea ochii. Fata dădu ușor din cap, în chip de bineție. Cît stătuse pe gînduri Dénes nu fusese în stare să ia o hotărîre. Acum, prinzîndu-i privirea, își așeză cu mișcări chibzuite uneltele la o parte și porni către gard, făcîndu-i semn și fetei să se apropie. Ioana, în mînă cu o cămășuță, porni șovăind spre el și se opri lîngă gard. Ce-o fi avînd Veress Dénes cu ea?

— Bine că te văd singură; de mult voiam să-ți vorbesc între patru ochi, începu Dénes cam încurcat. Ei, da' să știi că te-ai cam ofilit! o măsură el din creștet pînă-n tălpi, cu fruntea încrețită. O privi adînc, pătrunzător. Fata roși și-și plecă ochii.

— De ce-aș arăta bine?

— De ce, de ce... Fiindcă ești tînără...

Cum să înceapă? La naiba, bărbații nu-s făcuți pentru asemenea treburi. Oare cum fac femeile? Eh, trebuie să te pricepi... Fiecare lucru cu chichița lui. Trebuie să știi cum să potrivești cuvintele, cum să atingi coardele gingașe. El e prea din topor, prea neîndemînatic. Dar o dată ce e aici, în fața ei, tot va trebui să-și spuie gîndul. Îi puse întrebarea fără ocol:

— Aș vrea să trag un chef la nunta ta, să-i meargă vestea, auzi fato? Pe cînd tocmim lăutarii?

Nici nu băgă măcar de seamă — căci nici el nu se mai uita acum la Ioana — că fata fu prinsă de un tremur și se înfioră toată la auzul acestor vorbe, de parcă ar fi apucat-o frigurile...

Lăutari! Muzică!... Cîntecul acela pe care-l lălăia deunăzi, la seceriș, cineva acolo, peste dimb!... Vasi... Și florile... Buchetul de la pălăria lui Vasi!...

Ioana se prinse de streașina gardului; uită să răspundă. Sîngele i se urcă în cap, sudoarea îi broboni fruntea. Își ridică mîna și, pierdută, amețită, își mîngîie în neștire părul negru, strălucitor.

— Nu pot să-mi dau seama de ce s-a stricat prietenia dintre voi, se căzni să continue. Sînteți nebuni de legat, că altfel nu pot să vă zic, făcu el și ridică din umeri.

Ioana își venise în fire, amintirile se stinseseră. Își ridică fruntea ofilită, doar privirea îi rămase plecată, ațintită în praful cenușiu al curții.

— N-am de cine să-mi leg eu viața, zise simplu. Nu mi-e gîndul la ospețe de nuntă!

Dénes se grăbi să răspundă. Ochii îi sclipiră:

— Păi tocmai asta e! Isprăviți o dată cu supărarea!

Fata îngăimă ceva și dădu să plece. Dar Dénes strigă după ea și Ioana nu mai avu puterea să o rupă la fugă, să scape de convorbirea asta. Se întoarse supusă, resemnată, luptîndu-se cu neputința ei. Doar buzele îi tremurau nervos și ochii-i negri, adînci ca două bulboane, păreau că nu mai au nici o țintă.

— Să nu vorbim despre asta! spuse rugător.

— De ce să nu vorbim? El te iubește și acum.

Fata își duse mîna la piept. Se înăbușea.

— El? Pe mine? Mă mai iubește?

— Mai zilele trecute a venit vorba despre asta. Am vorbit cu el.

De la o clipă la alta fața Ioanei se înăspri:

— Destul de rău ai făcut! Viața mea!... Să nu mai vorbim de ea!

Dénes nu se lăsa bătut:

— Mă întreb numai, ce-i în inima ta?

Fata izbucni, strigînd cu deznădejde:

— În inima mea? Jale! Iad! Iadu-i în inima mea!

Dénes se înfioră de acest țipăt de durere. Ar fi vrut să se uite în fața Ioanei, dar nu putea căci fata se întorsese cu spatele spre el. Îi auzea doar cuvintele aprinse, fierbinți ca niște scîntei și parcă o pală de fum amar scăpat dintr-un coș încins l-ar fi izbit în față... Simți că totu-i în zadar, că nu se pricepe să vorbească pe limba femeilor. Toată viața lui a fost stîngaci, nepriceput, aproape prostănac cu femeile. I-a fost rușine să le spuie cuvinte dulci, lingușitoare. Și femeilor tocmai astfel de cuvinte le trebuie! Mormăi nemulțumit, rușinat și înfrînt. Da, a stricat totul, n-a știut cum să înceapă, n-a nimerit tonul. Ar fi fost mai bine s-o lase pe Kati. E mai isteață. Femeile se înțeleg mai bine între ele. Dar dacă i-ar fi vorbit de asta, nevastă-sa ar fi sărit cu gura: cine te-a pus să umbli în pețit? Într-o situație încurcată ca asta nu-ți rămîne decît să-ți răsucești mustățile. Le sucești, le răsucești, le ciupești, le potrivești, după cum cere încurcătura în care te găsești.

După izbucnirea pătimașă, cu clocotul încă în piept, fata își potoli glasul. Gîtul îi tremura, înghițea în sec, iar fața-i era palidă ca ceara. Acum ea era aceea care întrebă întrerupt, șovăind:

— Te-a trimis? El?...

Parcă și pămîntul se înfierbîntase sub picioarele lui Dénes.

Ioana vorbea în șoaptă, în glasul ei se simțea patima arzătoare.

— Te-a trimis la mine?

Ei drace! Dacă o minte și-i spune că flăcăul l-a rugat să-i vorbească, cine știe ce dandana mai iese? Mormăia și se uita mai degrabă la parii din gard, decît la obrazul fetei.

— Vrea să se împace? Asta ți-a spus? se auzi din nou întrebarea fierbinte.

După o clipă de tăcere, fără să aștepte un răspuns, fata se cutremură:

— Nu se poate! Vai, nu se poate! Nu! Nu!

— De ce să nu se poată?

— Nu se poate! scutură Ioana din cap. Cel ce stă între noi nu poate fi dat la o parte. Niciodată! Acolo stă pe veci!

„A înnebunit?" se întrebă Dénes. Niciodată n-o văzuse pe Ioana în halul ăsta. Îi era milă de ea.

— E îngrozitor, să știi! zise ea, gata să izbucnească în plîns. Cum să-ți spun? Cine-ar putea să înțeleagă?

Ar fi vrut să amintească și de cimitir, era gata să spună tot, să-și verse tot amarul ce i se adunase în suflet. Morții. Și Ieremia Tudoran care s-a furișat după ea printre morminte, în liniștea serii ce se lăsa pe sub copacii înalți și nemișcați...

Vasi! — ar fi vrut să zică, dar nu putea să rostească numele. Rămase cu gura întredeschisă și se uita cu ochii plini de cumplită suferință la omul din fața ei.

Dénes o compătimea din tot sufletul. Cu mintea lui așezată nu izbutea să ghicească ce vifor bîntuia într-însa cu atîta putere. Sta și se uita la ea, trist, neputincios. De-ar putea măcar s-o prindă de mînă, să i-o strîngă, s-o îmbărbăteze. Ei, asta ar mai lipsi! Cine știe ce-ar crede Ioana despre el? Deși... ce să creadă?...

Suflă o dată din răsputeri ca să se mai ușureze și luîndu-și inima în dinți, îi puse întrebarea atît de simplă:

— Ți-e drag?

Lacrimile ce apărură în ochii Ioanei spuneau mai mult decît cuvintele cu care ea se luptase pînă acum. Fata se prăbuși pe streașina gardului, zăgazurile se rupseră într-însa și valul de durere pornit din adîncuri se revărsă într-un plînset sfîșietor. Tot trupul i se zguduia.

Dénes dădu din cap și-și șterse obrajii de năduşeala ce-i curgea şiroaie! Cămaşa i se făcuse leoarcă de apă. În viaţa lui nu-l trecuseră năduşelile aşa de cumplit în timpul zilei, nici chiar cînd muncea din greu. Era o zăpuşeală apăsătoare. Căldura uscată, înăbuşitoare a zilelor de început de august îl apăsa la pămînt. Simţea că se îneacă!

— Eşti nedreaptă, Ioano.

— Eu? Cu el? Nedreaptă?

— Poate mai degrabă cu tine însăţi... Dar şi cu el!

Cuvintele acestea le rosti aşa, fără să se gîndească la înţelesul lor.

Ioana îşi desprinse mîinile care se încleştaseră de streaşina gardului. Lăsă totul baltă şi intră aproape tîrîndu-se în casă. Oftînd greu, Dénes se întoarse la uneltele sale. Dar nu mai avea nici un spor la lucru. Trebăluia fără rost, cu gîndul în altă parte.

Ce o fi făcînd Ioana în casă? Plînge? Ciudat...

Ehei, dacă ochiul omului ar putea pătrunde în tainele inimii, dacă ar putea pricepe ce se ascunde sub bătăile ei!

În ziua aceea, Dénes nu mai avu chef de vorbă. Şi căldura de august o simţea ca şi cum i-ar lua aerul de la gură şi l-ar gîtui.

Nu-i spuse niciodată nimănui despre convorbirea din după-masa aceea. Las' să rămînă pe veci taina lui şi a Ioanei!

12

Toate stăruinţele lui Péter se dovediră zadarnice: maică-sa nu se îndura să rupă prietenia cu Juhoşoaia. Ca sălbăticiunea pe care instinctul o poartă mereu pe aceeaşi potecă, în aceste seri de vară tînăra femeie intra tot mai des în casa lui Szente şi, cu toate că Péter o străpungea cu privirea, lelea Krisztina nu o atingea nici măcar cu o vorbă, ba îi ascundea şi

ciondănelile pe care le avea cu fiul său. Și această tăinuire o apropie și mai mult de Juhoșoaia.

Atît aștepta și țiitoarea majurului! Prinse curaj și începu să dea drumul bîrfelilor, deșertînd în fața lelei Krisztina tot sacul cu minciuni culese prin sat sau scornite de ea. Nu mai cunoștea nicio stavilă. Deunăzi venise cu vestea că alde Năznanu îl fac fricos și om de nimic pe Péter, acum în urmă îi vîrîse în cap lelei Krisztina că Ioana unelteşte pînă și la postul de jandarmi împotriva lui Péter.

Ochii căprui ai Juhoșoaiei scînteiau de ură.

— E o fățarnică, ascultă ce-ți spun! Toată lumea știe că se duce la Tóháti. Dar o face atît de ascuns că nimeni n-o vede!... dar ia să întrebăm pe bucătăreasă!... Aia, dacă ar vorbi, ar ști să spună multe!... Dar ce să mă leg la cap dacă nu mă doare!... Pe mine să nu mă mai amestecați în nimic. Să mă ferească Dumnezeu! spuse, scuturîndu-se de orice răspundere.

Gîndul că majurul iubește o altă femeie îi întuneca mintea. Alerga furioasă de la o cunoștință la alta, stătea pînă seara pe capul vecinilor, blestema ca o nebună. Pe Ioana ar fi stins-o de pe fața pămîntului. Nu se mai gîndea la ce spune, la ce face. Adevăratul scop pe care-l urmărea era să întoarcă din nou spre ea inima majurului, dar în nebunia dragostei ei deznădăjduite nu se dădea în lături de la nimic, gura-i umbla ca o meliță, răscolea viața oamenilor din jurul ei, o făcea cu ou și cu oțet pe Ioana și încerca să ridice tot satul împotriva ei.

La început, lelea Krisztina își mai punea din cînd în cînd întrebarea: de ce l-o fi suduind alde Năznanu pe băiatul ei? Ce le-a greșit Péter? Pînă nu demult gurile rele spuneau că ei i-au trîntit ușa-n nas. Dar de ce să-i trîntească? Lelea Krisztina nu înțelegea ce tîlc aveau zvonurile. Apoi zi de zi se lăsă copleșită tot mai mult de vorbele Juhoșoaiei. Simțea parcă cum

i se revarsă prin tot trupul otrava cuvintelor ei, prefăcîndu-se în ură amară și neîmpăcată.

Într-o zi, Juhoșoaia veni cu următoarea năzdrăvănie:

— Am să-ți spun ceva, lele Krisztina, că dacă îți spun dumitale e ca și cum mi-aș spune-o mie însămi. Dar o vorbă să nu sufli cuiva, că ar fi vai și amar de mine dacă s-ar afla; dar și de dumneata! Că Tóháti ar fi în stare să facă moarte de om și nici pe dumneata nu te-ar cruța...

Lelea Krisztina se ghemui repede lîngă ea pe prag și-i șopti neliniștită, nemaiputînd de curiozitate:

— Spune, spune. Știi că eu tac ca mormîntul. Ce-mi intră pe o ureche, iese pe cealaltă. Mie poți să-mi spui.

Juhoșoaia, se aplecă spre ea ca pomul îndoit de vînt. Îi spuse în șoaptă:

— Și-au pus în gînd să-ți nenorocească băiatul...

Ce-i drept, Juhoșoaia se pricepea de minune să pună degetul pe rană; cunoștea slăbiciunea bătrînei. Știa foarte bine că bătrîna își iubea foarte mult băiatul... Capul cu șuvițe cărunte, acoperit cu o marămă neagră, se clătină ușor. Lelea Krisztina clipi din ochi, stingherită parcă de lumina soarelui.

— Văd. Văd totul. Am și eu ochi. Oamenii i-au pus gînd rău lui Péter al meu.

— Oamenii? Nu! se împotrivi Juhoșoaia, clătinînd din cap.

— Atunci?

— O singură ființă e la mijloc... Una singură.

— Da. Majurul. O știu și pe asta.

— A, nu. Nu majurul!

— Păi atunci?... Ce tot vorbești?...

— Ea... fata!

Lelea Krisztina își potrivi fusta, apoi și-o înghesui sub ea și se trase mai aproape de Juhoșoaia.

— Iar ai auzit ceva?

— O, pentru mine nu există taine.

— Spune dar! Vorbește!

— Împotriva lui Péter... Da... Şi-au pus în gînd să...

Se opri, nehotărîtă parcă. Cum s-o potrivească bine? Trebuia să fie isteaţă, şireată, căci altfel toată tărăşenia se putea întoarce împotriva ei.

Chircită lîngă tînăra femeie, lelea Krisztina îşi întindea şi îşi aduna picioarele: toată pielea-i era ca încinsă de flăcări. Parcă un roi de albine se lăsase pe ea înţepînd-o cu mii de ace.

— Ce-au de gînd? întrebă cu voce stinsă, îngrijorată foarte din pricina băiatului pentru care-ar fi sărit şi-n foc.

— Cum să-ţi spun?... Da... Vor să asigure pe...

— Nu pricep ce spui. Ce vor să asigure?

— Ce? Păi cinstea destrăbălatei ăleia!

— Vorbeşte ca oamenii! spuse lelea Krisztina, cu glasul înăsprit de nerăbdare.

— Nu pricepi? Dar e limpede ca lumina zilei! Umblă să-l însoare pe Péter cu fata, iar majurul s-o ţie şi mai departe la spălat de geamuri. Ştiu eu! Şi pe mine mă punea să-i spăl ferestrele. Şi de cîte ori nu mi-a dat şi mie tircoale!

Lelea Krisztina se încurcă rău de tot. Pînă acum femeia aceasta nu-i tăinuise nimic din legăturile ei cu majurul şi acum îi vorbea de toate alea...

— Tu te-ai despărţit de bărbat. Asta-i altceva, încercă să dea o explicaţie. Treaba ta dacă speli geamuri sau faci altceva. Te priveşte...

— Dar, dar întreabă-mă de ce m-am despărţit?

— Treaba ta.

— Sînt nevinovată ca...

— Bine, bine. Nimeni n-are a se amesteca...

Niciodată încă Juhoşoaia nu-i vorbise aşa. Ce urmărea femeia asta? S-o lege la ochi? S-o amăgească? Dar astă-primăvară chiar ea se lăuda prin sat că Tóháti o ia de nevastă. De aceea s-a şi despărţit de bărbat...

Bietul Juhos Albert, prost a mai brodit-o cu căsătoria asta: era jar sub spuză și omul și-a ars degetele... Se aude că i-a tras cîteva bătăi pe vremea cînd spălatul geamurilor începuse să se repete prea des la jandarmerie și toată lumea știa ce știa, dar după ce majurul îi vorbise între patru ochi, omul nu mai îndrăzni să cricnească. Poate că n-ar fi îndrăznit nici să se despartă, dacă femeia n-ar fi stăruit.

Și acum Juhoșoaia voia să iasă basma curată, înger nevinovat? Lelea Krisztina se uită lung, sfredelitor în ochii tinerei femei, încercînd să-i ghicească gîndurile. Oare nu-o fi umblînd tocmai ea să-l îmbrobodească pe Péter? Altfel ce rost avea să vină atît de des pe la dînșii? Și mai era ceva: cine știe dacă fiul ei nu trebuia să se prezinte la post, săptămînă de săptămînă, tocmai din pricina Juhoșoaiei? Dacă n-o fi vrînd tocmai ea să facă matrapazlîcurile pe care i le pune în cîrcă Ioanei? Aici da, poate să fie mîna majurului, dacă nu de altceva, din dorința de a se descotorosi de muierușca asta. Toată lumea știa că majurul s-a săturat de Juhoșoaia.

Lelea Krisztina se gîndi îndelung la toate acestea. Tăcea. Fierbea și se frămînta în sinea ei.

— Péter dă mereu tîrcoale casei lor: atît îți spun.

Și acum Juhoșoaia se uită tot așa de lung și de scrutător în ochii mamei ca adînealuri aceasta în ai ei.

— Casei lor?

— Da, în ulicioara din deal.

— Nu-i adevărat. Péter al meu are multă mîndrie.

— Ce poți ști dumneata? Dragostea nu cunoaște mîndrie!

— Nu, nu pot să cred, clătină din cap lelea Krisztina.

— Dar dacă l-am văzut și eu! i-o trînti Juhoșoaia.

— Tu? L-ai văzut tu cu ochii tăi? Nu cumva stai la pîndă?

— L-am văzut eu cu ochii mei!

Juhoșoaia îi răsturna toate gîndurile. Nu mai știa

ce să creadă. Dar împotriva fetei era din ce în ce mai pornită, fierbea, clocotea nu altceva. Liniștea, pacea ei sufletească s-au dus. Își aduse aminte și de vacă; în mintea ei gîndurile se învălmășeau. Nu cumva trebuiau să predea vaca tot din... Da, da, tot de-aici li s-a tras și cu vaca. Dar totul era așa de încurcat și de încîlcit, încît cu mintea ei simplă nu putea înțelege nimic, nu izbutea să ghicească ce se ascunde în adîncul lucrurilor... Iar Péter tăcea, tăcea mereu ca o stană de piatră. Tăinuiește ceva. Cu toate că știa tot, de vreme ce toate murdăriile acestea în jurul lui se învîrteau...

Și într-o zi, Botoșoaia s-a găsit să toarne gaz peste jarul ce ardea în inima lelei Krisztina. Flacăra izbucni mistuitoare. Botoșoaia veni pe după grădini, sări ca o zvîrlugă peste gardul de nuiele uscate sfarog și se strecură cu atîta dibăcie pînă în curte, încît nimeni nu prinse de veste. Acolo îi povesti mamei lui Péter marea noutate, pe nerăsuflate, firește cum se cuvenea pentru niște știri așa de extraordinare și făcînd chiar o introducere potrivită. Începu cam așa:

— Spune-i băiatului să-și bage mințile-n cap. E păcat de el! E un brad de flăcău și fata aceea nu merită să facă nici un pas pentru ea!

Potopul acesta de vorbe era atît de neașteptat pentru lelea Krisztina, încît îi tăie răsuflarea. Încremeni uitîndu-se la gura Botoșoaiei.

— Iar a început să umble după ea! strigă Botoșoaia.

— Nu mai umblă. S-a isprăvit!...

— Cum nu umblă? Și ieri a pîndit-o în capul satului!

Lelea Krisztina tresări:

— Nu-i adevărat!... N-a fost băiatul meu...

— Cum să nu fi fost, dacă îți spun!

— Minciună...

Botoșoaia își scoase pieptul și-ncepu să strige cît o lua gura, fără să-i pese că o pot auzi și alții:

— L-a văzut chiar omul meu! Péter stătea în capul satului și o aștepta. Așa a fost! El era, Péter! Să mă înghită pămîntul aici pe loc dacă n-a fost el. Ce Dumnezeu!... nici omul meu nu e orb!... Dar fata n-a venit singură. Era cu tatăl ei!

Cu o mișcare șovăitoare, lelea Krisztina își îndesă la loc șuvițele cărunte ce-i ieșiseră de sub năframă și-și lăsă ochii-n pămînt. Va să zică a avut dreptate Juhoșoaia... Tot sufletul i se răscoli, inima-i era o vîltoare și simți din nou o furnicare ce-o săgeta prin glezne.

Adevărul adevărat era că diavolul dragostei nu-l lăsa în pace pe Péter. Cu furca lui înroșită în foc îl înțepa mereu și deunăzi cînd Veress Dénes aduse din nou vorba de Ioana, flăcăul luă o hotărîre mare. S-a gîndit mult, s-a frămîntat în toate chipurile punîndu-și mereu întrebarea: de ce a trebuit s-o rupă cu Ioana? Zilele treceau... S-a dus și primăvara și vara s-a așternut strălucitoare și fierbinte în vale. O dată cu trecerea timpului s-au mai ogoit și patimile, viața părea să intre din nou în făgașul vechi, ca un car hodorogit. Dar pe Péter viața aceasta îl apăsa cu o greutate ucigătoare. Și acum în urmă venise nelegiuirea asta cu rechiziționarea vacii! Mai mult decît paguba îl supăra nedreptatea... În asemenea împrejurări flăcăul se hotărî să arunce vălul uitării peste trecut și să se împace cu Ioana. Ce rost avea să mai stea supărați, fiecare în colțul lui? Trăgea nădejde că și Dénes îl va ajuta, vorbindu-i într-adevăr fetei așa cum îi amintise deunăzi în treacăt. Se gîndise mult și tot mai mult se înrădăcinase în el convingerea că nu se poate ca Ioana să se fi supărat cu tot dinadînsul pe el. De ce ar fi supărată? Nu putea fi decît o neînțelegere la mijloc. Gîndurile acestea îi dădeau viață pe măsură ce le înnădea și împletea. În zilele acestea Péter parcă se mai liniști. Acasă limba i se mai dezlegă, ba nici măcar nu se mai certă cu maicăsa cînd o găsi pe Juhoșoaia chircită pe prag... Aș-

tepta ca Veress Dénes să aducă din nou vorba despre fată și să-i spuie dacă a vorbit cu ea și ce anume. Dar la întîlnirile lor ortacul nu scotea o vorbă despre asta; tăcea chitic ca și cum Ioana n-ar fi fost pe lume. Iar Péter se sfia să deschidă vorba, gîndindu-se că avea și Dénes destule necazuri pe cap, și nu-i ardea de istoriile de dragoste ale altora... Așa că nu-i rămînea altceva de făcut decît să caute singur prilejul de a se apropia de fată.

Uneori, cînd seara cobora cu podoaba ei de stele sclipitoare, Péter pleca agale spre casa lui Năznanu. Se oprea și stătea îndelung prin preajma porții așteptînd un moment prielnic ca să-i poată grăi fetei cînd va ieși din casă. Dar prilejul întîrzia mereu... Se dovedi adevărată și vestea pe care Botoșoaia i-o adusese lelei Krisztina: ieri seară flăcăul se oprise într-adevăr în capul satului. Se lăsase într-o rînă sub un măr prăfuit de la marginea drumului și aștepta cu inima zvîcnind de emoție s-o vadă pe Ioana întorcîndu-se de la cîmp. Era hotărît să-i vorbească, să-i spuie tot ce are pe inimă. Se pregătise ca de sărbătoare pentru această întîlnire. Își lepădase ițarii cîrpiți, de pînză de casă, și se îmbrăcase în cioarecii de duminică pe care doar arar îi mai lua în ultima vreme. Se bărbierise. (În dreapta și în stînga gurii i se vedeau bine cele două cute care i se adînciseră așa de tare în vara asta...) Dar iată că apăru și bătrînul Năznanu, de parcă l-ar fi adus dracul. Ioana lipăia desculță prin praful fierbinte al drumului, însoțită de tatăl ei. La asta nu se gîndise Péter. Totuși, nu vru să-și schimbe hotărîrea, își luă inima-n dinți și dădu să se apropie de ei. Se și ridică de pe jos; de emoționat ce era, un zîmbet stîngaci îi juca pe față... Dar tatăl și fata parcă erau înțeleși, își întoarseră deodată capul uitîndu-se în altă parte... Și poate că badea Năznanu, dacă ar fi fost singur, s-ar fi oprit o clipă... Timpul șterse multe din amărăciunile care se strînseseră în inima bătrînului în seara aceea

de la sfîrșitul iernii cînd răscolea dus pe gînduri focul în plită. Fata în schimb își întorsese capul din pricina tatălui său. Hei, cum i se strîngea pieptul, cum i se oprise răsuflarea cînd a trebuit să treacă pe lîngă măr! Mai tîrziu, după ce ajunse acasă, se furișă în șură și plînse ceasuri întregi ferindu-se de ochii părinților.

Aceasta era toată povestea neizbutitei încercări pe care Botoșoaia i-o povestise cu atîtea amănunte mamei flăcăului. Și în lelea Krisztina se deșteptară toate durerile, se deschiseră toate rănile pricinuite de cuvintele Juhoșoaiei. Nu-și mai dădea seama ce face. În timpul zilei alerga într-una la poartă și se uita spre ulicioara ce ducea la casa lui Năznanu. Era tot mai nervoasă, tot mai nerăbdătoare. I se năzărea că undeva nori îngrozitori se adună deasupra capului lui Péter. Și într-o dimineață cînd o văzu pe fată ieșind dintre case, își pierdu capul. Se luă după ea alergînd cu sufletul la gură; Ioana nu observase pe femeia furioasă ce se apropia cu pași repezi, decît în clipa cînd glasul acesteia îi șuieră în urechi:

— Ascultă tu! Ce vrei de la băiatul meu, tu?... Du-te în...!

Din vorbele ce i se îmbulzeau pe limbă, femeia nu era în stare să închege o frază cu înțeles.

— Cine-i ticălos, tu? Băiatul meu? Ticălos? Ce? Și tu, tu!...

Ioana încremeni. Stătea cu fața-ntoarsă spre femeia care, nu demult — nu e niciun an de atunci! — îi vorbea cu atîta gingășie, atît de drăgăstos. Se uita la ea mirată, îngrozită. Și deodată mîna lelei Krisztina se ridică în aer ca aripa unei păsări răpitoare gata să-și ia zborul, fața i se făcu neagră ca pămîntul și începu să tremure. Mîna se repezi spre capul fetei, degetele încîrligate îi căutară părul, să se înfigă în el. Dar Ioana își veni în fire, se smuci din loc și o rupse la fugă. Lelea Krisztina țipă și mai tare, blestemînd și scuturîndu-și pumnii după fata care dispă-

ruse. La țipetele ei, un cap se ivi în ușa unei case din apropiere și în momentul următor o femeie alergă la poartă să vadă ce minune se întîmplă în uliță, ce era tărăboiul de-afară? O altă poartă răsună. În curînd un pîlc întreg de oameni se strînse în jurul femeii ce tremura în neștire. Cineva o apucă de braț și o trase după el, la început mai domol, apoi din ce în ce mai energic. O altă mînă îi întinse o ulcică de apă, ducîndu-i-o la gură ca să se liniștească.

— Bea, Krisztino, răcorește-te, îi spuse cineva.

— Nu face să te prăpădești cu firea, ascultă-mă. Las-o să fugă, o îmbună un alt glas.

— O, arz-o focul s-o arză de nerușinată! Nu-ți mai bate capul cu ea, draga mea!

— Liniștește-te Krisztino, pentru Dumnezeu!

Nici mai tîrziu nu-și aduse aminte cum a ajuns acasă. Și fețele ce se aplecaseră spre ea în drum îi apăreau ca prin ceață în amintire, parcă s-ar fi zbătut în fundul unei ape tulburi, învolburate, fără fund.

Spre prînzul mare, Péter, care se afla la cîmp, auzind ce s-a întîmplat, îl lăsă singur pe taică-su și plecă spre sat într-o fugă, de parcă ar fi avut jar sub tălpi. Între timp maică-sa se mai liniștise și, cînd îl zări pe Péter, o cuprinse un plîns sfîșietor. Își ridică brațele spre gîtul flăcăului, ca un om amenințat să se înece. Dar Péter se trase la o parte și o întrebă:

— Ce s-a întîmplat?

— Lasă... nu mă întreba...

Péter își înăspri glasul și-i ceru socoteală:

— Ce s-a întîmplat în uliță?

— Vai... inima...

— Ce te-ai apucat să mă faci de rîsul lumii?

Lelea Krisztina se uită într-o parte și îi răspunse cu o singură vorbă:

— Ea...

— Care ea...

— Păi ea. Fata.

Péter se făcu a nu înțelege.

— Ce fel de fată? își încruntă el sprîncenele.
— Nerușinata aia! A majurului... Tîr...
Flăcăul strigă:
— Să nu îndrăznești...
Toți mușchii i se încordaseră ca un arc de oțel. Fața i se făcuse albă ca peretele. Maică-sa se chirci în fața lui și se apucă de piept, gemînd.
— Vai, inima! Mă doare!...
Flăcăul își puse ochii-n pămînt; încercă să se stăpînească.
— Nu trebuia... afară, în uliță... Atît am avut să-ți spun.
Văzîndu-l că s-a potolit, bătrîna prinse puteri și gura-i începu a turui:
— Cum? Nu trebuia? N-ajunge cîtă murdărie, cît noroi ți s-a aruncat în cap? Destul! Ce ești tu? Om de nimic? Ajunge! De un singur lucru îmi pare rău: că n-am putut să-i pun mîna-n cap, să-i scarmăn părul ăla negru. Nu i-aș fi lăsat un fir, unul măcar! Și își mișca mîinile cu atîta patimă, de parcă ar fi răvășit chiar în acel moment părul Ioanei.
Péter oftă adînc. Stătea neputincios în fața acestui rug ce ardea cu vîlvătaie. Și dacă pîn-acum mai nutrise cît de cît o nădejde de împăcare, dacă mai visase la vraja clipelor fericite din zilele de mult apuse, acum trebuia să înțeleagă că totul s-a sfîrșit. Maică-sa a pus punct, a zădărnicit totul.
Mai tîrziu răsări de undeva și Juhoșoaia. Deschise poarta nemaiputînd de curiozitate, dar, zărindu-l pe Péter, se trase îndărăt și plecă repejor mai departe.

13

Un plic albastru, oficial, deschis cu foarfecele, zăcea pe masa cafenie, tocită, din biroul notarial. Notarul răsucea hîrtia cu mișcări șovăitoare, nesigure, neștiind ce să facă cu ea. Din cînd în cînd se uita la

ceasul de argint așezat în fața lui, în jurul căruia lanțul sclipitor de argint se încolăcea ca un șarpe cu solzi. Prim-pretorul își anunțase sosirea la o oră mai matinală și cînd colo s-a făcut douăsprezece! Notarul parcă vedea cum zboară, prin colbul gros al șoselei, trăsura înaltă, deschisă, trasă de doi telegari cu cozile retezate, cu hamuri sclipitoare... Dar trăsura întîrzia...

Cu acest prilej, atotputernicul stăpîn al administrației locale pusese pe nevastă-sa să pregătească o masă bogată, ca-n timp de pace. Cu simțu-i rafinat de gospodină, femeia aflase încă cu prilejul primelor vizite gusturile, preferințele gastronomice ale superiorului bărbatului ei și își dăduse osteneala să-i facă de plac. Prim-pretorul o răsplătise de cîteva ori cu adevărate efuziuni de elogii.

— Nu zic, Bokor ăsta dă ieftin ca braga, se întoarse notarul către primarul Sárosi care ședea pe un scaun lîngă perete și își fuma în tăcere țigara.

Cum dracu să scape de Sárosi? se frămînta notarul. Că de invitat nu-l putea invita pe țărănoiul ăsta necioplit, pe ursul ăsta, la aceeași masă la care aveau să se ospăteze, cu șervețele albe la gît, din fel de fel de bucate alese.

Sárosi era ca o boală molipsitoare, ca o căpușă care se vîră pe sub pielea victimei. Degeaba-și dăduse notarul silința să nu afle nimeni despre vizita prim-pretorului, că primarul tot mirosise pesemne ceva și acum stă și fumează scoțînd fum ca un coș de fabrică, ca să nu piardă prilejul de a se vîri între boieri. De, dacă-i plăcea să se-nvîrtă printre oamenii suspuși! Știa să profite de legăturile pe care și le făcea.

— Nu-ți vine să crezi ce ofertă ieftină a făcut pentru reparația școlii, adaose notarul.

— Nu se găsește de lucru la oraș, se vede treaba, își dădu cu părerea primarul.

— Se poate. Da. Nu se găsește. De, războiul...

Ridicîndu-și brațele înțepenite, Sárosi își mîngîie părul țepos, în vreme ce ochii lui mici se îndreptară nedumeriți, întrebători spre fața puhavă a notarului. Habar n-avea ce legătură poate fi între război și oferta micului meseriaș Bokor.

— Dar ce te faci cu muncitorul auxiliar? Asta-i buba! spuse notarul.

—Asta da. Nu se găsesc zilieri. La noi nu sînt brațe de muncă.

— Va trebui totuși să le scoatem din pămînt din iarbă verde, replică scurt notarul.

Primarul își ridică ochii, pîndind pe sub sprîncene:

— E simplu, domnule notar. Nu vă mai bateți capul. Dacă nu găsim zilieri, nu se repară școala, dădu din umeri.

Grăsunul cu răsuflarea grea clătină din cap indignat. Glasul lui răsună aproape trist:

— Ordin de sus. Trebuie executat.

— N-o să ne puie pe foc pentru școală, n-aveți nici o grijă, căută să-l consoleze Sárosi. Nu se spune pretutindeni că mai întîi de toate frontul, patria? Celelalte să le ia dracul! Cu școală cu tot...

— Așa zic și eu.

— Ei... prinse curaj Sárosi. Dumneavoastră sînteți notar, iar eu mi-s primar. De ce trebuie să avem noi grijă? De comună. Ca buni gospodari, cată să ne gîndim întîi și-ntîi la interesele materiale ale comunei. În cazul de față nu trebuie să împovărăm bugetul. N-am dreptate?

Sárosi se uită curios la notar, căci ori de cîte ori se hazarda să-și spuie părerea în fața nădrăgarilor, îl apuca nesiguranța: dacă a vorbit greșit?...

Notarul dădu din cap, dar după mișcarea ce-o făcu se putea ghici că nu era chiar de aceeași părere.

— Ai perfectă dreptate! Dar ți-am spus că e vorba de un ordin de sus, așa că trebuie să găsim un zilier!

— Gospodarii au umblat cu limba scoasă după zilieri toată vara, chiar și prin satele vecine, dar nu se găsesc și pace!

Mîna notarului se întindea într-una spre receptor. Omul ar fi dorit să cheme biroul prim-pretorului să întrebe dacă trăsura galbenă plecase sau nu. Dar atîta vreme cît scaiul de Sárosi nu se mișca de lîngă el, era silit să-și înfrîneze mîna. Începu așadar să se joace cu ceasornicul, să-l învîrtească, să-l ducă la ureche, să-i asculte tic-tacul. În timpul acesta primarul se scufundă în grijile comunei. În sfîrșit își dădu din nou părerea:

— Eu zic că metoda cea mai bună de a găsi un zilier pe lîngă Bokor ar fi să delegăm pe cineva. Muncă de interes obștesc! Vom spune că e de interes obștesc. Să vedem dacă îndrăznește cineva să se împotrivească!

Dar cu brațul lui gras notarul făcu o nouă mișcare de dezaprobare:

— Nu se poate.

— De ce să nu se poată?

— Ne denunță pentru încălcarea legii.

— Ei și? Te ajuți cum poți.

— Nu vreau să dau apă la moara dușmanilor.

Sárosi se rînji hain, cu înțeles, la el:

— Eu aș zice că nu s-ar face gaură-n cer dacă l-am delega de pildă pe Szente Péter.

Ideea nu era rea. Fruntea notarului se înseninâ, el însuși se hlizi puțin schimbînd o privire cu primarul. Totuși mai obiectă:

— Și dacă flăcăul n-ar fi dispus să muncească pe de pomană?

Sárosi avea răspunsul gata și pentru această întrebare. Fabrica răspunsurile ca o mașină. Spuse fără ezitare:

— Dacă nu vrea de bunăvoie, îl ducem cu jandarmii. Cine poruncește în satul ăsta?

Era așa de sigur de sine, de puterea lui, încît nu-i

lipsi mult notarului să se dea bătut. Într-adevăr, cine tăia și spînzura în comună?

— Putem să-l ducem, nici vorbă, dar vezi că și el poate să facă o jalbă undeva. Ne poate da și-n judecată. Și se lasă cu scandal.

Primarul cînd se simțea la largul lui, nu renunța la ideea sa pentru nimic în lume.

— Asta s-o lăsați pe mine.

— Se tulbură satul. Nu, nu, nu-i de dorit. Din considerațiuni politice. Lucrurile acestea se judecă aspru. Hățurile trebuie ținute...

Fața lui Sárosi se întunecă. Omul era gata-gata să se mînie. Niciodată nu-i plăcea să se vadă îngrădit în exercitarea puterii locale. Mîrîia indignat, își răsucea mustața jignit, se cuibărea pe scaun de parcă îl ciupea cineva.

— Nici într-un fel, nici într-altul. Păi atunci să repare Dumnezeu școala!

— Spuneai adineauri că trebuie să fim gospodari buni. Dacă-i așa trebuie să ținem seama și de faptul că niciodată n-o să mai primim un deviz așa de avantajos, explică notarul care nu se putea smulge de sub influența dispozițiilor prefecturii. Bokor trebuie să fie la grea ananghie. Ne cere o sumă așa de mică, încît nu-ți vine să crezi... Uite aici o altă ofertă, citește-o. Vorbește de o sumă aproape dublă. Și chiar și asta ar fi avantajoasă! Scoase de sub coperta mapei o hîrtie și o puse sub ochii lui Sárosi, pe colțul mesei. Dar primarului nu-i plăceau literele scrise, treaba notarului să le pritocească, să le descurce, și a mîzgălitorului de hîrtie de lîngă el. Nici nu se uită la hîrtie; în schimb născoci din nou ceva.

— Lucrurile astea trebuiesc făcute cu cap, domnule notar. Ascultați-mă pe mine. De data asta vorbea liniștit, chibzuit. Se ridică în picioare și se apropie de fața asudată a notarului. Pe Szente l-am încolțit binișor și pînă acum. Am să-i învăț eu omenie pe vînduții ăștia! Ei... Acum uite ce vom face: îl an-

gajăm, în toată regula, cu ziua. Ne tocmim cu el și la urmă ne vom face că uităm să-i plătim. La cine-s banii? Nu la noi, în casa comunală? arătă spre casa de fier verde și sclipitoare.

— Și pînă la urmă o să ne dea în judecată pentru banii pe care i-am oprit, spuse scrupulos notaru', deși era vădit că ideea primarului îi plăcea și lui.

— Cum? Să ne dea în judecată? Pe ce temei? Că n-o să aibă nici o scrisoare la mînă. Nu facem tocmeală scrisă și pace!

Se putea vedea — și faptul nu-i scăpă domnului primar Sárosi — că fața notarului se însenina treptat, treptat.

Primarul bătu fierul cît era cald.

— Așa! Cu cap, precum spuneam. Bine?

— Păi... dacă te angajezi să vorbești cu el...

Fața suptă a primarului încremeni:

— Cu cine?

— Cu Szente...

— Cu Szente? Eu?

Primarul se tulbură. Nasul lui rîma prin aer.

— Cu oameni d'ăștia eu unul nu stau de vorbă. Am și eu atîta ambiție...

— Nici eu, declară scurt notarul.

Cum ședea pe scaun, Sárosi începu să tropăie din picioare ca un cal nărăvaș dînd semne de nervozitate. Se frămînta și își apucă din nou sfîrcul mustății. Dar în curînd o nouă idee îi fulgeră prin minte:

— Nu așa, domnule notar! strigă, făcînd cu mîna un gest larg. Nici dumneavoastră, nici eu nu putem intra la tocmeală cu Szente. Nu ne putem terfeli onoarea în fața satului. Dar o să-l trimitem la el pe învățătorul cel bătrîn. Important e că banii-s la noi și noi, adică comuna, nu plătim!

Dar notarul găsi și-acum o chichiță lui Sárosi și i se împotrivi și de data asta cu toată strădania. Acum de pildă veni cu următoarea gălușcă:

— Țapu' ăla bătrîn nu ține cu noi.

— Ascultă-mă, domnule notar, se apucă să-i explice primarul planul de luptă care între timp prinsese cheag în capul lui. Nu ne cîrdășim cu învățătorul, că nu-i om de încredere. Trebușoara asta o facem noi între noi, frumușel, cu cap. Domol, domol, fără pripeală, așa cum știu eu. Învățătorul să facă bine să colinde satul, să găsească un zilier, un ajutor pentru antreprenor. Asta-i treaba lui, de vreme ce e vorba de repararea școlii. Să se înțeleagă cu Szente Péter. Noi însă n-o să iscălim nimic, ăsta-i lucru de căpetenie! Apoi adaose, trăgînd cu ochiul și clipind mărunt: Pe urmă, cînd va veni sorocul plății... Ei, s-a pierdut cheia de la casa de fier și gata!...

Prea era cusută cu ață albă. Notarul se îngrijoră și clătină din cap a îndoială: Hm, hm...

— Dar mai curînd sau mai tîrziu cheia va trebui să se găsească.

— Păi nici n-am înțeles așa. De formă, știți...

La această vorbă blîndă, nevinovată, notarul izbucni în ris. Dacă în satul acesta n-ar exista un primar ca Sárosi Ferenc, el ar trebui inventat, scos din fundul pămîntului! Ce minte are omul ăsta! O comoară, nu altceva! Așa un primar bun ar trebui în fiecare sat!

— Convoacă-l pe bătrînul pentru ora șase, aici; a făcut destulă anticameră în chestia școlii, spuse notarul încercînd să-și înăbușe rîsul. Dar ar fi bine să treci chiar acum pe la el, să nu dispară de acasă. Aud că toată după-amiaza hoinărește pe cîmp.

Sucită minte avea primarul, dar a notarului era și mai sucită. Să vedem care pe care? Căci cu ultimele-i cuvinte notarul credea că o să se descotorosească de Sárosi, că o să scape de el. De fapt era și timpul; prim-pretorul putea să sosească din clipă în clipă. Pe pernele buhăite și lucioase ale obrajilor rîsul nu se stinse decît în clipa cînd, drept răspuns, primarul se îndreptă din șale și, jignit în conștiința lui, se indignă:

— Adică eu? Chiar eu în persoană? Da' ce-s eu? Primar sau vătășel?

— Dar dacă n-am pe cine trimite?

— Dar vătășelul? El ce treabă are?

— Vătășelul a plecat acasă. A trecut de amiază.

— Nu face nimic. Dacă a plecat, o să-l chem eu.

În sfîrșit a dat Dumnezeu de s-a dezlipit și Sárosi de pe scaun. Se grăbi să aducă pe vătășel. Iar notarul profită de ocazie, ieși repede în uliță și plecă la plimbare, în jos spre capătul satului, în direcția de unde aștepta trăsura. Vătășelul locuia în celălalt capăt de sat. Notarul era hotărît să nu se mai întoarcă la birou pînă cînd aerul nu se mai limpezea prin plecarea lui Sárosi. Vătășelul putea să mai aștepte și putea aștepta și Sárosi, țărănoiul ăsta înfigăreț și căftănit... Ce ți-i frate și cu ambiția astal se gîndea în sinea lui. Vătășelul șade mult mai departe decît dascălul și, cu toată căldura înăbușitoare, primarul a ales totuși calea cea mai lungă. Notarul își smulse din buzunar batista cu dungi albastre și începu să-și zvînte sudoarea de pe față...

... Secara, grîul, apoi întîrziu și ovăzul fură adunate în stoguri, cu multă pierdere de boabe. Cîmpul semăna cu o căpățînă de om tunsă de curînd.

De pe tarlale vînturile se ridicau șuierînd a toamnă, șfichiuind, mai ales spre zori, țundrele jitarilor puși să păzească porumbiștile de mistreții ce dădeau iama prin ele.

O ceață groasă se lăsa în fiecare dimineață peste văile înguste, așezîndu-se la poalele munților. Cînd, în sfîrșit, soarele reușea să iasă din învelișul de neguri albăstrui, picăturile de rouă luceau ca niște boabe de mărgăritare risipite prin iarbă.

A prins să se îngălbenească și porumbul. La început păleau doar marginile frunzelor, apoi verdele se stingea treptat și lanurile se îmbrăcau în straiele cernite ale toamnei. Mistreții începură să se arate prin porumbiștile îngălbenite.

Dar bogătanilor prea puțin le păsa de paguba pe care le-o puteau face mistreții. Alte griji, mult mai mari, îi munceau. Nu era prin partea locului niciun proprietar de batoză care să se angajeze să treiere stogurile uriașe.

Prin șurile gospodăriilor mai nevoiașe apăru din nou îmblăciul — străvechea unealtă de treierat — care fusese aruncat la vechituri încă de pe vremea bunicilor: potîngul ce-i lega cele două brațe era ros de șoareci... Ba ieșiră la lumină, și încă cu mare cinste, treierătoarele mititele, mînate cu mîna, de pe la începutul secolului!

Gospodarii mai înstăriți, chiar și jupînul Sárosi, primarul, colindau satele în grupuri de cîte trei-patru în căutarea unei batoze. Îndată ce dădeau peste vreuna, îl îmbătau pe proprietar și, cînd omul era criță, începeau să se milogească. Dar nici proprietarii de batoze nu erau proști. Știau să se folosească de ocazie. Anul trecut luaseră o zecime din bucatele treierate, acum cereau o optime, ba unii nu se arătau dispuși să se urnească din loc decît pentru o șesime.

Aveau de ce să se scarpine în ceafă bogătanii. Și nu era de mirare că, cu atîtea necazuri pe cap, alde Tövisi mai scăpau cîte-o vorbă de ocară la adresa guvernului ori a războiului, deși părerea lor era cu totul alta...

Alde Szente au isprăvit repede cu grîul și cu secara. Și ei lucraseră cu unelte bătrînești. Au întins cearșafuri pe aria curată din șură, au așezat snopii pe două rînduri și tatăl la un cap de rînd, flăcăul la celălalt s-au pus pe treabă, îmblătind cu mișcări ritmice spicele întinse pe cearșaf. Din zori și pînă seara se auziseră loviturile înfundate. Dar și isprăviseră într-o singură zi, căci n-aveau mult de treierat...

Seara Péter ieși puțin prin sat.

Pe întuneric, cînd nu se mai temeau de ochii lumii, oamenii se opreau să schimbe o vorbă cu el. Amărăciunea, jelaniile curgeau din el. Dar Péter își pusese lacăt la gură, era foarte prudent. Îi asculta cu luare-

aminte cum își descarcă fiecare amărăciune ce se adunase într-însul. Cuvintele furioase se îndreptau împotriva tuturor acelora care tîrîseră satul în mizerie și storceau riuri de sînge din trupul poporului. El însă se ferea să-și spuie părerea. O vorbă dacă ar fi scos ca miine ar fi ajuns la urechile majurului.

În vremea asta pe bolta cerului calea laptelui se așternea mai albă decît în alte anotimpuri. Parcă și stelele s-ar fi înmulțit. Pe catifeaua neagră a cerului au început focuri minunate de artificii: puzderie de stele porneau descriind curbe minunate și cădeau lăsînd o dîră de lumină în urma lor.

Se zice că august e luna stelelor căzătoare.

Peste ogoarele ce se pregăteau de somnul iernii se lăsase tăcerea și liniștea. Nopți mute, zumzet obosit peste tot... Și undeva departe, dincolo de munții înalți, de rîurile largi cu valuri mari, tunurile bubuiau mereu... Dar bubuitul lor nu se auzea încă pînă aici...

Și deodată, în tăcerea nopții, începu să se audă clopotul tras în dungă. Glasul lui sfîșietor stîrni din somn pe oamenii care abia apucaseră să aţipească.

— Alarmă aeriană!

— Hei! Stingeți toate focurile.

— Avioanele! se auzeau din toate părțile strigăte.

Sunetul clopotelor trase în dungă, semnalul alarmei aeriene semăna spaimă de fiecare dată. Și de fiecare dată se isca o adevărată babilonie. Ciinii lătrau de zor, păsările speriate cîrîiau prin cotețe și izbeau din aripi, iar cocoșii treziți din somn, buimaci, se porneau pe un cucurigu răsunător. Frica trecea de la animal la animal, de la om la om. Prin grajduri, caii dădeau din copite nechezînd, vitele mugeau cerînd parcă ajutor. Pînă și pisicile o zbugheau de prin poduri și alergau care încotro.

Oamenii săreau din pat și fugeau în cămăși și izmene în curte, unde se opreau să se sfătuiască în șoaptă. Ar fi vrut mai degrabă să se adune grupuri-

grupuri în uliță și să iscodească dincotro se aude zbîrnîitul avioanelor. Dar circulația pe uliță în asemenea împrejurări era oprită. Așa că oamenii stăteau prin ogrăzile lor, iar babele se închinau oftînd adînc.

Autoritățile, foarte zeloase cînd era vorba să anunțe alarma, uitau să sune și sfîrșitul ei. Astfel că unii săteni stăteau ore întregi în picioare trăgînd cu urechea, așteptînd vuietul avioanelor. Nopțile acestea de august erau pline de neliniște, de spaimă. Parcă însăși moartea ar fi trecut hăulind peste tarlale...

În nopțile de vară, Péter dormea afară în grajd, pe un pat de scînduri înjghebat deasupra ieslei singurei vaci care le mai rămăsese. Un cojoc de oaie-i era salteaua, un țol cu miros de grajd plapuma. Ai lui nu știau niciodată cînd se întoarce acasă, nici nu-l întrebau de unde vine, nu-i iscodeau drumurile, dar în seara asta flăcăul intră în casă înainte de a se duce în fundul curții. Înăuntru era o liniște adîncă. Nu se auzea nici măcar răsuflarea bătrînilor. Întrebă șoptind în întuneric:

— Dormiți?

Maică-sa se răsuci în pat și întrebă:

— Ce s-a întîmplat? Tu ești, Péter? Glasu-i era somnoros, șovăitor:

— Eu. Ați auzit ceva despre bătrînul Hinyi?

Sub bătrînul Szente patul scîrțîi; omul se întoarse:

— De ce? Ce-i cu bătrînul?

— L-au dus jăndarii...

Femeia se ridică. Îi pierise somnul.

— Da' de ce l-au dus? Ce-a făcut?

— Dracu știe. Bătrînul tocmai căra o scară lungă în spinare. Așa l-au dus acum vreo jumătate de oră. Mă gîndeam să trec pe la el, dar cred că tot mai bine e să nu mă duc eu...

Lelea Krisztina îi luă vorba din gură:

— Lasă-i în pace, dragu' mamii, nu te duce nicăieri! Aflăm noi. De-aia te-or fi căutat și pe tine, te pomenești...

Văzînd că nici unul nu știe de ce a fost ridicat bătrînul țambalagiu, flăcăul se îndreptă spre grajd, cu gîndul să se culce. Brațele îl dureau de munca de peste zi; era ostenit de atîta lucru cu îmblăciul. Dar acum, la auzul cuvintelor maică-și, se opri. Hinyi Sándor! Jandarmii! Și l-au căutat și pe el! Dacă-l cheamă iar în casa aceea trufașă, largă, cu pereți galbeni, el... el o ia din loc... De multe ori se gîndise să fugă. Doar n-o să țină războiul ăsta pînă-i lumea. O dată și o dată trebuie să se termine! Muntele-i mare, e loc destul acolo să te ascunzi. ... Numai iarna... Dacă vine iarna.. Nervii începuseră să-i slăbească.

— Cine m-a căutat? întrebă el cu înfrigurare.

— Învățătorul a trimis după tine, spuse Ielea Krisztina.

Flăcăul se liniști.

— Și ce vrea? Nu știi?

— De unde să știu, dragu' mamei?

Ce o fi vrînd de la el bătrînul învățător? Mezei era dintre oamenii în fața cărora Péter își ridica de departe pălăria. Stima și respectul lui pentru învățător sporiseră cu atît mai mult după ce a aflat că și bătrînul a ajuns în ghearele jandarmeriei. Își aduse aminte și de felul cum își bătuseră joc de bătrîn, trăgîndu-l de barbă.

Era tîrziu. Ultimele valuri ale forfotei stîrnite de alarma antiaeriană se potoliseră, satul se scufundase în liniște. La ora asta nu se mai putea duce la domnul învățător Mezei. Și cine știe, totuși, dacă bătrînul n-o fi vrut să-i spuie ceva tocmai despre Hinyi? Sau și învățătorul o fi vrînd să-i vorbească despre Ioana? Mai bine nu se ducea nicăieri la taifas astăseară! Opintindu-se din răsputeri, parcă o mînă nevăzută ar fi ridicat mai întîi o măciucă grea, ceasul din turn bătu ora zece.

În dimineața următoare, cînd Péter se duse să vadă pe învățător, jumătate din sat știa că e chemat să lucreze ca zilier la repararea școlii.

Partea a treia

SUB STELELE LUI AUGUST

I

Un bărbat tînăr și bine legat trecu cu pași neobișnuit de ușori prin fața porții lui Veress Dénes, dînd bineţe omului care stătea în mijlocul ogrăzii. Dénes își migălea o țigară și zărindu-l pe Moise Dăndărău voi să-i răspundă, dar se răzgîndi: las' să treacă-nainte, nu trebuie să-i vadă nimeni stînd de vorbă.

Kați ieși din casă.

— Moise ăsta e ca o arătare. Aud că iar hoinărește mereu pe cîmp. Se vede treaba că s-a întors la vechea lui viață. De asta nici jăndarii nu-l pot dezbăra.

Dénes dădu din umeri. Nu-i plăcea să vorbească de Moise. Ascundea ceva și de nevastă-sa. Se gîndi

îndelung. Oare Moise o fi trecut numai așa din întîmplare prin fața porții lor, sau plimbarea lui avea vreun țîlc. În orice caz, faptul că nu s-a oprit să stea puțin de vorbă însemna ceva. Și capul și l-a întors într-o parte cînd i-a dat binețe lui Dénes.

— Te pomenești că și acuma mai dă după vînat cînd și cînd, continuă femeia. Ai putea să-i vorbești. Poate că mai doboară cîte ceva. Ar putea să-și aducă aminte și de noi, să ne dea și nouă. Eu nu l-aș spune nimănui. Și ție de bună seamă ți-ar da, dacă i-ai cere.

Dénes o împunse cu o privire mustrătoare:

— Da' mai tacă-ți gura! Cu ce să vîneze? N-are pușcă.

— Se zice că are. O ține ascunsă.

Dénes se înfurie:

— Îți umblă gura ca o moară stricată! Vă țineți numai de fleacuri și dacă ajung la urechile autorităților, jăndarii iar îl înșfacă pe Moise! Numai nenorociri știți să faceți cu limba voastră!

Moise era departe. Ajunsese la cotitură.

Văzîndu-l cum înaintează pe uliță, nimeni nu i-ar fi bănuit rănile pe care le-a căpătat în toamna lui patruzeci. Brațele-i atîrnau și se mișcau în ritm egal de-a lungul trupului. Dar toată lumea știa că un braț nu-l putea ridica mai sus de umăr. Haidamacii locotenent-colonelului îl stîlciseră în bătăi. Moise și-a purtat brațul în ghips săptămîni întregi și, după ce scăpase din beciul înspăimîntător, s-a făcut un om tăcut, închis. Nu-i vorbea nimănui nici de rănile lui, nici de unchiul său care fusese omorît în bătăi. Dar uneori se uita la oameni cu niște ochi atît de întunecați, încît babele își făceau chiar cruce și se închinau de spaimă.

Totuși ce o fi crezînd Moise despre mersul lumii? Ce părere o fi avînd despre viață? Oare timpul avea să-i vindece vreodată rănile pe care i le-a lăsat în suflet, în toamna lui patruzeci, activitatea locotenent-

colonelului? În mîna ofițerului șuiera un gîrbaci împletit din curele...

— Cîtă vreme a trecut de cînd n-a mai dat Florica pe-acasă? Pesemne că și ea i-a întors spatele lui Moise, trăncăni înainte Kati.

Dénes se uită lung, iscoditor, la nevastă-sa, căutînd parcă să afle dacă-i sinceră sau umblă pe ocolite să-l tragă de limbă? Dar ochii femeii nu trădau nimic. Nu știa de vizita Floricăi. Întîlnirea aceasta fusese organizată cu multă dibăcie. Cu fața lui întunecată, mîhnită și mută, cu tăcerea lui rece, aproape sălbatică Moise se dovedi cît se poate de potrivit pentru acțiuni conspirative. Cine ascultă palavrele și șoaptele despre cele mai ascunse secrete ale oamenilor, ar putea să creadă că la sate nimic nu rămîne nedescoperit, că nu există taine. Și iată că despre vizita Floricăi de la începutul verii, cînd în fundul grădinii lui Moise fata stătuse de vorbă pe întuneric cu Veress Dénes, nu se aflase nimic. Căci dacă cineva ar fi aflat măcar o vorbă, apoi Kati de bună seamă că ar fi trebuit să afle, și pînă acum l-ar fi descusut ea pe Dénes.

— Și cînd stai să te gîndești ce unchi bun i-a fost Moise! Fără dînsul nu știu zău cum ar fi scos-o la capăt. Îți aduci aminte cum aduna gologan lîngă gologan din plata lui de zilier ca nepoată-sa să nu moară de foame la atelierul de croitorie? Și mai tîrziu, cînd Florica stătea la închisoare, cine-i ducea de mîncare cu desagii? Nu-i frumos din partea ei că acum...

Dénes se răsti la ea enervat:

— Taci o dată!

— Mă, da' repede-ți sare țandăra! Nu mai ai cu cine schimba o vorbă. Dar ce-i drept, e drept: nu-i frumos din partea ei!

Cînd bărbatul se răstise la ea, Kati tăcu cîteva minute. Se întoarse furioasă în casă și se năpusti asupra copiilor ciorovăindu-se cu ei: asta era viața ei de toate

zilele. Dar peste puțin timp ieși din nou în fața ușii și începu din nou să sporovăiască. Pe Dénes îl scotea din sărite stăruința asta încăpățînată. Ce tot avea cu Florica? Ce voia? Nu pricepe că nu e bine să sufle în jeratic căci ușor poate sări o scînteie ce ar aprinde toată casa, ba chiar satul întreg?... Iar dacă jandarmii ar prinde de veste că Florica vine din cînd în cînd să-l vadă pe unchiul său, că sosește seara pe întuneric și pleacă în zorii zilei pe cîmpul plin de rouă, ar ieși un tărăboi de nimeni n-ar mai avea o clipă de liniște...

Kati însă o ținea înainte, cu toate străduințele bărbatului, îngrijorat pînă la urmă, de a abate vorba. Femeia aprinse lampa. Dénes netezi hîrtia albastră ce acoperea fereastra. Trebuia să fie cu mare băgare de seamă la camuflaj, căci o singură rază palidă de lumină care s-ar fi strecurat în noaptea plină de mireasma dulce a otăvii ar fi putut avea urmări îngrozitoare. Nu există nici o îndoială că jandarmii îi supravegheau. Și cine știe dacă vreun vecin mai apropiat nu stătea cu ochii iscoditori la pîndă, așteptînd să zărească o licărire de lumină, ca apoi să dea fuga la Tóháti și să-l stîrnească împotriva lui Veress Dénes?

De cînd fusese pus sub supravegherea jandarmeriei ca element suspect, Dénes se simțea ca un om ce orbecăia pe dibuite într-un codru fără margini. Nu se putea orienta decît pînă unde vedea cu ochii. Își pierduse parcă încrederea în oameni.

Ferestrele se închideau bine, lumina nu avea pe unde țîșni, era parcă prinsă în pumnii lui Dénes.

— Mănîncă o dată, ca să putem stinge lampa, îi dădu ghes nevastă-sa. Că pe urmă tot eu trebuie să-mi bat capul și cu gazul. Ridică dintr-un colț sticla verde de un litru și o clătină: Da, da, doar pe fund mai era o leacă de petrol abia de un deget. Kati își încreți fruntea cu îngrijorare: Auzi ce spun, Dénes? Lasă-i pe copii să se culce.

Zădarnică dorinţă! Seara, în casa lui Dénes se dezlănţuiau marile bătălii. Dénes se aşeza pe marginea patului aşternut, mititeii se adunau în jurul lui, şi într-o hărmălaie de nedescris îşi frecau piepturile goale de bărbia ţepoasă a tatălui, rîdeau, ţipau şi în vacarmul general glasul insistent al mamei se pierdea cu totul.

— Ce-ţi pasă ţie, spuse Kati. Tu atîta ştii: să te hîrjoneşti cu ei, dar eu trebuie să ţin în mînă hăţurile de dimineaţa pînă seara. Pînă la urmă n-o să mă mai iubească, fiindcă toată ziua-i snopesc în bătăi.

Mai aşteptă puţin şi văzînd că degeaba-i vorbea bărbatului, el nici nu se gîndea să curme joaca, se duse la pat şi ridică mîna asupra celui mai mic:

— La culcare! Auzi? Repede!

Prîslea se refugie în braţele tatălui său.

Mîna ridicată a mamei coborî fără putere, femeia se căzni să pară aspră, dar faţa i se înseninâ. Şi micul strengar observă schimbarea ce se petrecea în sufletul ei: o privi hoţeşte, provocator, apoi izbucni în rîs, în timp ce strîngea din răsputeri degetul cel mare al lui tătîne-său.

— Doamne, Doamne, aşa nu poţi creşte copiii, murmură nemulţumită Kati.

Apoi se resemnă şi se aşeză şi ea pe marginea patului, la spatele bărbatului său; începu să caşte plictisită aşteptînd ca oboseala să-i toropească pe jucăuşi. Se uită lung, cu ochii nemişcaţi, la lipitura de pe jos. Doamne, cît mai trebuia să lipească după copiii ăştia!... Dar uite, o gaură în colţul casei, în ungherul întunecos unde nu ajungea lumina lămpii! Un şoarece desigur şi-a făcut drum cu dinţii. Privirea femeii se aţintise spre gaura de şoarece şi tocmai se pregătea să se ridice s-o cerceteze mai de aproape. Dar deodată tresări. Strigă:

— Linişte!

Însă prîslea, încurajat de victoria de adineauri, izbucni într-un rîs mai răsunător şi mai puternic. Sau

poate părea așa de răsunător numai pentru că ceilalți amuțiseră uitîndu-se miraţi la mama lor.

Kati își pierdu răbdarea și-l plesni pe copil peste spatele gol. Mititelul se uită la ea uimit, parcă ar fi avut un vis. Își duse mîna la locul unde-l ustura, se strîmbă, și cu un hohot puternic de plîns se lipi de pieptul tatălui său.

Dénes îl mîngîie pe creștet și clătină din cap, mormăind dojenitor:

— Da' asta ce-i? Las' c-o să se vîre el sub țol cînd l-o răzbi somnul.

— Ce-i? Au întors casa cu fundu-n sus! Nu se mai aude nimic de gura lor!... Parc-a bătut cineva la ușă.

Într-o clipită toată veselia se stinse. O tăcere adîncă, plină de spaimă luă locul gălăgiei, rîsului și țipetelor de adineauri. Obrajii speriaţi ai copiilor se întoarseră spre ușă. Micuțul care tocmai plîngea se liniști dintr-o dată, dar inima-i bătea puternic, în timp ce se lipea tot mai strîns de pieptul tatălui său. Dénes simţea cum tremură copilul de parcă l-ar fi apucat frigul. Încercă să-i zîmbească:

— Ei, ce-i? Nu cumva ţi-e frică?

— Nu mi-i frică, șopti, dar inima lui mică bătea și mai speriată.

— Păi da, de ce să-ţi fie frică? Ei, uită-te în ochii mei!

Buzele copilașului tremurau:

— Vin... vin...

— Cine vine? Ce spui?

— Jăndarii. Cu pușcă... Cu baionetă...

— De ce să vină? Acum și jăndarii dorm...

— După tătícu', îngăimă copilul.

Joaca se întrerupse. Cei mici se agățară și mai fierbinte și mai strîns de gîtul tatălui. Toţi îl îmbrăţișau. Brațele lor subțiri, ca niște viţe uscate de vie, se împletiră în jurul gîtului, strîngîndu-l cu toată puterea, încît Dénes abia-abia mai putea respira. Căutau adăpost de o primejdie amenințătoare sau, poate, dim-

potrivă, brațele aceste fragede, slăbuțe și fierbinți încercau să apere pe tatăl lor împotriva unei primejdii.

Joaca se strică. Dénes luă în brațe pe prîslea, apoi îl culcă cu grijă și gingășie în timp ce o dojenea pe nevastă-sa:

— Ai putea să ai și tu puțină minte. Nu vezi că l-ai speriat? Eh, cap de muiere... Le vîri spaima-n oase.

Kati se trase mai aproape de bărbatul său și-i sopti încet, ca nu cumva cei mici să audă:

— Ar trebui să vezi ce-i pe-afară. Cineva a bătut în ușă.

— Vorbești prostii. Cine să bată?

— V-am spus să nu faceți atîta gălăgie...

— Ți s-a năzărit...

Dénes voia să pară nepăsător, în realitate însă „închipuirea" neveste-si îl neliniștea și pe el. Jandarmii nu pot fi. Ei ar fi intrat pînă acum. Ar trebui să arunce o privire prin ochiul de fereastră. Dar nu putea smulge hîrtia albastră de pe geam, fir-ar afurisit de camuflaj! Parcă ai sta în temniță nu în casă de oameni! Se stăpîni și se prefăcu că a uitat de rugămintea femeii. Se așeză la masă și începu să îmbuce ceva din cina pregătită. Copiilor Kati le dăduse mai devreme de mîncare. Erau mulți și Kati nu avea decît două mîini; nu putea să se rupă în atîtea părți. Se așeză și ea lîngă Dénes și ciuguli cîteva bucățele de pîine uscată, fărîmicioasă.

Încet-încet Kati se liniști. Se mai uită încă o bucată de vreme cu atenție la ușă, trase cu urechea, dar nu auzi nici un sunet. În sfîrșit răsuflă ușurată. Dénes însă se ridică și-i spuse:

— Am să ies să văd ce-ai auzit.

Dar acum Kati fu cea care-l opri:

— N-am auzit nimic. Ai avut dreptate. N-a fost decît o închipuire. Nu te mai duce nicăieri!

— Tot aveam de gînd să dau o raită prin jurul casei...

Kati dădu din umeri. Seara, bărbatul ei o cam ră-rea de pe acasă; cine știe pe unde umbla, cu cine-și petrecea vremea stînd la taifas. Ziua nu ieșea bucu-ros printre oameni, stătea mai mult pe-acasă, își vedea de treabă; cioplea la albii.

— Micșorează lumina, să nu se vadă pînă deschid ușa. Poți s-o și stingi, spuse și ieși, în timp ce Kati se căznea cu lampa care sfîrîia, mormăind și afuri-sind războiul care ticăloșise pînă și gazul.

Dénes se opri în fața pragului, în ogradă. Ascultă. Liniștea nopții de vară tîrzie stăpînea întreg cuprin-sul; mai departe pe cîmp o ceață subțire, străvezie se întindea în zare. Stelele parcă erau mai joase și atîr-nau aninate de cer. Nu se vedea nimic deosebit. Kati n-a auzit nimic; i s-a năzărit numai. Omul dădu să pornească spre poartă, dar în momentul acela o pa-săre prinse a piui în fundul curții, dincolo de gard, unde începea cîmpul. Ce să fie cu pasărea asta? Aten-ția lui Dénes se înviora, inima începu să-i bată mai tare și se îndreptă în direcția sunetului. Apoi intră în șură. În clipa aceea cineva parcă se strecură pe ușa din dos a șurii, apucînd-o spre cîmp.

— Gr-gr...

— Sss...

Înaintă pe urmele glasului, călcă grăbit în vîrful picioarelor, și se uită de cîteva ori înapoi să vadă dacă nu cumva îl urmărește cineva... Și deodată pe măsură ce auzea piuitul de prepeliță, noaptea obiș-nuită de vară se umplu de o viață clocotitoare.

— Așteaptă-mă! șopti uitîndu-se din nou în toate părțile. Oare l-o fi auzit cineva?

O umbră se strecură prin fața lui călcînd desculță și cu spor pe cărarea de după grădini, stîrnind un foșnet abia auzit și trăgîndu-se spre dunga neagră a gardurilor de nuiele.

De departe Dénes auzi scîrțîitul unei uși. Kati aș-teptase cîteva minute, dar văzînd că omul ei nu se mai întoarce și neauzind nici un zgomot dinspre

poartă, crăpă ușa și se uită în noapte. Era foarte mirată că nu-l vede pe Dénes. Mormăi ceva în chip de nemulțumire și închise ușa.

În timpul acesta Dénes umbla pe cîmp, pe poteca din spatele grădinilor. Ar fi vrut să răspundă la chemarea prepeliței, dar nu se pricepea. Numai Moise putea fi, numai el îl chema așa cînd avea vreo însărcinare pentru dînsul. Nimeni nu știa să imite așa de limpede și curat păsările. Primăvara sforăitul pupezii moțate, iar acum al prepeliței ce cîntă pe atîtea glasuri.

... De cîteva săptămîni cîrduri întregi de prepeliţe se mutaseră în hotarul satului, venind de la poalele muntelui unde holdele de secară și de ovăz se coceau mai tîrziu. De aici aveau să plece mai departe după prima noapte cu brumă... Se apropia toamna și prepeliţele nu se aveau bine cu șfichiuiala tot mai usturătoare a vîntului. Noaptea se auzeau adeseori gunguritul și trilurile lor ce se pierdeau în beznă...

Sub bolta întunecată a unui copac dintr-o grădină de alături, umbra noptatică se opri în sfîrșit și îl aștepta pe Veress Dénes. Dénes se aplecă mai întîi spre omul ce se oprise din mers, vrînd parcă să se uite în ochii lui și abia după aceea îl întrebă:

— Tu ești, Moise?
— Eu, șopti celălalt.
— Ai bătut la ușă?
— Ai auzit?
— Femeia a auzit ceva.
— Nu cumva să-i sufli vreo vorbă.
— Nici o grijă! Știu.
— Florica ține mult la asta...
— Florica?
— Da.
— E aici?
— Te așteaptă.

Se uitară amîndoi în toate părțile, traseră cu urechea, apoi începură să vorbească pe șoptite, așa de

încet de parcă s-ar fi ferit și de adierea ușoară a vîntului. Apoi tăcură și un răstimp nu se mai auzi decît răsuflarea lui Moise. Dénes observase că ori de cîte ori Moise lua parte la vreo misiune asemănătoare noaptea, mișcările lui erau mai agere. Simțea oare pericolul ce se ascundea în aceste însărcinări? Sau importanța cauzei îl făcea atît de agitat?

În orice caz Dénes trebuia să recunoască că Moise era foarte îndemînatic. Oare el cu mintea lui o fi născocit măsurile astea de prevedere sau le învățase de la Florica?

— Să nu mergem împreună, spuse Moise. Treci de partea cealaltă a satului și ține-te mereu pe după grădini, pe urmă intri în ogradă, adică în grădină la noi. Te așteaptă Florica acolo.

Dénes așteptă să-l vadă plecat. Dar Moise rămase pe loc și ciuli urechile.

— Ți-e frică? îl întrebă Veress.

— Mie? Auzi vorbă... Dar nu-nțeleg...

Nu mai continuă. Își lipi obrazul de trunchiul copacului și din dosul acestuia iscodi noaptea ce părea tot mai luminoasă. Cînd ochii se deprind, noaptea nu mai e așa de întunecoasă și nici tăcerea nu mai e așa de adîncă.

— Ce nu-nțelegi?

— De ce trebuie făcute toate astea noaptea și atît de tainic.

— Ce, mă?

— Asta voi o știți.

— De ce? Pentru că jăndarii nu ne pot lua urma.

— Chiar acum stau la cină.

— De unde știi?

— I-am pîndit la fereastră.

— Dar santinela?

— Santinela? rîse Moise. Am trecut aproape pe sub ochii lui la fereastră. Numai doi jăndari lipsesc. Sînt în patrulare. I-am văzut după-amiază cînd au plecat spre Mureș.

— Şi altcineva ne poate urmări.
— Şi dacă ne-ar prinde?
— Ar fi vai şi-amar de tine, spuse Dénes.
— Mie-mi ajunge. N-aş mai vrea încă o dată...
— N-ai uitat, nu-i aşa?
— N-am să uit niciodată! şopti Moise cu ură. Palmele, pumnii, gîrbaciul se mai pot uita, dar braţul rupt...

Dénes îi spuse mai mult ca să-l mîngîie decît din curiozitate:
— Dar de vînat mai poţi vîna, nu?
— Cine ţi-a spus? tresări Moise.
— Nimeni. Am întrebat şi eu aşa.
— M-a văzut cineva?
— N-am auzit nimic.

Întrebarea rămase fără răspuns. Dénes însă trase concluzia că din cînd în cînd Moise tot mai dă după cîte-o sălbăticiune, dar trebuie să fie dibaci al dracului, de vreme ce nimeni nu ştie nimic.

— Să mergem. E ceva vreme de cînd am plecat după tine, spuse după un scurt răstimp Moise.

O apucă înainte, dar după cîţiva paşi se întoarse:
— Ce rost au bocancii în timp de vară? Trezeşti tot satul cu bocănitul lor. Şi Florica te-ar dojeni. Scoate-i mai bine din picioare. Umbli mai uşor desculţ.

Dénes nu stătu mult pe gînduri. Moise avea dreptate. Ţăranul ăsta „botezat" de pumnii jandarilor era mult mai prevăzător decît el. Să fie oare şcoala Floricăi sau instinctul dezvoltat al braconierului? Moise aşteptă pînă ce prietenul său îşi scoase bocancii, apoi se mistui în întuneric.

Abia după cîteva minute porni şi Dénes după el, pe cîmpul mort. În drum însă se oprea adeseori, trăgea cu urechea, se uita înapoi. De vreo două ori schimbă direcţia, pentru cazul că l-ar urmări cineva. Dar de la un timp, grija aceasta i se păru de prisos. Cîmpul liber, tăcerea, întunericul prin care mijea ici

colo cîte o pată de ceață alburie îi dădură o siguranță desăvîrșită. Cunoștea fiecare palmă de loc, ar fi nimerit și cu ochii-închiși grădina lui Moise. Sărea cu agerimea unei capre peste șanțuri și rîpe și cînd vreo cracă strivită de picior se rostogolea în urma lui, omul se oprea, ciulind urechile. Nimic, nici o mișcare. Își văzu mai departe de drum, adîncindu-se tot mai mult în gînduri.

De ce o fi venit Florica? La începutul verii cînd venise tot așa, pentru o scurtă convorbire în toiul nopții, îi luase lui Dénes un adevărat interogatoriu, dornică să cunoască toate amănuntele sîngeroasei nopți de bal din cîșlegi. Îl întrebase de ce e supărat Năznanu pe Szente Péter? Ce căuta flăcăul în fiecare săptămînă la postul de jandarmi, cînd n-avea nici o legătură cu mișcarea?... Florica nu vedea decît contradicții în viața satului. Îi spusese apăsat lui Dénes să bage de seamă: prietenia cu Szente e cu două tăișuri! Dacă flăcăul era omul jandarmeriei?... Dénes simțea că obrajii i se aprind și îl apăra cu înfocare pe Péter. Florica dăduse îndărăt; în sfîrșit au căzut de acord că treaba asta o să se mai lămurească în viitor. Dénes era gata să-și pună mîna în foc pentru Péter; soarta comună îi apropiase foarte mult pe cei doi bărbați. Dacă fata avea de gînd și de data asta să se lege de Péter, avea să-i spună ce-avea de spus, vorbindu-i fără ocol.

Nu cumva Florica o fi ascultînd toate bîrfelile? Rîndul trecut avusese impresia că Florica a stat de vorbă și cu badea Năznanu, că altfel n-ar fi avut de unde cunoaște părerea familiei.

Ajunse la capul din dos al satului, aproape de pîrîul îngust de munte care șerpuia cu un clipocit atît de răsunător pe sub umbrarul sălciilor de pe mal, de parcă ar fi rostogolit cioburi de sticlă în liniștea serii... Mai erau vreo cincizeci de pași pînă la grădina lui Moise... O pasăre piscui pe undeva, pe aproape. Dénes se opri fără să vrea. Ascultă. Tot

Moise? Dar nu spunea chiar Moise că Florica îl aștepta pe Dénes în grădina lui? O umbră se ivi în apropiere. Dacă era un jandarm? Ce-avea de făcut? Ceva tot trebuia să-i răspundă dacă l-o întreba ce caută noaptea prin grădinile din marginea satului...

— Aici, aici...

Pe malul pîrîului, sub o salcie, ochii lui Dénes dibuiră ceva, dar în zadar își întinse gîtul și își ascuți privirea: noaptea ascundea asemenea unui zid făptura întunecată de sub copac. Dar iată că umbra se mișcă, se ridică...

Ea era, Florica. Dénes o recunoscu numaidecît după trupul pe care-l ținea ușor înclinat în timpul mersului. Dar parcă era mai înaltă ca altă dată. Poate noaptea i-a alungit trupul slab și mlădios.

— Bună seara! șopti fata și îi întinse de departe mîna omului care parcă prinsese rădăcini pe malul pîrîului.

Veress se uită involuntar cu priviri iscoditoare în toate părțile, își răsuci capul încoace și încolo cu mișcări iuți și nervoase, întinzîndu-și gîtul. Simțea fiorul clipei deosebite. Dacă pînă acum, în drumul ce-l aducea la această întîlnire secretă, s-ar fi izbit piept în piept cu jandarmii, ar fi dat din umeri. A ieșit la plimbare, să ia aer. Dar acum... Florica e comunistă, delegată a partidului păcii... Dénes înghiți în sec, și în sfîrșit, se urni, făcu un pas înainte.

Dădu doar din cap fără să scoată o vorbă.

Urmă o călduroasă și prelungă strîngere de mînă.

— Ce noutăți pe-acasă?

— Nimic deosebit...

— Ce-ți face prietenul?

— Care?

— Szente. Flăcăul...

— O duce și el...

— S-a împăcat cu Ioana?

— N-am știre de așa ceva.

Convorbirea se urnea greu. Fata, oricît încerca să se stăpînească, nu-și putea opri tusea. În asemenea momente își ducea mîna la gură, iar privirile i se roteau neîncetat prin noapte: erau mișcările omului hăituit, iar tusea mărunță îi venea fără-ndoială din starea de agitație în care se găsea.

Demult, demult, cînd se întorcea de la exploatarea forestieră, sîmbătă seara, Dénes o întîlnea adeseori pe Florica; pe vremea aceea ea nu era decît o codană și, cu o joardă strîmbă-n mînă, păștea vacile gospodarilor la poalele pădurii. De cîte ori nu s-a oprit să se uite la fața aceea de copil, arsă de soare vara, tăbăcită de vînturi și de ploi toamna.

Apoi cînd mama Floricăi a plecat din rîndul celor vii, fetișcana a ajuns la oraș, ucenică într-un atelier de croitorie. Și după cîțiva ani a apărut ca organizatoare de grevă la exploatarea forestieră. Din acest moment și Dénes începu să-și schimbe atitudinea față de ea: era oarecum încurcat cînd îi vorbea.

Fata tînără și de o seriozitate ce-i depășea vîrsta căzu repede și fu condamnată la închisoare. Timp de un an și jumătate Veress Dénes n-a mai întîlnit-o. Iar mai tîrziu n-o vedea decît noaptea, la întîlniri din acestea organizate în taină. În ochii lui fata crescuse, Dénes se gîndea cu un respect deosebit la ea și asta se cunoștea și după glasul cu care-i vorbea.

— Ce știi despre legăturile plutonierului-major cu Ioana?

Dénes clătină cu dezaprobare din cap:

— Bîrfeli! Nimic altceva decît bîrfeli!

— Lucrurile astea trebuiesc lămurite!

— Pentru asta ai venit? întrebă Dénes neîncrezător.

— Nu. Dar și asta mă interesa. Trebuie să vedem limpede toate firele. Noi contăm pe Năznanu — bătrînul, dar dacă-i adevărat că fiică-sa...

Cu picioarele ude de rouă, Dénes pipăia pajiștea din fața lui.

— Sînt vecini cu mine, le știu fiecare pas...

— Și ce a fost scena aceea din uliță între Ielea Krisztina și Ioana?

— Treburi muierești. Flăcăului îi vine să intre-n pămînt de rușine...

Fata căzu pe gînduri, tuși de cîteva ori parcă ar fi vrut să-și dreagă glasul. Prin întuneric Dénes abia-i deslușea fața. Parcă s-a mai subțiat... Dar poate că părea mai slabă și din pricina că-și purta părul pieptănat pe spate, neted, cu cărare la mijloc. La începutul verii, cînd a fost ultima dată pe aici, avea coafură.

— Trebuie să stabilim exact totul, spuse Florica. Eliberatorii se apropie cu pași mari, nu mai sînt departe, așa că trebuie să-i ajutăm, și acest ajutor trebuie organizat. Satul e sătul de-atîta amar. Ne bizuim pe cîțiva oameni și numai pe aceia care au avut și pînă acum legături cu mișcarea. Năznanu e om de bază. Și Szente Péter. În schimb trebuie să ținem seama și de faptul că nici cei care ne urmăresc nu dorm. Și ei știu că apropierea armatelor sovietice înviorează forțele democratice interne. Știi că Halmosi e trădător?

Numele era o surpriză pentru Dénes. Omul își ridică ochii:

— Halmosi? N-am auzit niciodată de el...

— Mai bine!... Nemernicul! Îl folosesc ca să pună mîna pe Pálos. Dar n-a reușit!

Ochii lui Dénes se aprinseră:

— Pálos e liber?

— Avem grijă de el...

Pe Pálos îl cunoștea personal. Omul fusese de mai multe ori la exploatare, vorbise și la întruniri, demult, demult, încă înainte de patruzeci. Dénes ar fi vrut să-i pună Floricăi cîteva întrebări, să mai afle cît de cît ceva despre el: pe unde se află? Cum trăiește? O fi albit de tot... Dar știa că întrebările lui ar fi fost de prisos. Tăcu.

— Trebuie să trecem la acțiunea armată, spuse fata. Parcă nu mai era așa de neliniștită, nervoasă, ca la începutul convorbirii. O să fie trimis aici un organizator, un muncitor care o să vă stea într-ajutor. Dar atenție! Trebuie să fii prudent și vigilent!

Scurtă pauză. Apoi deodată Florica se întoarse spre Dénes:

— Îl cunoști pe Bokor?

— Bokor? Dénes căută să-și aducă aminte.

— Zugrav. Zidar. Are un mic atelier în strada Stăvilarului.

Dénes se învioră.

— Am auzit de el la exploatare. Și ăla-i trădător!

— Trădător? Cine ți-a spus?

— Am auzit... Am fost și eu pe la el demult. Pe vremea aceea era încă un muncitor cinstit... Hei, ciți oameni au stricat acești cîțiva ani! oftă. Am dormit o noapte în casa lui. Am fost încartiruit la el...

Gîndurile Floricăi dibuiau deodată sute de urme și în momentul acesta vorbea aproape tare de parcă ar fi uitat orice primejdie.

— Bokor e un vechi simpatizant. Trebuie aflat cine răspîndește zvonul că e trădător și pe ce se întemeiază.

Dénes se grăbi să amintească aceste fapte.

— O spun oamenii care i-au văzut firma. A intrat în rîndul exploatatorilor! Se știe că are muncitori angajați! Sau nu-i adevărat?

Florica dădu ușor din cap.

— Asta-i adevărat. Mică pauză. Să respingă acuzația? Să-i spună lui Dénes cît a trebuit să lupte cu Bokor pînă l-a convins să-și scoată brevet pentru ca să poată plasa legal doi uteciști în atelierul lui? Nu, n-ar fi cuminte să-i înșire lui Dénes toate acestea. Dădu din cap: Adevărat, Bokor are muncitori angajați. Totuși, trebuie aflat cine răspîndește zvonurile despre el. Amănuntul ăsta e important!

Se vede că dușmanul își intensifică activitatea și printre muncitorii de la exploatarea forestieră. Sau poate pe Bokor îl bănuiau tocmai niscaiva muncitori de bună-credință care nu-i puteau ierta că și-a încropit o biată firmă?

— Dar acum nu de Bokor e vorba, continuă fata. De departe se auziră bătăile ceasului din turn. Unsprezece... Pînă în zorii zilei trebuia să fie acasă, la oraș; misiunea ei era urgentă, nu putea întîrzia... Bătăile metalice ale ceasului se stingeau în liniștea cîmpului, dar din depărtări, pereții de stîncă ai munților le răspîndeau parcă cu același glas... Are să vie aici chiar unul din muncitorii lui Bokor, Varga István. Asta am vrut să-ți spun. Dar trebuie să fii foarte atent: calitatea lui Varga trebuie păstrată în cea mai desăvîrșită taină. El va sta în sat cu forme legale și va ajuta la organizarea rezistenței. Nimeni nu trebuie însă să bănuiască ce caută aici...

Dénes băgă de seamă că fata vrea să-i întindă mîna. Dar pentru că treaba asta i se părea încurcată și n-o putea pricepe, întrebă repede:

— Și legătura?...

— O să aibă grijă Moise...

— Moise știe?

— Nu știe nimic...

— Păi atunci?

— Dumneata o să fii chemat. Frumos cîntă prepeliță, nu-i așa?

Risul Floricăi se risipi ușor în tăcerea nopții. Fata îi întinse mîna lui Dénes.

— Noapte bună!

— Cum asta? O vorbă...

— Noapte bună, tovarășe Veress. Trebuie să mă grăbesc.

Florica deschise cu brațul tufele dese ca niște perdele. O bufniță înfundată se auzi de pe malul celălalt: fata sărise peste albia pîrîului și se mistui în întuneric; nu se putea vedea încotro a apucat-o.

Veress Dénes își frecă mai întîi ochii, uitîndu-se cu gîtul întins după fată. I se părea că totul a fost doar un vis. Dar își veni repede în fire. Începu să se gîndească și inima i se umplu de căldură. Să treci la rezistența armată!... Sta, se gîndea și se simțea parcă renăscut... Dar cum s-o facă? Florica nu-i dăduse nici un amănunt. Se gîndi o clipă că n-ar fi rău să plece dis-de-dimineață la exploatare, să stea de vorbă cu ortacii care din cînd în cînd umpleau pereții cu lozinci împotriva războiului. Dar cine sînt acești ortaci. Își dădea seama că multe lucruri îi sînt încă ascunse.

O frămîntare nouă, un foc nou îi umplu viața. Toată noaptea se răsuci în pat fără să închidă un ochi, iar în ziua următoare îi era lehamite de muncă. Ar fi vrut să hoinărească prin sat, să stea de vorbă cu oamenii. Dar se stăpînea din teama de a nu strica ceva.

Seara nu se mai jucă de loc cu copiii. Cină în grabă, apoi ieși și se așeză în poarta șurii. Lumina stelelor îi scălda fața îngîndurată, în timp ce el asculta nerăbdător: nu cumva cîntă prepelița? La chemarea nevesti-si răspunse doar atît:

— Culcați-vă!

Nu intră în casă decît noaptea tîrziu, în vîrful picioarelor, cu hainele umede de rouă.

2

Trenuri ticsite de călători urcau și coborau șerpuind pe valea Mureșului. La plecare, locomotiva uriașă străbuta ca o pisică furioasă, scuipînd nori de aburi albi. Tot mai multe garnituri de vagoane de marfă urcau uruind printre dealuri, vîrînd spaima în turmele și cirezile ce pășteau de-a lungul liniei. Ciobănașii amenințau cu fluierele pe mecanici. Vagoanele

de marfă erau ticsite de soldați, țevi de tunuri se ridicau spre cer, și doine de jale pluteau peste cîmpul îngălbenit ce se pregătea de somnul de toamnă. Trenurile de persoane circulau neregulat, de parcă artileria sovietică le-ar fi încurcat dinadins socotelile. Chiar și în gările mici zăboveau uneori ceasuri întregi. Față de nevoile frontului totul trecea pe planul al doilea. Demonul zăpăcelii începu să dănțuiască și pe panglicile sclipitoare ale șinelor șerpuind în curbe îndrăznețe. Călătorii care atîrnau ca niște ciorchini pe scări, transpirați, după ce se măsurau din cap pînă-n picioare, începeau să înjure mai întîi căile ferate, apoi războiul. Înșfăcau bara subțire de fier și o țineau cu desperare, ca nu cumva, Doamne ferește, cineva să le ocupe locul. Se strîngeau, se înghesuiau, sudoarea curgea șiroaie pe ei. Pe scara pe care se cățărase Varga Pista, se înghesuia și o țărancă grasă, purtînd o fustă de postav gros, albastru. Se foia într-una stîrnind mînia călătorilor cătrăniți din o mie de motive. Oamenii se legaseră de coșurile femeii, le izbeau cu piciorul, gata-gata să i le arunce jos. Femeia se văicărea, dar profita de fiecare clipă pentru a se vîrî mai înainte în înghesuială. În sfîrșit ajunse pînă la ușă și la stația următoare unde un țîngău, clătinîndu-se pe picioare, își flutura brațele spre călători, femeia izbucni într-un hohot de rîs, răcorindu-și cu batista fața aprinsă.

— Civilii înapoi! Loc pentru soldați, strigă un impiegat de cale ferată.

— Civilii în mă-ta, îi răspunse tînărul cu șapca pe o ureche.

Trenul avea o întîrziere de două ore și jumătate. Urcase așa de-ncet și hurducat, de la o stație la alta, încît Varga nu-și mai simțea brațele de amorțeală. Cînd coborî de pe scară, cu pachetul la subsuoară, întîi și întîi se întinse de-i pîrîiră oasele, își repezi de mai multe ori brațele în aer, apoi își scoase batista și își zvîntă sudoarea de pe față (era bărbierit proaspăt

și pielea îl ustura) și în sfîrșit își pipăi buzunarele ca să se încredințeze că nu i-au dispărut actele.

Totul era în regulă. Din fericire, căci hîrtiile erau foarte importante în vremea aceea. Varga sosea în sat ca unul din membrii onorabilei societăți burgheze, și pentru adeverirea acestei calități avea nevoie de fel de fel de iscălituri neîndoielnice, de serioase stampile liliachii și de o serie de tipărituri. Toate erau la locul lor, în buzunarul vestonului. Ce-i drept e drept, Pálos făcuse treabă bună, totul fusese pregătit din timp. Rămînea de văzut dacă și Varga Pista va ști să utilizeze toate posibilitățile. Admirația lui pentru experiența lui Pálos creștea într-una. Nu degeaba a încărunțit: avea mai multă minte decît un batalion întreg de jandarmi. Pálos îi procurase — Dumnezeu știe de unde și cum — și Buletinul Județean cu publicația privitoare la reparația școlii. Lui i-a venit în minte să-l îndemne pe Bokor să facă și el o ofertă. Și tot el a reușit să-l calmeze pe Bokor, arătîndu-i că în sfîrșit a sosit momentul cînd brevetul lui poate fi de folos pentru cei ce au insistat să și-l scoată. În focul licitației meșterul Bokor a uitat chiar și sicîielile asociației Baross. Și ce cumplit îl înfuriase presiunea necontenită a autorităților care se țineau de capul lui să intre în asociație, fiindcă, vezi bine, acolo e locul fiecărui mic meseriaș ungur cu sentimente patriotice! Impozitele, taxele de toate soiurile curgeau gîrlă, omul era înlăturat cu nerușinare de la unele lucrări, îi puseseră, cum s-ar zice, ștreangul în grumaz și simțea că mai curînd sau mai tîrziu au să-l sugrume. În amărăciunea lui, meșterul îl învinuia pe Pálos. Pálos l-a împins spre calea micii industrii pe cont propriu! Asta-i lipsea? O să fie considerat exploatator atunci cînd lucrul acesta n-o să fie de loc de dorit!

Varga Pista fusese martorul ocular al acestor explozii de indignare, dar a observat că în momentul în care primea un mesaj din partea lui Pálos, „patronul" schimba tonul, ducînd la îndeplinire fără vorbă

tot ce i se cerea. Și poate tocmai pentru a-și justifica izbucnirile anterioare ținea să le și explice calfelor:

— Să nu credeți că o fac pentru Pálos. Pálos poate să cadă. Și atunci altcineva o să-mi trimită vorbă. Iar eu aș face-o și pentru acela. Căci așa-s eu, în zadar au făcut din mine mic burghez!

Varga făcu ocolul micii gări pitite în umbra cîtorva stejari cu coroana bogată, dar înainte de a o apuca înainte pe drumul ce ducea în sat, își încetini pașii și clipind din ochi, se uită lung la valea care în depărtare se îngusta tot mai mult, pierzindu-se în cele din urmă între dealuri. Se uită la dreapta, apoi la stînga. Priveliștea îi era necunoscută, deși în copilărie, deasupra Frumoasei, pe unde tatăl său păzea oile de pe la începutul primăverii pînă toamna tîrziu, se familiarizase cu lumea munților. Nu prea departe de el se ridicau cîteva piscuri ce se pierdeau în nori. De aici munții împăduriți nu se puteau distinge de stîncăria goală; după-amiaza de august țesea un văl albăstrui în jurul înălțimilor. Unde să fie oare locul de adunare a oamenilor din mișcarea de rezistență fixat de Pálos undeva pe linia întortocheată a acestor munți, în această dantelărie capricioasă întinsă la poalele cerului? Undeva pe-aici, dar unde anume? Varga trebuia să mai studieze terenul și să găsească singur punctul cel mai potrivit înăuntrul cercului tras cu creion roșu pe hartă. Veress Dénes o să-i ajute. El o să-i fie călăuză prin munte. Ce fel de om o fi acest Veress? Varga nu auzise pînă acum de numele lui...

Pe unde trecea tînărul uscătiv, cîmpul era aproape pustiu. Dar soarele era încă sus, razele lui străbăteau îndrăznețe prin ramurile copacilor. De undeva o adiere molcomă de vînt aducea mireasmă de cînepă coaptă. Țipenie de om nu era prin apropiere, doar ceva mai departe, printre niște coline, se zăreau cîteva femei smulgînd cînepa. Varga băgă de seamă că una din ele se îndreaptă din șale privindu-l lung. Apoi încă una

în curînd tot pîlcul îl urmărea din ochi. Omul își pipăie din nou hîrtiile.

Satul nu se ivi dintr-odată; doar casele de la margine — un petic de perete alb, un colț de acoperiș de țiglă roșie — se zăreau de departe. Varga își grăbi pașii, dar căsuțele se apropiau foarte încet. Își scoase vestonul cenușiu de pînză, aruncîndu-și-l pe un umăr. Dar o dată ajuns în capul satului și-l îmbrăcă din nou, ba își potrivi și cravata. Ținea să se vadă și după îmbrăcăminte că face parte din numeroasa ceată a mic-burghezilor dichisiți cum se cuvine.

Ajunse în inima satului. Văzînd casa mare, albă, cu șase ferestre — notariatul — se opri descumpănit. Uite un amănunt care fusese uitat. Unde să se prezinte mai întîi? La școală, unde va lucra, sau la notariat, unde orice străin sosit în comună trebuie să se anunțe fără întîrziere. „Ce poți face azi nu lăsa pe mîine", își zise, făcîndu-și socoteala că mai curînd sau mai tîrziu tot trebuia să treacă pe la notariat. Bătu la ușa biroului, salută foarte grav și îi comunică contopistului care-și ridică ochii din scripte că a venit pentru repararea școlii și că ar dori să fie trecut în registrul de evidență.

Contopistul clipi din ochi, îl privi mai întîi în față, apoi îl măsură din cap pînă-n picioare. E un bărbat înalt, bine făcut — constată — dar pesemne că ceva nu-i plăcea la el, îi dădea de bănuit, și omul intră grăbit în biroul șefului. De data asta notarul nu se lăsă așteptat, apăru numaidecît în prag unde rezolva de obicei afacerile curente. Văzîndu-i fața buhăită, Varga începu să tușească mărunt.

— A, domnu Bokor! Am onoarea! spuse notarul, întinzînd o mînă moale, vătuită, noului venit.

Fața osoasă a tînărului muncitor se aprinse; omul se zăpăci își puse ochii-n pămînt, abia atinse mîna ce i se întindea și clătină din cap:

— Nu Bokor, Varga...

Valurile de untură din obrajii notarului tresăriră

și parcă se întunecă puțin. Omul își dădu capul pe spate, își închise pleoapele și își retrase încet mîna.

— Îmi închipuiam. Pe domnul Bokor îl văd oarecum mai în vîrstă. Și începu să se uite la bărbatul din fața lui, măsurîndu-l atît de provocător, atît de bănuitor, încît Varga se fîstîci și mai tare. Băgase de seamă că notarul își retrăsese mîna. Noi îl așteptam pe domnul Bokor ca să ne repare școala. Copiii nu mai pot învăța în clădirea aceea, căscă, ridicîndu-și mîna la gură. Poate că asociatul domnului Bokor am on... vreau să zic: ești asociatul lui Bokor, nu-i așa?

— Da.

— Du-te la școală, la învățător.

— Aș vrea să-mi anunț șederea în comună, spuse Varga.

— Da, da, firește! Notarul se întoarse spre contopistul care se îndoi din șale cînd privirea ochilor îngropați în untură căzu pe el. Ia-i datele, băiete! spuse apoi și se retrase în biroul lui.

La înregistrarea datelor nu se întîmplă nimic deosebit. Varga își scoase buletinul de identitate, funcționarul îl purică cu privirea, își vîrî nasul în el, silabisi numele, apoi trecu datele în registrul cel mare. Nu-și ridică de loc capul decît cînd se apropie de ultimele rubrici:

— Unde o să stați?

Varga era gata să spună un nume, îl avea pe vîrful limbii. Florica îi dăduse înainte de plecare adresa unei bătrîne. Fata îi explicase de asemenea că în imediata vecinătate cu bătrîna stă Moise, unchiul ei, într-o casă cu zugrăveală albastră, deschisă, cu un cerdac dărăpănat în fața ușii. Pentru ca nu cumva să-l uite, în drumul lui, Varga repetase mereu numele bătrînei. Acum însă îl uitase:

— Încă nu știu... O să văd...

— Vă rog să ne comunicați pe urmă adresa, spuse funcționarul întinzîndu-i buletinul și zvîntînd rubricile

cu un tampon. Varga îl întrebă unde e școala, apoi își luă rămas bun și plecă.

Uliță era moartă, doar un cîrd de gîște făcea o gălăgie infernală zburînd cu puternice bătăi de aripi pe deasupra lui. Varga se lăsă pe vine, simți curentul stîrnit de aripi, de acest nor de pene ce plutea prin aer și praful răscolit se învîrteji ca în timp de furtună. Bobocii de astă-primăvară își încercau puterile.

Varga se uită cu atenție la case. Nu căuta numai școala, ci se străduia să cunoască și satul. Se simțea în siguranță, ca la el acasă. Se plimba parcă prin lumina de aur a copilăriei, se uita în dreapta, în stînga și amintirile se deșteptau pline de viață în sufletul lui. De mult nu mai fusese la țară, de prin februarie o mie nouăsute patruzeci și unu cînd alde Pálos îl trimiseseră într-un sat din valea Nirajului. Era o noapte cumplită de iarnă. Un viscol turbat ridica troienele de zăpadă, spulberîndu-le în aer, și vîntul voia aproape să-l smulgă de pe bicicletă. Mîinile-i rebegite înțepeniseră pe ghidon și gerul îi spinteca pielea, ca niște lame de brici, dar tînărul, încordîndu-și toate puterile, pedala înainte pe șoseaua înghețată bocnă, ducînd în buzunar foile volante care îndemnau lumea să ceară ca steagurile capturate de armatele țariste care au înăbușit revolta din patruzeci și opt, înapoiate apoi din Uniunea Sovietică în o mie nouă sute patruzeci și unu, să fie arătate țării întregi... De atunci abia dacă a mai primit vreo sarcină de partid. Uneori avea chiar impresia că e socotit prea tînăr și lipsit de experiență și de aceea e lăsat de o parte în împrejurările grele ale ilegalității. Și deodată iată că a fost chemat pe neașteptate la o întîlnire cu Pálos, iar acesta după o scurtă introducere îi vorbise despre planul de reparație a școlii din satul ăsta, ocazie ce trebuia folosită pentru organizarea locală a rezistenței armate. Florica îi spusese o mulțime de amănunte despre sat, despre asasinatul din iarnă, despre Veress

Dénes, despre Năznanu, despre Szente Péter și Ioana, despre amărăciunea care pătrunsese ca o otravă în toate fibrele vieții satului, despre bătrînul învățător pe care un locotenent-colonel îl apucase de barbă. Încă înainte de sosirea lui, Varga era perfect familiarizat cu viața oamenilor din satul acesta pe care niciodată nu-l mai văzuse. Și totuși, deocamdată cel puțin, i se păreau destul de străine și ciudate aceste pîlcuri de case cu acoperișuri de paie, clătinate, povîrnite, semănînd cu o cireadă de bivoli... Abia aștepta să-l cunoască pe Moise, țăranul tăcut, cu privirea întunecată, care umbla printre oameni cu brațul său neputincios ca și cum în mîna cealaltă, ascunsă la spate, ar fi ținut un ciomag gata să izbească. Dar oare Florica fusese destul de nepărtinitoare cînd îi vorbise de unchiul ei? Varga trebuia să fie cu multă băgare de seamă.

Zărise de departe turnulețul de lemn din vîrful unei clădiri și își iuți pasii, trecîndu-și pachetul în cealaltă mînă. Toate se potriveau cu descrierile pe care i le făcuse Florica. În curte erau două clădiri: la un capăt școala cu niște peri uriași în față, la celălalt locuința învățătorului. În jurul fîntînii cu roată cîteva curci, ce făceau casă bună cu rațele leneșe și cu găinile care clipeau din ochi și se perpeleau de căldură.

Se opri o clipă în mijlocul curții neștiind încotro s-o apuce — spre școală sau spre locuința învățătorului? Dar iată că în cerdacul larg, cu zugrăveală brună și acoperit de viță apăru barba albă binecunoscută din descrierile Floricăi.

— Aici, aici, poftim, poftim!

Învățătorul ieși tropăind vioi în întîmpinarea oaspelui, deschise ușa verandei și-și ceru numaidecît scuze pentru că își primește musafirul dezbrăcat în cămașă, apoi îi strigă nevesti-si să-i aducă haina. Bătrîna sosi alergînd într-un suflet. Într-o clipă, casa încremenită în tăcere prinse viață. La început și domnul învățător Mezei îl luase pe Varga drept Bokor, dar nu

se posomorî de loc cînd află că omul care a venit să repare școala nu e Bokor.

— Important e, rogu-te, ca pe ziua de întîi septembrie reparațiile să fie gata. Numai eu știu ce luptă a trebuit să duc cu administrația. Pentru domnii ăștia, cultura, școala, nu fac doi bani! E o problemă de a zecea mînă! Numai războiu', frontul! Vedea-i-aș acolo pe toți, toată administrația, cu notar, cu primar, cu tot!

Vorbea sincer. După cinci minute, clocotind de indignare, îi trimise în iad pe toți aceia care născociseră războiul și pe cel care dirija spre cîmpul de bătălie tot ce avea mai bun această țară, tineretul, „floarea viitorului", cum îl numea Mezei. În timp ce vorbea, învățătorul gesticula vehement. Cu ochii lui albaștri îl privea pe Varga drept în față, și în privirea lui era atîta convingere de parcă nici nu și-ar fi putut închipui că muncitorul ar putea fi de altă părere. Apoi deodată își înăbuși vehemența și își puse mîna pe brațul tînărului muncitor.

— Te rog să te simți ca acasă. O să stai aici, în odaia din față, nimeni n-o să te deranjeze. Aici sîntem numai noi doi: eu și cu nevastă-mea. Important e ca pe ziua de întîi septembrie școala să fie gata. Te-am așteptat cu nerăbdare; zilele trec, trebuie să-ncepem anul școlar! ... Hai, nevastă! strigă el spre ușa deschisă. Să conducem pe musafirul nostru în odaia dumisale!

Bătrîna se ivi din nou.

Varga se găsea într-o situție dificilă. Murmura printre dinți numele țărancei pe care i-l dăduse Florica, dar cum să refuze oferta atît de binevoitoare a învățătorului? În momentul acesta simțea că succesul misiunii lui depindea de justa rezolvare a problemei locuinței. Conspirația! Nu era o simplă întîmplare că Florica s-a îngrijit să fie încartiruit tocmai în vecinătatea lui Moise!

Se ridică fără chef cedînd insistențelor, lăsîndu-se

tîrît de învățător în odaia din față, care era într-adevăr plăcută, răcoroasă și liniștită, cu jilțurile îmbrăcate în catifea roșie, cu un paravan de papură împletită lîngă perete, cu reproduceri în culori după „Descălecatul"[1] și „Ecce Homo"[2]. Ramele aurite, late de o palmă, erau punctate cu boabe de mazăre tăiate-n două, de asemenea aurite, dar o parte din boabe căzuse.

În timp ce Varga se uita încoace și-ncolo prin odaie, învățătorul trase sertarul noptierei și-i arătă cum să-l încline puțin spre dreapta, căci altfel se agață și nu iese.

— Frumoasă odaie — constată Varga — dar...

— Nici un „dar"! Noi nu sîntem proprietari. Dumneata ești musafirul meu.. Hei, nevastă, nevastă!... Puțină apă de spălat...

— Mulțumesc, protestă Varga și se simți foarte încurcat. Dar eu sînt așteptat.

Mezei îi răspunse fără să stea pe gînduri:

— Nu face nimic. O să mergem și acolo. O să-i vezi, și pe urmă ne întoarcem.

— Foarte frumoasă odaie. Zău că mi-ar plăcea să stau aici. Dar locuința mea e angajată...

— Nu face nimic. Renunțăm la ea!

— Asta n-o pot face, fiindcă...

— Prieten? Cunoștință? Învățătorul lăsă în pace sertarul noptierei. Un prieten bun face mai mult decît orice, firește. Dar socoteala cu odaia aceea tot se poate desface!

Varga era la mare strîmtoare. Ținea morțiș la locuința pregătită de Florica, învățătorul la rîndul lui îl silea să-i primească odaia. În sfîrșit, cînd bătrînul îi declară că-l va însoți, Varga nu mai putu tăinui adresa pe care i-o dăduse Florica. Ce se va întîmpla

[1] Pictură de Feszty Árpád, reprezentînd intrarea ungurilor în țara lor de azi.

[2] Pictură de Munkácsy Mihály, reprezentînd pe Cristos în fața lui Pilat.

însă dacă învățătorul se va întinde la vorbă și va încerca s-o descoasă pe bătrînă, să zgîndărească legăturile de prietenie care l-au adus pe Varga la ea? Tînărul muncitor se scărpină în ceafă abătut și tare încurcat. Iar mai tîrziu cînd stătea de vorbă cu gazda lui în prezența învățătorului, care, ospitalier cum era, găsise că era de datoria lui să-l însoțească pe orășean, îl trecură sudorile la gîndul că din nebăgare de seamă, bătrîna ar putea pomeni numele Floricăi. Noroc însă că nu pomeni. Mai tîrziu, Varga își închipui că nici gazda lui nu știa cine-l mînase pe el la dînsa. Florica era isteață și îndeminatică: nu încăpea îndoială că și numele ei a rămas ascuns în toată afacerea aceasta cu locuința.

De cinat însă Varga trebui să cineze la Mezei. Se împrieteniseră. Bătrînul îi povesti o sumedenie de istorioare din viața și trecutul satului. Între altele și faptul că demult, poate încă pe vremea Mariei Tereza, pe locul școlii se afla o cazarmă de cavalerie și valea gemea sub copitele cailor puternici și cuirasierilor austrieci. În timpul primului război mondial, ulanii germani și-au băgat caii în clădire distrugînd podelele. Acum apăru în povestirea învățătorului numele lui Tövisi și al lui Sárosi. Varga tăcea, prin nimic nu trăda că mai auzise de ei. Amîndoi se încălziră. Varga sorbea cuvintele învățătorului și nu se întoarse acasă decît la o oră destul de înaintată. Bineînțeles că învățătorul îl însoți și de data asta și, cum mergea alături de el, poticnindu-se într-una, își continuă firul ideilor vorbind atît de tare, încît Varga începu să se simtă stingherit... Era mai bine, poate, că nu rămăsese la învățătorul Mezei; cine știe ce ar mai fi crezut jandarmeria despre el, căci nici bătrînul nu se avea prea bine cu autoritățile.. Nu-l trăsese de barbă chiar locotenent-colonelul?

Cu pașii lui mărunți și hurducați — căci Varga avea pasul lung — bătrînul îl conduse pînă la poartă. Aici își strînseră mîinile, își spuseră noapte bună și

se despărţiră. Varga apăsă clanţa şi porni pe dibuite spre casă. Toate ferestrele erau întunecate. Camuflajul aşternea parcă un văl de doliu asupra satului întreg. Varga avea impresia că umblă printre nişte sicrie uriaşe, parcă suflet de om nu mai trăia prin casele negre. Unde erau serile de altădată cînd tot satul vuia şi răsuna de cîntece? Nu mai treceau flăcăii fluierînd de-a lungul uliţelor, nu se mai auzeau chicotelile perechilor îndrăgostite care se hîrjoneau în poartă, nu mai stătea la şuşoteli nici o fată în taina nopţii... Flăcăii erau plecaţi pe front... O tristeţe adîncă i se încuibă în inimă. Înainta cu paşi nesiguri, aproape îngrozit, înfiorat, prin ograda întunecată cu pămîntul uscat şi bătătorit de căldura soarelui de vară.

Şi deodată, înainte de a apuca să pună mîna pe clanţa uşii, o făptură răsări ca din pămînt în faţa lui, apropiindu-se încet, fără zgomot. O clipă Varga încremeni. Au şi început să-l urmărească? Jandarmii!?

— Cine-i? întrebă aplecîndu-se înainte, încordîndu-şi muşchii, gata s-o înfrunte sau s-o rupă la fugă. Dar deocamdată nu ştia nici măcar încotro s-o apuce, pe unde putea sări peste gard.

— Eu sînt, Moise... Moise Dăndărău, răspunse un glas surd. Muşchii lui Varga Pista se destinseră, sîngele începu să-i circule, cald, furnicîndu-l prin tot trupul. Flăcăul întinse mîna dreaptă, îl apucă pe Moise de încheietură, apoi îşi întinse şi braţul stîng şi îl îmbrăţişă.

Moise stătea nemişcat, ca o buturugă.

— Va să zică — ai sosit? întrebă.

— Da...

— Te-am văzut după-masă.

— Ne-am cam lungit la vorbă cu învăţătorul.

— M-am gîndit să te aştept pînă vii la culcare.

— Credeam că cineva mi-a pus gînd rău şi se ţine după mine, rîse înăbuşit muncitorul. Ei, Moise, am tras o spaimă! adaose strîngînd umărul tînărului

țăran, dar acesta nu se clinti din loc, parc-ar fi prins rădăcini.

Moise nu știa ce să-i spuie străinului. Își răsuci capul, se uită sus spre cer și oftă:

— N-ar strica o țîr de ploaie.

— Da, frumoasă vreme. Călduroasă vară.

— Ar trebui o țîr de ploaie, pentru arat...

...De cum își puse capul pe pernă, Varga adormi, dar noaptea se trezi și nu mai putu să aţipească. Mii de gînduri i se vînzoleau prin cap, se zvîrcolea în pat, ascultînd sforăitul bătrînei gazde care dormea în tindă pe un maldăr de paie așternute pe jos.

Nu era ușoară treaba pentru care fusese trimis în satul ăsta. Și în tăcerea nopții, singur cu gîndurile, cu închipuirile lui, sarcina i se părea din ce în ce mai complicată. Se gîndea în fel și chip cum să înceapă. Învățătorul îi amintise că Szente Péter o să-i ajute la lucru, dar n-o să fie suspect? Cine a rînduit lucrurile de așa fel ca tocmai flăcăul supravegheat de jandarmerie să ajungă lîngă el? Florica sau chiar jandarmeria? Gîndul acesta îl neliniștea tot mai mult și pînă la urmă îi alungă somnul din ochi. Florica nu-i pomenise nimic de amănuntul ăsta. Deși era un lucru de care ar fi trebuit să-i vorbească neapărat!

Se pare totuși că nu Florica a aranjat astfel lucrurile... Se răsucea în patul ros de carii, scîndurile vechi scîrțîiau sub el. Noaptea, întunericul acesta apăsător, liniștea înăbușită, toate îi răscoleau amintirile. Între timp luna se ridicase deasupra dealurilor și se uita cu coada ochiului în odaia lui; astrul ceresc era sclipitor — roșu ca focul, parcă ar fi picurat sînge din el.

Socotind și cei doi ani pe care, cu oarecare întreruperi, îi făcuse la militărie, Varga trăia de zece ani la oraș. În acest răstimp nu se gîndise să urmărească mersul lunii, să scruteze tainele cerului. Deși cîndva,

sus pe plaiurile din munții Ciucului, crugul lunii avea mare importanță în viața lor. Bătrînul Varga numai ce se uita cum își așterne ciobanul obielele pe discul roșu al lunii sau din ce parte se rotunjește la trup pribeagul nopților și îți prezicea aproape fără greș dacă va fi furtună sau vreme cu soare.

— Secera stă tolănită pe spate, nu poate curge apa din ea, se-ndreaptă vremea, n-o să plouă, declara cu o siguranță de nezdruncinat, și în asemenea nopți trebuia să vegheze și mai strașnic, căci era vremea cînd lupul adulmeca mai cutezător după turmă.

Două lumi trăiau în amintirea lui Varga, două lumi cu totul deosebite. Și dualitatea aceasta venea de la o schimbare bruscă ce începuse din momentul cînd Pálos dăduse de puiul de ciobănaș și-i convinsese pe părinți să-l lase pe copil în seama lui, la oraș, că va face om din el. Asta s-a întîmplat atunci cînd Pálos Ernő, unul din organizatorii partidului comunist în ilegalitate, trimis la Ghimeș, trecea prin munți spre Ciceu, urcînd din valea Ghimeșului, unde mișcarea țăranilor romîni și ciangăi fusese risipită de baionetele jandarmilor și soldaților. Ploaia de toamnă curgea necontenit ca din găleată. Era spre sfîrșitul lui octombrie. Drumurile, potecile și plaiurile de munte îi erau cu desăvîrșire necunoscute lui Pálos. Rătăcise o zi întreagă prin pădure căutînd zadarnic o ieșire. Doar după șuierul trenurilor din valea îndepărtată se putea orienta întrucîtva. Dar în munții aceștia uriași șuierul locomotivelor răsuna atît de ascuțit, încît omul nu reușea să stabilească direcția bună. Îl chinuia și foamea pe fugar, poate mai tare chiar decît în cea de a treia zi a grevelor organizate la închisoare. Uneori prin perdeaua cenușie a ploii dese și mărunte se zărea cîte o colibă, și Pálos se apropia de cocioabă cu inima înviorată de nădejde. Dar colibele părăsite nu mai aveau nici ușă. Chiar și vara, țăranii ce adunau fînul, doar pe timp de furtună se adăposteau în ele.

Vremea aspră din acel an, ploile de toamnă timpurii și îmbelșugate alungaseră turmele din munte încă înainte de Sîn Mihai; oameni și dobitoace coborîseră în grabă spre adăposturi mai sigure. Pálos știa că jandarmii controlează drumurile și grupe întregi de detectivi pîndesc pe oamenii din Ghimeș împrăștiați prin munte. Nimerea în brațele lor de nu era cu ochii în patru. Într-o zi, spre înserat, auzi cîini lătrînd în depărtare. Rătăcea undeva deasupra Frumoasei, cum a aflat mai tirziu, dar satul parcă se ascundea dinadins. La apropierea străinului, cîinii ciobănești se înverșunară și mai rău, ieșindu-i înainte și încercînd să-l încolțească din dreapta și din stînga. Din stînă fumul urca alene și, apăsat de ploaia cu care parcă se luase la trîntă, abia se putea dezlipi de acoperiș.

— Hehei! Cine-i acolo? strigase un glas răgușit de băieței.

La început Pálos nu văzu decît cele două picioare rășchirate ale țîngăului care stătea proptit într-o bîtă cît o coadă de furcă, cu o nepăsare de om mare. Opincile flăcăului se puteau lua la întrecere cu două bărci legate de mal, pălăria-i de paie era leoarcă de apă și pesemne purtătorul ei o mai ținea în cap numai din îndemnul unui obicei străvechi. Umbriți de pălăria pleoștită, doi ochi cenușii, neobișnuit de mari, urmăreau mișcările omului ce se apropia. Această făptură ciudată de munte, cu fața rumenită de soare și tăbăcită de vînturi și de ploi era Varga Pista. La apropierea omului, flăcăiașul se clinti totuși, cu multă greutate ce-i drept, deschizîndu-i drumul. Se răsti la cîini și dulăii se traseră la o parte, schelălăind, căscînd și dînd din coadă. Femeia coborîse de cîteva zile în sat să facă curățenie mare în casă înainte de mutare, dar păcurarul, tatăl lui Varga Pista, aștepta să-i trimită vorbă gospodarii; pînă atunci nu putea coborî oile la adăposturile de iarnă. Într-un colț, lîngă peretele cu grinzile pîrjolite, negre, ardea focul; dea-

supra focului un ceaun pîntecos atîrna în cujbă; făina galbenă de mămăligă dănțuia în apa clocotită.

Patru zile a petrecut în această stînă ca oaspete al ciobanului, unul din organizatorii mișcării de la Ghimeș. În primele zile abia au schimbat cîteva cuvinte. Pálos încercă să vorbească de una de alta, dar pe cioban nu-l interesau de loc lucrurile acestei lumi. La rîndul lui, Pálos nu cunoștea grijile și păsurile lui. A treia zi din bun senin, ciobanul se legă de bărcile flăcăiandrului și începu să-l bombănească; cu ce o să umble la școală mezinul dacă opincile se topesc în picioarele lui Pista? Pista făcuse patru clase primare. Pálos află amănuntul acesta tot din dojana ciobanului. Și se gîndi: ce ar fi dacă ar căuta pentru băiat un loc într-un atelier de cale ferată și micul sălbatic din creierii munților ar învăța meseria de lăcătuș mecanic? Nu era o simplă întîmplare că Pálos se gîndise tocmai la căile ferate. În ochii oamenilor ca Pálos muncitorii de la căile ferate se bucurau de mare cinste: în inima țării pîlpîiau scînteile luptelor eroice de la Griviţa ...

Așa a ajuns Pista ucenic. Pálos reușise să-l vîre în atelier, ba îi făcuse rost și de ghete, așa că opincile au rămas pe seama frățiorului. Și abia îi răsăreau tuleiele pe sub nas, cînd băiețașul din atelier se strecura cu manifeste pe străzile de la periferia orașului, ferindu-se de lumina felinarelor. Altădată alerga cu cîte o găleată de vopsele, grea de-i rupea mîinile; într-un rînd îl pocni pe un tovarăș al său cu bidineaua pentru că acesta confundase un pașnic muncitor cu un polițist și îl vîrîse în răcoi pe Pista. Dar lăcătuș mecanic nu s-a ales din puiul de muntean. Într-o zi, șeful îi făcu vînt pomenind de un ordin al guvernului despre dreptul de întîietate al elementelor romînești. Varga Pista nu înțelese nimic, dădu din umeri și plecă. Nu înțelegea încă înalta știință a politicii „domnești". Cum habar n-avea ce-i aia „grevă" despre care șopteau între ei alde nenea Dénes, n-a

înțeles că tovarășii lui o pregăteau tocmai din pricina înlăturării sale. Apoi, într-o dimineață, Pálos îl luă de mînă și îl duse într-o fabrică mai mare de mobile. Planul lui era să-l facă tîmplar, deși lemnul nu e așa de tare ca fierul. Dar dispoziția guvernamentală cu pricina îl persecută fără milă pe băiat și aici și oriunde încercă să-și găsească de lucru, semnătura ministrului muncii era pe urmele lui și-i dădea în cap. Pînă la urmă învață meseria de zugrav la un mic meseriaș a cărui ușă era destul de strîmtă pentru ca iscălitura ministrului să mai încapă prin ea.

Din acele zile ploioase, întunecate și amare de octombrie, Varga Pista n-a mai dat pe la părinți, deși se pregătise de atîtea ori. Pálos i-a devenit al doilea tată. Multă vreme băiatul nu înțelese viața lui Pálos. De ce era așa de tăcut? De ce dispărea uneori pentru săptămîni întregi de acasă? Pe unde umbla, ce făcea? Mai tîrziu Pálos îi aducea diferite imprimate și foi multiplicate la mașină și i le dădea să le citească. Apoi o dată îi explicase de ce n-a putut să se facă nici lăcătuș, nici tîmplar. Cînd începuse să iasă din vîrsta copilăriei și ochii i se deschideau, pe lîngă răspîndirea foilor volante, Pálos îi dădea și alte însărcinări mai mărunte. Îi încredința de pildă mesaje pe care, în afară de primitor, nimeni nu trebuia să le cunoască. Într-o noapte cineva bocăni la ușă, Pálos nu era acasă, siguranța făcu percheziție și pretinse că a găsit niște manifeste. Agenții l-au ridicat pe băiat, l-au chinuit, l-au interogat, dar o vorbă n-a putut scoate din el. Și cînd a scăpat de la poliție, Pálos Ernő l-a îmbrățișat cu o căldură cum n-a simțit Pista poate în toată viața lui de pînă acum. Pálos se lăuda cu el în fața prietenilor. Pe băiatul acesta el l-a crescut! Varga e învățăcelul lui!

... Se făcu ziuă. O coțofană cîrîia pe gardul de nuiele; Varga sări din pat și porni spre școală să se apuce de treabă ...

Pe sub ferestrele ce dădeau spre grădina școlii se întindea o adevărată pădure de zmeuriș înmiresmat. Ici-colo prin desiș se deslușea cîte o pîrtie șerpuitoare, pe unde pătrundea gospodina în hățișul de vrejuri ca să culeagă fructe pentru bătrînul ei tovarăș de viață. Căci domnul învățător luase obiceiul să mănînce după fiecare prînz, drept desert și pentru a-și îndulci gura, cîte o farfurioară de zmeură — fără praf de zahăr, firește, în aceste împrejurări create de război.

Varga Pista se oprea uneori din muncă și stătea minute întregi nemișcat, dus pe gînduri, în cadrul ferestrei deschise. Cine știe la ce se gîndea! Pomii din grădină, strîmbi, cu trunchiurile răsucite, se gîrboveau sub povara rodului și prin ferestrele deschise pătrundeau miresme dulci și delicate de mere de soiuri alese.

Munca înainta încet. În mîna lui Szente Péter lopățica cu care rădea zugrăveala veche se oprea adesea. Și învățătorul parcă abia aștepta asemenea întreruperi ca să intre la dînșii. Péter și învățătorul stăteau de vorbă:

— Ce-ai auzit, fiule, de ce vor să-l scoată pe Hinyi vinovat de încercare de spargere?

Péter se îndreptă din șale și răspunse:

— Se zice c-ar fi tot o treabă de-a lui Sárosi. Încă astă-primăvară jupînul a vrut să-l tocmească pe Hinyi să-i facă niște cărămizi, dar un gospodar din satul vecin i-a făgăduit mai mult și nenea Hinyi s-a învoit mai degrabă cu acesta. Dar Sárosi i-a jurat răzbunare, că-i răzbunător din fire!

Varga nu mai mirosea parfumul merelor, ci asculta încordat taifasul celor doi. Tot satul vorbea de arestarea lui Hinyi. Numele bătrînului țambalagiu răsuna mereu în urechile lui Varga Pista. După el suspina azi-dimineață, cînd Varga plecase la muncă, bătrîna la care stătea în gazdă.

— E îngrozitor! Așa ceva nu se poate răbda, se revoltă învățătorul Mezei.

— Ce putem face? Trebuie să răbdăm, spuse cu resemnare Péter.

— Am văzut eu cu ochii mei că a venit să ia mingea din scoc. De aceea a adus și scara. Am să-i scriu procurorului! Asta-i curată porcărie!

Încet, încet, întîmplarea cu Hinyi se limpezi. Acum știa și Varga ce s-a întîmplat. Bătrînul țambalagiu sosise acasă după scăpătatul soarelui. Venea de la muncă, din satul vecin. Nepoții tăbărîseră asupra lui plîngîndu-se că după-masă, pe cînd se jucau în curtea școlii, mingea lor a căzut pe acoperiș și s-a oprit în scoc. Se țineau scai de capul bunicului să vină să le-o scoată. Bătrînul Hinyi ceru împrumut o scară lungă și porni după minge. Între timp, dîndu-se semnalul de alarmă aeriană, jandarmii l-au înșfăcat de umăr și l-au dus cu scară cu tot la post. Apoi beciul din clădirea galbenă l-a înghițit ca balaurul din poveste.

Ar fi greu de spus ce-l atrăgea pe domnul învățător în societatea celor doi tineri: curiozitatea pentru soarta lui Hinyi sau dorința de a-i zori. Parcă era maniac: nu-și putea lua gîndul de la data de întîi septembrie. Repeta mereu că deschiderea anului școlar nu poate suferi nici o amînare din pricina reparațiilor. Îi spusese de vreo zece ori lui Varga că toată viața lui a fost un om exact, conștiincios — iaca Szente e martor — executînd la timp, ba pe cît era cu putință, chiar înainte de termen, dispozițiile venite de sus. De aceea au dat greș toate acțiunile pornite împotriva lui pentru gura-i prea slobodă: nimeni nu se putea lega de munca lui. Bătrînul își avea părerile sale personale în toate problemele și le spunea fără ocoluri oricui. Era un om drept, niciodată nu i-au plăcut căile ocolite, și cu capul ridicat voia să-și facă datoria pînă va împlini vîrsta care-i dă dreptul să iasă la pensie. Căci domnul învățător Mezei se pregătea să

iasă la pensie. Își și ochise o căsuță în sat pe o uliță mai dosnică. Avea de gînd să-i acopere pereții cu viță sălbatică, să-și facă un mic umbrar, unde va ședea fumînd țigări și citind ziare, dezbrăcat numai în pantaloni și cămașă, pînă seara. E adevărat că vița sălbatică și frunzișul bogat atrage gîzele și casa se umple de păianjeni, dar ce treabă va avea nevasta? Se va descurca ea cu gîzele. Viță sălbatică e totul, spunea adesea domnul Mezei! Ca și cinstea pe care vrea s-o ducă cu dînsul în umbrarul de vară! Cinstea! Niciodată nu și-ar fi iertat neglijența de a preda școala într-o stare deplorabilă în momentul cînd avea să iasă la pensie. Ce amintire i-ar păstra revizoratul școlar?

Mezei se simțea la largul lui. Alerga de colo pînă colo, încîntat că în sfîrșit avea cu cine să stea de vorbă. Ieșea grăbit la poartă așteptînd să se ivească cineva pe uliță, schimba cîteva cuvinte cu el, apoi se întorcea tot așa de zorit în școală.

— Acum aud că Sárosi umblă să-l ducă la spînzurătoare pe nenorocitu' ăla de cărămidar. Ei bine, e îngrozitor!

Varga nu se amestecase pînă acum în furtuna ce se dezlănțuise în jurul lui Hinyi, deși simțea că satul vuiește ca un stup răscolit... Dar la această știre se ridică și trînti mistria în găleata cu mortar:

— Ce? Cum? Să-l spînzure?

— Spune și dumneata dacă nu e îngrozitor!

— Cum? Doar e vorba de o simplă minge...

Barba domnului învățător Mezei tremura de emoție, ochii-i albaștri clipeau nervos, în timp ce explica cu multă patimă.

— După cîte aud, au descoperit cu ajutorul lui Tóháti, că chiar și tentativa de spargere din timpul alarmelor antiaeriene se pedepsește cu moartea. Cunosc eu metodele acestea, am avut plăcerea... Ce se cere pentru o condamnare la moarte prin spînzurătoare? Dovezile le au în mînă! Jandarmii l-au prins

pe Hinyi cînd omul a intrat în curtea școlii și a proptit scara de perete! E evident că a vrut să spargă, să fure, spun dumnealor. Și era alarmă aeriană!

Ochii cenușii ai lui Varga Pista se căscară largi; muncitorul se uita la învățător și nu-i venea să-și creadă urechilor. Ce-i aici? Casă de nebuni?

Învățătorul bătu din picior.

— Asta am s-o împiedic! Nu mă las! O să cer să fiu ascultat ca martor!

Furtuna ce zguduia viața satului năvăli în școală. Munca mergea greu. Varga și Szente abia așteptau să-l vadă pe învățător sosind cu știri noi despre Hinyi. Nu trecuseră nici două minute de cînd, abia stăpînindu-și agitația, bătrînul ieșise din școală și iată-l că apăru din nou, dar atît de speriat, încît alde Varga încremeniră.

— Jandarmii! strigă el ca scos din fire.

Fruntea lui Varga se încreți:

— Ce? Jandarmii?

— Vin! Vin! Sst!...

— Unde? Aici?

Péter se întoarse repede și începu să rîcîie peretele.

— Nici o vorbă despre Hinyi! îi avertiză învățătorul pe cei doi tineri. Poate că tocmai de aceea vin. Că eu mi-am spus părerea la toată lumea!

Varga se întoarse și el; puse mîna pe mistrie. Inima parcă-i zvîcnea în gît. Să fi mirosit ceva despre misiunea lui? Se uită cu coada ochiului la fereastră. Pe pervazul scund se putea intra din grădină în sală. Să fugă? Ar trage după el. Își întoarse spatele și încercă să-și păstreze calmul.

În curînd se auziră bătăi în ușă. Ușa se deschise cu un scîrțîit care-i săgetă pînă în măduva oaselor. Dar capetele cu pene de cocoș ale celor doi jandarmi — Tóháti și un însoțitor al lui — numai învățătorul le zări în crăpătura ușii, căci ceilalți doi lucrau atît de febril — unul cu lopățica, celălalt cu mistria — de parcă erau gata să intre în zid.

— Bună ziua! spuse majurul, uitîndu-se în toate părțile.

— Bună ziua! răspunse aproape în șoaptă învățătorul.

Bătrînul se trase, cu mîinile la spate, într-un colț și, legănîndu-se înainte și înapoi, se uita visător pe fereastră.

Se lăsă o tăcere încordată, mistuitoare. Armele din curelele trecute peste antebrațe atîrnau pînă la pămînt. Tóháti, pesemne, nu mai putea de cald cu pălăria, căci își potrivi cureaua pe sub bărbie, unde-l ustura sudoarea mai afurisit. Se uită atent în dreapta și-n stînga. Își plimbă privirea pe pereți, pe petele urîte, răzuite, pe tencuiala proaspătă, cenușie, trîntită pe răzături.

— Cine-i antreprenorul? întrebă în sfîrșit.

Pe Varga îl treceau fiori-fiori. Se întoarse puțin și răspunse peste umăr:

— Poftim.

— Va să zică dumneata ai fi antreprenorul? îl pironi cu privirea majurul.

— Eu conduc lucrarea...

— Ieri ai sosit?

— Da...

Jandarmul îl privi lung, cu ochi dogorîtori. Varga încercă să pară cît mai nepăsător.

— Și merge munca?

— Merge încet, încet...

Majurul dădu din cap:

— Ei, dați-i zor, dați-i zor. Orice ungur trebuie să lucreze vîrtos. Așa că dați-i zor!

Haina muncitorului atîrna de mînerul sclipitor de aramă al ferestrei deschise. Actele erau în buzunarul hainei. Varga aruncă o privire într-acolo, gata să meargă să le scoată, dar, între timp, cu un zîmbet batjocoritor, majurul se întoarse către Szente Péter:

— Ce-i cu tine, poamă bună? Rîcîi și tu pe aici? întrebă.

Péter nu răspunse, lopăţica în schimb pornise şi mai avan. Tóháti se întunecă, îşi micşoră ochii şi ridică glasul:

— Auzi mă, ăla de colo... Cum dracu te cheamă? Nu meriţi banii statului pentru ce faci aici.

Varga urmărea cu atenţie faţa majorului care se făcu roşie, apoi vînătă. Majorul părea că vrea să mai spună ceva, dar pesemne se răzgîndi şi tăcu. Varga desluşi o pornire de ucigaş în privirea lui. Apoi cu coada ochiului muncitorul se uită la flăcău.

Jandarmii se mai foiră puţin încoace şi-ncolo, majorul apucă cureaua puştii şi o mută pe celălalt braţ, îşi scoase batista şi se şterse pe faţă...

— Ei, daţi-i zor, daţi-i zor! spuse el ca încheiere. Bună ziua!

În sfîrşit, cu paşi grei, apăsaţi, călcînd în tact pe podele, cele patru cizme se depărtară.

Învăţătorul îi urmări cu ochi iscoditori:

— Ce-or fi căutat aici? se miră el.

— Adulmecă, spuse Varga.

— Dar ce? Credeam că vin pentru Hinyi. Mie trebuie să-mi ia neapărat o declaraţie. Dumneata ce crezi? se întoarse către Varga. Dacă nu-mi ia declaraţia am să mă adresez parchetului.

Acum nici Varga nu mai avea chef de taifas. Vizita jandarmilor îl surprinsese poate cel mai mult. Numai că el nu putea spune ce crede; trebuia să tacă. Mai tîrziu, cînd rămăseseră numai ei doi în sală, muncitorul se apropie de Szente şi cu glas sincer şi cald îl întrebă:

— Ce au cu dumneata? De ce-i aşa de furios majorul?

Florica îl prevenise că Szente e o fire foarte închisă şi aceasta îl împiedecă să vadă limpede anumite amănunte în relaţiile dintre flăcău şi jandarmerie. Veress avea toată încrederea în Péter, Năznanu în schimb făcea spume la gură cînd auzea de el.

Scena de adineauri îl răscolise profund pe Szente;

dar flăcăul ocolea privirile lui Varga și, simțindu-se umilit, se purta stîngaci, ca omul rușinat. Mormăi doar printre dinți:

— I-e ușor majorului. Arma e în mîna lui...

— Ce vrei să spui? îl întrebă muncitorul.

— El e mai tare. Cel puțin așa crede.

— De ce ar fi mai tare?

— Pentru că încă nimeni nu i-a răspuns la lovituri... dar ce-i al lui e pus de-o parte. Se uită la podele; era tulburat și ocolea privirea tovarășului său. Îl durea că majorul l-a umilit tocmai în fața acestui străin de la oraș. Obrajii i se aprindeau tot mai tare.

— Urma alege, spuse muncitorul.

— O dată și o dată tot o să mă răfuiesc cu el, oftă Péter, dar glasul abia i se auzea. O să vie sorocul pentru toate.

— O să vie, dădu din cap Varga.

Aici conversația se poticni.

— Arme se pot găsi, adaose mai tîrziu muncitorul.

Celălalt se ridică. Se uită lung, mirat în ochii lui Varga. Își scoase pachețelul de tutun și încet, cu mișcări chibzuite, își răsuci o țigară.

Așa începu conversația despre o mulțime de lucruri de care pînă acum Péter n-ar fi pomenit pentru nimic în lume. Mîndria călcată în picioare cu atîta brutalitate îl făcuse să-și deschidă sufletul și omul începu să povestească istoria jocului din cișlegi. Și Ioana? Da, patimile tălăzuiau și în jurul Ioanei, dar despre asta nu-i vorbi deocamdată lui Varga. Nu-i venea la-ndemînă să pomenească. Aici nici el nu vedea încă limpede. Poate că majorul îl persecuta tocmai din pricina fetei. Multe se vorbeau în sat și maică-sa aduna tot ce născocea satul...

Mezei intra și ieșea pe ușă ca un duh rătăcitor. De data asta apăru cu două pahărele-n buzunar și cu o sticlă lăturească-n mînă.

Ușurat și bucuros că jandarmii au plecat — ducă-se pe pustii — învățătorul umplu cele două pahărele și le întinse tinerilor:

— Ei, pe chestia asta trebuie să bem, dragii mei, căci o zi în care jandarmii îți intră-n casă și pleacă fără urmări trebuie sărbătorită! Poftim, poftim de gustați! A rămas din fiertura de anul trecut... Știi ce tărie are? Parc-ai înghiți foc nu altceva. Din nefericire mie mi-au interzis doctorii...

Varga ridică pahărelul cu băutura cristalină și îl privi clipind. Cu coada ochiului însă urmărea mereu fața lui Péter. Flăcăul își șterse mîinile tacticos, veni plin de cuviință în fața învățătorului și avu grijă ca nu cumva să se atingă de pahar mai repede decît Varga.

— Mi se pare că dintre noi doi eu îs mai bătrîn, spuse Varga, întorcîndu-se spre el. Se priviră lung, călduros. Ciocniră. Ei, servus! Péter roși din nou și mormăi ceva printre dinți.

Prietenia se închegă repede și convorbirile se făcură tot mai prietenești, mai confidențiale. De pe acum aveau secrete comune. Péter revenea mereu la înfiorătoarea noapte de februarie, îi destăinui prietenului că e obligat să se prezinte săptămînă de săptămînă la postul de jandarmi, împreună cu Veress Dénes. I se dezlegase limba și Varga se dovedi un auditor plin de recunoștință. Dar în același timp nu scăpă nici o ocazie de a deschide ochii flăcăului, prin cîte o vorbă plasată la loc potrivit, de a-l face să înțeleagă că nu numai el avea o „răfuială" cu jandarmii, și că nu numai cu Tóháti trebuia să se răfuiască.

Péter se ascundea din ce în ce mai puțin. Zi de zi își deschidea inima tot mai mult. Iar Varga îl conducea cu gingășie și grijă pe tînărul țăran cu inima amărîtă, ajutîndu-l să treacă din întuneric la lumină.

— Spun unii că în curînd o altă lume va fi aici, oftă într-o zi Péter.

— Cine spune? Sînt mulți care vorbesc așa în sat?

— Mai ales sărăcimea. Așteaptă trupele sovietice...

Cu vîlvătăi de bucurie în inimă, Varga dădu din cap:

— Așteaptă? Foarte bine. Dar asta nu ajunge. Trebuie să le ajutăm...

Péter își dădu capul pe spate uitîndu-se mirat la Varga.

Descoperiră lîngă un dulap de cărți negru și ros de vremuri o hartă enormă înfășurată sul și așezată într-un colț. Varga se bucură din toată inima de această descoperire. De la năvălirea armatei germane în Polonia el studia cu tot mai multă pasiune situația fronturilor. Desfășurară harta cît un cearșaf, se aplecară asupra ei și se adîncîră în cercetarea ei cu atîta curiozitate, încît uitară și de urgența reparațiilor.

Varga arăta, explica:

— Vezi? De la Nistru pînă la Carpați nu mai sînt decît doi pași. Și în momentul de față acolo se dau luptele... Vin, vin...

Trecuse multă vreme de cînd bătrînul învățător îi scotea lui Péter sufletul cu izvoarele Oltului și Mureșului... Cît își bătuse capul din pricina celui mai înalt pisc al Carpaților de miazăzi, parcă ar fi trebuit să se cațere pe jos pînă la altitudinea aceea de cîteva mii de metri! „Nu vreau să mai văd harta-n ochi cît oi trăi!" își spusese fericit în ziua cînd a călcat pentru ultima dată peste pragul școlii... Și iată ce lucruri interesante-i arăta noul lui prieten între linia neagră a rîurilor și lanțul cafeniu întunecat al munților, atîtîndu-i curiozitatea!

Cu metrul în patru muchii, scos din dulap, Varga măsura tocmai distanța dintre Stalingrad și Odesa, cînd învățătorul intră din nou. De data aceasta el scoase din adîncurile buzunarelor două pere coapte, galbene și zemoase. Fructele se făcuseră acolo, în

curtea școlii. Pomii îi sădise chiar domnul învățător cu mîna lui, la puțină vreme după ce sosise în sat.

Cîteva minute stătură tulburați. Ce căuta harta pe masă? Mezei tuși ușor și se făcu că nu vede nimic deși auzise pronunțîndu-se cuvîntul „Odesa".

— Am ajuns de nu mai știi ce să crezi și ce să nu crezi, îngîimă. Vorba se urnea greu. Cei de la revizorat îndrugă tot felul de minciuni despre Uniunea Sovietică ca să-i sperie pe învățători.

Muncitorul se răsuci din călcîi de parcă l-ar fi împins cineva:

— Și ce spun domnii de la revizorat?

Bătrînul protestă, frecîndu-și barba:

— Eu însă nu cred! Nu cred nici un cuvînt!

Îi povesti două trei născociri, dar pesemne îi păru rău că l-a luat gura pe dinainte.

— Am vrut doar să vă arăt ce otravă le dă revizoratul oamenilor. Eu am stat de vorbă cu foști elevi de ai mei care s-au întors după 1920 și care fuseseră prizonieri la ruși. Unora din ei le părea chiar rău că s-au întors!

Dar și Varga era în mare încurcătură. Clătina din cap în semn de dezaprobare: hm, hm... De cînd era în mișcare niciodată nu se ocupase de intelectuali. Și ce bine ar fi fost dacă i-ar fi putut răspunde cu temei bătrînului!

— A venit în concediu de pe front un soldat. Anul trecut. Și ăla mi-a fost elev, continuă bătrînul gesticulînd. Ei bine, l-am întrebat, l-am descusut. Că a fost acolo, a văzut, și a stat de vorbă cu oamenii aceia. Păi nimic nu e adevărat din ce se spune la revizorat. Zău așa!

Gîndul lui Varga era la soldat.

— Cine a fost soldatul? Unde-i acum?

— Cine știe? Poate o fi căzut. Dar tot așa de bine se poate să fi trecut dincolo. Mai degrabă aș crede că a trecut...

Chiar din prima zi se închegă o legătură atît de intimă între cei trei oameni, încît și învățătorul uită că deschiderea școlii era la întîi septembrie. În orice caz după-amiază nu mai pomeni despre ea. Dar Varga era prudent. Înfășură harta și o așeză la loc. Și de-atunci nu mai comentă în fața învățătorului situația de pe front.

Chiar din prima seară Varga avu impresia că trăiește de mult între oamenii aceștia. Ajunse să cunoască o serie de amănunte din viața lor, din felul lor de a gîndi. Imediat după cină se duse în fundul curții și se așeză sub un măr. Nu peste mult răsări de undeva și Moise. Dar el nu se așeză, ci plecă înainte pe o cărare. Varga îl urmă la mică distanță. Peste puțin timp însă cei doi bărbați mergeau alături, pe dibuite, pe întuneric. Omul de la oraș habar n-avea pe unde umblă. Într-un rînd Moise se opri, îi făcu semn, arătîndu-i o tufă, iar el dispăru în întuneric...

Veress aflase de la Kati, încă de dimineață, că a sosit un om de la oraș pentru repararea școlii. Dénes o ascultă fără a i se clinti un mușchi pe față, deși în sufletul lui era neliniștit și toată ziua i-a fost lehamite de lucru.

Fuma țigară după țigară și abia aștepta să se întunece. Tot de la Kati aflase că jandarmii au intrat la școală, dar după cîteva minute au plecat mai departe. Ce-or fi căutat jandarmii la școală? Dacă zugravul era într-adevăr omul lui Pálos, poate pe el umblau să-l dibuiască jandarmii.

Era pentru prima oară cînd Kati se cruci de mirare. Bărbatul său, care mereu o mustra că prea umblă mult de colo pînă colo, îi spusese adineauri:

— Ia du-te nițel prin sat de vezi ce mai e nou. Dar întoarce-te repede!

În seara aceea Dénes își simțea inima zvîcnind cu putere. Se așeză în gura șurii, își întinse picioarele, și le trase înapoi și iar și le repezi înainte. Nu știa ce să facă cu ele de agitat ce era. Purtarea lui bătea

la ochi, femeia poate că bănuia ceva căci îi strigă din casă:

— Unde eşti?

— Aici, mormăi omul.

— Ce dracu clocești acolo?

— Nu vezi că mă odihnesc? Culcă-te și taci din gură! se răsti la ea.

Era numai ochi și urechi. Toţi nervii lui ascultau cu încordare. Nu mai încăpea îndoială că sosise momentul să înceapă munca ilegală, muncă ce ascundea mii și mii de primejdii. Oftă. Nu-i ajungea aerul. Neliniștea creștea în el pînă în momentul cînd auzi cîntecul prepeliţei. Alergă în direcţia sunetului. Valuri de căldură îl năpădeau, conștiinţa pericolului îi dădea parcă aripi și, păşind pe urmele lui Moise pe cărarea din otavă, nu mai simţea pămîntul aspru, scorţos; parcă zbura.

Din momentul acesta zilele își pierdură importanţa în viaţa lui Dénes, nopţile de august cu adieri uşoare, cu ceaţa străvezie ce-nvăluia poalele de munte, puseră stăpînire pe el. Adevărata lui viaţă se desfăşura noaptea. De cîte ori muncitorul de la oraș îl chema la întîlnire, Moise îl ducea mereu în alte direcţii, în alte locuri, încît pînă la urmă nici el, Dénes, nu mai ştia pe unde-l poartă braconierul sprinten, ager de picior.

4

Domnul învăţător apăru în clasă cu faţa aprinsă de o neliniște extraordinară. Nu-și putea lua mîna de la barba pe care și-o mîngîia într-una. În primul moment, Varga și Péter nu-i dădură nici o atenţie: învăţătorul avea obiceiul să intre deseori pe la dînșii aducîndu-le fel de fel de ştiri, mai ales despre Hinyi, despre care ce-i drept nu se ştia nimic sigur, în schimb

de cîteva zile se vorbea tot mai mult. Era după-amiaza tîrziu cînd dădu Mezei pe la ei.

— Eh, fie ce-o fi, am scris-o! începu cu vocea vibrînd de emoție. Am scris-o! Vă rog să mă ascultați! adaugă scoțînd din buzunar hîrtiile care-i tremurau în mînă. Erau două plicuri albastre, cu adresele deja scrise. Unul pentru parchet, celălalt pentru revizorat, cuprinzînd același text scris cu litere lunguiețe, bătrînești. Rîndurile se înșirau unul după altul, drepte.

— Aici la jandarmerie degeaba-ți răcești gura. Aștia-s în stare să-ți facă un proces-verbal din mărturiile tale și să rupă pe urmă hîrtia, cînd nu-i vede nimeni.

Începu să citească, dar glasul i se poticnea într-una, clocotea de patimă și nerăbdare. Scrisoarea povestea ce s-a întîmplat cu bătrînul țambalagiu: cum a venit la școală să scoată din scoc mingea nepoțeilor și cum l-au înșfăcat jandarmii.

Varga îi ascultă cuvintele ce criticau purtarea jandarmilor, dar la un moment dat îl întrerupse, sceptic:

— Și crezi că parchetul e mai breaz?

Mezei încremeni, rămînînd cu gura căscată:

— Totuși... totuși... Trebuie să scriu. Nu puteam altfel.

— Sau revizoratul?... Parcă ieri vorbeam de minciunile pe care le răspîndește printre învățători.

Mezei începu să tropăie pe loc. Se suci, se-nvîrti, parcă ar fi căutat ceva, și, neștiind ce să-i răspundă lui Varga, îi spuse doar atît:

— Te rog foarte mult, ascultă ce-am scris.

— Vă ascult. Citiți. Dar aici e o întreagă bandă de criminali.

— Totuși... trebuie să fie și dreptate pe undeva.

— Bine, citiți... O mînă spală pe alta...

Ochelarii își luară din nou locul pe nas; ochii albaștri se îngropară în hîrtie, căutînd locul unde părăsiseră lectura. În clipa aceasta însă ușa se deschise larg și în pragul ei apăru soția învățătorului. Fața

blîndă, visătoare, a femeii era complet schimbată; palidă, cu două cute orizontale care-i brăzdau fruntea, întreaga ei înfățișare trăda tărie și hotărîre.

— Scrisorile acestea n-ai să le trimiți! spuse ea cu asprime.

— Ba da, am să le trimit, răspunse bărbatul.

— Ajunge cu atîta nesăbuință!

— Nu e de suportat, izbucni învățătorul.

— Bagă-ți mințile-n cap, Mezei. Cui îi folosesc scrisorile tale? O să le arunce în coș, iar pe tine o să te ia jandarmii în primire: o să te aresteze sau mai știu eu ce-o să-ți facă? Ești om bătrîn. Ți s-a urît cu binele? Încet-încet, de pe fața femeii dispăru asprimea de adineauri, fruntea i se descreți și gura începu să-i tremure. Nu-ți ajunge?

— Dar, te rog, Vilmuska... Cinstea mea...

— Vrei să-ți aduci singur belele pe cap? Liniștește-te, te implor! Lumea asta tot n-o poți schimba! Ai să mă nenorocești și pe mine și pe tine!

Învățătorul își încleștă mîinile și le ridică deasupra capului, parcă ar fi vrut să se închine; hîrtia cu rînduri frumoase, egale, tremura în pumnu-i alb, cu vinele ieșite.

— Pentru liniștea sufletului meu... Dacă nu m-ai lăsat să mă duc la jandarmerie... lasă-mă cel puțin să trimit aceste scrisori. Gîndește-te la bietul Hinyi și la familia lui!

Bătrîna începu să plîngă; tot trupul i se cutremura.

— Vă rog din suflet, scoateți-i din cap ideea asta! se întoarse către Varga.

Péter și Varga stăteau cu uneltele-n mînă și se uitau încurcați unii la alții, apoi la bătrînul învățător și la soția lui. Péter înghiți în sec, așteptînd ca prietenul său să spună o vorbă.

— Vă rog, vă rog oameni buni, ajutați-mă. Nu mai răzbesc cu el! Din prima zi de cînd Hinyi a fost arestat, a vrut să alerge la jandarmerie. Se poartă ca un copil! Scrisorile nu trebuie să plece! Îmi pare rău

din toată inima de Hinyi și de familia lui. Cît am plîns și m-am rugat pentru ei! Dar trebuie să înțeleagă oricine că nu-i putem ajuta!

Szente mormăi ceva pe sub nas, uitîndu-se pe furiș la Varga ca să afle dacă acesta îl aprobă. Apoi spuse:

— Trebuie trimise...

Bătrîna își îngropă fața în mîini:

— Vai, Doamne, Dumnezeule sfinte... Cine mă ajută?

Muncitorul îl privi pe Péter cu coada ochiului și clătină din cap aproape imperceptibil, în semn de dezaprobare. Apoi spuse încet, cu glas liniștit:

— Nu trebuie trimise. E de prisos. Nu ajută la nimic; domnul învățător își aprinde doar paie-n cap, și-atîta tot. Lucrurile astea trebuie bine cumpănite.

Auzindu-l, Mezei rămase trăsnit; hîrtia era să-i cadă din mînă. Se uită țintă la Varga cu ochii nedumeriți, surprins de atitudinea aceasta neașteptată. Făcu o mișcare furioasă izbind în aer, se răsuci din călcîie și dădu să iasă.

— Toți... toți... Unde-s oamenii cinstiți? Unde?... Lumea asta-i stricată pînă-n măduva oaselor!...

Învățătorul ieși supărat foc, bombănind, cu nevastă-sa după el. Scena aceasta tulbură munca. Péter constată:

— Să știi că bătrînul s-a supărat de-a binelea...

— Cred, dar nu-l putem lăsa să facă o nerozie ca asta. Ce ți-am spus eu? Jandarmeria e dracul gol și parchetul la fel. Degeaba mîzgălește la scrisori. Cel mult o să pună mîna pe el și o să-l tragă din nou de barbă. Iar Hinyi rămîne tot la cheremul lui Tóháti și al celorlalți. Și-apoi, înainte de toate, scrisorile n-ar ajunge la destinație. Pentru cine crezi că lucrează domnișoara de la poștă? Scrisorile ar fi oprite pur și simplu, fiindcă nici lui Tóháti nu-i convinse ca superiorii lui să afle tot ce stă în ele.

Nu putură uita cu una cu două scena cu învățătorul.

Péter se așeză la capătul unei lavițe, proptindu-și un picior în pămînt și își răsuci o țigară. Varga îi atrăsese deunăzi atenția că fumează prea mult și că pînă la urmă o să trebuiască să cheme un coșar ca să-i curețe gîtul de funingine. Acum însă și Varga scotea trîmbe de fum pe gură, pe nas. Totul fumega în el. Ardea. Ardea de nerăbdare.

— Totuși trebuie făcut ceva! Tot satul fierbe... spuse Péter, uitîndu-se îngîndurat în gol.

— Trebuie. Dar nu copilării ca scrisoarea asta.

— Dar atunci?

— Un singur om nu poate face nimic. Poporul trebuie ridicat în fața jandarmeriei.

Szente își ridică ochii. Aruncă mucul de țigară și-l strivi cu piciorul. Se uită la tovarășul său. Ultimele cuvinte ale lui Varga îi bătură un cui în cap.

— Dar cum? Asta-i întrebarea!

Celălalt ca și cum n-ar fi auzit întrebarea, se aplecă, apucă mistria și-i făcu semn și lui Péter:

— Hai, că altfel n-o să isprăvim pe ziua de întîi septembrie.

Învățătorul nu mai dădu pe la ei multă vreme. I-a trebuit ceva răgaz ca să-și potolească năduful. Se închise într-o odaie răcoroasă. Era îmbufnat. Se întreba pentru a nu știu cîta oară dacă nevastă-sa o fi știind de povestea cu barba lui. Fără îndoială, căci altfel nu s-ar fi ridicat cu atîta hotărîre împotriva scrisorilor...

Nici Varga nu mai avea chef de vorbă în ziua aceea; abia-i mai adresa cîte un cuvînt lui Péter. Mîna în schimb îi umbla ca prîsnelul și pînă-n seară isprăvi de tencuit întreaga sală. Petice urîte împestrițau pereții de sus pînă jos. Péter abia dovedea să radă coșcovelile. Cu mistria în mînă, Varga era pe urmele lui. Și în timp ce lucra de zor, tot felul de gînduri se învălmășeau în capul lui. Să urnești satul? Dar cum? Întrebarea aceasta și-o punea nu numai Péter, ci și el. Și el trebuie să răspundă la întrebarea grea ce

părea aproape de nerezolvat. De aceea tăcea, și-i umbla mîna atît de zorit: în timpul lucrului se gîndea la răspuns. Focul aţîţat de scrisorile bătrînului învăţător se încingea tot mai puternic în el. Îl mistuia, nu-i dădea o clipă de răgaz. Se gîndea că, punînd în mișcare satul pentru a-l ajuta pe Hinyi, ar putea abate atenţia lumii de la scopul adevărat al misiunii lui. Și în același timp ar crea în sat o nouă condiţie pentru organizarea rezistenţei armate. Uneori se uita furiș la Péter, urmărea faţa indiferentă, aproape întunecată a flăcăului. Ce apatie tristă era în aceste trăsături! Să aibă încredere în el? E adevărat că pe jandarmi i-ar sfîșia cu dinţii. De asta s-a convins Varga. Dar în această pornire înverșunată, adeseori chinuitoare, era și multă ambiţie ţărănească. Mai mult dragostea îi aţîţa aceste porniri, pentru Ioana se revolta și se înfuria. Era o răzbunare personală. Așadar nu-i vorbi lui Péter despre lucrurile la care se gîndise cu atîta patimă și stăruinţă în după-amiaza aceasta.

Seara, cînd sub stelele de august Moise răsări din nou ca din pămînt în faţa lui, după o scurtă cumpănire, Varga Pista îi spuse omului a cărui inimă colcăia de aceeași ură dogoritoare:

— E bucluc, Moise. Am uitat ceva acasă.

— Acasă? La oraș? Orașul e foarte departe, arătă Moise spre munţii din fund ce se topeau în întuneric și păreau mai degrabă niște nori aducători de furtună îngrămădiţi la orizont.

Varga simţi parcă prin întuneric omenia întipărită pe faţa ţăranului; ea îi aduse aminte de cei douăzeci și ceva de ţărani romîni și ciangăi din valea Ghimeșului despre care îi vorbise atît de mult Pálos. Ţăranii aceștia fuseseră ridicaţi de jandarmi după mișcarea din treizeci și patru. Erau printre ei și dintre aceia care nu știau scrie și citi. Au fost escortaţi la Miercurea Ciucului unde au fost interogaţi și torturaţi săptămîni întregi, zdrobiţi cu bastoanele de cauciuc,

spînzurați de picioare, bătuți la talpă. Și nimeni n-a scăpat o vorbă despre organizatorii mișcării. Deși toți îi cunoșteau foarte bine pe acești organizatori—muncitori trimiși de la oraș; noapte de noapte ascultau cuvîntările lor, discutau cu ei, se țineau de îndrumările primite de la dînșii.

— Mai bine zis nu că le-am uitat, dar cînd am plecat încoace nu știam că o să fie nevoie de șabloane. Știi, între cele două săli de învățămînt este o cancelarie mică. Ei, cancelaria asta are zugrăveală cu modele. Și pentru asta e nevoie de șabloane. Ar trebui aduse de la oraș.

Moise căzu pe gînduri. Se gîndea, fără-ndoială, la Florica. Ea nu-i spusese că o să trebuiască să meargă și la oraș. Clătină din cap: hm, hm...

— Dacă plec eu, se oprește munca. Școala însă trebuie să fie gata pe ziua de întîi septembrie.

Povestea zugrăvelii cu model o născocise Varga azi după-amiază. La început fusese vorba să zugrăvească simplu, în alb și această mică încăpere ce servea drept birou. Învățătorul se bucură de zelul muncitorului și acceptă apoi bucuros zugrăveala cu model.

— Cum îi zice? întrebă Moise.

— Șablon. Șabloane. Nu uita.

— Ar trebui să mi-l scrii.

— E mai bine să ți-l însemni în minte.

— Șabloane, repetă Moise, dînd din cap.

Varga băgă de seamă că și mai tîrziu cînd vorbeau de cu totul alte lucruri, Moise repeta cuvîntul murmurînd printre dinți.

— Ai mai fost pe la oraș?

— Demult. Și foarte rar.

— Dar Mureșul știi pe unde curge?

Moise dădu de cîteva ori din cap, cu îndoială, nesigur. Varga îi explică amănunțit că este o stradă largă care pornește chiar din inima orașului și ajunge pînă la rîu. Pe dreapta și pe stînga străzii se găsesc o mulțime de vitrine, mari ce-i drept, dar astăzi nu

mai ai de văzut decît geamurile, căci mărfurile le-a înghiţit demult războiul. De-a lungul acestei străzi va trebui să meargă Moise, uitîndu-se cu atenţie la porţile boltite ale caselor bătrîneşti de pe mîna dreaptă, pînă va da cu ochii de firma lui Bokor, zugrăvită cu litere galbene pe fond negru şi fixată lîngă una din aceste porţi. Dar trebuie să-şi deschidă bine ochii, căci sînt multe firme acolo, vîrîte una în alta, fiecare vrînd parcă să acopere pe cealaltă.

— Îţi dau şi bani de drum. Ai înţeles, Moise?

— Tot ar trebui scrisă...

— De ce? Poţi tu să ţii minte atîta lucru. Bagă de seamă însă să nu încurci străzile. Cum îţi spuneam: o stradă largă, lungă...

Începu să-i explice de la capăt (nu voia să-i dea nimic în scris; cine ştie ce complicaţii neprevăzute s-ar putea isca din cîteva litere?), încercă chiar să deseneze în aer la lumina palidă, roşiatică a zorilor, se întoarse spre dreapta, arătă spre stînga:

— În direcţia asta, înţelegi? — nu trebuie să te duci pînă la pod, casa e mult mai încoace, pe stînga cum mergi...

Nu putea ghici dacă Moise a înţeles sau nu. Ţăranul tăcea şi se uita spre munţi, spre zarea nemărginită şi mută a cerului. Deodată se întoarse spre tînărul muncitor.

— Adresa Floricăi n-o ştii?

— Nu, şi nu mai întreba pe nimeni de Florica.

— Aş fi vrut să trec pe la ea...

— Nici să nu-i spui cuiva că ţi-e rudă.

Moise încremeni:

— De ce?

— Ascultă ce-ţi spun.

Asta îl indispuse pe Moise. O uşoară săgetătură îi încercă inima. De cîte ori n-o vizitase cînd nu era decît o biată ucenică! Dar de cînd a scăpat din închisoare, Florica nu mai voia să-şi vadă rudele, le ascun-

dea adresa, nimeni n-o putea întîlni cînd mergea la oraș. De ce oare? O bănuială aprigă se trezea în sufletul lui Moise: ca înțepate de un vîrf de ac gîndurile-i săreau încoace și-ncolo. Nu cumva Floricăi i-e lehamite de rudele de la țară? Sau ea însăși se rușinează în fața lor? De multe ori își pusese Moise această întrebare. Ceva, ceva îl durea, dar în simplitatea sufletului său el însuși nu știa ce anume îl doare. Nu vedea limpede, nu înțelegea nici rostul vizitelor nocturne ale fetei. Bine făcea că se ferea de jandarmi, dar oricum, rudele-s rude...

Varga însă îi mai spuse o seamă de lucruri care-l încurcară și mai mult, împiedecîndu-l să vadă clar. Moise porunci imediat neveste-si să-i scoată hainele de sărbătoare: cămașa albă cusută cu cruciulițe, ițarii și șerparul lat și dădu să se pregătească de drum. Varga însă îl făcu să le puie pe toate la loc, în ladă și-l îndemnă să meargă așa cum era îmbrăcat. Descumpănit, Moise clătină din cap, mormăind. Era atît de grav încît pe fața lui nici din întîmplare nu se ivi un zîmbet, o părere de lumină; ochii-i negri se roteau întunecați, nehotărîți.

Și la oraș, după ce, urmînd îndrumările lui Varga, dădu de Bokor, gîndurile i se învălmășiră și mai mult. Inainte de toate îl surprinse curiozitatea rezervată pe care i-o arătă orășeanul bondoc. Omul îl privi cu un interes fățiș, întîi pe deasupra, în general, apoi cercetîndu-l cu de-amănuntul, pe toate fețele. In același timp însă — alt lucru ciudat — nu manifestă nici un interes pentru Varga Pista, nu întrebă o vorbă despre munca lui. Spre amiază îl luă pe Moise din încăperea strîmtă și întunecoasă, plină de tot felul de vase cu vopsele, de bidinele și stropitoare și îl conduse în locuința lui. Aceasta în schimb era atît de curată, încît săteanul ajuns în acest mediu neobișnuit, abia îndrăzni să calce cu bocancii pe podelele albe. Nevasta lui Bokor îl pofti la masă. Mîncară împreună. Dar, se vede treaba, Bokor era

un om tare ursuz, căci tot timpul abia se îndură să rostească două trei cuvinte, și acelea numai despre vreme.

Moise era nedumerit că în încăperea întunecoasă cu geamurile măzgălite de vopsele văzuse șabloanele după care venise, era o grămadă întreagă aruncată într-un colț, cu pete cenușii sau brune de vopsea uscată și totuși el trebuia să aștepte. Tainic și de neînțeles i se păru tot ce se întîmplă cu el, tot ce se petrecea în jurul lui. Bokor îl reținu și-i găzdui peste noapte. Unde mai pui că în cursul zilei gazda dispăruse de mai multe ori de acasă, rămînînd timp îndelungat în oraș. Iar a doua zi îi spuse cu o figură posacă, întunecată:

— Du-te acasă, prietene, și spune-i lui Varga că am să-i trimit ce-mi cere. În curînd o să i le aducă cineva ...

Moise grăi cu bunăvoința atît de firească a omului simplu:

— Ba de loc! Păcat de osteneală. Le duc eu însumi.

— Păi nu-i așa de simplu, îi explică Bokor, respingîndu-i oferta inimoasă. Trebuie să le caut, să scotocesc tot atelierul și pentru asta e nevoie de timp.

Moise se încăpățînă:

— Dar sînt acolo în colț.

— Bine, bine, dar trebuie să le aleg!

Bokor îl măsură încă o dată pe țăran cu o privire ciudată, pătrunzătoare, tăioasă. Ce vrea Varga? De ce l-a trimis pe omul acesta încoace? Îi trebuiau într-adevăr șabloanele sau căuta să ia legătura cu cineva? Se întrebă din capul locului de ce a trebuit să se angajeze să repare și să văruiască școala aceea? Că de zugrăveală nici măcar nu s-a pomenit. Curiozitatea îl rodea, îi sfredelea parcă coastele și cu greu se putu stăpîni să nu-l întrebe pe Moise:

ce face Varga acolo în sat?... Abia dimineața primi răspunsul din partea lui Pálos: e în regulă, s-a înțeles. Șabloanele o să le ducă cineva. Curierul să se întoarcă acasă... Bokor se gîndi o clipă că Pálos Ernő poate nu e în oraș, căci altfel ar fi primit mai repede răspunsul... Alde Pálos pun ceva la cale. Dar ce? Și ce însemnează șabloanele? Nu putea scăpa de curiozitate. Dar în asemenea momente îi apărea în minte mereu ca o nălucă o scenă: bătăi în ușă, bocănituri, el e smuls din pat, haidem! Apoi loviturile curg ca grindina, zbirii încep să-l toturreze: „Unde se ascunde Pálos Ernő? Vorbește, cîine, că altfel nu scapi!" Dar ce să spună cînd nici el nu știa? Erau grele, chinuitoare presimțirile acestea și-i alungau visul din ochi. Mai bine să nu întrebe, să nu afle nimic...

— Vă ajut eu să alegeți. Și o să le duc singur. E mare nevoie de ele. Școala trebuie să fie gata pe ziua de întîi septembrie! stărui Moise.

Bokor căzu pe gînduri. Dar dacă nu era vorba, într-adevăr decît de șabloane? De vreme ce însă vorba a ajuns la Pálos și acesta a răspuns, Bokor își menține verdictul:

— Nu-i așa de simplu. Dumneata du-te acasă și spune-i lui Varga că am să mă îngrijesc eu să-i trimit șabloanele.

Ciudat. Moise se uita nedumerit, cu ochii pierduți în zare. Trecu de-a lungul străzii și ajunse la gară ca un somnambul. Gîndurile i se încîlciră definitiv, parcă pășea pe fundul unei ape tulburi și picioarele-i erau prinse, înfășurate de brădiș.

Ce se întîmpla cu el? Ei, ei, Florica!... dar Florica vrea binele. Inima Floricăi e curată ca pîrăul de munte, de cuvîntul Floricăi trebuie să asculte. Se împăcă deocamdată cu acest gînd, căci pe Florica o iubea mai presus de orice, doar se poate spune că el a crescut-o.

Ciudat om Varga Pista! își zise flăcăul cu gîndul la convorbirile lor, șezînd pe prag în ușa casei unde-și făcea veacul Juhoșoaia și urmărind în faptul serii scăpătarea luminii și a vieții. Inima îi tremura biciuită cînd auzea un muget prelung în liniștea amurgului. Vaca lor fusese luată cu japca și dusă cine știe unde. O s-o înghită frontul. Războiul înghițea tot: oameni, dobitoace, tot, tot... Cîtă dreptate a avut Varga!...

Cum ședea acolo pe prag, gîndindu-se la viața și la soarta lui, începu să-i pară rău că i-a spus tot ce s-a întîmplat la post după asasinatul din cișlegi. Palmele lui Tóháti îi dogoreau din nou obrazul. Sîngele i se urca la cap. Ce o fi crezînd despre el noul său prieten? După vorbele de încredere pe care le-a schimbat cu el, și-l închipuia ca pe un om cu inima tare și hotărîtă, cu sufletul ca oțelul călit care nu rabdă nici o nedreptate.

Ce părere și-o fi făcut despre Péter care înghițise loviturile lui Tóháti? Și toate acestea pentru buchetul acela! Un oftat greu, aproape un horcăit îi izbucni din piept. Hei buchetul acela!...

Pe măsură ce ograda se cufunda în întuneric, în inima lui Péter neliniștea sporea. Deodată, pe neașteptate, se ridică în picioare, atrăgînd atenția maică-si. Ar fi vrut s-o ia la fugă, să alerge în noaptea înstelată, scînteietoare de august, să se piardă, să se mistuie pentru totdeauna în valurile împietrite ale munților.

Lelea Krisztina se furișă lîngă feciorul său încercînd să-i atragă atenția prin cîteva ofuri și suspine. Apoi îl întrebă așa, ca din întîmplare.

— Cînd o să aduci acasă ceva bani, dragu' mamei? Se apropie tîrgul de Sîntămaria mică și știi că atunci îi mai ieftină încălțămintea.

Pe Péter glasul maică-si îl scoase din sărite, poate fiindcă îi tulburase gîndurile:

—Dă-i dracului de bani! O să ne plătească la urmă...

Mereu afurisiții aceia de bani! Parcă totul în lumea asta ar depinde numai de bani! Se rupse de lîngă maică-sa aproape fugind. Lelea Krisztina mai stătu un răstimp, dar nu mai oftă, nemaiavînd pentru cine. Grijile tîrgului de Sîntămărie îi mișunau prin cap ca albinele-n stup. Ar fi vrut să știe cît ia băiatul pe zi și cîte zile o să mai lucreze la școală. Căci cît privește prețul încălțămintei aflase cu cît s-a urcat față de anul trecut. Aproape toate mărfurile erau de două ori mai scumpe decît anul trecut pe vremea asta. Războiul... Războiul...

Ghemuindu-se sub țol, flăcăul se culcă gîndindu-se într-una la vorbele lui Varga... La ce o fi ținut cînd i-a spus că se poate face rost de arme?... S-o mai grozăvi Tóháti cînd vor avea și ei arma-n mînă?...

Sosi și Moise de la oraș și predă răspunsul, așteptînd, bineînțeles, să se facă măcar acum lumină în taina misiunii lui. Varga însă se mulțumi să dea din cap, să-l laude, dar de tălmăcit nu-i tălmăci nimic.

Iar omul, cu fața întunecată, își înghițea cuvintele ori de cîte ori se pregătea să întrebe ceva. Își aducea aminte de vorba Floricăi: „Să taci și să faci". Abia apucase să se odihnească puțin, că Varga îl și trimise în fugă la Veress Dénes. Moise făcea aproape seară de seară drumul acesta. Băgase de seamă că Dénes îl așteaptă, stă în curte și trage cu urechea...

Ceva nevăzut îl apropia pe Péter în mod irezistibil de prietenul său de la oraș. Era în zorii unei dimineți de duminică. Liniștea satului ce se ridica din apele nopții nu era tulburată nici de huruitul căruțelor, nici de clopoțeii de la gîtul cailor sau de strigătele furioase ale cărăușilor. Satul dormise dus și abia într-un tîrziu se culese din toropeala somnului

și-ncepură să apară cămăși albe de sărbătoare, femei cu pieptărele roșii, cu fuste grele, largi și foșnitoare, fetele cu panglici roșii sau albastre stropite cu floricele în cosițele lungi... Péter se sculă, se spălă la jgheab în apa proaspătă, se primeni, apoi porni să-și caute prietenul. Niciodată nu-l vizitase acasă.

Săptămîna trecută îi spusese tot ce-i sfîșia inima. Numai de un lucru nu-i pomenise: cum i-au arătat ușa alde Năznanu. Îi ardea obrazul de rușine cînd se gîndea la neplăcuta întîmplare. Despre ea într-adevăr nu-i putea vorbi nimănui, nici chiar lui Varga. Ar ajunge să-l ia gura pe dinainte și să scape o vorbă în fața cuiva despre bătaia pe care el, Péter, a luat-o la postul de jandarmi. Orgoliul său rănit răbufnea mereu ca o flacără amestecată cu fum amar, ardea cu pălălăi puternice ca o pădure aprinsă. Dacă s-ar fi aflat, de rușine, ar fi fugit din sat. Poate că asta era pricina ce-l îndemna să stea mereu în preajma lui Varga care nu trebuia să aibă prilejul de a povesti cuiva despre cele întîmplate.

Varga locuia la o bătrînă căreia viața sau moartea i-au răpit pe rînd toată familia. Bărbatul îi murise demult, băieții se așezaseră la oraș, o fată i se prăpădise în copilărie de meningită, în zadar o doftoriciseră punîndu-i comprese reci la cap și ungîndu-i grumazul înțepenit, iar cealaltă se măritase într-un sat apropiat și numai la praznice împărătești mai venea s-o vadă pe maică-sa. Cînd, dis-de-dimineață, Péter intră în odaia cu lipitură proaspătă cu miros acru de bălegar, zări în colț patul adunat. Casa era măturată, totul în bună rînduială. Doar în tindă se mai găsea cerga pe care bătrîna cu fața plină de zbîrcituri și cu ochii neliniștiți ca argintul viu și-o așternea pe jos drept culcuș. Acolo își petrecea ceasurile lungi ale nopții, moțăind în răstimpuri, căci o biată bătrînă ca dînsa nu prea avea somn. Și Varga o auzea de multe ori mormăind, bombănind supărată, blestemînd purecii care roiau în cergă. Nu-i

ierta decît în clipele cînd își aducea aminte că pătura asta o purta cu el răposatul cînd se muta la munte.

— A plecat, fătul meu, a plecat în zorii zilei fără să îmbuce ceva. Nici nu mijea încă de ziuă, pe cît am văzut, îi explică lui Péter. Unde a plecat, zici? dădu din umerîi înguști, gîrboviți. Păi de unde să știu eu, puiule? Niciodată nu-mi spune unde se duce, numai ce vezi că nu-i. Nu-i un vorbăreț de felul lui, dar ochii, fătul meu, i-s ochi de om de omenie. Că altfel mie nu-mi plac oamenii tăcuți.

De aici Péter se duse întins la alde Veress, dar din ce-i spuse Kati se alese doar cu știrea că și Dénes a dispărut de acasă încă înainte de a se crăpa de ziuă. Nevasta era încă în pat, și-a deschis ochii tocmai în clipa cînd bărbatul său învîrtea cheia în broască; era grijuliu, nevoie mare, se vedea cît de colo că vrea s-o steargă.

Flăcăul se opri în mijlocul odăii, clătinînd din cap îngîndurat. Despre Veress Dénes îi vorbise de mai multe ori lui Varga, ba o dată îi propusese chiar să-i facă cunoștință cu el, căci Dénes era un ortac atît de bun, încît era sigur că o să-i placă. Dar muncitorul nu-i răspunse, se feri să primească propunerea... Va să zică nici Varga nu era acasă, nici Dénes. Ei, aici se ascunde ceva!... Flăcăul o întrebă pe Kati:

— Varga n-a fost pe aici?

— Ce spui? Dar cine-i Varga? A, ăla cu care lucrezi la școală? Măi Péter, e adevărat că omul ăla...? Tăcu, cîrmind vorba în altă parte. Bărbatul meu nici nu-l cunoaște pe Varga. Dénes a plecat singur.

Péter se socoti iar un răstimp, încerca parcă să ghicească legătura dintre lucruri.

— Spuneam și eu așa, fiindcă nici Varga nu-i acasă. Am trecut pe la el, dar era plecat de acasă încă din zorii zilei.

Atît îi trebui femeii! Nu se frămîntase și ea în timpul din urmă, întrebîndu-se mereu pe unde o fi

umblînd bărbatul ei seară de seară? Instinctul ei de femeie îi spunea parcă ceva, fără să știe încă ce. Cine știe ce fel de om o fi Varga? Dar ce o fi având cu bărbatul ei, dacă din capul locului are ceva? Kati își aduse aminte de zilele neliniștite ale ultimei greve de la întreprinderea forestieră. Așa a fost și atunci. Tot așa se ascundea Dénes de ea. Nopți întregi umbla, el știa pe unde, ca o stafie. Cînd începuseră arestările, omul ședea molcom lîngă fusta nevesti-si, iar cînd auzea vești rele, se urca în podul grajdului din vecini și se ascundea în fîn. Jandarmii însă îl dibuiră, îl ridicaseră și abia după trei săptămîni îi dăduseră drumul. Prin sat se vorbea că și oasele lui s-au învrednicit să cunoască îndeaproape bastonul de cauciuc și vîna de bou, dar despre asta Dénes nu vorbea niciodată.

Poate că Varga era un vechi tovarăș de mișcare și acum că s-au întîlnit, se mai așezau seara, în mare taină, la cîte un păhărel. Astfel de gînduri îi umblau acum prin cap după ce auzise vorbele lui Péter... Și își și dezvălui fără întîrziere gîndul, căci la ea, ce avea în inimă, avea și pe limbă:

— Măi Péter, nu îl cunoști mai de aproape pe Varga ăsta? Nu cumva îi place să tragă la măsea? Sau să se uite după fuste? Că după cum se aude prin sat, e un brad de bărbat.

Péter făcu un gest de superioritate.

— Ți-ai găsit!... Dar nici nu cred că au plecat împreună. Dénes nici nu-l cunoaște.

— Așa zici tu?

— Da.

— Dar dacă au fugit împreună? se încăpățînă Kati, căci pentru ea plecarea pe furiș a soțului era o fugă vinovată, un păcat de neiertat, mai ales acum cînd se ivi și această combinație cu Varga.

Biata Kati! Discuția asta îi strică voia bună pentru toată ziua și-i răscoli mînia. Nu se mai gîndea decît la fuga bărbatului său și din te miri ce îi sărea

țandăra. Cîte unul din copii se pornea să țipe. Nu era ceva neobișnuit în viața familiei Veress. Azi însă Kati lovea fără milă, nu avea inimă pentru cei mici, nu le ierta nici cea mai neînsemnată șotie. Și cînd apuca din colț înspăimîntătoarea mătură cu care-i punea la respect și împărțea dreptatea, ochii i se învîrteau înspăimîntător în cap și nu uita să pomenească de fiecare dată pe Dumnezeul tatălui lor.

Despre Dénes se putea spune că duce o viață de om așezat care își iubește familia, că e un soț și un tată gata de orice jertfă. (Nevastă-sa, deși n-o spunea, recunoștea acest lucru.) Orice gologan cîștigat, mai demult la exploatarea forestieră, iar acum de la cărăușul din satul vecin, ajungea acasă și mama, adicătelea Kati, făcea ce voia cu el. Dar muncitorul acela avea să-l îndemne spre cine știe ce rele pe omul ei pașnic, cu dragoste pentru cămin. Lucrul acesta o neliniștea, cu atît mai mult cu cît nu știa nimic și numai bănuiala o orbea. Se și hotărî pe loc să nu mai rabde acest joc de-a v-ați ascunselea; șederile prelungite în fața șurii seara, întoarcerile noaptea tîrziu. Își puse în gînd să cerceteze ea însăși toate acestea!

Drept aceea, seara tîrziu, mai mult noaptea decît seara, cînd Dénes se întoarse rupt de oboseală și cu bocancii plini de praf, ea începu să-l tragă de limbă. Se vedea cît de colo că omul bătuse cale lungă. Cu mișcări pregătite din vreme, Kati se suci, și se-nvîrti în jurul lui ca să-i prindă respirația, să vadă dacă nu cumva duhnește a rachiu. Să-l ferească Dumnezeu! Că de-l prindea cu mîța-n sac, dimineață s-ar fi dus la școală și-i făcea un tărăboi jupînului de la oraș de-ar fi ținut-o minte cît ar fi trăit! Te pomenești că s-au dus tocmai hăt, cale de trei-patru sate, și-acolo s-au așezat pe băut, simțindu-se în mai mare siguranță. Cînd o fi luat Dénes gologanii de la cărăuș? Te pomenești că s-a dus la el, a ridicat prețul

ciopliturilor vîndute și l-a băut! Așa se frămînta și se mistuia în sinea ei.

Dar în respirația lui Dénes nu simți nici urmă de rachiu. Pîndi un moment prielnic și-i mirosi chiar gura. Nimic!

Era o surpriză oarecum neplăcută: trebuie să renunțe la toate închipuirile pe care și le făcuse în cursul zilei. Ce mai avea de spus? Cum să înceapă? De băut, Dénes n-a băut, lucru sigur.

— Azi-dimineață ai șters-o frumușel, oftă cu o tristețe prefăcută, ascunzîndu-și sub masca mîhnirii mînia și curiozitatea arzătoare.

— Mda, răspunse omul, fără chef de vorbă.

— Și unde ai fost?

— Am avut nițică treabă.

Glasul femeii săgetă ca fulgerul din cerul înnorat.

— Și pe unde mi-ai hoinărit toată ziua?

— Ți-am spus că am avut nițică treabă.

— Și cu cine ai avut treabă, dacă-mí dai voie să te-ntreb?

Întrebarea îl surprinse pe Dénes. Omul își înălță capul. Se uită țintă, tăios, în ochii femeii. Să-i fi văzut cineva? Doar nu se întîlnise cu Varga decît hăt departe în desișul pădurii. În drum nu văzuse pe nimeni și cînd auzeau cel mai mic zvon prin apropiere, amîndoi făceau un ocol mare. Moise mergea mereu înainte, la cincizeci-o sută de pași, ca să-i vestească cu glas de prepeliță dacă cineva s-ar fi apropiat.

— Ajunge! îi reteză întrebările.

Mai mult nu a putut să-l descoase Kati deși a încercat în toate chipurile. Cînd privirile li se încrucișară, Dénes se dovedi mai tare. Treptat-treptat, paraponul neveste-si se stinse, jeraticul mîniei se ascunse sub spuza tăcerii așteptînd prilejul să se aprindă din nou, cînd o nouă răbufnire de vînt îl va aținta.

A doua zi, Dénes ieși ca de obicei cu tot calabalîcul

lui în curte, dar nu se prea îndura să se apuce de lucru. Tot mai greu îi venea să pună mîna pe uneltele de cioplit, de sfredelit, căci gîndurile îi erau în altă parte. Totul în jurul lui anunța moartea apropiată a verii. Fiecare noapte rupea o bucățică din zi, cîteva minute numai, dar din minute se făceau ore, toamna avea mînă de hoț dibaci. Ograda cu acareturile ei se îmbrăca parcă în culori aramii, lumina nu mai scînteia ca în miezul verii cînd numai clipind din ochi te puteai uita la albastrul cerului scăldat în valuri sclipitoare. Dénes era mai tăcut și mai îngîndurat ca oricînd, parcă și voioșia lui ar fi fost atinsă de aripa morții. Rar îi spunea cîte un cuvînt neveste-si, iar la întrebările ei răspundea în silă, iar uneori se făcea că nici nu le aude. Gîndurile tulburi îi vuiau mai tare în cap decît zgomotul uriașei roți a morii de pe Mureș. I se părea mai ales ciudat că ieri Varga se ferea dinadins să dea pe la exploatarea forestieră, măcar că în hoinăreala lor fără scop vădit, ajunseră foarte aproape de barăcile de lemn mîncate de carii. O dată să fi strigat, și nea Dobai ar fi ieșit numaidecît în prag deasupra scărilor înalte. Ușa barăcii lui era de altfel deschisă; din pădure se putea vedea pînă-n fundul odăii. Casa bătrînului, acoperită cu șindrilă înnegrită de ploi, ieșise din grupul căsuțelor coloniei, îmbufnată parcă, luînd-o razna către pădure ca o oaie căpiată, răzlețită de turmă. Căuta poate umbra copacilor cu coroană uriașă.

Tot atît îi dădea de gîndit și Ion Năznanu, vecinul care vorbea singur și avea o purtare tare ciudată. Despre alde Năznanu și despre Péter se vorbea adeseori cu ocazia întîlnirilor nocturne.

— E încăpățînat ca un catîr, trebuie să-i mai retezăm din orgoliu, spuse Varga despre Péter. Cred că l-am cunoscut bine. Văd limpede ce are și cu jandarmeria. Ai avut dreptate. Péter e alături de noi, dar trebuie ajutat fiindcă e căpățînos. Dénes se

bucura din inimă că Varga avea aceeași părere ca și el. Dar Năznanu? El ce zice? Nu te-ntreb ce zice de Szente, ci dacă ar fi în stare să pună mîna pe armă la o adică?

În privința asta Dénes nu putea spune ceva mai sigur ca Varga.

— Nici eu nu mai știu cum stăm cu bătrînul. Se jeluiește într-una — moartea băiatului l-a zdrobit cu desăvîrșire.

— Tocmai de aceea. Trebuie să-l facem să priceapă de ce-a fost omorît băiatul.

— E greu să te-nțelegi cu el. Orice i-ai spune, bătrînul dă din mînă plin de amărăciune.

— Scutură-l nițel. Treci și mîine pe la el.

Se pare că ajunseseră și la urechile lui Năznanu cîteva din clevetirile ce roiau în jurul Ioanei. Deunăzi, Dénes auzise cu cîtă mînie a tăbărit asupra ei: cît pe ce s-o bată. Din casa vecină Dénes auzea și vedea tot. Băgă de seamă tot acum cît de mult a încărunțit Năznanu în vara aceasta; îmbătrînise parcă văzînd cu ochii, de la o zi la alta; se făcuse un om tăcut, ursuz, toată voioșia-i de altădată pierise. Rar se mai oprea să schimbe o vorbă cu vecinul, iar cînd Dénes se apropia de el, se uita în gol, aproape prostește și drept răspuns clătina din cap, scuturîndu-și părul pe care-l lăsase să-i crească ca o coamă lungă. Dénes se străduí să-l facă să ia o atitudine hotărîtă, dar bătrînul șovăia, se codea, se făcea că nu înțelege sau abătea vorba. Se purta ca și cum nu și-ar fi adus aminte nici de cele două baniță de grîu pe care le dăduse pe vremuri pentru Ajutorul Roșu. A fost o faptă frumoasă din partea sa, mai ales că lui însuși abia i-a mai rămas cu ce să iasă din iarnă.

— Îți mai amintești? Dumneata turnai grîul, iar eu țineam gura sacului. Și lelea Ludovica alerga zornevoie să strîngă ouăle din podul șurii. Că găinile se ouau în fîn... Nu-ți aduci aminte?

Bătrînul tăcea, înghiţea; gura lui era numai amărăciune şi cocleală...

Într-o noapte, cineva sosi de la oraş cu un pachet zdravăn. Omul trase la Moise. Adusese un maldăr de şabloane. Moise voia să aprindă lampa, dar curierul protestă. Mai bine să dea o fugă Dăndărău să-l cheme încoace pe Varga István, zicea el, căci meşterul i-a trimis şi ceva veşti. Moise zăbovi cîteva clipe în preajma patului, vorbi în şoaptă cu cineva, apoi ieşi împreună cu curierul, în noaptea de vară. Era tîrziu, în plin miez de noapte şi Varga dormea. Au trebuit să-l smulgă din pat. Sosirea omului de la oraş îl bucură mult pe muncitor. Pe Moise îl aşezară planton în faţa uşii, în timp ce Varga şi curierul stăteau de vorbă.

În mintea lui Moise se făcu un întuneric desăvîrşit. I se părea că o taină mare, cutremurătoare, se urzeşte în jurul lui. Nu-şi putea explica în ruptul capului de ce şabloanele acelea au trebuit aduse tocmai la el şi de ce orăşeanul nu le-a dus de-a dreptul la Varga. Privea clipind din ochi în întuneric, întrebările îl ardeau. Ce or fi punînd la cale alde Varga? Ce vor? Că şi Florica e amestecată în treaba asta, asta se vede. O boare de vînt mîngîia faţa lui Moise, aducînd pînă la urechea lui cîte o vorbă.

— Cum de l-ai găsit pe Moise?

— Îl cunosc bine. Am mai umblat cîndva prin satul ăsta.

„Cine să fie omul ăsta? se întrebă Moise nedumerit. Zice că mă cunoaşte, că a mai fost pe aici." Dar prin întuneric nu putuse să-i vadă faţa... Vîntul slăbi puţin, astfel că şoaptele celor doi nu se mai înţelegeau. Ceva mai tîrziu însă se auzi din nou glasul lui Varga.

— Trebuie trimis un om absolut necunoscut. Asta e important, dar trebuie să vă grăbiţi, căci cine ştie...

Moise nu mai putu prinde restul. Discuția celor doi îi aţîţă şi mai mult curiozitatea. Ar fi vrut să se tragă mai aproape; ca să audă tot. Dar se mulţumi să ciulească urechile.

— Va să zică îl cheamă Hinyi, spuse străinul.

— Tot satul e tulburat. E urgent...

Vîntul îşi schimbă direcţia. Moise iar nu mai auzi nimic. Dar puţinele şoapte pe care le putuse auzi în tăcerea nopţii nu-l mai lăsară să închidă ochii pînă dimineaţă. Hinyi... Capul îi vuieşte... imagini fără nici o legătură între ele se învălmăşeau în capul lui. Nu mai înţelegea nimic.

Seara, Varga se ducea uneori în vecini, la Moise. Se aşeza în cercul familiei şi vorbea despre mersul lumii. Băgă de seamă că în asemenea ocazii Moise era cam stingher, încerca să-şi ascundă braţul stîng a cărui poveste Varga o aflase încă de la Florica, dar se făcea că habar n-are de nimic. Moise era un bărbat încă tînăr, deşi se mişca oarecum greoi. La orice întrebare pe care i-o punea muncitorul, Moise se uita mai întîi la nevastă-sa, de parcă ar fi căutat să se înţeleagă cu ea din ochi înainte de a răspunde.

Şi poate tocmai pentru că Moise îşi ascundea braţul, Varga începu să se intereseze într-o seară de întîmplările din toamna anului o mie nouă sute patruzeci. Parcă-i smulgea cu cleştele fiecare cuvînt. Moise nu vorbea bucuros despre aceste lucruri.

Nevastă-sa însă era mai comunicativă. Îi apucă braţul ologit, îl legănă uşor, şi-i spuse lui Varga:

— L-au schilodit, domnule! Uite ce au făcut din omul ăsta! Nemernicii!

Varga se uită lung la femeie, apoi căută privirea lui Moise, dar acesta se ferea parcă să se uite la el.

— Păcat că nu mai poţi ridica arma cu el, îl compătimi muncitorul.

Moise se uită brusc la el, scoţînd mîndru pieptul:

— Arma? Eu? Cum să nu pot!

Scoase iute dintr-un ungher o bîtă groasă de

munte, o ridică în dreptul ochilor, își cumpăni corpul povîrnindu-l puțin înainte și mîji din ochi asemenea soldaților cînd țintesc.

— Vezi? Nu pot eu să trag? Pot, n-avea nici o grijă!

— Și în cine ai trage, Moise?

Brațul sănătos se lăsă în jos. Moise se uită țintă în ochii lui Varga. S-ar fi crezut că nu înțelege întrebarea. Dar mai tîrziu mormăi, uitîndu-se cu coada ochiului la nevastă-sa:

— Știu eu în cine...

Moise se dovedise un mare cunoscător al vînatului din munți. Cînd vorbea de sălbăticiuni, de obiceiurile lor, de modul cum se vînează, fața i se transfigura. Nu degeaba avea faima de braconier vestit. Dar era și dibaci, ca o sălbăticiune. Știa să se ascundă atît de bine prin munți și-și dosea arma cu atîta iscusință, undeva într-o scorbură de copac, încît toate hăituielile organelor de urmărire ale jandarmilor, pădurarilor și altor haidamaci ai statului dădură greș. Veress Dénes vorbea cu admirație de meșteșugul lui de țintaș, iar bătrînul învățător, cînd veni o dată vorba despre bărbatul ologit, declară: „E un Wilhelm Tell al satului nostru."

Din momentul cînd se pomenise de pușcă, Moise nu mai avea liniștea sa obișnuită. De aceea seara, cînd rămaseseră singuri în întuneric, îl întrebă pe Varga:

— Ce-ți veni să vorbești de pușcă? Iscodești omul cu niște întrebări tare sucite!

Varga își lăsă capul în piept, îngîndurat, fără să scoată o vorbă.

Moise îl întrebă din nou:

— Și șabloanele?...

— Ce vrei cu șabloanele?

— Nu pot pricepe, da!

— Tu să taci ca mormîntul, Moise! Despre toate astea o vorbă să nu sufli nimănui! Să nu vorbești

nici dacă jandarmii te-ar stîlci în bătăi! Tu ţii la Florica şi...

Moise dădu din cap:

— Ştiu. Şi Florica...

— Ce ştii? se repezi Varga.

— Nu ştiu nimic, dar şi Florica e cu voi...

— Să nu te puie păcatele să scoţi cumva o vorbă, Moise!

— Nici pe tine nu te-aş fi întrebat, dacă nu pomeneai de armă.

— Am întrebat şi eu aşa, ştiind că eşti un bun ţintaş.

— Totuşi, vrei ceva cu puşca aia.

— O să afli tot cînd îi va veni sorocul.

Moise oftă greu, din adînc. Nu mai puse nici o întrebare, şi-şi aţinti privirile în jos, în pămînt. În zadar, totul i se părea aşa de tainic, iar ceaţa de pe mintea lui nu se împrăştia. Şi-apoi, nici Florica, nici Varga nu vorbea limpede, lămurit.

Varga simţea zbuciumul din sufletul lui Moise. Puse mîna pe umărul lui şi-l întrebă cu voce caldă, moale:

— Cunoşti bine muntele, Moise?

— M-aş descurca şi cu ochii închişi.

— Şi ştii unde-i Fîntîna lui Vodă?

— Păi cum să nu ştiu!?

— Ei asta să ţi-o însemni bine, Moise. Şi să ai puşca la tine, frăţioare!

După această înţelegere, Moise îşi puse un lăcăt şi mai strașnic la gură, cu toate că nedumeririle-i erau şi mai arzătoare şi o neliniște aprinsă îi cuprinsese întreaga fiinţă. Chiar acasă, în sînul familiei, vorba lui se auzea tot mai rar. Se gîndea mult şi ofta greu. Nevastă-sa încerca să-l descoase, dar el se strecura printre întrebările ei fără să răspundă. Femeia se sfătuia în şoaptă cu maică-sa şi era de părere că ar trebui dus la o babă să-i descînte, pentru că Moise are o boală afurisită, ceva îi roade su-

fletul, îi mistuie inima. Și nimănui nu-i spune ce are.

Într-una din aceste zile se întîmplă că și bătrînul învățător prinse din vorbele lui Varga un zvon despre Fîntîna lui Vodă. Muncitorul stătea de vorbă cu Szente Péter cînd, apropiindu-se cu pași moi, pe nesimțite, Mezei deschise ușa sălii. Varga tăcu, dar bătrînul, auzind de Fîntîna lui Vodă, se apucă să le ție cu vorba-i spornică o adevărată prelegere; în tinerețile lui, se ocupase mult de monumentele istorice ale satului, făcuse cercetări de toponimie, și știa o mulțime de amănunte și despre Fîntîna lui Vodă. O potecă pietroasă de cîțiva kilometri ducea de-a lungul unui pîrîiaș cu multe coturi la muntele din miază-noapte. În dreptul unui colț ascuțit de stîncă ce scînteia în zilele însorite, poteca o apuca spre dreapta (cotul acesta se numea Calul lui Vodă) și ocolind piscul, cobora la vale. Aici se întindea tăpșanul larg, străjuit de jur-împrejur de stejari seculari, întunecați, ca niște ciobani uriași și tăcuți din basme. Pe acel podiș iarba creștea bogată și grasă. Primăvara, întreaga întindere se îmbrăca în odăjdiile aurii ale rapiței sălbatice și vînturile purtau pînă hăt departe miresmele florilor de toate soiurile. Oile nu pășteau niciodată pe acolo, căci pădurea ațînea calea turmelor ce umblau după hrană, iar desișul ce închidea poiana din toate părțile era un ascunziș foarte potrivit pentru lupi. Iarba nu era niciodată cosită, căci din pricina pădurii nici carele nu puteau urca pînă acolo. Poiana aceasta se numea Fîntîna lui Vodă. Nu era, firește, nici urmă de fîntînă prin partea locului. Denumirea trăia doar în gura poporului, iar legenda ce se leagă de aceste locuri se transmitea din generație în generație. Cică pe aici fusese cîndva terenul de vînătoare favorit al lui Rákóczi Ferenc, voievodul răzmeriței curuților, și chiar în acest luminiș își ridica cortul, iar setea și-o astîmpăra cu apa rece ca gheața a izvorului

cristalin ce țîșnea undeva pe aproape. Cale de o zi cu piciorul, în comuna Sîntimrul Gurghiului, se mai află și azi castelul de odinioară al voievodului, iar vara copaci cu coroana puternică mîngîie șușotind zidurile vechi. Castelul uriaș gălbui, se ridică la picioarele unui colnic; zidul dinspre curte e împrejmuit de un foișor boltit și, sub pașii vizitatorilor, scările de stejar scîrțîie cumplit...

6

Pămîntul era tare ca piatra, rădăcinile firelor de cînepă se rupeau într-una la picioarele femeilor care se trudeau să le smulgă. Lelea Ludovica strănuta mereu din cauza mirosului înecăcios al cînepii, dar de la un timp uită să mai strănute, căci palmele o usturau și o ardeau din ce în ce mai tare, parc-ar fi strîns cărbuni aprinși în ele. Din cînd în cînd și le freca de fusta de lînă. Rózsi, țiganca cu fața veșnic tristă, purtînd o basma țipător de roșie presărată cu picățele negre, pe care nici soarele fierbinte nu i-o putea smulge din cap, se apucă de tînguit chiar de la începutul după-amiezii. Ce-i drept, și palmele ei se făcuseră carne vie de atîta smuls.

Ca atrase de un magnet, gîndurile celor două femei se întorceau iară și iară la același subiect. Femeia tînără și foarte oacheșă se îndreptă din șale, să-și mai tragă sufletul.

—Întîi m-am dus singură — povestea — dar nici nu m-au lăsat să intru la majur. A doua oară am luat cu mine și plozii, pe toți șase....

Și lelea Năznanu se opri din lucru:

— Dar n-oi fi avînd șase copii, Rózsi, o privi cu îndoială. Cîți ani ai?

— Numai doi sînt ai mei, ceilalți îs ai Rebecăi..

La drept vorbind, lelea Ludovica nu cunoștea prea bine situația familiară a bătrînului Hinyi. Acum se gîndea în sinea ei: da, bătrînul are două nurori: pe Rebeca — cea mai în vîrstă, dar nici ea nu pare a avea mai mult de treizeci de ani — și pe Rózsi cu care Năznăoaia smulgea acum cînepa pe pămîntul lui Tudoran. Dar cu țigăncile astea niciodată nu știi cum stai. Părinții le logodesc cînd sînt încă în fașă și cum le înmuguresc sînii încep să toarne la copii, apoi se ofilesc repede ca macii. Cîntărea din ochi, cu multă curiozitate, pe tînăra femeie. E greu de crezut că a trecut de douăzeci de ani.

— Nepoții au început să plîngă — continuă nevasta — iar eu îi mîngîiam pe cap, îi îmbrățișam, dar degeaba: plîngeau ca un fluier amărît. De cum am intrat în curtea postului de jăndari, au și început să-i dea drumul, parcă i-ar fi învățat cineva. Ei, poți să le poruncești să nu plîngă cînd ei vor să-și vadă bunicul, săracu'...? Și numai ce mă pomenesc cu un jăndar ieșind dunăre pe ușă. Era foc și pară de mînie. Ridicase o nuia de pe jos și se repezi să-mi gonească puradeii... Pricepi dumneata? Să-i gonească!...

Lelea Ludovica dădu ușor din cap. Urmărea, uitînd se sine, glasul plăcut al femeii ce-i vorbea, îi privea fața frumoasă. Căci Rózsi era într-adevăr ca un măr frumos, copt, care căzuse departe de pom. Nu semăna cu părinții ei. Aceia mai umblau încă din casă-n casă, strigînd în fața porților: „Țingire spoim!" — aveau un accent foarte ciudat, vorbeau cu „ș", iar bătrînul dadă purta niște plete atît de unsuroase pe umeri, încît în sat lumea îl credea bulibașă sau cine știe ce căpetenie țigănească. De la o vreme urma bătrînei perechi s-a pierdut. Rózsi a mai păstrat fusta roșie, pieptărelul cu nasturi de argint și strămoșescul testemel roșu pe care însă nu-l mai lega la fel cu maică-sa care își îngropa obrajii în el vrînd parcă să-și aline veșnica și crîncena du-

rere de măsele, de numai vîrful nasului și ochii sclipitori i se mai vedeau. Și foarte rar cîte un „ș" nelalocul lui tulbura graiul lui Rózsi care era tot mai apropiat de acela al satului.

— Dar primarul ce are cu voi? întrebă cu căldură femeia mai în vîrstă. Că și Sárosi ăsta își bagă nasul în toate. Or fi ajuns oare și la urechile Rózsikăi amenințările primarului? Lelea Ludovica nu-și putea da seama deși întrebarea o muncea tot timpul. Ce inimă haină bate în pieptul acestui om! Chiar în dimineața de după arestarea lui Hinyi declarase zilierilor lui: „Ei, spînzurătoarea asta o s-o vedem și noi. Așa ceva nu se vede în orice zi! Așa pățește cine încearcă să fure în timpul alarmei antiaeriene!"

Dar se pare că tînăra țigancă habar nu avea de bucuria drăcească a primarului. Rózsi dădea într-adevăr ușor din umeri: amenințările primarului n-o prea scoteau din sărite. Fără îndoială, nu știa de ele.

— Spune și dumneata dacă-i drept ca tata-socru să-i lucreze la făcut și ars de cărămizi pentru doi pengő pe zi, cînd altul îi plătește și patru? De la minge i se trage toată nenorocirea. Că dacă nepoții n-ar fi început să se jeluiască lui tata-socru de cum a intrat în ogradă, pentru blăstămăția ceea de minge care rămăsese în scocul de la școală...

Gîndul spînzurătorii o chinuia peste măsură pe nevasta lui Năznanu.

— Și ce are să fie acum? întrebă ea.

— Ce să fie? Tata-socru n-are nici o vină.

— Bine, bine, asta o știe tot satul, dar...

— O dată și o dată tot o să-i dea drumul!...

Se vede că Rózsi într-adevăr n-a auzit nimic de planurile lui Sárosi. Deși primarul de pe acum a început să vorbească cu căruțașii care urmau să transporte publicul în capitala județului, la tribunal. Asemenea cauze se judecă cu o procedură sumară. Dar oamenii ochiți de Sárosi se scărpinau în ceafă, unul începea să vorbească de aratul de toam-

nă, că de, azi-mîine începem... altuia îi șchiopăta calul: nu, nu prea pot să se angajeze la un drum așa de lung...

În închipuirea lelei Ludovica figura bătrînului țambalagiu stăruia așa cum îl văzuse în noaptea aceea singeroasă din luna februarie sus pe podișca de scînduri, gîrbovit peste țambal apărîndu-și strunele cu brațele și cu pieptul cînd flăcăii începuseră să se certe.

Ce suflet blajin și neștiutor e Rózsika! În ce și-o fi pus nădejdea! În dreptate, în nevinovăția socrului său? Lelea Ludovica avu o strîngere de inimă. Văzuse și învățase multe în viața ei... Buzele îi tremurau gata-gata de plîns: își întoarse capul, își suflă nasul în șorț și multă vreme nu mai îndrăzni să se uite în ochii tinerei neveste.

...În aceeași după-amiază, în dosul căzărmii de jandarmi, pe un petic de loc bătătorit de cizmele jandarmerești pînă cînd devenise tare ca piatra, glasul de tenor al majurului răsuna metalic:

— Drepți!

Apoi comandă stînga-mprejur, își întinse conform regulamentului de serviciu brațul drept, formînd un unghi drept și, deschizîndu-și cît putu mai mult palma, strigă din nou, clipind din ochi:

— Alinierea!

Majurul avea, bineînțeles, grija ca în timpul acestui spectaculos joc de-a milităria, să stea în colțul unde clădirea arunca o fîșie lată de umbră, în timp ce subalternii asudau la soare. Avea grijă de asemenea ca mica lui grupă să stea cu fața la astrul orbitor. Jandarmul trebuia să-și călească ochii, îi dăscălea, suveran și filosof, pe oamenii de sub comanda lui, cînd aceștia clipeau mai des din ochii obosiți cu care nu mai vedeau decît roșu.

Se răsuci pentru a controla, cu o figură severă, alinierea. Își închidea ochiul drept, uitîndu-se cu stîngul dacă umerii se acoperă milimetric. Apoi își

închidea ochiul stîng, ca și cum în dreptul n-ar avea încredere sută-n sută. Se lega de cele mai mărunte neregularități, punînd pe oameni să repete de cîte cinci-șase ori la rînd aceeași mișcare. „Să sară jandarmul, — le spunea — căci altfel se lenevește, în acest serviciu monoton."

Era timpul exercițiilor de după-masă care, din ordin superior, se făceau de două ori pe săptămînă. Acestea erau clipele cînd în sfîrșit și Tóháti era nevoit să-și mai lase din slănina ce tremura pe el, să-și alunge moleșeala după-amiezilor înăbușitoare de vară. În timp ce comanda plin de zel, majurul se mișca sprinten, colțuros, milităros.

Adineauri domnul majur încă dormea somnul dreptților, tolănit, revărsat pe canapea, parcă cineva ar fi aruncat la întîmplare niște brațe și picioare în așternut. Se dezbrăcase pînă la brîu și sforăia atît de cumplit, încît mustele abia îndrăzneau să se apropie de gura lui și de mustățile pe unde mai dăinuiau ceva rămășițe din prînzul copios.

Domnul majur abia putea să țină piept asaltului pe care „inteligența" satului — prieteni pe viață, pe moarte — o îndrepta zilnic împotriva moțăielilor lui de după-masă. Notarul, popa, un învățător tînăr stăruiau cu încăpățînare, aducînd fel de fel de argumente ca să-l convingă să meargă cu ei. Nu sînt decît 4—5 kilometri pînă la un cot al Mureșului unde, în apa mică se pot scălda fără nici un pericol și cei ce nu știau înota. Și pînă să ajungă la țintă, stomacul numai bine-și reclama și el drepturile, căci „așa zice scriptura, să dați trupului ce este al trupului", argumenta, cu gesturi oratorice, popa. Oamenii fac foc, prăjesc slănină sau chiar frigărui. În zăpușéala după-amiezilor de vară vîntulețul ce adie printre tufe gidilă atît de plăcut trupurile goale! Și după ce te-ai înmuiat în apa rece, poți să te întinzi la soare, să-ți bronzezi pielea pe nisipul sclipitor,

deși astea poate nu-s așa de importante ca șprițul și frigăruile.

Pe Tóháti asemenea plăceri nu-l atrăgeau. Copilărise departe de orice apă curgătoare, nu știa să aprecieze la adevărata valoare distracțiile de acest gen, prețuia mai mult somnul de după-masă, nu lua parte la excursii, deși îi lăsa gura apă cînd auzea de frigărui și de șpriț rece.

... Din senin majurul începu să urle cu atîta tărie, încît era cît pe ce să-i plesnească coardele vocale:

— Ia ascultă, sergent! Ce fel de jandarm ești dumneata? Ce-i mișcarea asta adormită? Cînd îți comand „capul spre dreapta"! trebuie să-ți repezi capul cu atîta avînt, încît să-ți zboare și mucii! Înțeles?

Repetă cine știe a cîtea oară exercițiul, comandînd cu o neobosită plăcere:

— Capul spre dreapta!... La stînga-mprejur!...

Deodată fața aprinsă i se făcu stacojie de furie.

— Unde te uiți vită-ncălțată? Sau ai văzut o poartă nouă? răcni la un jandarm care se uitase într-o parte.

Dar în clipa următoare se uită și el în aceeași direcție. Dinspre poartă se apropie Sárosi. Comandă „pe loc repaus" și se grăbi în întîmpinarea lui.

Majurul pricepu numaidecît că s-a întîmplat ceva neobișnuit, căci primarul venea cu sufletul răscolit, fălcile-i late jucau de emoție și mustăcioara-i blondă tremura. Era ridicol. Se uita cu capul dat puțin pe spate la fața majurului, parcă ar fi admirat un turn.

— Rușine, domnule, rușine și batjocură! începu primarul.

Sprîncenele lui Tóháti începură să joace.

— Ce s-a întîmplat? întrebă gîfîind.

— O să vă spun în birou... Aici în curte nu se poate...

Majurul se grăbi să comande „rupeți rîndurile"

și îl tîrî pe Sárosi după el în birou, îi oferi un scaun, dar primarul n-avea răbdare să șadă. Șopti în taină, tremurînd din toate încheieturile.

— În clipa asta am auzit... Tövisi Rozika a adus vestea... o hîrtie circulă prin sat... A început din partea de sus... O femeie... O persoană străină...

Majurul se molipsi de neliniștea primarului:

— Stai, stai niţel! Ce fel de hîrtie?

— Scrie negru pe alb că Hinyi e nevinovat!... Jandarmeria... cum să zic?... Nu îndrăznea să rostească epitetele la adresa jandarmilor.

Tóháti tropăia pe loc ca o raţă gata de ouat.

— S-auzim, s-auzim!

— Păi că dumneata... adică dumneata, domnule majur... sînteţi călăul satului. Dar și pe mine mă spală — adaose drept circumstanţă atenuantă. Cică eu vreau să duc la spînzurătoare un om nevinovat... Cînd l-am văzut cu ochii mei cum ducea scara! strigă, apăsîndu-și ochii cu degetele. Scrisoarea pomenește și de feciorul lui Năznanu!

În primele clipe o pornire sălbatică puse stăpînire pe Tóháti. Creierii îi amorţiseră, gîndirea îi încremeni. Nu înţelegea nimic, nu vedea nici o legătură între vorbele primarului.

La amintirea numelui lui Năznanu scoase un horcăit.

— Ce vor?

— Cer liberarea lui Hinyi...

— Dar ce vor cu feciorul lui Năznanu?

— Îl amintesc, așa...

În privinţa asta majurul se simţea în siguranţă, știind că era acoperit de superiorii lui, din ordinul cărora lucrase.

Se mulţumi să întrebe:

— Încă tot nu l-au uitat?

— Așa se vede. Deși...

Majurul dădu din mînă. Asta nu-l mai interesa. Puse o nouă întrebare.

— Şi cui i se adresează scrisoarea?
— Parchetului. La oraş.
— Şi cine a scris-o? Cine a îndrăznit? se aprinse majurul.
— Păi eu de unde să ştiu?
— La cine se găseşte scrisoarea?
— O femeie o poartă din casă în casă, aşa se spune.
— Cine-i femea aceea?
— Nu se ştie cum o cheamă.
— Cine a văzut-o?
— Păi oamenii pe la care a umblat.
— Dar pe la cine a umblat? stărui tot mai nerăbdător majurul.
— Ce ştiu eu? Pînă una alta trebuie să punem mîna pe scrisoare.
— Să punem mîna, să punem mîna... Asta o ştiu şi eu...
— Tövisi Rozika spune că...
— Rozika a văzut-o?
— Nu, n-a văzut-o, a auzit numai.
— De la cine a auzit?
— Iaca asta n-am întrebat-o...
— Eh, şi dumneata...
Îi venea să-l facă vită, bou pe Sárosi, dar în ultima clipă înghiţi epitetele acestea obişnuite.
Ochii verzui ai primarului sclipeau sălbatic.
— Ce ne facem dacă scrisoarea ajunge la oraş?
Această posibilitate nu-l neliniştea prea mult pe Tóháti, totuşi nu i-ar fi plăcut să se pomenească cu o anchetă, bănuit de nereguli. Să se găsească oameni care să creadă că acolo unde el, adică unde plutonierul-major Tóháti István, veghează asupra liniştei şi ordinei, nu este linişte şi ordine. Traversă de două-trei ori odaia. Sárosi îşi golise traista şi acum tăcea.
— Cine a iscălit-o? se opri brusc.
— Nu ştiu.

— Cîți?
— Mulți, se spune.
— Mulți? strigă majurul cu ochii injectați.
— Așa, s-aude. Eu nu știu.
— Cine a îndrăznit s-o iscălească? Cine? repetă el cu pumnii strînși.
— Au lucrat în mare taină.
— În taină? Ei, o să le dau eu taină!
— Ar trebui să le-o... începu din nou Sárosi.
— Asta o știu și eu, dar las' pe mine! îl întrerupse majurul.
— Toate murdăriile și vorbele alea... Și pe dumneata și pe mine...
— Ei, o să le arăt eu!

După ce spusese tot ce-avea de spus, Sárosi plecă oftînd cu obidă. Majurul își ciupi mustața bogată. Călău! Acum cînd era singur, se înfiora de acest cuvînt. Călău! El, călău! Ei bine, o să... Clocotea de mînie. Începu să alerge prin odaie cît pe ce să se izbească de perete; mînia fierbea tot mai tare în el. Călău! Călău! Brațele, pumnii i se zguduiau. Alerga din colț în colț — sub pașii săi grei podelele duduiau. Călău! Călău! scrîșnea din dinți. E limpede ce are de făcut, cunoaște și el abecedarul investigațiilor, doar l-a învățat destul la atîtea cursuri. O s-o cheme numaidecît pe Tövisi Rozika. Rozika o să-i spuie pe cine a auzit vorbind despre hîrtie. Apoi o să citeze persoane care i-au vorbit Rozikăi. Și așa mai departe. Rînd pe rînd o să-i pice-n palmă toate secăturile care sapă interesele neamului. Dar aici gîndurile i se poticniră cît ai bate în palme: vestea cercetărilor o să se răspîndească prin sat, iar poama bună, femeia aceea străină care umbla cu hîrtia din casă-n casă, o să-i scape printre degete... Bătu cu piciorul în pămînt, izbi cu pumnul în aer, parcă ar fi vrut să pocnească pe cineva. Femeia aceea trebuia arestată numaidecît! Ieși în prag și fluieră, ca la niște ciini, jandarmilor care fumau.

În cinci minute planul de urmărire fu gata; acum mintea lui Tóháti lucra vioi, sprinten. Dădea, cu superioritate, cu atitudinea omului sigur de sine, îndrumări, porunci. Jandarmii or să plece doi cîte doi. Fără să bată însă la ochi. O patrulă va trece de-a lungul uliței; mai ales susenii trebuie cercetați cu de-amănuntul. Cum spunea Sárosi? Acțiunea a început acolo în capul satului... A doua patrulă se va strecura la capătul grădinilor, iar a treia se va posta la marginea satului. Nici un străin să nu iasă din sat. Va fi arestat imediat și adus la post fără a-l mai legitima! Sătenii deocamdată să fie lăsați în pace. Dar atenție. Totul trebuie să se petreacă în taină, cu mare dibăcie și băgare de seamă! adaose cu importanță majurul. Nimeni nu trebuie să bănuiască ce urmărim. Sst! Puneți-vă lacăt la gură! Jandarmul tace și face!

Pentru a-și însufleți oamenii, majurul mai intercală printre porunci și cîteva fraze obișnuite ca acestea:

— Fiecare jandarm trebuie să fie conștient de misiunea înaltă ce i s-a încredințat. Ochii națiunii sînt ațintiți asupra noastră!

Jandarmii ascultară ordinele, înțepeniți în poziție de drepți, fără a clipi din ochi. Curelele de sub bărbie se întinseră. Oțelul pușților zăngăni. Doi cîte doi, oamenii ieșiră. Tóháti avu grijă să combine cîte un jandarm vechi cu unul adus în timpul din urmă în sat; în felul acesta femeia străină va putea fi mai ușor recunoscută... N-o fi înghițit-o pămîntul, deci domnul majur Tóháti o va găsi. Trebuie s-o găsească!

Măsurile acestea îl liniștiră pe Tóháti. Nu mai era așa de nervos și nerăbdător ca în timpul cît stătuse de vorbă cu Sárosi. Își frecă mîinile mulțumit, apoi își răsuci mustața. Trecu agale în odaia dinspre uliță, și se așeză cu coatele în pervazul ferestrei. Aprinse o țigară și prin fumul albastru privi, cli-

pind șiret, spre uliţa pustie. O tăcere surdă domnea de jur-împrejur. Totul era aşa de părăsit, aşa de tăcut şi de încremenit, de parcă satul n-ar mai fi fost cel de-acum patru ani, de parcă o ventuză uriaşă i-ar fi supt treptat, treptat, toată vlaga vieţii. După izbucnirile violente de adineauri, o ceaţă de lîncezeală şi de tristeţe s-a aşternut peste sufletul lui Tóháti.

Două femei veneau dinspre cîmp. Amurgul se strecura parcă în urma lor. Soarele asfinţea după crestele albăstrui. Cele două femei se apropiau fără grabă, cu paşi obosiţi, una lîngă alta, ca şi cum s-ar fi întîlnit din întîmplare. Tóháti le privea cu ochi atenţi, dar încă nu le recunoscu. Din depărtare doar atît putea să vadă că una e mai în vîrstă şi poartă o basma neagră în cap. Asta e romîncă. O arată năframa. Cealaltă avea paşi mai elastici şi de sub fusta-i roşie se zăreau două glezne vînjoase şi foarte brune. Basmaua din capul ei era tot roşie. După port, Tóháti o recunoscu: era o ţigancă. Apropiindu-se de clădirea jandarmeriei, cele două femei trecură repede de cealaltă parte a uliţei. Firește, nu voiau să-i dea bineţe, se prefăceau că nu-l văd. Întărîtat, Tóháti le strigă:

— Hei, alo!

La auzul strigătului neaşteptat, femeia tînără în fustă roşie, zveltă ca un fir de floare, îşi iuţi paşii, de parcă zbura, lăsînd în urmă pe tovarăşa mai bătrînă şi mai înceată în mişcări. Rămînînd singură, lelea Ludovica se opri. Picioarele parcă-i prinseseră rădăcini. Ca un cuvînt de vrajă, strigătul majurului îi secase puterile.

Tóháti îi făcea semne, bălăbănindu-şi braţul gros.

— Vino, vino, lele dragă, vino mai aproape.

Femeia începu să tremure din cap pînă-n picioare. Gîtul i se uscă, se înăbuşea, parcă degetele de gheaţă o strîngeau de gît. Ce o să fie, Dumnezeule Doam-

ne? De ce-o strigă dihania asta îngrozitoare? Ce vrea de la ea?

Între timp țiganca se făcu nevăzută.

Fără să mai poată da îndărăt, sub privirile tăioase ale jandarmului, lelea Ludovica se apropie în silă de grilajul ce înconjura grădinița din fața clădirii. Grădinița nu avea decît o lățime de o jumătate de metru; cîteva tufe de liliac cu frunzele acoperite de praf își așteptau în ea moartea.

— Ei, ei, leliță dragă, cu ce neam de hoțomană te văd pe uliță? clătină din cap majurul. Dar glasu-i era blînd, plin de bunăvoință. Cine a fost femeia aceea. Nu cumva nora tîlharului de Hinyi?

Cuvintele o tulburară adînc. Lelea Ludovica se înăbușea: înghiți în sec.

— De ce ar fi hoți? întrebă blînd, fără curaj.

— Cum să nu fie hoți? Hinyi, bătrînul? Dar acum a dat de dracul.

În glasul lui Tóháti se simțea fanfaronada.

— Nu-i tîlhar, domnule, îngăimă femeia. N-au furat un cap de ață în viața lor. Tot satul îi iubește și-i cinstește ca pe niște oameni de omenie.

Majurul își trase capul înapoi, nedumerit. Și știa? Să fi iscălit și ei? Poate că femeia asta știe și cine aduna iscăliturile. Dar nu răspunse decît atîta.

— O să vedem cînd o să-l spînzure.

— Pe Hinyi bătrînul? Să-l spînzure? se îngrozi lelea Ludovica.

Apucă cu mîna o șipcă și se agăță cu deznădejde de ea, gata-gata să se prăbușească la poalele năpădite de iarbă ale gardului, stoarsă de vlagă.

— Se spune că toată povestea cu spînzurătoarea a fost născocită de domnu' primar Sárosi pentru că Hinyi n-a vrut să-i robotească la cărămizi. Dar Hinyi e nevinovat.

Ce simplu și hotărît vorbea femeia asta.

Și poate că tocmai din glasul ei stins, tremurînd încă de spaimă, Tóháti înțelese tăria satului ce se ridica împotriva lui. Da, un zid puternic se ridica înaintea lui și în fața acestui zid el era neputincios... Dar gîndul îi trecu doar ca o adiere tulbure, nesigură prin minte. În clipa următoare, majurul se uită adînc în ochii căprui ai femeii. Leit ochii Ioanei. Și deodată glasul lui Tóháti se îmblînzi:

— O să vedem ce-o ieși la cercetări. Căci cercetările încă nu s-au încheiat. Noi jandarmii lucrăm pe bază de fapte.

Stăpîna mîinii încleștate de șipcă parcă se mai învioră:

— Va să zică se mai cercetează? Hinyi e tot aici, la post?

Spusese intenționat post și nu beci, fiindcă îi era frică de acest cuvînt. Clipea des din ochi pîndind mișcarea buzelor lui Tóháti.

Majurul auzise și pînă acum zvonul ce circula prin sat și anume că Hinyi ar fi fost scos pe furiș de la postul de jandarmi, noaptea, ca nimeni să nu vadă nimic, și dus la oraș. La început balivernele acestea îl scoteau din sărite. Apoi își astupă urechile. Ce putea face cu gura satului?! Dar de ce s-o fi interesînd femeia asta atît de mult de soarta lui Hinyi? Să fi iscălit și ea hîrtia de care-i vorbise Sárosi? Gîndurile acestea îl obsedau atît de puternic, încît fu gata să-și uite de obligația de a păstra secretul atît de necesar pentru bunul mers al cercetărilor. Cît pe ce s-o întrebe ce știe despre semnături. Dar își veni în fire. O singură vorbă putea zădărnici descoperirea, dar în același timp se gîndea cu mînie la Sárosi. Îi umbla prea mult gura, se lăuda, amenința, asta a văzut-o nu o dată majurul. Lui Sárosi îi plăcea să-și arate atotputernicia. El răscolise satul și cu istoria aceea a spînzurătorii.

— Ia să-l lăsăm în pace pe Hinyi, spuse, înghiţind cu noduri, luptîndu-se să-şi înăbuşe ciuda. Încercă să-i zîmbească cu amabilitate linguşitoare femeii.

— Dumneavoastră sînteţi oameni săraci. Şi băiatul dumitale s-a prăpădit din pricină că... Sîngele îi năvăli din nou în cap. După Sárosi, hîrtia aceea amintea din nou şi de Vasi. Mie şi atunci mi-a fost milă de dumneavoastră. Că, orice s-ar spune, are şi domnul plutonier-major Tóháti inimă. Am o inimă ca untul.

Numai pe Vasi dacă nu l-ar fi pomenit.

Mama îşi închise ochii, îşi întoarse faţa, i se părea că pămîntul, casele, gardul încep să se învîrtească în jurul ei.

— Dar, ia spune-mi, leliţă, de ce n-a venit fata dumitale la spălatul ferestrelor? auzi lelea Ludovica şi pe pămîntul umezit de răcoarea serii tălpile începură să-i ardă.

Nu răspunse. Îi venea s-o rupă la fugă.

— Am vrut să vă fac rost de ceva parale. Că-mi era milă de dumneavoastră. Ştii, am şi eu inimă, murmură blînd majurul.

— Nu ştiu... totdeauna a fost ceva... îngăimă lelea Ludovica.

Clipa aceasta îi dădu aripi lui Tóháti, în inimă i se aprinse minunatul sentiment al biruinţei: în curînd cea mai fierbinte dorinţă a vieţii lui avea să se împlinească. Începu să-şi cotrobăiască buzunarul de sus al vestonului. Căuta ceva de zor. Nu degeaba avusese totdeauna încredere în elocvenţa lui! Uite cum s-a topit şi femeia asta de cuvintele ce i le spusese! Pieptul i se umflă de mîndrie. Asta e puterea irezistibilă, vericule!... Degeaba, ştie el cum să-i ia pe oameni. Şi în taină o nouă nădejde se înfiripă în el. Cine ştie dacă nu chiar cu ajutorul familiei Năznanu va reuşi să afle numele semnatari-

lor și a femeii care adunase semnăturile. Căci alde Năznanu trebuiau să știe ceva...

Dar mai întîi să pună mîna pe fată...

Scoase o bancnotă albastră, dar lelea Năznanu abia apucă s-o zărească, fiindcă majurul o foșnea cu tîlc printre degete, ascunzînd-o mereu în pumn. Era ca o aripă de lăstun fulgerînd pe dinaintea ochilor.

— Ține. E doar o arvună, ca să vă ajut. Pe urmă o să ne înțelegem și pentru spălatul ferestrelor.

Femeia se uită țintă la bancnota colorată, mătăsoasă, dar mîna-i rămase nemișcată, parcă s-ar fi lipit de gard.

Majurului îi veni o nouă idee. Rosti vorba cea mai mare:

— Sau poate fata socotește că spălatul ferestrelor nu-i de ea? E mîndră, ai? Bine! Înțeleg și asta, are de ce să fie mîndră, clipi jucăuș. E o fată isteață, frumoasă și ambițioasă... Ei, atunci să facem altfel. Iaca o angajez bucătăreasă. Bine? Știe să gătească, draga mea?

Rostise cuvîntul, dar nu fără un oftat dureros. Știa că vai, n-o să mai găsească niciodată o bucătăreasă ca cea de acum! Nimeni n-o să-i poată găti așa bucate gustoase! Și ce tărăboi va fi, mamă, mamă, cînd o să-i facă vînt bucătăresei bătrîne. Majurul trebui să-și șteargă fruntea de sudoare.

— Fata mea nu știe să gătească, răspunse femeia, uitîndu-se la bancnotă cu niște ochi de parcă stăteau să-i iasă din cap. E o țărancă proastă, știți dumneavoastră. Ce să priceapă, vai de capu' ei?! Să facă o ciorbă de fasole, o mîncare de cartofi, să mestece mămăligă...

Tóháti protestă jovial:

— Ei, ei... O fată isteață ca ea... o să învețe repede. Și pe urmă, domnul plutonier-major Tóháti o să aibă personal grijă să o mărite. O să-i aleg un mire pe sprînceană! Iaca mă angajez și la asta.

O să facem o nuntă ca-n poveşti, fluieră uşor, rînjindu-se. Cheltuielile ospăţului mă privesc, firește, pe mine! Uite mîna!

Dar iată că mîna femeii nici acum nu se mişcă.

Majurului îi veni o altă idee: schimbă repede bancnota cu un sutar. În viaţa ei nu avusese lelea Ludovica un sutar în mînă. Doar la prăvălie dacă a văzut aşa ceva cînd bogătanii schimbau.

— Iaca, plata pe o lună. Poftim. Mîna majurului tremura tot mai tare. „Cum, nu-i trebuie? Ce dracu! Sîngele gros, aprins de mînie, începu să clocotească în el. Ia-o! strigă.

Şi atunci, atît de neaşteptat încît majurul înmărmuri, femeia întrebă:

— Spune-mi domnule, o să-l spînzure într-adevăr?

Majurul rămase cu gura căscată, cu ochii încremeniţi, privind în gol. Apoi, după o tăcere de cîteva clipe, izbi cu pumnul în pervazul ferestrei:

— Neam de ticăloşi, urlă cît îl luă gura.

Degetele amorţite se desprinseră de pe şipcă şi lelea Ludovica o luă la fugă, atît de repede, de nici vocea lui n-o mai putea ajunge din urmă!

„Cine-s aceşti Năznanu? Niște zdrenţe. Cu un singur deget îi pot strivi pe toţi ca pe niște gîndaci. Şi nu le e frică de mine? Aici am ajuns? Să nu mai am nici măcar puterea de a lua o fleoarţă de fată?“

Gîfiia, se zbuciuma, şi mustaţa îi tremura. Se apleca mereu pe fereastră, adînc, întinzîndu-şi capul înainte să-şi vadă jandarmii trimişi să răscolească satul. Într-un rînd reuşi să zărească o patrulă. Aştepta. Satul se învăluise de-a binelea în întuneric, cînd prima pereche de jandarmi apăru. Oamenii raportară că n-au văzut nicăieri nici o urmă suspectă. Tóháti fu zguduit de un acces de furie şi se dezlănţui într-un potop de crîncene înjurături. Avea privirea de nebun. Sergentul care-i dădea raportul se uita drept în ochii lui. Îi înfrunta privirea.

Tóháti nu-şi putea ierta eşecul. În sinea lui renunţase să mai pună mîna pe femeia necunoscută. Tot satul îi văzuse pe jandarmii care umblaseră de-a surda pînă seara tîrziu, aşa că femeia n-o să se mai arate pe aici. Stătea întins în pat frecîndu-şi într-una fruntea; capul îi vuia, şi prin întuneric se lupta cu duşmani invizibili. Ei, nu face nimic, mîine o să-i descopere pe cei ce au semnat, iar aceştia o să mărturisească cine e femeia şi vor spune totul. Din mîna lui nu scapă, o dată cu capul.

Tövisi Rozika păstra cu mare grijă secretul pe care flecara de Botoşoaia îl spusese în uliţă, lui Császár Imre, tocmai cînd fata trecea pe lîngă ei şi îşi încetinea paşii ca nu cumva să-i scape vreo vorbă din sporovăiala lor despre adunarea iscăliturilor.

Rozika îşi ascundea taina şi de părinţi, umbla de colo pînă colo strîngîndu-şi buzele palide; urzea ceva. Ieri seară văzuse pe jandarmii care se strecurau pe după garduri şi din asta deduse că Sárosi Ferenc a intrat în acţiune, de parcă ar fi înghiţit foc.

Fata care alte dăţi lenevea pînă tîrziu în pat căscînd de-i trosneau fălcile şi nu se ivea de sub plapumă, decît după ce auzea uruitul carelor ieşind din curte, se sculă foarte de vreme în dimineaţa asta şi, aşa cum era, nespălată, nepieptănată, zbîrlită şi şlampătă, dispăru de acasă. Maică-sa nu se putu răbda să nu observe:

— Tare i s-a făcut de măritiş. Unde s-o fi grăbind aşa? Se uită după dînsa pe fereastră, dar n-o mai văzu căci fata o apucase prin grădină. Se furişa cu paşi vicleni pe sub pomi, printre tufe, lipindu-se de garduri, pîndind pe după căpiţele de trifoi.

— Numai să nu ne aducă vreo ruşine pe cap, spuse Tövisi.

— La ce te gîndeşti? Nu-i trebuie ăsteia nimeni, afară de Tar Pista. E nebună după el... Dar un lucru nu înţeleg. De ce nu scrie Pista?

— Păi dacă-i vorba pe-așa, cine știe de n-o fi dat ortul popii pînă acum?

— Vai, nu vorbi așa! se alarmă femeia.

— Eu nu zic ca să cobesc. Și-apoi nu-i sigur... Dar se poate întîmpla...

— Poate tu știi ceva Árpád, își iscodi ea bărbatul.

Lui Tövisi nu-i plăcea tonul acesta; îl enerva, îl neliniștea, îl vîra în toate spaimele. Oftă din adînc și simți cum o căldură ciudată îi înmuie inima.

— Nu știu nimic. Dar războiul îi război.

— Oricum, părinții ar fi încunoștiințați.

— Dacă se poate. Dar cînd mortul rămîne dincolo, nu se știe dacă s-a prăpădit sau a ajuns prizonier.

— Vai, ce vorbești!

In timp ce părinții își zugrăveau astfel de imagini înspăimîntătoare despre soarta lui Tar Pista, fata umbla pe după grădini cu picioarele ude de rouă. In lumina răsăritului de soare, trupul ei subțire proiecta o umbră lungă, clătinată și friguroasă pe livada proaspăt cosită...

Satul se dezbrăca de negurile nopții, se trezea, începea să se miște, lumina dinafară a primelor raze tremura în aer, de prin hornuri fumul urca în rotocoale ca din niște ciubuce. Domnul primar Sárosi călcase cu piciorul stîng în dimineața asta. Era tare posomorît. De cum ieși în prag și își plimbă privirea trufașă prin curte, și zări furca de fier pe care sluga o uitase aseară în fața șurii. Atît îi era de ajuns ca să izbucnească și, cît ai clipi din ochi, în curte se făcu un tărăboi de se auzi pînă la al cincilea vecin. Sárosi culese furca de pe jos și începu să alerge după slugă. Flăcăiașul era mai sprinten de picior, dar cînd fu strîmtorat în colțul clădirii, abia izbuti să scape printr-un șiretlic. Asta îl înfuria și mai tare pe Sárosi și, văzînd că nu-l poate ajunge din urmă, aruncă furca după el. Nu-l nimeri. Apucă unealta din nou și se repezi iar după slugă. Între timp în poarta șurii apăru Tövisi Rozika. Își scoase numai capul și cu

brațul îi făcu semn primarului. Goana după slugă luă sfîrșit, primarul trase cîteva înjurături crîncene, aruncă furca și se apropie de fată.

— Repede! Repede. Femeia e aici.

Sárosi se schimbă la față. Uită izbucnirea de adineauri, se aprinse.

— Au pus mîna pe ea?

— Nu. Dar a intrat în curtea lui Éltető. Încearcă clanța, dar nimeni nu-i deschide ușa.

Sárosi fu iute ca fulgerul. Lăsă baltă sluga, furca, tot, și alergă la post așa cum era. În drum îi mai trecu prin minte și amănuntul că alde Éltető sînt rude apropiate cu familia Kun... da, așa este, dar dracu' s-o ia, în momentul de față rubedenia nu contează. De altfel cele două familii nu prea sînt prietene căci alde Éltető duc o viață retrasă de oameni liniștiți și nu-s nici măcar bogați. Éltető nu-i om de viață ca cumnatul său, se dă mereu la o parte de la toate; n-a vrut să intre nici în „partidul înnoirii" și tace ca peștele, cînd i se vorbește de politică. Cine știe ce gînduri se ascund în dosul acestei tăceri?

Sluga lui Sárosi, care nu atinsese încă vîrsta recrutării, se frămînta deznădăjduită. In timp ce scotea apa din fîntînă se gîndea cu inima amară cum să facă să scape de aici. A mai fugit o dată, dar stăpînul l-a adus îndărăt cu jandarmii. A avut parte de un avertisment care i-a scos din cap pentru totdeauna orice plan de fugă... iar dacă îl nimerea furca, n-ar mai fi putut scoate apă din fîntînă...

Dar nu se lăsă multă vreme pradă desperării. În cîteva minute viața satului, altă dată atît de pașnică, răsunînd de cîntece de păsări în zorii zilei, se prefăcu într-un adevărat furnicar răscolit. Sárosi dăduse buzna la post, majurul sări ca un mînz de bucurie, apoi își puse în mare grabă cureaua, apucă pușca, dete un chiot oamenilor lui și se așeză în fruntea urmăritorilor, ținînd morțiș la „gloria" de a pune personal mîna pe femeia cu pricina. Grupul de

jandarmi înconjură ograda lui Éltető, agitîndu-se ca niște vînători la pîndă, cu arma-n mînă, urmărind și foșnetul crengilor din copacii cu frunziș bogat. Iar Tóháti, însoțit de un jandarm, se repezi la ușă. Dar nu reuși s-o deschidă; era încuiată. Majurul bocăni izbind-o cu piciorul. În sfîrșit se convinse că nu era nimeni în casă; gospodarul plecase mai devreme cu întreaga familie, la cîmp. Atunci întreaga echipă se apucă să cerceteze curtea. Alergau buimăciți în toate părțile. Unul smulse o scîndură din cocină și izbi cu piciorul în porcul care grohăia dușmănos; acesta își arătă colții, gata-gata să apuce cizma jandarmului. Alți doi inși răscoliră podul grajdului înțepînd cu baionetele fînul aromat. Tóháti își trimise un om după sabie și se năpusti asupra stogului ce se ridica la spatele șurii, în grădină, înfigîndu-și în paie nu numai sabia, ci și brațul pînă la umăr.

Sătenii care ieșeau la cîmp se opreau și, trăgîndu-se într-un loc mai ferit, se uitau cruciți la ce se întîmplă.

— Cineva i-a pîrît pe alde Éltető.

— Păi rău le mai merg treburile dacă se leagă și de Éltető.

— Éltető a fugit cu familie cu tot.

— Pe dracu. E afară la cîmp. I-am văzut cu ochii mei cînd au plecat.

— Dar ce au jăndarii cu ei?

De după grădini un sergent suflă în fluier. Toți jandarmii tresăriră la sunetul subțire și strident. Tóháti lăsă în pace stogul, strigă ceva oamenilor lui, apoi porniră cu toții alergînd într-un suflet în direcția țignalului. Jandarmul cu fluierul stătea gîrbovit cu brațul întins ca o cumpănă de fîntînă, arătînd în depărtare, spre pădure. Acolo departe, mistuindu-se în răstimpuri prin desișul porumbiștilor, o femeie alerga. Se vedea chiar din depărtare că e obosită și își adună toate puterile să ajungă în pădure.

— Ea e! După ea! răsună urletul majurului, și cu cizmele-i grele se repezi înaintea tuturor spre

colinele moi ce culminau în dealuri înalte, ținînd într-o mînă puşca şi în cealaltă sabia ce sclipea în bătaia soarelui.

Sătenii se înghesuiră mai în față. Pe măsură ce jandarmii se îndepărtau în trap greoi, oamenii căpătau curaj, adunîndu-se în capătul grădinilor. O agitație ciudată se răspîndi prin mica mulțime.

— Dă, Doamne să n-o prindă!

— Dar cine-i femeia aceea şi de ce aleargă după ea?

— A vrut să fure la alde Éltető, îşi dădu cu părerea unul cu aere de filozof atotştiutor.

Dar un altul îl contrazise pe loc, şoptind pătimaş:

— Da' de unde, da' de unde! A adunat iscălituri pentru ca să-l elibereze pe Hinyi, apoi se uită în toate părțile să vadă dacă nu l-a auzit vreun nechemat.

Sătenii se adunară în jurul omului care pomenise de iscălituri şi începură să-l ispitească, să-l descoasă de-a fir a păr. Dar acesta nu răspunse, ci preferă să bată în retragere: auzise şi el ceva, aşa cu o ureche, încă aseară, prin sat. De aceea umblaseră şi ieri jandarmii ca în ciur, dar n-au găsit-o. Iar cînd ascultătorii începură să arate un interes prea viu, omul se lepădă şi de aceste ştiri, aruncîndu-le în cîrca nevesti-si: ea le-a cules pe undeva prin sat.

— Uite că a ajuns la pădure, strigă cineva cu vocea răsunînd de bucurie. Uitați-vă, Tóháti a rămas în urmă. Nu poate ține pas cu ceilalți. Dar deşiratul ăla cu picioare de bîtlan se ține bine!

— Numai de n-ar ajunge-o din urmă!

— Nici o grijă! N-o s-o ajungă.

— Dă Doamne să scape! ...

— Trebuie să fi fost o femeie de la oraş... judecînd după haină ...

— Dumneata ai văzut-o? se întoarseră cîțiva spre omul ce grăise.

— Eu nu! Cum era să văd. Doar atît cît am zărit-o fugind.

— Aș!... Nu se vedea haina ei pin-aici.

— De ce nu ți-ai deschis mai bine ochii?

Se și formară grupuri mici; cîte trei patru inși se strîngeau mai aproape și discutau cele întîmplate. O agitație fierbinte îi cuprinse pe oameni, încinse satul întreg. Într-un grup în care un bărbat voinic își răsucea mustățile groase și lungi cît niște aripi de lăstun, mormăind pe sub nas, cineva spuse șoptind în taină.

— Da' dumneavoastră n-ați văzut? Sárosi a alergat dis-de-dimineață la post. El a răscolit lucrurile.

Tóháti luase o serie de măsuri care de care mai prudente. Dar în situația actuală, prudența lui avu darul să atîțe și mai mult spiritele. Încă de cînd începuse să scotocească ograda și podul grajdului, el dăduse ordin jandarmului pe care-l trimisese după sabie să-l caute pe Éltető și să-l aducă mort-copt la post. Doi jandarmi plecară la cîmp. Era atîta forfotă în jurul ogrăzii lui Éltető că nimeni nu băgă de seamă. Acum însă, cînd gospodarul venea cu priviri aiurite și desperate escortat de cei doi zbiri, toți se întoarseră spre el. Ba, cum la cîmp se vedea de departe că jandarmii se îndreaptă spre Éltető, oamenii alergară într-acolo din toate părțile, așa că un pîlc întreg de bărbați și de femei însoțea, la o anumită distanță, bineînțeles, pe gospodarul escortat între baionete. Toată lumea era mirată, uluită, agitația răscolea inimile. Nimeni nu-și putea explica de ce a fost arestat Éltető. Oamenii care veneau de la cîmp se opreau lîngă cei ce stăruiau pe la garduri, discutau, chibzuiau, își dădeau cu părerea. Nu peste mult se întoarse Tóháti însoțit de priviri maliționase. Majurul venea cu vestonul descheiat, cu diagonala fleșcăită ca niște curele pe un cal prost înhămat, cu pete mari de sudoare în spatele hainei, cu smocuri de păr ud lipit de frunte, gîfîind, bălăbănindu-și pălăria cu pene de cocoș. Își părăsise tovarășii de arme pentru a intra în legătură cu posturile vecine și cu

comandamentul, căci pădurea trebuia încercuită, iar pentru așa ceva cei cîțiva jandarmi pe care-i avea nu ajungeau.

După multe ceasuri încă, ba chiar pînă după-masă tîrziu, se puteau vedea grupuri de oameni prin preajma casei lui Éltető. Stăteau cu schimbul. Femeile dădeau fuga pînă acasă, încropeau ceva de mîncare și se grăbeau să se întoarcă, să aștepte, să vadă ce se mai întîmplă. Unii, nemaiputînd de curiozitate, își luau inima-n dinți și se duceau pînă la marginea pădurii. Acolo se tolăneau în iarbă, aprindeau cîte o țigară și trăgeau cu urechea. Dar pădurea tăcea învăluită într-o liniște posomorîtă, înfricoșătoare. Doar cîte un fîlfîit de aripi se auzea din cînd în cînd printre crengi. Amurgul începu să coboare deasupra dealurilor, pădurea se întuneca, se cutremura din cînd în cînd, mormăind la atingerea adierii de vînt ca un dulău adormit cînd cineva îi burzuluiește părul. Inimile se dezlegară, cîte un oftat de ușurare se amesteca cu susurul frunzișului: a scăpat, n-au putut pune mîna pe ea!

În dimineața următoare, cînd Varga Pista se grăbi să ajungă la școală, putu să vadă cu ochii lui fierberea satului trezit din somn. Firește că oamenii nu-și prea băteau capul cu el, acțiunea jandarmilor acapara întreaga lor atenție. Nici Varga nu prea ținea să se arate, deși tare ar fi vrut să știe ce se întîmpla. Nu întrebă deci pe nimeni, se stăpîni și își văzu de drum. O să-i spuie Szente Péter ce a fost. Flăcăul însă întîrzia; i se întîmpla pentru întîia dată să nu vie la timp. Dar nici Varga nu avea poftă de lucru. Tot mai mult îl neliniștea cele văzute prin sat. Sta și se întreba pe unde dracu o fi zăbovind Péter? Auzise ieri, spre seară, că a sosit o femeie în sat, o orășeancă se pare, care umblă să-i convingă pe oameni să iscălească o hîrtie prin care se cerea eliberarea lui Hinyi. Varga tresări de bucurie. Va să zică a sosit trimisul partidului. Dar

cine poate fi? Nu mai cercetă. Nu voia să atragă bănuiala asupra lui; asculta ce spuneau alții, dădea din cap, dar nu-și spunea părerea. Doar nu cumva din iscălituri s-a stîrnit toată harababura! Gîndul acesta îl ardea atît de cumplit, încît pînă la urmă se hotărî să se ducă la locuința învățătorului, poate acolo o să afle ceva. Intră în bucătărie și își roti de cîteva ori privirile căutînd ceva.

— V-aș ruga să-mi dați o ceașcă de apă, spuse simplu, cu o voce indiferentă.

Bătrîna luă o cană de pe raft. Tînărul îi urmărea cu atenție toate mișcările. Băgă de seamă cu cît meșteșug au fost tăiate hîrtiile de gazete cu care învățătorul împodobise rafturile. Femeia șterse cana cu un șervet curat și numai după aceea o înfundă în găleata smălțuită. Lui Varga nu-i era sete, bău însă o înghițitură, două, și restul îl aruncă prin fereastra deschisă, în curte. Apa aruncată plescăi zgomotos.

— Mulțumesc. Domnul învățător nu-i acasă?

— Nu știu unde a putut dispărea, i-am pregătit gustarea de dimineață și uite că nu mai vine.

Varga se gîndi un răstimp, apoi se întoarse în sala de clasă. Era din ce în ce mai neliniștit, se uita pe geam, dar nu vedea suflet de om. Încerca să se potolească, zicîndu-și că învățătorul tot ar trebui să știe, dacă s-ar fi întîmplat ceva extraordinar în sat. Și totuși ceva s-a întîmplat! Doar el singur văzuse azi-dimineață forfota aceea curioasă pe uliță.

O nerăbdare cumplită puse stăpînire pe el, și fu nevoit să-și întrerupă munca. Se duse la geam de cîteva ori, se urcă chiar pe talpa ferestrei ca să vadă mai departe, dar frunzișul pomilor îi stăvilea vederea, oricît își întindea el gîtul. Se strecură la gardul dinspre uliță și se uită printre uluci. Îl zări pe Éltető între cei doi jandarmi, apoi la o distanță de cincizeci, șaizeci de pași, un grup de oameni. Își luă inima-n dinți, ieși pe podețul din față și întrebă pe unul dintre ei.

— Pe cine-l duce acolo?

Pe Varga nu-l prea cunoșteau oamenii din sat. Auziseră doar că cineva cîrpocește școala. Fețe întunecate se întoarseră spre el, îl priviră țintă, unul îi șopti ceva tovarășului de drum, dar lui Varga nimeni nu-i răspunse.

— Ce-a făcut omul ăla? A furat?

Nimeni nu-și bătea capul cu el. Auzi vorbă, să fure Éltető!...

Ce crede cîrpaciul ăsta? Adevărul era că în momentul acela nici ei nu cunoșteau pricina arestării lui Éltető.

Văzînd jandarmii ce treceau pe uliță urmați de o ceată de bărbați și femei, Varga se liniști puțin. O fi vorba de vreun delict obișnuit, vreun furt de găini sau așa ceva. Își aducea doar aminte ce tămbălău era pe vremuri și în satul lui cînd autoritățile izbuteau să pună mîna pe vreun hoț care dijmuia noaptea cotețele de găini. Oamenii urmăreau cu atenție luni de zile soarta celor vinovați de aceste furtișaguri mărunte, cunoșteau pînă-n cele mai neînsemnate amănunte peripețiile dezbaterilor de la tribunal. La sate oamenii trăiesc foarte aproape unii de alții...

Dar Varga era supărat pe Péter și în sinea lui nu-i putea ierta că chiar în ziua aceea s-a găsit să lipsească. Care o fi pricina? Și el s-a lăsat tîrît de istoria asta?

În sfîrșit, colo către amiezi domnul învățător Mezei Zoltán s-a adunat de pe drumuri, dar avea o față atît de mîhnită, atît de tristă cînd intră, cu pași grăbiți, în sală! Lui Varga îi bătu la ochi din prima clipă. Se întoarse nerăbdător spre el:

— Ce s-a întîmplat? Unde-i Szente?

Mezei se opri în fața lui. Era mișcat, vorbea încet, chibzuit, dar nu răspundea la întrebarea lui Varga.

— Mă rog. Eu mi-am făcut socoteala pentru orice eventualitate. Sînt om bătrîn. Un singur lucru aș

mai dori să știu. Cine mai e?... Că nu-s singur, asta-i sfînt. Dacă o să pună mîna pe femeia aceea și...

Varga îl întrerupse nerăbdător.

— Ce fel de femeie?

Învățătorul îl privi surprins:

— Cum? dumneata nu știi? Ești singurul om în satul acesta care nu stai la capătul grădinilor. Tot satul e cu ochii la pădure! Căci dacă pun mîna pe femeia aceea...

Nervii lui Varga stăteau să plesnească:

— Ce fel de femeie? Nu înțeleg!

— Femeia care a adunat iscăliturile. La dumneata n-a fost? Dumneata n-ai iscălit? Se poate una ca asta?

Acum totul era limpede pentru Varga. Nervozitatea îl strîngea de gît. Înghiți în sec și spuse aproape gemînd:

— Nu știu nimic despre nici un fel de femeie. Și despre nici un fel de iscălituri...

— Ei bine, hîrtia aceea trebuia s-o iscălești și dumneata! E adevărat că e o nenorocire dacă ajunge în mîna lui Tóháti. Dar vie orice nenorocire, eu sînt pregătit. Nădăjduiesc că n-o s-o prindă. Tot satul ar dori să le scape din mînă!

Apăru nevastă-sa și-i făcu aspre reproșuri pentru hoinărelile lui de om fără căpătîi. Apoi se pierdu în amintiri interminabile despre vremurile de altădată cînd Mezei era un om atît de ordonat, încît niciodată nu se lăsă așteptat la masă.

Pe la amiază răsări de undeva și Péter. Avea o atitudine foarte ciudată. Era atît de înflăcărat, încît Varga abia mai recunoscu pe flăcăul pe care îl vedea zi de zi și care pînă acum dădea doar din umeri, ofta și se plîngea.

— Ce femeie! Aia da! Aia-i muiere o dată, asta eu ți-o spun! striga cu însuflețire. Pot să alerge jăndarii mult și bine! E mare pădurea... numai de nu s-ar

rătăci! Oare cine a fost? Tu nu știi, n-o cunoști? se adresă pe neașteptate lui Varga.

— De unde vrei să știu? răspunse acesta întorcîndu-și privirea în altă parte.

Péter se aplecă spre urechea lui; ochii i se umpluseră de strălucire:

— Deși... deși... Toată lumea spune că...

— Ce spune lumea? Că eu o cunosc?

— Nu asta... dar că nu poate fi decît o comunistă...

— Eu n-o cunosc. Iar tu să faci bine să nu mai umbli cu asemenea vorbe, îl repezi energic, hotărît.

Gîndurile flăcăului însă colindau departe.

— Tóháti parcă atunci ar fi ieșit din scaldă. Era leoarcă de sudoare!

Pentru Varga Pista ziua aceasta a fost poate cea mai lungă din toată viața lui. Parcă și soarele se oprise pe cer, zvîrlindu-și doar sulițele aprinse pe pămînt. Péter dispărea într-una din școală dar se întorcea tot atît de repede, aducînd vești noi. De la Péter ca și de la bătrînul învățător, Varga auzea mereu același lucru: „Strașnică femeie!" El însuși socotea că pădurea e o ascunzătoare sigură și spera că femeia va scăpa. Era nespus de curios să afle cine-o fi. Mai mult ca sigur că o cunoaște. Ar fi vrut să afle ceva despre înfățișarea ei; astfel ar fi putut să facă anumite deducții. Dar n-avea pe cine întreba. Îl încercă o dată pe învățător, dar bătrînul nu putu să-i dea nici o lămurire. Femeia bătuse la ușa lui seara, pe întuneric. Mezei ieșise în prag, femeia îi explicase ce vrea, rugîndu-l să iscălească hîrtia, el s-a întors în odaie, a citit-o, a iscălit-o, apoi a dus-o îndărăt în curte, dar pe femeie n-o văzuse decît foarte neclar.

În sfîrșit se făcu seară. Varga se simțea atît de istovit cum nu fusese poate niciodată în viață. Oboseala nervoasă îi paraliza mușchii, picioarele, iar brațele-i erau grele ca plumbul. Cine știe cum o să

iasă pînă la urmă toată chestia asta? Deocamdată jandarmeria era ocupată cu urmărirea femeii; pentru Varga era bine, fiindcă jandarmii nu se mai gîndeau la altceva. Dar poate să se întîmple și invers. S-ar putea ca tocmai asta să atragă asupra lui curiozitatea jandarmilor. Era greu de prevăzut ce avea să se întîmple. Pentru întîia dată de cînd era în sat, simțea că siguranța sa se cam clatină. În inima-i răscolită neliniștea creștea ca apele în albia unui rîu umflat, gata să se reverse. Toată lumea vorbea despre femeia urmărită. Gazda lui, bătrînica cu mii de zbîrcituri pe față, îi pomenea de asemenea de dînsa și cu aceleași cuvinte ca și Szente Péter sau învățătorul Mezei: „Aia da, o femeie, nu glumă!"

Varga trecu în vecini, la alde Dăndărău, dar nu-l găsi acasă pe Moise. Nevasta acestuia îi spuse fără nici o îngrijorare că de azi-dimineață nu l-a văzut, a plecat de acasă în zorii zilei, dar asta se întîmplă des; Moise e un om neastîmpărat, e una cu pămîntul, cu cîmpul; de multe ori nici noaptea nu se întoarce. Așa e el, n-ai ce-i face... Dar despre vînatul pe care Moise îl aducea din aceste hoinăreli o vorbă nu suflă femeia.

In seara aceea Varga avea nevoie arzătoare de vecinul său. Voia să-l trimită după Dénes căruia trebuia să-i vorbească neapărat, să-i spună să se ferească de lume, să nu se prindă la vorbă cu oamenii atîta vreme cît furtuna stîrnită de iscălituri nu se va potoli. Varga se temea că poate și Veress a iscălit hîrtia, iar dacă aceasta ajungea în mîinile jandarmilor, înainte de a-și fi făcut drumul pentru care era destinată, Dénes va fi anchetat, arestat și misiunea lui se va sfîrși printr-un eșec.

Stinse lampa, dar, cu toate că era frînt de oboseală, nu se culcă ci se așeză cu coatele pe fereastră, uitîndu-se în noapte. Poate că totuși sosește Moise. Pămîntul și cerul se contopeau ca într-o masă neagră, abia se vedea ceva; se arătau semne de ploaie,

aerul era apăsător, înăbușitor, abia se putea respira. Gîndurile lui colindau depărtările, pădurea necunoscută, enormă. Ce s-o fi ales de femeia aceea? Cînd asculta mai încordat, auzea parcă și vaietul înfricoșător al pădurii. Între timp, în depărtări, începură să sclipească și punctele luminoase ale serii și din cînd în cînd sunetul unui corn făcea să vibreze nemișcarea. Oare și femeia aceea îl auzea? Ce frică i-o fi în codrul întunecat!

Ziua fusese lungă, discul soarelui ce împroșca valuri de căldură dogoritoare parcă se oprise în tăria albă, încinsă, dar noaptea părea și mai lungă și întunericul parcă se așternuse pentru vecie peste sat. Sfîșiat de deznădejde, Varga zăcea întins, reținîndu-și răsuflarea, toropit, buimăcit, nefiind în stare nici să numere minutele... Cineva bătea cu putere în pervazul ferestrei. Varga tresări din somn. Sări din pat. În aceste cîteva clipe tot trupul i-l broboni sudoarea rece, se gîndi că poate jandarmeria a descoperit toate firele și acum au venit să-l ridice și pe el.

Omul de afară nu mai aștepta ca Varga să vină la fereastră, ci, auzind mișcare în odaie, spuse de la fereastră:

— Vino... E moartă... au împușcat-o!

— Moise! Tu ești? Ce spui?

Într-o clipă Varga fu în curte. Se strecurase atît de atent, încît bătrîna, care se plîngea într-una de insomnie și de puricii din cergă, nici nu băgase de seamă. Îl tîrîse pe Moise în dosul ogrăzii apucîndu-l de încheietura ciolănoasă.

— Ce știi? De la cine-ai auzit? Vorbește!

Varga avea impresia că vorbește cu un străin. Glasul lui Moise tremura, aproape plîngea, se poticnea într-una, omul se lupta cu sine însuși; își întoarse capul într-o parte — parcă ar fi vrut să-și ascundă emoția.

— Eram acolo, în apropierea ei. Jandarmii se ți-

neau după ea ca niște copoi. Femeia s-a așezat pe pămînt; credea că nu mai e urmărită. Era istovită, vedeam că abia se mai tîrăște. Deodată unul dintre jandarmi, sergentul cu mustața subțire, răsucită, apăru furișîndu-se printre copaci. L-a observat abia cînd era aproape de tot; n-a somat-o să se predea; femeia a sărit în picioare și a dat să fugă, dar jandarmul a tras...

In amintirea lui Moise emoția acestui spectacol îngrozitor se deștepta în toată cruzimea lui. Omul vorbea întrerupt, chinuit.

Varga încremeni. Abia într-un tîrziu putu să întrebe gemînd:

— Cine a fost femeia aceea?

— Nu știu. Florica a trimis-o la mine.

— Cum era la față? La ochi? Era tînără sau mai în vîrstă?

Moise era atît de zdrobit încît nu putea să răspundă exact la întrebări. Amintirea zilei de ieri se învălmășea tulbure în mintea lui... Cum se strecurase pe cîmp, cînd alergînd, cînd tîrîndu-se pe burtă sau trăgîndu-se la adăpost în vreo tufă cu umbra deasă, pînă a ajuns în pădure unde era mai ușor, fiindcă trunchiurile groase și ciriteiul îl acopereau în timp ce înainta, ațintindu-se pe urmele femeii.

Tăcură un răstimp. Varga nu găsea cuvinte, Moise simțea că lacrimile îl înecă.

— Ce o să se întîmple cu cei ce au iscălit, își veni în fire Varga. Ajung pe mîna jandarmilor. Dacă ar fi mulți, primejdia ar fi mică. Dar un pumn de oameni...

Fără să-și dea seama, Moise își duse mîna la șold:

— Scrisoarea n-au găsit-o. E la mine...

Varga cuprinse cu brațul umărul lui Moise.

— Unde-i hîrtia, Moise?... Măi Moise, mă...

— Încă azi-dimineață cînd pornise la drum... Bătuse mai întîi la alde Éltető... Eu o urmăream, pe

ascuns... Am văzut și jandarmii alergînd. Am făcut o dată uhu, ca bufnița, că ăsta era semnul. Ea a fugit în fundul grădinii, acolo mi-a dat scrisoarea poruncindu-mi s-o duc la Bokor, dar să nu i-o arăt nimănui. Apoi a rupt-o la fugă.

Auzind acestea, Varga nu se mai atinse de hîrtie.

— Fă ce ți-a spus ea. N-o arăta nimănui.

— Eu am să plec la noapte. Am să trec dealul, și-o să mă duc în pădure s-o mai văd. Poate că n-o mai păzesc jandarmii.

— Nu te duce pe acolo...

Moise se gîndi puțin. Apoi șopti încet ca pentru sine:

— Vreau s-o văd. Aproape că n-am apucat să mă uit la ea.

— Ocolește-o! Înțelegi? În nici un caz să nu treci pe acolo.

— Pe mine nu mă prind! Știu eu cum să...

— Înțelegi ce-ți spun, Moise? Să nu treci pe acolo. Și Florica ți-ar spune la fel!

Țăranul voinic și zvelt, cu brațul ologit, căzu pe gînduri. Nu-i răspunse lui Varga, rumega sfatul... Și Florica i-ar spune la fel...

— O să mă silesc să mă întorc cît mai repede, răspunse tot îngîndurat. Neveste-mi să nu-i spuneți nimic. Nimeni nu trebuie să știe unde am plecat...

Nu ieși în drum, o apucă pe după grădini furișîndu-se sprinten, fără zgomot, printre tufe, sărind peste garduri. Dar nu părăsi satul numaidecît, ci se abătu și pe la Veress Dénes. Îi șopti și lui vestea îngrozitoare.

— Au ucis-o...

Apoi aceleași cuvinte de durere și spaimă le spuse la fereastra lui Szente:

— Au răpus-o jandarmii...

În sfîrșit, ocolind tot pe după grădini, Moise se întoarse la casa învățătorului, dar aici — la fe-

reastră — apăru femeia. Lui Moise nu-i mai păsa de nimic. Îi șopti cu un gîfîit fierbinte.

— Au omorît-o...

După cîteva minute Veress Dénes bătea cărările pitite în întunericul nopții ciocănind pe la ferestre, scuturînd clanțele de la uși... „Au doborît-o la pămînt, au ucis-o...". Porni și Szente Péter, mai întîi la Varga, apoi mai departe... Vestea intra pe ferestre, stîrnind spaimă în inimi, zguduind conștiințele, alungînd somnul de sub pleoape; între patru pereți, femeile plîngeau cu hohot înăbușit, bărbații oftau greu. Dimineața cînd abia se crăpa de ziuă, o mulțime de oameni se adună în fața postului. Acolo era liniște. Urmăritorii se întorseseră noaptea tîrziu și acum dormeau duși, doar un planton se răstea din cînd în cînd la oamenii ce stăteau în drum, fără rost.

8

În tot satul nu se găsea decît o singură trăsură cu arcuri, o hodoroagă de modă veche fabricată pe la începutul secolului. Chipurile, era totuși un mijloc de transport; în glorioasa ei carieră fusese vopsită de mai multe ori, încît din neagră cum ieșise din fabrică rabla căpătă în cursul timpului o culoare posomorîtă, cenușie, murdară. Aripile-i erau legate cu sîrmă, pielea de pe jețuri crăpase pe ici pe colo, dar, oricum, era o trăsură și încă o trăsură cu arcuri, un vehicul incomparabil mai confortabil decît căruțele țărănești cu osii de fier ce te asurzeau cu zdrăngănitul lor. Proprietarul ei, notarul, îi făcuse în fundul curții un șopron anume, acoperit cu țigle și de împrumutat n-o împrumuta decît unor persoane de excepțională importanță. O astfel de persoană era de pildă protopopul reformat dintr-un sat apropiat care-i

făcea adeseori cîte o vizită pentru a-i cere vehiculul demodat în interesul unor inspecții canonice. De cai se îngrijea sfinția sa în persoană. Firește că pentru domnul căpitan Kelemen care trebuia adus de la gară pînă în sat, notarul pusese de asemenea la dispoziție trăsura sa.

Tóháti primise de cu seară comunicarea telefonică de la serviciul de contraspionaj care-l anunța că cercetările privitoare la adunarea de iscălituri vor fi conduse de căpitanul Kelemen care va sosi în acest scop la fața locului încă în aceeași seară; jandarmeria trebuie să se îngrijească de transportul lui de la gară pînă în comună, precum și de o încartiruire în condiții corespunzătoare.

Majurul, deși abia se mai ținea pe picioare după drumul lung de peste zi, alergă într-un suflet la notar să se asigure de trăsură. Trăsura îi sta la dispoziție, firește, dar osia era foarte tocită și scîrțiia îngrozitor, iar unsoare fină nu se găsea nici în sat, nici la oraș, deși notarul a făcut tot ce i-a stat în putință ca să-și procure. Tóháti se scărpină în ceafă: căpitanul nu putea călători pentru nimic în lume într-o asemenea haraba care scîrțiia îngrozitor. Știa prea bine din auzite că Kelemen era un om delicat, care strîmba ușor din nas cînd nu-i plăcea ceva, iar efectul acestei strîmbături ar fi putut să se arate tocmai unde Tóháti nici cu gîndul nu gîndea. Deodată însă majurul se lumină la chip: unsoarea de arme merge de minune și la trăsură. După cîteva minute, la lumina pilpîitoare a două felinare, în șopron, cîțiva jandarmi și civili demontau cu puteri unite roțile și ungeau osia. Caii înhămați așteptau în întuneric, iar Tóháti se uita tot mai stăruitor la ceas.

Rezultatele acestor mari pregătiri nu întîrziară să se arate. Căpitanul sosi fără nici un accident, în cele mai bune condiții, pe la vreo unsprezece și jumătate, însoțit de un gealat. Însoțitorul era adju-

tantul Bányai, faimosul anchetator, un om cu părul căzut pe frunte, cu urechile clăpăuge, zgîrcit la vorbă, tăcut. Kelemen purta uniformă, adjutantul era îmbrăcat civil, cu gulerul răsfrînt, cu vine puternice pe gît, ba într-o parte gîtul lui părea chiar mai gros.

La post, căpitanul fu primit cu toate onorurile: jandarmii înţepeniseră în poziţie de drepţi; curelele, potcoavele cizmelor, armele plesneau, pocneau, zăngăneau. Şi în mijlocul acestei părăzi, căpitanul repeta într-una, ca o gaiţă:

— Ce noapte încîntătoare de august! Adevărată regiune de vilegiatură! Staţiune balneară, nu altceva! Aveţi cuvîntul meu de onoare: e o noapte de vară fermecătoare! Nu-i aşa, Bányai?

Adjutantul nici nu se gîndea să-şi lipească călciiele la fiecare exclamaţie. Îşi arăta dinţii galbeni, laţi, zîmbind cu umilinţă şi cam bleg, şi aproba din cap, ca omul plictisit să audă mereu acelaşi lucru.

— Da, să trăiţi, e frumoasă într-adevăr. Dar ce frumoasă poate fi primăvara!

— Aşa este, primăvara! Pe onoarea mea! Cînd înfloresc pomii! se entuziasmă căpitanul. Se întoarse uşor spre Tóháti care rămăsese locului înţepenit şi neliniştit. Într-adevăr. De ce n-aţi împuşcat un comunist încă de astă-primăvară? Pe onoarea mea! chicotea ca un clapon.

Tóháti îndrăzni să clipească din ochi:

— Dacă-i pe atîta, să trăiţi, s-ar putea în fiecare zi...

— Ştiu, ştiu! îl bătu pe umăr căpitanul, care era ceva mai scund decît majurul, încît trebuia să-şi ridice mîna ca să-i ajungă la umăr. Am auzit de la domnul maior Holitz! Ştiu tot! Acolo jos, în regiunea de sus, ei? îi răspunse, făcîndu-i cu ochiul. Ei, pe o noapte încîntătoare ca asta îţi vine să te tot duci cu trăsura...

După astfel de vorbe prietenoase, Tóháti prinse curaj:

— Păi să trăiți, în privința asta am avut și astă-primăvară, mai bine zis astă-iarnă, chestia aceea cu asasinatul.

Căpitanul dădea mereu din cap.

— Da, da, îmi aduc aminte. Satul ăsta nu-i curat. Ei, dar m-a apucat o foame, după atîta drum!... Schimbarea de aer, se vede...

Cei dimprejur săriră ca niște purici. Mai ales Tóháti se hărnicea nevoie mare. Se gîndea la o friptură făcută la iuțeală, voia să trimită pe cineva după bucătăreasă și se ocăra singur pentru că toate acestea nu i-au venit mai repede în minte. Căpitanul însă îl domoli: nu, va mînca ceva rece, și-a adus de acasă. Masa fu întinsă în birou. Față de masă albă, tacîmuri sclipitoare, de argint, aduse în grabă de la părinte. Se întinse o masă și pentru Bányai, în încăperea de alături, dar pentru el numai cu farfurii și tacîmuri de pe la postul de jandarmi.

Cu priviri categorice, Tóháti îndepărtă pe toți nechemații din odaia unde căpitanul se pregătea să-și astîmpere foamea. Rămase acolo numai el pentru a-l servi. Turnă într-un păhărel rachiu tare de prune, dar Kelemen îl dădu la o parte. Scoase o sticlă de coniac. Tóháti se uită la lichidul cu sclipiri cafenii, la sticla pe care o inscripție străină vestea numele fabricii; coșuri zvelte de uzină se înălțau fumegînd pe vignetă. Parfumul coniacului umplu în curînd odaia, majurul îl inhala cu sete, înghițind în sec:

„Ehei, vericule!" șopti în gînd. Avea o poftă nebună să dea pe gît un păhărel măcar din rachiul acela de casă, dar nu îndrăznea să rişte un gest atît de nerespectuos. Iar staniolul argintiu foșnea atît de îmbietor cînd unul din jandarmi despachetă mîncarea! Lui Tóháti care se retrăsese într-un colț, îi chiorăiau mațele. Majurul își supse burta ca nu cumva sunetul să ajungă pînă la urechile lui Kelemen. Pe masă se iviră felii trandafirii de șuncă. Mirosul de cașcaval de Pálpuszta plutea prin aer. Căpitanul răsuci

în mină o cutie de sardele, apoi îi spuse din vîrful buzelor lui Tóháti:

— Se vede că ordonanța a uitat să puie și cheia. Ține! îi aruncă cutia. Deschide-o, dar bagă de seamă să nu zdrobească peștii, că nu mai au nici un gust.

— Am înțeles, să trăiți!

Tóháti ieși grăbit, chemă un jandarm și îi dădu cutia s-o desfacă, dar mai întîi cercetă temeinic inscripția. Era fabricație franceză. Jandarmul își puse la contribuție toată iscusința pentru reușita întreprinderii. Tóháti se întoarse triumfător cu cutia deschisă și cînd o puse în fața căpitanului se încumeta să întrebe:

— Marfă de import? Dacă-mi permiteți să vă întreb respectuos...

Kelemen rise:

— Da, importată de camarazii germani. Dar trebuie să cunoști sursele. Se gîndea cu satisfacție la insuccesele maiorului Holitz care umblă de atita vreme pe la soldații germani, după ceva sardele, dar fără rezultat. Firește dacă i-ar spune secretul apei de colonie, ar avea drept schimb sardele.

Înainte de a duce la gură prima îmbucătură, își clinti ușor o sprînceană și, întorcîndu-și capul spre ușa deschisă ce dădea în odaia de alături, căpitanul îi spuse lui Tóháti:

— Spune-i, te rog, adjutantului Bányai să nu mai clefăiască ca un porc! Îți taie pofta de mîncare!

— Am înțeles, să trăiți!

Pe masă, în jurul adjutantului, zăcea un morman de șorici și resturi de slănină. În momentul acela se lupta cu o felie de pîine unsă cu marmeladă de fabrică și din cauza eforturilor pe care le făcea ca să îmbuce bucăți cît mai mari, fața i se umflase, ochii i se bulbucaseră, aproape că se îneca. Luă act, fără vorbă, de comunicarea privitoare la clefăit și puse capăt sunetelor ciudate ce tulburau atît de mult pe căpitan. În același timp, printr-o mișcare ce imita

ridicarea paharului, îi făcu cunoscut majorului dorința de a da bucuros pe gît un păhărel și chiar două, din băutura incoloră pe care căpitanul o dăduse la o parte. Dar Tóháti nu îndrăznea să ia sticla din fața căpitanului. El însuși se perpelea de foame și abia aștepta să se isprăvească ospățul acesta din miez de noapte al musafirilor ca să poată îmbuca și el ceva. În alte împrejurări majorul nu mînca niciodată noaptea.

Cu căpitanul a mai avut de altfel o mică neplăcere și scena îl făcu să se gîndească cu oarecare neliniște la viitor. Cînd îl condusese în odaia simplă, cu un singur pat, amenajată pentru el, Kelemen ridică numaidecît pătura cazonă. Clătină din cap, nemulțumit chiar de pătură, dar nu spuse nimic. În schimb smulse cearșaful de pe saltea și începu să-l miroasă. Îl mirosea cu adevărată pasiune, înfundîndu-și nasul în el. Apoi se întoarse către Tóháti:

— Ce fel de săpun întrebuințați dumneavoastră la spălatul rufelor?

— Săpun obișnuit, să trăiți!

— Am impresia că aici albiturile se spală cu săpun preparat din grăsime de porci morți, ai?

— Nu, să trăiți. Provizia reglementară de săpun.

— Aha! Săpun nemțesc. Atunci e din grăsime de jidani. Înțeleg, d-aia miroasă așa. Interesant. Pînacum n-am cunoscut „parfumul" săpunului făcut din jidani! Ei, totuna el dădu din mînă, scoase sticla cu apă de colonie și stropi pe ici pe colo lingeria. Poate așa o să fie mai suportabilă, spuse.

După ce musafirii se culcară, prima grijă a majorului a fost să trezească din somn pe jandarmul care avea în grijă magazia postului. Îi porunci să ia cheile apoi trecură amîndoi în încăperea strîmtă. Tóháti îi ordonă să scoată săpunul de rezervă, luă în mînă cîteva bucăți, pe care le suci și le răsuci pe toate fețele. Dar nu aveau nici o inscripție. Erau niște bucăți otove, care în măsură cazonă reprezentau

rația săptămînală. Majurul mirosea săpunurile, le privea cînd dintr-o parte cînd din alta, le încerca cu unghia, apoi grav dădu ordin jandarmului să pună la o parte cîteva bucăți pentru trebuințele lui personale. Jandarmul, care nu bănuia de ce se interesează majurul de acest săpun își luă permisiunea să adauge:

— Avem și săpun mai vechi. E de calitate mai bună. De ce nu vă rezervați din acela? E acolo, arătă spre un raft.

Majurul îl privi cu înțeles și cu fața transfigurată îi descoperi secretul:

— Fiindcă ăsta e făcut din grăsime de jidani, vericule!...

Domnul căpitan Kelemen dormi zdravăn. Cînd se trezi, nu știa dacă se crapă de ziuă sau e tîrziu, spre amiază. Prin geamurile acoperite cu hîrtii de culoare închisă, lumina zilei abia mijea. Auzi gemete și horcăituri chinuite. Poate acestea îl treziseră din somn.

— Nu mă loviți, pentru numele lui Dumnezeu! Am fost adus aici de la cîmp, fără să știu de ce. N-am văzut nici un fel de femeie străină.

Glasul adjutantului suna familiar:

— Gura! domnul căpitan doarme!

— Vai!... Vai!... Tălpile!... Ard!

— Sst, cînd îți spun! Recunoaște!

„Aha, Bányai s-a și apucat de treabă, se gîndi căpitanul Kelemen. Harnic om, nu-i place tărăgăneala, lucrează prompt deși n-ar fi rău să mai zăbovim cîteva zile în satul ăsta: a fost așa de frumos drumul cu trăsura azi-noapte, cu munții tăcuți de jur-împrejur, cu cîntecele abia auzite, liniștitoare, cu puzderia de stele pe cer, cu luna nouă ce se uita clipind la vale înainte de a-și ascunde chipul după dealuri...“

Se întinse mulțumit în pat, își repezi brațele cu putere în aer închipuind niște sumare mișcări de

gimnastică, apoi se sculă și se îmbrăcă. După ce își luă gustarea de dimineață, începu primul interogatoriu. Pentru început Kelemen scoase toată lumea din birou, apoi ordonă să fie introdus omul ale cărui gemete le auzise adineauri. Numai Bányai stătea într-un colț, dezbrăcat în cămașă, asudat, cu bretelele atîrnîndu-i peste umeri ca niște curele de ham.

— Ia să vedem mai pe-ndelete — spuse Kelemen cu glas domol, melodios — de cînd o cunoști pe femeia aceea? Se uită la victima pe care Bányai o împinse, în față ca pe un buștean.

— Vă rog, domnule căpitan, eu nu știu nici măcar ce vreți de la mine. Lucram la cîmp cu familia, au venit doi jăndari și...

Glasul lui Kelemen se înăspri:

— Răspunde la întrebare!

Éltető înghiți în sec, deznădăjduit.

— Vă rog să-i spuneți să nu mă mai chinuiască. Eu...

— Liniște!

Dar ochii blînzi, obosiți, se uitau în ochii căpitanului.

Pe brațe, pe piept, cămașa lui Éltető era ferfeniță, pe sub nas avea pete de sînge închegat, deși Bányai avusese grijă să-i șteargă sîngele. Părul era zbîrlit, năclăit.

Căpitanul îl întrebă, încruntîndu-se:

— De ce nu te-ai pieptănat?

Éltető făcu o mișcare șovăitoare, își duse mîna la cap și își netezi părul.

— Bányai! De ce nu s-a pieptănat omul ăsta. Apoi se uită din nou, cu ochi fulgerători la acuzat și începu să-l dăscălească:

— Sau vrei să te umpli de păduchi, ai?

— E un mocofan, să trăiți, un țărănoi prost, completă adjutantul.

— Și nu vrea să vorbească? De pieptănat nu se piaptănă, dar de tăcut tace!

— Tace, se auzi ecoul din colț.

— Te-am întrebat de cînd cunoști pe femeia aceea?

— Iertați-mă, nu știu de ce femeie mă întrebați...

— Nu știi, țărănoi împuțit? Ei, mai gîndește-te! Marș! Bányai, ajută-i să se gîndească!

— Am înțeles!

Tóháti asculta cu urechea lipită de ușă. Uneori se cătrănea, fiindcă din pricina zgomotului din stradă nu putea să audă bine răspunsurile acuzatului. Ieși val-vîrtej în curte, trase cîteva înjurături, gonind lumea care se adunase în fața jandarmeriei, apoi se întoarse grăbit la ușă. Se temea să n-aibă neplăceri din pricina uciderii femeii. Dar despre această întîmplare căpitanul n-a pomenit nici o vorbă, nici ieri-noapte, nici astăzi. Se pare că nici la interogatoriu n-avea de gînd s-o răscolească.

Între timp o aduseră la post și pe Botoșoaia. Din ordinul căpitanului doi jandarmi o escortau de-a lungul satului. Pe fața ei smocul de păr tremura; îi venea să intre-n pămînt de rușine, călca parcă pe jar, cu ochii-n pămînt, roșind, ascunzîndu-și tot drumul fața în șorț.

— Cine mi-a adus rușinea asta pe cap? Vai, Dumnezeule Doamne, ce rușine! Pedepsește-l Doamne pe ăl de m-o amestecat în rușinea asta! Vai, vai, ce vreți de la mine domnilor jăndari?

Bărbatul ei, nea Botos Gyuri o urmărea la o distanță de cîțiva pași, adus de spate, bălăbănind din cap. Cîte o femeie iute de picior alerga la el și îl întreba șoptindu-i la ureche:

— Ce s-a întîmplat, dragă nene Gyuri?

Nenea Gyuri dădea din umeri, ca și cum ar fi vrut să se smulgă din potopul de întrebări. Era supărat foc, nici nu se uita la cumetrele curioase.

— Ce știu eu? I-o fi umblat gura, că altfel...

Nu peste mult fu văzută și Tövisi Rozika, trecînd de-a lungul uliței. Era tare grăbită, din cînd în cînd se poticnea de cîte un bolovan, dar nu se uita nici

în dreapta nici în stînga, mergea drept înainte — ajutorul de primar, lung cît o prăjină și conștient de importanța lui, pășea cu gravitate oficială alături de ea. Nici unul însă nu scotea o vorbă.

La început oamenii se strecurau unul cîte unul spre clădirea jandarmeriei. Dar cînd o văzură pe lelea Botos se porniră pîlcuri, pîlcuri, mai ales femeile. Dar erau și bărbați. Unii cu furca pe umăr — alții cu cîte-o coasă sclipitoare, așa cum plecaseră la strîns de otavă, dar acum se opriră în drum și începură să sporovăiască cu ceilalți.

Szente Péter nu-și găsea locul. Intra și ieșea, ca o suveică, numai ce se făcea nevăzut și nu se ivea decît după zece minute, uneori chiar după o jumătate de ceas. Îi ducea vești lui Varga.

— Sînt vreo sută de inși. Am să dau o raită prin ulița de sus, să văd dacă mișcă și pe acolo. Năvălesc oamenii din toate părțile! Mare lucru dacă nu-i potopesc pe jandarmi!... Setea de răzbunare i se putea citi pe față, în ochi.

Varga îl potoli:

— Prea te-ai aprins, flăcăule, auzi? Ia seama să nu pună mîna și pe tine! Ești sub supraveghere, nu uita! Atîta ar lipsi, să bage de seamă că-i aținți pe oameni! Dar ortacul tău, Veress Dénes e pe acolo?

Varga nu rostise niciodată în fața lui Péter numele lui Dénes. Flăcăul tresări, se răsuci pe loc și se uită întrebător la prietenul său.

— Nu știu. Nu l-am văzut.

— Dacă e acolo, spune-i să se ducă acasă.

— Îl cunoști? Te-ai întîlnit vreodată cu el?

Varga ocoli răspunsul, dar repetă apăsat.

— Spune-i să plece de-acolo! Nu mi-ai spus chiar tu că e și el supravegheat?

Nu-i plăcea zelul lui Péter. Prea se amesteca în toate. O să cadă în cursă și o să iasă la lumină că Varga pusese în mișcare o parte din oamenii adunați în fața jandarmeriei. Cînd a trimis vorbă la

oraș și tovarășii au început să lucreze nu credea că afacerea Hinyi va lua asemenea proporții. Îl săgeta prin inimă cînd se gîndea la femeia împușcată în pădure. Îl înfiora și teama. Se gîndea necontenit că în orice moment ar putea fi descoperit și ridicat de zbirii lui Tóháti. Mai ales de cînd a sosit și căpitanul. Se uita mereu la fereastră. Ce ar fi să sară și să se ascundă în zmeuriș? Ar trage după el. Cîți metri o fi avînd gardul? Ar sări peste el și... Afară, deasupra cîmpului o ciocîrlie cînta. Tăcu un răstimp, apoi începu din nou. O tristețe adîncă îl cuprinse pe muncitor: ce fericită ar putea fi toată lumea astal... De cîtă bucurie ar putea avea parte omul!... în taină mai nutrea și nădăjdea că ar putea fi rechemat dintr-o clipă într-alta la oraș. Cine știe ce încurcături or fi și acolo după moartea femeii necunoscute? Dar atîta vreme cît nu primea nici o înștiințare, nu putea părăsi satul, trebuia să-și facă datoria. Szente Péter, nu-ncape îndoială, avea să-i urmeze în munți cînd va sosi momentul. Și Veress și Moise la fel. Cu un singur om ar mai trebui să vorbească Veress, cu Éltető, dacă va scăpa teafăr de la post. Dar cum să facă să vorbească el însuși cu Veress Dénes? Moise nu-i aici. O clipă se gîndi să-l trimită deseară pe Péter după el. Dar renunță repede la acest plan. Trebuia să se țină cu strictețe de îndrumările primite de la Florica.

În primul moment, căpitanul găsi ridicolă scena ce izbucni între Botoșoaia și Tövisi Rozika. Botoșoaia se proțăpi borțoasă și obraznică înaintea ofițerului cu șase stele de aur și cu înfățișare aleasă. Doar privirile-i săreau încoace și-ncolo. Rozika stătea cu ochii-n pămînt, genele-i albe tresăreau din cînd în cînd de spaimă, situația această ciudată o stînjenea; începu să-i pară rău că i-a vorbit primarului. Nu se gîndise că are să fie pusă față-n față cu cineva.

— Ei, să auzim! Ce știi dumneata despre iscălituri? se adresă căpitanul Botoșoaiei.

Botoșoaia îl aruncă o asemenea privire, încît căpitanul, cu un oftat greu, preferă să-și întoarcă capul.

— Ce fel de iscălituri, domnule ofițer?

— Dumneata nu cunoști gradele? întrebă căpitanul, ducîndu-și mîna pe guler.

— Ba da, ba da. O stea, fruntaș, două, căprar.

— Și steaua de aur?

— Steaua de aur: ofițer.

— Și trei stele de aur? își pipăi Kelemen gulerul.

— Tot ofițer.

Cu o întorsătură neașteptată:

— Ai iscălit-o și dumneata, nu-i așa?

— Ce să iscălesc?

— Lasă, lasă, nu te mai preface. Știm tot!

Rozika interveni, nervoasă.

— Eu n-am spus că a iscălit și dînsa!

Căpitanul:

— Domol, domol, fetițo!

— Dar eu n-am spus asta!

— Îndată, îndată...

Kelemen stătea în cumpănă. Ar trebui să-l ia la întrebări și pe Sárosi. Și pe cealaltă femeie, nevasta lui Császár Imre. Un glas ascuțit, biciuitor îl smulse însă din meditație: era glasul Botoșoaiei care tăbărise asupra Rozikăi.

— Va să zică tu erai? Din pricina ta rabd eu rușinea asta?

— Eu n-am spus asta. N-am spus...

— Dar ce-ai spus, paiachină? o măsură Botoșoaia cu o ură nemărginită.

— Am spus numai că cu nevasta lui Császár, pe uliță...

— Ce? Mai și minți?

— Încetați cu comedia! strigă căpitanul.

Tövisi Rozika își răsucea tivul șorțului, era speriată, colțul gurii îi tremura.

— N-am spus așa ceva, n-am spus...

— Pentru tine, fă? Nerușinato! Ptiu! și cu un

avînt neașteptat pentru vîrsta ei, Botoșoaia trimise un scuipat drept în față mîndrei și răsfățatei fiice a lui Tövisi.

Rozika roși, își ascunse fața în palmă, și izbucni în plîns.

— Nerușinato! Las-că te știm noi ce poamă ești! Scroafă mincinoasă!

Tremurînd din tot trupul, Botoșoaia era gata-gata să sară la ea, s-o scarmene. Dar Kelemen interveni, se vîrî între ele și le împinse pe amîndouă într-o odaie de alături.

El însuși asudase. Vedea cum i se năruie tot planul de urmărire. Nimeni nu putea fi judecat fără dovadă că a iscălit hîrtia. Iar fără asta nu se putea face nici o legătură. Își frecă cu mîna albă, tremurătoare, fruntea palidă și brobonită de sudoare. În degete, inelele de aur sclipeau. Căci degetele lui Kelemen erau încărcate cu inele prețioase, cumpărate pe prețuri de nimic de la camarazii ce se întorceau de pe front. Deodată ceva îi veni în minte. Era nemulțumit de Tóháti, din ce în ce mai nemulțumit, parcă majurul ar fi fost pricina insuccesului. În timpul acesta, în odaia de alături războiul izbucni din plin. Rozika țipa cerînd ajutor. Mai mulți jandarmi năvăliră pe ușă, intră chiar și căpitanul, și abia izbutiră s-o smulgă pe fată din mîinile femeii care nu se mai putea stăpîni. Fața pistruiată, bolnăvicios de albă, a Rozikăi era brăzdată de dungi roșii.

Dispoziția fină, jovială, a domnului căpitan se duse pe copcă. Ofițerul se îndreptă grăbit și destul de întunecat spre cancelaria notarială. Grupurile de oameni din stradă se uitau la el nedumerite. Se opri pentru o clipă și se uită de jur-împrejur. Cu mișcări încete, oamenii îi deschiseră drum. Priviri mute, întunecate îl fulgerau. Kelemen începu să se simtă prost și, îndreptîndu-și cureaua, avu grijă să-și pipăie și pistolul.

Cîțiva cărăuși din cei care transportă scînduri treceau prin sat cu caii lor de munte, mici și cu coamă lungă. Văzînd atîta lume adunată, cărăușii se opriră curioși întrebînd în dreapta și în stînga, apoi își cîrmiră căruțele la marginea drumului, aruncară cîte o mînă de fîn sub botul cailor și se amestecară printre oamenii ce așteptau.

— Vine! se auzi freamătul de șoapte cînd oamenii îl zăriră pe Kelemen.

— Vrea să ne alunge!

— Sst! Nimeni să nu se miște din loc!

— Auziți, oameni buni! Nimeni să nu plece!

— Asta-i care l-a stîlcit pe Éltető în bătăi.

— Dar de ce?

— El ar trebui stîlcit!

— Un altul a fost, nu el!

— De unde știi?

— Jăndarul de colo spune, ăla mic.

— Lucru de căpetenie e ca nimeni să nu se miște!

Kelemen trecu cu pași grăbiți, cu inima cît un purice prin desișul de oameni, iar cînd scăpă de ei, începu să numere în gînd jandarmii de la post. Puțini... Se uită înapoi, cîntărind din ochi mulțimea de oameni care s-a strîns. Cîți or fi?

Duse cu gîndul atmosfera glacială, posomorită, și în cancelarie. Grăsunul crăișor al satului își dădu silința să salute cît mai mieros cu putință pe vizitator, plănuind chiar să-l invite la masă, dar cînd ofițerul nu-i răspunse cu prietenosul *tu* și *mă,* renunță la această hotărîre. Îi puse însă la dispoziție cu toată promptitudinea și politețea, registrul de evidență cuprinzînd numele străinilor sosiți în sat. Pe ascuns, în timp ce căpitanul se uita lung și înnegurat în gol sau lua note, notarul, care se făcuse galben palid, întrebă cu un glas îngrijorat pe contopist.

— Îi ai în registru pe toți?

— Da. Pe toți.

— Sigur?

— Adică pe toți cîți s-au prezentat.
— Și dacă cineva nu s-a prezentat?
Contopistul dădu din umeri.
— Ce se întîmplă dacă cineva nu s-a prezentat?
— Toată lumea a venit să se înscrie în registru, îl liniști funcționarul.
— Și ai înregistrat totul exact?
— Absolut exact.
— Și dacă totuși se vor găsi și date inexacte?
— După legitimații toate-s exacte.
— Să nu se întîmple vreo neplăcere.
— N-o să se întîmple nimic. Fiți liniștit.
— Totuși... Vezi ce tot notează căpitanul.

Kelemen termină repede. Nimeni nu știa ce anume notase. Mulți vizitatori veniseră aici astă-vară în vilegiatură, la rude reale sau imaginare. De dragul vilegiaturii foștii fii ai satului, sau urmașii lor erau prea bucuroși să-și descopere fel de fel de legături de sînge cu localnicii. Cine știe dacă domnul căpitan nu căuta pe cineva dintre aceștia? Nici notarul nu putea răspunde de toți orășenii care se foiau prin sat.

Între timp mulțimea de pe uliță se îngroșa mereu. Apropiindu-se de ea, căpitanul Kelemen avu senzația că intră într-un val de căldură dogoritoare. Picioarele i se îngreuiaseră, se uita în toate părțile, căutînd o pîrtie pentru a putea ocoli înghesuiala, dar din nou oamenii îi făcură loc.

— Te pomenești că o răpun și pe Botoșoaia, auzi o voce din spate. Își întoarse repede capul să vadă cine cutează să spună așa ceva, dar în aceeași clipă, din alte parte, o nouă vorbă îl izbi; era de altfel plină de subînțelesuri:

— Ei pot s-o facă. Pot să facă orice...

Vorbea cu tîlc, intenționat, ca ofițerul să audă.

Nu putea descoperi de la cine veneau aceste vorbe, oricît își răsucea capul în dreapta și-n stînga. Își iuți pașii și mai mult, și în sensul adevărat al cu-

vîntului năvăli în clădire, sărind cele cîteva scări din faţa uşii deschise. Soarele ardea, cerul tremura în lumina albă, chiar scările de ciment îi suflară un val de dogoare în faţă. Kelemen îşi desfăcu repede cureaua şi o aruncă cu pistol cu tot pe masă, apoi se grăbi spre uşa în dosul căreia adjutantul Bányai lucra tot la trezirea memoriei lui Éltető, istovit el însuşi de torturile la care îl supusese în această jumătate de zi pe nenorocit.

— De două ori a trebuit să-l trezim cu apă rece, gîfîi el în faţa căpitanului şi pe loc îşi păroni privirea asupra omului care zăcea întins, aproape mort, pe podele. Să-i mai tragă un picior şi în văzul căpitanului?

— Vino cu mine, Bányai!

— Ordonaţi!

Închiseră uşa. Căpitanul se aplecă spre adjutant şi-l întrebă în şoaptă:

— Ce este?

— Nimic, să trăiţi!

— Nu recunoaşte?

— Cred că nici nu are ce să recunoască. Asta nu ştie nimic.

Kelemen îl privi uluit.

— Cum adică?

— Ar fi dat şi cheia raiului, după cîte i-am făcut! Ofiţerul se întunecă, clătină din cap:

— Ei, ei, totdeauna am spus că Tóháti ăsta e o vită încălţată. Dar domnul maior se prăpădeşte de dragul lui... Nu face nimic, o să dăm noi, de firul acestor iscălituri. Sînt pe urma lor. Îşi pipăi carneţelul din buzunarul de la piept în care-şi notase ceva adineauri, în cancelaria notarială. Sînt cîteva lucruri suspecte aici, dar trebuie cercetate mai bine. Pe noi ne interesează în primul rînd reţeaua. Rădăcinile trebuie găsite şi smulse... ce bou e Tóháti! Dumnezeule! se plesni cu palma peste frunte. Un singur romîn nu se găseşte printre oamenii pe care i-am

luat la cercetări! Ai mai văzut așa dobitoc? Și azinoapte mi-a dat un rachiu de numai de duhoarea lui mi s-a întors stomacul pe dos.

Se înverșuna tot mai tare împotriva lui Tóháti. Nu putea să uite că de cîte ori îl lăuda pe sergentul-major Gidó de la urmăriri, protejatul său, domnul maior Holitz Kázmér sărea cu bădăranul de Tóháti. „Ăla-i om, frate! Dacă l-ai fi văzut acolo în regiunea de sud!" Ei, o să-i arate lui Holitz cîte parale face protejatul lui!

De afară se auzea înjurătura unui jandarm:

— Trage-i un picior în burtă țărănoiului împuțit! Să se care de acolo! Intră în el dacă nu înțelege vorba ungurească! Nu știe decît romînește, ticălosul! O să-l învățăm noi ungurește!

Vuiete, țipete, murmure; parcă veneau de sub pămînt.

Kelemen se grăbi spre fereastră. Abia-și mai stăpînea nervii. Jandarmii se luptau cu mulțimea. O respingeau într-un flanc, dar la celălalt, ca o materie lichidă, ea năvălea iar înainte. Ca rîul umflat de ploi ce nu mai încape în albie.

Căpitanul își pîrîi degetele și strigă:

— Tóháti!

Majorul se răsuci din călcîie, și începu să alerge, vîrîndu-și perîuța de mustăți în buzunar. Adineauri, în timp ce dădea porunci, ochii lui iscodeau neliniștiți mulțimea. Nu cumva și Ioana?... N-o fi și ea...? Chemarea căpitanului îl smulse din aceste gînduri.

— Ordonați!

— Poftim, ai făcut-o de oaie, ca să zic...

Majorul holbă ochii, nu-i venea să-și creadă urechilor. Căsca mereu gura de uluit ce era și în sfîrșit bîlbîi gemînd:

— Da... să trăiți!

— Unde-i hîrtia? Unde?

— N-am găsit-o la ea, să trăiți!...

— A înghiţit-o, crezi? La autopsie nu s-a găsit în burta ei!

— Nu ştiu, să trăiţi!...

— Dar ce s-a făcut cu iscăliturile? întrebă căpitanul şi toţi muşchii îi jucau pe faţă.

— Da... să trăiţi!...

— De ce n-ai lăsat-o pe femeie să fugă? Dacă o lăsai, hîrtia ajungea în mîna noastră. Am cunoaşte reţeaua, timpitule!

Tóháti se sufoca, genunchii îi tremurau.

— Şi de ce ai adus aici pe oamenii ăştia? Pe Botoşoaia şi pe Éltető? Ce dovezi ai avut? Şi unde-s romînii? Nenorocitule!

Căpitanul măsura cu paşi mari odaia în lat, de la un zid la altul, îi părea bine că poate să nimicească pe favoritul lui Holitz, că-şi poate arăta puterea. Tóháti strîngea pumnii, scrîşnea din dinţi şi în taină se jura că are să strîrpească pînă şi sămînţa de romîni din sat. Căci de la ei i se trag toate belele. Şi omorul acela de astă-iarnă, cu Năznanu: cîte neplăceri a avut din pricina lui!

Kelemen dădu dispoziţii:

— Celor puşi sub pază le daţi drumul. Aţi înţeles? Oamenii adunaţi în uliţă trebuie liniştiţi. Să se ducă la casele lor. Aţi înţeles? Dar atît Botoşoaia cît şi Éltető vor fi supravegheaţi cu atenţie!

— Am înţeles, să trăiţi! Le dau drumul imediat.

— Nu acum, boule! La noapte, cînd nimeni nu-i poate vedea! Cu Éltető trebuie făcut ceva, ca să nu-i umble gura! Să mi-l scoţi întreg şi sănătos tun, înţelegi?

— Da, să trăiţi!

Tóháti tuşi. Se uită pe sub sprîncene la ofiţer. Ei, aşteaptă tu, Sárosi! Era furios pe toată lumea. Întrebă fără curaj:

— Şi pe Hinyi? Să tră...

Kelemen se opri şi se gîndi o clipă. Apoi îşi scutură capul îngrijit:

— Asta-i altceva. Pentru el o să dau dispoziții ulterior.

...Sárosi suferea din pricină că neputînd intra la jandarmerie, n-a avut cinstea de a da mîna cu căpitanul și nu i-a putut vorbi despre dușmanii „reînvierii maghiare" descoperindu-i toate simptomele suspecte ce îngrijorau și amărau sufletul lui de primar. Într-un rînd pornise el, nu-i vorbă, spre post — era încă devreme — dar cînd zări mulțimea ce se aduna în fața clădirii galbene, găsi că e mai cuminte să se oprească. Se învîrti de colo-colo, se trase mai la o parte, se piti după un gard, iscodind cu gîtul întins, încercînd să recunoască pe cei ce s-au adunat, dar nu îndrăzni să se apropie. Un țingău se strecură pe lîngă el. Sárosi nu băgă de seamă decît după ce băiatul trecuse înainte. Îl strigă, ar fi vrut să-l întrebe ceva, dar țingăul își iuți pașii, nevoind să asculte de strigătele primarului și în cele din urmă o rupse la fugă. Sárosi se cătrăni: nu-i nimic, o să-l învețe el minte pe obraznicul ăla, se gîndi cu năduf. Atît numai că nu-i știa numele. Nu prea cunoștea generația nouă; dracu-și mai bate capul și cu ăștia!

O pereche de oameni mai bătrîiori ședeau în vecinătatea lui Sárosi. Bărbatul purta niște mustăți ca pe vremuri, lungi cît două aripi de vrabie. Sárosi îl prinde prin crăpătura gardului pînă îl zări trecînd prin curte, îndreptîndu-se spre grajd.

— Hei, vecine. Ia fă-te încoace să stăm puțin de vorbă.

Bătrînul îi răspunse ursuz:

— Așteaptă. Acum n-am vreme.

Ia te uită cum îi vorbea și ăsta! Sárosi rămase lîngă gard așteptînd cu răbdare. Cînd într-un tîrziu vecinul se întoarse de la grajd, el îl apostrofă din nou. Omul se opri în mijlocul curții, nu se uită la Sárosi, îi vorbi ca și cum n-ar fi fost nimeni de

cealaltă parte a gardului, trăgîndu-se în umbra ce se îngusta mereu.

— Ce noutăți mai sînt prin sat? întrebă primarul.

— Nimic deosebit.

— Multă lume s-a adunat...

— Multă.

— Și ce vor oamenii?

— Vuiesc.

— Vuiesc? Dar de ce?

— Vuiesc...

Vecinul își văzu de drum, fără să zică nici măcar bună ziua. Nici nu se uită la Sárosi.

Tare mic și tăcut se făcu Sárosi în ziua aceea. Nu-și găsea locul, da ce da și intra în casă, apoi ieșea iar, se ducea la vite, se uita în dreapta, se uita în stînga. Era întîia zi cînd n-a ridicat furca asupra servitorului.

Noaptea, alde Sárosi nu încuiau ușa, cum se face dealtfel la multe case din sat. Banii și-i ținea la bancă, așa că n-avea de ce se teme că i-ar fura cineva. Dar în noaptea aceasta primarul, poate pentru întîia dată în viața lui, învîrti cheia în broască și încercă și clanța ca să vadă dacă e ușa bine încuiată. De ani de zile gospodarul avea ceva la rinichi. Această slăbiciune ce i se trăgea dintr-o răceală, îl obliga să iasă în fiecare noapte, înainte de revărsatul zorilor. Așa se întîmplă și în noaptea asta. Sárosi deschise ochii la timp, dar omul rămase în casă, răsucindu-se în pat pînă cînd se ivi lumina soarelui alungînd nălucile, strălucind deasupra satului.

Partea a patra

NĂFRAMA IOANEI

1

Kati îl trezi pe omul ei din moţăiaia de dimineaţă, ghiontindu-l uşor. Stătea în faţa patului; haina ei răspîndea mirosul răcoros al zorilor.

— Scoală-te, Dénes, n-auzi? Trezeşte-te o dată!

Bărbatul se răsuci somnoros, o privi cu ochi miraţi şi tulburi, dar nevasta nu-l slăbea:

— Auzi? Căpitanul a plecat azi-noapte!

— Da? Şi pe cine a dus cu el?

— Botoşoaiei i-a dat drumul. Am şi vorbit cu ea.

— Şi ce au avut cu Botoşoaia? De ce au ridicat-o?

Nici un răspuns. Omul se uită de jur-împrejur, dar nevastă-sa nu mai era nicăieri. Nu voia să strige, căci copii dormeau încă întinşi claie peste

grămadă în pat. Unuia i se vedea piciorul gol, altuia burticica, celui mai mic razele ascuțite ale soarelui ce răsărea îi gîdilau spatele bronzat în căldura verii.

— Lua-ți-ar dracu picioarele, se cătrăni în sinea lui, Dénes. Bine că nu te-ai trezit și tu la post, că Botoșoaia numai din pricina gurii a ajuns acolo!

Își scoase capul pe ușă, parcă ar fi vrut să iscodească cu multă grijă ce se mai întîmplă în lume. Tot mai mulți funigei sclipeau în aer, unii albi ca niște fire de sticlă, alții învesmîntați în toate culorile curcubeului. Un muget trist, ca un sunet de bucium, se auzi din grajdul vecinului împrăștiind liniștea adîncă din curte. Dénes își frecă bărbia țepoasă și căscă. Iarna se apropia cu pași tot mai repezi. Sus pe piscurile goale ce se înălțau pînă-n cer, pe crestele stîncilor ce scînteiau în soare, a și început să dea primele bătălii.

În toiul verii Dénes nu-și prea număra bănișorii ce se adunau cam anevoie; nici nevastă-sa nu prea făcea cheltuieli. Acum însă ținea o socoteală zilnică. Avea un carnețel cu coperta pestriță de carton, cu colțurile îndoite, în care nota zi de zi ce fel de cioplituri a dus negustorului din satul vecin, cînd și cîți bani a luat. Și în dimineața asta, înainte de a se apuca de lucru, își luă carnețelul și se așeză cu el pe prag. Ziua de ieri o încheiase făcînd socoteli, pe cea de azi o începea tot așa. Prin ușa deschisă, aerul curat și însorit năvălea jucăuș în odaie. În somn pruncii își trăgeau cu mișcări inconștiente țolul în cap și se înghesuiau unii într-alții. Pragul era înalt, trebuia să urci cîteva trepte de piatră ca să ajungi pînă la el. De aici se putea vedea ceva mai departe, vreo cincizeci de metri în ulița scăldată de lumină, pînă unde cotește; de-acolo nu se mai vedea decît tălăzuirea acoperișurilor roșcate-cenușii ale caselor și cîțiva copaci gălbejiți, gata să-și scuture podoaba de frunze.

În spatele său ușa casei era larg deschisă, și peste tot plutea o liniște apăsătoare. Urechea lui Dénes nu se împăca cu această tăcere care trezește în sufletul omului sentimentul singurătății.

Nu peste mult, la cotitura uliței, se ivi Kati. Dénes se ridică de pe prag, își întinse gîtul și-o urmări clipind des din ochi. Ce dracu? Parcă ar fugări-o cineva! Alerga cît o țineau picioarele, din cînd în cînd își încetinea fuga, apoi iar o lua la goană. Lui Dénes i se părea că-i aude și gîfîitul. Nu cumva o fugăreau jandarmii?! Un fior rece îl trece prin spate. Tot satul era întors pe dos. Iar s-a întîmplat ceva! Dénes își închise repede carnețelul, se ridică de pe prag, fruntea i se încreți... Ia te uită la Kati! Îi tremură pieptul în ritmul pașilor alergători, abia de mai suflă...

Mai ales de Varga e îngrijorat Dénes. Poate tocmai cu el s-o fi întîmplat ceva. Cine știe dacă n-a fost arestat și dacă nu l-a dus cumva căpitanul cu el. Dacă din capul locului era adevărat ce-i spusese nevastă-sa acum o jumătate de ceas, adică dacă călăul șef a plecat într-adevăr...

Stătea ca o stană de piatră în vîrful scării, parcă toți mușchii i-ar fi înțepenit. Așteptîndu-se la toate nenorocirile, privirile lui urmăreau mișcările femeii care năvăli pe poartă asemenea unui puhoi de apă revărsată ce mătură toate zăgazurile din fața lui.

Kati era ca o flacără învolburată, fața-i ardea, dădea din mîini. Se repezi la Dénes, gata-gata să-l dea peste cap. Omul se clătină, uitîndu-se uluit la femeie.

— Stai nebuno, ce te-a apucat?

Dar Kati, de parcă nu l-ar fi auzit, îi spuse pe nerăsuflate:

— Ce stai aici gură-cască, mă, parc-ai fi un pui de bogdaproste! Fața ei era învăpăiată, strălucea. Au sosit rușii! Repede, repede!

La această știre de necrezut, Dénes căscă gura și rămase cîtva timp cu gura căscată. Bucuria îi umplu deodată inima, îi venea să chiuie, dar parcă nu-i venea să creadă ce-i spune femeia.

— Dar asta de unde ai mai scos-o?

— Nu crezi? Dar căpitanul de ce s-a cărat? Ai?

— Adevărat! Mărunțel și îndesat cum era, Dénes abia-și mai putea păstra liniștea. Nevastă-sa dispăruse de lîngă el, era în casă, se răsucea ca o volbură legănată de vînt. Doborî cu fusta înfoiată găleata de pe lăicioară. Din fericire, vasul era gol, dar în rostogolirea lui zăngăni atît de cumplit, încît femeii i se tăie răsuflarea. Copiii însă nu se treziră. Las' să doarmă, săracii... Dénes se luă după nevastă-sa, care se învîrtea ca prisnelul, urmînd-o pas cu pas. Kati începu să deretice de zor, o apucase din bun senin măturatul, dar abia puse mîna pe mătură și îndată băgă de seamă că geamurile-s pătate de muște. (Păi da, dacă gospodina n-a găsit toată vara o jumătate de ceas, ca să le spele!)

Căpitanul a plecat. Bine, asta o mai credea Dénes, deși nu înțelegea; doar ofițerul nu venise să răscolească viața satului numai pentru o singură zi.

Făcu o mișcare de îndoială din cap și întrebă pe nevastă-sa:

— Dar jandarmii? S-au cărat și ei?

Kati se întoarse cu fața la el și-și puse mîinile-n șold.

— Jandarmii? Jandarmii? dar rămase descumpănită, neștiind ce să-i răspundă. Despre jandarmi nu aflase nimic. Adică nu crezi că ruși-i-s aici? Ce? Du-te de-l întreabă pe badea Furdui.

Dénes dădu din mînă, dezamăgit:

— Badea Furdui... a visat...

— Ba n-a visat de loc! Badea Furdui a sosit chiar în clipa asta de la oraș. A fost cu lemne la piață și povestește că pe acolo au și început să fugă domnii, ca șobolanii! Badea Furdui i-a văzut! Și a

mai auzit — în oraș vorbește toată lumea — că românii au trecut de partea rușilor! Vin și ei cu trupele sovietice! Dacă nu crezi, du-te de-l întreabă și tu! Numai nu-mi sta aici cu gura căscată, că niciodată nu mi-a plăcut să te văd așa umblînd ca un adormit.

Păi dacă-i așa, știa și Dénes ce să creadă despre trăncănelile nevesti-si! Nici acum n-o credea, bănuia că femeia vorbește alandala, culege vorbele din gura altora și le aduce acasă ca să atîțe lumea. Inima îi bătea însă tot mai puternic în piept. Și cînd ziua începea astfel, e de mirare că nu mai avea chef de muncă? Își îndesă în cap pălăria de paie, și-o trase bine pe ochi și se grăbi să plece în sat. Ieșise pe poartă, cînd un glas frumos, răsunător, de femeie îi izbi urechea. Cineva cînta. Dénes își încetini pașii I-auzi, mă! Doar n-o fi chiar Kati? Ba chiar așa era! Și cînta nevasta cu atîta inimă de răsuna nu numai ograda, dar și cîmpul din apropiere. Bărbatul mărunțel își scoase pieptul cu mîndrie.

Caii lui Badea Furdui intrară în trap în comună pe drumul dinspre Reghin. Căruța despovărată huruia îngrozitor. Ulițele satului dormeau liniștite cu o umbră de tristețe, în lumina leneșă a dimineții de august. Asasinarea femeii străine, cercetările de ieri, schingiuirea lui Éltető, arestarea Botoșoaiei, toate acestea umpluseră de spaimă tot satul. Oamenii nu se treziseră încă din buimăceală. Dar nu trecu nici o jumătate de ceas de cînd caii lui badea Furdui tropăiseră de-a lungul uliței principale, și deodată viața începu să fiarbă. Oamenii ieșeau roiuri-roiuri de prin case. Cete mici se închegau în fața porților scunde cu streașina teșită și discutau tot mai aprins veștile aduse de badea Furdui. Ar fi vrut să știe adevărul curat, căci la dreptul vorbind badea Furdui le spusese prea multe și poate că pe ici pe colo a mai și adăugat ceva la cele auzite aseară la Reghin.

Primul gînd al lui Dénes a fost să-l caute pe Varga, să se informeze asupra evenimentelor. Tot răsucindu-și în minte acest plan, pînă la urmă renunță la el și nu mai intră în școală. Nu trebuia să știe nimeni că se cunosc. Deși curiozitatea îi dădea ghes. Ce-o să se aleagă din rezistența armată? Să aștepte, cum îi spusese Varga de atîtea ori, pînă primește înștiințarea? Dar dacă va fi prea tîrziu?!

Se învîrtea pe lîngă școală, frămîntat, chinuit de nerăbdare, dar nu îndrăznea să intre. Prefera să stea de vorbă cu oamenii ce se adunau pîlcuri, pîlcuri. Toți îl asaltau cu întrebări, îl ispiteau, îl priveau și-i vorbeau cu totul altfel decît pîn-acum. Cel puțin el așa simțea.

La școală se adunase o grămadă de lume, mai ales bărbați. Și pe Varga îl copleșiră cu întrebări. Dar nici el nu știa mai mult decît cele auzite de la alții prin sat.

— Acum toată lumea trebuie să-și vadă de treabă, spunea muncitorul, repetînd mereu acest îndemn. De hrană va fi nevoie și de acu înainte. Ba în viitor va trebui să lucrăm mai vîrtos. Ce-o mai fi, om vedea.

— Dar cu Hinyi cum rămîne? întrebă cineva.

— Pe bietul Hinyi au încă timp să-l spînzure! se auzi alt glas.

Un glas bătăios se auzi din fund:

— Numai că nu-l lăsăm!

Atmosfera era încărcată, în inimi clocotea însuflețirea.

— Cîți jandarmi sînt în sat? Nu ne temem de ei!

— Domol, oameni buni, domol! vibra glasul lui Varga. Să mergem fiecare la treburile noastre — ascultați-mă ce vă spun.

Varga trecea prin clipe grele. Oamenii veneau cu duiumul spre școală și jandarmii prinzînd de veste puteau pune mîna pe el așa, în ultimul moment.

Bătrînul învățător îi lua în primire pe cei ce so-

seau și îi asigura cu un zîmbet plin de satisfacție, mîngîindu-și barba:

— Mă rog, mă rog, eu v-am spus-o demult! Romînia a depus armele. S-a întors împotriva hitleriștilor. Amănuntele o să le aflăm din gazete. Bine ar fi să putem asculta și la un aparat de radio.

În sat nu era decît un singur aparat de radio la notar, dar acolo nimeni nu îndrăznea să se ducă cu rugămintea de a asculta știrile...

Varga vorbea, răspundea la întrebările ce i se puneau, dar între timp gîndurile-i colindau neîncetat pe acasă. Își închipui ce poate fi în oraș, dacă un sat mic ca ăsta e într-o fierbere așa de mare. Desigur, tovarășii săi fuseseră convocați, chemați la consfătuire secretă. Ar fi vrut să-l vadă pe Pálos în aceste clipe de intensă bucurie. Dar ce o fi cu rezistența armată? se gîndi deodată. N-au amînat-o prea mult? Ar fi vrut să alerge acasă, la oraș; fuma nerăbdător țigară după țigară, știind că nu putea părăsi satul atîta vreme cît nu primea nici o dispoziție. Era atît de complicată, atît de clocotitoare în aceste zile viața din jurul lui, încît agitația i-ar fi ajuns pînă la capătul zilelor. Prin preajma jandarmeriei nu se zărea nici o mișcare; părea că întîmplarea cu iscăliturile fusese uitată cu totul. Poate și femeia ucisă în pădure!... I se strîngea inima cînd se gîndea la ea. După-masă, Varga avu o nouă surpriză: sosi bătrînul Bokor. Era plin de praf pînă-n gît și avea aerul unui drumeț care pribegește fără țintă. Singura batistă ce și-o luase la plecare părea — din cauza prafului amestecat cu sudoare — tăvălită prin noroi. Bătrînul sufla greu, nu mai putea de căldură și era ostenit din cauza drumului lung pe care-l făcuse pe jos. Nu-și putea lua ochii de la ghetele pline de praf. O dogoare de iad se revărsa în ziua aceea din cerul încins. Și o mișcare ciudată atrăgea mai ales atenția oamenilor. Mîna lui Bokor rătăcea mereu pe marginea hainei, parcă ar fi căutat

ceva. În înghesuiala din trenul supraaglomerat nasturii-i fuseseră rupți și bătrînul le pipăia locul, smulgînd firele de ață ce mai rămăseseră.

Învățătorul Mezei, care umbla de colo pînă colo numai în cămașă, îl luă în primire pe străinul cu pași hotărîți de cum apăruse în poartă. „Ce neam de om o mai fi și ăsta? se înfioră. Nu cumva vine să continue cercetările de ieri?" Varga urmărea din sala de curs întîlnirea. La început cei doi schimbară pare-se cîteva cuvinte liniștite, apoi învățătorul începu să se agite, să bălăbănească din mîini. Bokor îl dădu la o parte fără multă vorbă.

Varga se grăbi cu fața radioasă spre ei, dar discuția luase o întorsătură neașteptată.

— Bine, domnule, dar dumneata te-ai angajat s-o dai gata pe ziua de întîi septembrie!

Orășeanul bondoc îi răspunse, roșu de indignare:

— Înțelege-te cu comandamentul militar. Ce-s eu de vină că toate callele mele au fost mobilizate?

— Dar revizoratul școlar pe mine mă trage la răspundere!

Furia oaspetelui se risipi și omul izbucni într-un rîs răsunător:

— Revizoratul dumitale! N-o să rămîie nici urmă de el!

Bokor și Varga se salutară numai în treacăt, căci învățătorul nu-i lăsa nici să sufle. Tropăia în jurul lor, bombănea, ridica pretenții. Se înspăimînta la gîndul că școala va rămîne așa, cu pereții peticiți — de cei dinafară nici nu se apucaseră — într-o stare mai jalnică decît înainte de începerea lucrărilor.

Abia într-un tîrziu se ivi un moment prielnic cînd Bokor reuși să-i șoptească tînărului muncitor:

— Trebuie să plecăm numaidecît! Mai este un tren deseară la șapte.

Varga îl întrebă dus pe gînduri, cu glas îngrijorat:

— E adevărat că și eu am fost mobilizat?

— Lasă mobilizarea! Cine n-a fost mobilizat? Pálos îți trimite vorbă să te întorci numaidecît în oraș! Și adăugă, indignat: A trebuit să-mi las și bunătatea de masă ca să sosesc la timp, atît e de urgent pentru Pálos... Dar tipul ăsta de Matusalem cu barbă e idiot sau ce dracu-i cu el? Ce mă tot bate la cap cu revizoratul lui? Pe ce lume trăiește? Țopăie aici ca un măscărici.

În închipuirea lui Varga apariția „patronului" încurca lucrurile și mai tare decît vestea îmbucurătoare de dimineață. Înainte de masă era nervos pentru că nu era chemat acasă, acum îl neliniștea altceva: ce se alegea din rezistența armată dacă el pleca de aici? Să se fi renunțat la ideea acțiunii armate? Nu-i venea să creadă. Timpul s-a copt, a bătut ceasul al doisprezecelea. Despre asta vorbea mereu Pálos, acesta era visul pe care-l zugrăvea în fața oamenilor. În schimb, poate nu știau dinainte de trecerea Romîniei și această împrejurare putea să modifice cu ușurință planurile. Ce o fi știind de toate acestea Bokor? Varga scruta cu multă curiozitate fața nădușită a tovarășului său, dar de întrebat nu întrebă nimic; poate că Bokor habar n-avea.

Dădu o fugă pînă acasă și-și adună lucrușoarele, apoi trecu și pe la Moise Dăndărău. Omul nu se întorsese încă de la oraș. Nevastă-sa era speriată și i se plînse că Moise n-a dat nici ieri vreun semn de viață. „Pe unde o fi? Poate se ascunde pe undeva." Varga dădu din cap șovăind. Poate. Dar și el era îngrijorat dacă Moise n-a răzbit pînă la oraș și hîrtia a ajuns în mîna jandarmilor. Mai aveau încă timp să tortureze satul, pe cei ce au iscălit. Gîndul acesta îl înfioră. Dar fața lui nu trădă nimic. Cu voce indiferentă o rugă pe nevasta lui Moise:

— Cînd o veni, să-i spui că eu mă bizui pe ce am vorbit împreună. Știe el despre ce e vorba...

Cînd își luă rămas bun de la Szente Péter și dădu mîna cu el, Varga băgă de seamă că fața flăcăului

se schimbă, o lumină aburită, apoi umedă îi lucea în ochi și mărul lui Adam începu să-i joace.

— Va să zică pleci? spuse Péter.

— Da. Trebuie. Dar ne mai vedem.

— Și pîn-atunci?...

— Tu tot te întîlnești cu Veress Dénes.

Ochii lui Szente se luminară.

— Va să zică îl cunoști?

— Fiți uniți. El o să...

— N-am să uit. Fîntina lui Vodă...

— Sst! despre asta nici o vorbă!

— Dar n-o să fie cum ne-am înțeles?

— Veress o să... de el să asculți...

Péter se aplecă la urechea lui. Varga abia înțelese ce-i șopti flăcăul:

— Dar arme? De unde o să avem?

— Faceți-vă rost!

— Dar cum?

— Ți-am spus să asculți de Veress Dénes!

Degetele încleștate ca oțelul nu se dezlipiră decît atunci cînd învățătorul apăru din nou. Mezei îl apucă de braț pe Bokor și, invitîndu-l la o modestă gustare, încercă să tragă după el matahala de om greu de urnit. Bokor se înțepeni pe loc, fixîndu-l nedumerit cu ochii săi mărunți, ascunși după cutele de grăsime. Cu cîteva minute mai înainte nebunul de bătrîn era să sară cu pumnii la el, iar acum nu mai putea scăpa de amabilitatea lui. Bokor ar fi fost bucuros, nici vorbă, să-și odihnească puțin picioarele, tălpile îl ardeau și-l furnicau, ghetele îl băteau la picior, căci la plecare, grăbită și zăpăcită, nevastă-sa îi dăduse ghetele de sărbătoare. Și perspectiva unei gustări de asemenea era îmbietoare. Totuși, nu rămase! În minte îi răsuna mereu avertismentul: „Bagă de seamă să nu ajungi cumva pe mîna jandarmilor cu Varga cu tot!"

— Plecăm numaidecît! strigă energic, apoi se

răsti la Varga: Dumitale îţi cam place să te întinzi la vorbă, ca o babă guralivă. Haidem!

O ultimă strîngere de mînă şi ochii cenuşii ai lui Varga se opriră încă odată, stăruitor şi cald, asupra lui Péter. Apoi amîndoi se uitară în altă parte. Îşi lăsară brusc mîinile. Péter tuşi şi se întoarse de tot.

O tăcere de plumb se lăsă deodată în sală; flăcăul îşi puse capul în pămînt, învăţătorul oftă greu, uitîndu-se în tăcere la pereţii cîrpiţi. Într-un tîrziu grăi:

— Să ştii de la mine, fătul meu, că nici un antreprenor ca ăsta nu-i mai acătării decît revizorul. De, fiecare cu crucea lui! Da. Şi iubitul nostru prieten Varga...

Péter adună mihnit, cu mişcări încete şi greoaie, găleata de mortar, mistria şi celelalte unelte, pregătindu-se să părăsească munca. Inima-i era grea.

Încet-încet cei doi drumeţi se pierdeau în depărtarea uliţei. Tînărul muncitor era cu o jumătate de cap mai mare decît Bokor care călca şchiopătînd alături de el, ducîndu-şi sub braţ singura povară, un pacheţel înfăşurat în hîrtie, legat cu sfoară. Pacheţelul acesta îi făcea multe necazuri, îl trecea cînd în dreapta cînd în stînga. Între timp se lupta cu durerea pe care i-o pricinuia rosătura de la picior şi după fiecare pas greşit sîsîia amarnic. Ieşiră din sat. Bokor se uita într-una înapoi, măsurînd din ochi drumul parcurs. Abia se mai zăreau casele din capul satului, ascunse pe sub frunzişul crengilor. Cîmpul era pustiu. Un iepure, bătînd din coadă, urca alene, fără grabă, pe coasta dealului; din cînd se oprea să se odihnească; nimeni nu-l gonea. Pluguri şi grape părăsite aşteptau pe delniţele arate pe jumătate.

Bokor îşi încetini paşii. Pînă acum nu-şi prea vorbiseră.

— Nu te grăbi aşa, ce dracu! Nu scapi trenul, n-avea nici o grijă! spuse istovit. Ia să ne aşezăm

aici, pe răzorul ăsta. Am ceva de mîncare: nevastămea a alergat cu ea după mine cînd ieșeam pe poartă. N-am vrut să mă mai întorc, mi-era teamă să nu-mi aducă ghinion.

Varga clătină din cap. Superstiții! Dar nu spuse nimic. Se așezară pe iarba plină de praf din marginea drumului. Acum ieși la iveală că în graba ei, femeia înnodase îngrozitor sfoara. Bokor se aprinse din nou, dar nu se-ndura s-o rupă; o s-o ducă acasă în buzunar; poate că i-o prinde bine cîndva.

— Cine a fost femeia aceea? îl pironi Varga cu o întrebare neașteptată.

Bokor se uită nedumerit la el:

— Care femeie?

— Pe care au ucis-o...

Bokor era cît pe ce să-și scape bucătura din gură.

— Au ucis o femeie? Cine? Și unde?

Muncitorul își veni în fire, dădu din mînă. Va să zică Bokor nu știe de ea. Așadar Moise n-a ajuns încă la oraș; nu s-a întîlnit cu el. Ia te uită, ce s-o fi întîmplat cu Moise? Trebuia doar să ajungă încă de ieri cu hîrtia la Bokor.

— Se vorbește prin sat. Acolo am auzit și eu...

— Și au prins pe făptaș? se interesă Bokor.

— N-am auzit.

— Ei, să știi că scapă în învălmășeala asta!

Îl mai întrebă un răstimp despre omor, dar Varga nu-i mai spuse nimic. Cînd subiectul acesta fu epuizat, Bokor începu să-l ocărască pe bătrînul învățător: lui să nu-i laude nimeni pe un om care și acum mai tremură de frica revizorului! Cuvintele erau mai mult pentru Varga, căci el avusese cîteva vorbe bune despre învățătorul Mezei.

Salamul ieftin, împachetat de grijulia nevastă a lui Bokor, nu se isprăvise încă. Iar picioarele îl ardeau neîncetat. Bokor atacă deci o nouă temă:

— Ia spune-mi, ai reușit să adîncești alianța mun-

citorilor cu țăranii? întrebă jovial și se apucă să trăncănească verzi și uscate.

Varga îi vorbi de atmosfera din sat. O găsi bună — lumea aștepta cu nerăbdare sosirea trupelor sovietice. Dar nu-i aminti nimic nici de Hinyi, nici de scopul misiunii lui, de organizare. Se pare că toate acestea erau o taină pentru Bokor, căci altfel, cu firea lui dornică de noutăți, de mult ar fi încercat să-l descoase. Dar și tînărul se străduia mereu să citească în ochii umbriți de șuvițele ce se învălmășeau pe fruntea sclipitoare a tovarășului său.

Gospodina împachetase multe merinde pentru drum. Bokor înfuleca cu o poftă din ce în ce mai mare feliile de salam și cînd, de bine de rău se compensă pentru prînzul pierdut, Bokor ar fi fost dispus în gînd să se împace chiar și cu bătrînul învățător. Cojile de salam le arunca în dreapta și-n stînga. Spre sfîrșitul ospățului tovarășul său observă, rizînd:

— Curios om mai ești dumneata! De ce n-am primit invitația învățătorului? Dacă am avut timp să ne oprim aici, nu puteam să mîncăm și acolo, ca oamenii?

Din ochii mărunți și căprui țîșni o privire semnificativă. Ai vrea să știi, nu-i așa? Mori de curiozitate, ai? Nu-i nimic; rabdă, că destul faceți și voi pe misterioșii cu mine!

Bokor se străduia să dea un accent cît mai grav cuvintelor lui. Se ridică în picioare:

— Unde e pe-aici prin apropiere o exploatare forestieră? Niciodată n-am umblat prin părțile acestea. Și își roti privirile de jur-împrejur, mirat oarecum că nu vede nicăieri întreprinderea la care se referise.

Dar Varga nu întrebă nimic. Cuvintele lui Bokor nu nimeriră la țintă. Tînărul muncitor arătă spre o cărare din apropiere, care se desfăcea puțin mai

departe, ca un fir de aţă, din pînza drumului, şerpuind apoi la deal.

— Pe cărarea aceea se poate ajunge acolo.

— Ei, la întreprinderea asta aş avea eu o lecuţă de treabă, spuse Bokor şi din nou pîndi efectul cuvintelor. Între timp îşi mai pipăi o dată locul nasturilor. Ce o să-l mai bombănească nevasta pentru nasturii ăştia! Îşi privi cu durere ghetele. Se gîndi că dacă şi le-ar scoate ca să-şi răcorească niţel picioarele umflate, ar umbla şi mai greu.

Varga nu-i puse nici o întrebare. Deşi cu siguranţă ar fi vrut să ştie ce caută Bokor la întreprindere. Omul întinse vorba:

— Iar dumneata vezi să ajungi cît mai repede acasă. Desigur, eşti aşteptat. Adică ştiu şi eu? Dracu ştie!

Într-adevăr, ce avea să se întîmple cu Varga după ce se va întoarce? se întrebă Bokor. De ce-l chemau atît de urgent? Dar, din capul locului, de ce fusese trimis aici, în satul acesta? Ăştia coceau ceva... Mirosise el ceva şi din faptul că l-au pus pe drumuri şi mai ales fiindcă trebuia să adune nişte oameni dintre care numai pe Varga îl ştia aici.

La începutul cărării se despărţiră. Bokor o apucă în sus pe coasta dealului. Nu putu răbda însă să nu-i adreseze din urmă un cuvînt tovarăşului său, dovedindu-i printr-o singură frază că nici el nu-i oricine, partidul avea încredere şi în el. Să nu creadă Varga că numai lui i se încredinţează secrete.

— Trebuie s-o găsesc din fundul pămîntului pe Florica! spuse.

Dar în clipa următoare îi păru rău că l-a luat gura pe dinainte. Ce o fi crezînd despre el Varga, care-i atît de tăcut şi închis? Ce fel de om de cuvînt este şi cum poate avea partidul încredere în el, dacă şi un amănunt ca acesta îl divulgă?

Se gîndi mult în timp ce mergea spre întreprindere. Îşi închipuia că de cum va sosi acasă, încă în

cursul zilei, Varga se va întîlni cu Pálos și îi va povesti că Bokor a plecat la întreprinderea forestieră s-o caute pe Florica. Pálos îl va privi uluit: „Dar asta de unde o mai știi?“ „De unde? Păi nu-i secret! El însuși mi-a spus-o!“

Ideea aceasta îi strică tot cheful și în această stare sufletească picioarele îl dureau și mai tare...

În oraș, Moise care sosise cu mare întîrziere, aducînd hîrtia cu iscălituri, se întîlni cu Varga și nu cu Bokor, dar și asta după o așteptare de jumătate de zi. Căci, ținîndu-se de hotărîrea pe care o luase în sinea lui, Moise plecase pe jos, apucînd-o spre pădurea unde femeia necunoscută fusese împușcată. Rătăcise timp îndelungat prin pădure, căutînd cadavrul pe care însă nu-l mai găsise. Cercetă urmele de sînge, care însă se uscaseră, și nu mai rămăsese nimic din ele. Nu se dădu însă bătut. Poate a greșit. Începu să caute din nou. Între timp se înnoptase. Se adăpostise la un cioban, un vechi ortac de al lui care desigur credea că Moise umblă tot după vînat. L-a și întrebat unde și-a lăsat arma cu țeava scurtă?...

Cu Varga a stat mult de vorbă, de data asta mai deschis, mai făţiș ca acasă, cînd discutau pe ascuns sub stelele nopții de august, în întunericul grădinii sau al cîmpului. După această convorbire, Moise cumpăni încă odată semnele tainice din timpul din urmă, drumurile din toiul nopții la alde Veress Dénes, sfatul cu Florica — și în mintea lui începu să se facă lumină. Încuviința dînd din cap. Înțelege, înțelege. Știe el că și Florica vrea același lucru. Știe...

Varga îl povățui cu strășnicie să-l urmeze în toate pe Veress Dénes; prin aceasta vor afla și momentul cînd vor trebui să plece la Fîntîna lui Vodă. Moise încuviință și de data aceasta. Dar după ce se întoarse în sat, doar ce dădu pe acasă — și ca să nu rămîie cumva de căruță, că de, nu se știe ce se mai

poate întîmpla! — o luă repede din loc, îndreptîndu-se de zor spre Fîntîna lui Vodă. El a fost întîiul.

La cîteva zile după ce vestea cea mare trecuse ca o vijelie de-a lungul satului, învolburînd inimile, postașul cutreiera uliţele cu un maldăr de ordine de chemare — și maldărul era mult mai mare decît cel din ajunul mobilizării de astă-primăvară. La Moise însă degeaba bătu postașul: nu-l găsi acasă. Îl căută de vreo două-trei ori. Dar omul dispăruse fără urmă.

Într-o seară, pe uliţă, Szente Péter discuta cu cîţiva săteni ce se adunaseră din toate părţile. Oamenii își dădeau cu socoteala cum va fi în lumea nouă. Cînd pentru o clipă se făcea liniște, pîlcurile de prin faţa porţilor trăgeau cu urechea spre gura văii, de unde nădăjduiau să audă bubuitul tunurilor.

Postașul trecu cu aer important și grav, cu pașii tărăgănaţi, pe lîngă grupul lui Szente. După cîţiva pași se întoarse și întrebă:

— Nu l-aţi văzut pe Moise Dăndărău? De ieri îl caut cu ordinul de chemare. Parcă l-a înghiţit pămîntul; nici jăndarii nu-i dau de urmă.

Oamenii care ciuleau urechile la bubuitul tunurilor se uitară unii la alţii. Chiar dacă ar fi știut nu i-ar fi spus. Péter rîse și-i aruncă postașului care era cam de-o vîrstă cu el:

— Du-te sus la munte, acolo îl găsești.

Dar postașului obosit nu-i ardea de glumă. Se uită lung la Szente, se gîndi puţin, cotrobăi prin traistă, și scoase un ordin de chemare:

— Poftim, ca să nu-ţi meargă nici ţie prea bine!

Oamenii se strînseră în jurul postașului, să-i smulgă hîrtiile din mînă, nu alta.

— Cine a mai primit?

Ia te uită, l-au pocnit pînă și pe bătrînul Béres.

— Tii, bună glumă, ascultați-mă pe mine, Béres are aproape șaizeci de ani!

Szente răsucea hîrtia în mînă. Numai numele și data prezentării erau scrise cu cerneală, textul era tipărit. Se uita, se uita la ea, dîndu-se la o parte, apoi îi trase o înjurătură cumplită, pomenind ceva de cer pe care ar fi dorit să-l vadă năruit cu stele cu tot.

Se duse grăbit la Veress Dénes. Acolo altă surpriză. De cum intră în casă zări fițuica aruncată pe masă; nu era greu de recunoscut fiind la fel cu a lui. Dénes tocmai se sfătuia cu nevastă-sa. Femeia nu mai avea nimic din obișnuita-i mîncărime de limbă; se uita cu ochi speriați la omul ei, care-i vorbea rar, liniștit, citindu-i din carnețelul cu pătrățele cîte parale au de luat de la cărăușul din satul vecin. Chiar poimîine Kati trebuia să se ducă după bani căci hoinarii ăștia care bat drumurile pe la toate iarmaroacele îs cam flușturatici de felul lor, le place băuturica și repede bat în pinteni banii. Dar să nu se încumete să plece singură afară din sat, ci să-și caute tovarăși de drum care s-o însoțească. Lumea se destramă și pe vremurile astea tulburi o femeie singuratică n-are ce căuta prin locuri neumblate.

Péter ascultă un răstimp în tăcere consfătuirea familiară. Înțelese că Dénes se pregătea de plecare. Mai tîrziu îl trase la o parte și il întrebă, avînd însă grijă ca femeia să nu audă:

— Ce facem?

— Ai primit și tu?

— Da, uite-l.

Dénes dădu din cap.

— Spunea postașul că ți-a adus și ție. Tocmai voiam să trec pe la tine. Pregătește-te să plecăm cît mai în grabă.

Flăcăul se înviora:

— Unde? La Fîntîna lui Vodă?

— Ţine-ţi gura, frăţioare. La cătănie!

— Dar... Péter se zăpăci. Un gînd năstrușnic îi fulgeră prin minte: poate că Dénes nici nu știa ce se pregătește la Fîntîna lui Vodă. Mă gîndeam că tot n-ar trebui să ne prezentăm la armată. Azi-mîine rușii-s aici.

Dénes era hotărît în ceea ce-și propunea și sigur în acțiune.

— Întîi trebuie să facem rost de arme. Cu mîna goală nu facem nici o ispravă de seamă. Să umblăm lelea, pitulindu-ne prin ascunzători? Nu face două parale! Trebuie să luptăm! Pe urmă trebuie să mai vorbim cu unul cu altul și la oraș. Asta tu n-o înțelegi. Așa că pregătește-te băiete, ca să putem pleca!

Péter ar fi ales totuși calea muntelui; era mai simplu și mai sigur. Dar îl ascultă pe Dénes. Așa-i spusese și Varga. Și cuvintele lui Varga nu le uitase.

2

În noaptea cînd căpitanul primise ordinul telefonic să se întoarcă cu primul tren, noua veste nu sosise încă în sat. După-masă tîrziu, căpitanul dăduse un raport, tot prin telefon, maiorului Holitz, spunînd tot ce avea pe inimă despre favoritul maiorului. Astă-noapte cînd primise ordinul, căpitanul crezuse în primul moment că este chemat din motive de ranchiună personală, pentru a-l împiedica să zădărnicească acțiunea „camaradului" din regiunea de sud. Dar după drumul din noapte, care acum de loc nu-i mai păru încîntător, îndată ce se urcă în tren, află de cele întîmplate.

Nu avu timp nici măcar să se spele și să se pri-

menească. Din primul moment se văzu copleşit de treburi.

O serie întreagă de sarcini se ivi în reţeaua de contraspionaj. Trebuia organizat şi întărit serviciul de frontieră. Era urgentă nevoie de clarificarea situaţiei şi rolului oamenilor din Romînia. Trebuiau stabilite legături cu ei, unii trebuiau aduşi peste „graniţele vieneze" ce pîrîiau din toate încheieturile. De asemenea era nevoie de noi arestări. Şi colac peste pupăză, maiorul Holitz care-şi pierduse capul — se enerva şi se pomenea ţipînd chiar cînd era singur în birou — îi pusese în circă şi grija de a procura trei lăzi cu grenade.

De însemnările pe care şi le făcuse în cancelaria notarială, căpitanul abia după cîteva zile avu ocazia să se ocupe. Imediat se apucă să scotocească dosarele îngrămădite în dulapuri. Căută numele lui Varga István. Cînd îl descoperi într-un tablou provenit de la siguranţa romînă, ochii i se aprinseră asemenea unei fiare. Ia te uită! Tînărul acesta a făcut şi închisoare pentru agitaţie clandestină! Cum se poate ca el să nu fi ajuns niciodată în plasa contraspionajului maghiar? Va să zică şi Varga era dintre cei care au reuşit să se ascundă de ochii urmăritorilor.

Căpitanul Kelemen îşi frecă mulţumit mîinile şi dădu numaidecît ordin telefonic lui Tóháti să aresteze fără întîrziere pe numitul Varga István şi să-l trimită sub escortă în capitala judeţului.

Majurul, cu receptorul în mînă, îşi pierdu respiraţia. Rămase trăsnit, aproape incapabil de a rosti un cuvînt. Apoi, însoţit de un jandarm, alergă val vîrtej la şcoală. Sufla şi gîfîia, încît mustaţa sta să-i zboare de sub nas. Învăţătorul nu era acasă, numai bătrîna cu părul alb care tremura de groaza acestei vizite neaşteptate. De Varga nici urmă. Tóháti îşi aduse aminte de flăcăul care îi ajutase la lucru. Ei, a sosit momentul să pună mîna pe el! O să-i arate el şi fetei! Acum îi are la mînă! Dar avîntul i se tăie

aflînd că, cu cîteva zile în urmă, Szente Péter a plecat la armată. Se rușină cînd sergentul îi aduse aminte de acest lucru.

— Da, da, știu, dar cu atîtea treburi pe cap am și uitat. Firește, firește, de aceea nu se mai prezintă la control.

După această neizbîndă, majurul se întoarse la post, răsuflă puțin, lăsă pe sergent și, luînd cu el un alt jandarm, plecă la cancelaria notarială.

Era toamnă, de jur-împrejur totul se ofilea, pălea; la cea mai mică adiere de vînt foile de porumb foșneau aspru, iar frunzele de pe copaci se scuturau rînduri-rînduri. Rîndunelele se adunau gata de plecare, acoperind sîrmele de telefon. Stăteau acolo ceasuri întregi pregătindu-se de drumul cel mare...

Așa cum ședea în cancelarie, bătînd nerăbdător darabana pe masă cu degetele-i groase, Tóháti părea că se uită visător pe ușa deschisă la rîndunelele mîhnite, abătute. Dar puțin îi păsa de păsările ce se pregăteau de drum! Însoțitorul lui, jandarmul, stătea de strajă în fața ușii deschise. Fel de fel de gînduri năzdrăvane îi treceau prin cap, și ca o urmare intimă omul se scărpina mereu la ceafă săltîndu-și pălăria cu pene de cocoș: mamă, mamă, ce o mai îi aici! Din vorbele șefului numai cînd și cînd îi ajungea cîte una la urechi. Majurul nu-i descoperi notarului scopul adevărat al vizitei sale; cu voce monotonă și seacă îi comunică doar informațiile confidențiale primite prin telefon:

— Primele unități rusești de tancuri au trecut Carpații de miazăzi. Trebuie să ne pregătim.

Notarul îi aruncă o privire deznădăjduită:

— Să ne pregătim? Dar cum? Ce înseamnă pregătire?

— Ce înseamnă? Asta nici eu n-o mai știu, răspunse majurul.

Contopistul fu poftit să iasă din birou ca să nu asculte ce vorbesc cei doi.

Vrăbii grase se scăldau în pulberea curții, tăvălindu-se, bătînd din aripi. Semn de toamnă lungă, își zise plictisit jandarmul din fața ușii. Meditația îi fu însă întreruptă de domnul învățător Mezei, care între timp trecuse pe acasă și, auzind că jandarmii au fost pe la el, s-a pornit pe urmele lui Tóháti Nu, lui nu-i e frică, are curajul să privească-n față să nu creadă Tóháti că se ascunde de el! Urcă scările cu o agilitate care-i desmințea vîrsta înaintată Jandarmul care stătea cu bărbia proptită în palmă, în poziție de repaus, contemplînd peisajul tomnatic, se dădu la o parte făcîndu-i loc să treacă. Se uită cu atenție și plin de mirare la barba albă a învățătorului. Era un port neobișnuit, și niciodată n-a avut ocazia să-l vadă de aproape ca acum. Prin părțile de unde era el nu se mai purta nimeni așa încă de pe vremea lui Franz Joseph.

Intrînd în cancelarie și văzîndu-se întîmpinat de privirile înțepătoare ale lui Tóháti și de fața răvășită de griji a notarului burduhănos, Mezei își schimbă hotărîrea: nu mai era curios să afle de ce a fost căutat, ci tăbărî asupra notarului. Auzindu-l vocea energică, jandarmul clătină și mai mirat din cap.

— Vă rog, dacă nu vă îngrijiți de ajutor eu nu-mi pot lua răspunderea pentru deschiderea la timp a școlii. Dumneavoastră după cîte văd nici nu vă pasă de învățămînt.

Notarul se uită cu dușmănie la omul care vorbea răstit și zîmbi cinic.

— Ia spune-mi mai degrabă cîți cai încap în școala aceea?

— Ce fel de cai? făcu Mezei consternat.

— Sîntem în război, domnule. Asta o știi și dumneata.

Se vede că istoria se repetă. Din nou cai în școală. Poate că și notarul a auzit de „încartiruirea" din primul război și probabil cunoștea și părerea învăță-

torului despre această încartiruire. De aceea o fi adus vorba despre cai.

— Frumos! Foarte frumos, n-am ce zice! Cultură, nu glumă!

Stăpînul atotputernic al administrației locale îi rîse în față.

— Aveai un cîrpaci acolo. De ce l-ai lăsat să plece?

— A fost chemat la oaste. Eu nu puteam să-l țin cu forța.

Majurul smuci din cap ca un cal ce adulmecă lupul. Luă vorba din gura notarului:

— Școala, deocamdată, nu se deschide. Nici vorbă nu poate fi de așa ceva. Începeți să vă pregătiți.

Bătrînul își întoarse cu uimire ochii albaștri spre majur.

— Cum să înțeleg asta, vă rog? Ce vreți să spuneți?

— Să vă pregătiți! Nu înțelegeți? Vorbesc doar ungurește, răspunse aspru.

Bătrînul se uita nedumerit la mustățile dese și răsucite ale majurului cu obrajii roșii, plesnind de sănătate; se uita, dar nu le vedea. Ochii i se împăienjeniră. Nu cumva vor să-l ridice și pe el și să-l ducă cine știe unde, cu nevastă cu tot. Prin sat se șoptește că toată populația va fi evacuată pentru că aici se vor angaja lupte. Dădu iar din cap.

— Înțeleg, șopti și se grăbi să părăsească cancelaria. Notarul nu mai rîdea; urmărea din ochi pe omul care ieșea și scrîșnea din dinți.

— Bătrîn zănatic! Ăștia au săpat țara! Locul lui era de mult la muzeu, nu în învățămînt!

Îl supărau insistențele învățătorului pentru școală. Mezei a fost acela care a trîmbițat prin tot satul că el, adică notarul cu puteri nelimitate, e un dușman al culturii, al luminii!

Tóháti, șiret nevoie mare, schimbă vorba:

— Despre ce fel de cîrpaci vorbeai? întrebă pe notar.

— Nu-ți aduci aminte? Ăla care repara școala.

Majurul trunchios, cu pumnii uriași, își încreți fruntea și se prefăcu a nu ști nimic.

— Cînd?

— Păi acum! La sfîrșitul verii.

— Interesant. Nu știu nimic de asta.

— Da' cum să nu știi. Doar ai văzut registrul de evidențe.

Tóháti clătină din cap:

— Nu-mi aduc aminte.

Dar dacă notarul ar ști că Tóháti a trecut și pe la școală și a stat de vorbă cu numitul Varga care i-a alunecat din mînă ca un pește!... Ce rușine!

— Și i-ați înregistrat toate datele?

— Exact. Reglementar. Toate.

— Ia să văd niței registrul!

Bănuiala începu să încolțească în mintea notarului. Conțopistul, lua-l-ar dracu!... Ăla l-a înregistrat! E ciudat că și căpitanul tot cu registrul avea ce avea. Nu cumva au descoperit vreo neregulă? Scoase volumul respectabil din fundul sertarului și i-l întinse, prompt, dar cu o mișcare șovăitoare, lui Tóháti. Puse degetul pe nume. Poftim. E aici. Varga István. Majurul zări numele și sîngele i se urcă la cap. Tuși: hm, hm.

— Ehei, frățioare!...

— Încep să cred că registrul ăsta pot să-l arunc în foc, se hazardă notarul.

— Asta nu! protestă majurul, dar nici el nu știa de ce ținea să-l apere. Cel puțin atît să poată arăta din Varga: numele și datele personale. Ăsta-l iau cu mine! și apucă cu degete lacome registrul.

— Mă rog, poftim! încuviință politicos notarul. Dar nu-nțeleg, doar singur spuneai...

O sprînceană o luă razna și nu se opri decît pe la jumătatea frunții; capul făcu o mișcare și se înclină într-o parte și prin asta fața majurului luă o expresie misterioasă, cel puțin el așa credea.

— Secret! În interesul cercetărilor! Numai pe mine mă privește, spuse.

Fruntea notarului se broboni de sudoare. Curiozitatea îl chinuia.

Tóháti fluieră, jandarmul din fața ușii sări. Superiorul îi aruncă registrul:

— Bagă-l în raniță!

— Nu încape, să trăiți!

— Pune-l cum știi! Vreau să spun... du-l în mînă.

Notarul urmărea mișcările prietenului său, îi ascuita vorbele sucite. Ce l-a apucat pe omul ăsta? Să fie așa de proastă situația pe front? Dar unde este frontul în fond? Secret, în interesul cercetărilor... Ce dracu o fi și secretul pe care majurul i-l ascundea și lui? Ceva îi mijea prin minte și întrebă doar așa, în treacăt:

— Spune-mi te rog, ce o să se întîmple, după toate astea, cu Hinyi? Trebuie rezolvat înainte ca... Cum să spun... atunci numaidecît...

Tóháti avea privirea rătăcită, de nebun:

— Va fi rezolvat! Te asigur eu!

— Mă rog, mă rog... Eu nu mă amestec...

— Nici nu e nevoie! Cristoșii și Dumnezeii... înjură cumplit majurul, scuturîndu-și pumnii.

...Ciripitul trist al rîndunelelor se stingea în tăcerea toamnei ce se așternuse peste sat. Se adunau tot mai multe, se înșiruiau cocoșate pe sîrme, arătîndu-și trecătorilor pîntecele albe.

În grădina notarului tufănelele albe și liliachii își desfăceau mugurii grăbiți să înflorească; cu aceste flori avea să moară ultima podoabă a grădinilor. Doamna notăreșiță tîndălea printre straturi, făcea cîte un pas privind gînditoare, netezindu-și din cînd în cînd părul retezat. După un răstimp se întoarse în casă.

Ehei, bine le-a mers în satul ăsta!...

Și nea Kuri își petrecea tot timpul în grădină. Merii sădiți acum patru ani dădeau primul rod.

Trunchiurile pomilor erau mai înalte decît proprietarul lor. Kuri își dădu capul pe spate. Pe gîtul gros vinele i se umflară. Se uita la merele batule care erau în pîrgă. Ofta amarnic. Cine va culege atîta pomet scump? Rupse un măr, deși nu era copt ca lumea, mușcă din el numai ca să nu-l mănînce altul, apoi îl aruncă.

De ani de zile nu s-a pomenit așa belșug de rod pe pomii mai bătrîni. A fost un an bun pentru fructe; recolta făgăduia să aibă un conținut bogat de zahăr. De sub pomi se adunaseră cantități enorme de mere căzute, bune pentru țuică. Prin mintea lui Kuri treceau fel de fel de gînduri. Acum două zile înaintase cererea pentru fiertul țuicii, căci cu două zile în urmă nu credea să fie adevărat ceea ce istoria scria în cartea destinului lui. Cinci litre promise notarului și cinci lui Tóháti. Dar pare-se că s-au dus boii dracului, că altul va fierbe țuica și altul o va bea!

În liniștea lîncedă de toamnă ce se așternuse peste grădină, din cînd în cînd mai cădea cîte-un măr viermănos, făcînd un zgomot ușor; cîte o frunză galbenă își lua zborul în zig-zag ca un fluture jucăuș.

Cu mîna lui perfidă septembrie răscolea frunzișul. Umbla zvonul că nu se va mai ține nici tîrgul de Sintămăria mică.

Nea Kuri își trase pălăria neagră și soioasă pe ochi, poate pentru ca nimeni să nu-i vadă amărăciunea ce mocnea sub sprîncenele stufoase, și plecă la bunul și scumpul său ortac Tövisi. În ultimele săptămîni evenimentele se revărsaseră asupra lor în valuri și cu tunete atît de cumplite, încît amîndoi uitaseră povestea cu șargul.

La alde Tövisi, în mijlocul casei, stătea o ladă mare cu cercuri de fier, cu capacul deschis. Fata, Rozika, o mătura pe dinăuntru cu o măturice de pene, ridicîndu-se în vîrful picioarelor ca să-i dea

de fund. Aplecîndu-se, ea își arăta cu nerușinare coapsele osoase, fără să se sinchisească de omul care intrase. Kuri aruncă o privire asupra pulpelor albe ce se vedeau de sub fusta ridicată, își dădu la o parte mustățile zbîrlite, și își întoarse repede privirea spre rufele aruncate grămadă peste pat.

Pe pat se înșira trusoul fetei; zestre bogată, frumoasă, din material de bună calitate.

„Aștia s-au și apucat să împacheteze", gîndi Kuri.

— Ei, vii? întrebă scurt pe Tövisi.

— Unde?

— Vino cu mine. Trebuie să vorbim ceva.

Tövisi își căută pălăria de paie care se rătăcise printre atîtea lucruri înșirate prin casă. Kuri adulmecă: toată casa era plină de mirosul de pînză nouă, fină. Dezordinea însă îi spori și mai mult amărăciunea.

— Nu trebuie să ne grăbim chiar așa tare. Notarul n-a început încă să-și adune lucrurile, spuse, în timp ce prietenul său își căuta pălăria.

Era o pălărie nouă de paie. O cumpărase la tîrgul de Sîntana, într-un sat vecin. Era împletită dintr-un material subțire, sclipitor și bătea în galben; panglica era de culoare cafenie.

Tövisi păși alături de prietenul său fără să-l întrebe unde. Și cînd Kuri puse mîna pe zăvorul porții lui Tudoran, Tövisi nu se miră. Abia cînd ajunseră în curte îl întrebă:

— Ce vrei de fapt?

— Haide, hai...

Văzînd că-i vin oaspeți, Tudoran făcu instinctiv o mișcare să-și ascundă șerparul scos din nou la lumină. Tocmai îl ștergea de mucegaiul albăstrui ce înflorise pe el. Dar nu mai avu timp să-l dosească. Ochii îi clipeau la fel de repede ca totdeauna, și cu vocea lui de bariton profund răspunse în silă la binețele oamenilor.

Kuri își roti și aici ochii prin casă. Aici nu se îm-

pacheta și asta îi pricinui altă amărăciune. Spuse:

— Auzi, mă Ieremia? Eu unul nu plec! La urma urmelor de ce-aș fugi?

Tudoran înghiți în sec, mormăi ceva indispus și își dădu capul pe spate ca și cum ar fi vrut să scape de o șuviță de păr căzută pe frunte.

„Ce o fi știind Kuri despre declarația lui în legătură cu Tar Pista?"

Oaspetele continuă:

— Tövisi are cu totul altă situație. E de înțeles. El trebuie să se dea la o parte deocamdată din pricina fetei, mai bine zis din pricina lui Tar Pista. Alde Tar au încărcat două lăzi mari cu fel de fel de lucruri. Sárosi și-a tăiat porcul, nevastă-sa frige carnea și o pune în untură ca s-o poată lua cu ei, să aibă la nevoie.

Știa precis cum stau toți cu împachetatul, cu pregătirile. Lui Sárosi îi dăduse chiar o mînă de ajutor. Cutreiera toată ziua grădina, umbla de colo pînă colo prin sat. Îl durea inima.

— Caii tot mai găsesc ceva de îmbucat pe drum, adăugă. În multe locuri otava e încă pe cîmp...

Tudoran era încurcat. Totuși trebuia să mai aștepte cu șerparul. Sau poate ar fi fost și mai bine să nu-l mai scoată de loc... nici după încăierarea sîngeroasă din noaptea aceea de bal din februarie. Dracu s-o ia! Cine ar fi crezut că lucrurile vor lua o astfel de întorsătură? Știa prea bine că romînii se uită chiorîș la el pentru că a lepădat portul strămoșesc. Și pentru că își văruise casa în alb. Cum ar putea oare să și-o facă iar albastră, înainte ca trupele sovietice și romîne să sosească în sat? Afacerea aceea cu pădurea, aceea i-a luat mințile!

— Da' poftim și ședeți, își îmbie oaspeții pe un ton silit.

— Nu se poate. Ne grăbim. Trebuie să împachetăm, spuse nerăbdător Tövisi.

Dădu din mînă.

— Ei, dacă-i numai atît, puteți ședea...

Lui Tudoran îi trecu prin gînd că tot s-ar mai găsi la casă un păhărel din rachiul de prune din anul trecut. Dar alde Tövisi nu mai fac două parale, păcat să strice bunătatea de rachiu cu el. Dacă nu vor să șadă, e bine și așa! Las' să stea și în picioare. Nu se mai dă în vînt să le intre în voie; a trecut baba cu colacii!

— Trebuie să chibzuim așa fel, ca tu să fii primar, Ieremia, își dădu Tövisi cu părerea. Iar cînd zarva s-o mai potoli, te urci în căruță și nu te oprești pînă la oraș, să vezi ce se poate face cu pădurea. Cu banca sătească trebuie să te înțelegi. Chiar acum ar fi ieșit contractul, gata de semnat, dacă...

Vorbea greu, era abătut, n-avea nici un chef...

Kuri se însufleți.

— Tu trebuie să fii primar, Ieremia, de asta să ai grijă! Și fiindcă eu rămîn acasă și cunosc afacerea cu pădurea, o să te ajut.

„Ei, asta-mi mai lipsește, să rămînă și Kuri!" spumega în sinea lui, Tudoran. Tocmai se gîndise că dacă pleacă și Sárosi și Kuri și Tövisi cu nea Tar cu tot, el rămîne singur, deci pune mîna pe aproape întreaga pădure și n-o să trebuiască să împartă venitul cu alții. O și spuse:

— Păi dacă aș fi în locul tău, eu unul n-aș rămînea, Doamne ferește! clătină din cap, privind îngrijorat spre omul cu sprîncenele zbîrlite.

Kuri se sperie:

— De ce, mă?

Pistruii de pe fața lui Tövisi se aprinseră: omul interveni grăbit:

— De ce să nu rămîie? Nici noi nu mergem decît într-un sat apropiat. Pînă vor sosi armele noi din Germania! Ce, tu Ieremia, n-ai auzit despre armele noi? Astea vor hotărî soarta războiului!

Se aprinse la vorbă și începu să deseneze pe masa din fața lui:

— Uite aici! Despre ce este vorba? Îi lasă pe ruși să înainteze în careul Carpaților, apoi dă-i cu armele noi! Atunci o să vezi!

Asemenea cuvinte nu prea erau pe gustul lui Ieremia; omul avea sentimentul că frînele puterii i se îmbiau de la sine, că n-avea decît să întindă mîna pentru a le putea apuca. Ca să nu-i dea un răspuns lui Tövisi, se plesni cu mîna peste frunte (o muscă se plimba încăpățînată pe fruntea lui și nu voia în ruptul capului să zboare de acolo, în zadar Tudoran își tot scutura capul. Și muștele își trăiau ultimele zile, s-au lenevit, se obrăzniciseră).

Kuri o ținea înainte:

— Tu, Ieremia, n-ai de ce te plînge. Ți-a mers bine. Cîte vaci ai cumpărat în ăști patru ani? Numără numai cîte vaci îți pasc sus la munte? Și cîte ți-a luat statul? Nici una, nu-i așa?! Știi, o mînă spală pe alta, spuse, arătînd pe propriile-i mîini această operație. Acum e rîndul tău.

Tudoran înțelese pe dos și, luînd vorbele lui Kuri drept o amenințare, sări în sus:

— Cum e rîndul meu? Vreți să mă jupuiți, poate? Ce?

— Da' de unde! Dar acum tu ai să fii primar.

— Asta se poate. Se prea poate, se liniști Tudoran, oftînd adînc.

„Ieremia parcă e alt om; greu de cap, nu pricepe ce i se spune. Sau nu crede în armele acelea minunate? De afacerea cu pădurea — tace chitic. Nu miroase a bine. E mare pișicher dumnealui! Așa era și pe vremuri cînd era primar. Vrea să pună mîna singur pe pădure", se gîndi Tövisi și gura i se umplu de un gust amar.

— Ar fi bine dacă te-ai face și tu nevăzut, cel puțin cîteva zile să nu te arăți în fața lumii, îl sfătui Tudoran pe Kuri. Eu sînt romîn, știi, mie nu mi se poate întîmpla nimic. Era cît pe aci să-l ia gura pe dinainte și să spună că alaltăieri fusese într-ascuns

cu trăsura la oraș și vorbise cu un avocat, domnul acela cu ochii bulbucați și fața ca o lună plină, care în 1937 petrecuse aici, în comună, noaptea din ajunul alegerilor și încurcase solid iețele. Se zvonea că va ajunge prefect. În oraș partidul național-țărănist se organiza de zor. Cartierul general al partidului era în biroul avocatului. Consfătuirile se țineau lanț zi și noapte, în fumul gros al țigărilor de foi.

Tudoran nu mai avea nevoie de alde Kuri; îi părea rău că se legase atît de strîns cu el.

Sprînceana lui Kuri începu să se zbată. Sfatul lui Tudoran îl lovise drept în inimă. Ce-o fi știind Ieremia? Ce-o să fie aici? El încă nu împachetase nimic, nu se pregătise să părăsească satul. Se uita cu stăruință la trăsăturile de pe fața smeadă a lui Tudoran, doar-doar va afla ceva acolo.

— Spune-mi verde, de ce crezi că trebuie să plec? îi puse enervat întrebarea. Ce-am făcut eu ca să mă aleg cu o nenorocire ca asta? Doar n-am fost nici primar, nici notar, nici jandarm. Nici măcar soldat n-am fost. Că am fost înscris în partidul lui Imrédy? Și dacă? Ce sînt eu de vină? Cîți membri n-a avut partidul în sat? Asta nu înseamnă nimic. M-am înscris și gata! încercă să minimalizeze totul.

Tudoran își înălță capul și îl privi pe Kuri drept în ochi. Îi spuse pe șleau:

— Bun, bun. Ai dreptate. Dar cazul lui Vasi Năznanu...

Kuri tresări: cuvintele nimeriseră în plin:

— Cu Tar Pista? Ăla? și de nervos ce era își repezi pălăria pe ceafă de mai să-i cadă din cap. Ce mă privește pe mine? Eu l-am ucis pe Vasi Năznanu? îi tremură mustața.

Și în pieptul lui Tudoran se mișca ceva neplăcut. Își răsuci mustața spălăcită, dus pe gînduri. Murmură apoi ca dintr-un fund de butoi:

— N-am spus asta.

— Ei, atunci mai bine ţi-ai pune lacăt la gură! îl ameninţă Kuri.

Stăpînul casei îşi scutură umerii laţi:

— Aţi venit la mine să vă dau un sfat, eu numai de aceea vă spun...

„Jandarmii mai sînt încă în sat, se îngrijoră Tudoran, şi mă pot ridica oricînd dacă vorbesc prea mult despre nişte lucruri pe care-i mai bine să le uiţi. Ce poţi să ştii?"

Gazda se gîndi ce se gîndi, apoi, aruncînd şerparul pe pat, intră în cameră de unde se întoarse cu o sticlă verzuie de un litru.

— Atît a mai rămas din rachiul din anul trecut. Beţi un păhărel, nu-i aşa?

— Lasă-l dracului de rachiu! De rachiu îmi arde mie acum? se oţărî Kuri.

Tudoran chibzui îndelung. Ce putea să ştie Kuri din amănuntele cercetării pe care o făcuse Tóháti în legătură cu asasinatul? Drămui toate posibilităţile. Lucru de căpetenie e că şi domnul primar Sárosi se cară, îşi adună calabalîcul! Asta îl linişti într-o oarecare măsură, căci Sárosi fusese acela care l-a căutat în ziua aceea frămîntată de februarie, şi nu era de mirare ca primarul să fi flecărit. Oftă adînc, de parc-ar fi avut cine ştie ce piatră grea pe inimă. Puse sticla pe masa vopsită cafeniu, dar uită să aducă şi pahare.

Se gîndi mai bine şi păru că se înmoaie. Un zîmbet schimonosit îi apăru în jurul mustăţilor, faţa i se lumină şi clipi şiret către oaspeţii săi:

— Pe mine mă cunoaşteţi! Ştiţi că Tudoran n-a fost niciodată un ortac hain. Ei! trase cu coada ochiului către cei doi oameni care stau şi se frămîntau. Mie nu mi s-a clintit un fir de păr în anii ăştia, n-am ce zice. Aşa că vă puteţi bizui pe mine.

Dar, cu toate că vorbele sale sunau hotărît, nu izbuti să potolească neliniştea vizitatorilor săi. Aceştia parcă mai aşteptau ceva. Tövisi îşi învîrtea

în mînă pălăria frumoasă și albă de paie, privindu-i îngîndurat panglica ruginie și respirînd greu. Se gîndea cît s-a bocit nevastă-sa în ultimele zile; ar fi putut să umple o casă cu lacrimile ei. „Locotenent-colonel v-a trebuit? Mînca-l-ar freanțu pe unde o fi! V-a trebuit «viitor mai frumos» și alte parascovenii! Dacă Rozica nu se zgîia atît la fudulul de Tar Pista, acum n-ar trebui să ne luăm cu toții lumea-n cap!" Femeia își vărsa tot amarul asupra lui, îl potopea cu imputări, ca și cînd el ar fi adus nenorocirea pe capul lor. Îi reproșa pînă și faptul că s-a împrietenit cu notarul și cu majurul de se tutuiau între ei. Îi reproșa pantofii fini orășenești, cravata, tot. Tövisi stătea cu capul în pămînt, răbda fără să crîcnească loviturile nemiloase ca de bici ale cuvintelor și lacrimilor ei.

Dar nici vaietele desperate, nici lacrimile ochilor înroșiți de plîns nu puteau spăla greșelile din vremurile trecute...

...Viața satului fierbea, clocotea în căldarea zilelor încinse. Șușotelile gospodarilor înstăriți, apoi pregătirile lui Sárosi, Tövisi, Tar nu făceau decît să sporească agitația printre săteni. Nu era de mirare că pînă și Ieremia Tudoran era cît pe ce să-și piardă cumpătul. Îndeosebi nopțile erau chinuitoare, nopțile în care nimeni nu se arăta să-i abată gîndurile ce-l rodeau adînc. De multe ori gemea în somn, dimineața se trezea ud leoarcă, și toată ziua era ca lovit cu o moacă în cap. Mai ales în liniștea nopții, în singurătate, vedea tot mai vie ziua aceea albă și strălucitoare de chiciură cînd s-a pomenit cu Sárosi care venise pentru Tar Pista. Apoi jandarmeria... Cînd apucase condeiul și cu experiența lui de vechi primar își așternuse numele sub declarație... Amintirile acestea îi tulburau cumplit nopțile. Ziua se zbătea cu alte gînduri. Se auzea că nemții și ungurii în retragere luau vacile din grajduri... Pe Tudoran îl durea inima rău de tot și din pricina asta...

Ce-i trecu prin cap, nu se știe, dar iată că într-o bună zi se duse ață la Năznanu. Dar parcă era un făcut, parcă nenorocul îi urmărea toți pașii din aceste zile: pe Năznanu nu-l găsi acasă. Nu o găsi decît pe Ioana, singură.

Privind la căsuța sărăcăcioasă și ascultînd liniștea toamnei ce se furișa dinspre cîmpul pustiu, pe Tudoran îl încolți invidia. Părea că drugi de fier apără cocioaba asta de furtuna istoriei ce strivea viețile în calea ei. Fata ședea singurică pe laviță de sub fereastră, legănîndu-și picioarele puse unul peste altul. Cosea ceva, aplecată deasupra lucrului. Tresări la auzul pașilor lui Tudoran. De cînd îl întîlnise astă-vară în cimitir, îi era frică de omul acesta. Poate că ceea ce-i strîngea inima nici nu era teamă, ci mai degrabă groază. Dar de ce? Nu-și putea da seama...

— Unde-i tat'tu? întrebă Tudoran cu fața întunecată.

Sprîncenele negre ale Ioanei se încruntară, clipi puțin ridicîndu-și privirea spre Tudoran.

— În sat.

— Dar maică-ta? Tudoran se uită în toate părțile, privirile lui răscoleau casa.

Inima fetei bătea cu putere. Privi și ea împrejur.

— Mama?

Da' de ce-i spusese Tudoran atunci în cimitir, că ea ar putea să îmblînzească pumnii jandarmului? Ce fel de gînd josnic și ticălos i-o fi umblat prin cap? Poate de aceea i se umplea sufletul de groază cînd îl vedea.

Nu îndrăzni să-i spună că nici maică-sa nu e acasă:

— E pe-aici pe undeva. Trebuie să vină numaidecît!

Tudoran se așeză cu mișcări liniștite, sigur de sine, pe laviță lîngă fată, ca un flăcău ce se pregătește să-i spună vorbe dulci, și freamătă de dorinți.

Ioana se trase mai la o parte. Îi era frică să se uite la el.

Ieremia începu vorba, oftînd din baierele inimii:

— Și tu, Ioană, tu! Ți-am spus de atîtea ori să ții bine minte cuvintele lui Ieremia Tudoran! Ți-am spus că o să se întoarcă lumea și o să se isprăvească în curînd cu suferințele. Zi că n-am spus-o! Ce? Vom șterge lacrimile. Lacrimile romînilor. Da! Le vom șterge și pe ale tale. Nu se potrivește plînsul cu ochii tăi frumoși! Nu l-am uitat pe Vasi, n-avea nici o grijă!

Drept dovadă oftă așa de tare, de parcă el ar fi purtat în inimă o durere nețărmurită. Ioana înghițea cu noduri, își lăsă capul pe piept, mîna începu să-i tremure.

După o scurtă pauză, Tudoran începu din nou:

— Flăcăul a șters-o, ai? rînji hain.

— Care flăcău? își ridică Ioana privirea.

— Ticălosul de Szente. Tudoran își ridică pumnul voinic.

Fata își întoarse capul.

— Vezi, ți-am spus mereu că Szente e omul jandarmilor. N-am avut dreptate? hîrîi glasul triumfător. Dacă stai să te gîndești, cine fuge acum? Cine-și ia tălpășița? Numai cel căruia îi arde pămîntul sub picioare, cei ce se simt cu musca pe căciulă.

Tudoran ar fi dorit să-și aducă exact aminte de convorbirea aceea din cimitir. Dar nu-și mai amintea limpede decît de razele obosite ale soarelui în asfințit, care se strecurau prin frunziș ca o pulbere de aur, învăluind făptura fetei ce se depărta cu pași înceți... Ce fată frumoasă și voinică e Ioana... Nu-i de mirare că și majurul a pus ochii pe ea... Ce spusese atunci Tudoran despre asta, ce spusese oare? Își încruntă fruntea, se frămîntă, își stoarse memoria și simțăminte rele îi trecură prin inimă; nu îndrăzni să aducă vorba despre amănuntele convorbirii de-atunci.

— O să se îndrepte o dată totul, spuse Ioana cu o indiferență tristă. Se înțepă la deget; sîsîi aproape imperceptibil.

Bărbatul alunecă mai aproape de ea. Ce sînge fierbinte are fata asta! Frige, arde, nu alta.

— Da' ce-i cu maică-ta? Nu mai vine?

— Ba da! Trebuie să vină! Și Ioana se ridică brusc, tremurînd din tot corpul. Tudoran se retrase din nou la capătul laviței. N-avea astîmpăr, parcă stătea pe fier înroșit.

Ioana nădăjduise cu încăpățînare, pînă-n ultimul moment, și mai credea și acum într-o minune care să-i redea fericirea pe care însă nu și-o putea închipui. I se părea că există pe lume doi Szente Péter. Unul, cel de demult, flăcăul cu inima cinstită și curată, prietenul lui Vasile, alesul iubit și neuitat al Ioanei! Ce dor îi era de el!... Celălalt e Szente Péter cel nou pe care din cuvintele lui Tudoran l-a cunoscut cu adevărat și la care se gîndea cu o ură neîmpăcată.

Ar fi vrut să scape de această ură; simțea că ea îi zdrobea inima, picurînd otravă în nopțile și în zilele ei. Visa mereu că într-o bună zi se va trezi în fața unei minuni. Poate că o dată se va vedea că viața ei de acum n-a fost decît un vis urît.

Dar minunea întîrzie mereu, timpul trece, roata lumii se învîrte, toamna smulge frunzele copacilor... Nu mai sînt minuni...

Uite, și Tudoran a venit cu vestea că Szente Péter a dat bir cu fugiții. Ioana ar dori să-și astupe urechile, să n-audă astfel de vorbe și totuși trebuie să le asculte pînă la capăt. Dacă Péter ar fi rămas pe loc măcar în zilele acestea furtunoase, dacă ar fi rămas acasă dovedind astfel că nu-i este teamă de viitor, că privește cu inima curată, cinstită, adevărul în față.

Dar și de data aceasta Tudoran avea dreptate. Nu putea să dispară și Péter cum a făcut Moise Dăndărău cînd îi sosise ordinul de chemare? Peste cîteva

zile rușii aveau să fie aici... Se spune că nemții aveau să poarte lupte și în sat... Veress Dénes... Și ăla era cu Péter, s-a cîrdășit cu el, împreună au plecat la armată... Și cum se mai străduia să-i ajute în noaptea aceea ucigătoare de groază!

Viața aducea mereu alte dezamăgiri în inima chinuită și slăbită a Ioanei. Se obișnuise aproape să nu mai creadă în vorbele oamenilor...

— Dar buchetul acela îl mai păstrezi? întrebă pe neașteptate Tudoran.

Fata se cutremură, îl privi drept în ochi. Ce voia Tudoran cu buchetul? Cum de și-a adus aminte tocmai de el?

— Arată-mi-l. Îl mai ai? spuse el în treacăt.

Ioana îl aduse și i-l dădu. Sînt flori ce nu se vestejesc niciodată. Cel mult se umplu de praf dacă le dai uitării. Tudoran le privi îndelung, le răsuci în mînă. Simți că ochii i se împăienjenesc, iar mîna prinse a-i tremura. Gemu, și cu o mișcare bruscă aruncă buchetul pe masă. Ioana îl ridică cu grijă, drăgăstos, și îl așeză înapoi în ladă, apoi învîrti cheia în broască.

— Arde-l, ascultă-mă ce-ți spun, o sfătui Tudoran. La ce-l mai ții? Trezește numai amintiri triste în sufletele voastre. Și nu-i bine! Buchetul ăsta-i atins de mîna diavolului. Aruncă-l în foc!

Ochii negri, limpezi ai fetei, urmăriră lung privirile tulburate, neliniștite ale lui Ieremia. Ce-o fi avînd el cu buchetul ei? Nu înțelegea.

— Va să zică tat'tu nu-i acasă. Și cînd vine?

— Deseară. De bună seamă...

— Deseară? Nu-i e frică?

— De ce?

Tudoran trase adînc aerul în piept.

— Așa... Știi... Zile grele...

...Seara Tudoran veni din nou. De astă dată avea șerparul la brîu și era îmbrăcat în vechiul port: cămașa brodată — ce-i ajunsese aproape pînă la

genunchi — cu mîneci largi și gulerul înflorat. Alde Năznanu abia-l recunoscu. Se uitară unii la alții, întrebîndu-se în tăcere. Îl poftiră să șadă. Ioana se trase la o parte; nu-i plăcea de loc acest du-te-vino al lui Tudoran. Ce-o fi vrînd de la ei? De ce l-o fi căutînd pe tatăl ei ca pe un ac într-un car cu fîn?.. Mai aveau încă grijă de camuflaj, deși în vîrtejul zilelor din urmă, bogate în evenimente, jandarmii nu-și mai băteau atîta capul cu fîșiile de lumină ce se strecurau pe ici pe colo din cîte o casă. Lampa lumina atît de palid, încît oamenii ce ședeau în odaie păreau mai degrabă niște umbre. Tudoran închise cu grijă ușa în urma lui și începu numaidecît:

— Vreau să te tocmesc, Ioane. Să te duci la munte, la vaci. Să mai vezi și tu ce-i pe acolo.

Femeia se amestecă numaidecît în vorbă:

— Dar aveți paznic acolo.

— Este, este, cum nu. Dar toată săptămîna nu s-a arătat prin sat, mînca-l-ar lupii de ticălos, își dădu drumul Tudoran.

Femeia își prinde bărbatul cu coada ochiului. O apucase spaima și i se muiaseră genunchii. Vedea că Ion se uită lung în gol, dă din cap, se frămîntă. Se grăbi să răspundă ea:

— N-o să meargă! Cum să meargă?

— Da' de ce? Îi plătesc!

— Abia se mai ține pe picioare! Îl dor șalele toamna.

— Dar îi plătesc bine, o ținea una Tudoran.

— Nu-i vorba de plată! replică femeia. Dar pe o vreme ca asta nu se duce, Doamne ferește. Se întoarse către bărbat rugătoare: — Ascultă-mă pe mine, Ioane!

Femeia vorbea pe un ton energic și hotărît, iar privirile îi fugeau cînd într-o parte cînd într-alta, de la fața frămîntată a bărbatului la icoană. Sfîntă Maică Fecioară, ajută-ne! Se îngrozea la gîndul că omul ei va zice da.

Ieremia se străduia cu pilde și tîlcuri străvezii să-i schimbe gîndul: nimeni să nu-și bage nasul unde nu-i fierbe oala, mai ales femeia. De altfel e lucru știut de cînd îi lumea, că femeia e un rău sfetnic. Pomeni și de povestea tragică cu grădina paradisului. Și la urma urmei, el nu-i cerea lui Ion să-și bată picioarele pe degeaba; i-ar părea numai tare rău să pățească ceva vitele, asta-i tot.

Dar cînd drept răspuns la atîtea argumente, femeia boldi niște ochi să-l străpungă, nu alta, cuvintele se înecară în gîtlejul lui Tudoran; gospodarul mîrîi ceva, că un dulău cu capul plecat. Ce ochi ucigași avea femeia asta, altă dată atît de blîndă și de pașnică!

Femeia își aruncă toate puterile în luptă. Bătu din picior:

— Nu! iar către bărbatul ei: Spune și tu, Ioane! Nu-i așa că nu te duci?

Pînă acum stăpînul casei părea că se ascunde în umbra propriei sale fețe, în dosul mustăților tomnatice și zbîrlite, dar pe neașteptate reteză discuția cu un gest energic al mîinii:

— Ei! Ce te amesteci, femeie? Voi vedea eu dacă merg ori ba!

Oaspele rînji larg, se lumină la față. A învins!

— Așa, așa, Ioane, pășl mai aproape și îl bătu pe umăr încurajîndu-l. Așadar te duci la munte, să te uiți după vaci?

Năznanu dădu din cap:

— Ți-oi spune mîine dimineață! Pînă atunci să mă mai gîndesc!

De astă dată îi strălucirâ ochii neveste-si. A învins!

3

Nea Năznanu se gîndi îndelung la oferta lui Tudoran, dar noaptea sforăi atît de năprasnic de părea că ar fi vrut dinadins să-și sperie nevasta și fata.

Dimineața se sculă devreme, dar nu spuse o vorbă despre hotărîrea pe care o luase. În zilele acestea tulburi în care lumea veche pierea zbătîndu-se într-o vîltoare nebună, iar lelea Ludovica de-abia putea bănui fața lumii noi, sufletul ei de femeie era muncit de o teamă nesfîrșită pentru bărbat.

Cuprinsă de presimțiri neghioabe, nebunești, tremura de parcă o mare nenorocire le-ar fi pîndit casa, viața. Din nou o apucase zbuciumul chinuitor care o torturase atunci cînd mașina groaznică cu farurile aprinse plecase, ducînd cadavrul fiului ei. Mieunatul pisicii în fața ușii era pentru ea un semn rău. Dimineața își tălmăcea îndelung visele, alergînd pe la vecine, cu care se sfătuia asupra tîlcului lor. De visezi apă mare, înseamnă boală. De vezi mort, să știi că va ploua. Iar a alerga noaptea pe întuneric, înseamnă supărare.

— Pe amintirea bietului Vasi, te rog din suflet, nu te mișca acum de-acasă, Ioane, îl rugă și începu să plîngă. Ai fi în stare să-ți părăsești familia în zilele astea? Știi bine că majurul a umblat o vară întreagă după fii-ta. Jandarmii sînt încă în sat. Toată lumea spune că pun ceva la cale.

Deși nu se trădase, Năznanu luase încă de cu seară o hotărîre. De aceea sforăise atît de liniștit. Dar la rugăminţile neveste-si căzu iar pe gînduri și se așeză oftînd la masă, își propti capul în pumni și zise:

— *Hleb.*

Ioana deretica prin casă, maică-sa punea pe foc niște vreascuri adunate prin curte. Cele două femei se uitară una la alta.

— *Voda,* spuse din nou după o scurtă pauză, bărbatul.

Femeia nu se mai smiorcăia și îi spuse în șoaptă Ioanei:

— Iar vorbește singur...

— Nu înțeleg, șopti Ioana.

— Nici eu nu înțeleg nimic, făcu maică-sa de parc-ar fi stat în fața unei taine de nepătruns.

Bătrîna își împinse într-o parte năframa de pe ureche, lăsînd să i se vadă părul alb. Și ea și bărbatul ei albiseră de cînd îi lovise jalea sfîșietoare din iarna trecută.

Bărbatul își ridică privirea spre fie-sa:

— Înțelegi?

— Ce, tată?

— Ce-am zis. Ai înțeles?

— N-am ascultat!

— Ei, să înveți!

— Ce, tată?

Fata vorbea blînd și supus, parcă i-ar fi vorbit unui bolnav.

— Cum ai să înțelegi cînd o să-ți ceară soldatul pîine?

— Ei, asta o înțelege omul!

— Da' dacă-ți spune *„dai mnie agoni"*?

Măturatul rămase în plata Domnului, cele două femei se traseră lîngă bătrîn, la auzul acestor vorbe ciudate.

— Asta o spune soldatul cînd cere foc..

— Ce fel de soldat, tată?

— Ce fel de soldat! Soldatul rus!

Mama și fata se uitară din nou una la alta. Ioana rîse ușor și cu o fluturare a mîinii încercă să abată vorba.

— Are el foc! N-o să ceară de la noi!

— Nu se știe niciodată. Tare le mai place să tragă din pipă.

Femeia interveni:

— Parcă ție nu-ți place!

— Păi tot acolo am îndrăgit-o și eu. Cînd eram soldat roșu...

Bătrîna își deschise puțin gura și își privi bărbatul:

— Ce ai fost tu?

— Soldat roșu! Năznanu își bombase pieptul, iar ochii îi străluceau. Lelea Ludovica înmărmuri. Așa ceva încă nu-i fusese dat să audă din gura bărbatului ei; îl privea tot mai mirată, rămase cu gura căscată.

— Unde ai fost tu soldat roșu, Ioane?

— Unde? La Vladivostok!

Femeile se uitară iar una la alta. Erau nedumerite, dezorientate. Acum lelea Ludovica într-adevăr nu-și mai putu da seama dacă omul ei vorbește aiurea ori ba.

— Dar unde-i Vladivostokul acela?

— Vezi, nici asta n-o știi! Poate nici atîta nu mai știi, cît fac doi cu doi. Dar las că vine ea vremea să înveți și tu.

Ciudate lucruri spunea Năznanu! Din inima lui țîșnise dintr-o dată taina pe care-o ținuse atîția ani de zile, de teama jandarmilor. Nici nevastă-sa nu-l auzise vorbind despre aceste lucruri. La numai o lună după cununie, Năznanu fusese împodobit cu flori ca un bou de ospăț și trimis pe front, în Galiția. Apoi căzuse prizonier. Despre viața lui de prizonier vorbea adesea, dar nu pomenise niciodată de Vladivostok, cel puțin lelea Ludovica nu-și aducea aminte de așa ceva. Ion se întorsese acasă tîrziu, după 1920. Și nu mult după aceea, abia la un an, se născuse Vasile, copilul cel mai mare... Vai! cînd își amintea de Vasi, femeii iar îi venea să plîngă. Vasi!... În prizonierat Năznanu deprinsese și limba rusă, o deprinsese chiar binișor, adică, după părerea femeii lui, perfect. Femeia era mîndră că bărbatul ei e un om umblat prin lume, că știe multe! Dar cu cît treceau anii, cu atît nevasta tînără de odinioară își uita mîndria, iar bărbatul cuvintele rusești. Și uite că acum iar le dibuia prin amintire. Piine, apă, foc...

Dar o dată cu vorbele rusești adunate de prin cotloanele amintirii, în inima bărbatului prindea viață și jeraticul ce se ascundea sub spuza atîtor ani, fața lui

se limpezea treptat, cuvintele i se umpleau de însufleţire, începu să povestească despre cele trecute vremi:

— Vladivostokul e un oraş vestit şi însemnat, departe, la răsărit, pe malul mării. Adică pentru mine e însemnat, fiindcă acolo am depus jurămîntul de soldat roşu.

Îi străluceau ochii:

— Dar ce jurămînt! Nu mă voi atinge de oamenii neînarmaţi, dimpotrivă, pe aceştia îi voi apăra împotriva oricărei asupriri... Asta era jurămîntul soldatului roşu cînd albii ucideau cu miile femei, copii şi bătrîni, populaţia civilă lipsită de apărare!

Se străduia să-şi sublinieze cuvintele cu gesturi largi. Ioana stătea în faţa lui, cu mătura în mînă, iar maică-sa îşi freca pîntecele de enervare. Uitase cu totul de vacile lui Tudoran. Bătrînului i se dezlegase limba, părea că vrea să-şi uşureze dintr-o dată sufletul, scoţînd la iveală tot ce ascunsese atîta amar de vreme. Vorbea despre lupte, despre bătălii sîngeroase, despre foc şi bubuit de tunuri. Glasul îi vibra de pasiune. Năznanu trăia din nou atacurile la baionetă, se roşea şi faţa îi ardea. Tot omul era o vîlvătaie.

— Ehei! dacă nu erai tu, nu veneam eu acasă! spuse bătrînul uitîndu-se la nevastă-sa. Ce viaţă aş fi dus eu acolo! oftă căzînd pe gînduri. Cîntărea în sinea lui anii grei, viaţa de acasă, chinuită ca a omului sărac. Mărul lui Adam i se puse în mişcare, înghiţind în sec, dar nu spuse la ce se gîndea el acum: dacă nu se întorcea, nu se mai năştea Vasi şi nu murea!

Îşi întoarse brusc capul plecat şi-şi şterse ochii. Ca să nu trădeze nimic, rîse vesel şi izbi cu pumnul în masă.

— Deci *hleb* înseamnă pîine. Adică dacă eu vă spun *hleb* atunci căutaţi să-mi împachetaţi la repe-

zeală pîine. Dar grăbiți-vă, căci a răsărit soarele și pînă la munte e cale lungă!

Ieși sprinten în tindă și își căută baltagul fluierînd de zor. Pe nevastă-sa o apucă din nou groaza de care uitase aproape, tot ascultînd amintirile bărbatului său. Cu atît mai înspăimîntător era acum. Se repezi după el.

— Ioane! Da' tot te duci?

— Las' că știu eu cum trebuie dumicat dușmanul!

— Da' ce ți-e ție Tudoran? Ce-a făcut el pentru tine în viața asta?

— Dă-l dracului pe Tudoran!

Femeia încercă ultimele ei arme: începu să se vaiete și să blesteme.

— Of! Că nu și-a putut rupe picioarele cînd a intrat pe poartă. Mai bine se deschidea pămîntul sub el și-l înghițea de viu!

Ion scutură ușor mîna femeii.

— Pune-mi merinde, femeie. Nu uita să pui și ceapă.

— Ne lași singure de capul nostru aici, pe timpul ăsta?

Bărbatul se ferea să se uite în ochii neveste-si. Se învîrtea și se răsucea așa fel ca să ajungă mereu cu spatele la ea. Cerceta cu multă seriozitate ascuțișul baltagului.

— Dracul îți gîdilă tălpile, Ioane! Află de la mine că Tudoran e necuratul în carne și oase; l-am visat și astă-vară.

Năznanu se întoarse.

— Dracu? Dracu atunci mă gîdila cînd m-a pus să mă întorc acasă. Atunci... la traista-nvrîstată și pune-mi pită multă.

— Și ce-o să-ți plătească Tudoran că te duci să vezi de vacile lui? Vai de capu' tău, cine știe ce-o să mai ai de pătimit de pe urma vacilor lui? Mînca-l-ar freanțu cu vaci cu tot!

Dar toate cuvintele femeii se dovediră a fi zadarnice. Ludovica trebui să pună în traista adîncă o bucată mare de pîine uscată și cîteva cepe.

— Dar te plîngeai că te dor șalele! mai încercă să-l oprească femeia.

— Nu mă mai dor.

— Dar picioarele? Răceala?

— Mi-a trecut.

Bărbatul mințea. Ce nu face omul pentru bani? Știa prea bine femeia că nu de dragul lui Tudoran lua în piept munții, ci ca să vină cu ceva gologani acasă... Notărășița o tulise din sat fără să-i mai plătească Ioanei datoria. N-a avut „timp" biata... Și bătrînei îi datora vreo douăsprezece zile de lucru. Ei, și astea s-au dus...

Privi îndelung în urma bărbatului care se făcea tot mai mic pe măsură ce se depărta. Nu-l mai dureau într-adevăr nici piciorul, nici șalele? Nu. Nu mai șchiopăta, nu-și tîra jumătatea din trup ca un cîine rănit. Sau se făcea numai. O mințea și pe nevastă-sa...

Femeia își zvîntă lacrimile de pe fața zbîrcită și toată ziua se mîngîie cu nădejdea că Ion, dacă întinde pasul — și putea s-o facă, doar el însuși a spus că nu-l mai doare nimic, și de fapt călca cu pași tinerești — atunci pînă pe la vremea prînzului poate ajunge la pășune, iar pe deseară, cînd soarele coboară după dealuri, poate să se și întoarcă. În schimb, Năznanu socotea depărtările altfel. Fîntîna lui Vodă e cale de trei sferturi de zi din sat și trebuia s-o întindă voinicește ca să ajungă acolo pînă-n asfințit. Întîrziase cu plecarea, căci îl stingheriseră nevasta și fie-sa, apoi mai pierduse cîteva minute intrînd la Tudoran. Bogătanul s-a bucurat, văzîndu-l gata de drum, îi dăduse și un ciocan de rachiu din fiertura de-anu' trecut pe care o lăudase atît de mult astă-iarnă domnul primar Sárosi. Nevasta lui Tudoran îi mai strecură în traistă o bucată

de pîine albă și una de slănină. Slănina făcuse ce-i drept viermi încă din vară, dar, după părerea gospodinei, era încă destul de bună pentru Năznanu. Vrednica femeie se bucura chiar că scăpa de ea și nu trebuia s-o arunce la cîini. Năznanu mulțumi, și, tot atît de bine dispus ca și Tudoran, rîdea în sinea lui.

A avut cu ce să-și petreacă vremea pe drum. Căci în mers depărtarea se topește sub pașii omului care are cu ce-și frămînta creierii... Și Năznanu avea la ce se gîndi... Pe Veress Dénes nu-l putea înțelege de loc. Nu Dénes a fost acela care-i șoptea toată ziua la ureche, bătîndu-l la cap să se ducă și el cu ceilalți la Fîntîna lui Vodă? Și totuși, mai tîrziu, Veress s-a supărat pe el, și chiar cînd îi dădea binețe, mîrîia parcă cu gura altuia... Deși, în sinea lui, Năznanu luase încă de-atunci hotărîrea. Numai că lucrurile acestea nu le spui întîiului venit, căci repede ajung în gura satului și numai ce te pomenești cu jandarmii izbind cu patul puștii în ușă, în miez de noapte, cînd nimeni nu-i vede. Știa Năznanu cum se fac lucrurile astea... Apoi Dénes pe care de altfel îl socotea un om cinstit și de ispravă — doar el i-a scăpat și astă-iarnă, cînd tremurau de ațițările chiaburești — o ștersese frumușel. S-a dus cică la armată. Năznanu clătină din cap, judecînd că rău a făcut, și după noul său obicei începu să discute cu el însuși, cu voce tare, în timp ce cotea pe cărarea care urca șerpuind pe coastă. Pe-aici nici soarele nu ajunge decît colo spre prînz, cînd se urcă tot mai sus pe cerul albastru de toamnă, rătăcind printre norii albi și ușori...

Așa-s tinerii de azi, deși Veress Dénes a avut destul răgaz să-și călească inima, că nu-i numai de ieri, de alaltăieri în mișcare. Sigur că Szente Péter l-a luat de pe picioare și l-a dus cu el la armată, căci toată vara au tăinuit împreună. Da, flăcăul l-a dus pe drumul rău și pe Veress. Păcat. Noroc că Szente

și-a dat repede arama pe față și că Năznanu nu și-a măritat fata cu el.

Astfel învîrtea în gînd bătrînul treburile vieții, cărările oamenilor, faptele lor; din cînd în cînd își ridica ochii spre cer, ca să se dumerească după starea soarelui.

În vreme ce Năznanu urca cu inima ușoară potecile de munte, acasă nevastă-sa se perpelea de griji, de presimțiri negre. Gîndul ei era neîncetat pe urmele lui, încerca să-i dibuiască pașii: pe unde o fi umblînd, cît drum o fi străbătut pînă acum? La picioarele plaiului, unde se înalță stejarul cel bătrîn de cîteva sute de ani, cărarea începe să urce. Acolo va fi oprind Ion de bună seamă să se odihnească sub coroana uriașă a stejarului. Se tolănește în iarbă, își scoate briceagul, taie pîinea și ceapa... Aoleo, am uitat să-i pun sare! Descoperirea aceasta o neliniști multă vreme. Acum Ion se ridică, își ia în spinare traista și își caută de drum. Se pierde în desișul pădurii, cu traistă și cu topor cu tot... Ornicul bătrîn de perete bătea tic-tacul scîrțiind, de parcă azi ar fi mers mai încet, ca o inimă de om bătrîn... Azi-dimineață, după plecarea lui Ion, femeii i s-a părut că și negura adunată în fundul văilor se urcă mai greu spre vîrfuri ca să se topească în nori. Era o ceață de toamnă, deasă, lăptoasă, întinsă pe cîmp. Chiar soarele nu se înălțase parcă niciodată atît de leneș, ca astăzi. Cînd după un răstimp nesfîrșit, discul luminos începu să coboare printre case, iar umbrele se lungeau clătinîndu-se, bătrînei i se păru că asta a fost cea mai lungă zi din viața ei.

Presimțirile rele o sufocau. Nu-și găsea locul. Niciodată nu i s-a părut casa atît de pustie și de goală, atinsă parcă de blestem. Bărbatul ei plecase și în alte dăți, uneori era dus zile întregi la cîte un tîrg, sau în altă parte... De îndată ce întunericul se lăsă greu peste casă, leica Ludovica se întorcea

tot mai des către icoana din perete, se închina cu credinţă arzătoare, aproape pierdută, în şoaptă, bătînd mătănii. Icoana aceasta păstra amintiri rele. Şi în noaptea cînd Vasi a fost omorît, tot acolo s-a rugat şi tot aşa de fierbinte.

Vasi... Vasi... Nu putea scăpa de amintirea lui, oriunde s-ar fi dus.

În rea zodie s-a născut familia asta nenorocită! Dar dacă după băiat, îşi pierde acum şi soţul? Vai, Tudorane, Tudorane!... Arde-ţi-ar focul sufletul!

Încă în timpul zilei cineva adusese vestea că în curînd oamenii din sat vor fi duşi să sape tranşee pentru soldaţii germani, că satul va ajunge în mijlocul focului, între două fronturi, şi va fi vai şi amar de cei ce vor rămînea acasă. De acum nici asta n-o interesa, nu alergă în sat să culeagă ştiri. Toate drumurile ei duceau la icoană şi la poartă. Ioana observase agitaţia neobişnuită a maică-si, dar degeaba încerca să-i vorbească, degeaba o mîngîia, lelea Ludovica nici nu se uita la ea. Purtarea ei era din cale afară de ciudată.

Afară la poartă, înăuntru la icoană, iarăşi la poartă şi din nou la icoană...

Afară se întunecase de-a binelea. Era o noapte de toamnă, adîncă, fără margini. Doar urletul cîinelui părăsit al notarului tulbura liniştea nopţii. In graba mare fugarii uitaseră cîinele legat în lanţ. Nimeni nu l-a dezlegat, nimeni nu s-a gîndit să-i arunce un bulgăre de mămăligă rece.

Spre seară, norii dispăruseră de pe cer mistuindu-se în cine ştie ce depărtări, deasupra satului se aprinseră mii de stele...

Ioana nu putu să-şi închidă ochii o clipă; rămase cu privirea aţintită în întuneric. Vedea că maică-sa se scoală mereu şi iese în ogradă, negăsindu-şi astîmpăr. Ce i s-a putut întîmpla omului ei de nu s-a întors acasă? se întreba femeia. Încerca să scape de gîndul că muntele i-a înghiţit pe veci bărbatul.

Deodată izbucni în hohote de plîns, dar se ascunse sub pătură ca să nu-şi trezească fata; îşi închipuia că Ioana doarme dusă.

În ciuda urii care clocotea în sufletul ei împotriva lui Szente Péter, Ioana se gîndea de multe ori la flăcău în ceasurile acestea grele, chinuitoare. Dacă ar fi rămas acasă, ar fi arătat măcar în felul acesta că e un om cinstit! Îşi înghiţi suspinele ca să n-o audă maică-sa. Simţea că nimic nu va umple golul din inima ei. Ce-i mai putea aduce chiar lumea nouă despre care se vorbea atît de mult în ultima vreme?

Pizmuia fericirea celorlalţi.

Nu-şi putea explica nici ea, într-adevăr, de ce întîrzie talăl ei. Înţelegea neliniştea maică-si, totuşi nu asta o frămînta în primul rînd. Se gîndea la alesul inimii ei, la iubitul de odinioară, şi în sufletul ei se învolbura cenuşa dragostei moarte. Căuta să-l înţeleagă pe Péter, să-l ierte, să-l spele de orice vină, să-şi explice purtarea lui. Dar oricît răscolea cele întîmplate, tot Péter ieşea vinovat de întorsătura pe care soarta lor o luase.

Luna apăru pe cer, la răsărit, numai spre miezul nopţii. Pe Ioana o atrăgea lumina stinsă, ca de bronz, ce năvăli în odaie; se răsuci în pat întorcîndu-se cu faţa spre fereastră. Era neobişnuit de trează pentru ora aceasta tîrzie. Se ridică sprijinindu-se în coate şi-l privi îndelung pe bătrînul pribeag al nopţilor ce se ascundea din cînd în cînd printre nori. Parcă un glob de foc atîrna de cer. Ioana încercă să-şi închipuie cîte-o mai fi văzut bătrîna lună, cîte taine omeneşti a iscodit în drumul ei, an de an, noapte de noapte, mîngîind cu razele-i argintii pămîntul, intrînd prin geamurile caselor. Şi deodată îi veni în minte un gînd: poate că în acest moment şi Szente Péter se uită la lună...

„Vai, unde mi s-a rătăcit din nou minteal" tresări fata.

Şi într-adevăr, inima prinsă în mrejele dragostei nu se înşela. La aceeaşi oră, Péter privea de asemenea bătrîna lună ce răsărea plină de măreţie. Acum flăcăul ştia ce are de făcut.

Sosiseră la oraş de cîteva zile, cu multe îndoieli, apoi, după o chibzuire îndelungată, intrară nu fără oarecare ezitări în curtea cercului de recrutare din vechea cetate ce se ridica pe colina din dosul pieţii centrale. Péter avu o strîngere de inimă. Cum o să poată să-şi procure arme? Cum o să scape de acolo? Nu cumva Dénes s-a înşelat în socoteli? Curtea largă era plină de oameni. Bărbaţi în vîrstă aşteptau în tăcere, nedumeriţi, să vadă ce o să fie cu ei. Şedeau de-a valma pe nişte lădiţe vechi, tocite, pe unde apucau, ca la bîlci. O adiere uşoară răscolea foile de ziare aruncate pe jos, frunzele îngălbenite, palele de gunoi. Coji pe pepene şi cutii de conserve zăceau împrăştiate în toate părţile, bătute de roiuri de muşte. Multe din lădiţele militare cutreieraseră fronturile încă din primul război mondial, purtate de părinţii actualilor recruţi. Dar printre oamenii adunaţi aici se găseau destui din acei care cu treizeci de ani în urmă stăteau în cine ştie ce curte de cazarmă, tot aşa de neliniştiţi ca acum, aşteptînd să fie îmbrăcaţi în uniformă.

Băieţii mai tineri, strînşi de prin sate de jandarmi, se adunaseră în cete zgomotoase, unii cu chipiele de premilitari în cap, şi se sfătuiau speriaţi, vrînd să afle ce vor cu ei, unde au de gînd să-i ducă? Pe Veress Dénes şi pe Szente Péter îi înşfăcă repede un plutonier uscăţiv mai în vîrstă. Puse mîna pe ei şi-i tîrî cu dînsul. El mergea înainte, cele două victime îl urmau. Pe la colţurile zidurilor se ridicau nişte bastioane pîntecoase transformate în depozite de efecte militare. În unul din aceste depozite au fost conduşi alde Veress. Li s-a spus ce au de făcut: toată

ziua trebuia să ridice de pe rafturi vestoane cu gulerele soioase, pantaloni sparți în fund, bocanci scorojiți. Din cînd în cînd dădeau și de cîte un balot cu haine noi. Se găseau de toate în aceste magazii. Atît numai că lui Péter îi venea să verse de mirosul înecăcios de naftalină. Foamea îi sporea și mai mult reaua dispoziție, căci nu li se dăduse de mîncare, iar merindele de acasă erau pe isprăvite.

— Păcat că ne-am vîrît nasul aici, își dădu Péter cu părerea. Puteam să ne ascundem foarte bine undeva în oraș.

Dénes era cufundat în gînduri, doar din cînd în cînd scăpa cîte o vorbă.

— Domol, băiete, domol. Nu vezi că totul se destramă ca un snop dezlegat? N-o să ne fie greu s-o luăm din loc.

Într-adevăr nu era greu s-o ștergi de aici, oricît s-ar plimba străjile cu arma la umăr pe la intrări. Dar ce o fi în capul lui Dénes? Acasă el era pentru intrarea în armată, și el a avut și ideea să dea o raită prin curtea cercului de recrutare că poate o să găsească cunoștințe printre atîția oameni adunați acolo din toate părțile.

După ce goliseră magazia de nu mai rămăseseră decît scîndurile din rafturi și șoarecii speriați alergînd în toate părțile, iar mondirile zăceau maldăre în fața ușii, veni din nou plutonierul și-i duse în altă magazie.

De aici Veress și Szente trebuiau să scoată în curte puști și cartușe. Mîinile li se umplură de ulei, de unsoare și miroseau cumplit. Peste noapte lucrurile scoase din magazie fură acoperite cu foi de cort, ca să nu rugînească de rouă. Plutonierul își puse ochelarii pe nas și controlă după un tabel mare cît un cearșaf seriile armelor.

Seara, după încetarea muncii, Péter băgă de seamă că a rămas singur. Îl apucă neliniștea, se simțea neajutorat. Plecă să-și caute ortacul, dar între atîția

oameni nu reuși să dea de el. Se răcori trăgînd cîteva înjurături zdravene și își propuse ca la întîia ocazie să părăsească și el preacinstita adunare. Pesemne că Veress a dezertat, l-a părăsit, lăsîndu-l să se descurce cum o ști; da, nu mai avea pic de îndoială. Fierbea de ciudă. Dar iată că tocmai cînd se pregătea de culcare, Dénes răsări ca din pămînt.

— Pe unde-mi umbli, omule? Credeam că m-ai lăsat aici! spuse Péter.

— Am avut puțină treabă. Caut niște oameni, îl întrerupse Dénes.

Lucrurile scoase în curte stătură vreo două zile sub cerul liber. În sfîrșit a treia zi apărură și cîteva căruțe cu niște cai — de să le plîngi de milă, și oamenii se apucară să încarce toate efectele. Dracu mai pricepea de ce-a trebuit să le scoată cu atîta grabă din magazie, cînd abia după două zile le-a venit rîndul să fie transportate! Era una din acele neînțelese operațiuni militare a căror rațiune nu era de nasul unui fitecine.

În curînd aflară că lucrurile nu vor fi descărcate în gara orașului, ci trebuiau duse la o distanță de vreo zece kilometri pînă la o haltă. După înțeleapta explicație a plutonierului, care la rîndul lui se inspira dintr-o și mai înțeleaptă conferință a comandamentului, măsura aceasta era dictată de faptul că o haltă de cătun e mai puțin amenințată de atacurile aviației inamice...

Cu cinci zile în urmă, cîteva avioane românești care luptau alături de armata sovietică lansaseră cîteva bombe în regiunea gării orașului unde, în urma măsurilor de evacuare, o mulțime de vehicule militare își așteptau rîndul să fie încărcate.

În sfîrșit, într-o dimineață, scîrțîind amarnic, cu ștreangurile întinse, plecară și căruțele cercului de recrutare spre halta din satul cu pricina, unde tot calabalîcul, mirosind a naftalină, urma să fie încărcat în vagoane. Era în zorii zilei, orașul abia se

trezea din somn, ferestrele priveau întunecate și somnoroase spre asfaltul murdar, iar cînd convoiul ieși din oraș, o mare de perle se întinse în fața soldaților din escortă. În razele soarelui de dimineață, stropii de rouă străluceau în toate culorile curcubeului de parcă de jur-împrejur pămîntul ar fi fost presărat cu năsturași de sidef. Un iepure trecu alene de-a curmezișul drumului, se opri la poalele dealului, se așeză pe picioarele dinapoi și se uită, mișcînd din urechi, la caravana care înainta hurducată pe șosea. Era răcoare și Péter își freca mereu degetele amorțite de frig.

Totul părea pustiu, trist, ca toamna. Pe crengile copacilor abia se mai legăna pe ici, pe colo, cîte o frunză îngălbenită. De atîta monotonie oamenii nu mai aveau nici un chef de vorbă. Doar cîte o nuielușă care înlocuia biciul șuiera prin aer, atingînd crupa cailor ce trăgeau din răsputeri, cu gîturile întinse; rar se mai auzea cîte o vorbă omenească.

Cînd convoiul sosi la destinație, altă surpriză îl aștepta: în stație nu era nici urmă de vagoane pentru transport, plutonierul se înfurie, năvăli în biroul șefului de stație, se întoarse, se scărpină în ceafă, neputincios, stătu puțin pe gînduri, se legă de cîțiva soldați făcîndu-i troacă de porci, apoi luă hotărîrea de a se întoarce, pe jos, firește — fiindcă spre oraș nu mai circula nici un tren — pentru a face rost de vagoane.

Plutonierul îndreptă căruțele spre livada întinsă din dosul gării, iar lui Szente care, ca și ceilalți tovarăși ai lui, își pierdea vremea prin preajma căruțelor, îmbrăcat tot în straiele de acasă, îi puse o centură în mînă. Apoi o pușcă. Péter se uită cu îndoială, nedumerit, la cele două scule ale statului. Dar după centură și armă, primi și ordinul: el va fi paznicul. Să fie cu ochii-n patru, un nasture să nu dispară pînă la întoarcerea plutonierului!

Péter nu era încîntat de loc de pușcă și de curea.

Semne rele, își zise în gînd și, nerăbdător, îl chemă pe Dénes la o parte.

— Le vezi? îi arătă posomorît. Numai mondirul mai lipsește. Nu iese nimic bun de aici, dacă mai zăbovim multă vreme.

— Nerăbdarea e un prost sfătuitor. Atît îi răspunse Dénes și îl părăsi, lăsîndu-l singur cu neliniștile lui. Și o dată plecat, nu-l mai zări de loc, de parcă l-ar fi înghițit pămîntul: toată ziua nu apucară să schimbe o vorbă. Flăcăul era pornit rău, fierbea, clocotea în sinea lui. Uneori se gîndea chiar s-o ia razna de unul singur. Apoi se răzgîndea, făcîndu-și socoteala că Dénes o fi așteptînd un tren, ca să nu facă pe jos drumul de mai bine de treizeci de kilometri. Dar iar se necăja că, cine știe, poate că așa n-o să mai aibă ocazia să fugă! Cu astfel de gînduri se muncea toată ziua.

Cu paza nu era cine știe ce bătaie de cap în cursul zilei. Cîte un țăran ce n-avea altă treabă mai bună se apropia de ei și îi întreba despre război. Unde se pregătesc să plece? Ce gînduri au? Unii dintre săteni scăpau cîte o vorbă în doi peri despre coada securii pierdute și-l cîntăreau batjocoritor pe Péter, care stătea acolo cu arma la umăr. În el vedeau ultima rămășiță a armatei bătute, a războiului pierdut. Péter simțea bătaia de joc și mînia îl strîngea de gît. Arunca priviri furioase țăranilor. De fapt însă era furios pe Veress. Numai lui îi mulțumi că ajunsese în situația asta caraghioasă.

Ziua mai era ce era. În straiele lor de acasă, soldații umblau fără rost de colo pînă colo printre căruțe, zgribuliți; se așezau la taifas, puneau țara la cale. Apoi se împrieteniră cu oamenii din casele mărginașe și intrau pe la ei să se încălzească. Numai pe fereastră se mai uitau cînd și cînd la caii care mai rupeau cîte-un fir de iarbă veștedă. Și-n ziua aceea parcă s-ar fi înțeles cu toții, seara se topiră pînă la unul. Péter nu se putea dumeri dacă

s-au tras prin case peste noapte sau și-au luat pe veci rămas bun de la transport. Rămase singur singurel. Cine știe dacă n-a dezertat și Dénes?

Îl aștepta timp îndelungat, dar prietenul nu se arăta. După-masă îl zărise intrînd pe poarta celei de a treia case, din capul satului, dar de acolo a ieșit. Dracu știe unde s-o mai fi dus! Se însera devreme; toamna întunericul nu vine cu atîta fereală, ci dă buzna peste lume. Gîndurile lui Péter colindau poiana de la Fîntîna lui Vodă. O să găsească și el locul, nici vorbă, și fără Veress Dénes, dar oare Varga era într-adevăr acolo? Și dacă l-ar găsi, Varga de bună seamă l-ar trage la răspundere pentru Veress. Aștepta, aștepta, dar nervii stăteau să-i plesnească de nerăbdare. Simțea că-și pierde capul. Palele de negură ce se ridicau din rîu și se umflau mereu, se prelingeau de-a lungul văii apoi se lățeau pe nesimțite spre toate părțile zării. Din cînd în cînd șuieratul unei locomotive spinteca noaptea. Se făcu întuneric beznă; nu se mai vedea nimic. Doar urechea mai prindea cînd și cînd cîte un zgomot ciudat. De undeva de departe, parcă se auzea un plînset de copil... Dar cu cît întunericul ce se așternuse pe fața pămîntului era mai des, cu atîta stelele scînteiau mai puternic. Péter era somnoros, obosit. I se urîse cu trîndăvia. Dădea cîte un ocol parcului de căruțe, temîndu-se ca nu cumva plutonierul să se întoarcă, să se strecoare printre căruțe și apoi să sară cu gura că l-a găsit pe paznic dormind. Péter cunoștea bine aceste vicleșuguri ale subofițerilor.

Și, deodată, luna se ivi de după deal. Flăcăul își întrerupse plimbarea fără rost, se întoarse cu fața spre astrul neobișnuit de mare, privindu-l lung, pierdut, parcă acum l-ar fi văzut întîia oară. Se uita la ciobanul care-și întindea obielele la uscat pe talgerul lucios, aprins. Deși auzise și alte ciudățenii: cică petele acelea ruginii din lună ar fi niște munți... Se poate. Ce știe un om de seama lui? Se uita mirat

la lună, ca la o minune tainică și își aduse aminte de cei de acasă. Ce s-o mai fi întîmplat prin sat de cînd a plecat împreună cu Veress Dénes? Dar Ioana? se întrebă oftînd. Ce o fi făcînd într-acest ceas de noapte? Cine știe ce s-o fi întîmplat cu biata fată? Tóháti! îl fulgeră prin inimă. Prin sat auzise și el că Tóháti și-a pus ochii pe fată și nu se astîmpără. Eh, dacă ar fi acasă, ar ști cum să-i răcorească neastîmpărul! ... Se simțea tare. Avea o armă-n mînă.

Capul i se înfierbîntă de aceste închipuiri, parcă creierii i s-ar fi aprins. Începu să se plimbe din nou, agitat, nervos. Minutele i se păreau nespus de lungi.

Într-un tîrziu auzi un zgomot ușor prin apropiere. Tresări speriat, dîndu-și seama că gîndurile-i umblau hăt departe. Aha, o fi sosit plutonierul și vrea să-l prindă că nu păzește avutul statului. Apucă pușca cu amîndouă mîinile și răcni cît îl ținu gura:

— Stai! ...

— Ssst! șopti o voce lîngă el. Taci din gură, nu urla că trezești lumea din somn!

Paznicul își lăsă arma la picior, își întinse gîtul în întuneric; recunoscu vocea:

— Tu ești, Dénes?

— Eu ...

— Fi-ți-ar neamul de rîs! Pe unde dracu ai umblat iar?

— Fă-te încoace și ajută-ne să scoatem lada asta.

Péter abia acum băgă de seamă că prietenul lui mocoșea ceva la codirla unei căruțe. De-acolo venea așadar zgomotul de adineauri.

— Ce vrei cu ea?

— E explozibil în ea.

— Ceee?

— Mi-am însemnat cînd am încărcat-o.

Ridicară lada. Era grea, deși mică la vedere.

— Ce vrei cu ea?

— O luăm cu noi. Avem nevoie de așa ceva, răspunse Dénes.

— Greu o să urci cu asta, frate-meu.

— Cu asta? Dar mitraliera? arată Dénes spre pămînt, la picioarele lui. Și cele cîteva puști și cartușele. Că ducem și o ladă de cartușe.

— N-o să putem...

— Taci și pune mîna pe lădiță!

Péter șovăia, nu înțelegea în ruptul capului cum o să poată duce doi oameni atîta greutate în spinare. Se aplecă totuși și, cît cu voie, cît fără voie, ridică lada. Era grea, parcă ar fi fost plină cu pietre.

Veress spuse ceva mai tare celor care stăteau la spate, în negură:

— Veniți mai aproape, ce stați acolo cu gura căscată?

Două fărpturi ieșiră din perdeaua de ceață. Cine-s ăștia? Péter nu-i cunoștea. Totuși, parcă a mai văzut undeva aceste fețe ce mijeau prin ceață. Da, în curtea cazărmii îl văzuse de cîteva ori pe Dénes stînd de vorbă cu ei.

Abia acum începu să se facă lumină în capul lui. Înțelese zăbava lui Dénes. Materialul explozibil, puștile, mitraliera, cartușele... toate erau ale lor. N-o să se ducă cu mîna goală la munte. Tii, ce bucurie o să fie la Fîntîna lui Vodă, cînd cei de acolo o să-i zărească venind — patru bărbați voinici — încărcați cu atîtea bunătăți!... Nici Varga nu se va aștepta la o pradă ca asta!

— Unul din voi va duce mitraliera și două puști! ordona Veress.

Péter nu se putu opri să nu chicotească puțin, întrerupînd glasul autoritar al lui Dénes.

— Văleu, da' strașnic comandant te-ai făcut, așa dintr-o dată!

Ceața îi înghiți repede. Cei patru drumeți se pierdură în negura lăptoasă. Se poticneau cu povara în spinare, fiarele zăngăneau, pașii moi abia se auzeau pe covorul de iarbă veștedă. Nu-i vedea decît luna și stelele.

Noaptea mergeau prin cîmpul deschis, orientîndu-se după cursul pîraielor, iar ziua se trăgeau în păduri. În zorii zilei dormitau puțin, apoi își vedeau mai departe de drum. Văile se făceau din ce în ce mai înguste, dealurile din ce în ce mai înalte. Treceau adesea prin păduri verzi de brad; din molizii înalți, cucuruzii bradului cădeau pocnind ușor. În sufletul lui Péter se trezea din nou îndoiala: cine știe dacă pe Varga îl vor găsi la Fîntîna lui Vodă? Dar nu prea avea timp să se gîndească, Veress îi zorea fără milă ca și cînd el însuși ar fi fost neobosit, deși partea cea mai mare din povară el o ducea.

În dimineața celei de a doua zi ajunseră aproape de satul lor, dar nu intrară în el. Ocoliră casele și o apucară spre munte, în direcția Bistriței. Pe aici se descurcau ușor. Și Dénes și Péter cunoșteau fiecare potecă, fiecare tufă. Pe Péter inima îl îndemna să mai zăbovească pe aici. Se gîndea că dacă ar fi pasăre, ar zbura pe deasupra satului și ar arunca o privire la cîte o fereastră. Cu Ioana și-a încheiat socotelile, i-a pus cruce, totuși mai întîi la fereastra ei s-ar opri. Dar Sárosi diavolul cu fața uscățivă? Și Tövisi și Kuri? Și notarul! Vaca n-a uitat-o Péter! Ei, domnule major Tóháti! Oare s-a cărăbănit din sat? Ce ar mai vrea să dea ochii cu el! Așa, cu arma-n mînă! Ar avea ce-i spune.

Din vîltoarea neagră a gîndurilor, cinstitele fețe se alegeau una după alta...

Notarul hălăduia undeva departe. Trecuseră cîteva zile de cînd și-a strîns boarfele și s-a urcat, făcîndu-și loc cu coatele, într-un tren de marfă, cu nevastă cu tot (doamna notăriță era moartă de spaimă) și cu niște lăzi cît toate zilele, luîndu-și rămas bun de la sat. Vacile și oile le-a lăsat în seama slugii, un flăcăuaș zgîrcit la vorbă dar zîmbăreț, poruncindu-i să le treacă peste munte, spre apus. Dar sluga — cum o profețise domnul primar

Sárosi — a hoinărit cîteva zile prin preajma satului, apoi s-a întors să vadă ce se mai întîmplă, și cînd a văzut că primarul și jandarmii sînt tot la locurile lor, s-a dus din nou la munte și dus a fost.

Sárosi, Tövisi, Tar și Kuri își aminau mereu plecarea. Cel mai greu se lăsa Kuri. Zilnic rupea cîteva mere din pomii din grădină, să vadă dacă s-au copt. Din întîiul rod al perilor sădiți de el a cules preț de o mierță, le-a înghesuit printre lăzile îngrămădite în căruță, apoi, cu inima mai ușurată, îi spuse lui Sárosi:

— Cred că a sosit timpul să ne urnim și noi. Notarul a plecat de mult...

Sárosi își luă pălăria și dădu o fugă pînă la Tóháti. Nu se putea lecui de primărie, de alergăturile oficiale, deși în urma evenimentelor din ultimele zile, slujba lui nu mai era decît o biată cîrpă mototolită.

Tóháti clătină din cap, nemulțumit:

— Păcat că ați zăbovit pînă-n ceasul al doisprezecelea. Șoseaua e atît de aglomerată din pricina armatei, încît nu vă sfătuiesc s-o apucați pe acolo. Numai prin munți.

Gospodarul căzu pe gînduri.

— Și cînd o să putem să ne întoarcem? întrebă încet.

— În curînd. Peste cîteva zile! răspunse cu glas hotărît majurul.

Sárosi oftă adînc, se ridică, își luă rămas bun și plecă. Dar în ușă se mai întoarse o clipă:

— Ei... era să uit... ce se întîmplă cu Hinyi?

Tóháti dădu din umeri. Era întunecat, n-avea chef de vorbă, uitase de glasu-i puternic de odinioară.

Bătrînul țambalagiu își număra zilele tot în beciul jandarmeriei. Și zilele treceau greu... De multe ori uitau să-i dea de mîncare. Bătrînul se împăca și cu asta. Nu-i mai păsa dacă moare de foame, numai să isprăvească o dată. Tóháti, de cînd a început să simtă că puterea îi scapă din mînă, parcă s-a mai

inmuiat. De multe ori se gîndea să-i dea drumul bătrînului. Justiția nu mai lucrează, ce să facă cu el? În astfel de clipe, parcă o undă de îngăduință trecea prin sufletul majurului. Dar în clipa următoare își aducea aminte de reclamație. E bine, asta n-o poate ierta niciodată. Călău, zbir!... Scrîșnea din dinți în furia-i neputincioasă, iar setea de răzbunare sîngeroasă se aprindea din nou în el. Nu, Hinyi nu va scăpa!...

Sătenii urmăreau de după geamuri exodul lui Sárosi și al ortacilor lor. Primarul plecase cu o încărcătură de trei care. Întîiul vehicul era tras de cai, la celelalte două cîte o pereche de boi se opintea întinzîndu-și gîtul. Alături de primar o pușcă vînătorească cu două țevi privea rece spre cer. Sub unul din care, cîinele călca agale cu coada-ntre picioare. Primarul nu uitase să vîre într-o ladă și să ducă cu el și purceii. Guițatul lor indica drumul caravanei.

— Ia uitați-vă la Tövisi Rozika! șopti un glas de după un geam de o palmă. Și acum se strîmbă.

Fata ședea în codîrlă, la spatele lui tătîne-său, palidă, uitîndu-se posacă în dreapta și în stînga. Sătenii simțeau ura ce scînteia în ochii ei albaștri. Dacă cineva venea din față pe uliță, Rozika își întorcea trufașă capul și nu răspundea la binețe. Se șoptea că năframa de lînă pe care o purta pe umeri era a mătușii Tar, care avea grijă de fată ca de o comoară scumpă. Într-adevăr femeia nu-și mai lua ochii de la fată. O urmărea cu priviri grijulii, și-și întindea gîtul cît se putea de după o albie uriașă, ca s-o vadă mai bine. Caii lui Tar tropăiau în coada coloanei. Familia se ghemuise în jurul albiei, numai gospodarul, care purta armă de vînătoare pe umăr, ședea pe capră smucind într-una hățurile. În schimb Kuri nu avea pușcă: nu se îndurase să-și scoată permis de vînătoare.

Ieșind din sat, Sárosi opri caii. Se gîndi că e mai

bine să scoată clopoţeii de la gîtul lor. Exemplul lui fu urmat şi de ceilalţi. Nimeni nu se întreba de ce.

Pe înserat, cîteva camioane germane trecură uruind prin sat. O parte din trupe se retrăgeau pe drumul acesta ca vai de lume, plin de gropi, bun să rupă osiile. Tóháti ştia ce-i pe şoselele principale înţesate de armata care şi-a pierdut capul şi fuge mîncînd pămîntul. De aceea s-a recurs la această soluţie desperată. Uitase însă că ruşii încolţesc tot mai puternic trupele inamice puse pe fugă, năucite, risipite, gata să intre în gaură de şarpe.

Liniştea obişnuită a satului era tulburată într-una de uruitul motoarelor. Coloanele de maşini treceau încărcate cu făină, cu zahăr, cu mobilă furată. Majurul privi un răstimp la convoaiele nemţeşti, apoi mîncă şi se culcă.

O pîclă neagră ca păcura se aşternu peste sat. Cerul se înnoră, stelele se ascunseră, dintr-o clipă într-alta putea să înceapă ploaia subţire, interminabilă, de toamnă.

Într-un tîrziu, cam pe la miezul nopţii, uruitul motoarelor se stinse. Jandarmul de serviciu deschise uşa şi-şi adînci privirile în beznă. Nu văzu şi nu auzi nimic. O tăcere grea stăpînea întunericul de nepătruns. Jandarmul clătină din cap, trăgînd cu urechea, poate doar-doar o auzi bubuitul tunurilor. Se gîndi că — cine ştie — vor fi ţinuţi aici pînă-n ultimul moment şi vor fi aruncaţi în linia întîia împotriva ruşilor! Nu dorea de loc aşa ceva! Îşi aduse aminte de o mulţime de semne rele ce-i atrăseseră atenţia. Acum cîteva zile, de pildă, serviciul telefonic pentru civili fusese suspendat, jandarmeria a fost legată cu liniile armatei şi lucra cu nume acoperite.

După cîtva timp un aprig zbîrnîit de telefon sfîşie liniştea apăsătoare. Jandarmul ridică receptorul:

— Alo! Alo, aici Rezeda! se auzi un glas din depărtare.

— Să trăiți!... În clipa următoare jandarmul lăsă receptorul din mînă și năvăli cu pași uriași în odaia de dormit a majurului. Îl smulse din pat. „Rezeda, domnule majur, Rezeda!" zori el pe omul somnoros. Tóháti se uită dezorientat în jurul lui, neștiind parcă unde se află, frecîndu-și într-una ochii injectați. Ieși în cămașă și izmene. Vorbea parcă prin somn.

Glasul din depărtare era arțăgos și asta îl mai trezi puțin.

— V-ați culcat pe o ureche, ai?

— Nu ne-am culcat, să trăiți!

— Dormiți, ai?

— Nu dormim, să trăiți, domnule căpitan Rezeda!

Un uragan de furie năvăli în pîlnia telefonului.

— Nu-s domnul căpitan Rezeda, vită-ncălțată ce ești!

Tóháti sufla greu. Dracu să ia limbajul ăsta cifrat. Mereu se încurcă.

Glasul din depărtare:

— Cine-i acolo? Lăcrămioarele?

— Da, să trăiți, Lăcrămioarele.

— Mai bine te-ar fi botezat cucută, boule!

Jandarmul de la spatele lui se strîmba de rîs. Tóháti în chip de lăcrămioare... Zău că trebuie să rîzi, dar numai pe ascuns, pe sub mustață.

— Ce-s exploziile alea în raza postului dumitale?

Majurul înlemni, ochii i se făcură cît două cepe.

— Explozii? Înghiți cu noduri. Trupele în retragere...

— Pe dracu! Trupele nu aruncă încă nimic în aer!

— Atunci... să trăiți...

— Cine a zădărnicit planul de retragere? Ai? Ce fel de oameni sînteți voi? îl ocăra glasul de la celălalt capăt al firului. Dormiți. De aceea au putut înainta rușii pîn-aici. Fiindcă paza ordinei e în mîna unora ca voi! Să-mi afli numaidecît cine aruncă în

aer podurile și să cureți terenul de elementele suspecte!...

— Da, să trăiți, da, să trăiți!

Puse receptorul în furcă și-i trase o înjurătură năprasnică. Unde au fost explozii și cine să le fi provocat? La o astfel de surpriză într-adevăr nu s-ar fi așteptat Tóháti. Și ce furios era glasul de la telefon, ce răstit i-a vorbit! Nu, nu era glasul domnului maior Holitz. Ce știe omul care urla la telefon cine-i Tóháti? Ce s-o fi ales de domnul maior Holitz?

Dar, cu toate că dușul telefonic îi alungase de-a binelea somnul, majurul tot se mai freca la ochi. Auzi, să afle ce-i cu exploziile!... Dar dacă ar fi riscai patrule rusești înfiltrate pîn-aici? Gîndul acesta îl îngrozi. Sau partizani să fie? Nu-i venea a crede. Nici vorbă de partizani, în raza postului său. Ieși în ușă așa cum era, în cămașă și izmene. Dar se opri, izbit parcă de întunericul fără fund. Și pe vremea asta să plece în patrulă, la locul exploziilor? Îi era frică. Începu să dîrdîie. Noaptea de toamnă era rece. Și cum stătea acolo, în ușă, întrebîndu-se ce-i de făcut, întunericul se prefăcu deodată în Dunăre. Auzea parcă și clipocitul apei. Vedea și copca, și, de sub gheață, capete însîngerate de morți ieșeau la suprafața apei... Novisad... Îl fulgeră o groază atît de năprasnică încît de-abia avu putere să se ție de ușcior... Cineva bîjbîia prin pivniță... Hinyi!...

Deschise ușa ca scos din minți și se prăbuși în odaie, la lumină. Apoi cu fața schimonosită, cu glas de fiară, începu să urle:

— Alarmă! Alarmă! Alarmă! Cerul și mîntuirea cui v-a făcut!

Zgomotele ce veneau din odaia jandarmilor treziți din somn îl mai liniștiră puțin. Începu să se îmbrace și el. Între timp își făcu și planul de acțiune. Alinie pe jandarmi acolo în odaie, le arătă care este situația și de dădu ordin să ridice elementele suspecte.

— Care sînt elementele suspecte, mă? arătă cu degetul spre un sergent.

— Elementele suspecte... elementele suspecte...

— Ești un tîmpit! se răsti la jandarm pe tonul cu care i se vorbise la telefon și care-i răsuna încă în urechi. Ești un tîmpit! O să-ți explice sergentul-major... Sergent-major! Scoate registrul!

Își instrui oamenii; își redobîndi siguranța. Cei cîțiva jandarmi care stăteau smirnă în fața lui, cu arma-n mînă, cu penele de cocoș la pălărie, îl liniștiră. Cum să-i ridice pe oameni? Își aduse aminte de Novisad... Da, jandarmii vor intra din casă-n casă și vor soma pe oameni să-i urmeze. Dar gura, că de nu!... Arma în mină și să li se spuie de la început că o șoaptă îi poate costa viața! Noaptea nimeni nu-i vedea. Oamenii trebuiau aduși unul cîte unul adică familie cu familie, dar în tăcere, nici potcoavele cizmelor să nu se audă!

Jandarmii se împrăștiară să execute ordinul. Tóháti așteptă pînă se crăpă de ziuă, abia atunci trimise o patrulă de trei oameni să vadă ce-i cu exploziile. Trecură cîteva ceasuri pînă cînd primi știrea că pe șoseaua ce vine de la Reghin toate podurile au fost aruncate în aer, iar trenurile bulucite s-au oprit, fiindcă și pe linia Sărățel a fost stricat un pod; nemții s-au și apucat să-l repare. Pe porțiunea dintre sat și Reghin, retragerea s-a împotmolit de-a binelea. Mașinile au fost nevoite să-și schimbe ruta.

Tóháti încercă să cheme pe „Rezeda" la telefon pentru a-i cere noi instrucții cu privire la elementele suspecte. Dar firul rămase mut. Se vede treaba că și firele de telefon fuseseră tăiate în cursul nopții.

5

Botoșoaia mirosise că unii dintre săteni își scot în taină vitele din sat, ca să nu ajungă pe mîna trupelor ce se retrăgeau. Se zvonea că nemții strîng toți

caii, toate vitele și chiar și oile. Atît i-a trebuit Botoșoaiei! Tăbări cu gura asupra bărbatului și nu-l lăsă în pace pînă cînd, cu un oftat greu, nenea Gyuri se hotărî să urmeze și el pilda altora... Mare pacoste să stai, toamna, pe vremea asta, la munte. Ferească Dumnezeu....

Nenea Gyuri își aruncă în car și cojocul, gîndindu-se că-i va prinde bine noaptea cînd o să aibă cu ce se înveli. Cine știe cîte zile vor sta departe de casă? Numai scocurile cerului de n-ar începe să curgă. Din cînd în cînd își ridica ochii spre bolta înaltă a cerului, privind norii ce se adunau pe cer. Se schimba vremea, nu mai era lună plină.

Vacile călcau alene pe drumeagurile de cîmp. De jur-împrejur frunzele de porumb foșneau sec... „Ce bine ar fi să se limpezească o dată lumea asta încîlcită, să ne putem vedea și noi de culesul viei!" își zise omul. Și cum se uită din depărtare la satul rămas în urmă, nenea Gyuri nu mai simți nici o părere de rău că a plecat la drum. Se gîndi că n-ar strica să ploaie cu pucioasă, să se mistuie toate caselel Afară de a lui, bineînțeles... Că multe blestemății făcuseră jandarmii în ultima vreme!... Tot satul era parcă un cimitir — cîte case atîtea sicrie. Bieții oameni nici nu mai îndrăzneau să iasă de prin ogrăzi.

Un zgomot destul de apropiat îl trezi din gînduri. Parcă trecea cineva prin porumbiște. Se uită înapoi și trase cu urechea. Se opriră și vacile. Ia te uită! Păi ăsta-i Moise toată ziua! Bărbatul ieși din porumbiște și-i dădu bună ziua lui nea Gyuri. Ochii lui Dăndărău se umplură de lumină; observase din primul moment că bătrînul îl recunoscuse cu toate că îi crescuse o barbă scurtă, neagră și deasă, iar fața-i cu pometii ascuțiți era uscată și tăbăcită de vînt.

— Bună ziua, nene Gyuri!

— Bună să-ți fie inima, fătul meu!...

Moise se apropie de omul care ședea pe ceaglău, și dădu mîna cu el. Bătrînul își pironi ochii cu oarecare bănuială la pușca pe care Moise o ținea în mînă. Ia te uită, avea chimirul doldora de cartușe. Hm. Un străin ar avea de ce se speria. Ehei, muntele te sălbăticește, degeaba.

— Văd că ai intrat la cătănie, arătă bătrînul spre armă.

— Dacă așa a fost să fie...

Ce era să zică nenea Botos? Să-l laude? Mai curînd sau mai tîrziu omul tot va fi prins și la cercetare o să declare că și Botos Gyuri a ținut cu el. Se mulțumi să-și dreagă glasul: hm, hm... și nu mai scoase o vorbă despre asta. Ar fi vrut totuși să-l întrebe dacă nu cumva s-a apucat de haiducie, de vreme ce avea arma-n mînă, dar nu se-ncumetă.

— De, și cam pe cînd gîndești să te întorci acasă?

— Pe curînd, nene Gyuri.

— Așa, fătu meu, așa, cît mai curînd, oftă Botos.

— Da' jos în vale cum mai merge?

Nenea Gyuri se încruntă. Sta la cumpănă: să spuie să nu spuie? Socoti că-i mai bine să răspundă doar atît:

— Merge, merge. Știi, cum o iei...

— Și dumneata încotro?

Bătrînul clipea mereu din ochi. Ce-l tot ispitește Moise? Nu vede că n-are nimic la el? La el degeaba ar căuta bani. Se uita cu coada ochiului la traistă. Atîrna legată de loitra carului. Ei, asta s-a dus dracului. Și dacă Moise îi ia merindea, se poate uita la lună, pînă s-o limpezi lumea, dacă s-o limpezi cît o sta el acolo la munte, păscîndu-și vacile.

— Ești cam tras la față, băiete.

— Păi...

— Te pomenești că răbzi foame, îl luă pe departe bătrînul.

— Păi, ce să zic, nu avem totdeauna burta plină, răspunse Moise.

— Ei, te-aș îmbia cu un pic de gustare, spuse. întinzîndu-și mîna spre desagă, cu gîndul că dacă-l ospătează de bună-voie, Moise o să-l ierte de restul merindei.

Moise își scutură capul vîlvoi.

— Păstreaz-o pentru dumneata, bade Gyuri. O să ai nevoie de ea.

Nenea Gyuri se liniști. Acum într-adevăr nu mai avea ce-i lua. Puse traista la loc.

— Ține-o mereu înainte, arătă Moise cu brațul. Sus, dincolo de stîncă, o să dai de ceilalți oameni care au venit cu vacile din sat. Acolo ai să fii la adăpost și dumneata.

Moise își pironi ochi-n pămînt. Se gîndi la ceva, apoi pe neașteptate îl întrebă pe bătrîn:

— Ai iscălit și dumneata lista aceea, nu-i așa?

Bătrînul tresări speriat:

— Ce fel de listă, măi băiete?

— Aia pentru Hinyi... ca să-i dea drumul.

— Dacă am iscălit? Știi, cum o iei... îngăimă nenea Botos.

— Dacă-mi aduc bine aminte... și numele dumitale era acolo.

— Al meu? Pe nenea Botos Gyuri îl învățase Dénes să-și puie lacăt la gură.

— Nu vorbești cu un jandarm, nene Gyuri, auzi?

Nenea Gyuri oftă:

— Eh, se poate, nu zic, se poate... dar cine a fost femeia aceea? N-ai putut afla?

— De la fabrica de mănuși din oraș. Avea doi copii.

Unul își întoarse privirile spre pădure, celălalt spre satul tupilat în vale. Tăcură... Amintirea femeii străine le apăsa, le ardea inima. Moise retrăia într-una momentul de groază cînd, stîrnind un larg ecou în pădure, arma se descărcase și, cu brațele ridicate, parcă ar fi sărit într-o apă adîncă, femeia se prăbușise. Imaginea înfiorătoare îl urmărea mereu,

mai ales noaptea, prin bezna de nepătruns, cînd închipuirea e mai vie. Apoi Moise răsuflă adînc.

— Așadar ia-o pe unde ți-am spus. Avem noi grijă, spuse și apucă arma pe care o lăsase la picior săltîndu-și-o pe umăr.

Ei, asta chiar că n-o mai înțelegea de loc nenea Gyuri. Se uita țintă la armă. Era nou-nouță: oțelul țevii sclipea, parcă și unsoarea se vedea pe ea. Arătă cu capul:

— Da' de unde o ai?

— Ei, se găsește...

— Și cum spuneai? Aveți voi grijă? Care voi?

— Cu asta nu-ți bate dumneata capul...

— Bine, bine... am întrebat și eu așa...

Moise fusese trimis să culeagă știri, să se informeze. Și cum taifasul era în toi, începu să-l descoase pe bătrîn:

— Aud că ieri alde Sárosi au spălat putina.

— Da.

Moise rîse.

— Și ce noutăți mai aveți pe acasă?

— Nimic mai de seamă.

— Mai trec nemți pe-acolo?

— Ieri mai treceau.

— Și azi?

— Azi n-au mai trecut...

Bărbatul bărbos începu să rîdă din nou. Nenea Gyuri îl privi nedumerit. Ciudat se poartă Moise Dăndărău! Rîsul lui ascunde parcă ceva.

— Și de ce n-au mai trecut? stărui Moise.

— Se spune că podurile pe unde trebuiau să treacă au fost aruncate în aer.

Ochii lui Moise străluciră, pe pomeții obrazului sclipi rîsul. Și uite că nenea Gyuri tăcea, nu spunea ce zice satul de isprava asta.

Nu, bătrînul tăcea. Fiecare cuvînt trebuia să i-l scoți cu cleștele din gură.

— Bine au făcut că le-au aruncat în aer! spuse Moise apăsat.

Dar bătrînul nu se bucură. Clătină doar din cap:

— Păi... știi... cum o iei... șovăi.

Moise încercă să-i explice:

— Las' că pădurile le facem noi la loc...

— Păi, da... Ei, cea Joiană...

Vacile se urniră cu greu. Bătrînul se întoarse și își luă biciul de pe umăr.

Moise îl apucă de braț.

— Ascultă! Mai stai un pic. Un lucru să-mi spui: ce zice satul de pădurile aruncate-n aer?

Nenea Gyuri își luă inima-n dinți și se uită drept în ochii lui Moise:

— Știi ce s-a întîmplat? Jandarmii au ridicat o jumătate de sat.

Fața țepoasă se întunecă. Ochii lui Moise deveniră dintr-odată reci, tăioși.

— Vorbește! continuă răgușit.

Ochii i se strînseră de parc-ar fi țintit ceva.

— Și familia ta... șopti în sfîrșit bătrînul.

Ochii căprui ai lui Moise se lărgiră, apoi iar se strînseră ca două gîze mărunte, mărunte. Respira greu, fierbinte. Strînse fără milă brațul lui nea Gyuri, apoi deodată îi dădu drumul, îl părăsi fără vorbă pe bătrîn, intră iute în lanul de porumb, și se repezi cu salturi uriașe la vale, în direcția satului. La fiecare săritură trupul i se ivea deasupra porumbiștei, ca aruncat de valurile galbene ale mării de porumb.

În carul lui, bătrînul se ridică în picioare și se uită lung după el. „Se duce la moarte sigură, se gîndi și ochii i se opriră asupra traistei. De ce n-a vrut să ia nici o bucățică din merinde?" Strigă după el:

— Moise! Mă Moise! Așteaptă! Dezlegă din nou traista, apoi o trînti deznădăjduit pe leasa caru-

lui. O să nimerească în brațele jăndarilor! Moise era hăt departe și mergea, mergea ca din pușcă.

Nenea Gyuri ar fi vrut să știe ce o să se întîmple. Urmări multă vreme pe omul care alerga tot mai nebunește; își întinse gîtul ca să vadă mai bine, dar în cele din urmă îl pierdu din ochi. Nu mai zărea decît satul jos în vale. De aici casele păreau niște vaci albe, păscînd printre zbîrciturile dealurilor. A lui Veress Dénes a luat-o razna, urcîndu-se sus pe coasta dealului. După ea se ținea cocioaba lui Năznanu, parcă ar fi vrut să-i spuie celei de deasupra ei să urce și mai sus. Botoșoaia îi spusese omului ei, frîngîndu-și mîinile, că astă noapte au fost smulse din pat și Veress Kati și lelea Ludovica cu fată cu tot.

Bătrînul așteptă ce așteptă, nici el nu știa ce, apoi începu să-și îndemne vitele, cea și hăis,, pe coastă în sus, cum îi spusese Moise.

Moise se apropie de casă pe din dos, dinspre grădină. Își încărcă pușca și o luă în mîini. Nici un semn de viață nicăieri. Înaintă cu pași liniștiți, fără nici o grijă, sări pîrleazul și o luă înainte prin ogradă. Cele cîteva păsări, pe care nevastă-sa și maică-sa le țineau mai ales pentru ouă, alergară din toate cotloanele, gălăgioase, în frunte cu cocoșul care aproape că zbura, cu găinile cele agere de picior după el. Ușa casei era larg deschisă. Moise se uită înăuntru dar nu trecu peste prag.

Din vecini, gospodina îl zări și își chemă repede bărbatul la geam. (Oamenii se ascundeau, le era frică să iasă din casă.)

— Uite c-a venit Moise, strigă speriată vecina.

Bărbatul, un om mai în vîrstă, cu sprîncenele lungi, stătea buimac și nu-i venea să creadă, deși îl vedea cu ochii lui.

Cu mîna-i rece, femeia strînse degetele bărbatului:

— Sfîntă Maică Precistă, are pușcă în mînă!

— Ce tot te bîțîi? De Moise ți-e frică?

— Cum să-mi fie frică? Dar are pușcă la el!

— Aia-i bună, o îmbărbătă omul, dar și lui îi tremurau genunchii.

— Ia te uită la el, se duce la poartă...

— Măi, să nu-și scoată cumva nasul pe uliță, că-l înhață jandarmii.

Așa se frămîntau cei doi în dosul geamului.

Moise nu înaintă pînă la poartă, ci se întoarse, se uită în dreapta, se uită în stînga, o luă spre casă, se întoarse iar, se învîrti prin curte în sus și-n jos, ca o pisică sălbatică închisă-n cușcă.

— I-a crescut și barba...

— Nu și-a luat briciul cu el, explică vecinul.

Nevastă-sa îi strînse și mai tare mîna.

— Ai văzut cum amenință cu pumnii?

— Foarte bine! Nu pe noi ne amenință. Ce mă tot strîngi așa de mînă?

— Dar de ce o ia la fugă dacă are armă la el?

— Asta el o știe...

Moise se opri în mijlocul ogrăzii, se uită încă o dată de jur-împrejur, apoi, ca și cînd și-ar fi adus aminte de ceva, o luă cu pașii repezi spre grădină și se făcu nevăzut.

Vecinul își smulse mîna dintre degetele neveste-si:

— Du-te și aruncă niște boabe de cucuruz la găini.

Pe uliță nu era țipenie de om. Doar de după geamuri pîndeau ochii speriați, curioși. Totuși, o nevastă tînără cobora grăbită printre case. Dar, auzind zgomot de pași în ograda lui Dăndărău, se lipi de gard uitîndu-se cu ochii iscoditori printr-o spărtură. Urmări cîteva minute mișcările agitate ale lui Moise. I se tăie răsuflarea. Apoi se reculese și o luă la fugă în direcția de unde venise.

Aceeași femeie mai apăru o dată în albia moartă a uliței, dar asta tîrziu, pe înserate. Se uita cu atenție încordată în dreapta și în stînga să vadă dacă nu cumva a zărit-o cineva, dacă nu e urmărită. Trecu de-a lungul satului pustiu, se opri în fața clădirii

galbene a jandarmeriei, se uită cu băgare de seamă în toate părțile, apoi intră în curte. Jandarmul de serviciu îi deschise poarta, și femeia tînără dispăru în casa galbenă.

Bucătăreasa spăla vasele de la cină. La scîrțîitul timid al ușii, ea își ridică ochii.

— Iar ai venit? o întrebă pe cea care intrase.

— Unde să mă duc? oftă cealaltă. Să-ți ajut?

— Mă descurc și singură.

Antipatia ei față de tînăra nevastă creștea zi cu zi de cînd aceasta îl părăsise pe Juhos Albert divorțînd de el. Bucătăreasa văzuse multe la jandarmerie, dar tăcea din gură. Iar de cînd băgase de seamă că și lui Tóháti i-e lehamite de femeia care spăla geamurile, începu să-i vorbească tot mai răstit. Femeia i se și plîngea uneori majurului, dar acesta nici nu se sinchisea de smiorcăielile ei; dădea din umeri și atît. Nu-l mai interesa pur și simplu, iar cu bucătăreasa se ferea să se ciondănească. Vorba ceea: pe bărbat îl poți stăpîni mai ușor cu o mîncărică bună.

Vizitatoarea se așeză pe un scaun lîngă sobă. Era doar o vreme cînd începea să fie plăcută căldura. Stătea ghemuită, cu coatele proptite în genunchi, cu capul în podul palmei. Într-un tîrziu spuse:

— Ce să mă fac, Dumnezeule Doamne? Spune-mi și dumneata ce să fac?

— Întoarce-te la bărbat-tu!

— La bărbatu-meu? Asta-mi mai lipsește. M-ar omorî.

— Ai merita!

Tăcere. Din cîrpa de spălat, apa se scurgea picuri, picuri.

— Vezi? Așa-s bărbații. Știi cum s-a purtat cu mine? Parcă i-aș fi fost obială...

Bucătăreasa se aprinse:

— Îți mai umblă gura? Dar femeile ce cusur au? Mai bine ți-ai vedea lungul nasului!

— M-a purtat cu vorba că mă ia...

— A mai purtat el și pe altele. Și pe Ioana!

Femeia tînără sîsîi. Tăcu. Ioana: iată nenorocirea ei. De atunci a început majurul să se poarte urît cu ea, de cînd i se opriseră ochii asupra Ioanei. Știa ea bine; auzea și ea ce spune gura satului.

Bucătăreasa nu putu sta să n-o împungă cu vorba:

— Da! vezi bine, Ioana nu i s-a dat.

— E adevărat că și ea e la beci?

— Așa se spune. Da' știi ce? Nu-mi pasă chiar dacă mă pîrăști; mi-e totuna; dimineață tot pleacă și numai amintirea mai rămîne după el.. Însă eu ți-o spun pe șleau: e un om de nimic. De ce a tîrît-o în beci și pe Ioana? Bărbat e ăsta? Pfui! E un nemernic!

Clocotea în ea toată furia ce s-a adunat de atîta amar de vreme.

— Dumneata pleci cu el? întrebă cea tînără.

Bucătăreasa se supără; își făcu gura pungă:

— Da' ce-s eu?

Juhoșoaia ședea ghemuită pe scaun, ca o găină pleoștită.

— Am să-i vorbesc încă o dată... Am să-l rog...

— Poți să-i tot vorbești, că n-are inimă.

— Nu-i așa? izbucni în lacrimi femeia. Și eu zic că n-are inimă.

— Tu să nu mai zici nimic. Tu ești de vină. Unde ți-a fost capul?

— Știi ce m-am gîndit? Am să-i spun că o să am un copil. Ideea aceasta îi lumină fața, în ochi i se aprinse o rază de speranță.

Bucătăreasa însă știa una și bună:

— Poți să-i spui ce poftești. Cel mult o să te vîre și pe tine la beci.

Juhoșoaia, parcă o apucase colica, se chirci și mai tare pe scaun; gemea încet:

— Cine mă apără pe mine? Ce o fi de mine? Lasă-mă! Trebuie să vorbesc cu domnul plutonier-major!

— Din partea mea n-ai decît! Eu nu-ţi stau în cale. Tot n-o să te asculte. Împachetează. Crezi că e curios să te vadă?

Ţiitoarea respinsă vorbea ca o smintită, şoptind aiurea pentru sine. Stătea la îndoială: să intre, să nu intre? În cele din urmă spuse:

— O să mă asculte. Ştiu eu că o să mă asculte. Ce am văzut eu...

La această vorbă, bucătăreasa se îndreptă din şale.

— Ce ai văzut, fă?

— A venit cineva... S-a întors acasă.

— Ce? Nu pricep. Cine s-a întors?

— Fugarul... Moise... E acasă...

Bucătăreasa scăpă din mînă cîrpa şi scoase un ţipăt scurt, de parcă ar fi ciupit-o cineva.

— S-a întors? Moise?

— L-am văzut cu ochii mei, la el în ogradă. Şi-i căuta pe-ai lui. L-am văzut cum îşi ridica pumnul, ameninţînd. Avea şi puşcă.

Cealaltă se sperie puţin, îngîimă ceva, dar se reculese repede.

— E mai bine să nu-i vorbeşti majurului.

— Cum să nu-i vorbesc? Vreau să-l rog să mă ia cu dînsul.

— Dar... dacă Moise avea puşcă...

— Ei şi?

— Ce crezi, de ce are Moise nevoie de puşcă?

— Păi să tragă cu ea.

Bucătăreasa încheie scurt:

— Să tragă, e adevărat. Da' drept să-ţi spun, nu mi-ar plăcea să fiu în pielea lui Tóháti.

Continuă să spele vasele în ligheanul de tablă cenuşie, soios şi rînced. Cîrpa murdară se plimba pe fundul ultimelor farfurii; deasupra apei pluteau mici pete de untură.

Juhoşoaia voi să-i ajute cu orice preţ:

— Să şterg vasele?

— O să le şterg eu...

— De ce nu vrei să-ţi ajut?
— Mă descurc singură...
Se făcu din nou tăcere. De undeva se auzea un sforăit puternic.
— Tu singură îl duci pe majur în faţa puştii dacă-i vorbeşti, spuse bucătăreasa.
— Eu? De ce?
— Se ia pe urmele lui Moise şi...
Femeia tînără clătină din cap:
— Nu, atunci n-o să-i vorbesc. Vreau numai să mă uit prin gaura cheii...
Plutonierul-major Tóháti stătea la masă şi îşi revizuia hîrtiile, le alegea. Femeia nu-i zărea faţa decît din cînd în cînd. Cuta de sub bărbia-i grasă se adîncise şi mustaţa nu-i mai stătea atît de fudulă ca acum cîteva zile. Pe masă se zărea un maldăr de hîrtii, în colţ casa de fier verde cu uşa groasă, galbenă, larg deschisă; o legătură zdravănă de chei atîrna din broasca ei.
Acum cîteva săptămîni, pentru încălcarea ordinelor de camuflare, amenzile curgeau gîrlă, dar azi cine-şi mai bătea capul cu ferestrele ţăranilor! Chiar la jandarmerie, din cîteva ferestre, lumina se revărsa valuri-valuri în curte, făcînd parcă şi mai negru întunericul dimprejur.
Majurul făcu doi paşi înapoi, se opri în faţa casei de fier, se aplecă mitel şi scoase un dosar cu coperţile cafenii. Îl deschise, îl răsfoi filă cu filă, cum făcea cu toate hîrtiile pe care le împacheta. Era copia procesului-verbal încheiat încă astă-iarnă privitor la cercetările făcute cu ocazia omorului săvîrşit de Tar István.
Tresări uşor şi se opri gînditor. Ce să facă cu el? Proces-verbal? Un petic mizerabil de hîrtie! Îl repezi în fundul dulapului, peste hîrtiile ce trebuiau aruncate la gunoi. O să fie ars şi el. N-o să ia cu el decît scriptele cele mai importante. Dar ca şi cînd tocmai procesul-verbal i-ar fi adus aminte de ceva, strigă deodată:

— Sergentul Tüzes!

Femeia sări speriată la o parte — inutil, de altfel, căci jandarmul intrase pe cealaltă ușă:

— Ordonați!

— Ce mai e prin beci?

— Bîzîie, să trăiți, ca bondarii!

— Păi, să bîzîie...

— Da, să trăiți!...

— Că mult n-o să mai bîzîie...

— Dar plodul cela guiță într-una ca un purcel.

— O să-l potolim și pe el înainte de plecare.

Jandarmul rămase cu ochii holbați. Nu-i venea să-și creadă urechilor că o să plece într-adevăr dimineață! Să fie posibil? Să fie adevărat? Nu era oare numai un vis?

Plodul ce guița ca un purcel fusese adus pe lume astă-vară de Reghina, femeia aceea cu burta la gură, care leșinase lîngă coșciugul lui Vasi. În timpul zilei, mama îl alăpta de cîteva ori, acolo, în beci, dar încetul cu încetul laptele îi secă. De ieri nici ea nu mai mîncase nimic.

Vreo treizeci de oameni stăteau înghesuiți, tescuiți între zidurile reci și jilave ale beciului. Valuri de aburi fierbinți ieșeau din trupurile omenești, aerul se încălzea de răsuflarea lor, dar piatra tot rece rămînea...

Bătrînul Hinyi încercase la început să-i descoase pe oameni, să afle ce se petrece în lumea dinafară, uimit foarte de potopul de întîmplări, dar vaietele și plînsetele îi stinseră repede bucuria. Femeile se arătaseră foarte gălăgioase la început; Kati mai ales blestema și suduia cît o ținea gura, dar cu timpul se domoli și ea și nu se mai gîndea decît la ultima noapte petrecută în casa ei: ce cald era spatele mezinului care se cuibărise în poalele maică-si! Așa dormea cînd au dat jandarmii peste ei. Ce-or fi făcînd copiii? Cine le poartă de grijă?... Bătrînii

erau cei mai tăcuți. Uneori se răsteau supărați la femeile care se văicăreau.

Încercă și Tóháti să asculte zgomotele ce aduceau cu zumzetul unui stup de albine. Dar în odaia de alături cîțiva jandarmi sforăiau atît de cumplit, încît nu era chip să pătrundă alte sunete la urechile lui. Jandarmii dormeau îmbrăcați pe saltelele de paie ce fuseseră împrăștiate în odaie. Sosiseră cu căruța ieri, pe înserat, de la postul vecin. De aici însă nu puteau merge mai departe decît pe jos. Podurile fuseseră zvîrlite în aer, iar artileria sovietică primejduia serios șoselele. Jandarmii nu puteau lua cu ei decît armele și actele mai importante.

Uneori ușa cancelariei se deschidea pentru o clipă. Majurul trăgea cu urechea și asculta bubuitul tunurilor ce vuiau prin adîncul nopții, acoperind chiar sforăitul jandarmilor. Gulerul cămășii îl strîngea tot mai tare. Îl mînca pielea capului și, în timp ce-și rînduia hîrtiile, omul se scărpina într-una, cu mișcări iuți, de parcă n-ar fi fost în toate mințile. Într-un tîrziu se întoarse din nou la casa de fier și cu o mișcare nervoasă scoase din nou dosarul cu coperta cafenie.

Da, fata era aici, în mîinile lui. Ce să facă cu ea? Era în puterea lui să facă orice. Cu toată noaptea tristă, pustie și nebună de toamnă, gîndul acesta îl înviora puțin. Ar putea-o aduce la el, să petreacă toată noaptea cu ea. Ar putea-o duce cu dînsul, escortată de jandarmi, oriunde ar fi să meargă. Ar fi cu el, ar fi a lui...

Parcă-i vedea ochii negri arzînd de o ură fără margini, dogorînd ca jeraticul încins. Ura asta ar fi dorit s-o învingă majurul! Dragostea Ioanei îi trebuia!

Dar dacă s-ar gîndi s-o ia în căsătorie? În cazul acesta însă ar trebui să părăsească jandarmeria. Ca jandarm nu putea avea o soție romîncă.

„Ce hîrtie însemnată o fi de nu se-ndură să o lase

din mînă? se întreba, cu urechea lipită de broasca cheii, tînăra femeie.

Îi veni să tușească dar se reținu.

— Tüzes! strigă majurul.

— Ordonați!

— Vezi că e în beci o fată care...

— Sînt mai multe!

— Una care... cum să-ți spun... cu omorul acela...

— Da, să trăiți! Numita Maria Dăndărău.

— Pe dracu! Una a cărei ibovnic e individu' ăla, comunistul...

Se încrunta, se prefăcea că nu știe nici numele fetei, nici pe acela al flăcăului. Dar ce treabă are un sergent? Să ghicească și gîndul superiorului. Tüzes răspunse prompt:

— Da, să trăiți! Ioana Năznanu!

Tóháti rîse în silă, prefăcut:

— Mă, da bine-i mai cunoști pe toți! Bravo, Tüzes!

Sergentul rîse pe sub mustăți și se șterse pe gură.

— Ei, cu fata asta trebuie să mai lămurim unele chestiuni, spuse pe un ton cît mai oficial Tóháti, ascunzîndu-și patima ce-i ardea în piept. Totuși, fața parcă i s-ar fi aprins.

— Da, să trăiți! O s-o aduc!

Majurul se sperie. Protestă:

— Nu, încă nu! Mai tîrziu! Acum am altă treabă!

— Da, să trăiți!

Ochii care pîndeau la gaura cheii se împăienjeniră. Țiitoarea de odinioară se înfioră. „Cum nu te trăsnește Dumnezeu, ticălosule!" șopti cu mînie surdă. Și ceea ce se petrecea înăuntru o atrăgea și mai tare.

Tóháti băgă de seamă că mîna în care ținea dosarul îi tremura și, încet, încet, fiorul îl prinde din creștet pînă-n tălpi. Fața i se umplu de broboane reci și dese de sudoare, parcă ar fi căzut rouă pe ea. Căută din ochi un scaun. Simțea nevoia să se așeze. I-era oare frică de fata aceea?

Două căruțe stăteau trase în curtea jandarmeriei. Lîngă ele caii, deshămați, își apropiau capetele triste, pleoștite. Înotau în fîn pînă-n genunchi, dar n-aveau poftă de mîncare. Zbieretele prelungi ale dobitoacelor rămase fără stăpîn se auzeau, ca niște chemări înfiorătoare de bucium, prin liniștea nopții. Niciodată satul nu auzise asemenea zgomote neliniștitoare, ciudate. Mugete de vaci, nechezat de cai, urlete de ciini... Parcă toate animalele ar fi turbat. Învălmășeala aceasta de glasuri trezi și cocoșii care, zăpăciți, se grăbiră să trîmbițeze, înainte de miezul nopții, zorile.

Apoi, deodată, toate glasurile se stinseră...

Bucătăreasa întoarse cheia în broască o singură dată; dimineața trebuia să vină din nou să-i pregătească o gustare caldă lui Tóháti — ultima gustare înainte de plecare. Apucă de braț pe tînăra nevastă și o tîrî după ea, cu toată împotrivirea ei:

— Lasă-l dracului; o să-ți găsești altul, ție ți-e totuna...

— Mă crezi așa de stricată? Nu! Numai pe el îl iubesc, șopti.

Satul cufundat în întuneric se zvîrcolea ca un trup de om înjunghiat. Prin beznă, cele două femei abia vedeau pînă la vîrful nasului. Și cum mergeau, deodată bucătăreasa tresări, văzînd parcă ceva ce s-a ridicat din pulberea drumului apoi s-a aruncat în șanț. Urechea ei prinse un zgomot înăbușit, ceva ca un zăngănit de fiare.

— Vai cum m-am speriat! strigă bucătăreasa ducîndu-și mîna la inimă. Pe bezna asta ți se taie picioarele de frică!

Beciul bîzîia, vuia, parcă un rîu larg cu valuri mari ar fi trecut pe sub pămînt. Prin ușa ferecată cu drugi de fier, vorbele nu se distingeau, numai plînsul întrerupt de oboseală al copilașului Reghinei se auzea mai limpede, parcă ar fi țiuit adus de vînt de foarte departe, din adîncuri întunecate de pădure.

În beci oamenii nu se vedeau, se dibuiau numai, își auzeau glasurile, simțeau căldura trupurilor, răcoarea din aer. Unii, din cîte se putea ghici după glasuri, stăteau chirciți pe pămînt.

— Doamne, Doamne, ce-o fi cu Ion al meu! Că nu ne-a putut lua și pe noi cu el! se văicărea lelea Ludovica. De azi-dimineață repeta fără încetare aceleași cuvinte, de parcă și-ar fi pierdut mințile și n-ar mai fi găsit alte cuvinte.

Un glas profetic observă:

— Năznanu a mirosit ceva...

Un alt glas de bărbat mormăi:

— Cei din capul de sus al satului au avut noroc. Au prins de veste din vreme ce se pregătește și au luat-o la sănătoasa...

Din cînd în cînd murmurele fierbinți de glasuri omenești încetau, valurile negre ale desperării se prăbușeau. In asemenea clipe, bubuitul tunurilor se auzea înfundat, zguduind zidurile.

— O, dacă am apuca dimineața! se auzi un glas oftind.

Un altul îl îmbărbătă, făcîndu-și singur curaj:

— Dimineața? O să apucăm încă multe dimineți!

— Dar dacă ne împușcă?

— Ce vorbă-i asta! se cătrăni cel ce vorbise adineauri.

— Am auzit că se-ntîmplă adesea... Cu războiul ăsta...

— Ehe! cîte n-au povestit soldații!

— Dar aici tot n-o să îndrăznească să facă așa ceva.

— Nu? Ai uitat că fiarele mușcă mai tare tocmai cînd îs încolțite? Și jandarmii noștri-s curate fiare, nu altceva!

— Da, dar trupele sovietice-s pe aproape, sclipi o rază de speranță. Sst! Auziți?

O clipă se făcu iar tăcere. Ca un pumn invizibil, bubuitul îndepărtat izbea, izbea într-una în ziduri.

— Spun unii că Tudoran o să ajungă din nou primar, observă cineva.

Un protest energic îi răspunde!

— A trecut baba cu colacii! Nu mai pupă primăria nici Tudoran, nici Sárosi, cît or trăi!

Cineva mîrîi în colţ. După glas nu era greu de ghicit că cel care se agita şi se indigna acolo, scobindu-şi tot timpul nările largi, era Mihai Crăciun. Aluzia la primăria lui Tudoran o luase numaidecît asupra lui, căci el era cel ce împînzise zvonul cu un zel nespus.

Crăciun se oploşise în sat încă prin treizeci, însurîndu-se cu o fată de aici. Era tocmai cînd începuse să-i meargă bine lui Tudoran şi Crăciun se agăţase de el ca scaiul de coada lui. Era un învăţăcel neclintit al lui Tudoran. Nimic nu-i putea despărţi, împreună făceau politică, împreună goleau paharele, deşi la cîrciumă, de cele mai multe ori numai Tudoran plătea căci credinciosul lui ortac şi trepăduş nu prea avea gologani...

În beci vorba lua uneori o întorsătură neaşteptat de lină, ca murmurul unui pîrîiaş curgînd printr-o luncă, pe sub sălcii. Era ca şi cum oamenii n-ar fi stat înghesuiţi claie peste grămadă între nişte ziduri în pămînt, ci afară pe laviţele de la poartă, într-o după-amiază de duminică, vara, pîcîind din pipă, jucînd cărţi, cumpănind cu glas domol treburile satului. Uneori cursul domol al vorbelor se poticnea, apoi murmurul începea din nou. Totuşi, minutele păreau ceasuri, ceasurile zile lungi, chinuitoare, adevărate veşnicii, dar fără puterea de a şterge disperarea ce clocotea în adîncul sufletelor.

Adineauri cînd cineva pomenise de împuşcare, o bătrînă se frînse din şale, căzu mototol pe pămînt şi începu să se bocească că a apucat-o burta...

— Dar unde o fi Tudoran? A şters-o, de bună seamă, se auzi un glas.

— Ştie omul ce face, n-aveţi voi grijă, răspunse altul.

— Poate că pe el nici nu l-au căutat jandarmii.
— Nici la rechiziție nu i-au luat din vaci.
— Nici familia lui nu-i aici!

La aceste cuvinte Crăciun se aprinse de amărăciune. Începu să se foiască, să geamă prin întuneric, nervos și nerăbdător. Să-l fi părăsit Tudoran? De ce nu i-a spus și lui din vreme, dacă știa ce se pregătește? Sări în picioare, instinctul primejdiei se trezi cu o putere irezistibilă în el, se repezi la ieșire îmbrîncind pe cei ce-i stătea în cale. Se-apucă să izbească cu pumnii în ușa grea de stejar, dar fiindcă aceasta nu ceda, omul începu să strige cu glasul tremurat, înnebunit de groază:

— Oameni buni, asta Ioanei Năznanu i-o putem mulțumi!

Fata se înfioră și, dibuind peretele cu mîna, se trase într-un colț. Își aduse aminte de ce-i spusese Tudoran în cimitir. Tudoran nu era cu ei, în beci, dar inima lui murdară, glasul lui viclean au pătruns și aici, n-au încetat s-o urmărească pe Ioana.

Dăndărău bătrînul, tatăl lui Moise, se întoarse spre Crăciun și-i răspunde morocănos:

— Ai înnebunit, Mihai? Vorbești prostii!

Crăciun făcea spume la gură.

— Zi că n-a fost chemată la spălat de geamuri.

Lelea Ludovica sări în apărarea fie-si.

— A fost chemată, dar nu s-a dus!

— Păi tocmai asta e, că nu s-a dus.

— Și-acum tot Tudoran vorbește din tine! spuse mai liniștit Dăndărău bătrînul. Toată ziua, bună ziua, stătea la taclale cu jandarmii.

Lui Crăciun nu i se părea prea ademenitor să audă că Tudoran e pomenit la un loc cu jandarmii, iar el cu Tudoran. De cînd a fost tîrît și el în beci, trăgea mereu nădejdea că ortacul o să-l scoată din situația asta primejdioasă. Dar nervii nu-l mai slujeau.

— Fiecare cu crucea lui. Așa și Tudoran — se sfătoșea. Da' eu zic că Ioana tot ar trebui să se ducă sus. Ioana ar putea să ne ajute.

Lelei Ludovica i se urcă sîngele în obraji.

— Piei, nerușinatule! țipă ea către Crăciun.

— Toată lumea știe că a fost chemată să spele geamurile, se apără bărbatul. Încercă să-și îndulcească glasul, să și-l înmoaie. Și eu zic că dacă se ducea cînd a chemat-o Tóháti, acum n-am fi aici.

Dăndărău bătrînul își ridică din nou glasul:

— Ia nu mai prosti lumea!

— Cine? Eu? Eu o prostesc?

— Da, tu! Că altceva mai bun n-ai făcut de cînd te-ai pripășit în satul ăsta!

—I-auzi ce știe moșneagul! Deștept om, n-am ce zice! ripostă Crăciun.

Sosise momentul cînd oamenii lasă totul la o parte și vorbesc deschis. Și asta nu era nicidecum pe placul lui Crăciun. Dar cum să scape de aici? Cînd s-o întîlni cu Tudoran, o să-i spună el ce-au vorbit ăștia. Numai să se vadă scăpat.

Safta, nevasta lui Crăciun, se găsi și ea în treabă:

— Ioana ne-ar putea scăpa, asta-i sfînt!

Fata se lipi îngrozită de zid. Cuvintele lui Crăciun o tulburaseră adînc. Ce bine că nu poate să se uite în ochii oamenilor.

Toată viața ei, Safta fusese un ecou al lui Crăciun, întocmai cum omul ei era ecoul lui Tudoran. Se îndreptă pe dibuite, pipăind peretele, în direcția unde bănuia că va da de fată. Glasul ei părea al unei porumbițe, muierea vorbea cu o prefăcută gingășie, mieros și rugător:

— Ascultă-mă Ioana, sufletelul maichii, du-te la el!...

Baba care se văieta de durerea de burtă coborîse în sat de curînd și se aciuise pe la rude acum la bătrînețe, și, deși n-o prea cunoștea pe fată, se legă

și ea de vorbele Saftei, căci îi dădeau nădejdea scăpării:

— Fie-ți milă de noi, Ioano... o, Doamne, Doamne...

Cineva se răsti la ea:

— Ține-ți gura, cotoroanță bătrînă!

— Ce vă uitați în gura nebunului?

Un glas de femei replică puternic:

— Nu-i prost Crăciun! Știe el ce face. Totdeauna a știut. O să mănînce și el din păpica pe care a încropit-o împreună cu Tudoran și cu jupînul Sárosi. Numai să scăpăm de aici!

Omul cu musca pe căciulă îi răspunse batjocoritor:

— Asta e! Numai că de aici n-ai să scapi, vecino, n-avea nici o grijă!

Fata stătea chircită lîngă zid. O răsuflare caldă îi năvăli în obraji. Își întoarse capul. O mînă rece o atinse, apoi degetele străine îi încolăciră încheieturile ca niște șerpi.

— Acuma doarme, de bună seamă. Așa că du-te sus la el și roagă-l... Fă asta pentru noi. Nici Dumnezeu nu te judecă.

Baba încercă să o ajute pe Safta Crăciun:

— Nu te teme, porumbiță dulce. Nu-i păcat, într-un necaz ca ăsta...

— Vino, am să bat în ușă, o să-ți deschidă, continuă Safta.

— Lasă fata-n pace!

— Nici nu mă gîndesc!

— Cară-te de acolo! interveni și Kati Veress.

Saftei i se revărsă fierea:

— Dar din pricina ei sîntem aici!

Strigăte, învălmășeală, beciul vuia.

— Smintito!

— Destul ați dus satul de nas!

— Și acum încă tot pentru Tóháti vă dați în vînt?

Ioana se zbătea să scape din mîinile Saftei.

— Dă-mi drumul! Lasă-mă!

— Vai, trăsnite-ar Dumnezeu! Tu, tu!...

Safta izbucni în hohote de rîs:

— Ia te uită la nititica, ce rușinoasă e! Hm! Nu-i trebuie decît Szente Péter!

Fata se prăbuși lîngă zid plîngînd cu hohote.

— Acum a apucat-o plînsul!... izbucni Safta. Ia uitați-vă la ea cum urlă, sfîntoaca!...

O mînă o apucă pe Safta de braț:

— Dă-i drumul fetei!

— Nu-i dau drumul!

O altă mînă o înșfăcă de umăr:

— Dă-te la o parte.

— Nu.

— Nuu? Nuu?

— Aoleo! Ajutor!

— O să vezi tu!... A sosit timpul... Chiar mîine sau poimîine... Tu!.. tu!...

Tăbărîră asupra Saftei. O ciupeau, o înghionteau, o îmbrînceau. Dar nici ea n-o lăsa din mîini pe Ioana. Fata ajunsese în mijlocul încăperii, fusta îi era călcată în picioare.

— Toată viața ta ai fost un om de nimic, Crăciune! se auzi un glas.

— Eu? Da' ce-s eu de vină?

— Vai, mînca-te-ar buba rea!

— Tu, fă? Tu?

— Dă-i...

Se iscă o învălmășeală ingrozitoare.

— Puneți mîna pe Ioana!

— Unde-i? Loviți-o! Călcați-o în picioare!

— Ea-i de vină. Din pricina ei pătimim!

— Zgîriați-i mutra aia de sfîntoacă!

— O să te zgîrii eu pe tine, nerușinato!

O femeie izbucni:

— Aici e. Iat-o!

— Scoateți-o de acolo!

Un glas batjocoritor:

— Tu plîngi, inimioara mea!

Cineva rîse smintit:

— E tare gingaşă, mititica! hm, hm... Nu vrea să ştie decît de Péter.

În sfîrşit găsiră locul unde se ghemuise Ioana, chircită lîngă zid, plîngînd. Tăbărîră asupra ei smucind-o, tîrînd-o spre ieşire. Dar şi Kati lucra vîrtos cu pumnii, izbind în dreapta şi în stînga. Nu se ştia cine pe cine izbeşte, unde cade lovitura.

— Aoleo, genunchiul!

— Aduceţi-o pe nerușinata aceea de fată!

— Tii, da' urlă... nu-i fie de deochi!

Cîţiva inşi o înşfăcară, o ridicară pe sus, trăgînd de ea şi tîrînd-o spre ieşire, dar, ajungînd în vîrtejul încăierării, n-avură încotro şi trebuiră s-o lase jos. Fata n-avu timp să se mai scoale de pe jos şi ajunse sub picioarele oamenilor prinşi în învălmăşeala încăierării oarbe.

...Şi în clipa aceea o detunătură îngrozitoare zgudui beciul din temelii. Înspăimîntaţi, oamenii se opriră aşteptînd ca grinzile să li se năruie în cap... În clipa următoare se lăsă o tăcere înspăimîntătoare, ca şi cum beciul n-ar fi fost plin de oameni deznădăjduiţi, învrăjbiţi, care aşteptau să se sfîşie. Prin întuneric se auzi plînsul Ioanei, dar nimeni nu-şi mai bătu capul cu ea.

Un glas de bărbat rupse tăcerea:

— Bombardament! Asta a căzut tocmai pe casă.

O nouă explozie cutremură pămîntul, acoperindu-i glasul:

— Nu vă temeţi! spuse o femeie. Asta înseamnă sfîrşitul! Scăpăm!

— Tii, drăcie! Te pomeneşti că ne cade bolta în cap!

— Asta nu e bombă, e grenadă de mînă! spuse unul care a fost pe front.

Urmă o nouă detunătură înfricoşătoare. Apoi răpăiră împuşcături, una după alta, de aproape, de departe... Beciul tremura ca zgîlţîit de o mînă furioasă

de nebun, arestații începură să se calce în picioare, unii înghesuindu-se spre ieșire, alții îngrămădindu-se spre fundul beciului. Simțul primejdiei puse stăpînire pe ei, purtîndu-i de colo-colo în încăperea strimtă și întunecoasă. Sugaciul se puse pe-un plîns și mai amarnic, în timp ce maică-sa, stringîndu-l la piept, căuta desperată să-l liniștească. De pretutindeni se auzeau pîrîituri, ca dintr-o pădure încinsă de foc.

— Ăștia-s ei! Rușii! Slavă ție, tată ceresc!

— Vai, Doamne! Ai noștri! Iată că au sosit!

Frica, groaza stîrnită de zgomotele de afară puseră stăpînire pe arestați, dar în același timp un sentiment de ușurare, izvorînd din străfunduri, se răspîndi în inimi, parcă norii grei, nemișcați, care apăsau sufletele, ar fi început să se risipească. Împușcăturile se auzeau tot mai deslușit. Bubuiturile zburau cruciș, curmeziș, pe deasupra văii, parcă dealurile le-ar fi aruncat, jucăușe, cînd încoace, cînd încolo, ca pe niște mingi. Un urlet fioros se auzi din dreapta intrării și numaidecît lovituri năprasnice începură să duduie în ușa grea de stejar, puternic ferecată.

Un nou val de groază trecu printre oamenii închiși în întuneric. Toată lumea fugi din apropierea ușii, lipindu-se de zidul ridicat din pietre colțuroase, ghemuindu-se, ca valurile izbite de țărm.

Ușa ceda, se sparse, dar nimeni nu îndrăzni să se apropie. O femeie care dîrdîia de frică, clănțănind din dinți, începu să se vaiete și își acoperi ochii cu palma.

O umbră alunecă prin fața ușii sparte...

Mai tîrziu, după miezul nopții, Juhoșoaia, fosta spălătoreasă de geamuri de la jandarmerie, alergă, ca o arătare răsărită din pămînt, de-a lungul satului spre post. Casa mare ardea cu vîlvătăi, focul mușca lacom din întunericul greu luminînd pînă departe coastele dealurilor; fumul, vibrînd roșcat, se ridica în trîmbe răsucite spre nori.

Femeia încercă să pătrundă în clădire, dar o întîmpină un val de căldură atît de ucigătoare, încît nu se putu apropia. Căpriorii din acoperiș trosneau, olanele săreau cît colo pocnind. Tînăra femeie se porni să alerge în jurul casei. Din cînd în cînd se oprea și asculta, frîngîndu-și mîinile, zăngănitul ferestrelor plesnite de dogoarea focului, pe care le spălase de atîtea ori.

Un jandarm mort zăcea într-o baltă de sînge, încîrcit, cu degetele înțepenite pe armă, și femeia trebui să-l ocolească de cîteva ori în timp ce alerga ca ieșită din minți în jurul casei.

6

Botoșoaia alerga ca o suveică din grădină la poartă și de la poartă în grădină, și, de nervoasă ce era, își smulgea într-una smocul de păr din bărbie. Se duse de vreo zece ori pînă-n capul grădinii, gîfîind, apoi, cu ochii ei dornici să vadă tot, se așeză la poartă, iscodind uliță printr-o crăpătură.

Lelea Krisztina, adusă puțin de spate, dar sprintenă, trecea prin fața porții purtînd în mînă o farfurie cu făină albă, fină. Nici măcar nu acoperise farfuria.

Botoșoaia răsări ca un spiriduș de după poartă și tăbări asupra femeii cu făina:

— Îți duci și tu partea, Krisztino? E ceva de capul ei? Ia să văd ce marfă duci? și, fără să mai aștepte încuviințarea îșî vîrî mîna în farfurie frecînd între degete făina catifelată.

— Duc și eu ce pot. Și pe asta o am de împrumut, că la noi n-a fost cine să se ducă la moară...

N-o fi spus lelea Krisztina chiar adevărul, poate că nu mai au nici un bob de grîu, dar Botoșoaia încuviință dînd înțelegătoare din cap.

— Da' tu?... Tu nu aduci făină? o întrebă la rîndul ei Krisztina Szente.

— Cum să nu? Cum să nu duc? răspunde cealaltă clefăind.

Lelea Krisztina era grăbită și ar fi vrut să plece și mai departe. Dar nu era chip, căci Botoșoaia se agăța de ea, nelăsînd-o să plece, deși se vedea că deocamdată nu avea să-i spună nimic deosebit.

Repetă pentru a nu știu cîta oară:

— Cum să nu duc? Bine-nțeles că am să duc! Duc... firește, și pe nesimțite își ascuți limba: Ori crezi că la casa mea nu se găsește o farfurioară de făină albă? Ei asta e!... hodorogi înainte, frămîntîndu-și buzele uscate și gîndindu-se cu glas tare: Ca să vezi, alde Szente-s niște oameni săraci lipiți, și tot găsesc să dea ceva pentru cozonaci...

Dar de unde s-a stîrnit treaba asta cu cozonacii? Greu de spus. Unele femei, ca de pildă Kati Veress, o luaseră cu pregătirile de cu dimineață... Tot satul aștepta pe eliberatori. Atmosfera se limpezise, jandarmii nu mai erau, notar nu, primar așijderea... Mulți plecaseră, și cine știe pe unde umblau acum? Și cîte suspine fierbinți lăsau în urmă, cîte inimi... După toate semnele, pe-aici, pe aproape, n-aveau să fie lupte. Trupele germane în retragere se abătuseră prin altă parte; podurile aruncate în aer îi făceau să ocolească această vale de parc-ar fi fost blestemată.

— Păi atunci hai să mergem împreună, spuse Krisztina.

Botoșoaia se codi:

— Nu pricep de ce trebuie copți cozonacii tocmai la Precupești?

— Are cineva cuptor mai bun ca ei? Nu!

Botoșoaia se învîrti de cîteva ori de colo-colo, nările i se dilatară și începu să adulmece. Își reținu respirația adulmecînd asemenea unei jivine:

— Simți? întrebă.

Krisztina Szente își ridică și ea nasul în vînt:
— Nu... nu simt nimic.
Botoșoaia îi șopti cu glas tainic, la ureche:
— Tot mai arde... Nu vrei să vezi?
Lelea Krisztina refuză categoric invitația:
— Nu mă duc acolo, ferit-a sfîntul! Aud că au dat ortu' popii toți jandarmii... Niciunul nu le-a scăpat...
— Unii au ars scrum...
Botoșoaia se făcu și mai curioasă. Ar fi vrut să afle tot, să știe ce vorbesc oamenii, pe unde îl găsise moartea pe Tóháti? Oare a ars și el? Poate că prin sat se știa cine a tăbărît asupra jandarmilor. Că ceva au făcut, nici vorbă. Dar și Botoșoaiei i-era groază de morți, și n-ar fi vrut să se ducă la post nici ea. Ce făcuse deunăzi cînd Tamási Zsiga, bătrînul, zăcea întins pe năsălie în fața oglinzii acoperite cu maramă neagră, așteptînd carul cu patru boi? Se oprise în mijlocul odăii — nu se putea să nu treacă prin fața sicriului, fuseseră doar cumetri buni — și-a închis ochii, dar atît de tare încît și-a stors două boabe de lacrimi.
— Vino, Krisztina, uită-te și tu... De-aci se vede bine! spuse înșfăcind-o de braț pe femeia uimită și tirînd-o în curte, iar de acolo în grădină, pînă în muchia coastei. Krisztina o urmă fără să se împotrivească. Dar din făină i se împrăștie puțin pe jos.
În vîrful grădinii, Botoșoaia se opri dreaptă ca o statuie de bronz. Își ridică brațul:
— Vezi? arătă în direcția postului de jandarmi.
Flăcările ucigătoare se stinseseră, numai trîmbele de fum se învălmășeau, se răsuceau, înălțîndu-se spre cer. Soarele se ivi strălucind printre nori. Acoperișul clădirii se surpase, semăna cu un chipiu turtit, zidurile se ridicau pustii, ciuntite, ca o dantelă neisprăvită și într-adevăr în aer plutea parcă aevea mirosul grinzilor arse.
Dar mare lucru n-aveai de văzut în niște ruine și pale de fum! Krisztina dădu să-și continue drumul

cu făina pentru cozonaci, Botoșoaia însă băgă de seamă și o reținu, apucînd-o de braț. Privirea ei cutreieră ulițele pe care le putea cuprinde cu ochii. Deosebit de limpede se vedea mai ales ulicioara întortocheată ca o panglică mototolită, în vîrful căreia străjuia casa lui Veress Dénes. Casele păreau la doi pași, doar să le atingi cu mîna.

— Vezi? întrebă Botoșoaia, îndreptîndu-și brațul în direcția ulicioarei.

Lelea Krisztina clipi din ochi.

— Ce să văd?

— Fata ceea de colo! O vezi?

— N-am ochi așa buni ca tine.

— Vorba vine... Poate că nu vrei s-o vezi.

— Nu știu despre cine vorbești!

— Păi uită-te mai bine și o să afli îndată. E cu Tudoran; vin încoace.

Lelea Krisztina se aplecă puțin înainte ca să vadă mai bine.

— Parcă văd două mogîldețe venind pe drum, da...

— Păi cum să nu le vezi? Una e chiar Ioana...

— Ioana? se întunecă Krisztina și își puse ochii-n pămînt.

— Se zice că Tudoran va fi primar.

Krisztina făcu o mișcare hotărîtă, se întoarse gata să plece, supărată parcă.

— Ei, eu am plecat. Dacă tu nu vrei să aduci făină, eu nu te mai aștept.

— Cum să nu aduc? Auzi vorbă!... și Botoșoaia i-o luă înainte, avînd însă grijă să arunce o privire asupra darului pe care Krisztina îl ținea în mînă, căci bineînțeles trebuia să știe dacă e o farfurie mică sau mare, dacă Krisztina a îndesat făina cu palma sau a turnat-o doar, să fie puhavă. Că de, nici ea, Botoșoaia nu putea da mai puțin decît sărăntoaca asta care abia avea după ce bea apă. — Așteaptă-mă, Krisztina, așteaptă-mă, să nu mergi nici tu singură!

spuse Botoșoaia, și de data asta gura începu să-i umble mai repede decît mîinile. Krisztina așteptă cu răbdare, în timp ce cealaltă alerga de colo pînă colo, în căutarea unui blid, apoi intră în cămară.

... În acest răstimp, cele două mogîldețe pe care Botoșoaia le văzuse din capul grădinii coborîră ulicioara și o apucară spre casa lui Precup. Ioana ducea o traistă mică în mînă. În traista care atîrna aproape pînă-în pămînt era tot făină pentru cozonacii pe care femeile se pregăteau să-i facă în cinstea soldaților sovietici.

Părea că astă-noapte, o dată cu trosnetele năprasnice cu care se prăbușise ușa beciului, se prăbușise și o stîncă de pe pieptul satului. Dar pentru Ioana nici bucuria asta n-a durat decît pînă în clipa cînd, împreună cu maică-sa, a intrat în casa goală și rece.

Fata se duse drept la ladă și scoase bucheţelul de flori pe care-l uitase acasă. Cum de nu-l luase cu ea? Își pierduse cu desăvîrșire cumpătul cînd jandarmii bătuseră la ușă și le sculaseră din pat... Ioana luă bucheţelul, îl prinse în piept, cu gîndul de a-l pune la chipiul întîiului soldat sovietic pe care-l va întîlni în drum.

... Și soldatul nu va ști ce înseamnă pentru Ioana buchetul ăsta ieftin, cumpărat la iarmaroc, pe care i-l va dărui ea, această biată floare artificială... soldatul va zîmbi și-i va mulțumi doar așa, după cuviință... Cum se spune pe rusește „mulțumesc"? Dar „din toată inima"? Asta nu i-a spus-o taică-său, el nu i-a vorbit decît de apă, de foc, de pîine...

Și astfel bucheţelul tărcat înflorea pe pieptul Ioanei care pășea alături de Ieremia Tudoran. Omul îl privea chiorîș, cu coada ochiului, tușea mărunt; nu-l putea suferi... O să i-l smulgă din piept, da, o să i-l smulgă...

— Și zi, despre tat-tu nici o știre? încercă s-o descoasă.

— Nimic.

— Nici maică-ta nu știe de el?
— Nu. De unde să știe?
— Ciudat! mormăi Tudoran.
— L-am așteptat, l-am așteptat... Și de la o vreme am înțeles că degeaba-l mai așteptăm...
— Dar ce-o fi cu vacile? Nu-i lucru curat cu tat-tu. Doar nu l-a înghițit pămîntul! I-am pus și pîine albă-n traistă. Pe unde Dumnezeu s-o fi rătăcit? Doar un om nu-i un ac cu gămălie!

Ioana nu-i răspunse, înghiți amărăciunea ce-i fierbea în piept. N-avea ochi să-l vadă pe Tudoran, și iată că trebuie să meargă alături de el de-a lungul satului. Cît se frămîntaseră și ea și maica-sa pentru omul care nu mai dădea nici un semn de viață! L-au așteptat zile-ntregi, cu ochii pe uliță, pe cîmp, apoi de la un timp tot mai mult se lăsară copleșite de convingerea că omul a pățit ceva la munte...

De la vacile lui Tudoran li se trăgea această nouă nenorocire! De ce, de ce se învoise tatăl său la drumul ăsta?

Fata își aducea bine aminte și de întîlnirea de astă-vară din cimitir, cînd Tudoran se ținea de capul ei să se ducă să spele geamurile la post. Inima i se revolta scîrbită, nu putea să-l vadă pe Tudoran, chiar glasul lui o scotea din sărite, și n-avea nici un chef să-i răspundă la întrebări.

Dar în afară de acest sentiment nimic nu era limpede în inima ei. Ba totul se încîlcea din ce în ce mai tare... totul era învălmășeală și revoltă.

Ce s-a mai dat în vînt și Tudoran pentru Tóháti! Și ce s-a ales din domnul plutonier-major? Trupu-i greu și gras, care plesnea de sănătate și putere, a fost sfîrtecat de o grenadă aruncată în clădirea postului, sfîrtecat atît de cumplit, încît cîteva bucăți de carne se lipiseră de perete. Și Ioanei îi era groază să vadă așa ceva; de aceea ea nu se grăbise să se

uite la rămășițele jandarmilor, se mulțumise să-i asculte pe cei care fuseseră acolo și văzuseră.

Își aduse aminte că majurul o pusese pe Maria Dăndărău să spele podelele năclăite de sîngele lui Vasi. Dar sîngele lui cine-l va spăla? Cine o să-i îngroape cadavrul ars scrum?

— Zici că și maică-ta coace cozonaci la alde Precup?

— Da...

— Bun; am să mă duc să stau de vorbă cu ea.

„Ba mai bine te-ai duce la dracu!" se gîndi Ioana.

Tudoran turuia înainte ca o moară hodorogită. Îi cerea fetei să-i spuie tot din fir în păr: cum au fost ridicate de acasă, cine au fost jandarmii care au bătut la ușă, i-ar recunoaște Ioana dacă i-ar vedea? E adevărat că jandarmii-s morți, dar el trebuie să știe tot. Iată de ce o sîciia pe fată cu fel de fel de întrebări.

Spre bucuria lui, a avut noroc și de data asta, a reușit să scape de ultimele nelegiuiri ale jandarmilor. Chiar pentru ziua aceea fusese chemat la oraș de avocatul cu care păzise urnele în o mie nouă sute treizeci și șapte, pe vremea faimoasei cîrdășii între Maniu și Garda de fier. Ehei! cum mai zburda de bucurie pe vremea aceea inima lui Tudoran! Buzunarele avocatului erau doldora de bani, și după numărătoarea voturilor trăseseră o beție de a rămas de pomină!... Tudoran, deși s-a scărpinat cu mult năduf, s-a conformat invitației și a plecat cu căruța la oraș, tocmai în ziua cînd jandarmii ridicau o parte din populația satului. Omul își făcuse socoteala că se va interesa pe la bancă și de afacerea cu pădurea. N-a avut noroc căci și de la banca sătească toți au șters-o, numai hîrtiile împrăștiate au rămas prin sălile pustii. Cuvintele de îmbărbătare ale avocatului îi întremară, ce-i drept, sufletul, pe de altă parte însă îl încercau și oarecare îndoieli: începu să creadă că valurile războiului au nimicit deocamdată

toată afacerea cu pădurea. Colac peste pupăză, la întoarcere niște soldați nemți i-au luat și caii, de aceea s-a întors așa de tîrziu noaptea. L-au oprit pur și simplu, au deshămat telegarii și vorba ceea: pe-aici ți-i drumul! Gospodarul a plecat pe jos, iar căruța a rămas în mijlocul șoselei. De aceea a sosit așa de tîrziu acasă... Se gîndise el, nu-i vorbă, că nu-i bine să umble cu căruța pe șosea, dar a rămas cu gîndul. De, piaza rea!

Acum îi înjura de mama focului pe nemți și pe unguri. Era și mai îngrijorat însă de vaci. Tremura la gîndul că și vacile s-or fi dus pe copcă în învălmășeala asta... În schimb, se bucura din toată inima că jandarmii au fost lichidați fără milă. Tóháti n-o să mai poată vorbi de declarația pe care el, Tudoran, o dăduse în legătură cu Tar Pista. Din partea asta se simțea mai în siguranță. Doar pe Sárosi ar mai trebui să-l lipească de perete vreo bombă și totul ar fi înmormîntat...

Ioana ameți se de atîtea plîngeri și văicăreli ce curgeau din Tudoran ca apa dintr-un burete plin. În poarta Precupeștilor voi să-și părăsească însoțitorul, dar chiar în clipa aceea o nevastă din curte sări cu gura pe el, amenințîndu-l cu brațele pline de aluat pînă peste coate:

— Așa, cu mîna goală? Ai? Nu ți-e rușine?

Tudoran bîigui ceva în chip de scuză „cum că el a ajuns doar din întîmplare aici, că habar n-avea de pregătirile ce se făceau la casa lui Precup, dar o să trimită și el niște făină".

— Da' ieri pe unde mi-ai umblat, de nu ți-am auzit piuitul în beci? îl luă iute cu o nouă întrebare necruțătoare, femeia.

Tudoran începu să se scarpine în cap. Întrebările îl stînjeneau, căci era limpede că în spatele lor se ascundea o bănuială. Se încurcă într-o explicație lungă cu caii, cu nemții... dar nimeni nu-l mai asculta, iar femeia tînără îl întrerupse chiar:

— Pe dracu! Ai tăi erau acasă, dar nu s-au atins jăndarii de ei. Las' că știm noi cum vine treaba asta.

Ochii lui Tudoran sclipiră, plini de ură, ca două vîrfuri de pumnale. Îi venea să apuce de gît pe femeia asta cu limba ascuțită, să-i gîtuie pe toți. Ce i-a apucat pe ăștia mîncărimea de limbă? N-a fost el bun romîn toată viața?

Ca să abată vorba, întrebă:

— Și cine au fost ăia astă-noapte? Nimeni nu știe?

— Se aude că ușa beciului a fost desfundată de muncitorul ăla care a lucrat la școală.

Amănuntul era o noutate pentru Tudoran. Își ridică a mirare capul.

— Cum asta? Nu se poate!

— De ce nu? Cei care erau aproape de ușă l-au recunoscut.

Gospodarul clătina din cap; nu-i venea să creadă.

În fața porții se strînsese un pîlc de femei... Nevestele care aduceau făină se opreau întîi pe podeț pentru o vorbă-două, și numai după aceea intrau pe poartă. Toată lumea vorbea, firește, de întîmplările din noaptea trecută; clădirea jandarmeriei mai fumega și acum, amintirile groaznice ale nopții mai înfiorau încă nervii, numai unele glasuri nu aveau stăpîn: glasurile care o îndemnau pe Ioana să se urce la Tóháti, să-l roage... A fost întuneric, nu se știa cine lovește, cine primește lovituri... Nu, despre asta nimeni nu vorbea.

Cineva aduse știrea că patrulele rusești ajunseseră în gura văii și în curînd aveau să sosească în sat.

Știrea fu primită cu bucurie și bucuria înfioră inimile cum înfioară vîntul frunzișul pădurii. Vecinii alergau grăbiți unii la alții, băteau din palme, strigau peste garduri:

— Vin!

— Acuși-acuși or să fie aici.

— Nu mai e decît un ceas!

Un glas vesel de femeie strigă răsunător în bucătăria Precupeștilor:

— Grăbiți-vă, fetelor, că întîrziați cu colacii!

Pe uliță era un du-te-vino ca niciodată; se auzeau pocnete de porți trîntite, căci nimeni nu mai avea timp să le închidă cu rost. Un pici cu burtă mare, cu picioare crăcănate, își sumeți căpșorul, își duse pumnul la gură și, imitînd glasul trîmbiței, înainta în pași de marș spre casa Precupeștilor. În curînd o ceată întreagă se strînse în jurul trîmbițașului, mărșăluind în sus și-n jos.

Focul de la jandarmerie se stinse, dar în inimi bucuria ardea cu flăcări tot mai puternice și tot mai aprige.

7

În marea forfoteală nimeni nu băgă de seamă pe flăcăuașul care cobora alene pe ulicioara lui Veress și Năznanu, cu o bîtă zdravănă și strîmbă în mînă, iar în picioare cu niște opinci de munte.

Cu înfățișarea asta, în straiele pe care le purta, era și greu de recunoscut acel Lőrinczi Jóska, care se sumeța printre flăcăi la balul sîngeros din noaptea de cîșlegi, scoțîndu-și mîndru pieptul, ținînd un chiștoc de țigară în colțul gurii, ridicîndu-se tot timpul în vîrful picioarelor ca să pară mai mare. Pornise cu turma la pășunile grase de munte în ziua de Sfîntul Gheorghe, și de atunci nu prea mai fusese văzut prin sat. Își luase aere de bărbat, pe sub nas începuseră să-i crească tuleie de mustăți, fața-i era tăbăcită de vînturi, părul o hălăciugă și în ochi îi ardea istețimea tăcută a oamenilor ce trăiesc la munte. Flăcăul ieși în șosea, dar fiecare mișcare a lui arăta precauțiune. Deseori se uita în jurul lui și uneori în urmă, ca și cum ar fi șovăit sau s-ar fi

mirat. Mutra asta de vlăjgan mirat i se potrivea de altfel. Căci, deși sărea la joc ca un țap și chiuia cît îl lua gura, tinerel cum era, fetele deocamdată nu-l prea băgau de seamă. E adevărat că nu-l aștepta nici un fel de moștenire, nici pămînt de arat, nici munte; Jóska era doar ciobănaș pe lîngă un baci mai cuprins.

Nu-i dădură nici o atenție nici cele trei femei care se opriseră să schimbe o vorbă în fața porții lui Precup. Jóska însă le dădu binețe cu glasul răsunător. Se opri chiar.

— Ei, ce mai noutăți pe la dumneavoastră, întrebă cu gravitate de bărbat în toată legea.

— I-auzi, soro, ce noutăți?... clătină din cap una din femei.

Cealaltă îi spuse apăsat:

— Intră-n casă și o să afli.

Jóska luă-n serios invitația și intră pe poartă.

Cel dintîi care-l zări pe ciobănaș fu Tudoran; chiaburul sări în sus de bucurie.

— Dumnezeu te-a trimis încoace, Jóska! Ce-i cu vacile mele?

— Păi de trimis nu m-a trimis chiar Dumnezeu, dar...

Ca din pămînt răsări și Ludovica Năznanu lîngă el.

— O, Jóska, sufletul maichii, pe omul meu nu l-ai văzut pe undeva?

Fața băiatului se lumină ca luna cînd iese dintre nori, Un zîmbet tainic începu să-i joace în colțul gurii. Dar o vorbă nu scoase.

Tudoran îl scuturâ de braț:

— Vorbește, măi omule. Ce știi de vacile mele?

— Mai lasă-le dracului de vaci, dădu din mînă cu superioritate Jóska.

Oamenii se adunară în jurul lui. Mai ales femeile îi arătau mult interes. De mult nu mai coborîse nimeni de la munte. De cînd cu lumea asta întoarsă

pe dos, întîlnirile între oamenii de pe plai și cei din sat se răriseră. Tudoran încerca să dea la o parte femeile, ardea de nerăbdare și nu știa cum să scoată vorbele din gura băiatului. Hei, oare nu cumva i-au prăpădit tîlharii și vacile după ce-i prăpădiseră caii?...

Dar Jóska rezista în tăcere la asaltul stăruitor al întrebărilor, zîmbind șiret și cu înțeles:

— Un doftor ne-ar trebui! izbucni într-un tîrziu și, fiindcă știa prea bine că de cînd e lumea n-a fost doctor în satul acesta, adaose: Credeam că pînă-acum a venit vreun doftor militar rus pe-aici.

De data asta se îngrămădiră în jurul lui și cei care pînă-n clipa asta nu voiau să știe de sosirea flăcăului.

— Pe cine au împușcat nemții?

— I-auzi, nemții...

— Ce s-a întîmplat, Jóska? De ce aveți nevoie de doftor la munte?

Cineva îl încurajă:

— Acuși sosesc rușii!

Tudoran urla din răsputeri:

— Că dacă s-a întîmplat ceva cu vacile mele, apoi...

Dar nimeni nu-l asculta.

Flăcăuașul își făcu drum printre oameni și cu pașii lui de urs intră în casă. Oamenii se bulucîră după el. Voiau să audă tot.

— Cozonaci? Cozonaci? adulmecă mirosul plăcut.

— Aduceți-i ceva de mîncare băiatului, strigă o femeie. Ți-o fi foame, Jóska, puiule. E lung drumul, nu-i așa? îl bătu prietenoasă pe umăr. Lăsați pe mine că-l fac eu să vorbească.

— Tocmai spuneau să vă pregătiți de primire!

— Cine spunea? I-auzi ce vorbește flăcăul ăsta.

— Spuneau... dar nu spuse cine.

Se uita în toate părțile, examinînd totul atît de temeinic de parcă el ar fi fost stăpînul casei și-ar fi

trebuit să controleze pregătirile pentru primirea eliberatorilor. Își propti bîta într-un colț, își șterse nasul cu dosul palmei, apoi se așeză tihnit pe prag și rupse în două cozonacul rumen și frumos pe care o gospodină i-l pusese în mînă. Era cald încă și gustos, gustos ce nu s-a pomenit!

Îl asaltau cu întrebările, încercau să-l descoase, dar el tăcea. Apoi goli o cană cu apă, se șterse pe gură, se așeză iar pe prag și abia după aceea binevoi să răspundă.

— Care va să zică, avem un rănit, de aceea ne-ar trebui un doftor.

O nevastă spuse celor de la spatele ei:

— Ați auzit? Ursul a pocit pe cineva.

— Sau lupul! adaose altul.

— Aș! Nu lupul, ci ursul. Nu tot un urs a sărit și astă-vară în spinarea juncanei celeia?...

Dar Jóska nu se amestecă nici acum în discuție. Îi lăsă să-și bată capul, să se ciorovăiască ei între ei.

— Rănit... o, săracul! oftă cineva.

— Și spune: l-a sfîșiat rău fiara?

— Numai la braț... abia se vede gaura...

— Ce fel de gaură, mă!?

— Păi de glonte! dădu din umeri Jóska, clipind șiret din ochi și pîndind pe sub sprîncene efectul cuvîntului.

Capetele femeiești se apropiară și mai tare, valuri de răsuflare caldă, gîfîită, îl izbiră în obraji; în fața lui nu mai vedea decît ochi căscați.

— Dar spune o dată! Ce fel de glonte? Va să zică tot nemții!

— Mă papă-lapte, mă! De aia te-am îndopat cu cozonac, mă? Deschide-ți o dată gura aia de tăntălău!

Un glas ironic îl atinse chiar în mîndria lui de bărbat:

— Un nătăfleț ca ăsta nici nevastă nu-și găsește...

Rîsete în fund, rîsete limpezi ca sunetul de clopoței!

— Ce vorbești, soro! Nevastă? Ăsta? Păi ăsta habar n-are la ce-i bună femeia. Ia uitați-vă la el! Cumătra glumeață făcu un pas înainte, își împlîntă mîna în coama zbîrlită a băiatului și-l scuturâ, în glumă, firește. Lumea se prăpădea de rîs.

Ei, asta era prea de tot pentru bietul Jóska. Tot sîngele i se urcă în obraji. Adică vor să-și bată joc de el, să-l facă de rîs?! Sus la munte i s-a spus apăsat să nu se întindă la vorbă prin sat, ci cum o da cu ochii de primul soldat sovietic să se înțeleagă cu el cum o putea și să ceară un doctor militar, ca nu cumva rana să se infecteze.

Și iată că printr-un asalt hain, femeile izbutiseră să-i smulgă cel puțin cîteva vorbe:

— Ia nu vă mai canoniți atîta! Dacă vreți să știți, aflați că la încăierarea de astă-noapte a fost rănit unul din ai noștri; pentru el e nevoie de doftor. Apoi își strînse dîrz buzele și-și propuse să nu mai scoată nici o vorbă.

Firește că lumea se buluci și mai tare în jurul băiatului care adusese o asemenea știre. Îl ispiteau în fel și chip, îl bombardau cu mii de întrebări, în timp ce Jóska își făcea socoteala că și femeile știu să fie prietenoase cînd curiozitatea le dă ghes.

— Cine au fost ăia, mă?

— Unde? Nu cumva jăndarii?

— Vorbește, mă, mutule!

— Te pomenești că și tu ai fost cu ei? Ai?

Flăcăul își puse ochii-n pămînt. Ei da, asta ar fi ceva: dacă s-ar putea lăuda că și el a fost în ceata bărbaților curajoși. Dar ce-i drept e drept; el a fost pus să stea doar de pază mai la vale, dincolo de clădirea jandarmeriei.

Un nou cozonac porni spre Jóska. Zbura prin aer, ca și cum gospodinele i-ar fi vrăjit niște aripi. Cozonacul fusese aruncat de Maria Dăndărău, și flă-

căul îl prinse din aer. Se hlizi la fata care se juca de-a mingea cu cozonacii. Ce fată drăguță și frumoasă era Maria! Inima lui Jóska se umplu deodată de căldură. Se făcu mult mai caldă decît cozonacul și, din recunoștință, tot îi destăinui ceva fetei:

— Și Moise e printre ei, știi?

Lelea Ludovica își făcu drum prin mulțime și ajunse în față. Îl mîngîie blînd pe umăr:

— Dar omul meu? Ce? Acuma știu. O fi și el acolo. Nu se poate să nu fie! Spune și tu, Jóska, puiule! îl rugă ea și se uită atît de frumos și de blînd la flăcău, încît acesta nu putea să nu dea din cap:

— Da...

— Și mai cine?

— Hai, spune!...

— Mă, vrei să scot vorbele cu cleștele din tine?

Jóska se cătrăni foarte, ar fi vrut să se ridice și s-o tulească, mai ales că se săturase de cozonac, dar o asemenea încercare n-ar fi avut sorți de izbîndă. Omul era încercuit din toate părțile de femeile printre care nu putea răzbate. Se mulțumi să spună, îmbufnat:

— Lăsați-mă în pace!

Cineva avu o nouă idee:

— Mă Jóska, n-ai vrea să bei un pahar de rachiu?

Altul o și stîrni pe Maria Dăndărău:

— Dă fuga în odaia mare! Sticla-i acolo, pe masă, acoperită.

Se găseau de toate în casă: vin, rachiu, cozonaci, prăjituri. Miros de friptură de pasăre plutea prin aer, de-ți lăsa gura apă. Se tăiase chiar un porc în zorii zilei și cînd cineva fusese de părere că l-ar putea pîrjoli de minune la flăcările postului de jandarmi, lumea se prăpădise de ris.

Jóska își închise ochii și dădu pe gît două pahare.

— Ei, cine a mai fost?

— A fost și badea Năznanu, adevărat!

— Și încă?

— Tii, ce otravă de băutură! strigă Jóska, cu fața schimonosită.

— Mai dați-i un pahar!

Jóska strănuta și scutura din cap.

— Alde Veress Dénes au adus și material explozibil, se laudă cu fața strălucind de bucurie.

Cîțiva inși strigară spre curte:

— Kati, hei, Kati! Auzi? Bărbatu-tău!

— Ce-i cu bărbatu-meu? Ce s-a întîmplat? alergă într-un suflet femeia, ștergîndu-și cu șorțul mîinile pline de făină, căci venea tocmai de la cuptor.

Lőrinczi Jóska se ridică, își răscrăcănă picioarele, și începu să dea din mîini; băutura îi vrăji o ceață strălucitoare în fața ochilor. Începu să explice de zor cum au sosit alde Veress Dénes la Fîntîna lui Vodă.

Kati, strălucind de însuflețire, începu să sară ca un copil:

— Știam eu, știam! Asta tot tăinuiau ei! Acasă la noi au pus-o la cale, cu muncitorul acela...

Tudoran se trase la o parte, se holba, neînțelegînd nimic, și tăcea. Se gîndea că ar fi fost bine să fi petrecut și el ziua de ieri în beci, de vreme ce lucrurile au luat această întorsătură. Sau cel puțin dacă i-ar fi vîrît pe cineva din familie acolo pentru o zi și o jumătate de-noapte. Îi era ciudă pe nevastă-sa pentru că n-au ridicat-o jandarmii, își răsucea nervos mustața, dar nimeni nu-și bătea capul cu el.

— Are dreptate, lelea Kati! îi luă flăcăul vorba din gură. E cu ei și muncitorul ăla, tovarășul Varga.

— V-am spus eu că l-am recunoscut! chicoti Zamfira Precup.

— Au văzut și alții că el a spart ușa beciului!

Era ea Kati o drăcoaică și jumătate, dar acum căpătase un chef nebun: îl apucă pe flăcău și îl scutură zdravăn, încît bietul Jóska rămase cu ochii zgîiți.

— Spune o dată! Cum a ajuns acolo bărbatul meu? Doar a plecat la armată o dată cu Szente Péter.

Şi alţii tăbărîră asupra lui, scuturîndu-l pe-ntrecute.

— Cine a fost rănit?

— Cine să fie? Szente Péter, dacă vreţi să ştiţi numaidecît.

Ţipete, strigăte de uimire.

— Auziţi? Şi Szente Péter e acolo, cu ei.

— Ard cozonacii! Ard cozonacii! strigă o femeie.

Cîteva femei se bulucîră la uşă, dar cele mai multe rămaseră lîngă flăcău, ascultîndu-i vorbele. Căci lui Jóska i se deslegă în sfîrşit limba.

Ioana se făcu albă ca peretele, îşi puse privirea-n pămînt şi nu mai putu scoate o vorbă, deşi adineauri chiar şi ea îl sîcîise pe Jóska cu întrebări.

— Aşa că acţiunea de azi-noapte a mers strună, spuse Jóska scurt, milităreşte, cum învăţase în zilele din urmă, la munte. Ştiţi dumneavoastră cît caş le-am cărat? (Ce-i drept e drept: dacă Jóska şi alţi cîţiva ortaci ai lui nu s-ar fi îngrijit de mămăligă, de caş şi de urdă, tovarăşii ar fi răbdat de foame...) Băiatul îşi strînse pleoapele şi se uită departe, visător. Vedea focul, aprins de cu ziuă într-o văgăună ascunsă. Cetina de brad cu mireasmă tare pîrîia, trosnea în flăcări, fumul greu ar fi fost în stare să alunge chiar şi pe necuratul, deasupra flăcărilor, ceaunul era în cujbă şi în ceaun fierbea mămăliga, se legăna plutind în apa clocotită. Jóska meşterea balmaşul; mai rar să se priceapă cineva ca el la această treabă!... Dar şi Varga era un om şi jumătate. Toţi îl îndrăgiseră ca pe un frate bun. Jóska încalte l-ar fi urmat şi în iad! Unde punem noi piciorul, cu arma-n mînă, nu mai scapă suflet de jăndar! se fuduli flăcăul. Aţi văzut şi dumneavoastră azi-noapte. Pe urmă nu-i puţin lucru că am pus mîna pe hîrtii, adaose, golindu-şi pînă-n fund sacul cu veşti.

— Ce fel de hîrtii? Mă?

— Ehei, multe! Uite așa un purcoi!

O femeie cloncăni rîzînd:

— O să ne prindă bine cînd om mînca mult magiun la cină.

Jóska căută din ochi pe nesocotita care-l întrerupsese. „Ce glumă proastă!" își zise, deși nici el nu știa ce importanță au acele hîrtii. Alde Varga însă se bucurase tare de ele.

— S-a găsit și scrisoarea cu Tar Pista. Era cît pe ce să ardă, abia au putut-o scoate din casă...

Flăcăul credea că descoperirea aceasta va stîrni uimirea tuturor. Dar cine-și mai bătea acum capul cu Tar Pista?

Numai Ioanei i se tăie răsuflarea în timp ce-și ducea mîna la piept, atingînd bucheţelul.

— Și voi n-aţi știut să-i legaţi rana lui Szente?

— Da' cum să nu știm? Fata aceea, ruda Dăndăraieștilor, îl îngrijește.

— Care fată, mă?

— Păi Florica!

— Auziți? Florica! Vă aduceți aminte de ea?

— Da' și ea e acolo?

— Sînt mulți și de la întreprinderea forestieră, dracu poate să-i înșire pe toți!

Ioana își duse din nou mîna la piept, dar acum mîna ei nu mai căuta florile, ci inima care-i bătea cumplit. Florica! E cu putință ca Péter să iubească pe altcineva?

Se îndreptă ameţită, cu pași împleticiți, spre ușă. Simţea că toată lumea se învîrtește cu ea. Dar acolo dădu peste Tudoran. Auzind de hîrtii, omul începu să tremure. Nu se putea stăpîni. Cum să înăbușe vorba flăcăului? Se uită la Ioana. Ochii i se opriră asupra bucheţului și mînia îl orbi. Dădu s-o apuce de piept.

— Ți-am spus să le arunci în foc, dracului! urlă în auzul tuturor. Și acuma mai porți flori ungurești? O să te-nvăţ eu omenie! Toată viaţa ta ai ţinut cu

ungurii! Şi drăguţul ţi-a fost ungur! Părea că vrea să zdrobească, să calce în picioare pe fată, cu atîta furie se repezi la ea să-i smulgă bietele flori artificiale, jerpelite, mototolite. Dar cele două ace cu care Ioana le prinsese la piept îl înţepară. Tudoran începu să înjure mînios foc, apoi se apucă să-şi sugă degetele înţepate.

Ioana îl împinse la o parte şi ieşi din casă, apucînd-o spre poartă. Veştile aduse de ciobănaş se răspîndiră prin sat ca focul prin iarba uscată. Ca stîrniţi de dangătul clopotului, oamenii începură să curgă valuri-valuri spre casa lui Precup. Botoşoaia şi Krisztina Szente erau în drum, cînd cineva le povesti tainele care abia se dezlegaseră. Botoşoaia avea o pată roşie pe faţă, de mult ce-şi smulsese smocul de păr ce-i împodobea bărbia. Pînă acum călcase cuminte pe urmele Krisztinei cu farfuria de făină-n mînă, turuind într-una. Dar la auzul ştirilor sări în faţă.

— Ci hai o dată, soro; mai repede! Ce-i cu băieţoiu' ăsta? Lőrinczi Jóska... Nu-mi aduc aminte de el. Pe tinerii ăştia abia-i mai cunoşti...

Sosiră în poarta Precupeştilor tocmai în clipa cînd Ioana ieşea. Faţa albă a fetei se făcu roşie ca para focului, sîngele îi alerga înnebunit. În faţa ei stătea mama lui Péter... Ioana îşi coborî privirea în pămînt, dădu bineţe mamei, apoi o rupse la fugă. Întîmplarea o zăpăci pe femeie şi, deşi îşi întoarse şi ea capul, răspunse la bineţe.

Botoşoaia trebuia, firește, să zică ceva:

— Ai văzut? Ţi-a dat bună ziua.

— Am văzut. Şi i-am răspuns.

— Deşi în sat se vorbeşte că...

În casă se iscă o mare gălăgie:

— E aici maică-sa.

— Spune-i şi dumneaei, Jóska, cum a fost rănit!

Botoşoaia îşi făcu drum cu coatele, înaintînd valvîrtej.

— Dar omul meu? Ce știi de el? L-ai văzut?

Flăcăul însă își pierdu răbdarea. Se repezi la ceata de muieri, dădu cît putu din coate, se smulse din încercuire, își înșfăcă bîta și o rupse la fugă.

— Dar pe ăsta ce l-a găsit?

— Jóska! Jóska! Stai mă, ce te-a apucat?

— Mă Jóska, mă. Încă un păhărel!

Dar Jóska nu mai era în ogradă.

— Trebuia să-i mai dăm un pahar, spuse cu părere de rău Precupoaia.

8

Ioana urca fără grabă, ameţită, ca în vis, ulicioara scăldată în lumina arămie a toamnei. Ajunsese aproape de portiţa lor. Își aduse aminte de Florica, fata cea oacheșă, cu priviri pătrunzătoare, care plecase de mult din sat și care, dacă ar sta să numere toate căsătoriile în cruciș și curmeziș, îi era oarecum rubedenie. Într-o vară i-a căutat și pe ei, Florica avusese ceva de vorbit cu bătrînul Năznanu.

— Hei, Ioano, așteaptă-mă! strigă Jóska, alergînd după ea.

Fata își încetini pașii, își întoarse capul și se uită lung la flăcău. De ce strigă după ea? Ce vrea?

Jóska gîfîia. În sfîrșit o ajunse din urmă, dar tot îi mai spuse o dată:

— Stai!

— Ce vrei?

Jóska își dădu pălăria pe ceafa asudată.

— Ceva... cum să zic...

Ioana își încreţi fruntea.

— Da' spune o dată, omule!

— Știi... Ne-ar trebui...

— Ei, ce v-ar trebui...

— Un steag ne-ar trebui...

Fruntea fetei se descreți. O seninătate palidă îi lumină fața. Nu înțelegea limpede ce vrea băiatul.

— Ce? Steag?

— Da. Un steag!

— Ei și?

— Știi, tovarășul Varga mi-a spus așa: avem nevoie de un steag ca focul. Coborînd pe plai, singur, Jóska repetase de multe ori cuvintele lui Varga Pista, dar cu atîta cozonac și rachiu s-a cam zăpăcit și acum abia-și mai putea aduna cuvintele. Capu-i era amețit de băutură, sîngele-i alerga năvalnic prin vine, iar lumea era atît de plină de bucurie pentru el. În sfîrșit, izbuti să încropească cîteva cuvinte cu rost: Știi cum trebuie să fie steagul acela? Ca focul care arde tot ce e vechi și rău și călește tot ce e nou și bun!

Fata se uită la opincile cu gurguie uriașe din picioarele băiatului, pe care le-ar fi putut folosi drept bărci pe Mureș... Se gîndi un răstimp, apoi dădu din umeri:

— Ei, și?

— Tu nu pricepi?

— Nu. Ce vorbă-i asta?

Jóska își vîrî mîna în claia de păr pe care n-o prea atingea pieptenele și creștea sălbatic ca iarba de munte. Cum să se facă înțeles de fata asta? Ehei, acolo sus, la munte, ei înțelegeau cînd tovarășul Varga le vorbea despre steag, și le arăta ce este și cum trebuie să fie un steag adevărat. Dar el nu știa să vorbească așa de frumos ca tovarășul Varga!

Îi spuse deci mai pe-nțeles:

— Ai o năframă, Ioano?

— Am mai multe!

— Da'... și una roșie... de mătase?

— Am. Ce vrei cu ea?

— Aia ne-ar trebui...

— Năframa? se miră Ioana.

— Da. Aceea de mătase roșie.

— Ce vorbești?

— Pentru steag, știi...

In capul fetei miji ceva. Năframa n-o mai văzuse nimeni în capul ei de mult. După moartea lui Vasi o pusese în fundul lăzii; era doar în doliu.

— De unde știi? Cine ți-a spus? Și de ce tocmai năframa mea? Doar au și altele la fel.

Ei drăcia dracului! Ce vrea fata asta? Să se întoarcă la munte fără basma?

— Pe mine la tine m-au trimis după năframă...

— Cine te-a trimis?

Lui Jóska îi sări țandăra de atîtea întrebări.

— Mi-o dai, sau nu mi-o dai?

— Da' cine te-a trimis?

— El m-a trimis... Szente Péter...

Fața fetei se întunecă, dar în clipa următoare se însenină și un zîmbet ușor începu să-i joace în colțul gurii, luminîndu-i gropițele din obraji.

Pe Jóska iar îl luase gura pe dinainte. Și nu trebuia. Péter îi spusese doar lămurit să nu-i pomenească numele în fața fetei căci atunci ea n-o să-i dea năframa.

— El te-a trimis?

— Chiar el.

— Dar el de unde știe că am o asemenea năframă?

— Păi asta-i treaba lui, se strîmbă flăcăul.

„Ești ca o floare de mac cu năframa asta. Cine ți-a cumpărat-o? Nu se poate spune?" îi răsunau în amintire cuvintele lui Péter. Cîtă vreme a trecut de atunci, Doamne, Doamne!... De cînd stătea acolo în grădină, cu grebla-n mînă sub pom, și-l îmbia pe flăcău, cum te-mbie un măr frumos... Măr roșu... fruct oprit... Cîte nu s-au întîmplat de atunci.

— Ei, cu mine nu te joci, să știi? spuse Jóska, făcînd o mutră grozav de severă.

— Cu tine? Eu? răsună rîsul fetei. Dar cine ești tu? Nici dinții de lapte nu ți-au căzut, mucosule! și

îl atinse ușor cu palma. Băiatul își întoarse capul, fața roșie i se umflă de îmbufnare, dar așa, în taină, nu-i părea tocmai rău că o fată frumoasă se joacă cu el.

— Ei, mi-o dai sau nu mi-o dai?

— Păi, să mă mai gîndesc. Ioanei îi venea să zburde de bucurie.

— Ei, atunci pune-ți năframa la saramură. Păstreaz-o, ca să aibă ce mînca moliile.

— Dar mătasea n-o mănîncă moliile, nebunule!

— Mi-o dai sau nu mi-o dai? spuse cu energie Jóska.

— Ți-aș da-o... dacă... știi: dacă...

Jóska mormăi cu inimă amară:

— Voi nu pricepeți asta... Ce știți voi?

— Aș da-o... dar aș vrea să știu cine mi-o aduce înapoi?

— Cum: cine ți-o aduce înapoi?

— ... Fiindcă asta-i o amintire dragă... O amintire tare, tare dragă...

Ochii flăcăului se aprinseră:

— Chiar eu! Eu am să ți-o aduc! Bine?

— Tu? Adică chiar tu? rîse tot mai vesel Ioana. Tu?

— Păi dacă tu nu vrei... dacă n-ai încredere în mine...

— Nu de încredere e vorba. Nu...

— Dar atunci ce mai vrei?

— Știi, așa se cuvine... ca ăl de o cere, să o și aducă înapoi. El! Așa se cuvine.

— Bine, bine, o să-i spun, încuviință ciobănașul oftînd ușurat și bucuros că poate pune mîna pe năframă. Dar, în același timp, un nor negru i se lăsă pe inimă. Căci dacă le spune tovarășilor de la munte vorba Ioanei, iese la iveală că l-a trădat pe Péter. Și ce o să zică Péter de o asemenea ispravă? Dracu s-o ia de treabă. Hoțomanele astea de muieri l-au întors pe dos și i-au furat toate tainele!

1947—1955

Responsabil de carte: Lucian Cursaru
Tehnoredactor: Ana Sabău
Corector: Lucian Brunu

Dat la cules: 12. 01. 1957. Bun de tipar: 16. 03. 1957. Tiraj: 10.000 + 2110 ex. Hîrtie: ediţii tip B. de 60 gr/mp. Format: 54×84/16. Coli ed.: 26,25. Coli de tipar: 33. Ediţia I Comanda: 2885. Planşe: tipo 1. A. nr. 06077. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare: 8 M — 31 = R.

Întrepr. Poligrafică Cluj, str. Brassai 5—7. — R.P.R. 738/1957.

LEI :9,75